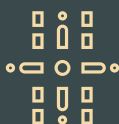

Tudomány és praxis
Ünnepi tanulmányok a 70 éves
POLT PÉTER
tiszteletére

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

TUDOMÁNY ÉS PRAXIS

ÜNNEPI TANULMÁNYOK
A 70 ÉVES POLT PÉTER
TISZTELETÉRE

TUDOMÁNY ÉS PRAXIS

ÜNNEPI TANULMÁNYOK A 70 ÉVES POLT PÉTER TISZTELETÉRE

Szerkesztette
Barabás A. Tünde és Pallagi Anikó

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

BUDAPEST, 2025

A kézirat lezárva
2025. június 12.

A kötet szerzői

Balla József	Gál István László	Miskolczi Barna
Balla Zoltán	Garai Renáta	Nagy Gábor Bálint
Barabás A. Tünde	Gellér Balázs	Nagy László Tibor
Békés Ádám	Gulyás Géza	Nagy Zoltán András
Belovics Ervin	Ladislav Hamran	Németh Zsolt
Berei Róbert	Hautzinger Zoltán	Pallagi Anikó
Biróczky-Szabó Andrea	Herke Csongor	Pallo József
Blaskó Béla	Hollán Miklós	Patyi András
Boda József	Horgos Livia	Franz Plöchl
Bogotján Róbert	Ibolya Tibor	Róth Erika
Budaházi Árpád	Irk Ferenc	Sallai János
Christián László	Jacsó Judit	Schubauer László
Czenczer Orsolya	Koltay András	Sivadó Máté
Czine Ágnes	Korinek László	Drago Šketa
Csizner Zoltán	Kovács Gábor (NKE RTK)	Szendrei Ferenc
Deli Gergely	Kovács Gábor (SZE DFK)	Tóth Mihály
Domokos Andrea	Kovács Tamás	Varga Ferenc
Erdős Ákos	Lajtár István	Varga Zs. András
Fantoly Zsanett	Madai Sándor	Vári Vince
Farkas Ákos	Magasvári Adrienn	Virág György
Finszter Géza	Mátyás Szabolcs	

Kiadja a Nemzeti Közzolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu, ludovika.hu

Felelős szerkesztő: Kilián Zsolt · Olvasószerkesztők: Fülöp Éva, Resofszi Ágnes, Szabó Ilse ·
Tördelőszerkesztő: Kilián Zsolt · Korrektor: Csinta Áron

DOI: https://doi.org/10.36250/01279_00
ISBN 978-963-653-236-9 (nyomtatott) · ISBN 978-963-653-237-6 (ePDF)

© A szerzők, 2025
Szerkesztés © Barabás A. Tünde, Pallagi Anikó, 2025
© A kiadó, 2025

Minden jog védve.

TARTALOM

Előszó | 11

LAUDÁCIÓK

Laudáció Polt Péter tiszteletére
70. születésnapja alkalmából | 15

Laudáció | 17

A jogász, a tudós és a vezető | 19

TANULMÁNYOK

Balla József – Erdős Ákos
A határrendészeti felderítő tevékenység
technológiai támogatásának lehetőségei
a határátkelőhelyeken | 25

Balla Zoltán
Amikor Polt Péter legfőbb ügyész lett | 33

Barabás A. Tünde
A digitális viktimizáció kriminológiai vizsgálata | 39

Békés Ádám
A saját pénzmosás jogalkotási kihívásai | 51

Belovics Ervin
A büntetőpolitika sajátosságai | 61

Biróczy-Szabó Andrea – Magasvári Adrienn
Jövedéki jogsértések büntetőjogi megítélése
az 1960-as évektől az uniós csatlakozásig | 71

Blaskó Béla
Antik jogemlékek | 83

Bogotyán Róbert
A büntetés-végrehajtási szervezet felhívási tevékenysége | 101

Budaházi Árpád
A büntetőeljárásban alkalmazott poligráf | 111

Christián László
Az ügyészség és a rendőrség helyzete
az Egyesült Államokban | 121

Czenczer Orsolya
Szemelvények a mesterséges intelligencia (MI)
és a környezettudatosság összefüggéseiről a büntetés-
végrehajtás vonatkozásában | 131

Czine Ágnes
Az ügyészség szerepe a büntetőeljárásban | 151

Csizner Zoltán
A gyermekpornográfia tilalma | 163

Domokos Andrea
Egyes büntetőpolitikai kihívások Magyarországon | 173

Fantoly Zsanett – Gulyás Géza
Újabb gondolatok az előkészítő ülés kapcsán | 187

Farkas Ákos
Az európai uniós jog elsőbbsége és a tagállami jog | 197

Finszter Géza

A „beperelt” rendészettudomány | 215

Gál István László

Hókamera és éjjellátó mint az orvvadászat
elkövetésének potenciális eszköze | 229

Garai Renáta

Bolygónk megóvása a jövő záloga | 239

Gellér Balázs

Erodálódnak-e a kölcsönös bizalom és elismerés elvei
az Európai Unióban? | 249

Ladislav Hamran

Cocaine at Europe's Gates | 269

Hautzinger Zoltán

A nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett bűncselekmény
miatti büntetőjogi felelősségre vonás anyagi jogi szabályozása | 277

Herke Csongor

Hatékony kontroll vagy szükségtelen korlátozás? | 287

Hollán Miklós

A büntető jogszabályok nemzetközi szerződésekkel
harmonikus értelmezése | 303

Horgos Livia

Gondolatok az ügyészség diszkrecionális jogáról | 323

Ibolya Tibor

A gyanú védelmében | 339

Irk Ferenc

Éghajlati bűnözés mint tömegjelenség | 347

Jacsó Judit

Klímabüntetőjog mint új kihívás | 363

Koltay András

Képmásvédelem a polgári jogban | 375

Korinek László

A büntetőeljárás egyezségről kriminológusszemmel | 385

Kovács Gábor

Az emberi élet kezdetének meghatározása a büntetőjogban | 395

Kovács Tamás

Az I. világháború utáni internálások | 405

Lajtár István

Tízéves a magyar büntetés-végrehajtási törvény | 415

Madai Sándor

A kétszeres értékelés tilalmának újabb értelmezési iránya | 425

Miskolczi Barna

A bűnszervezet fogalmáról | 435

Nagy Gábor Bálint

Az állam büntetőigényének érvényesítése és az alapvető jogok | 445

Nagy László Tibor

A Sportrendezvényeket Biztonsági Szempontból

Minősítő Bizottság tevékenysége | 455

Nagy Zoltán András

Kvantumszámítógépek és a kiberbiztonság | 463

Németh Zsolt

A sajtó és a rendőrség | 473

Pallagi Anikó

Törvényi egység vagy anyagi halmazat | 481

Pallo József

A beszámítási képesség és az igazságügyi
elmeorvos-szakértői feladatok találkozása | 497

Patyi András

Hitvallás és Alaptörvény | 509

Franz Plöchl

Nullity Appeal to Preserve the Integrity of the Law | 525

Róth Erika

Az óvadék (közel)múltja és jelene a magyar büntetőeljárásban | 535

Sallai János

A magyar rendőrség feladatai a modern rendészet hajnalán | 547

Schubauer László

A bűnszervezeti elkövetés fogalmi ismérvei
a nemzetközi szabályozásban és a magyar Btk. szerint | 557

Sivadó Máté – Mátyás Szabolcs – Berei Róbert

A környezeti bűnözés elleni bűnüldözés jellemzői Magyarországon | 571

Drago Šketa

Prosecutorial Management and the International Cooperation of the
Prosecutors with the Impact of the e-Codex in Law Enforcement | 587

Szendrei Ferenc

Az Európai Unió pénzmosás elleni fellépése és az Európai Ügyészség szerepe | 597

Tóth Mihály

Emlékek és tapasztalatok a gazdasági büntetőjog küzdelmekkel
és vonzalmakkal teli „hőskorából” | 607

Varga Ferenc

A hivatásos tűzoltók büntetőjogi felelősségi rendszere | 621

Varga Zs. András

Marad-e még törvényes bíró? | 631

Vári Vince

Az Európai Ügyészség szerepe és hatékonysága
a transznacionális bűnözés elleni jogérvényesítésben | 641

Virág György

Kriminális gondolatok a mesterséges intelligenciáról | 655

A kötet szerzői | 667

ELŐSZÓ

Tudomány és gyakorlat. E kettő művelése szoros együttműködésben kísérte végig az ünnevelt egész életútját, és kíséri ma is. A pályafutását kutatóként az Országos Kriminológiai Intézet elődjénél, az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézetben megkezdő fiatal jogász ügyészségi fogalmazói gyakorlatot folytatott, így ötvözve már a kezdetekkor a tudományos tevékenységet a praxissal. A tudományos kutatómunka a későbbiek során is fontos szerepet játszott életében, és meghatározó volt szakmai attitűdjében; a tudományos tevékenység társul szegődött egy életre.

Tudását egyetemi oktatóként is igyekezett átadni, így 1983-tól tanársegédként, majd adjunktusként dolgozott az ELTE ÁJK Büntetőjogi Tanszékén, később több más egyetemen is bekapcsolódott a büntetőjogi tárgyak oktatásába. Az 1990-es évektől részt vett az Igazságügyi Minisztériumban a rendszerváltást követő nagyszabású jogalkotói munkában, és nyelvtudása révén nemzetközi területen is szakértő jogásként tevékenykedett itthon és külföldön. Volt az ombudsman általános helyettese, később több ciklusban is legfőbb ügyész, és 2025 júniusában az Országgyűlés az Alkotmánybíróság elnökévé választotta. Számos hazai és nemzetközi szakmai szervezetben tölt be tisztséget, legfőbb ügyészként legutóbb 2024-ben az Európai Unió tagállamai legfelsőbb bíróságai mellett működő ügyészségek vagy azonos jogállású intézmények hálózata (Nadal Network) elnöki tisztségét vette át újra, egyhangú támogatást követően.

Mindeközben – nem feledve a tudományos tevékenység fontosságát – kutatói munkájának eredményeként 2011-ben PhD-fokozatot szerzett. 2012-től az NKE Rendészettudományi Kar Büntetőjogi Tanszékének docenseként, majd habilitációját követően egyetemi tanáraként oktatott, 2015-től a tanszéket is vezetve. Pályája során a büntetőjog számos területén maradandót alkotott. Kutatásai, publikációi és oktatói tevékenysége révén jogászok és rendészeti szakemberek nemzedékeinek gondolkodását formálta. Elméleti munkássága és gyakorlati érzékenysége, a precizitás és az emberi tartás ritka egysege tette őt példaértékű mesterré és szakmai tekintéllyé.

Páratlan, mind a tudomány, mind a gyakorlat terén kiemelkedő szakmai útja eredményekben gazdag. Munkássága azért is kiemelkedő jelentőségű, mert nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a szakemberek megismerjék és megértsék a szakmájuk gyakorlását segítő új eredményeket, a tudomány fejlődésével pedig munkájuk még eredményesebbé válhasson.

Ez az a különlegesség, amely a Nemzeti Közszerológati Egyetem tanszékvezető egyetemi tanáraként is jellemezte munkáját. Ahogyan egy vele készült interjúban az ünnepelt el is mondta:

„Véleményem szerint a szakmai és a tudományos munkát szorosan össze lehet kapcsolni, és a jogalkalmazásnak, valamint a tudományos életnek is jó, ha kölcsönösen látják és tanulnak is egymástól. [...] A napi munkában én is nagy hasznát veszem kutatási területeim – különösen a büntető anyagi jog és a nemzetközi büntetőjog – tapasztalatainak, és viszont.” (*Bonum Publicum*, 2019/4, 6–10.)

És valóban, mind tanszékének – a Büntetőjogi Tanszéknek –, mind kollégáinak, mind pedig egyetemünk hallgatóinak javát szolgálja az a tudás és tapasztalat, amelyet Polt Péter tanszékvezetőként és oktatóként az elmúlt 13 év során átadott a számukra.

E tisztelő tanulmánykötet – az ünnepelt életművéhez méltó módon – különféle jogterületeket ölel fel. A szerzők mindegyike személyes vagy szakmai kapcsolatot ápol az ünnepelttel, és írásával kíván hozzájárulni a közös köszöntéshez, valamint a büntetőjog-tudomány fejlődéséhez. Reméljük, hogy ez a kötet egyben inspirációt is nyújt mindazok számára, akik elkötelezettek a jog, az igazságosság és a tudományos igényű értékkeremtés iránt.

Kollégái, egykori és jelenlegi tanítványai, pályatársai nevében tisztelettel köszöntjük Polt Péter professzor urat, és kívánunk számára még nagyon sok eredményes és boldog, alkotással töltött évet!

A szerkesztők

LAUDÁCIÓK

LAUDÁCIÓ POLT PÉTER TISZTELETÉRE 70. SZÜLETÉSNAPIJA ALKALMÁBÓL

A büntetőjog egyértelmű és határozott jelzése annak, hogy a közösségi normák megsértése következményekkel jár. Ugyanakkor nem csupán szabálysértések és bűncselekmények szankcionálásának eszköze, hanem a közjó fontos záloga. Bár a büntetés fogalma negatív érzetekkel társulhat, a büntetőjog célja a társadalom rendjét és biztonságát szigorúan, ugyanakkor igazságosan védeni. Nem pusztán félelmekre kíván apellálni, hanem ösztönözni és támogatni a helyes, felelősségteljes, tisztességes viselkedési normákat, továbbá erősíteni a társadalom értékrendjét és az állami intézmények iránti bizalmat. A büntetőjog működtetése így nem egy rideg, mechanikus rendszer, hanem emberséggel és felelősséggel átitatott, méltán tisztelendő szolgálat a közösség érdekében.

Kiemelt büszkeség így mind a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, mind a magam számára, hogy a büntetőjog kiemelkedő szakértőjét, Polt Péter jogászt, ügyészt és egyetemi tanárt, az NKE Rendészettudományi Kara Büntetőjogi Tanszékének vezetőjét egyetemi közösségünk tagjának, kollégánknak nevezhetjük, akinek munkássága előtt tisztelgünk 70. születésnapja alkalmából a jelen kötetben.

Professzor úr pályája során a magyar jogtudomány és joggyakorlat kiemelkedő alakjává vált, neve szorosan összefonódott a jog, az igazságszolgáltatás és a tudomány magas színvonalú szolgálatával, amit példamutató szakértelemmel, elkötelezettséggel és felelősségtudattal végez.

Polt Péter 1980-ban szerzett jogi diplomát az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán *summa cum laude* minősítéssel. Tehetségét és elhivatottságát a bírói-ügyészi szakvizsgával és számos külföldi tanulmányúttal, ösztöndíjjal szilárdította meg. A strasbourgi Összehasonlító Jogi Fakultáson, a Hágai Nemzetközi Jogi Akadémián és az Emberi Jogok Európai Igazgatóságán szerzett tapasztalatai nemcsak elméleti ismereteit mélyítették tovább, hanem nemzetközi szaktekintélyét is megalapozták.

Szakmai életútjának, tanulmányai mellett, számos további meghatározó állomása volt, gazdag tevékenységi körét viszont a teljesség igényével felsorolni aligha volna egyszerű feladat. A 2000-től 2006-ig, majd 2010-től napjainkig betöltött legfőbb ügyészi tisztségét kiemelni ugyanakkor elengedhetetlen, hiszen ez nemcsak szakmai és közéleti szerepvállalásának meghatározó része, hanem Magyarország igazságszolgáltatási rendszerének hatékonyságáért tett fáradozásait is mutatja.

Professzor úr ugyanakkor nemcsak a joggyakorlathoz, hanem tudományos és felsőoktatási munkájával a jogtudomány fejlődéséhez is nagyban hozzájárult. Tudományos doktori fokozatát 2011-ben szerezte meg, *summa cum laude* minősítéssel, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, ahol 2016-ban habilitációját is sikeresen teljesítette. Tudományos munkásságával páratlan elhivatottsággal járul hozzá az olyan fontosabb kutatási területeinek eredményeihez, mint a büntetőjogban érvényesülő személyes mentesség, az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme vagy a nemzetközi bűnügyi együttműködés. Szakmai elismerései, díjai, tudományos közleményei, tudományos és szakmai közéleti tevékenységei közül nehezen tudnánk kiemelni a legfontosabbakat, hiszen mind elévülhetetlen eredményeit, szakmai kiválóságát és elhivatottságát tükrözik, és bizonyítják, hogy munkája nélkülözhetetlen értéktérmető jelentőségű a hazai és nemzetközi jogtudományban.

Egyetemi oktatóként olyan neves hazai intézményekben nevelte a jog iránti tiszteletre, a hiteles joggyakorlat fontosságára és a jogtudomány iránti érdeklődésre a hallgatókat, mint az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Széchenyi István Egyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Nemzeti Közszerológati Egyetem. Professzor úr kivételes oktatói személyisége mély benyomást tett rám már hallgatói éveim alatt is. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának gólyatáborában hallhattam friss egyetemistaként inspiráló előadását, amely megerősítette a jog iránti lelkesedésemet, és azóta is személyes szakmai példaképmként tekintek rá.

Nem férhet kétség ahhoz, hogy kötetünk egy jelentős és gazdag tudományos-szakmai pályafutás, illetve egy példaértékű, a közjó szolgáltata mellett elkötelezett személy előtt tiszteleg.

Isten éltesse 70. születésnapja alkalmából, Professzor úr! Kívánom, hogy még hosszú és további sikerekkel, erővel és egészséggel teli éveken keresztül gazdagítsa kimagaslóan értékes munkájával közösségünket!

Deli Gergely
egyetemi tanár, rektor
Nemzeti Közszerológati Egyetem

LAUDÁCIÓ

Polt Péter professzor úr a Nemzeti Közszerológati Egyetem, ezzel együtt a Rendészettudományi Kar 2012-es megalakulása óta részt vesz az itt folyó tudományos és oktatói munkában. Kezdetben a Bűnügyi Tudományok Intézetén belül működő Büntetőjogi Tanszék egyetemi docenseként, 2015-től pedig már tanszékvezetőjeként vált a rendészeti felsőoktatás egyetlen hazai intézményének oszlopos tagjává. 2017-től a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Karának egyetemi tanára.

Az egyetemi szakmai élet aktív résztvevőjeként tagja a Nemzeti Közszerológati Egyetem Buttler János Professzori Klubnak, számos konferencia előadója, kerekasztal-beszélgetések vezetője és résztvevője egyaránt. Az Országos Tudományos Diákköri Konferencia jogi szekciójában számos alkalommal lát el zsűrielnöki feladatokat is. Tanszéke a Kriminológiai Tanszékkel közösen már ötödik éve szervezi meg a *Bűn és büntetés* elnevezésű konferenciát a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából.

A KÖFOP „A jó kormányzást megalapozó közszolgáltat-fejlesztés” című kiemelt projektjében a Bűnügyi Tudományok Kiemelt Kutatóműhely Büntetőjogi Csoportjának vezetőjeként tevékenykedett.

Egyetemi tanárként oktatói feladatai mellett részt vesz a tudományos közéletben, rendszeresen publikál magyar és idegen nyelven.

Számtalan szakmai egyesület tagja – többek között a Nemzetközi Büntetőjogi Társaságnak, az OKRI Tudományos Tanácsának, az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság Büntetés-végrehajtási Jogi Albizottságának, valamint az NKE Rendészettudományi Doktori Iskola Tudományági Doktori Tanácsának is. Választott tagja volt az Európa Tanács korrupcióval foglalkozó bizottságának; alelnöke, majd 2024-től egyéves ciklusban elnöke az Európai Unió tagállamai Legfelsőbb Bíróságai mellett működő legfőbb ügyészségek hálózatának (Nadal Network). Alapító tagja a gyermekvédelmi ombudsmanok európai hálózatának (European Network of Ombudspersons for Children), tiszteletbeli elnöke

a Sanghaji Társadalomtudományi Akadémia (Shanghai Academy of Social Sciences, SASS) Európai Büntetőjogi Kutatóközpontjának.

Sokrétű nemzetközi tudományos és szakmai tevékenysége mellett az elmúlt években a Büntetőjogi Tanszék vezetőjeként kulcsszerepet játszott a képzés modernizálásában, vezetői és oktatói tevékenysége által a hallgatók széles körű szakmai ismeretekre tesznek szert.

E példaértékű életpálya előtt tisztelegve kívánok még sok, szakmai sikerekben bővelkedő évet a Rendészettudományi Kar közössége és a kötet szerzői nevében.

Kovács Gábor
r. vezérőrnagy, dékán
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

A JOGÁSZ, A TUDÓS ÉS A VEZETŐ

Az írást a 70. életévét betöltő Polt Péter legfőbb ügyész, tanszékvezető egyetemi tanár tiszteletére készítettem. Polt Péter eddigi gazdag és eredményes pályájának bemutatásaként a jogászt, a tudóst és a vezetőt szeretném a méltatás középpontjába állítani.

A JOGÁSZ

Nem túl régóta ismerem őt, hiszen eltérő életutat jártunk be. 1955-ben született Budapesten, itt is érettségizett a Veres Pálné Gimnáziumban. 1975 és 1980 között az Eötvös Loránd Tudományegyetemen (ELTE) jogásznak tanult. Jogi diplomája megszerzése után az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet munkatársa lett (ma Országos Kriminológiai Intézet – OKRI). Közben 1980 és 1982 között fogalmazói gyakorlaton vett részt Budapesten az V. Kerületi Ügyészségen és a Fővárosi Főügyészségen. A bírói-ügyészi szakvizsgát 1982-ben tette le. 1984-ben féléves szakmai gyakorlaton vett részt a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumában.

1986–1995 között részmunkaidőben ügyvédként dolgozott a Békés–Németh–Vékás és Társai Ügyvédi Irodában. 1990 és 1991 között szintén részmunkaidős tanácsadóként dolgozott az Igazságügyi Minisztériumban. 1991–1995 között nyelvtudásának köszönhetően eseti tanácsadó volt az Igazságügyi Minisztériumban (IM) az Egyesült Nemzetek Szervezetével (ENSZ) és az Európa Tanáccsal (ET) kapcsolatos ügyekben. A fentiek mellett két éven keresztül (1993–1995) a Külügyminisztérium megbízásából szakértői tevékenységet végzett, és segítette a magyar álláspont kialakítását a Nemzetközi Büntetőjogi Bíróság (eseti és állandó) felállításának ügyében. 1995 és 2000 között az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyetteseként dolgozott.

Az egyik legmagasabb jogász posztot, a legfőbb ügyészi beosztást 2000 és 2006 között töltötte be először, majd hozzáértésének és felkészültségének köszönhetően 2010-től ismét. Ő Magyarország legfőbb ügyésze.

A TUDÓS

Tudományos pályáját 1983-ban egyszerű tudományos munkatársként, a Legfőbb Ügyészség felügyelete alatt álló Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézetben kezdte.

1983 és 2017 között az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának (ÁJK) büntetőjogi tanszékén tanított, először tanársegédként, majd adjunktusként (1985), később egyetemi docensként (2012).

1984-ben a Strasbourgi Egyetem Összehasonlító Jogi Fakultásán, majd 1986-ban a Hágai Nemzetközi Jogi Akadémián vett részt posztgraduális képzésen.

1988-tól tagja az 1924-ben Párizsban alapított Nemzetközi Büntetőjogi Társaságnak.

1990-ben professzori ösztöndíjas volt az Emberi Jogok Európai Igazgatóságánál Strasbourgban.

A Győri Egyetem jogi karán (ma: Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar) egyetemi oktatóként tanított nyolc éven keresztül (1999–2007).

Tudományos fokozatát a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen szerezte meg 2011-ben. Az értekezése címe: *A parlamenti mentelmi jog, mint büntethetőségi akadály*.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem megalakulásától (2012) oktat a Rendészettudományi Kar (RTK) Büntetőjogi Tanszékén, és 2015-től, az én felkérésemre, elvállalta annak vezetését.

Habilitációját 2016-ban védte meg a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen.

Szintén 2016-tól a kínai Társadalomtudományi Akadémia (Sanghaj) vendégprofesszora.

2017-től a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának egyetemi tanára.

A Magyar Tudományos Művek Tárában 217 tudományos közleménye szerepel, ebből több mint 40 idegen nyelven. Első monográfiája 2010-ben jelent meg. Nyolc tanulmánykötetet/kommentárt szerkesztett.

A VEZETŐ

Polt Péterről bátran állíthatjuk, hogy tudós gondolkodási stílusú vezető. Szerencsém volt tanszékvezetői munkáját három éven át a Rendészettudományi Karon figyelemmel kísérni. Azt tapasztaltam, hogy érdekelték az övétől eltérő nézetek, ötletek, vélemények, azokat figyelembe vette és felhasználta döntései során. Tiszteli mások véleményét. Azt is el tudja viselni, ha esetleg másnak van igaza, vagy jobb ötletei vannak. Ha új tények kerülnek felszínre, képes korábbi következtetéseit, véleményét helyesbíteni, megváltoztatni.

A közös érdekek alapján megpróbálta a legjobbat kihozni a munkatársaiból. Nem félt megosztani a hatalmat, megbízott a tanszéki kollektívában, tagjai értékítéletét figyelembe vette, engedett a csoport kreativitásának. Nyitott volt az újra, az új ötletekre.

Vezetői munkája során széleskörűen felhasználja hazai és külföldi tudományos tapasztalatait. Vezetői stílusát a fegyelmezettség, a nyugalom és a példamutatás jellemzi. Őszintén érdeklődik munkatársai iránt, figyelmes vezetőnek ismertem meg.

*Boda József ny. nb. vezérőrnagy
a Nemzeti Közszerológiai Egyetem
Rendészettudományi Karának
volt dékánja (2015–2018)*

TANULMANYOK

Balla József – Erdős Ákos

A HATÁRRENDÉSZETI FELDERÍTŐ TEVÉKENYSÉG TECHNOLÓGIAI TÁMOGATÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI A HATÁRÁTKELŐHELYEKEN

Az illegális migráció talán az egyik legjelentősebb kihívást jelenti ma a világon, így az európai államok és köztük Magyarország számára is. Kiemelt szerepe abból a megközelítésből is jelentős, hogy az illegális migráció gyakran kapcsolódik össze más jogsértő cselekményekkel és bűnelkövetői magatartásokkal, így például emberkereskedelemmel és embercsempészéssel, illetve a határokon átvélő volta miatt a nemzetközi szervezett bűnözéssel.

Az Európai Unió és a schengeni térség vonatkozásában az illegális migránsok jelentős része három fő tengeri útvonalon keresztül jut el a schengeni külső határokhoz. A nyugat-balkáni migrációs útvonal tekintetében elsősorban a Magyarország és Horvátország területein áthaladó szárazföldi útvonalakat használják az embercsempészek arra, hogy eljuttassák „megrendelőiket” az Unió nyugati célországaiba.¹

A schengeni térség biztonsága azon múlik, hogy a tagállamai mennyire képesek a közösségi normák és elvek szerinti európai integrált határigazgatást és azon belül a határellenőrzéssel szemben támasztott követelményeket maradéktalanul érvényesíteni. A szakterminológia helyes használata elengedhetetlen, mivel az egyes kifejezések más-más tartalmúak, így a nem megfelelő szövegkörnyezetben történő alkalmazásuk is félreértésekre adhat okot. A határellenőrzés alapvetően a határőrizetet és a határforgalom ellenőrzését foglalja magában. Az államhatár őrzése a határ őrizetét, a határőrizetet jelenti, amely tevékenységet a határterületen, folyamatos szolgálati tevékenységgel kell végrehajtani. Ezen meghatározás összhangban van a schengeni fogalom meghatározással is, amely értelmében a „határőrizet: a határok őrzete a határátkelőhelyek között, valamint

¹ ACHILLI 2016.

a határátkelőhelyeknek a hivatalos nyitvatartási időn túli őrizete, a határforgalom-ellenőrzés megkerülésének megakadályozása érdekében”.² Az államhatár őrizete tehát nem más jelent, mint a „zöldhatár” őrizetét, az átkelőhelyek közötti határszakasz folyamatos ellenőrzés alatt tartását. A határőrizet olyan folyamatos tevékenység, amelynek célja az államhatár jogellenes átlépésének megakadályozása, így eredményessége nem mérhető csupán számszaki adatok alapján. A határőrizet akkor is eredményes, ha biztosítja a tiltott határátlépést elkövető személyek elfogását, illetve abban az esetben is, ha megelőzi annak elkövetését, vagyis maga a fizikai jelenlét vagy a technikai eszközökkel történő folyamatos megfigyelés/ellenőrzés alatt tartás járul hozzá a feladat követelményszerű végrehajtásához. A határellenőrzés másik alrendszerét a határforgalom-ellenőrzés alkotja. A határforgalom-ellenőrzés a határátkelőhelyen folytatott szolgálati tevékenység, amelynek a célja az államhatáron áthaladó személyek, járművek és szállítmányok ellenőrzése abból az aspektusból, hogy be-, illetve kiléptethetők-e az adott állam/térség területére vagy területéről. A határforgalom-ellenőrzés tehát a határőrizettel mellérendelt szerepet tölt be, s az e két feladat ellátására hivatott szolgálati formák – útlevelkezelői és határrendész járőr – biztosítják az államhatár jogellenes átlépésének megakadályozását. Fontos viszont azt is kiemelni, hogy a két tevékenység ok-okozati összefüggésben van egymással, amely abból következik, hogy az egyik területén bevezetett korlátozások hatással vannak a másik területre. Napjainkban az illegális migráció alapvetően a határőrizet területére koncentrálódik. Ezen jogellenes cselekményre leginkább elterjedt reakálási forma a mozgást lassító vagy gátló eszközök és műszaki létesítmények telepítése, valamint a felderítőképeséget támogató technikai eszközök alkalmazása (például komplex határvédelmi rendszer a magyar–szerb határszakaszon). Ezen intézkedések viszont hatással vannak a határátkelőhelyekre koncentrálódó határforgalom ellenőrzésére is, mivel a jogsértő cselekményt elkövetni szándékozó személyek terelő hatását eredményezi. Annak következtében, hogy a zöldhatárhoz kapcsolódó tiltott határátlépést elkövetni szándékozó személyek túlnyomó része nem rendelkezik a határátkelőhelyeken történő beutazáshoz szükséges feltételekkel, így kézenfekvően a járművekben megbúvás módszerét alkalmazva próbálhatnak az államhatáron jogellenesen átlépni. A megbúvás felfedésére olyan technikai eszközöket és technológiai megoldásokat kell alkalmazni, amelyek képesek a tömegellenőrzés keretében az eszköz- és módszerspecifikus követelményeknek megfelelően garantálni a felderítést.

² Az Európai Parlament és a Tanács 562/2006/EK Rendelete 2006.

A határellenőrzésben a folyamatos és magas szintű ellenőrzésnek a minőséget kell képviselnie. A Frontex (Európai Határ- és Parti Őrség vagy több helyen Ügynökség) részéről megfogalmazódott a minőség-ellenőrzési mechanizmus mint az európai integrált határigazgatás elemeinek egyike, azaz szó szerint „a határigazgatásra vonatkozó uniós jog végrehajtását biztosító minőség-ellenőrzési mechanizmus”.³ Ehhez a tagállamoknak ki kell alakítaniuk saját nemzeti minőség-ellenőrzési mechanizmusukat, amely egyfajta prevenció/önvédelmi reakció is lehet a helyzeti tudatosság és a reagálási képesség növelése érdekében.⁴ Az illegális határátlépések és az embercsempészség megakadályozása kiemelt feladatot hárít az érintett rendvédelmi szervekre.

A Frontex adatai szerint az illegális migránsok és az embercsempészek által leggyakrabban alkalmazott elkövetési módszer a határátkelőhelyeken a járművekben, illetve a járművek alatt történő elrejtőzés. A tengeri határokon pedig legtöbbször hajókban, konténerekben megbújva próbálnak meg az EU területére belépni.⁵ Az ellenőrző hatóságok feladata, hogy az embercsempészség és az illegális migráció felderítését szolgáló jogszerű, szakszerű, biztonságos, költséghatékony és gyors ellenőrzési megoldásokat dolgozzanak ki.⁶

A határátkelőhelyeken történő felderítésére számos módszertani és technológiai megoldás létezik a hazai és nemzetközi rendészeti gyakorlatban. A rendőr- és vámhatóságok által végzett ellenőrzéseknek két alapvető típusát különböztethetjük meg. Az egyik a járművek, rakományok felnyitásával, a szállítmányokból történő mintavételezéssel, illetve az ellenőrzött személyek ruházatának, testének közvetlen vizsgálatával megvalósuló úgynevezett fizikai ellenőrzéseké.⁷ Az ellenőrzések másik típusát pedig a beavatkozásmentes, úgynevezett nonintruzív ellenőrzések jelentik. Ez esetben a zárt rendszerek – az élő (például emberi test) vagy élettelen (például jármű, rakomány) – vizsgálata különböző eszközök és technológiák (*non-intrusive inspection technologies*) alkalmazásával történik közvetlen fizikai ellenőrzés nélkül.⁸

Az ellenőrzések legegyszerűbb és legáltalánosabban alkalmazott formája a hatóságok tagjai által végzett fizikai ellenőrzés. A fizikai ellenőrzések nem igényelnek különösebb műszaki vagy technikai infrastruktúrát, továbbá a jog-

³ Az Európai Parlament és a Tanács 2016/1624 (EU) rendeletének 4. cikk j) pontja.

⁴ VÁJLOK–VEDÓ 2023.

⁵ Frontex 2022: 16.

⁶ ÉBERHARDT 2019.

⁷ OSCE–UNECE 2012: 120.

⁸ MIKURIYA 2019.

sértések közvetlen észlelésével az ellenőrzést végző azonnali intézkedéseket képes tenni. A fizikai ellenőrzések végrehajtására minden alkalommal szükség van. A nonintruzív vizsgálatok ugyanis – *de jure* – csak a jogsértések gyanújának megalapozására alkalmasak. A tényállást minden esetben az intézkedőnek szükséges a lehetőségekhez viszonyítva a legkörülményesebben tisztázni. A járművek, szállítóeszközök vagy rakományok fizikai ellenőrzése ugyanakkor rendkívül időigényes (több percig tarthat) és veszélyes vizsgálati forma.⁹ Ezenkívül a fizikai ellenőrzések minden esetben megkövetelik a zárt rendszerek megbontását, ami esetenként jogi természetű nehézségeket is eredményez (például vámhatósági záruk felnyitása, a ruházat átvizsgálása).

A fizikai és a nonintruzív ellenőrzések között egyfajta átmenetet képez a szolgálati kutyák alkalmazása. A kutyák fejlett szaglási és hallási képességeik miatt kiválóan képesek relatív nagy területeknek a korlátozott időn belüli átvizsgálására.¹⁰ A hatékonyságuk ellenére azonban alkalmazásuknak jelentős korlátai vannak. A nonintruzív ellenőrzések körében az egyik legrégebb óta alkalmazott technológia a szén-dioxid- (CO_2) detektor. A CO_2 -szenzorokat a zárt terek (konténerek, rakterek) CO_2 -koncentrációjának mérésére alkalmazzák. A magas CO_2 -koncentráció utalhat a zárt térben lévő élőlények jelenlétére, amelyek kilégzése növeli a CO_2 jelenlétét a légtérben.¹¹ Előnye, hogy az új típusú eszközök már kompakta, gyorsan és könnyen alkalmazhatók, nem igényelnek telepítést és nagy pontossággal képesek jelezni a CO_2 jelenlétét a vizsgált térben. Mindemelllett ezek az eszközök jellemzően rövid időn belül (kb. 30 másodperc alatt) képesek eredményt mutatni, jól alkalmazhatók nedves éghajlati körülmények között is, és az operációs idejük relatíve magas.¹² A CO_2 -érzékelők ugyanakkor átszellőző vagy nagy légtérrel rendelkező helyeken kisebb hatékonysággal alkalmazhatók, továbbá sok esetben adnak tévesen pozitív találati jelzést, mivel a szerves anyagoknak (például zöldségek, gyümölcsök, fa stb.) magas a CO_2 -kibocsátása.

Az ember által kibocsátott biomarkerek azonosítására szolgáló másik technológia az illékony organikus vegyületek (*volatile organic compounds*, VOC) emisszióját érzékelő szenzoroké (például ionmobilitás-spektrométer, IMS). A bőrön, verejtékezésen és a légzésen keresztül az emberi test a szerves vegyületek százait bocsátja ki folyamatosan. E szenzorok a különböző vegyületek

⁹ KERCEL et al. 1997.

¹⁰ MOCHALSKI et al. 2018a: 3.

¹¹ QUINN-KINGSTON 2012: 34.

¹² BROWN 1995.

(aldehidek, észterek, alkoholok, szerves savak) kimutatásával képesek a zárt terekben kimutatni az emberi jelenlétet. A VOC-szenzorok egyszerűen kezelhetők, telepítést nem igényelnek, az alkalmazók számára könnyű kiértékelési lehetőséget biztosítanak (mérést követően azonnali igen/nem döntést hoznak) és magas megbízhatósággal képesek jelezni az emberek jelenlétét. Egy korábbi eszköz vizsgálata szerint két személynek elegendő mindössze 20-30 percet eltölteni egy járműben ahhoz, hogy az általuk kibocsátott szerves vegyületek koncentrációja a mérőműszer számára érzékelhető legyen.¹³ VOC-eszközökkel végzett kutatások ugyanakkor azt mutatják, hogy e technológia alkalmazásának is több korlátja van. Egyes eszközök mérete nagy, ami korlátozza a terepi felhasználást. Korlátot jelenthet, hogy egyes különlegesebb markerek, vegyületek (például alkánok) nem mérhetők az adott detektorral.¹⁴

A hazai és a külföldi rendészeti gyakorlatban gyakran alkalmazott nonintruzív ellenőrzési eszközök közé tartoznak az ionizáló sugárzású képalkotók, úgynevezett radiográfiai eszközök. A röntgen-, illetve gamma-sugarakkal üzemelő kézi vagy telepített radiográfiai eszközöket egyaránt alkalmazzák az illegális áruforgalom és az illegális migráció kiszűrésére.¹⁵ A radiográfiai eszközök széleskörűen felhasználhatók a közúti, vasúti és konténeres szállítóeszközök, szállítmányok esetében egyaránt. A röntgen- és gamma-sugaras technológia gyors, megbízható, magas penetrációs képességgel rendelkezik, részletgazdag képek elkészítésére alkalmas és könnyen kezelhető, senkinek sem kell speciálisan képzett radiológusnak lennie ahhoz, hogy felismerje az embert. A radiográfiai eszközöknek jellemzően magas a beszerzési és fenntartási költségigénye, helyhez kötöttek és a megbújó emberek pozíciója bizonyos esetekben megnehezíti az azonosítást, illetve a szkennerek ionizáló hatása miatt egészségügyi kockázatokkal járnak, ami szintén korlátozza a felhasználást. Mindemelllett az elkövetők olyan módszereket alkalmazhatnak, amelyekkel elkerülhetik a radiográfiai eszközökkel történő átvizsgálást (olyan szállítmányok között csempésznek – például gyümölcs –, amelyeket az adott ország szabályai szerint nem lehet ionizáló sugárzásnak kitenni).¹⁶

A vizuális észlelést biztosító nonintruzív eszközök másik típusát képezik hőképalkotó eszközök, amelyeket kikötőkben, közutakon szintén alkalmaznak a nemzetközi gyakorlatban.¹⁷ A termografikus eszközök segítségével a jármű

¹³ RUZSANYI et al. 2020.

¹⁴ MOCHALSKI et al. 2018b.

¹⁵ HUPE-ANKERHOLD 2007.

¹⁶ VOGEL 2007.

¹⁷ CARVAJAL-MUÑOZ-FARRERA 2019: 179.

belsejében lévő élő szervezetek az általuk leadott testhőn keresztül válnak érzékelhetővé, megmutatva a test alakját és helyzetét. A termografikus eszközök gyorsan és jól alkalmazhatók éjszaka vagy rossz látási viszonyok között is. Ezek a felderítő eszközök ugyanakkor nem hatékonyak ott, ahol a test és a környezet között csak nagyon kis hőmérséklet-különbség van, ami gyakran előfordul nyáron, amikor a hőmérséklet 35 °C körüli vagy annál magasabb. Ezek a be rendezések továbbá csak a hőátadásra képes felületekkel zárt tereken (például ponyvával ellátott teherautókon) használhatók, míg a hőszigetelt rakományok, rakterek esetén az alkalmazásuk korlátozott.

A vizuális észlelést direkt módon biztosító eszközök körébe tartoznak az ellenőrzések során használt endoszkópok,¹⁸ de e kategóriába sorolhatók a teleszkópos tükrök is. A tükrőhöz hasonlóan az endoszkópok is a fényvisszaverődés elvén működnek. Ezeknek az optikai eszközöknek nagy előnye, hogy beszerzési és fenntartási költségük rendkívül alacsony, alkalmazásuk képzettséget nem igényel, és a környezetre semmilyen káros hatásuk nincs. Komoly hátrányuk ugyanakkor, hogy kizárólag elengedő fény mellett alkalmazhatók, a zárt térbe történő részleges behatolást igénylik (átmenetet képezve a fizikai ellenőrzés és a nonintruzív ellenőrzések között), továbbá csak a zárt tér egyes részeinek átvizsgálását teszik lehetővé.

A nonintruzív eszközök körében találkozhatunk a határőrizeti rendszerekben általánosan alkalmazott környezet akusztikus, illetve szeizmikus állapotváltozásait detektáló eszközökkel is.¹⁹ Ezek egyrészt különböző (diszkrét) frekvenciájú impulzusok kibocsátásával és felfogásával, a zárt terekben keletkező hangok azonosításával, illetve az élőlények által keltett szeizmikus jelek (rezgések) felfogásával képesek azonosítani a zárt térben rejtőző embereket, állatokat. Ezeknek az eszközöknek előnye a gyors és egyszerű kezelhetőség, a hordozhatóság, a nagy fokú szenzitivitás, az alacsony üzemeltetési költség, továbbá az alkalmazásuk nem jár együtt káros kisugárzással. Az akusztikus és szeizmikus detektorok alkalmazásának komoly hátrányát jelenti azonban, hogy azok rendkívül érzékenyek a külső környezet hangot és rezgést keltő hatásaira, amelyek befolyásolhatják a pontos detektálást.

Az elmúlt évtizedekben számos, az embercsempészs és az illegális migráció elleni rendészeti fellépés hatékonyságát szolgáló technológia kifejlesztésére és alkalmazására került sor, amelyek közül a leginkább alkalmazhatókat mutattuk be.

¹⁸ JANDL 2008.

¹⁹ BOGNÁR 2019.

A technológiával támogatott ellenőrzéseknek számos előnye van: csökken az ellenőrzési idő, és ezáltal csökken a várakozási idő is; elkerülhető a zárt szállítóeszközök szükségtelen felnyitása; a homogén rakományok hatékonyabban és gyorsabban vizsgálhatók át; az illegális áru- és személyforgalom felderítése hatékonyabbá válik. Az illegális migrációval, illetve az embercsempészéssel összefüggő felderítések hatékonyságának növelése pedig kiemelt prioritás minden állam számára. E cselekményekhez ugyanis nem pusztán gazdasági és biztonsági, de nagyon komoly humanitárius érdekek is fűződnek. Korábbi becslések szerint az ezredfordulót követő alig másfél évtized során (2000–2013) világszerte több mint 40 ezer migráns veszítette életét illegális utazása közben. Közülük mintegy 6000 fő a mexikói–amerikai határszakaszon, 22 ezer fő pedig az EU határainál.²⁰ A magyar és külföldi rendészeti szervek számára biztosított technológiai támogatás, amely növeli a felderítések hatékonyságát, közös társadalmi érdek.

IRODALOMJEGYZÉK

- ACHILLI, Luigi (2016): Irregular Migration to the EU and Human Smuggling in the Mediterranean. The Nexus between Organized Crime and Irregular Migration. In IEMed (szerk.): *IEMed Mediterranean Yearbook 2016: Mobility and Refugee Crisis in the Mediterranean*. Barcelona: IEMed, 98–103.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2016/1624 (EU) rendelete az Európai Határ- és Parti Őrségről és az (EU) 2016/399 európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 863/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet, a 2007/2004/EK tanácsi rendelet és a 2005/267/EK tanácsi határozat hatályon kívül helyezéséről. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1624>
- Az Európai Parlament és a Tanács 562/2006/EK Rendelete (2006. március 15.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok közösségi kódexének (Schengeni határ-ellenőrzési kódex) létrehozásáról. Online: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32006R0562>
- BOGNÁR Eszter Katalin (2019): A magyar határkerítés korszerűsítése felügyelet nélküli szenzorhálózatok alkalmazásával. I. rész. *Haditechnika*, 53(3), 9–15. Online: <https://doi.org/10.23713/HT.53.3.02>
- BROWN, David A. (1995): Human Occupancy Detection. In *Proceedings The Institute of Electrical and Electronics Engineers. 29th Annual 1995 International Carnahan Conference*

²⁰ O'CONNELL DAVIDSON 2016: 64.

- on Security Technology. Sanderstead, UK: IEEE, 166–174. Online: <https://doi.org/10.1109/CCST.1995.524907>
- CARVAJAL, Evelyn Téllez – MUÑOZ, Dora Elia Ramos – FARRERA, Ramón Abraham Mena (2019): Irregular Immigrants and the Use of Technology in Tapachula, Chiapas. In ALONSO, César Álvarez – HERNÁNDEZ, José Ignacio (szerk.): *Latin American Geopolitics*. Cham: Palgrave Macmillan, 167–189. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-99552-6_7
- ÉBERHARDT GÁBOR (2019): A közúti teherforgalom költséghatékony, biztonságos határrendészeti ellenőrzése. *Határrendészeti Tanulmányok*, 16(1), 87–124.
- Frontex (2022): *Risk Analysis for 2022/2023*. Warsaw: Publications Office of the European Union. Online: <https://doi.org/10.2819/469148>
- HUPE, Oliver – ANKERHOLD, Ulrike (2007): X-Ray Security Scanners for Personnel and Vehicle Control: Dose Quantities and Dose Values. *European Journal of Radiology*, 63(2), 237–241. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ejrad.2007.04.029>
- JANDL, Michael (2008): Report from Austria. In DOOMERNIK, Jeroen – JANDL, Michael (szerk.): *Modes of Migration Regulation and Control in Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 27–44. Online: <https://doi.org/10.1515/9789048501366-005>
- KERCEL, Stephen W. et al. (1997): Application of the Smart Portal in Transportation. In *Proc. SPIE 2902, Transportation Sensors and Controls: Collision Avoidance, Traffic Management, and ITS*. Online: <https://doi.org/10.1117/12.267149>
- MIKURIYA, Kunio (2019): Towards Technology-driven Organizations. *WCO News*, 89, 15–16.
- MOCHALSKI, Paweł et al. (2018a): Instrumental Sensing of Trace Volatiles – A New Promising Tool for Detecting the Presence of Entrapped or Hidden People. *Journal of Breath Research*, 12(2), 027107. Online: <https://doi.org/10.1088/1752-7163/aa9769>
- MOCHALSKI, Paweł et al. (2018b): Monitoring of Selected Skin- And Breath-Borne Volatile Organic Compounds Emitted From the Human Body Using Gas Chromatography Ion Mobility Spectrometry (GC-IMS). *Journal of Chromatography B*, 1076, 29–34. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jchromb.2018.01.013>
- O'CONNELL DAVIDSON, Julia (2016): De-Canting „Trafficking in Human Beings”, Re-Centring the State. *The International Spectator*, 51(1), 58–73. Online: <https://doi.org/10.1080/03932729.2016.1121685>
- OSCE-UNECE (2012): *Handbook of Best Practices at Border Crossings – A Trade and Transport Facilitation Perspective*. Online: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/6/88238.pdf>
- QUINN, Emma – KINGSTON, Gillian (2012): *Practical Measures for Reducing Irregular Migration: Ireland*. Dublin: ESRI.
- RUZSANYI, Veronika et al. (2020): A Portable Sensor System for the Detection of Human Volatile Compounds Against Transnational Crime. *Sensors and Actuators B: Chemical*, 328, 129036. Online: <https://doi.org/10.1016/j.snb.2020.129036>
- VÁJLOK László – VEDÓ Attila (2023): Minőségügy és határellenőrzés európai uniós stratégiái megközelítésben. *Magyar Rendészet*, 23(4), 203–219. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2023.4.11>
- VOGEL, Hermann (2007): Vehicles, Containers, Railway Wagons. *European Journal of Radiology*, 63(2), 254–262. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ejrad.2007.03.041>

Balla Zoltán

AMIKOR POLT PÉTER LEGFŐBB ÜGYÉSZ LETT

PILLANATFELVÉTEL AZ AKKORI ÁLLAMI
BERENDEZKEDÉSÜNK NÉHÁNY INTÉZMÉNYÉRŐL

Megtiszteltetés számomra, hogy kiváló kollégám, Polt Péter professzor úr 70. születésnapjára készülő kötetbe publikálhatok. Írásom témája az ünnepelt első legfőbb ügyészi kinevezését is érintő 1998–2002 közötti magyarországi állami élet egyes elemeinek rövid bemutatása.

Tisztelt Professzor úr, egészséget, boldogságot és további sikeres éveket kívánok!

1998 előtt két kormányzati ciklus futott le. Ezalatt kialakult a polgári Magyarország új, konszenzusos állami rendszere a maga (Európában talán a leginkább) erős parlamentáris berendezkedésével. A montesquieu-i modern hatalom-megosztás és a fékek, ellensúlyok rendszere harmóniában álltak, a végrehajtó hatalom a jogállamiság keretein belül – minden komolyabb kritika nélkül – európai mércével is jól működött. Az egykamarás Országgyűlés megtestesítette a népszuverenitást, minden politikai entitás közvetlenül vagy közvetve belőle eredt, a kormány felett politikai ellenőrzést gyakorolt. Hiányossággént talán felhozható többek között a túlzó képviselői létszám mellett még az, hogy nem volt a parlamentben nemzetiségi képviselet. Az Alkotmánybíróság európai viszonylatban erős jogkörökkel rendelkezett, precedensjogi bíráskodásával erősen motiválta a politikai berendezkedést. Az ügyészség az Országgyűlésnek tartozott beszámolni, minden politikai erő által elismerten kormányfüggetlen szervként látta el alkotmányos kötelezettségeit. Skandináv mintát követve meghonosodott az ombudsmani jogintézmény, annak keretei között szakjogi értelemben is kialakult egy új rendszer (a hallgatói jogok biztosa). Létrejött a médiahatóság. Politikai alapokon kialakult a kapitalista piacgazdaság, ezzel párhuzamosan létrejöttek a társadalmi törésvonalak, a középosztály marginalizált

pozícióban volt. A szociális háló egyre szakadozott, feszítővé vált a cigányság helyzete. Nőtt a maffiabűnözés, a fekete- és a szürkegazdaság, dinamizálódott a politikai korrupció. Ezen tényezők felhajtó ereje kitermelte a rend iránti társadalmi igény egyre erősebb szükségletét. Ez pedig a kormányzási filozófiát helyezte új alapokra. Erősebb kormányzati hatáskörökre volt szükség ahhoz, hogy Magyarország fejlődhessen.

A fenti villanásszerű összefoglaló természetesen a szerző egyoldalú summázása. De talán ahhoz elégséges, hogy egyfajta laza kontúrokból érzékeltesse, milyen viszonyrendszerben jött létre a rendszerváltás utáni nyolc év után 2002-től az első Orbán-kormány.

1998 tavaszán a Fidesz nyerte az országgyűlési választásokat. Orbán Viktor kormányt alakított. Kiváló technokraták vitték a tárcákat (többek között Martonyi János, Chikán Attila, Járai Zsigmond, Pintér Sándor, Pokorni Zoltán), de miniszteri szerepet kaptak az inkább politikusi gondolkodásúak (Kövér László, Deutsch Tamás, utóbbi esetében a jogi vizsga kormányalakításhoz képest fél évvel későbbi letétele még kormányzati körökben is reputáció-, tekintélyromboló volt). A miniszterelnököt meglehetősen meglehetősen módon és az európai gyakorlattal ellentétben a titkos szolgálatokat vezető tárca nélküli miniszter (Kövér László) helyettesítette. Ez a modell vélhetően a miniszterelnök számára is felismerten nem vált be, mutatja ezt, hogy a későbbi Orbán-kormány szakított ezzel. 2001-ig erős koalíciós partnerként pozicionálódott a KDNP (a kormányban négy minisztériumot kapott, ezeket Torgyán Józsefen kívül szekunder kisgazda politikusok – például a körkörös védelmet vizionáló Szabó János honvédelmi miniszter – vezették), az MDF és az MDNP (Pusztai Erzsébet és Pálincás József révén). Aztán 2001 végétől a koalíciós együttműködést az erős Fidesz lényegében felmorzsolta.

Amikor a közigazgatás fogalmát elemezzük, elkerülhetetlen annak alanyi és tárgyi értelmű politikai befolyásoltságának kifejtése. A mindenkor miniszterelnök mindig a választáson győztes párt elnöke (vagy általa megnevezett személy, mint az MSZP-nél Meggyesi Péter), akinek személyisége, politikai látásmódja döntően meghatározza a kormány, azon keresztül a közigazgatás – és az egész állami élet – milyenségét. Az 1998-as választások előtt a Fidesznek (még) volt írott, publikus kormányprogramja. Abból karakteresen kitűnt, hogy Orbán Viktor más formáját adja a kormánynak, a kormányzási technikának. Az előzőkéhez képest sokkal markánsabban kívánta érvényre juttatni a politikai céljait. Ezt elsősorban és főleg a kancellári kormányzati szervezeti felépítés mutatja, vagyis a Miniszterelnöki Hivatal felállítása (MeH). Lényegében a többi minisztérium

felett álló gigaminisztériumként funkcionált. Ez egyszemélyi kormányzást jelentett tartalmában, amihez képest maradt a testületi döntési mechanizmus. A MeH igazi csúcsmisztériummá vált, vezetője a miniszterelnök helyettese lett. A MeH teljes irányítási kompetenciája érvényesült a központi politikai irányvonal meghatározásában, ide koncentráltak valamennyi lényegi államigazgatási döntés. A kancelláriaminisztérium (amely jogilag értelmezhetetlen kifejezés) politikai irányítását egyszemélyben a miniszterelnök látta el a kabinetirodáján keresztül, a MeH minisztere a napi ügyeket vezette. Minden ehhez a miniszterelnöki munkaszerhez tartozott, ami nem érintette más minisztérium vagy főhatóság hatáskörét. Vagy ha igen, azt jogszabálmódosítással magához vonta. Erre példa többek között az informatikai alapú (elektronikus) kormányzás, amelyet kivontak az akkori Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi minisztérium jogköréből, és a MeH alá helyezték (Kormányzati Kommunikációs Központ). De hasonló történt a kormányzati jogalkotás esetében is, vagyis minden kormányrendelet előkészítése az Igazságügyi Minisztérium helyett a MeH-nél történt, vagy az önkormányzati igazgatás a Belügyminisztériumtól szintén átkerült a MeH-hez. A MeH szervezetében az úgynevezett referatúrarendszert állítottak fel, ami azt jelentette, hogy új kormányzati vezetéstechnikai elképzelés szerint referensek kötötték össze a kancelláriát az egyes minisztériumokkal. A problémát az jelentette, hogy az egyes referensek személyes karrierjük és hendikepes felkészültségük okán inkább rivalizáltak az általuk tartott minisztériumi vezetéssel, aminek eredményeként gyakran „B” kategóriás előterjesztések születtek, személyi ellentétek alakultak ki. Csikorgott a gépezet.

A közigazgatás politikai befolyásának szervezeti termékeként jött létre 1998-ban a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM). A választások megnyeréséhez szükség volt a kiscgazdapártra (Orbán Viktor a kiscgazdák nélkül nem tudott volna kormányzásképes erővé válni), így természetesen a győzelem után a kiscgazdákat valamilyen – ha nem is a legerősebb – tárcával ki kellett szolgálni. Így alakult meg a Torgyán József vezette minisztérium. A problémát a párton belüli szakembergárda jelentette, mert a földműveléshez, állattenyésztéshez, erdőgazdálkodáshoz, halászathoz, vadgazdálkodáshoz, növényvédelemhez, állategészségügyhöz, élelmiszer-, faiparhoz, mezőgazdaság-forgalmazáshoz, területfejlesztéshez, területrendezéshez, vidékfejlesztéshez értő felső vezető a kiscgazdapárton belül alig volt (lényegében Szabadi Béla nevén kívül más nem említhető). Tetézték a helyzetet a profi politikushoz kevésbé illő feltűnően gyakori külföldi utazgatások, de a legnagyobb szakmai és társadalmi felháborodást

a 2000-ben előterjesztett új szövetkezeti törvény amatőr szövegezése váltotta ki. Alig maradt professzionális kodifikátor.

Az Orbán-kormány újításai közé tartozott a kirakatpolitizálás nem sikertelen színterévé vált családpolitika a Szociális és Családügyi Minisztérium létrehozásával. Másrészt ez a tárca is leképezi a politika közigazgatást, annak intézményrendszerét befolyásoló primátusát, a tárca első vezetője a Fidesz kereszténydemokrata testvérpárjának prominense, Harrach Péter volt.

A fenti és egyéb változások kontúrozták az új helyzetet. Ugyan alkotmányos alapon a kormány testületként működött, a valóságban ez egyre inkább a miniszterelnök hatalmi súlyát reprezentálta. A kormányülésen lényegében a miniszterelnök döntéseit úgy szavazták meg, hogy tartalmi vita nem alakult ki. Főleg nem politikai vita. Eltörölték a jegyzőkönyvezést, az ülések nem voltak kutathatók. Ez abból a szempontból is érdekes, mert a kormány ülésén elhangzottak értékelhetően közérdekű adatnak is számítanak, amelynek elzárása közérdekű adat eltitkolásaként is értelmezhető. Van ezzel ellentétes álláspont is.

A közigazgatás középszintű vezetéséig bezáróan már nem volt elég a lojalitás, az új kormány maximális politikai képviselőt várt el az osztályvezetői beosztásig. Aztán az irányítás tett arról, hogy a portási/takarítói munkát is új emberek, illetve gazdasági vállalkozásba kiszervezett, kormányközeli társaságok végezzék. A klientúra kicserélődött, ahol lehetett, fiatalok váltották a 10 vagy több éve ott dolgozó elődöket, akik aztán fokozatosan új típusú kapcsolati hálót képeztek – kialakult az új közigazgatási bürokrácia.

Az 1998 és a 2002 közötti időszak átrajzolta a rendszerváltás egyik alapintézményét, a helyi-területi önkormányzati intézményt. A rendszerváltás első nyolc évében folyamatosnak mondható önkormányzati hatásköri bővítés megszakadt. Megkezdődött egy máig tartó folyamat – amely 2012 és 2018 között kissé, de közel sem meghatározó tartalommal visszafordult –, ennek eredményeként az önkormányzatok gazdasági potenciáljának trendje lefelé ívelő pályára került, illetve azt az etatizálás jellemzi. Budapest ugyan erős ellenállást tanúsított, de a folyamat megállíthatatlanná vált. A kormány középszintű államigazgatási szervei egyre inkább átvették az önkormányzati hatásköröket. A folyamat vélhetően további perspektívát rejt magában.

A közigazgatáson kívüli állami szervek is markáns változáson mentek keresztül. Az Országgyűlés a korábbi nyolc évben megalkotta azokat a törvényeket, amelyek a rendszerváltás gazdasági és egyéb változásait törvényesítették. Így a politikai hatalom, ahol lehetett, mellőzte a Parlamentet, a politikai vitafórum

jellegében és tartalmában a Tisztelt Házban minimalizálódott. A miniszterelnök inkább a Vigadóban vagy máshol tartotta nagyívű beszédeit, az országgyűlési ülések háromhetes ciklusokra csökkentek. Lényegesen kevesebb idő jutott az azonnali kérdésekre, a politikai ellenőrzés tartalmi megnyilvánulásaira. 1998-ban 94 törvény született, ezek között igazán jelentős csak a társadalombiztosítás átalamosítását elrendelő törvény volt, amely igen élénk ellenzéki tiltakozást váltott ki. 1999-ben 125, 2000-ben 145, 2001-ben 121 törvényt alkottak.

Az Alkotmánybíróság Sólyom László elnöki időszakához képest nehéz helyzetben volt. Sólyom a láthatatlan alkotmány elvén harcos, szakmailag kikezdehetetlen állást foglalt az emberi jogokért, Németh János ehhez képest csendesebb elnökségi munkát folytatott, aminek eredményeként a kormánnyal így konszolidált viszonyt tudott ápolni. Az ellensúlyok rendszere gyengült. Hasonló eredményt hozott az államfői váltás. Göncz Árpádot a hozzá képest visszavonultabb, a nép nyelvét elődjéhez képest kevésbé beszélő Mádl Ferenc váltotta, akinek legemlékezetesebb fellépése a türelmi zónák bevezetéséhez és a szociális tárgyú törvények módosításáról szóló jogszabály megfontolásra visszaküldéséhez kötődik.

Györgyi Kálmán 2000-ig volt Magyarország legfőbb ügyésze, 2000. május elején – két hónappal lemondása után – Dávid Ibolya akkori igazságügyminiszter javaslatára az európai szakmai műveltséggel rendelkező, korábban öt évig az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyettesi hivatást betöltő Polt Péter váltotta. A lemondás és az új kinevezés ellenzék vezérelte politikai motiváltságú minősítése a hazai sajtóban erős hangsúlyt kapott. Erről azonban a főszereplők nem nyilatkoztak. Tény, hogy Györgyi Kálmán idején az ügyészséget politikamentes szervezetnek tartotta a jogászai társadalom, ezzel ellentétes publikációt, érdemi megnyilatkozást jelen sor írója nem talált a szakirodalomban. Polt Péter kiemelkedő szakmai eredményeit fémjelzi a rövid időn belül felállított Ügyészségi Központi Nyomozó Hivatal, az egységes informatikai rendszer, a politikailag kényes ügyek kezelése. Kiváló érzékkel találta meg a helyetteseit (Varga Zs. András, Belovics Ervint). Őket nem homályosították el az ellenzék politikai támadásai vagy a média számára történt – még csak részben sem bizonyított, részben sem igazolt – ügyészi kiszivárogtatások egyes országos bűnügyekben. Polt Péter a politikai támadásokat méltósággal viselte.

A kormány ebben a ciklusban megpróbálta politikai hatalmát növelni az ügyészség kormány irányítása alá helyezésével is. Mivel ehhez kétharmad kellett volna – amihez azonban nem volt meg az MSZP és az SZDSZ támogatása –, a kezdeményezés elenyészett. Máiig nem került ismét napirendre.

Polt Péter 2006-ig, majd 2010-től jelen írás napjáig a legfőbb ügyész. A Fidesz (és kevésbé fajsúlyos testvérpártja) 2002-ben nem tudott újrázni, csekély különbségű szavazattal vereséget szenvedett, ami az őszi önkormányzati választások idejére kontrasztossá vált. Az új politikai berendezkedésben még négy évig Magyarország legfőbb ügyésze Polt Péter maradt. Az ügyészség végezte és végzi alkotmányos feladatát.¹

IRODALOMJEGYZÉK

SÁRKÖZY Tamás (2012): *Magyarország kormányzása 1978–2012*. Budapest: Park.

¹ Jelen írás forrásként SÁRKÖZY 2012 művét használta fel.

Barabás A. Tünde

A DIGITÁLIS VIKTIMIZÁCIÓ KRIMINOLÓGIAI VIZSGÁLATA

Polt Péter professzor jogalkalmazói és gyetemi oktatói munkájával egy időben kezdte meg tudományos pályafutását. Kutatói munkássága kezdetekor, amely egyébként végigkísérte szakmai útját, már 1983-ban foglalkozott a számítógépes bűnözéssel és az ehhez köthető büntetőjogi szabályozás alakításával. Abban az időben mind a téma felvetése, mind az elkövetkezendőkre tett megállapításai, amelyek – mára nyugodtan kijelenthető – kiállták az idő próbáját, úttörő jellegűek voltak, hiszen a számítógépek használata hazánkban még gyerekcipőben járt. Ezzel a témával a későbbiek során is többször foglalkozott, ami jól mutatja tudományos gondolkodásának naprakészségét. Így, kapcsolódva ehhez a különösen aktuális témához, az alábbi tanulmányommal szeretném kifejezni jókívánságaimat a jeles alkalomból az ünnepeltnek, egykori tanáromnak.

1983-as tanulmányában Polt Péter a digitalizáció és a technikai fejlődés okozta változásokkal és azok következményeivel foglalkozott. Már ekkor világosan jelezte a mára már beigazolódtott folyamatot, nevezetesen, hogy a változások viharos gyorsasággal következnek be, és eddig nem látott széles rétegeket érintenek.¹ És ez valóban bekövetkezett, megtöbbszörözve a korábbiakhoz képest a hatóságok munkaterhét, a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás résztvevőitől egyre speciálisabb ismereteket, készségeket igényelve eljárásuk során.

Hasonlóképpen alakult mindez a lakosság, a potenciális áldozatok oldalán is, hiszen a mindennapi élet egyre szélesebb spektrumát hálózza be a digitalizáció. Nemcsak a vásárlás, a játék vagy a közösségi élet, de a hivatalos ügyintézés (ügyfélkapu, eeszt, NAV stb.), a banki ügyintézés és a lehetőségek egyre bővülő

¹ POLT 1983.

köre kerül át az online térbe. Ezek alkalmazásához már nem szükséges számítógép, infrastruktúra, elég pusztán egy okostelefon és néhány kattintás. Ez a világ tehát gyakorlatilag mindenki számára elérhetővé válik, nem igényel speciális ismereteket és tudást, elérhető bárhol, bármikor, kitéve a használatát az internetes felületen jól mozgó bűnelkövetőknek, csalóknak, adatlopóknak, hackereknek, vírustámadóknak.

Az online térben zajló társas interakciók elterjedésével mindinkább növekszik az itt eltöltött idő is. A 2020-as Covid-19-járvány miatti lezárások ezt a folyamatot hihetetlenül felgyorsították világszerte, hiszen a személyes és szakmai élet is egyre inkább a virtuális térbe tevődött át. Ezzel párhuzamosan az online bűncselekmények és így az áldozatok száma is megugrott,² és a virtuális térben elkövetett átverések és adatlopások egyre változatosabb formái alakulnak ki.

A bűncselekmények és a bizonytalanságérzet csökkentését célzó stratégiák egyik legfontosabb kérdése, hogy *kik és hol válnak áldozattá*, vannak-e meghatározható demográfiai és szociokulturális jellemzőik, valamint van-e a helyszínek valamilyen jellegzetessége, amely a bűncselekmény elkövetését megkönnyíti, előidézi. Az online tér a bűncselekmények elkövetésének és elszენvedésének olyan, a korábban megismertekhez képest speciális területe, amely működéséből adódóan – de feltételezhetően más okokból is – meghatározó abban, hogy ki válik elkövetővé vagy áldozattá. Mindezek miatt nem véletlen, hogy a kiberbűnözés vizsgálata az elmúlt évtizedben egyre nagyobb teret nyert kriminológiai szempontból is.³

KUTATÁSOK ÉS ELMÉLETEK

Az online áldozattá válások gyakoriságának növekedésével a vizsgálatok fókuszába elsősorban az online zaklatás különböző formái, valamint az online csalások kerültek, amely utóbbi cselekmény változatos elkövetési módokkal és eszközökkel jellemezhető. Tematikájuk szerint a kutatások a következő módon csoportosíthatók:

1. *A nagy mintás prevalenciakutatások az egyes online cselekményekben való áldozattá válás gyakoriságát, valamint a feljelentések arányát vizsgálják a nagyobb*

² FBI 2021.

³ VARGA 2021.

populációban. A Nemzetközi Csalás Elleni Szövetség (Global Anti-Scam Alliance, GASA) 2023-as jelentése alapján a csalások okozta vagyoni hátrány elérte az egytrillió dollárt, ami a világ GDP-jének körülbelül 1%-a. A GASA 2023-as jelentése alapját képező kutatás eredményei szerint a résztvevők 78%-a áldozattá vált valamilyen csalási formában az elmúlt 12 hónapban.⁴

A bűnügyi adatgyűjtés kizárólag a hatóság tudomására jutott elkövetési és áldozattá válási adatokra terjed ki, a latencia miatt ennél jóval magasabb lehet az áldozattá válás aránya. Egy kutatás szerint az online csalás áldozatainak kevesebb mint 10%-a tett feljelentést a hatóság felé. A feljelentés megtételét pedig leginkább a pénzvesztés mértéke határozta meg.⁵

A kérdőíves viktimizációs kutatások alapján pontosabb képet kaphatunk az online viktimizációs tendenciákról. Mo Houtti és munkatársai⁶ 12 országban (köztük Magyarországon is) vizsgálták a különböző típusú offline és online csalásokban való áldozattá válás gyakoriságát. Az egyes csalástípusok közül az online vásárlásos csalás előfordulási aránya volt a legmagasabb, első helyen Szlovákia (35%), második helyen pedig Magyarország (34%) szerepelt. Nagy fokú változatosságot mutatott az offline és online csalási módok aránya a különböző országokban; Dél-Koreában például sokkal nagyobb arányban fordult elő az offline csalásnak az a formája, amikor az elkövető hivatalos személyként, közszolgáltató alkalmazottjaként vagy az áldozat hozzátartozójaként igyekszik pénzt kicsalni a sértettből, mint az online vásárlásos csalás (28% és 17%), míg Magyarországon a személyes csalás kevésbé volt jellemző (8%).

Az online zaklatás vagy *bullying* esetében szintén növekvő tendencia figyelhető meg az áldozattá válás gyakoriságát illetően, feltehetően a növekvő technológia-használat miatt,⁷ az előfordulás gyakorisága viszont nagy fokú változatosságot mutat az egyes országokban (5–24% között); leginkább az iskoláskorúak érintettek az áldozattá válás ezen formájában.⁸ Egy 2017-es magyar nagy mintás *cyberbullying*-kutatásban Zsila Ágnes és Demetrovics Zsolt azt találta, hogy a résztvevők 16,7%-a vált áldozattá a zaklatás valamilyen formájában (*flaming*, zaklatás, *flamebaiting*/befeketítés, kiközösítés, személyiséglopás, kibeszélés, trükközés, *sexting*), 3,4%-uk pedig elkövetett valamilyen egyéb zaklatási formát

⁴ JORIJ et al. 2023.

⁵ FONSECA-MOREIRA-GUEDES 2022.

⁶ HOUTTI et al. 2024.

⁷ JAIN et al. 2020.

⁸ BROCHADO-SOARES-FRAGA 2017.

a vizsgált egy évben.⁹ Ez a kutatás is megerősítette azt a korábbiakban alaposan alátámasztott kutatási megállapítást, miszerint az áldozatok gyakran maguk is elkövetői az online zaklatásnak; a magyar mintán 21-szer nagyobb eséllyel váltak áldozattá azok a fiatalok, akik maguk is elkövetők voltak, mint azok, akik nem. Glenn Walters metaanalízisében 22 hosszmetzeti kutatás adatainak elemzésével gyenge-közepes erejű korrelációt talált az elkövetés és az áldozattá válás között,¹⁰ amely összefüggést más metaanalízisek is megerősítettek.¹¹

2. Az online viktimizációs kutatások jelentős részénél az áldozattá válást bejósoló demográfiai, pszichológiai és társas tényezők, valamint az áldozattá válás pszichés és szociális következményei kerülnek a vizsgálat fókuszába. A *cyberbullying* esetében elmondható, hogy nagyobb valószínűséggel válnak áldozattá a lányok és az idősebb kamaszok,¹² valamint a lányok esetében a zaklatás hosszú távú érzelmi következményei is súlyosabbak.¹³

A *cyberbullying* áldozatai gyakrabban szenvednek szorongásos betegségektől, és iskolai teljesítményük is alacsonyabb,¹⁴ a depresszió valószínűsége esetükben háromszor nagyobb a kortársaikhoz képest,¹⁵ valamint jellemző rájuk az internalizáló személyiségstruktúra, a problémákból fakadó stressz önmaguk ellen fordítása, a depresszív és szorongásos hangulat mellett a pszichoszomatikus tünetképzés.¹⁶

Az online csalások esetében ellentmondásos eredmények születtek arra vonatkozóan, hogy a demográfiai tényezőknek mekkora szerepe van az áldozattá válásban. Egyes szerzők szerint a demográfiai változók – mint kor, nem és szocioökonomiai státusz – nem közvetlenül, hanem az ezekből fakadó életmód és online fogyasztási szokások mentén befolyásolja az áldozattá válás valószínűségét.¹⁷ Az online töltött idő mértéke egyaránt növelheti az online csalásokban,¹⁸

⁹ ZSILA–DEMETROVICS 2018.

¹⁰ WALTERS 2021.

¹¹ GUO 2016; KOWALSKI et al. 2014; MARCIANO–SCHULZ–CAMERINI 2020.

¹² ZSILA–DEMETROVICS 2018; LOZANO-BLASCO–QUÍLEZ ROBRES–LATORRE-COSCULLUELA 2023.

¹³ BROWN–DEMARAY–FREDICK 2014.

¹⁴ KOWALSKI–LIMBER 2013; MARCIANO–SCHULZ–CAMERINI 2020; SCHNEIDER et al. 2012.

¹⁵ TRAN et al. 2023.

¹⁶ CHRISTINA et al. 2021.

¹⁷ HOLTFRETER–REISIG–PRATT 2008.

¹⁸ GUERRA–INGRAM 2020.

személyazonosság-lopásban¹⁹ és romantikus csalásban való áldozattá válást.²⁰ Ezzel összefüggésben a negatív életesemények előfordulása egy személy életében további rizikófaktorként jelenik meg, mivel a társas támogatás csökkenése és az izoláció miatt növekszik az online aktivitás és a befolyásolhatóság mértéke is.²¹ Zhi Zhang és Zhi Ye kínai nagy mintás kutatásukban²² ezenfelül a demográfiai változók és az online csalásokban való áldozattá válás között is talált szignifikáns összefüggést; az áldozatok fiatalabbak és alacsonyabb iskolai végzettségűek voltak, magasabb szintű impulzivitás és bizalom jellemezte őket. Az online csalásban való áldozattá válás pszichológiai tényezői közül az impulzivitáson túl kiemelendők az alacsonyabb kognitív készségek, az alacsony önkontroll mint személyiségvonás és mint aktuális énállapot az áldozattá válás idején, a túlzott mértékű magabiztosság a csalások felismerésére vonatkozóan, az alacsony pszichológiai jóllét és az idealizációra való fokozott hajlam – utóbbinak a romantikus csalások esetében van magyarázó szerepe.²³

3. Az online áldozattá válás szociológiai magyarázóelméletei közül a rutintevékenységlelméletet (RAT) és az önkontroll szerepét hangsúlyozó értelmezési kereteket alkalmazzák a leggyakrabban a témában kutató szerzők.²⁴ Az internetezéssel töltött idő áldozattá válást bejósoló szerepén túl a RAT-elmélet mentén például azt is bebizonyították a kutatók, hogy a rendszerfeltörés és *malware*-fertőzés áldozatai később szignifikánsan nagyobb arányban használnak biztonsági eszközöket, és óvatosabbak az interneten szörfölés közben.²⁵ Az alacsony önkontroll szerepe az online áldozattá válásban a *cyberbullying* mellett az online hálózat segítségével elkövetett (*computer-assisted*) csalások esetében egyértelműen kimutatható,²⁶ míg a számítógépes rendszert célzó csalások (*computer focused*) esetében – mint például a rendszer feltörése, *hacking* – ellentmondásosak a kutatási eredmények az önkontroll szerepét illetően.²⁷

¹⁹ GUEDES–MARTINS–CARDOSO 2023.

²⁰ SNYDER–GOLLADAY 2024.

²¹ DELIEMA 2015; EMAMI–SMITH–JORNA 2019; ZHANG–YE 2022.

²² ZHANG–YE 2022.

²³ NORRIS–BROOKES–DOWELL 2019.

²⁴ WILSEM 2013.

²⁵ GUERRA–INGRAM 2020.

²⁶ NGO–PATERNOSTER 2011; VAZSONYI et al. 2012; WILSEM 2013.

²⁷ BOSSLER–HOLT 2010; NGO–PATERNOSTER 2011.

Az online csalásban való áldozattá válás pszichológiai elméleteiről Gareth Norris, Alexandra Brookes és David Dowell ad áttekintést online csalásról szóló metaanalízisükben.²⁸ Az *elaboráció valószínűségi modellje* (*Elaboration Likelihood Model*, ELM) alapján az áldozat motivációs szintje fordítottan arányos az áldozattá válás valószínűségével: a magasan motivált személyek esetében megvalósul a csaló üzenet kognitív szintű feldolgozása és felismerése, míg az alacsonyan motivált személyek az üzenet tartalma helyett a perifériás jelzésekre figyelnek, és különféle kerülőutakon (érzelmi érvekkel) meggyőződhetnek az üzenet tartalmának valóságosságáról. A *szignáldetektációs elmélet* mentén értelmezve azok a személyek válnak könnyebben offline vagy online csalás áldozatává, akik a csalóval folytatott kommunikáció során kevésbé képesek az üzenetet zavaró információkat, a „zajt” kiszűrni, amely információkat a csalók a potenciális áldozat megzavarására használnak az elkövetés során. Végül az *interperszonális megtévesztés elmélete* szerint a csalás nem egyirányú folyamat, hanem a csaló és az áldozat dinamikus kapcsolatban áll egymással a kommunikációs térben. A kidolgozott megtévesztés nagy fokú mentális erőfeszítést igényel a csaló részéről, aki emiatt akaratlanul is verbális és nonverbális nyomokat hagy (*leakage cues*) a kommunikáció során, amelyek felfedik a csalási szándékát. Az elmélet szerint azok válnak áldozattá, akik nem ismerik fel ezeket a nyomokat a csaló üzenetben.

4. Az online áldozattá válással kapcsolatos kutatások egy újabb irányát képezik a *mesterséges intelligencia segítségével elkövetett csalások*, amelyeket az MI és a virtuális környezetalkotás terén tapasztalható hatalmas mértékű fejlődés tett lehetővé az utóbbi években. Az online csaláshoz használt, MI segítségével létrehozott eszközök négy fő csoportja:²⁹

- *Szöveges és képi tartalmak*: személyre szabott csaló e-mailek, szöveges üzenetek és képek létrehozása személyek megtévesztése érdekében. Az MI által létrehozott csaló üzenetek már sokkal kevésbé tartalmaznak nyelvhelyességi hibákat, így nehezebben ismerhetők fel a potenciális áldozat által. A generált képi tartalmak pedig széles körben felhasználhatók a csalás különböző formáiban (például sérült gépjárműről készült kép a biztosítási csaláshoz).
- *MI által támogatott chatbotok*: a chatbotok sokkal kevesebb erőforrással több potenciális áldozatot érnek el, mint a klasszikus online csalásra specializálódott *call centerek*.

²⁸ NORRIS–BROOKES–DOWELL 2019.

²⁹ JAWARKAR–TIKEKAR 2024.

- ♦ „Deep fake” videótartalmak: egyre gyakoribb elkövetési forma az online csalások során, hogy az elkövetők az áldozat számára megbízható személyekről készült, MI által generált videófelvételekkel igyekeztek megtéveszteni az áldozatot, illetve több esetben banki videós azonosítási rendszert próbáltak az elkövetők átverni az áldozatról készült hamis videófelvételekkel.
- ♦ Hangklónozó átverések: a deep fake technológia segítségével az emberi hangszín egyre nagyobb pontossággal utánozható. Az elkövetők a potenciális áldozat számára fontos személynek adhatják ki magukat egy online vagy telefonos beszélgetésben.

Mindez csak a kezdet a MI területén, amely folyamatosan fejleszti önmagát, így ma még elképzelhetetlen módszerek és eszközök jönnek létre a bűnelkövetést, csalást, megtévesztést segítő, amelyekre felkészülni sincs még eszköz és lehetőség.

HAZAI EREDMÉNYEK EGY NEMZETKÖZI ONLINE VIKTIMIZÁCIÓS KUTATÁS TÜKRÉBEN

Az online és offline áldozattá válás és egyes kiberbűncselekmények elkövetésének témakörében végzett kutatás három ország részvételével zajlott.³⁰ Elméleti kiindulópontja az volt, hogy amennyiben érthetőbbé válnak a kiberbűncselekmények elkövetőinek motivációi, a deviáns viselkedésüket alakító tényezők, az online térben elkövetett bűncselekmények számának növekedő tendenciája is megfordítható.

A lekérdezés 2020 áprilisában zajlott az Egyesült Államokban, Magyarországon és Finnországban, reprezentatív mintán. A hiányos esetek kiszűrése után 4212 fő került a mintába.

Az áldozattá válási blokkban a megelőző 12 hónapra vonatkozóan kérdeztük meg a résztvevőket arról, hogy áldozattá váltak-e különféle online átverésekben és cselekményekben (e-mail-csalások, adatokkal visszaélés, ismeretlen számla-

³⁰ A kutatás a Jean Monnet Center of Excellence, Collage Center for European Union, Transatlantic, and Trans-European Space Studies (CEUTTSS) támogatásával valósult meg, a Virginia Tech College of Liberal Arts and Human Sciences (CLAHS), a University of Turku Faculty of Social Sciences, valamint a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminológia Tanszéke részvételével.

tranzakciók, számítógépes vírusok, kéréslen online hozzászólások), illetve nem a kibertérben elkövetett cselekményekben (igazolvány, bankkártya ellopása, kéréslen személyes hozzászólások, személyes tulajdon rongálása).

Az online és offline áldozattá válási gyakoriságokat országonkénti bontásban vizsgálva azt találjuk, hogy minden cselekményforma szignifikánsan gyakrabban fordult elő az Egyesült Államokban a khi-négyzet-próba alapján ($p < 0,01$), a „nem kívánt jellegű szexuális hozzászólások online” kivételével, ahol nem volt számottevő különbség az országok szerint.

A magyar mintában az online áldozattá válás nagyobb gyakorisága figyelhető meg az offline cselekményekhez képest (30,7–21%). Ez összefüggésben lehet azzal, hogy maga a kérdés a Covid-19-járványt követően zajlott, és az előző év eseményeire kérdezett rá. Az online áldozattá válási formák közül a leggyakoribb cselekmény a nem kívánt jellegű szexuális hozzászólás volt (13,5%), ezt követi a számítógépes vírus vagy program (11,8%) és az e-mailes, webes csalások (8,8%). A magyar résztvevők körében az offline áldozattá válás formái közül a személyes sértő hozzászólások fordultak elő legnagyobb arányban (11,6%), valamint a személyes jellegű nem kívánt szexuális hozzászólások (8,4%) és a tulajdon megrongálása (5,9%).

Szignifikáns eltéréseket találtunk a magyar mintán az egyes online és offline áldozattá válási módok esetében az áldozat neme és életkora szerint. Az ismeretlen számlatranzakciók szignifikánsan nagyobb arányban fordultak elő az időskorú férfiak esetében, a férfiak továbbá gyakrabban estek áldozatul álcéges, álszolgáltató általi személyes adatlopási kísérletnek a nőkhöz képest. A férfiaknál azért lehet nagyobb a kitettség az online csalásoknak és adatlopásnak, mivel átlagosan több időt töltenek különböző tevékenységekkel az interneten. Az e-mailes/webes csalások áldozatai között nagyobb arányban voltak az időskorúak (60 éves vagy idősebb).

Az offline cselekmények esetében elmondható, hogy az offline vagy telefonos csalás áldozatai nagyobb arányban voltak férfiak, míg a nem kívánt jellegű személyes szexuális hozzászólások áldozatai nagyobb arányban nők. Ezen két cselekmény esetében a fiatal felnőtt korosztály a legveszélyeztetettebb. A személyes tulajdon megrongálása a felnőtt (26–59 éves) korcsoportot szignifikánsan nagyobb mértékben érintette a fiatal felnőtt és idős korcsoportéhoz képest a magyar mintában.

Az eredmények azt mutatták, hogy az összes cselekmény esetében az *önkontroll mértéke* gyakorolta a legnagyobb hatást az áldozattá válásra. Az alacsonyabb

önkontrollal rendelkező személyek nagyobb valószínűséggel esnek áldozatul a különböző e-mailes, webes csalásoknak, adatlopási kísérleteknek, számítógépes vírusoknak. Az online töltött idő hatása több csalás esetében volt szignifikáns, de alacsony mértékű (β : 0,004–0,006). Az alacsonyabb szintű számítógépes ismeretek valószínűsíthetik az e-mailes vagy webes felületen történő áldozattá válást (β : –0,123), valamint a bankszámlán, online fizetési rendszeren tapasztalt ismeretlen tranzakciókat (β : –0,103). Egyes online csalástípusok viszont – távoli elérés, webes adatlopás – a számítógéphez jobban értők körében voltak jellemzők.

A sértő tartalom megjelenése, valamint a nem kívánt szexuális hozzászólások elsősorban a fiatalabb, alacsony önkontrollal rendelkező nőket érintették, akik több időt töltenek online felületeken. Ezzel szemben az online társskereső oldalon keresztül végrehajtott csalás áldozatai alacsonyabb önkontrollal rendelkező fiatalabb férfiak voltak.

Az online aktivitással töltött idő mellett a csalások és egyéb kibercselekmények megelőzésére szolgáló biztonsági intézkedések alkalmazását is vizsgáltuk. Az áldozattá válásban ugyanis jelentős szerepet játszik a megfelelő védelem, valamint a biztonsági ismeretek hiánya, ami mind technikai, mind pedig tudás-szinten megmutatkozik.

A személyazonosság ellopását monitorozó megoldást, valamint vírusirtó programot vagy tűzfalat szignifikánsan gyakrabban használtak (a lekérdezés idején) a férfiak a nőkhez képest. A webkamera eltakarása és a bankkártya befagyasztása esetében nem találunk jelentős különbséget a nemek között. A férfiak így részben elővigyázatosabbak, másrészt ezek az intézkedések csak bizonyos csalások, átverések és egyéb kiberbűncselekmények ellen jelentenek védelmet.

Kutatásunk során bebizonyosodott az is, hogy több tényező van, amelyek gyengítik az önkontroll és környezeti kontroll hatását az elkövetők, illetve az áldozatok esetében:³¹ az online tér távolító hatása, az alacsony felderítettség, az információ hiánya vagy az anonimitásba vetett hit egyes elemei. A férfiak nagyobb áldozati kitettsége összefügghet a nagyobb kockázatvállalási készséggel, ami az offline világban is nagyobb mértékű sértetté válást eredményez körükben.³²

Az online bűnözést és viktimizációt magyarázó tényezők azonosítása lehetővé teszi a megelőzés célcsoportokra, illetve konkrét felhasználói típusokra és magatartásformákra történő kidolgozását. Az esetszámok gyors növekedésében

³¹ VARGA 2021.

³² BARABÁS 2015.

szerepet játszó azonosított tényezők, a csekély elkövetői kockázat és az alacsony felderítettség pedig arra az ünnevelt által tett megállapításra hívja fel a figyelmet, amely szerint a jog alkalmazása ezen új jelenségek esetében csak akkor lehetséges, ha a jogalkalmazók a technológia jogi szempontból releváns működési elemeit megértik.³³ Azaz az edukáció nemcsak a felhasználó állampolgárok, hanem a büntetőügyekben eljáró hatóságok számára is elengedhetetlen, ami jelentős szerepet játszhat ezen a területen mind a bűnmegelőzés, mind pedig a büntetőeljárás eredményesebbé tételében.

IRODALOMJEGYZÉK

- BARABÁS Andrea Tünde (2015): *Áldozatok és igazságszolgáltatás*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet.
- BOSSLER, Adam M. – HOLT, Thomas J. (2010): The Effect of Self-Control on Victimization in the Cyberworld. *Journal of Criminal Justice*, 38(3), 227–236. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2010.03.001>
- BROCHADO, Sandra – SOARES, Sara – FRAGA, Sílvia (2017): A Scoping Review on Studies of Cyberbullying Prevalence Among Adolescents. *Trauma, Violence, & Abuse*, 18(5), 523–531. Online: <https://doi.org/10.1177/1524838016641668>
- BROWN, Christina F. – DEMARAY, Michelle K. – FREDICK, Stephanie S. (2014): Cyber Victimization in Middle School and Relations to Social Emotional Outcomes. *Computers in Human Behavior*, 35(6), 12–21. Online: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.02.014>
- CHRISTINA, Stefanny et al. (2021): The Bidirectional Relationships Between Peer Victimization and Internalizing Problems in School-Aged Children. An Updated Systematic Review and Meta-Analysis. *Clinical Psychology Review*, 85(2), 101979. Online: <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2021.101979>
- DELIEMA, Marguerite (2015): *Using Mixed Methods to Identify the Characteristics of Older Fraud Victims*. PhD-disszertáció. Los Angeles: University of Southern California.
- EMAMI, Catherine – SMITH, Russel G. – JORNA, Penny (2019): *Online Fraud Victimization in Australia. Risks and Protective Factors*. Canberra: Australian Institute of Criminology. Online: <https://doi.org/10.52922/rr09319>
- FBI (2021): *Internet Crime Report 2021*. Washington, DC: Federal Bureau of Investigation Internet Crime Complaint Center. Online: www.ic3.gov/Media/PDF/AnnualReport/2021_IC3Report.pdf
- FONSECA, Catarina – MOREIRA, Samuel – GUEDES, Inês (2022): Online Consumer Fraud Victimization and Reporting. A Quantitative Study of the Predictors and Motives. *Victims & Offenders*, 17(5), 756–780. Online: <https://doi.org/10.1080/15564886.2021.2015031>

³³ POLT 2022.

- GUEDES, Inês – MARTINS, Margarida – CARDOSO, Carla S. (2023): Exploring the Determinants of Victimization and Fear of Online Identity Theft. An Empirical Study. *Security Journal*, 36(3), 472–497. Online: <https://doi.org/10.1057/s41284-022-00350-5>
- GUERRA, Chris – INGRAM, Jason R. (2020): Assessing the Relationship between Lifestyle Routine Activities Theory and Online Victimization Using Panel Data. *Deviant Behavior*, 43(1), 44–60. Online: <https://doi.org/10.1080/01639625.2020.1774707>
- GUO, Siying (2016): A Meta-Analysis of the Predictors of Cyberbullying Perpetration and Victimization. *Psychology in the Schools*, 53(4), 432–453. Online: <https://doi.org/10.1002/pits.21914>
- HOLTFRETER, Kristy – REISIG, Michael D. – PRATT, Travis C. (2008): Low Self-Control, Routine Activities, and Fraud Victimization. *Criminology*, 46(1), 189–220. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2008.00101.x>
- HOUTTI, Mo et al. (2024): A Survey of Scam Exposure, Victimization, Types, Vectors, and Reporting in 12 Countries. *Journal of Online Trust and Safety*, 2(4), 1–26. Online: <https://doi.org/10.54501/jots.v2i4.204>
- JAIN, Ojasvi et al. (2020): Has the COVID-19 Pandemic Affected the Susceptibility to Cyberbullying in India? *Computers in Human Behavior Reports*, 2(2), 100029. Online: <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2020.100029>
- JAWARKAR, Rhutika V. – TIKEKAR, Priyanka C. (2024): An In-Depth Exploration of AI in the Digital Age-A Focus on Scams and Frauds in the Introduction Phase. In YENKAR, Pradnya S. (szerk.): *Recent Advancements in Science and Technology*. Vol. IV. *Electronics, Computer Science & Application*. Nagpur: Sai Jyoti Publication, 272–275. Online: www.vbm.v.org/pdf/4.pdf
- JORIJ, Abraham et al. (2023): *State of Scams Report 2023. Technical Report*. Den Haag: Global Anti-Scam Alliance.
- KOWALSKI, Robin M. – LIMBER, Susan P. (2013): Psychological, Physical, and Academic Correlates of Cyberbullying and Traditional Bullying. *Journal of Adolescent Health*, 53(1 Suppl.), S13–S20. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.09.018>
- KOWALSKI, Robin M. et al. (2014): Bullying in the Digital Age. A Critical Review and Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073–1137. Online: <https://doi.org/10.1037/a0035618>
- LOZANO-BLASCO, Raquel – QUILÉZ ROBRES, Alberto – LATORRE-COSCULLUELA, Cecilia (2023): Sex, Age and Cyber-Victimization. A Meta-Analysis. *Computers in Human Behavior*, 139(3), 107491. Online: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107491>
- MARCIANO, Laura – SCHULZ, Peter J. – CAMERINI, Anne-Linda (2020): Cyberbullying Perpetration and Victimization in Youth. A Meta-Analysis of Longitudinal Studies. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 25(2), 163–181. Online: <https://doi.org/10.1093/jcmc/zmz031>
- NGO, Fawn T. – PATERNOSTER, Raymond (2011): Cybercrime Victimization. An Examination of Individual and Situational Level Factors. *International Journal of Cyber Criminology*, 5(1), 773–793.

- NORRIS, Gareth – BROOKES, Alexandra – DOWELL, David (2019): The Psychology of Internet Fraud Victimization. A Systematic Review. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 34(3), 231–245. Online: <https://doi.org/10.1007/s11896-019-09334-5>
- POLT Péter (1983): A számítógépes bűnözés. *Belügyi Szemle*, 21(6), 60–64.
- POLT Péter (2022): Digitális fejlődés és büntetőjog – akkor és most. *Belügyi Szemle*, 70(11), 2389–2393. Online: <https://doi.org/10.38146/bsz.2022.11.47>
- SCHNEIDER, Shari Kessel et al. (2012): Cyberbullying, School Bullying, and Psychological Distress. A Regional Census of High School Students. *American Journal of Public Health*, 102(1), 171–177. Online: <https://doi.org/10.2105/ajph.2011.300308>
- SNYDER, Jamie A. – GOLLADAY, Katelyn (2024): More Than Just a „Bad” Online Experience. Risk Factors and Characteristics of Catfishing Fraud Victimization. *Deviant Behavior*, 1–21. Online: <https://doi.org/10.1080/01639625.2024.2416071>
- TRAN, Huong Giang Nguyen et al. (2023): Cyber-Victimization and Its Effect on Depression in Adolescents. A Systematic Review and Meta-Analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24(2), 1124–1139. Online: <https://doi.org/10.1177/15248380211050597>
- VARGA Árpád (2021): Kriminológiai elméletek és informatikai bűnözés. In *Medias Res*, 10(1), 155–196. Online: <https://inmediasresfolyoirat.hu/imr/article/view/228>
- VAZSONYI, Alexander T. et al. (2012): Cyberbullying in Context. Direct and Indirect Effects by Low Self-Control Across 25 European Countries. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 210–227. Online: <https://doi.org/10.1080/17405629.2011.644919>
- WALTERS, Glenn D. (2021): School-Age Bullying Victimization and Perpetration. A Meta-Analysis of Prospective Studies and Research. *Trauma, Violence, & Abuse*, 22(5), 1129–1139. Online: <https://doi.org/10.1177/1524838020906513>
- WILSEM, Johan van (2013): Hacking and Harassment – Do They Have Something in Common? Comparing Risk Factors for Online Victimization. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 29(4), 437–453. Online: <https://doi.org/10.1177/1043986213507402>
- ZHANG, Zhi – YE, Zhi (2022): The Role of Social-Psychological Factors of Victimity on Victimization of Online Fraud in China. *Frontiers in Psychology*, 13, 1030670. Online: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1030670>
- ZSILA Ágnes – DEMETROVICS Zsolt (2018): Cyber-viktimizáció és cyber-agresszió. A közösségioldal-használat összefüggései az online bántalmazással. *Médiakutató*, 19(1), 21–33. Online: https://mediakutato.hu/cikk/2018_01_tavasz/02_cyber_viktimizacio_es_cyber_agresszio.pdf

Békés Ádám

A SAJÁT PÉNZMOSÁS JOGALKOTÁSI KIHÍVÁSAI

Egy ünnepi kötetben meggyőződéseim szerint helye van a személyes köszöntésnek, különösen akkor, ha az ünnepeltet a szerző már gyermekkorától ismeri. Ha szabad felidézni: mindig öröm volt nekem, ha Édesapámat kísérhettem az egyetemre, ahol kiváló kollégákkal együtt alkották a „Békés-tanszéket”, vagy ahogy Édesapám hívta, tanpadot. Ott találkoztam Polt Péterrel először, majd a híres tanszéki partikon. Láttam és tisztelettel figyeltem karrierjét, kiegyensúlyozottságát. Az élet úgy hozta, hogy szakmai és egyetemi pályánk a büntetőjog révén találkozott. Nagyon büszke voltam arra, amikor felkért kodifikációban vagy kommentárkészítésben való közreműködésre, és nagyon örültem, amikor egyre többször találkoztunk szakmai konferencián előadóként is. Habilitációs eljárásának titkára lehettem, amelyen buzdítást kaptam arra, hogy én is menjek tovább ezen az úton. Örömmel megfogadtam a tanácsát. Pályája ritkaság, szakmai elhivatottsága, a dogmatikus büntetőjog iránti elkötelezettsége vitathatatlan. Tisztelt Legfőbb Ügyész úr, Professzor úr! Kedves Péter! A Jóisten éltesen és kívánok még nagyon-nagyon sok sikeres évet Iustitia istenasszony szolgálatában!

HOVA LETT A SAJÁT PÉNZMOSÁS EREDMÉNYE?

A pénzmosás törvényi tényállásának 2020. évi módosítása óta több tanulmány foglalkozott a pénzmosás legújabb kérdéseivel, különösen a saját pénzmosás büntethetőségével,¹ mivel az új intézmény nehezen illeszthető bele a magyar büntetőjogi gondolkodásba. Terjedelmi korlátok miatt nincs lehetőségem az egyes tanulmányokban megfogalmazott álláspontokat, megközelítéseket részletesen ismertetni és idézni, ugyanakkor fontosnak tartom rögzíteni azt a közös

¹ Lásd részletesebben: POLT 2023; AMBRUS 2020; GÁL 2021; SCHUBAUER 2021.

szempontrendszer, amely ezen tanulmányok alapján a saját pénzmosás, büntetlen utócselekmény elhatárolása kapcsán a jogalkalmazó számára iránymutatásként szolgálhat. Az úgynevezett vagyongeneráló bűncselekmények szükségszerű jellemzője, hogy az elkövető célja nemcsak a vagyon megszerzése, birtoklása, hanem annak saját szükségletekre történő fordítása is.² Ennek megfelelően önmagában a megszerzés, birtoklás és még a felhasználás sem képezhet olyan többletet, amely az alapcselekményen felüli minősítést lehetővé tenné. Egyértelműen ezt tükrözné az Európai Parlament és a Tanács 2018/1673 Irányelve (a továbbiakban: Irányelv) preambulumának (11) pontja is,³ amely kifejezetten rögzíti, hogy a „saját jövedelem tisztára mosása” akkor büntetendő, ha az nem csupán a birtoklást vagy felhasználást fedi le, hanem többletsérelemmel jár. Polt Péter is felhívja a figyelmet arra, hogy a *further damage* kifejezés esetében valószínűleg nem jó megoldás a magyar fordítás szerinti kár kifejezés használata. Különös tekintettel arra, hogy a magyar fordítás szerinti megfogalmazás egész pontosan így hangzik: „a büntetendő cselekmény által okozott kárhoz képest további kárt eredményez.”⁴ Abból, hogy a pénzmosás törvényi tényállása egyébként a magyar anyagi jog szerinti kár fogalmát⁵ nem ismeri, valamint kizárt, hogy az Irányelv csupán az eredmény-bűncselekményekhez kívánta volna a saját pénzmosás intézményét társítani, azt a következtetést kell levonnunk, hogy a fordítás bár a magyar nyelvnek igen, de a magyar büntetőjogi dogmatikának egészen biztos, hogy nem felel meg. A helyes fordítás vélhetően a „többletsérelem”, esetleg a „más jogtárgysértés” lenne.

A büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvény indokolása az irányelv magyar szövegváltozatához képest már helyesen fogalmaz:

„A saját bűncselekményből származó jövedelem tisztára mosása a 2018/1673 irányelv (11) preambulumban bekezdése alapján azonban csak olyan esetekben

² POLT 2023: 769.

³ Az Európai Parlament és a Tanács 2018/1673 irányelve a pénzmosás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről: „(11) Member States should ensure that certain types of money laundering activities are also punishable when committed by the perpetrator of the criminal activity that generated the property ('self-laundering'). In such cases, where, the money laundering activity does not simply amount to the mere possession or use of property, but also involves the transfer, conversion, concealment or disguise of property and results in further damage than that already caused by the criminal activity, for instance by putting the property derived from criminal activity into circulation and, by doing so, concealing its unlawful origin, that money laundering activity should be punishable.”

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2018/1673 irányelve.

⁵ Lásd a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 459. § (1) bekezdés 16. pont.

büntetendő, ha a pénzmosás túlmutat – az Irányelv megfogalmazásában – a pusztá birtoklásra vagy a felhasználásra, és a vagyont átruházására, átalakítására, eltitkolására vagy leplezésére is kiterjed, továbbá a büntetendő cselekmény által okozott kárhoz képest további kárt eredményez. A 2018/1673 irányelv tehát nem várja – nem is várhatja – el a deliktum azonos aspektusainak többszörös büntetését, a kétszeres értékelést, egyrészt az alaphűncselekmény, másrészt pénzmosás miatt. Ezért nem büntetendők az olyan, rendeltetésszerű felhasználásnak tekinthető magatartások, amelyekhez nem társul újabb csalárd magatartás, illetve annak következményeként az alaphűncselekményhez képest többlétsérellem. Ellenkező eset azt jelentené, hogy a bűncselekmény útján megszerzett vagyont mindenféle használata tilalmazott, így a vagyonnak éppen az a célja lenne ismételt büntetőjogi fenyegetés alá eső tevékenység, ami jellemzően a vagyon lényege, a használat és a rendeltetésszerű felhasználás. Az ilyen büntetőjogi szabályozás ahhoz vezetne, hogy a bűncselekmény szükségszerű – és korábban büntetlen – utócselekményét is kiemelné a jogalkotó a lehetséges utócselekmények köréből.”

A fentiek alapján akár meg is nyugodhatnánk, hiszen a jogalkotó az indokolásában látszólag feloldotta a valószínű és a látszólagos halmazat vitáját, üzenve a jogalkalmazónak, hogy a többlétsérellem értékelése lehet a döntő az egyedi esetekben. Sajnos, ha pánikra nem is, de aggodalomra van okunk – ahogyan ez a hazai és a külföldi szakirodalomban⁶ is megjelenik –, hiszen az Irányelv saját pénzmosási szabálya a *ne bis in idem* elvének megsértését is jelentheti, amennyiben a nemzeti jogalkotás nem képes helyesen szétválasztani a többlétsérelmet jelentő cselekményeket, nem ismerve fel a további jogtárgysértés bekövetkeztében rejlő jelentőséget.

A 2020 után megjelent tanulmányok tényként kezelik a már idézett törvényi indokolás azon kijelentését, hogy a 399. § (1) bekezdése szerinti törvényi tényállás úgynevezett nyitott törvényi tényállás, így az szükségszerűen eredményt tartalmaz. Az indokolás az eredményt az „elfed” és „elleplez” ige használatával határozza meg, mondván ezek az elkövetési tárgy megváltozott állapotát szükségszerűen jelentik – tudniillik az titkossá vált, eredete nem ismerhető fel. Elméleti vitát lehet folytatni arról, hogy az Irányelv, a törvényi indokolás és a törvényi tényállás háromszögében nem veszett-e el az az eredeti jogalkotói akarat, amely a saját pénzmosás büntethetővé tételét motiválta. A gyakorlat ugyanis azt mutatja, hogy a mindennapokban nehézséget okoz az eredmény megtalálása – ha

⁶ MAUGERI 2018; lásd továbbá: WAHL 2021; COFFEY 2023.

egyáltalán felmerül a jogalkalmazóban a megkeresésére való igény. Ahogyan Tóth Mihály tanulmányában⁷ több példát is idéz, úgy a mai napig lehet találkozni olyan gyanúsításokkal, ahol a fiktív számla kibocsátójától a készpénz átvétele vagy bankszámlán utalásként való fogadása önmagában pénzmosásként is minősül. A védői titok megsértése nélkül anonim módon idézett gyanúsítás szerint:

„A nyomozás adatai alapján megállapítottuk, hogy a számlák bruttó összege – a fiktív számlák után járó jutalék levonása után – a gazdasági társaság képviselőjében eljáró személynek, önnek visszavételre került, ezzel ön bűncselekményből származó x forintot szerzett meg. Fentiek alapján ön megalapozottan gyanúsítható üzletszerűen elkövetett pénzmosás bűntettével, mint tettes.”

A vádirat a gyanúsítás tényállását aggálytalanul átemelte. Az idézetből és Tóth Mihály példáiból is az látszik, hogy a jogalkalmazó nem ismeri fel a tényállás materiális jellegét, illetve nem azonosít olyan elkövetési magatartást, amely a többletsérelem megállapítására alkalmas eredményhez vezethetne. Épp ellenkezőleg: úgy tűnik, mintha a saját pénzmosás tényállását a joggyakorlat alaki bűncselekményként értékelné, mindenféle többletkíváncsolom teljesülése nélkül, az alapbűncselekmény valamely immanens részét kétszeresen értékelve.⁸ Ezzel viszont a gyakorlat nyíltan sérti a valóságos és látszólagos halmazat elválasztásának évszázados intézményrendszerét. E helyütt a jogalkotás nehézségeinek a tiszteletben tartása mellett kritikát kell megfogalmaznom a hatályos szabályozás vonatkozásában is. Úgy vélem, hogy az „elfed” és „elleplez” ige használata nem teremt egyértelmű eredményt, a nyitott törvényi tényállási jelleg egyáltalán nem magától értetődő. Ugyanez a probléma merült fel a kartellbűncselekmény esetén is, azzal a könnyebbséggel, hogy ott az elkövetési magatartások felsorolását követi az „ezzel a versenyt korlátozza” kitétel. Ezzel legalább a normavilágosság szintjén a jogalkalmazó eljuthat oda, hogy valóban egy megváltozott állapotot mint eredményt kell megtalálnia a cselekmény befejezettségének megállapíthatóságához.

⁷ TÓTH 2018.

⁸ Plasztikus példa Tóth részéről az az eset, amelyben egy gazdasági társaság áramszolgáltatást érintő elszámolási vita során téves átutalás útján jutott mintegy 100 millió forinthez, s azt – jöllehet a vádlottak felismerték, hogy az összeg nem illeti meg őket – különböző jogcímenek tovább utalták. Az ügyészség szerint a terheltek a pénz átutalásával megszabadultak a bűncselekménnyel szerzett pénzösszeg felismerhetően jogellenes voltától, tudatuk a pénz bűnös eredetét átfogta, ezért a számlára érkezett pénz valós eredetének elfedését pénzügyi művelettel kívánták biztosítani, ezzel a pénzmosás bűncselekményét maradéktalanul megvalósították. A Kúria nem értett egyet a vádhatóság álláspontjával. Lásd TÓTH 2018: 426.

Ezzel szemben az elfed és az elleplez nem egy jól körülhatárolható állapotot jelent. Semmi esetre sem olyat, mint a megöl kifejezés használata az emberölés esetén, amelynek kifejtése mindenképpen egy holttest meglétét eredményezi. Az elfed és elleplez esetében kevésnek tűnik az a magyarázat, hogy a bűncselekményből származó vagyon eredete a külvilág számára titkossá válik, illetve bűncselekményből való származása eltűnik, és emellett átalakul valami jogszerűnek látszóvá. A kérdés az, hogy ez a transzformáció kinek, mikor és hogyan válik titkossá. A vagyongeneráló bűncselekmények társadalomra veszélyessége éppen abban rejlik, hogy elkövetésük „profitot” képez az elkövető számára, így ennek értékelése már bizonyosan megtörtént a cselekmény bűncselekménnyé nyilvánításában és a büntetési tétel meghatározásában. A lopott dolog esetében sem büntetjük külön az elvételt követő birtokban tartást, hiszen az megegyezne a törvényi tényállásban már értékelt célzattal. Ebből tehát az következik, hogy valamilyen más megoldást kellene találnia a jogalkotónak arra, hogy a többlétsérelmet kifejezze, ugyanis az látszik, hogy az elméletben nyitott törvényi tényállásnak látszó törvényi tényállás nem viselkedik materiális bűncselekményként. Sajnálatosan nem felel meg a normavilágosság alkotmánybíróági követelményének sem,⁹ hogy ha egy büntetőnorma helyes alkalmazásához mindig vissza kell térni a törvényi indokolás egy elrejtett tagmondatához, amely így szól: „Mindkét eset olyan eredményt feltételez, ami nem az alapbűncselekmény elkövetésének szükségszerű következménye.”¹⁰

Meggyőződésem, hogy a pénzmosás (1) és (2) bekezdéseinek felülvizsgálata szükséges az egyértelműség, a normavilágosság és az irányelv eredeti céljának elérése, valamint az indokolással való összhang megteremtése érdekében. A tét ugyanis az, hogy a vagyongeneráló bűncselekmény mellé halmazatban öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett vagy ennél súlyosabban büntetendő bűncselekményt állapítottak meg, jelentősen fokozva ezzel a már amúgy is alkalmazható szankció súlyosságát.

Azt se felejtjük el, hogy az elméleti viták tudományos éhséget kielégítő elégedettségén kívül az alkalmazási bizonytalanság mennyiben sérti a *nullum crimen sine lege* elvének azon aspektusát, amely az alanyi oldali bűnösséghez tartozik. Az első egyetemi előadások során már tanítjuk, hogy az elkövető a szándékos cselekmény esetében tisztában van a cselekménye következményeivel, egyben

⁹ Lásd ezzel kapcsolatosan részletesebben: BÉKÉS 2021: 944.

¹⁰ A büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvény végső előterjesztői indokolása, az 53. §-hoz fűzött indokolás II. pont 1. alpont utolsó bekezdése.

annak bűncselekményi jellegével. A törvényesség elve alapján a büntetőjogi emberkép feltételezi, hogy az elkövető a motívumok harcában felmérte cselekményének következményeit, és számolt annak előre meghatározott szankciójával.

Ehhez képest a gyakorlatban olyan vádlottakkal találkozunk, akik meglepődnek/megrökönyödnek azon, hogy például a befogadott fiktív számla kifizetését követően visszakapott összeg tekintetében azzal, hogy azt átvették, elköltötték, egyidejűleg pénzmosást is elkövettek. Nem vitás, és a laikus számára is érthető, ha valaki a fiktív számlából származó összeget egzotikus helyekre bejegyzett cégeken és követhetetlen pénzügyi struktúrákon keresztül kívánja birtokba venni és/vagy befektetni, akkor az eredet eltitkolása nyilvánvaló. Azonban a számlakibocsátótól származó pénzösszeg banki átutalása – például az OTP Bankból az OTP Bankba – milyen konspirációs, olyan eredetet eltitkolni kívánó többlétsérelmet jelent, amely további szabadságvesztéssel lenne büntetendő? Ezek a vádlottak bizonyosan nem számoltak ilyen következménnyel, sőt, azzal sem, hogy a költségvetési csalással okozott vagyoni hátrány vádirat benyújtása előtti megtérítésével – habár a költségvetési csalás vonatkozásában büntethetőségük korlátlanul enyhíthetővé válik – az állam büntetőmonopóliuma majd pénzmosás címén csap le rájuk, további súlyos szabadságvesztés formájában. Úgy vélem, hogy a normavilágossághoz való visszatérés alapja a saját pénzmosás esetén az elkövetési magatartások más és egyértelműbb kifejezésekkel való megfogalmazása lehet. A többlétsérelmet pedig ki kell fejezni valamilyen módon, amelyre már alkalmas lehet az „és ezzel a vagyon eredetét ténylegesen elleplezi” fordulat használata. Álláspontom szerint ezen fordulat vezethetne eredményhez, ha a jogalkotó ragaszkodik a materiális bűncselekményi jelleghez, vállalva ezzel azt is, hogy az eljárásban szükséges ennek bizonyítása. Óvakodnék azonban olyan megoldástól, amely más esetben már kudarcot vallott: lásd a bűnszervezet esetében, ahol a konspiratív jelleget és a hierarchiaszervezettséget csak felületes tautológia útján tudják le a bizonyítási eljárásban.

Felhívom továbbá a figyelmet arra, hogy a törvényi indoklás, Polt Péter hivatkozott tanulmánya,¹¹ a legfőbb ügyész büntetőjogi helyettesének 2017-es körlevele is kiemeli,¹² illetve az irányelv megfogalmazása is arra enged következtetni, hogy a saját pénzmosás tekintetében a kétszeres értékelés tilalmának elkerülése érdekében különös körülménnyel kell eljárni a körülmények vizsgálatánál. Ebből következően csak szűk körben, szigorú szabályok és a fenti

¹¹ POLT 2023.

¹² A büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes 1/2017. (VII. 31.) LÜ h. körlevele a pénzmosás miatti bűnökben követendő ügyészi gyakorlat büntetőjogi szempontjairól.

szempontok teljes körű érvényesülése mellett lehet megállapítani az alapbűncselekményen felül a pénzmosást.

A PÉNZMOSÁS ÉS A NE BIS IN IDEM KAPCSOLATA

A *ne bis in idem* elv megsértésének az elkerülése persze nem egyszerű feladat, ahogy erre még a korábbi 2015/849 számú irányelv alapján kezdeményezett előzetes döntéshozatal keretében az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) a C790/19. számú ügyben már rámutatott; vizsgálatát a hatályos irányelvre is vonatkoztatva. A tényállás lényege szerint 2018. november 15-én a Tribunalul Braşov (brassói törvényszék) LG vádlottat az általa 2009 és 2013 között megvalósított 80 cselekmény miatt bűnösnek találta pénzmosás bűncselekményében, amiért 1 év 9 hónap végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés büntetésre ítélte. Az érintett összegek az LG által elkövetett adócsalás bűncselekményből származtak. Az adócsalás miatti eljárást megszüntették azt követően, hogy a vádlott visszafizette az okozott vagyoni hátrányt a költségvetés számára. A törvényszék megállapította, hogy a 2009-től 2013-ig terjedő időszakban LG a társaság könyvelésében nem szerepeltette a bizonylatokat. Az adócsalásból származó összegeket egy másik társaság számlájára utalták, majd azokat onnan LG felvette. Ezt az átutalást egy követelés engedményezésére vonatkozó szerződés alapján végezték el, amelyet a két társaság kötött. A kérdést előterjesztő bíróság szerint a 2015/849 irányelv 1. cikk (3) bekezdésének a) pontját úgy kell értelmezni, hogy a pénzmosás, vagyis egy természeténél fogva valamely alapbűncselekményhez kapcsolódó járulékos bűncselekmény elkövetője nem lehet ezen alapbűncselekmény elkövetője.

A Bíróság a részletes indoklásában hivatkozott a 2005. május 16-án elfogadott Varsói Egyezményre,¹³ amelynek előzménye a Strasbourgi Egyezmény¹⁴ volt. Az EUB kitért rá: a Strasbourgi Egyezmény 6. cikke és annak indokolása feljogosította a szerződő feleket arra, hogy egyes államok a belső büntetőjoguk alapelvei alapján akként döntsenek, miszerint az alapbűncselekmény elkövetője

¹³ Az Európa Tanács pénzmosásról, a bűncselekményből származó jövedelmek felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról, valamint a terrorizmus finanszírozásáról szóló, Varsóban, 2005. május 16-án kelt Egyezménye (az Európa Tanács Szerződéseinek Tára, 198. szám; Magyarországon kihirdette a 2008. évi LXIII. törvény).

¹⁴ Az Európa Tanácsnak a pénzmosásról, a bűncselekményekből származó jövedelmek felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról szóló, 1990. november 8-án Strasbourghban aláírt egyezménye (az Európa Tanács Szerződéseinek Tára, 141. szám; Magyarországon kihirdette az 2001. évi CI. törvény).

az alapbűncselekményből származó jövedelem tisztára mosásával ne váljon a járulékos bűncselekmény miatt büntethetővé, amelyet a Varsói Egyezmény 9. cikke megerősített. Ugyanakkor az EUB hangsúlyozta, hogy amint az a 2018/1673 irányelv (1) és (11) preambulumbekzdéséből következik, az irányelv célja a pénzmosás elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelem, arra kötelezve a tagállamokat, hogy a pénzmosáshoz kapcsolódó cselekmények egyes fajtái akkor is büntetendőek legyenek, ha elkövetőjük azonos a vagyont létrehozó büntetendő cselekmény elkövetőjével. A 2018/1673 irányelv 3. cikkének (5) bekezdése ugyanis előírja, hogy a tagállamok meghozzák a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy különösen az irányelv 3. cikke (1) bekezdésének a) pontjában említett magatartás bűncselekménynek minősüljön, ha azt olyan személyek valósítják meg, akik elkövették vagy részt vettek abban a büntetendő cselekményben, amelyből a vagyon származik. Mivel a kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra kereste a választ, hogy mindez mennyiben egyeztethető össze a *ne bis in idem* elvével, az EUB emlékeztetett arra, hogy Az Európai Unió Alapjogi Chartája (a továbbiakban: Charta) 51. cikkének (1) bekezdése értelmében a Charta rendelkezéseinek címzettjei az uniós intézmények, valamint a tagállamok annyiban, amennyiben az uniós jogot hajtják végre. A *ne bis in idem* elvét az EJEE hetedik kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikke és a Charta 50. cikke írja elő, amely úgy rendelkezik, hogy „senki sem vonható büntetőeljárás alá és nem büntethető olyan bűncselekményért, amely miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték”. Annak megállapításához, hogy fennáll-e a körülményeknek ilyen együttese, a hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóságoknak meg kell határozniuk: a két eljárás tényállása egymáshoz időben, térben és tárgyuk szerint elválaszthatatlanul kötődő cselekmények együttesének minősül-e. Az EUB szerint az ugyanazon jogsértés fennállásának megállapítása szempontjából a tényállás nemzeti jog szerinti jogi minősítése vagy a védett jogi tárgy nem releváns, mivel a Charta 50. cikke által nyújtott védelem terjedelme nem változhat tagállamról tagállamra, hivatkozva a 2018. március 20-i Menci ítélet 36. pontjára;¹⁵ vagy a 2018. március 20-i Garlsson Real Estate és társai ítélet 38. pontjára.¹⁶ Ez a megállapítás viszont – véleményem szerint – éppen ellentmond annak, hogy az Irányelv többletsérelmet vár el, hiszen az éppen a további jogtárgy sérelmében nyilvánulhatna meg.

A fentiek alapján az EUB azt állapította meg – némileg belső ellentmondást hagyva és a felelősséget eltolva –, hogy a Charta 50. cikkével nem ellentétes az,

¹⁵ C524/15. sz. ügy a Luca Menci elleni eljárás [EU:C:2018:197].

¹⁶ C537/16. sz. ügy a Garlsson Real Estate SA és társai elleni eljárás [EU:C:2018:193].

hogy az alapbűncselekmény elkövetőjével szemben a saját pénzmosás bűncselekménye miatt eljárást indítsanak, amennyiben az eljárás alapjául szolgáló tényállás nem azonos az alapbűncselekmény tényállásával. Azonban megítélésem szerint a vagyon átváltása vagy átruházása annak ismeretében, hogy az bűncselekményből vagy ilyen cselekményben való közreműködésből származik – persze a vagyon jogellenes eredetének elrejtése vagy leplezése céljából –, alapbűncselekménytől különálló cselekménynek minősül, még akkor is, ha a pénzmosást az alapbűncselekmény elkövetője valósítja meg. Ezt hívják fából vaskarikának.

IRODALOMJEGYZÉK

- AMBRUS István (2020): Büntetőjog 2021 – a pénzmosás újrahangolt tényállása és a hálapénz kriminalizálása. *Büntetőjogi Szemle*, 9(2), 3–10.
- BÉKÉS Ádám (2021): 3/2019. (III. 7.) AB határozat – jogellenes bevándorlás elősegítése. In GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – ZAKARIÁS Kinga (szerk.): *Az alkotmánybírósági gyakorlat. Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata 1990–2020. Második kötet*. Budapest: HVG-Orac, 941–954.
- COFFEY, Ger (2023): An Interpretative Analysis of the European Ne Bis in Idem Principle Through the Lens of Echr, Cfr and Cisa Provisions: Are Three Streams Flowing in the Same Channel? *New Journal of European Criminal Law*, 14(3), 345–373. Online: <https://doi.org/10.1177/2032284423116024>
- GÁL István László (2021): A pénzmosás új magyar szabályozása 2021-től. *Büntetőjogi Szemle*, 10(1), 24–33.
- MAUGERI, Anna Maria (2018): Self-Laundering of the Proceeds of Tax Evasion in Comparative Law: Between Effectiveness and Safeguards. *New Journal of European Criminal Law*, 9(1), 83–108. Online: <https://doi.org/10.1177/2032284418757385>
- POLT Péter (2023): A saját pénzmosás dogmatikai kérdései. *Belügyi Szemle*, 71(5), 765–778. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.5.2>
- SCHUBAUER László (2021): A pénzmosással kapcsolatos nemzetközi egységesítési törekvések és a pénzmosás tényállásának 2020. évi átalakítása. In BARABÁS Andrea Tünde – CHRISTIÁN László (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 75 éves Németh Zsolt tiszteletére: Navigare necesse est*. Budapest: Ludovika, 467–478.
- TÓTH Mihály (2018): A látszólagos anyagi halmazat egyes kérdései – gyakorlatias nézőpontból. In KOLTAY András – MOLNÁR Gábor Miklós (szerk.): *Bonus Iudex: Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*. Budapest: Xenia Kúria – PPKE ÁJK, 407–428.
- WAHL, Thomas (2021): CJEU: Union Law Does Not Preclude Criminalisation of Self-Laundering. *Eucrim*, 2021. október 26. Online: <https://eucrim.eu/news/cjeu-union-law-does-not-preclude-criminalisation-of-self-laundering/>

Belovics Ervin

A BÜNTETŐPOLITIKA SAJÁTOSSÁGAI

A szélesebb értelemben vett büntetőpolitika felöleli a bűnözéssel összefüggő problémakörök teljes spektrumát, azaz a politika¹ ezen sajátos területének fókuszában a bűnözéssel összefüggő kérdések állnak.

A tág értelemben vett büntetőpolitika egyes részterületei: az anyagi jogi büntetőpolitika, a büntetőeljárás jogpolitika, a büntetés-végrehajtási jogpolitika, valamint a kriminálpolitika.

Az anyagi jogi büntetőpolitika állásfoglalás arról, hogy milyen emberi magatartásokat kell bűncselekménnyé nyilvánítani, illetve milyen joghátránnyal kell szankcionálni a büntetőjog-ellenes cselekményeket. A felelősségre vonás rendjét determináló koncepciók a büntetőeljárás jogpolitikában jelennek meg, míg a büntetések és intézkedések végrehajtásával kapcsolatos eszméket, valamint az elítélt reszocializációját szolgáló elképzeléseket a büntetés-végrehajtási jogpolitika tartalmazza. A kriminálpolitika foglalkozik a bűnözés okaival, sajátosságaival, továbbá az elkövetővé, illetve az áldozattá válás problémáival.

A szóban forgó részterületek mindegyikére igaz, hogy az említett kérdéskörök meghatározására elsősorban a jogalkotói hatalommal felruházott szervek jogosultak. Figyelemmel arra, hogy a büntető anyagi és eljárási jog elsődleges jogforrása a törvény, illetve mert manapság már a büntetés-végrehajtási jogra is ugyanez a tétel vonatkozik, leszögezhető, hogy determináló szerepe a büntetőpolitika alakításában az Országgyűlésnek van.

Tehát a tág értelemben vett büntetőpolitika formálása alapvetően jogalkotói kompetencia és minden részterületre igaz, hogy emberi döntések eredményeként alakul. Ezeket a döntéseket szükségképpen politikusok hozzák,

¹ A politika kifejezés a görög *polisz* szóból eredeztethető, és jelentése a magánéleten túli, azaz a közélettel kapcsolatos problémákkal való foglalkozás. A politizálás tehát nem más, mint a közösség életében való részvétel. A politika területén különülnek el egymástól a szakpolitikai területek, amelyek egyike a büntetőpolitika.

„akikre saját gondolkodásmód, sajátos tudásforma, saját célrendszer, sajátos értékelési mechanizmus jellemző. A politikus rendelkezik ugyan valamilyen eredeti végzettséggel, amit azonban rendszerint tartósan nem gyakorolt, így a szak-képzettségéből eredeztethető tudásának relevanciája elhanyagolható, ennél fogva, bár a politikusok meghatározó részben éppen hogy jogászok, speciális, a büntető-politikában kamatoztatható átfogó, elméleti tudással ők sem rendelkeznek.”²

Korinek László idézett gondolatából egyértelműen kitűnik, hogy a büntetőpolitika meghatározása területén főként olyan személyek rendelkeznek kompetenciával, akiknek e körben szakmai hozzáértésük nincs.

Döntéseik alapvetően az adott politikai értékrend által meghatározottak, emiatt lehetséges, hogy „azonos tárgykörben a különböző parlamenti többséget hordozó országgyűlések eltérő kriminálpolitikát érvényesítenek és eltérő törvényeket alkotnak”.³ Az eltérő értékrendű politikák létéből viszont az következik, hogy determináló szerepük van a döntést előkészítőknél.

Természetesen a büntetőpolitika alakításában szerepet játszik a jogalkalmazás is, azonban a jogalkotói elvárásoknak nem megfelelő gyakorlat csak ideig-óráig hatályosulhat, hiszen a jogalkotó az igényeivel ellentétes gyakorlatot felül tudja írni új normák létrehozásával. Ugyanakkor bármely „büntetőpolitika akkor ér valamit, ha a gyakorlat is magáévá teszi s nem fejt ki ellenállást az alkalmazása során”.⁴

Amint arra Sárközy Tamás rámutat, a mindenkori kormányzatnak a bírói hatalom csökkentésével kapcsolatos törekvései valójában három téren jelentkezhetnek:

- „a) ügyek bírói hatáskörből való elvonása törvényhozási úton. Ilyen pl. az egyházi minősítés, illetve besorolás kérdése, vagy az állami szektor csődfelszámolási ügyei, bírósági hatáskörből való kivonása, vagy a tényleges életfogytiglannál a negyven év utáni bírói felülvizsgálat lehetőségének kizárása és kegyelmi útra terelése;
- b) a bírói mérlegelés lehetőségeinek ugyancsak törvénnyel való csökkentése, lásd pl. a középáramú büntetés kiszabásának követelményét;
- c) a bírósági jogértelmezés lehetőségének korlátozása. Ez az Alaptörvény 28. cikkével kezdődött, majd a közelmúltban az Alaptörvény hetedik módosításával tovább bővült.”⁵

² KORINEK 2003: 62.

³ BÉKÉS 2005: 483.

⁴ DOMOKOS 2008: 116.

⁵ SÁRKÖZY 2019: 220.

Szólnom kell végül a tudomány eredményeiről is, figyelemmel arra, hogy főként a kriminálpolitika aktuális nézetei ugyancsak kihatnak a jogalkotásra.

A BÜNTETŐPOLITIKA TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE

A modern büntetőpolitika eszmerendszerének kialakulási időszaka a 18. század, és különösen Montesquieu, Voltaire és Beccaria nézetei alapozták meg azt. Ki kell emelni Beccaria 1764-ben megjelent *Büntett és büntetés* című művét, amelyben Beccaria büntetőpolitikai célként határozza meg a büntetés gyorsaságát. Beccaria szerint ugyanis

„[a] büntetés annál igazságosabb és annál hasznosabb, minél gyorsabb és minél közelebb esik a bűncselekmény elkövetéséhez. Azért [...] igazságosabb, mert a tettet megkíméli a bizonytalanság felesleges és nyomasztó kínzásaitól, amelyeket csak növel a képzelet és a magára hagyottság érzése; de igazságosabb azért is, mert a szabadságtól való megfosztás maga is büntetés lévén nem előzheti meg az ítélethozatalt, csak akkor, ha azt a szükség megköveteli. [...] A büntetés gyorsasága hasznosabb is; mert minél rövidebb a gonosz tett és a büntetés között eltelt idő, annál erősebb és tartósabb az emberi lélekben a bűncselekmény és a büntetés fogalmainak társítása, úgy hogy észrevétlenül is az egyiket oknak, a másikat pedig elmaradhatatlan és szükségszerű okozatnak tekintik.”⁶

A büntetés céljával összefüggésben pedig Beccaria arra utal, hogy elégséges

„ha a rossz, amit a büntetés jelent, nagyobb annál a jónál, ami a bűncselekményből származhatik; a rossznak ebbe a többletébe be kell számítani a büntetés elkerülhetetlenségét és a bűncselekményből származó előny elvesztését is. Ami ennél több, az felesleges, tehát önkényes.”⁷

A humanizmus eszméjének uralkodóvá válását követően a büntetőpolitika nézetrendszere is teljes átalakuláson ment keresztül, amelynek eredményeként szilárdult meg a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elve, és egyben megkérdőjelezhetetlenné vált, hogy a büntetőpolitika eszmerendszerét az állam szerveinek kell realizálnia. Bentham a büntetőpolitikát a bűncselekmények elleni

⁶ BECCARIA 1967: 96–97.

⁷ BECCARIA 1967: 85.

küzdelem alapeszközeként értékelte, mert az teszi lehetővé a büntetendő és a nem büntethető cselekmények elhatárolását, és mint utilitarista gondolkodó a büntetőpolitika hasznosságát is attól tette függővé, hogy az mennyiben segíti elő a lehető legtöbb ember lehető legnagyobb mértékű boldogságát.

A 19. század végén egyre inkább a figyelem fókuszába kerültek a jogállami büntetőpolitika elvei, így különösen az a tétel, amely szerint jogállamban az állam büntető hatalma korlátozott a jog által, illetve hogy a büntetőpolitikának a polgárok életébe a szükségesség és az arányosság elveinek érvényesülése mellett szabad beavatkozást biztosítani. Mindezekre tekintettel értékelte Franz von Liszt a büntető törvénykönyvet a bűnözők „Magna Chartájának”.

A 20. század közepétől a büntetőpolitika két típusa alakult ki. A neoklasszikus irányzat ismét a megtorlást tette a büntetés lényegévé, kifejtve, hogy a bűn csak akkor nem marad büntetlen, ha a büntetés tettarányos és egyben megtorló jellegű. A mediációt megjelenítő helyreállító igazságszolgáltatás politikája ezzel szemben az áldozatvédelmet helyezte előtérbe annak érdekében, hogy az elkövető és a sértett konfliktusát az elkövető által okozott sérelem jóvátételével kell rendezni.

Említést érdemel még az 1980-as évek elején kialakuló „két nyomtávú büntetőpolitika”, amely a büntetőjogi felelősségre vonás, így a joghátrány megállapítása körében különbséget tesz a bagatell deliktumokat elkövetők és a rendkívül veszélyes bűnözők között. Ez a megkülönböztetés azt jelenti, hogy a kiemelkedően súlyos bűncselekményeket elkövetővel vagy a visszaeső bűnelkövetőkkel szemben feltétlenül érvényre kell juttatni a törvény teljes szigorát, míg a kisebb tárgyi súlyú bűncselekményeket megvalósítók tekintetében elsősorban a diverziós eszközöket, másodsorban pedig a szabadságvesztés kiváltására alkalmas alternatív jellegű szankciókat kell alkalmazni.

Végül meg kell jegyezni, hogy az elmúlt években – figyelemmel a bűnözés struktúrájának megváltozására – szinte a világ valamennyi országát a bűnözőkkel szembeni szigorúbb fellépés jellemzi. Ennek központi eleme a zéró tolerancia elve, azaz a „jog és rend” büntetőpolitikájának a realizálása, amely szerint büntetőjog-ellenes magatartás nem maradhat következmény nélkül. Ezen büntetőpolitikai felfogás kifejezetten súlyos büntetések kiszabását követeli meg azon bűnözők tekintetében, akik élet elleni, szexuális indíttatású deliktumokat, továbbá akik terrorcselekményeket követnek el. Mindez jelentős tartamú, olykor életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetettséget jelent. *De three strikes*, azaz három csapás elnevezéssel olyan szabályozás is meghonosodott, amelynek lényege szerint a harmadik erőszakos jellegű deliktum végrehajtása miatt

a jogalkalmazónak nincs mérlegelési lehetősége, mert az elkövetőt életfogytig tartó szabadságvesztésre kell ítélnie.

NEMZETKÖZI ELVÁRÁSOK A BÜNTETŐPOLITIKÁBAN

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának – 1996. szeptember 5-én elfogadott – R (96) 8. számú Ajánlása foglalkozik a büntetőpolitikával. Az Ajánlásban foglaltak szerint a büntetőpolitikájuk meghatározásakor a tagállamoknak a következő szempontokat kell szem előtt tartaniuk.

- A bűnözés elleni harc valamennyi intézkedésének meg kell felelnie a jog uralmát és az emberi jogok tiszteletben tartását garantáló demokratikus alapelveknek.
- Következésképpen bármilyen súlyos legyen is a bűnözés szempontjából a társadalom helyzete, a leküzdésére szolgáló, a demokratikus értékeket, az emberi jogokat és a jog uralmát figyelmen kívül hagyó valamennyi intézkedés elfogadhatatlan.
- A büntetőjog egyik alapvető feladata a bűncselekmények áldozatai érdekeinek védelme. Ebből a célból erősíteni kell az áldozatoknak a büntető igazságszolgáltatásba vetett hitét, és a büntető igazságszolgáltatási rendszer keretén belül megfelelő figyelmet kell szentelni az áldozat által elszenvedett fizikai, lelki, anyagi és társadalmi sérüléseknek.
- Egyetlen társadalom sem mentes a bűnözéstől, a büntetőjog-politika fő célja sem lehet a bűnözés megszüntetése, hanem a bűnözésnek a lehető legkisebb mértékre csökkentése.
- Az említett elvek fenntartásával valamennyi államnak koherens és észszerű, a bűnözés megelőzésére, a büntetőjogi hatás egyéniesítésére, a börtönbüntetés alternatíváinak népszerűsítésére, a bűnelkövetők társadalmi beilleszkedésére és az áldozatok segítésére irányuló büntetőjog-politikát kell elfogadnia.
- Abból kifolyólag, hogy a gazdasági, társadalmi és egyéb intézkedések is közvetlen hatással vannak a bűnözésre, és a bűnözés hatásos megelőzéséhez a megfelelő környezetre is szükség van, a büntetőjog-politikát egyéb politikákkal össze kell hangolni. Ezért különösen kívánatos, hogy az államok hozzanak létre akár a központi közigazgatás szintjén koordinációs szervezetet, akár az érintett szervek közötti együttműködési struktúrát;

ezenkívül elvárható, hogy az államok bátorítsák a helyi és regionális szintű megelőzési stratégiák kidolgozását.

- ♦ A társadalom tagjait tájékoztatni kell a bűnözés problémáiról. Sem a büntetőjog-politika, sem az egyébként büntető igazságszolgáltatási rendszer nem lehet hatékony a polgárok irányában tanúsított kedvező magatartás nélkül, legyen ez a forma akár a lakosság aktív részvétele.
- ♦ A gazdasági bűnözés tekintetében intézkedéseket kell hozni annak érdekében, hogy a büntető igazságszolgáltatásnak lehetősége legyen a gazdasági bűnözést leplező, avagy önmagában is gazdasági bűncselekményt megvalósító bonyolult kereskedelmi ügyletekkel hatékonyan foglalkozni.
- ♦ A közigazgatási jogot, a kereskedelmi jogot, a versenyjogot és a polgári jogot fel kell készíteni arra, hogy aktívabb szerepet vállaljon a gazdasági bűnözés elleni harcban.
- ♦ A banktitokra vonatkozó szabályok nem akadályozhatják a gazdasági bűnözés és a szervezett bűnözés elleni harc hatékony vezetését.
- ♦ Rendelkezéseket kell hozni a bűncselekmény vagy pedig hasonló eredménnyel járó más tevékenység miatt a jogi személy felelősségre vonására.
- ♦ A szervezett bűnözés tekintetében a kormányoknak tanulmányozniuk kell a szervezett bűnözői társasághoz tartozás tényének vagy támogatásának bűncselekménnyé nyilvánítási lehetőségét. Biztosítani kell a szervezett bűnözés elleni harccal kapcsolatos eljárásokban szereplő tanúk és más közreműködők megfelelő védelmét.
- ♦ A pénzmosást önálló bűncselekményként kell szabályozni, és rendelkezéseket kell hozni a bűncselekményből származó termékek felkutatására, lefoglalására és elkobzására.

A MAGYAR BÜNTETŐPOLITIKA SAJÁTOSSÁGAI

Az 1800-as évek második felében alkották meg azt az 1878. évi V. törvénycikket, amelyik a már az 1843. évi javaslatban is megjelenített büntetőpolitikai elvárásokat kodifikálta. Ennek eredményeként – Csemegi Károly azon gondolatának megfelelően, amely szerint „mi codifikálunk, és nem unifikálunk” – létrejött az első magyar büntető törvénykönyv, és ez mindenben megfelelt a korszak büntetőpolitikai követelményrendszerének.

A büntetőpolitika terén 1945 után gyökeres változás következett be, és ennek legfőbb jellemzője az volt, hogy a politikai hatalom gyakorlói a megvalósítani szándékozott politikai-gazdasági rendszer létrehozásának eszközeként alkalmazták a büntetőjogot. Így például kriminalizálták azokat a tevékenységeket, amelyek a hatalom birtokosainak megítélése szerint veszélyeztették az új hatalmi struktúra, azaz a kommunizmus létrehozásának folyamatát. A korszak talán legjellemzőbb jogalkotási produktumai a 8800/1946. M.E. rendelet és a 161/1951. (VIII. 8) M.T. rendelet, amelyek létrehozásának eredményeként büncselekménynyé vált a munkaerő-csábítás, az állami begyűjtéssel kapcsolatos kötelezettség megsértése vagy a sertés forgalmával és levágásával kapcsolatos rendelkezések megszegése. A politikai hatalom nem csupán az anyagi jogot, de az eljárásjogot is a hatalom megszerzésének és megtartásának szolgálatába állította, aminek bizonyítéka számos koncepció per.

A büntetőpolitika sajátosságai tovább éltek az 1950. évi II. törvény, az 1961. évi V. törvény és az 1978. évi IV. törvény rendelkezéseiben. A rendszerváltást közvetlenül megelőző időszak jogalkotása azonban már jelentősen megváltoztatta az akkor hatályos Btk. szabályrendszerét, amely folyamatban jelentős szerepet játszott az Alkotmánybíróság is. Az 1978. évi IV. törvényt módosító 1998. évi LXXXVII. törvény miniszteri indokolása már arra is rámutatott, hogy a büntetőjog nem korlátok nélküli lehetőséget jelent. Bár a büntetőjog önmagában is szigorú testesít meg, viszont nem lehet a jogalkotás célja a büntetőjog egészének a szigorítása, mert az egy kíméletlen büntetőjog kialakulását segítené elő, aminek viszont kedvezőtlen társadalmi hatása lenne. Mindezekkel szemben az sem kétséges, hogy a bűnözésnek léteznek olyan szegmensei, amelyek irányában szigorú fellépésnek van helye, és ennek alapját a büntetőjognak biztosítania kell.

Ez a szigorítás jelent meg 1999. március 1-jétől számos törvényi rendelkezésben, így például a határozott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásakor irányadó úgynevezett középértékben, vagy hogy halmazati büntetés kiszabásakor enyhítésre csak különös méltánylást érdemlő esetben kerülhetett sor.⁸ Ezeket a törvényi rendelkezéseket azonban az új politikai hatalom 2003. március 1-jétől hatályon kívül helyezte, majd egy újabb politikai-hatalmi váltást követően ismételten visszakerültek a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvénybe.

⁸ Btk. 87. § (5) bekezdés.

1. táblázat. A bűnözés alakulása

A regisztrált bűncselekmények száma	
2014	329 575
2015	280 113
2016	290 779
2017	226 452
2018	199 830
2019	165 648
2020	162 416
2021	154 012
2022	167 774
2023	178 172

Forrás: a szerző szerkesztése

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, azaz a jelenleg hatályos Btk. miniszteri indokolása a nemzeti együttműködés programjára utalva szól a büntetőpolitikáról, amely szerint

„a nemzeti együttműködés programja úgy fogalmaz, hogy a jogszabály szigora a büntetési tételek növelése az életfogytig tartó szabadságvesztés többszöri alkalmazása, az áldozatok védelme meg fogja fékezni a bűnök elkövetőit és világossá teszi a társadalom minden tagja számára, hogy Magyarország nem a bűnelkövetők paradicsoma. Erős Magyarország csak akkor születethet, ha az ország házában olyan törvények születnek, amelyek garanciát jelentenek a törvénytisztelő biztonsága számára. Ebből következően a Kormány kiemelt feladata, hogy helyreállítsa Magyarországon a rendet, és javítsa az állampolgárok biztonságérzetét. Ennek egyik eszköze, ha szigorúbb törvények születnek, amelyek minden jogkövető állampolgárnak védelmet garantálnak, a bűnelkövetők számára azonban hatékony és visszatartó erejű büntetést helyeznek kilátásba. Az új Büntető Törvénykönyvvvel szembeni egyik legfontosabb elvárás tehát a szigorúság, amely nem feltétlenül jelent tételhatár emelést, hanem a tetтарыныos büntetőjogi szemlélet megjelenítését a törvényben. A szigorítás elsősorban a visszaesőkre vonatkozó rendelkezésekben nyilvánul meg, az első alkalommal bűncselekményt elkövetők esetén a Btk. prevenciós szempontok érvényesítését is lehetővé teszi. A végső cél, hogy a reform nyomán egy egységes, korszerű,

következetes és hatékony törvénykönyv szülessen meg, így nyeri vissza a büntető-jog a szabályozási rendszerben betöltött zárókö szerepét.”

Az, hogy ezek a tételek miként érvényesültek a gyakorlatban, azaz miként alakult a bűnözés, az 1. táblázat mutatja be.

ÖSSZEFOGLALÁS

A rendszerváltás óta eltelt időszak fejlődése teljességgel egyértelmű. Megállapítható ugyanis, hogy „a konzervatív irányultságú kormányok a közbiztonság javítása érdekében inkább a represszív természetű büntetéseket favorizálták”,⁹ ilyen például a kábítószer-ellenes fellépés vagy a büntetési tétel középmértékből történő kiindulása, ezzel szemben a baloldali-liberális kormányok a bűn megelőzésére fókuszáltak, ezért hozták létre az Országos Bünmegelőzési Tanácsot. Tehát a büntetőpolitikában Magyarországon markáns szemléletváltást eredményez a politikai váltás, így „hazánkban nem lehet egymásra szervesen épülő kiegyensúlyozott büntetőpolitikáról beszélni”.¹⁰ Holott a közbiztonság fejlesztésének feladatairól szóló 1033/1994. (V. 6.) Korm. határozat szerint a társadalom védelme az összes állami és társadalmi szerv, az egyházak, a polgárok és önszerveződéseik támogatását, illetve a bűnmegelőzésben való részvételét igényli.

Nyilvánvalóan stabilabb helyzetet eredményezne az, ha a bűnözés kvantitatív és kvalitatív jellemzői által meghatározott büntetőpolitika hosszú távon tudna hatályosulni.

IRODALOMJEGYZÉK

- BECCARIA, Cesare (1967): *Büntett és büntetés*. Ford. Sebestyén Pál. Budapest: Akadémiai.
- BÉKÉS Ádám (2005): Büntetőpolitika és jogbiztonság. *Magyar Jog*, 52(8), 479–484.
- DOMOKOS Andrea (2008): *A büntetőpolitika változásai Magyarországon*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- KORINEK László (2003): A büntetőpolitika irányelvei Magyarországon. *Belügyi Szemle*, 51(11–12), 62–72.
- SÁRKÖZY Tamás (2019): Bírói hatalom – kormányzás – politika. In BOLCSIK Zoltán et al.: *Tanulmányok Bánáti János 75. születésnapjának tiszteletére*. Budapest: HVG-Orac, 213–223.

⁹ KORINEK 2003: 67.

¹⁰ KORINEK 2003: 68.

Biróczy-Szabó Andrea – Magasvári Adrienn

JÖVEDÉKI JOGSÉRTÉSEK BÜNTETŐJOGI MEGÍTÉLÉSE AZ 1960-AS ÉVEKTŐL AZ UNIÓS CSATLAKOZÁSIG

A tanulmány célja, hogy bemutassa a jövedéki jogsértések büntetőjogi szabályozását és annak változását az 1960-as évektől az uniós csatlakozásig. A tanulmány által vizsgált időszak kiválasztása nem a véletlen műve, indokolják a büntetőjogi, büntető eljárásjogi szabályozás változásai, illetve a Vám- és Pénzügyőrség létrehozása – ez a szervezet nyomozó hatósági jogkörrel rendelkezett a jövedéki bűncselekmények felderítése esetén. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a nagy gazdasági mechanizmus 1968-as elindulását sem. A téma vizsgálata több szempontból is érdekes és izgalmas, hiszen a jövedéki termékek és a hozzájuk kapcsolódó tevékenységek ellenőrzése már a kiegyezést megelőzően és azt követően is a pénzügyőrök feladatkörébe tartozott. A jövedéki termékeket és a hozzájuk kapcsolódó állami bevételeket az aktuális pénzügyi kormányzatok mindig is kiemelt jelentőséggel kezelték. Ezen termékek elkülönült adóztatásának célja, hogy a nagy adótartamú termékek ellenőrzött keretek között és az adó megfizetésével kerülhessenek a fogyasztóhoz.¹ Másrészt pedig – mivel a magyar költségvetésben a közvetett adók (így például a jövedéki adó) súlya a legjelentősebb – a legnagyobb problémát ezen adók elkerülése okozza.

A PÉNZÜGYŐRI SZERVEZETTÖRTÉNET RÖVID VÁZLATA

A pénzügyőrség az abszolutizmus időszakában a többszintű pénzügyi igazgatás szervezetrendszerének részeként jeleníthető meg, amelynek részei az alsófokú pénzügyi szervek, pénzügyi kerületi igazgatóságok, országos pénzügyigazgatóságok és a legfelső szinten pedig az osztrák császári és királyi pénzügyminisztérium.²

¹ TOMPA 2019.

² MAGASVÁRI 2016a: 84; MAGASVÁRI 2016b: 43.

A jövedéki bevételek fontosságát jelezvén az osztrák császár 1835-ben felállította a Császári és Királyi Jövedéki Őrséget, amely a cukorgyárak, valamint a szesz- és sörfőzdek ellenőrzésére szerveződött. 1843-ban, miután egyesítették a Császári és Királyi Határőrséggel, létrejött a Császári és Királyi Pénzügyőrség, amely az udvari kamara alá tartozott.

A kiegyezést követően igazán hatékony és pontosan szabályozott jövedéki és fogyasztási adóztatási rendszer működött, amelyben az állam saját magának tartotta fenn a dohány, a szesz és a só termelési jogát.³ 1868-ban számos törvénycikk született a különféle adókra (szeszdó, bor- és húsfogyasztási adó, söradó, cukoradó), illetve jövedékekre (sójövedék, dohányjövedék, lottójövedék) vonatkozóan.⁴ A dualizmus időszakában a Magyar Királyi Pénzügyőrség feladatkörébe tartozott a csempészet, valamint a pénzügyi törvények és rendszabályok áthágásának megakadályozása, továbbá az elkövetők kézre kerítése.⁵

A pénzügyi igazgatás szervezetével foglalkozó 1889. évi XXVIII. törvénycikk⁶ szinte minden megyében szervezett pénzügyigazgatóságot, amelyek feladatkörébe tartozott a pénzügyőrség és a határvámhivatalok irányítása mellett a fogyasztási adók, a dohányjövedék és az illetékek beszedése, továbbá 1899-től a teljes adófelügyelet is, az alárendeltségükbe kerülő adóhivatalokon keresztül.

A dualizmus időszakában alakult ki a polgári magyar állam pénzügyigazgatási testületeinek szervezeti felépítése. Ezen 1945-ig csupán apróbb módosításokat hajtottak végre. A magyar pénzügyigazgatási struktúra élén a pénzügyminisztérium állt, amelyben a pénzügyi testületek irányítását megvalósító osztályok működtek. A pénzügyi szakigazgatás középszintű szervezete a pénzügyigazgatóság volt, amelyet fokozatosan építettek ki a Magyar Királyság területén oly módon, hogy egy-egy szakigazgatóság hatósági területe egy-egy vármegye területére terjedt ki. A pénzügyigazgatóságok komplex szervezeti vezetési egységek voltak, amelyek összefogták az adott vármegye területén működő pénzügyi testületek tevékenységét.

A két világháború közötti időszakban a termelés akadozott, az áruhiány következtében pedig infláció alakult ki. A helyzet az 1930-as évek végére viszonylagosan

³ HETÉNYI 1994.

⁴ 1868. évi XI. tc. a sójövedék iránt; 1868. évi XIV. tc. a dohányjövedék iránt; 1868. évi XV. tc. a lottójövedék iránt; 1868. évi XVI. tc. a szeszdóról; 1868. évi XVII. tc. a bor- és húsfogyasztási adó iránt; 1868. évi XIX. tc. a söradóról; 1868. évi XX. tc. a cukoradó iránt

⁵ STIPTA 2013: 20; KÖPF 2003: 13; ERNYES 2015: 87.

⁶ 1889. évi XXVIII. törvénycikk a pénzügyi közigazgatás szervezetének változtatásáról 3. §.

normalizálódott, elsősorban a különféle jogcímeken befolyt adóbevételeknek köszönhetően. Ezek egyenes adókból, forgalmi adókból, illetékekből, fogyasztási adókból, jövedékekből, vámokból tevődtek össze.⁷ Az újjáépítés időszakában, leginkább a gazdaságban betöltött pozíciója miatt, kulcsszerep várt a pénzügyőrségre, mindezt persze a megcsonkított ország területén, de lényegesen kisebb létszámmal kellett ellátni. Az 1930-as években megtörtént a vámszaki és határőrizeti szolgálatok elválasztása, továbbá az adatgyűjtés és a figyelőszolgálat megszervezésére létrejött a pénzügyőri nyomozócsoport. Az évtized végén a területi visszacsatolásokkal viszont megnövekedtek a pénzügyőrség feladatai, de a főbb irány továbbra is az adók és a jövedékek beszedése, a csempészet és a pénzügyi visszaélések megakadályozása volt.⁸

A II. világháborúba belépő Magyarországon szigorú hadigazdálkodást vezettek be, amelyben az állami bevételek biztosítása miatt a pénzügyőrségnek kiemelt szerep jutott.⁹ A háború után megkezdődött a közigazgatás és ezen belül a pénzügyi igazgatás átrendezése. 1945-ben eltörölték a királyi jelzöt, ezzel kezdetét vette a pénzügyőrség nagy átalakítása.¹⁰ 1950 márciusában létrejött az Országos Pénzügyi Főparancsnokság (OPF), amelyet 1964-ben egyesítettek az időközben létrehozott Vám Főigazgatósággal,¹¹ de a hosszú ideig fennmaradó szervezeti formát és nevet – Vám- és Pénzügyőrség¹² – 1966-ban nyerte el. A rendszerváltás utáni Pénzügyőrséggel szemben támasztott elsődleges feladat a mindenkorai pénzügyi kormányzat, valamint a kincstár elvárásainak teljesítése. E tekintetben a Pénzügyőrség nem okozott csalódást, évről évre teljesítette a bevételi elvárásokat. Árulkodó adat, hogy 1990-ben 146 milliárd forint bevételt, míg 1999-ben ennek több, mint tízszeresét, 1500 milliárd forintos bevételt fizetett be a testület az államkasszába.¹³

A II. világháború után, mivel az állami vállalatok és szervezetek megbízható adófizetők voltak, megszüntették az addigi szigorú, kötött jövedéki szabályozást és ellenőrzést. Az 1990-es években bekövetkezett társadalmi-gazdasági változások következtében az állami vállalatokat felváltották a vállalkozások. Ezek közül sokan felismerték, hogy a magas adótartalmú termékekre elkövetett

⁷ MOLNÁR 2006.

⁸ KÖPF 2003: 40.

⁹ ARNOLD 2002: 9.

¹⁰ CZENE-POLGÁR 2023: 123.

¹¹ CZENE-POLGÁR 2023: 131.

¹² 1966. évi 2. törvényerejű rendelet a vámjog szabályozásáról.

¹³ SZABÓ 2015: 118–119.

jogsértésekkel gyorsan jelentős haszonra lehet szert tenni, így a jövedéki szabályozást új alapokra kellett építeni.¹⁴

A PÉNZÜGYŐRÖK FELADATRENDSZERE AZ 1960-AS ÉVEKBEN

Ebben a fejezetben a pénzügyőrök jogai és kötelezettségei közül – amelyek sok hasonlóságot mutatnak a hatályos szabályozással – kiemelten kezeljük a témánk szempontjából releváns kérdéskörrel, a jövedéki termékekkel, eljárásokkal, jogsértésekkel kapcsolatosakat. A pénzügyőrök kötelesek voltak a pénzügyi büntett, valamint a pénzügyi, továbbá vám- és devizasabálýsértés észlelése és gyanúja esetén megtenni a szükséges intézkedéseket. Sőt ez a rendelkezés a szolgáltatón kívüli pénzügyőrrre is kötelezettséget rótt.¹⁵ Az említett jogsértések elkövetésekor tetten ért, illetve azok elkövetésével alaposan gyanúsítható személy – értették ezalatt a részeseket is – személyazonosságát köteles volt megállapítani. Ennek érdekében jogosult volt feltartóztatni, igazoltatni és – tanácsí, rendőrségi vagy vám- és pénzügyőrségi szervhez – előállítani az érintett személyt.¹⁶

A pénzügyőr ellenőrizhette a vámárúk azonosságának biztosítására szolgáló vámmárakat és azt, hogy egyáltalán megtörtént-e a külföldi eredetű áru vámkezelése, valamint megvizsgálhatta az adótárgyak és vámárúk származását. Ezen ellenőrzések érdekében közutakon személyeket, járműveket feltartóztathatott, a vasúti és autóbusz-pályaudvarokon, hajóállomásokon, repülőtereken tartózkodó, illetőleg a vasutakon, hajókon, személyszállító közforgalmú gépjárműveken szállított utasok csomagjait a szállítóeszközön tartózkodás ideje alatt, akár menetközben, akár állomásokon megvizsgálhatta.¹⁷ A pénzügyőr az adójogszabálýok, valamint a vámjogszabálý alapján ellenőrzést folytathatott üzembn, vállalatnál vagy akár magánszemélynél is, amely során az ellenőrzés kiterjedhetett:

- a) az áruk, illetőleg adótárgyak gyártásának, előállításának, felhasználásának ellenőrzésére;
- b) az üzemi, az üzleti, az azokkal közvetlen összeköttetésben levő, továbbá a termékek, áruk, adótárgyak tárolására szolgáló vagy ilyen célra

¹⁴ HETÉNYI 1994.

¹⁵ SZÉKELY 1985: 71.

¹⁶ 9/1966. (II. §.) Korm. rendelet a vám- és pénzügyőrségről, valamint a vámjog szabálýozásáról szóló 1966. évi 2. törvényerejű rendelet végrehajtásáról 6. §.

¹⁷ 9/1966. (II. §.) Korm. rendelet 6. §.

alkalmas helyiségeknek, valamint a gyártásnál használt műeszközöknek, berendezéseknek;

- c) az adóellenőrzés céljai érdekében, valamint a vámeljárással alkalmazott biztosító eszközök és azonossági jelek meglétének, változatlanlanságának, épségének;
- d) az adóköteles termelvények, termékek, áruk, adótárgyak mennyiségének és minőségének;
- e) a vezetni rendelt ellenőrzési iratoknak, nyilvántartásoknak, továbbá az üzem- és üzletviteli anyag- és forgalmi nyilvántartásoknak (számviteli nyilvántartások, bizonylatok) a megvizsgálására.¹⁸

A pénzügyőr az ellenőrzések során köteles volt a vonatkozó jogszabályok hatásköri és eljárási szabályait – nyomozás esetén a büntetőeljárással rendelkezőit – betartva eljárni.¹⁹

A BÜNTETŐELJÁRÁS HATÁSKÖRI SZABÁLYAI

Megállapíthatjuk, hogy a II. világháborút követően valamennyi jogág átfogó módosításon esett át, több évtizede hatályos jogszabályokat helyeztek hatályon kívül annak érdekében, hogy a szocialista törvényességnek megfeleljenek. A büntetőeljárással jogszabályi háttérén is megfigyelhető a jogi normák gyors és teljes körű lecserélése. A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvényt több olyan novelláris módosítás²⁰ is érintette, amelyek időnként felszínre hoztak ellentmondásokat a részletszabályok között, ezért indokoltá vált egy új jogszabály megalkotása.²¹ A tanulmányban vizsgált időszak kezdetén a büntető eljárásról szóló 1962. évi 8. törvényerejű rendelet határozta meg a nyomozó hatóságokat. Ennek megfelelően, a rendőrség és az ügyészség mellett, egyéb szervek is végezhettek nyomozási cselekményeket, így a pénzügyőrség és a vámőrség,²² amelyek 1964-ig önálló szervként működtek.

A pénzügyőrség és a vámőrség vonatkozásában ez idő szerint a pénzügyi és a vámbüntettekről, valamint a pénzügyi és vámszabálysértésekről szóló 1954. évi

¹⁸ 9/1966. (II. 5.) Korm. rendelet 6. §.

¹⁹ 9/1966. (II. 5.) Korm. rendelet 7. §.

²⁰ 1954. évi V. törvény; 1957. évi 8. törvényerejű rendelet és az 1958. évi 16. törvényerejű rendelet.

²¹ FANTOLY 2013: 23–24.

²² 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról 14. §.

3. törvényerejű rendelet 6. §-a tartalmazott erre vonatkozó rendelkezést. E jogszabály szerint a pénzügyőrség, illetve a vámőrség csak halaszthatatlan nyomozási cselekményeket foganatosíthatott. Ugyanis e büntettek ügyében is a rendőrség, illetve az ügyészség nyomozott, azonban a nyomozó hatóság a pénzügyőrséget és a vámőrséget egyes nyomozási cselekmények elvégzésével, illetve egyes ügyekben nyomozás lefolytatásával is megbízhatta.²³ Ezen nyomozó hatóságok a büntető eljárás során többek között intézkedéseket foganatosíthattak a büntettek megelőzése, felderítése és az esetleges folytatásának megakadályozása érdekében. A hatáskörükbe tartozó büntettek esetében lefolytatták a nyomozást, és ennek során kényszerintézkedéseket alkalmazhattak.²⁴

A büntető eljárásról szóló 1973. évi I. törvény (a továbbiakban: új Be.) már a nyomozó hatóságok közt nevesítette a vám- és pénzügyőrséget, a hatáskörnél utalva a pénzügyi bűncselekményeket tartalmazó fejezetre. A pénzügyőrök nyomozó hatósági jogkörének megerősítése indokolt volt, hiszen a pénzügyőr hivatalos eljárása során pénzügyi bűncselekményeket derít fel és a pénzügyőrség szakképzett nyomozó szervezettel rendelkezik.

Az új Be. felhatalmazása alapján a pénzügyminiszter rendeletben²⁵ szabályozta a vám- és pénzügyőrség nyomozó szerveit és a pénzügyi bűncselekmények nyomozásának részletszabályait. Ennek megfelelően a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága, a vám- és pénzügyőrség megyei (fővárosi) parancsnokságai, a megyeszékhelyen működő vám- és pénzügyőri szakaszok, Budapesten a fővárosi V–VI. kerületi vám- és pénzügyőri szakasz, Pest megyében a Budakörnyéki vám- és pénzügyőri szakasz járhatott el nyomozó szervként. A rendszerváltozás idején újabb rendelet lépett hatályba,²⁶ amely már a megyeszékhelyi vámhivatalokat nevesíti (a korábbi szakaszok helyett), illetve a határvámhivatalok számára is nyomozó hatósági jogkört biztosít, de csak különös esetekben. Így az általuk felderített, nem magyar állampolgárok által elkövetett devizagazdálkodás megsértése és csempészet alapos gyanúja esetén, ha a nyomozást előreláthatólag a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka miatt meg kell tagadni vagy meg kell szüntetni. A 1992. január 1-jétől hatályos új PM rendelet²⁷ már nevesíti a megyénként megjelenő nyomozóhivatalokat és a Központi Büntetőügyi

²³ 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról Részletes indokolása.

²⁴ 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról 15. §.

²⁵ 32/1973. (X. 22.) PM rendelet a pénzügyi bűncselekmények nyomozásáról.

²⁶ 35/1989. (IX. 7.) PM rendelet a bűncselekmények vám- és pénzügyőrségi nyomozásáról.

²⁷ 37/1991. (XII. 24.) PM rendelet a bűncselekmények vám- és pénzügyőrségi nyomozásának részletes szabályairól.

Parancsnokságot. Azt is fontos megemlíteni, hogy a vám- és pénzügyőrség nyomozó szerveit a hatáskörükbe tartozó pénzügyi bűncselekmények nyomozása során megillették mindazok a jogok és kötelességek, amelyeket a Be. a nyomozó hatóságok részére biztosított, illetőleg előírt.

A későbbiekben több módosítást is megélt a vám- és pénzügyőrség nyomozó hatósági jogköre, lekövetve a Btk.-ban található pénzügyi bűncselekmények változásait, illetve kiegészült a hatáskörös bűncselekményekkel összefüggésben elkövetett magánokirat-hamisítás, közokirat-hamisítás és bélyeghamisítás törvényi tényállásokkal.²⁸

BÜNTETŐ ANYAGI JOGI KÉRDÉSEK

Az 1960-as években a jövedéki adóval, illetőleg a jövedéki termékekkel kapcsolatos elkövetési magatartásokat az Adócsalás (248. §)²⁹ tényállása tartalmazta.

„248. § (1) Aki

a) adókötelezettségének megállapítása szempontjából jelentős tény (adatot) a hatóság előtt valótlanul ad elő vagy elhallgat, és ezzel vagy más megtévesztő magatartással az adóbevételt csökkenti,

b) a hatóság megtévesztésével őt meg nem illető adómentességet vagy adókedvezményt vesz igénybe,

c) olyan terményt vagy terméket, amely jövedék tárgya, a jogszabályban megállapított feltétel hiányában vagy hatósági engedély nélkül előállít, a jövedéki ellenőrzés alól elvon, vagy más által elvont terményt vagy terméket vagyoni haszon végett megszerez, elrejt, vagy elidegenítésében közreműködik, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A szabályozás három alapesetet különböztetett meg: a „klasszikus adócsalás” mellett az adómentesség, adóbevétel hatóság megtévesztésével történő igénybevétele és a jövedéki visszaélés is büntetendő volt.³⁰ Az elkövetési cselekmény megnyilvánulhatott tevőleges magatartásban (például valótlan adat bejelentése, adócsökkentés célját szolgáló hamis könyvelés) vagy valamilyen kötelesség

²⁸ 1994. évi IX. törvény 32. §; 1997. évi XXXII. törvény 85. § (1); 1998. évi XCIII. törvény 18. § (1); 1999. évi CX. törvény 57. § (1).

²⁹ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről.

³⁰ JACSÓ 2017.

elmulasztásában (például az adó megállapítása szempontjából jelentős adat elhallgatása, eltitkolása, a könyvvizetési kötelezettség elmulasztása, a könyvek-ből egyes adatok kihagyása). Az adómentességnek vagy adókedvezménynek a hatóság megtévesztésével való kieszközlése az elkövetési magatartás harmadik fordulata alá volt vonható. Az adókötelezettséget és az ennek megállapításával kapcsolatos eljárást, az adókötelezettség megállapítása szempontjából jelentős tényeket, adatokat, az adómentességet, az adókedvezményt a büntetőjogi keret-tényállást kitöltő más jogszabályok állapították meg.

Az adóbevétel csökkenése a bűncselekménynek a törvényi tényállásba fel-vett eredménye, az eredmény bekövetkezése nélkül a cselekmény kísérleti stádiumban marad.

Az új büntető törvénykönyv³¹ 1979. július 1-től az adócsalás (310. §) mellett külön szabályozta a jövedéki termékekkel kapcsolatos jogsértéseket a Visszaélés jövedékkel (311. §) törvényi tényállásban.

(1) Aki olyan terméket, amely jövedék tárgya, a jogszabályban megállapított feltétel hiányában vagy hatósági engedély nélkül előállít, a jövedéki ellenőrzés alól elvon, vagy más által elvont terméket vagyoni haszon végett megszerez, elrejt vagy elidegenítésében közreműködik, vétséget követ el.

A bűncselekmény megvalósulásához nem szükséges megtévesztő tevékenység. Az elkövetési magatartás első két fordulata (előállítás és elvonás) a büntetőjogi kereteket kitöltő szabályok (például a dohány termeléséről, feldolgozásáról, forgalomba hozataláról és jövedéki ellenőrzéséről;³² a szesz adóztatásáról, vala-mint a szesz előállításával, forgalomba hozatalával és jövedéki ellenőrzésével kapcsolatos rendelkezési jogról³³) rendelkezéseinek a megszegésével meg-valósult. Az elkövetési magatartás harmadik fordulata a jövedék tárgyat képező termékkel kapcsolatos gazdaságot tartalmazta.

A jövedéki visszaélés törvényi tényállását 1996. június 25-től hatályon kívül helyezték,³⁴ amit indokolt a jövedéki ellenőrzés szabályainak, valamint az alkalmazható szankcióknak a szigorítása. Emellett az is megállapítható, hogy a

³¹ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

³² 16/1968. (IV. 9.) Korm. rendelet a dohány termeléséről, feldolgozásáról, forgalomba hozataláról és jövedéki ellenőrzéséről.

³³ 39/1967. (X. 12.) Korm. rendelet a szesz adóztatásáról, valamint a szesz előállításával, forgalomba hozatalával és jövedéki ellenőrzésével kapcsolatos rendelkezési jogról.

³⁴ 1996. évi LII. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.

jövedékkal visszaélés bűncselekménye minden esetben adóelvonással jár, így a Btk. 310. §-ában meghatározott adó-, társadalombiztosítási csalás is megvalósul.

2001. július 20-tól egy újabb Btk. módosítás eredményeképp a Visszaélés jövedékkal (311. §) újra törvényi tényállás lett, mert a hatályon kívül helyezése óta eltelt időben új jövedéki törvény született, a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló 1997. évi CIII. törvény, amely az anyagi jogi szabályok mellett a jövedéki eljárási szabályokat is tartalmazta.³⁵ A jogalkalmazói tapasztalatok pedig azt mutatták, hogy nem elegendők a jövedéki törvény nyújtotta bármilyen súlyos pénzügyi jellegű, közigazgatási szankciók, mivel azokat olyan személyek „alkalmazásával” könnyen kijátszották, akikkel szemben – éppen vagyoni helyzetük miatt – az említett szankciókat nem lehetett végrehajtani.³⁶ Az új tényállás a jövedéki termékek előállításának, megszerzésének és tartásának, valamint forgalomba hozatalának – a jövedéki törvény által meghatározott rendjét – megsértőket rendelte büntetni. Ezzel egyidejűleg a Btk. kiegészült két új tényállással, így a jövedéki orgazdasággal (311/A. §), amely a jövedéki adózás alól elvont termék további forgalmazását, felhasználását kívánja megakadályozni, és a jövedékkal visszaélés elősegítésével (311/B. §), amely az alaptényálláshoz (311. §) képest előkészületnek minősülő előkészítési magatartásokat *sui generis*, befejezett bűncselekményként szankcionálja.

A jövedéki visszaélés büntetőjogi megítélését indokoltta tette az is, hogy a Btk. nem rendelkezett a jövedéki törvényben szabályozott, jövedéki terméknek nem minősülő, de a jövedéki termékek előállításához, illetve forgalomba hozatalához szükséges alapanyagokkal és eszközökkel történő visszaélésekről, mint például a borhamisításhoz használt cukorcefre előállítása, tárolása, illegális lepárló berendezések készítése, forgalomba hozatala, zár- és adójegyek jogellenes előállítása; pedig a jövedéki adó megfizetésének biztosításához fűződő érdekek ezt indokoltta tették.

ÖSSZEGZÉS

Az 1960-as évek elejétől a vámőri és a pénzügyőri (majd 1964-től az integrált) testület nyomozóhatósági hatáskörei folyamatosan változtak, többnyire bővültek. Ennek megfelelően alakult a miniszteri szintű jogszabályalkotás és a belső

³⁵ LENGYEL 2022: 36.

³⁶ 2001. évi LIX. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról Általános indokolása.

szabályzók rendszere is. A kormányzat nemcsak a jogszabályi felhatalmazás, de a szervezetfejlesztés terén is támogatta a pénzügyőrök jogszerű fellépését a pénzügyi jogsértések ellen. Tekintettel arra, hogy a pénzügyi bűncselekmények úgynevezett kerettörvényi tényállásként jelennek meg a büntetőjogszabályban, a tartalommal kitöltő adó-, vám- és jövedéki jogszabályok mennyisége és azok fogalmi rendszere igen összetett ismeretet és gondolkodást követelt meg, ezért létszámfejlesztés és a képzés megerősítése vált szükségessé a jövedéki jogsértések vizsgálata és hatékony nyomozása érdekében.

Az 1980-as években a technikai kihívásokkal is meg kellett küzdeni, ami egyes eljárások gépesítését, illetve a számítástechnika térnyerését jelentette.

A rendszerváltás utáni pénzügyőrséggel szemben támasztott elsődleges feladat a költségvetési bevételek biztosítása volt, amelyhez hozzátartozott az ezt csökkenteni szándékozott bűnelkövetések megelőzése, felderítése és nyomozása is.

IRODALOMJEGYZÉK

- ARNOLD Mihály (2002): *Ma már holnap van. A magyar gazdaság és a Vám- és Pénzügyőrség*. Budapest: Viva Média Holding.
- CZENE-POLGÁR Viktória (2023): *Beárazva. Pénzügyi bűncselekmények a Rákosi-korszakban*. Budapest: Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala.
- ERNYES Mihály (2015): A rendvédelem jogi szabályozása a dualizmusban. In BODA József – PARÁDI József (szerk.): *Tanulmányok a XIX–XX. századi magyar rendvédelem-történetéből*. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 89–126.
- FANTOLY Zsanett (2013): A magyar büntetőeljárás jog kodifikációjának történeti fejlődése. *Forum: Acta Juridica et Politica*, 3(1), 5–25.
- HETÉNYI István (1994): Az adópolitika változó súlypontjai. In VERESS József (szerk.): *A gazdaságpolitika változó súlypontjai*. Budapest: Akadémiai, 97–104.
- JACSÓ Judit (2017): A költségvetési csalás. In HOLLÁN Miklós – BARABÁS A. Tünde (szerk.): *A negyedik magyar büntetőkódex – régi és új vitakérdései*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Országos Kriminológiai Intézet, 267–296.
- KÖPF László (2003): *Fejezetek a magyar vámigazgatás és a pénzügyőrség történetéből*. Budapest: Tipico Design.
- LENGYEL Tibor (2022): *A költségvetési bevételek büntetőjogi védelme és annak kihívásai Magyarországon a XXI. században*. PhD-értekezés. Debrecen: Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

- MAGASVÁRI Adrienn (2016a): Kivonat a pénzügyőrség személyi állományának történetéből (1867–1919). In ZSÁMBOKINÉ FICSKOVSZKY Ágnes (szerk.): *Válogatott tanulmányok a Vám- és Pénzügyőri Tanszék fennállásának 25. évfordulója alkalmából*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Vám- és Pénzügyőri Tanszék, 82–91.
- MAGASVÁRI Adrienn (2016b): Vám- és adószedők a magyar pénzügyi igazgatásban az államalapítástól a kiegyezésig. *Rendvédelem Történeti Füzetek*, 25(43–46), 39–46. Online: <https://doi.org/10.31627/RTF.XXV.2015.43-44-45-46N.39-46P>
- MOLNÁR Valéria (2006): Adókikerülés az ÁFA hazai gyakorlatában. *Sectio Juridica et Politica*, 24, 261–279.
- STIPTA István (2013): A pénzügyi közigazgatás szervezete Magyarországon 1849 és 1883 között. *Miskolci Jogi Szemle*, 8(1), 18–34.
- SZABÓ Andrea (2016): A magyar pénzügyőr képzés intézményi kereteinek fejlődése 1867–2011. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 25(43–46), 117–126. Online: <https://doi.org/10.31627/RTF.XXV.2015.43-44-45-46N.117-126P>
- SZÉKELY János (1985): A társadalmi tulajdon védelme. *Jogpolitika*, 4(5), 7.
- TOMPA Krisztián (2019): *Adók gazdasági hatása és a fontosabb adók működési gyakorlata*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

Blaskó Béla

ANTIK JOGEMLEKEK

Docendo discimus.

Örömmel vettem azt a megtisztelő felkérést, hogy a Polt Péter tanár úr 70. életének betöltése alkalmából megjelenő jubileumi kötetben írásommal helyet kaphatok. Így magam is csatlakozhatok ama tudományos-szakmai közösséghez, amely ilyen módon is hozzájárul a Jubiláns köszöntéséhez, továbbá részese lehetek annak, hogy a Tanár úr iránti nagyrabecsülésemet e tanulmány közlésével is kifejezhessem. Ez utóbbi érzésem több forrásból táplálkozik, amelyekből most csak kettőt emelek ki. Egyrészt Polt Pétert – több évtizede – honi büntetőjogtudományunk élvonalbeli képviselőjeként tarthatjuk számon. Másrészt – engedtessek meg egy személyesebb jellegű megjegyzés – köszönettel tartozom a Jubilánsnak, mert több évtizedig irányított tanszékem vezetését tőlem átvéve (természetesen a kor elvárásainak megfelelő irányokat kijelölve) – nyugodt, inspiráló oktatói-alkotói munkahelyi légkört biztosítva – jelenleg is az NKE RTK Büntetőjogi Tanszékének az élén áll, ahol professor emeritusként magam is végzem oktatói munkámat.

A legkorábbi időkől való fa- és kőoszlopba, ércablákba véssett „jogi feljegyzések”, az ősi vagy primitív „törvénykönyvek”, írásba foglalt szokásjogi gyűjtemények sorából – jelen munka terjedelmi korlátaira tekintettel – keletkezésük sorrendjében ismertetek néhányat. Az elemzés – a teljességre törekvés nélkül – formai és tartalmi részletek összegzésére terjed ki.

A GILGAMES-EPOSZ

A Gilgames-eposz az ókori keleti költészet legismertebb, legnagyobb hatása – és talán legfontosabb – mitológiai eposza, amelyet nemsokára követtek az antik

világ első „híres ítéletgyűjteményei”.¹ A névadó a Kr. e. 28. és 27. század fordulóján élt Gilgames, Uruk dél-mezopotámiai városállam uralkodója volt. Az eposznak – amely a Kr. e. 600–500-as évekre a világ egyik legrégebbi, az emberi civilizáció „bölcsőjének”, a mezopotámiai mitológiának alapvető műve lett – napjainkban öt változata ismert, köztük a hettita, az újasszír és az újbabiloni, amelyeket Gilgames személye köt össze. A mű lényegét tekintve nem történet, hanem a világ értelmezése, a társadalmi tudat megjelenítője.² Megfogalmazódik benne, hogy: „Aki bűnös, viselje bűnét! Aki vétkezik, bűnhődjék érte!”³

A Kr. e. 2. évezred elejéről származó további jogemlékek már az írásos, szokásjogi gyűjtemények korai létéről tanúskodva szigorú büntetéseket tartalmaznak a szokások megsértőivel szemben.

LIPIT-IST(H)AR KÓDEXE

Az „első” faoszlopon, ékírással megörökített írásos jogemléket Lipit-Istar (valószínűleg Kr. e. 1870–1860), Sumer és az akkád állam (Alsó-Mezopotámia) uralkodójának felszínre került, rendkívül töredékes szokásjogi gyűjteménye⁴ tartalmazza. Teljes tartalma ugyan máig ismeretlen, azonban a megfejtett szöveg arra utal, hogy a korai társadalmi-gazdasági viszonyokat átfogóan szabályozó „isteni eredetű” törvényről van szó. A törvény – a házassági, családi és öröklési szabályok mellett – már kezdetleges büntetőjogi előírásokat is tartalmaz. Így rendelkezik lázadásról, lopásról, betörésről, erőszakosságról, hamisításról, rongálásról és a felelősségre vonásról. Végezetül az oszlopra véselt királyi összegezés a következőket tartalmazza:

„Utu igaz szavára megtartottam az igazi törvényt Sumer és Akkád országával, Én, Lipit-Istar, Enlil fia, Enlil kinyilatkoztatására az ellenségeskedést, a lázadást megszüntettem: [...] az erőszakosság tilalmát vezettem be; a jót és az igazságot felragyogtattam; [...] Midőn Sumer és Akkád számára jogrendet teremtettem, ezt az oszlopot állítottam fel.”

¹ KOMORÓCZY 1986: 259.

² *Gilgames* 2004: 79.

³ *Gilgames* 2004: XI. tábla, 66.

⁴ HAJDÚ–HORVÁTH–NAGY 1970: 64.

Az oszlopot és feliratát tiszteletben tartókat megáldotta, az azzal „rosszat cselekvőket”, az oszlop megromlását, a talapzat kicserélőjét, a felirat kikaparóját, saját neve ráíróját, részletesen felsorolt átkokkal fenyegette meg: „legyen az akár király, [...] akár pap.”⁵

A töredékes szokásjogi gyűjtemény utalásai azonban azt erősítik meg, hogy nem ez a jogforrás az első írásos jogemlék, amelytől az ősi jog, a szokásjog eredetét számítani kellene. A föld mélye, az ősi romok még további, az emberiség fejlődésének régmúltjára vonatkozó jogemlékeket takarhatnak és tartogathatnak a jövő számára.⁶

HAMMURAPI „TÖRVÉNYKÖNYVE”

Az antik világ ismert jogforrásai közül – jelentőségénél, közel teljes tartalmánál, rendszerénél fogva – kiemelkedik a fejlett rabszolgatartó állam jogát tükröző óbabiloni szokásjogi törvénygyűjtemény: Hammurapi „törvénykönyve”, avagy a Hammurapi-sztélé.

A 19. század végén az iráni Szuszában végzett régészeti feltárások során cseréptöredékek kerültek a felszínre. Az egyik tudós, ismerve az ékírást, a töredékek tartalmát megfejtve megállapította, hogy egy ókori törvény részletei kerültek a felszínre.⁷ Az ásatások további menetében egy diorit oszlopot találtak, amely felmérhetetlen történelmi jelentőségű régészeti leletnek bizonyult: a Kr. e. 18. század derekán az egész Mezopotámiát s Elő-Ázsia jelentős részét is uralma alatt egyesítő Hammurapi (valószínűleg Kr. e. 1728–1686 vagy Kr. e. 1792–1750) király szokásjogi törvényeit tartalmazta. Kiderült, hogy a cseréptöredékek szövege nem más, mint a király törvényei korábbi másolatának részletei.

A törvénykönyvet tartalmazó dioritoszlopot a törvényekre hivatkozó cseréptöredékek felszínre kerülését követően az 1897–1899. évi ásatások során a Jacques de Morgan és Jean-Vincent Scheil által vezetett francia tudományos régészeti expedíció tagjai három darabban Szuszában, a perzsa birodalom egykori fő-

⁵ Lipit-Istar törvénykönyve 1970: 65–72.

⁶ Jelen dolgozatban nem térhetem ki a – vélhetően – legrégebbi, Mezopotámiából származó, sumer nyelven táblákra írt Ur-Nammu király Kr. e. 2100–2050 közöttre tehető törvénykönyvére. Rendelkezéseiből lásd például: aki kiüti egy másik ember fogát, két ezüst sékelt fizessen. Aki gyilkosságot vagy rablást követ el, meg kell ölni.

⁷ MELTZL 1911: 55–56.

városában találták meg, ahová a hódító perzsák győzelmi jelvényként hurcolhatták Babilonból.⁸ Pontos fordítását először Hugo Winckler közölte 1902-ben.

A törvényalkotó neve a szakirodalomban különbözőképpen átírva fordul elő:⁹ Chammurabi,¹⁰ Hammurabi, Hammurapi. A magam részéről alapul fogadom el ez utóbb írt eredeti névhasználatot, nem zárva ki azonban – hivatkozásoknál – a Hammurabi nevet sem. A törvénykönyv szövege

„egy phallus formára faragott 2,25 m. magas, fent 1,65, lent 1,95 m. kerületű diorit kőre van vésve. A kő felső, tompa csúcsban végződő része dombor reliefet tartalmaz, mely Hammurabit ábrázolja, amint a Napisten (Samas) előtt állva imádkozik. A dombormű magassága 0,65 m. Az oszlopot véges végig a törvénykönyv párhuzamos félköröket képező, övekre beosztott ékírással szövege borítja. Az egyes övek, illetve oszlopok függőleges vonalakkal sorokra vannak osztva, melyek chinai módra felülről lefelé haladó írásjelekkel teleírva a törvénykönyv szövegét tartalmazzák. A szobor előrésze, mely a dombormű alá esik, eredetileg 23 ilyen félkört alkotó övet, illetve oszlopot tartalmazott, ezekből az alsó hetet az az elámita hódító, ki a szobrot Babylóniából elhurcoltatta, kivakartatta, úgy, hogy a törvénykönyv szövege a homlokzaton levő felirat XVI. oszlopával ér véget. A törvénykönyv szövegének folytatása az oszlop hátulján kezdődik és 28, átlag jó karban megmaradt oszlopból áll. [...] Az oszlop maga a felirat végszavának a tanúsága szerint, eredetileg a Napisten »Samss sippar-i É-barra« nevű templomában volt felállítva.”¹¹

A törvénykönyv megsemmisített szakaszainak kiegészítése más, fennmaradt hiteles források, másolatok alapján vált lehetségessé.

A törvénykönyvet tartalmazó oszlop és a szuszai cseréptöredékek a párizsi Louvre birtokában vannak. A British Museum a törvénykönyv 12 különböző másolatának töredékeit őrzi. „A berlini múzeum a törvénykönyv két új-babyloni másolatának töredékei [...] felett rendelkezik.”¹²

Hammurapi törvénykönyvének elő-, illetve utószavában hatalmának és bölcsességének isteni eredetet tulajdonít. A törvény bevezetőjében „pásztorság”-át

⁸ ILLÉS 1933: 24.

⁹ KMOSKÓ 1911: 39.

¹⁰ MELTZL 1911: 42.

¹¹ KMOSKÓ 1911: 9–11.

¹² KMOSKÓ 1911: 11.

Marduk istentől származtatja és királlyá való „szóltatását” párhuzamba állítja Marduk felemelésével az isteni főhatalomra, Báb-ili (Babülön) nevének kiejtésével, azaz dicsősége létrejöttével.¹³

Hammurapi törvénykönyve a korai társadalmi élet szinte valamennyi fontos területének szabályaira kiterjed, s az Óbabiloni Birodalom rabszolgatartó társadalmának bonyolult jogéletét és a sumer–akkád jog hatása alatt kialakult, fejlett rabszolgatartó társadalom jogintézményeit foglalja magában. A törvénykönyv az ókori Kelet legjelentősebb, legnagyobb hatású jogalkotása. A törvénykönyvben rögzített jogelvek, közöttük a büntetőjogiak is a babiloni jog, az ókori Kelet jogfejlődésének előrehaladt, korát messze megelőző szakaszát képviselik. Az ósumer bírósági döntésekkel szemben a törvénykönyv már világosabban foglalta össze a rabszolgatartó társadalom jogviszonyait. Az egyenlőtlen fejlődés következtében a keleti jog egyes elemei egy évezreddel később sem jutottak erre a szintre.¹⁴

A törvénykönyv tartalma, utalásai és kifejezései azt mutatják, hogy „már maga a babiloni jog sem volt eredeti, hanem egy régebbinek, a sumírnak folytatása”.¹⁵ Kmoskó Mihály a feldolgozott 19–20. századfordulói külföldi szakirodalom alapján egyenesen arra a következtetésre jutott, hogy a törvénykönyv „legnagyobb részben a már meglévő jogszokások kodifikációja. Sőt az sincs kizárva, hogy már negyedik előde, Sumula-el léptetett életbe valami kódex-félét, legalább egy régi nippuri okmány szavai után ítélve.”¹⁶

A joggyűjtemény, amely az ókori Kelet korábbiakban kialakult ismert, sumer–akkád szokásjogi tételeinek értelmezését adja, és az egységes joggyakorlat kialakítását szolgálja, egy, a birodalommá nőtt Babilóniában magasan fejlett rabszolgatartó társadalom állam- és jogrendjét és annak védelmét tükrözi. Középpontjában az uralkodó, az egyház, az arisztokrácia, a kereskedők, uzsorások vagyoni jogi viszonyainak a védelme áll.

Az ósumer bírósági döntéseket tartalmazó joggyűjteményekkel szemben a törvénykönyv már szerkezetileg is áttekinthető, összefüggő rendszerben foglalta össze az óbabiloni fejlett rabszolgatartó társadalom jogi viszonyait.

A 282 szakaszból álló törvénykönyv jogi rendszere Kohler rekonstrukciójában a következő:¹⁷

¹³ KOMORÓCZY 1986: 259.

¹⁴ HAJDÚ–HORVÁTH–NAGY 1970: 5–6.

¹⁵ ILLÉS 1933: 21.

¹⁶ KMOSKÓ 1911: 15.

¹⁷ KOHLER–UNGNAD 1909: 67.

„1. Perjog (1–5. §§-ok). 2. A tulajdon védelme (6–25. §§). 3. Hűbérjog és hűbérkötelezettség (26–41. §§). 4. Mezőgazdaság és állattenyésztés (42–88. §§). 5. Kereskedelem és a kötelezés viszonyai (100–126. §§). 6. Házasság, a nő joga, a törvényes és a törvénytelen gyermek jogi viszonya (127–177. §§). 7. Az egyházi nők és a szolganők (178–184. §§). 8. Örökbefogadás (185–193. §§). 9. Büntetőjog (194–233. §§). 10. Hajózás (234–240. §§). 11. A bérlet és szolgálat viszonyai (241–282. §§).”

Meltzl megalapozott megjegyzése szerint Kohler „rendszere és szövegezése helyenként túl modernül ütött ki”.¹⁸ Az eredeti törvényben ugyanis címfeliratoknak semmi nyoma.

A törvénykönyv tartalmát és szerkezetét tekintve vegyes jellegű, szokásjogi törvénygyűjtemény. A törvénykönyv szerkezetileg egymáshoz kapcsolódó viszonyokat több, egymást követő szakaszba vett fel. Összefüggő szabályokat tartalmaz a bírászkodás, a tulajdon, a házasság, a család és az örökösödési viszonyok rendezésében. Részletes szabályozását adja a személy elleni bűncselekményeknek. A törvény még a büntetőjogi és a magánjogi viszonyokat nem választotta szét, az egyes szakaszokban a büntető és a magánjogi rendelkezések gyakran együttesen fordulnak elő. A törvénykönyv a részletes szabályokat tartalmazó szakaszokban nem vegyíti össze a vallási és a jogi normákat.¹⁹

Hammurapi törvényei már a büntetőjogi viszonyok részletes szabályozását adják. A gyűjtemény mintegy egyharmada tartalmaz büntetőjogi (anyagi és eljárásjogi) szabályokat, tényállásokat – részben magánjogi rendelkezésekkel együttesen.

A törvénykönyv fejlettebb bűnfelelősségi elveket tükröz, mint a korban jóval később napvilágot látott valamennyi szokásjogi gyűjtemény. A törvénykönyv az óbabilóniai büntetőjogi viszonyoknak a talió (194–214. §§) és részben – a nem szabadok és rabszolgák cselekményei esetén – a megváltás elve szerinti tételes szabályozását adja. Benne az ősi nemzetségi-törzsi viszonyokra utaló vérbosszú már teljesen ismeretlen. A törvényre a kegyetlen büntetésfajták, különösen a halálbüntetés, a testcsönkítés, a korbácsolás nagy gyakorisággal történő alkalmazásának az előírása a jellemző. A kegyetlen, a talió lényegéből eredő büntetésnem alkalmazásának törvényi előírása a korra jellemző. Halálbüntetéssel rendeli sújtani nemcsak az „isten és a palota” tulajdonának

¹⁸ MELTZL 1911: 48–49.

¹⁹ HAJDÚ–HORVÁTH–NAGY 1970: 5–8.

ellopását és az orgazdát (6. §), hanem még más rabszolgájának, igavonó állatának vagy bármilyen javainak eltulajdonítását (7. §), sőt a palota rabszolgájának vagy rabszolganőjének a városkapun történt kivezetését (15. §), továbbá a szökött rabszolga rejtegetőjét (16. és 19. §§) is.

A babiloni törvénykönyv a talió korszakának jogát tükrözi.

„Ama korszak jogát, mely a jogtörténet tanítása szerint az ősrégi magánbosszú korszakát váltotta fel. [...] A talio vagy forbat, melyet ez az érdekes törvénykönyv szakaszaiban csak úgy kilövell, a kialakuló jogérzetnek egyik jellemző nyilvánulása. Azon alapszik, hogy a szenvedett jogsérelmet ugyanazon módon kell megtorolni. [...] A talionak természetesen a büntetőjogban van a helye. [...] Igaz, hogy a talio elsősorban processualis ismérv. De a per az, a mely valamely jogi korszaknak tulajdonképpeni jellegét meghatározza [...] A per az a tér, hol valamely népnek jogkiegyenlítő érzéke láthatóvá válik. A Hammurabi törvénykönyv jogi és kulturtörténelmi megítélésének mindenekelőtt a talioszempontból kellett volna megtörténnie. Hiszen a talio-korszaknak nagyon megfelel a növétele: a polygámia, a bíraskodás egyházas szervezete, az ordália stb. Babyloniában csak a forgalom írásbelisége látszik némiképp ellentmondani. De ennek Babylonban bizonyára megvolt a maga speciális oka. A babyloni kultúra tudvalevőleg a sumir kultúra romjain, vagy inkább gazdag tárházán épült fel. [...] a sumir befolyás jogi és törvénytechnikai téren is éreztette hatását. [...] Különben, ha a talio sűrű alkalmazása kegyetlen szint is kölcsönöz a babyloni jognak, mégis elismeréssel említendő, hogy Hammurabi törvénykönyve a vétességi fokozatokra (dolus, culpa stb.) nagy súlyt fektet: szóval azokat ismeri és tudatosan alkalmazza.”²⁰

A törvénykönyv az ókori Keleten meghatározta a jogfejlődést, és ha történelmi okok miatt ez a jogfejlődés meg is szakadt, jogemlékei a késői utókor számára változatlanul jelentősek maradtak, s mintegy 2000 éven át a szomszédos népelemek jogalkotása és jogalkalmazása alapjává váltak. Történeti, tudománytörténeti, jog- és büntetőjog-történeti forrásértéke elévülhetetlen. A törvénykönyv olyan jogi kultúra továbbítására volt képes, amely a modern jogi historizmus, valamint az állam- és jogtörténet szempontjából máig kiemelkedő jelentőségű. A jogkönyv tartalmával, világos, szabatos tényállásfogalmaival, fejlett jogelveivel sok,

²⁰ MELTZL 1911: 56–59.

később alakult állam számára is mintául, sőt alapul szolgált. Horváth Pál külön is kiemeli, hogy a törvénykönyv tartalmából, rendelkezéseiből egyenesen arra a megalapozott következtetésre lehet jutni, hogy a babiloni jog a görög–római jog közvetlen előzményeihez tartozik.²¹

A Hammurapi törvénykönyvében foglalt bűnfelelősségi elvek és a büntetőjogi rendelkezések részletes feldolgozása további mélyebb, önálló elemzést követelne, ami meghaladja e tanulmány terjedelmi kereteit.

A Kr. e. 16–11. századi közép-babilóniai–asszír rabszolgatartó jog a babiloni jog alapján, lényegében annak „honosításával” indult fejlődésnek. A Kr. e. 14–13. században keletkezett asszír törvénygyűjtemények a föld magántulajdoni továbbfejlesztésén túl csak az ismert szokásjogot egyesítették és egészítették ki a társadalmi-gazdasági fejlődés követelményeinek megfelelően. E törvények a korai rabszolgatartó társadalom kegyetlen büntetőjogi normáit tartalmazzák. Önálló jogfejlődés forrásaivá nem váltak.²²

Az óbabiloni jog hatására keletkezett és két különböző kor joganyagát összefoglaló hettita jogfejlődés a tulajdonviszonyok részletes szabályozását adta. Törvényeik büntették a szolgák engedetlenségét és a szabadoknak a rabszolgákkal történő házasságát. A hettita törvények korai gyűjteményeiben még megtalálhatók a nyomai a patriarchális családkötelek által kialakított közösségi viszonyoknak és a csoportok között keletkezett sérelmek vérbosszú útján történő rendezésének.

Megállapítható, hogy az e tanulmányban eddig – röviden – tárgyalt néhány antik jogemlék, különösen Hammurapi törvénykönyve közvetlenül hatott az asszír és a hettita jogfejlődésre, de az utókorra is hatással voltak jogi és kultúr-történeti értékei.

AZ ÓKORI EGYIPTOM

A tárgyi emlékek és a forrásanyagokat tartalmazó papirusztekercsek pusztulása következtében kevés korai ismerettel rendelkezünk. A fennmaradt emlékek azt erősítik meg, hogy már a Kr. e. 8. század előtt írásos szokásjogi gyűjteményekben szabályozták a jogviszonyokat. Az első ókori egyiptomi hiteles jogforrás, Bokkhórisz király nyolckötetes szokásjogi törvénykönyve a Kr. e. 8. században

²¹ HORVÁTH 2003: 44.

²² HORVÁTH 2003: 45–46.

keletkezett. A törvénykönyvben a király összegyűjtötte a joggyakorlatban keletkezett joganyagot is, a fáraói törvényekkel pedig új szabályokat is életbe léptetett. A büntető-jogtörténeti előzmények szempontjából kiemelhető, hogy enyhítette a testcsonkító, testi büntetések mértékét, és lehetővé tette a halálbüntetés átváltoztatását életfogytig tartó szolgaságra. Jelentős újítása volt, hogy megtiltotta az adósok rabszolgaságba vetését.

AZ ÓKORI KÍNA

Kína rabszolgatartó államáról és jogának a fejlődéséről szintén kevés forrás maradt fenn. Legkorábbi ismert jogforrás a Kr. e. 11. századi Csou-korszak szokásjogi rendelkezéseinek összefoglalása. A joggyűjtemény a rabszolgatartó állam büntetőjogi rendelkezéseinek a foglalata. Jellemzője a „megelőzést, elrettentést szolgáló” kegyetlen megtorlás, a halál- és testcsonkító büntetések nagy gyakoriságú alkalmazásának az előírása. Az ókori Kína jogfejlődése közel 3000 évre történelmi okok (elszigeteltség, elzárkózás) következtében ezen a szinten rekedt meg.

ÓSZÖVETSÉGI KÖNYVEK

A Kr. e. 14. század és az időszámítás kezdete között keletkezett isteni kinyilatkoztatásként tisztelt és Mózesnek átadott törvények, amelyek az Ótestamentum egy részét képezik, jelentőségükben az óbabiloni jog nagyhatású törvénygyűjteményével vethetők össze. A törvénykönyv születése Júda államának felemelkedésével volt összefüggésben, s a központosítást szolgáló vallási reformokon alapult.²³ Horváth Pál álláspontja szerint a törvények „megtalálásának” tulajdonították a későbbi Jósias király (Júda) törvénykönyvét (Kr. e. 622). A törvényről Mózes II. könyve 34. része 1. versében a tízparancsolat új tábláiról, és a szövetség megújításáról a következőket írja: „És monda az Úr Mózesnek: Vágj két kőtáblát, hasonlókat az előbbiekhez, hogy írjam fel azokra azokat a szavakat, a melyek az előbbi táblákon voltak, a melyeket széttörtél.”²⁴ A 28. vers szerint az Úr 40 nap és 40 éjjel felírta a táblákra a szövetség szavait és a tízparancsolatot.

²³ HORVÁTH 2003: 46.

²⁴ A bibliai idézetek Károli Gáspár revideált fordításából származnak 1908-ból.

A tízparancsolat tehát két kőtáblára került, mert két részből áll.²⁵

„Az első öt ige Istenhez fűződő kötelességeinkről szól. Ezek egyfajta önbecsülést adnak az embernek: érezze magát szabadnak, ne boruljon le mások, idegen istenek és az emberek előtt, munkájának legyen célja és értelme, hetenként pihenjen meg, kapcsolódjék ki a mindennapi robotból, és tisztelje Istent, a saját múltját.

A második öt ige embertársainkkal szembeni kötelességeinket fogalmazza meg, s ezen belül elsősorban az emberi életnek, az ember méltóságának és vagyonának védelméről szól. »Ne tegyünk felebarátainkkal szemben olyasmit, amit maguknak sem kívánnának.«”

A tízparancsolatot Mózes II. könyve 20. része és V. könyve 5. része tartalmazza. Az V. könyv 5. része 3–17. versét – kissé eltérő szóhasználattal – idézve a tízparancsolat büntetőjogi szempontból különösen jelentős. Így a tízparancsolat valamennyi elemét ismertetve a következőket szükséges kiemelni mint olyanokat, amelyek később alapjává váltak büntetőjogi elveknek, büntetési tételeknek és szankcióknak is.

„Ne legyenek néked idegen isteneid én előtttem.

Ne csinálj magadnak faragott képet. Ne imádd és ne tiszteld azokat.

Az Úrnak a te Istenednek nevét hiába fel ne vedd.

Megemlékezzél a szombat napról, hogy megszenteljed azt. Hat napon át munkálkodjál és végezz minden dolgodat, de a hetedik nap az Úrnak a te Istenednek szombatja: semmi dolgot ne tégy azon se magad, se fiad, se leányod, se szolgálád, se szolgálóleányod, se barmod, se jövevényed, aki a te kapuidon belül van.

Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú ideig élj azon a földön, a melyet az Úr a te Istened ad tenéked.

Ne öl.

Ne paráználkodjál.

Ne lopj.

Ne tégy a te felebarátod ellen hamis tanúbizonyságot.

Ne kívánd a te felebarátodnak házát, feleségét, se szolgálóját, se szolgáló lányát, se ökrét, se szamarát, és semmit, a mi a te felebarátodé.”

²⁵ RAJ 2003: 55–56.

A tízparancsolatban, illetve Mózes II. könyve 21–23. részében, a polgári törvényekről szóló versekben, továbbá III. könyve 19–24. részében már egész rendszerét összefoglalták a társadalom tagjaira veszélyt jelentő magatartásoknak, együttes magán- és büntetőjogi rendelkezéseknek, valamint a bűnfelelősségi elveknek.

Az ószövetségi könyvek lényegében a történeti, társadalmi fejlődés különböző szakaszaiban keletkezett szokásjogi törvények gyűjteményét képezik. A mózesi törvények (II. könyve 21–22. része, III. könyve 19–24. része) már az élet, a testi épség, a javak (csalás, rablás, zsarolás), az isten, az egyház elleni és a vallási bűncselekmények (istenkáromlás, varázslás, idegen istennek áldozás, bálványimádás, igézés, jövendőmondás stb.), továbbá a bírák és a fejedelem elleni támadások, valamint a rágalmazás és hamis tanúzás, a fajtalanság, a paráznaság, a szodómia, a vérfertőzés, a házasságtörés stb. rendkívül szigorú büntetéssel fenyegetett eseteit fogalmazzák meg. Egyes élet és testi épség elleni bűncselekmények viszonylatában (Mózes II. könyve 21. része 13–14. és 18–19. verse) már különbséget tesz a szándék intenzitásfoka, a szándékosság és a véletlen elkövetés büntetőjogi következményei között.

Az ószövetségi könyvekre a kegyetlen, elrettentő büntetésnek (Mózes II. könyve 25. része 15–17. §§-ok), a halál és testcsonkító büntetések alkalmazásának az előírása jellemző. A büntetési elvek tekintetében – hasonlóan Hammurapi törvényeihez – a talió tekinthető uralkodónak (Mózes II. könyve 21. rész 12., 23–27. és 29. verse), bár kivételként még a vérbosszúra (Mózes II. könyve 21. rész 14. verse) is van utalás a szándékos emberölés esetén, ugyanakkor már megjelenik a megváltás (Mózes II. könyve 21. rész 18–19., 21–22. és 30. verse) is a bibliai rendelkezések között.

Az ószövetségi könyvekben még nem különülnek el – érthetően – a magán- és büntetőjogi normák.

Mózes (III. könyve 28. része 17–21. verse) a talió elvének következetes alkalmazását előírva kiemeli: ha valaki embert üt agyon, halállal lakoljon; ha valaki sérelmet ejt felebarátján, amint ő cselekedett, vele is úgy cselekedjenek; törést törésért, szemet szemért, fogat fogért; amilyen sérelmet ő ejtett másra, olyan ejtessék rajta is; aki barmot üt agyon, fizesse meg azt, de aki embert üt agyon, halállal lakoljon.

Mózes II. könyvének 21. része, továbbá III. könyvének 19–21. és 24. része az elkövethető bűncselekmények szinte teljes skáláját felöleli.

Mózes II. könyvének a külső dolgokról való polgári törvényekről szóló 21. része 28–29. és 31–32. verse rendelkezik az állatok által okozott emberi életvesztés

következményeiről. A talióelvet tükröző bibliai rendelkezések szerint, ha egy ökör férfit vagy asszonyt, fiút vagy lányt halálra öklelt, úgy az ökröt meg kellett kövezni, húsát pedig nem volt szabad elfogyasztani, az ökör urát azonban ártatlannak kellett tekinteni. Ha viszont az ökör korábban is öklelős volt, és annak őrzéséért urát már előzőleg is megintették, ő ennek ellenére nem gondoskodott az állat megfelelő őrzéséről, s emiatt következett be haláleset, úgy nemcsak az állatot kövezték agyon, hanem urának is halállal kellett lakolnia. Ha viszont szolgát öklelt fel az ökör, vagy szolgálót, azok urának kellett 30 ezüst siklust fizetni, az ökröt pedig agyonkövezni.

Az ószövetségi könyvek lényegében Izrael népeinek egész jogfejlődését tükrözik. Illés József külön is kiemeli, hogy

„a zsidóság az egyetlen nép, amelynek jogfejlődését írott emlékek egybefüggő sorozata a legprimitívebb kortól, úgyszólván máig megőrizte. A Biblia ó-szövetségi részében feltalálható a zsidó nép jogállapota egészen a babylóni fogságig, attól az időtől kezdve, mikor, mint nomád törzs vándorolt ki Egyiptomból. Ily módon egy nép jogfejlődését kísérhetjük figyelemmel.”²⁶

AZ ÓKORI INDIA

Az ókori Kelet országai között az *indjog* fejlődése jelentős helyet foglal el. Az ókori India jogfejlődését tükrözi a Kr. e. 3. században keletkezett, „hosszú évszázadok (talán évezredek) folyamán kialakult szokásjogot”²⁷ összefoglaló *Manu* törvénykönyve. A joggyűjtemény vallási, erkölcsi és jogi normák vegyes felsorolását tartalmazza. A törvényt – ugyanúgy, mint a korábbi keletű Lipit-Istar és Hammurapi király, továbbá Mózes törvényeit stb. – közvetlenül az istenségtől származtatták, aki fiának, Manunak adta, hogy a kiválasztott nép eszerint éljen.

Illés József értékelése²⁸ szerint *Manu* törvénykönyve

„felette áll ugyan a XII. Táblás törvénynek, de meg sem közelíti az évezredekkel régebbi Hammurabi féle törvénykönyvet. Középheletet foglalt el az ó-szövetség és az intékcúciók között; a törvényeket Brahmától származtatja le; együtt adja

²⁶ ILLÉS 1933: 42.

²⁷ HORVÁTH 2003: 46.

²⁸ ILLÉS 1933: 48.

elő a jogot és a vallást; a jog még nincs is teljesen differenciálódva a vallástól. A fejlődésnek azon szakaszában jelent meg, midőn a jogi szabályok külön foglалása lehetővé válik ugyan, de azért még telve van vallásos felfogással, a vallásos szertartások meghatározásával, e cselekvések megszabásával, melyek a vallás céljait szolgálják, s melyeknek elmulasztása vallásos (túlvilági) büntetést von maga után. Azonban találkozunk olyan szankciókkal is, melyet világi bíró hajt végre, ahol tehát a jogszabály már tisztán és világosan elválk a vallástól.”

Legjellegzetesebb vonása az ind szokásjog ezen feljegyzéseinek, hogy a papok, tanítók és a jogi iskolák mindegyike általában a saját kasztjának érdekében magyarázta a jogot. A törvénykönyv szentesítette a Kr. e. évezredekben kialakult indiai kasztrendszer. Az indiai fogalomnak tekinthető kasztok a társadalomnak azok az osztályai, amelyek teljesen el vannak zárva egymástól. Manu törvényei négy ilyen kasztot határoztak meg. Az egyik kasztból a másikba kerülni lehetetlen. A társadalmi ranglétra csúcsán a brahmanok kasztja állt, utána a ksatrijáké, a vájsáké, a legalacsonyabb és legnagyobb néptömegeket felölelő kaszt pedig a sudráké volt.²⁹

Schick Sándor szerint Manu törvényei 12 könyvben, eredetileg állítólag 100 ezer versben foglalták össze a hinduk vallási, erkölcsi és jogi életének kiemelő szabályozását. A büntetőjogot három, a VIII., a XI. és a XII. könyv foglalja össze.³⁰ Kádár Miklós és Kálmán György szerint a talió és a megváltás intézményét egyaránt tükröző Manu törvényei 2700 versbe szedett szakaszban tartalmazzák a büntetőjogi rendelkezéseket s a kaszthoz való tartozás alapján a bűnfelelősségi elveket, valamint a tilalmazott cselekményért járó eltérő büntetés nemét és mértékét.³¹

A törvénykönyv büntetési elveiben és rendszerében – a papi arisztokrácia hatalma biztosítására – a kegyetlen megtorlást helyezte előtérbe, sőt már megfogalmazta az elrettentés elvét is.

A bűncselekmények veszélyességének és súlyának meghatározására a törvény három kategóriát állított fel, s megkülönböztetett legsúlyosabb, közép- és alsófokú büntetetteket.³² A legsúlyosabb büntettként jelölte a brahman megölését, az iszákosságot, a nagyobb értékű tárgyak eltulajdonítását, a házasságtörés minősített eseteit és a bűnsegélyt. A középfokú büntettek közé sorolta a halál-

²⁹ ILLÉS 1933: 50.

³⁰ SCHICK 1878: 117–118.

³¹ KÁDÁR–KÁLMÁN 1966: 48–49.

³² SCHICK 1878: 197–200. Lásd még: BÜCHLER 1915: 35–41, 45, 54, 131, 173, 188, 190.

büntetéssel sújtott büntett iránti hamis vád és a más varna jogainak bitorlása eseteit. Alsófokú büntettnek minősítette a szüzek megfertőztetését, a törvényellenes kamatvételt, továbbá a vétlen emberölést. Schick külön is kiemeli, hogy a legszigorúbb beszámítás alá estek a közerkölcsiség és a közbizalom ellen irányuló bűncselekmények, a hamis tanúskodás, a házasságtörés, a csalás és a tulajdonjogsértés súlyosabb esetei. A gyakorlatban ezekre a bűncselekményekre a legsúlyosabb büntetéseket alkalmazták.

A büntetés kiszabásánál (a VIII. fejezet 279. és 283. pontjában) az uralkodónak tekinthető talió alkalmazásának elve érvényesült, kimondva, hogy a büntetés úgy alakilag, mint lehetőleg anyagilag is hasonlítson a büntetthez. A korai ind jogszabályokban és a joggyakorlatban – megerősítve Manu törvényei rendelkezéseit – kimondták: „bármi taggal öljön is vagy sértsen meg egy alsóbb felsőbb származásút, ugyanazon tagja vágassék annak is le.” Irányadó elv volt: „bármely taggal követessék el bármi büntett, ugyanazon testtag vágassék le, bárki legyen is a sértő, kivéve ha az brachman.” E szabályok egyébként jelzik Manu törvényeinek nyílt jogegyenlőtlenségre alapított rendelkezéseit is. Meg kell jegyezni, hogy a törvény megalkotásakor az általánosan alkalmazott talióelv mellett már bizonyos esetekben a megváltás is megengedett, sőt terjedőben volt. A gyilkosság még teljesen magánügy volt ugyan, de a meggyilkolt családját egy meghatározott értékkel, többnyire állatok ajándékozásával ki lehetett engesztelni.

Illés József szerint Manu törvényeivel lezárul az öntudatlan jogfejlődés kora, „de nem zárul le a szokásjog korszaka, amely átmegy az öntudatos jogfejlesztés korszakába és mind a mai napig egyike a legfontosabb jogforrásoknak”.³³ Következik a jogforrások egyetemes fejlődéstörténetének második nagy korszaka, az öntudatos jogfejlesztés kora.

A történelmi források szerint az óbabiloni, az asszír, a hettita, az egyiptomi, a kínai és az ind jogrendszerekkel a jog fejlődése megakadt. Az óbabiloni szokásjogi gyűjtemények színvonalát az eddig ismertetett antik világi törvények egyike sem érte el. Horváth Pál külön is kiemeli, hogy ezeknek az államoknak a feudalizálódása is évszázadokra akadályokba ütközött. Ezekben az államokban a polgári fejlődés is késve indult, s „csak az ipari kapitalizmus terjeszkedése (a modern gyarmatosítás) tudta bekapcsolni azokat az emberi társadalom általános fejlődésébe”.³⁴

³³ ILLÉS 1933: 10.

³⁴ HORVÁTH 2003: 46.

SPÁRTA

A spártai jogrendszer már sok tekintetben szakított az ókori keleti hagyományokkal. Így a családra vonatkozó ősi nézetekkel is. Militáns megfontolásból kiindulva

„a családapa hatalmának örököse az állam lesz: a család tagjai egyenesen az állam hatalma alá kerültek. Az állami érdek, vagyis az egész népnek, az egész államnak érdeke uralkodik az egyén felett; az állam a polgár élete és halála felett feltétlen úr; megszabja az egyénnek életét úgy, hogy [...] tulajdonképpen egyéni élete nincs, mert az teljesen felolvad az állami életben. [...] A spártai jog legjellemzőbb tulajdonsága, hogy valóságos diszciplína, amelyet az emberekbe bele kell nevelni. Tanítani, nevelni kell a jogra az egész társadalmat, [...] a nevelés a spártai jog legérdekesebb intézménye.”³⁵

A spártaiak jobban bíztak az emlékezetben, s az emberekbe belenevelték a jogot: Athénben pedig feljegyezték azt, törvénykönyveket írtak.

Spártában megszüntették a családi egységet, a nőket a férfaktól elkülönítették, a gyermekeket az államhatalom alá helyezték. Az „eugenetikát” a legbarbárabb módon érvényesítették: a beteg, gyenge, életképtelennek tartott gyerekeket a Taigetosz szikláról a mélybe taszították.

A spártai jogban még éltek emlékek a törvények isteni eredetéről, de ez a felfogás már eltért az ókori Kelet uralkodói számára isteni kinyilatkoztatással és megerősítéssel átadott törvényektől. Illés József rámutat ugyan, hogy a spártai jog nagy törvényhozója, Lükurgosz is Apollóntól, a Nap istenétől kapta a törvényeket,

„de a Lykurgosz-i törvények isteni eredetét meg kell különböztetnünk az isteni eredetű keleti jogoktól. Ez Spártában már nem fontos tulajdonsága a jognak, s épp ezért lassanként feledésbe is megy. Senki sem hiszi komolyan a Nap istenről szóló legendát. A jog már nem is isteni kinyilatkoztatás, csupán az emberi cselekvésre vonatkozó szabály. Itt látjuk a szokásjog fogalmát a maga tisztaságában először jelentkezni. A szokásjog a nép tulajdona, amely a tényleges szokásból ered. Ez már nem sacrális dolgokkal foglalkozik, hanem emberi cselekedetekkel az egyéni és a közéletben, tekintet nélkül a vallásra.”³⁶

³⁵ ILLÉS 1933: 60–61.

³⁶ ILLÉS 1933: 61.

A később keletkezett jogkönyvekben az isteni eredetre vonatkozó kinyilatkoztatás fokozatosan elmaradt, a rabszolgatartó fejedelmek már nem tartottak igényt arra, helyett egyre inkább az egyház, az egyházi vezetők, a vallási tanok támogatásával szilárdították meg hatalmukat, s uralkodtak az elnyomottak fölött.

A spártai jog utókorra maradt írásos emlékei rendkívül szegényesek, ennek ellenére a spártai jog korai, a keleti jogot a görög joggal összekötő, közvetítő szerepe miatt jelentős.

ATHÉN

Az athéni jogrendszer sok tekintetben szakított az ókori Kelet országainak jogemlékeivel, egyes jogelveivel és gyakorlatával. Megszűnt a törvény isteni eredetre vonatkozó kinyilatkoztatása. A szakrális jelleg szerepe csökkent, a papi oligarchia alárendeltté vált, háttérbe szorult. A törvényhozás jelentős változást mutatott. A görögöknél kezdetben a törvény volt az, amit a nép elfogadott. Megjelent a nép által elfogadott és a törvényhozás által megerősített, szentesített törvény. A nép akaratából a törvény változhatott, módosulhatott. Illés szerint itt jelent meg történelmileg először a szolóni „jogjavító” törvényhozás gondolata: „a szokásjoggal szemben az öntudatos jogalkotás, amely nem kíván többé isteni eredetet, amelyben a törvény, az emberi bölcsesség terméke.”³⁷ Az athéni jogjavító törvényhozás azonban visszájára fordult, a jogfejlődés gátjává vált. Az egyre gyakoribbá váló törvénymódosítások teljes jogbizonytalansághoz vezettek, az athéni jog elméleti fejlődése a per jog egyoldalú előtérbe kerülése miatt megakadt.

Athénban a büntetőjog fejlődése már a Szolón előtti időkben is magas fokon, a többi felett állt.

A Kr. e. 428–347-ben élt Platón már számot ad arról, hogy milyen marasztalást követelő magatartásokat tartottak megtorlandónak a régi görögöknél, és milyen büntetéseket írtak elő a Kr. e. 6–4. századi szokásjogi gyűjtemények. Platón műve *Törvények* című része 12 könyvében az athéni állam büntetőjog viszonyait ismertetve egész rendszerét adja a korai szokásjogi gyűjteményekben összefoglalt anyagi és eljárásjogi büntető rendelkezéseknek, az állami, hivatali élettel, a honvédelemmel, a kereskedelemmel stb. kapcsolatos bűncselekmények

³⁷ ILLÉS 1933: 61–65.

lényegének, fogalmának, továbbá a büntető eljárásjogi és igazságszolgáltatási szabályoknak. Nagy részletességgel tárgyalja a vallási, az egyház, az államhatalom, az élet és testi épség, a vagyon elleni, a katonai bűncselekmények jellemzőit. A törvényekbe foglalt fejezetek már több, a büntetőjog általános részét érintő, ma is érvényes felismeréssel, a törvényességről és a jogalkotásról szóló eligazításokkal gazdagították a büntetőjogi ismereteket.³⁸

Az athéni jogban a bűncselekmények elbírálásánál részben a talió, részben a megváltás elve érvényesült.

Az ismertetett antik (ősi) jogrendszerek korszakát zárta a római jog, és megnyitotta az európai jogfejlődésnek az egészen a 19–20. századig tartó – de, talán túlzás nélkül állítható – máig is ható, új szakaszát, amelynek csak rövid ismertetése is jóval meghaladná e tanulmány kereteit.

Tisztelt Professzor Úr! Kedves Péter!

Boldog születésnapot! Szívből kívánom, hogy úgy és azt tehesd még sok-sok évig jó egészségedben, boldogságban, ahogy és amit szeretsz: a kutatómunkádban, az oktatásban, valamint mindabban, amit erre érdemesnek tartasz! Isten éltesen még nagyon sokáig!

IRODALOMJEGYZÉK

- BÜCHLER Pál (1915): *Manu törvényei*. Budapest: Benkő.
 Gilgames (2004). Ford. Zászlós Levente. Budapest: Tertia.
 HAJDÚ Lajos – HORVÁTH Pál – NAGY Lászlóné szerk. (1970): *Bevezetés az egyetemes állam- és jogtörténet forrásaiba*. Kézirat. Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Kiadványa.
 HORVÁTH Pál szerk. (2003): *Az Európa-jog ősforrásai. (A kontinentális jogi kultúrák fejlődéstörténete.)* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
 ILLÉS József (1933): *Bevezetés az európai jogtörténetbe*. Budapest: Politzer.
 KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György (1966): *A büntetőjog általános tanai*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
 KOHLER, Josef – UNGNAD, Arthur szerk. (1909): *Hammurabi's Gesetz. III. Übersetzte Urkunden*. Leipzig: Eduard Pfeiffer.

³⁸ PLATÓN 1984: 433–1012.

- KOMORÓCZY Géza szerk. (1986): *Gilgames. Agyagtáblák üzenete. Ékirásos akkád versek*. Ford. Rákos Sándor. Bukarest: Kriterion.
- KMOSKÓ Mihály (1911): Hammurabi és kora. In BIRÓ Balázs – PORDEA Gyula – BOCHKOR Mihály (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztályának Kiadványai*. I. füzet. Az 1909/10. évi felolvasások és előadások. Kolozsvár: Ajtai.
- Lipit-Istar törvénykönyve (1970). In HAJDÚ Lajos – HORVÁTH Pál – NAGY Lászlóné (szerk.): *Bevezetés az egyetemes állam- és jogtörténet forrásaiba*. Kézirat. Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar.
- MELTZL Balambér (1911): Hammurabi törvénykönyve jogi szempontból. Irta és a szakosztály 1909 nov. 27.-iki ülésén felolvasta Meltzl Balambér dr. egyetemi magántanár. In BOCHKOR Mihály (szerk.): *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztályának kiadványai*. I. füzet: 1909/10. évi felolvasások és előadások. II. füzet: *Hammurabi törvényei*.. Kolozsvár: Ajtai, 41–60.
- PLATÓN (1984): *Platón összes művei I–III. kötet*. Ford. Devecseri Gábor, Faragó László, Kárpáty Csilla, Kerényi Grácia. Budapest: Európa.
- RAJ Tamás (2003): Bűn és bűnhődés a Bibliában és a zsidó hagyományban. *Belügyi Szemle*, 51(2–3), 47–61.
- SCHICK Sándor (1878): *A büntetőjog őskora*. Budapest: Aigner.

Bogotyán Róbert

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI SZERVEZET FELHÍVÁSI TEVÉKENYSÉGE

A börtön egész rendszere rendkívül korlátozó, a sok jó szándékú egyén ellenére, aki mindent elkövet, hogy jobbá tegye. De a jó szándék is kevés önmagában.

SHAHED YOUSAF

Az állami büntetőhatalom gyakorlásának egy addig nem létező garanciáját fektették le azzal, hogy a felhívási tevékenységhez határidőt kapcsolt a törvény, ezáltal a jogszerű eljárásban kiszabott szabadságvesztések végrehajtását minden esetben rövid időn belül megkezdik.¹ Figyelemmel az elítéltek különös méltánylást érdemlő esetleges élethelyzeteire, a halasztás jogintézménye változatlan tartalommal él tovább, tehát az eljáró bírósághoz fordulás lehetősége továbbra is adott.

A szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére vonatkozó felhívásokkal kapcsolatos mérlegelési és döntési tevékenység mellett a büntetés-végrehajtás felelős szervezeti egysége tevékenységirányítási és adatszolgáltatási feladatokat is ellát, ami által a közreműködő szervek összefoglalt adatokhoz jutnak.

¹ Jelen tanulmány a TKP2021-NVA-18 A XXI. századi biztonsági kihívások nemzetbiztonsági hangsúlyai elnevezésű projekt Környezettudatos büntetés-végrehajtás – Azaz a modern magyar büntetés-végrehajtás nemzetbiztonsági tevékenységben betöltött szerepe, különös tekintettel a biztonság és a környezettudatosság dimenzióira és lehetőségeire című alprojekt keretében folytatott kutatás eredménytermékeként készült.

A JOGINTÉZMÉNY KÜLDETÉSE

A fentebb vázolt átalakulási folyamat révén növekvő tendenciát mutat a büntető-eljárásokban szabadlábbon védekező elítéltek száma, így hangsúlyosabbá vált a szabadságvesztés megkezdésére történő felhívási tevékenység. Az állami büntetőhatalom érvényesülése és a büntetés kiszabásának célja szempontjából alapvető fontosságú, hogy a büntetés kiszabása és annak tényleges végrehajtásának megkezdése időben ne távolodjon el egymástól. Az elhúzódó felhívás rontja a büntetés hatékonyságát az elítéltre nézve, mivel a jogellenes magatartás és az abból közvetlenül eredő joghátrány ok-okozati kapcsolatát gyengíti. Nem elhanyagolható szempont továbbá, hogy a társadalom számára egy-egy kivívóan elhúzódó felhívási (esetleg halasztási) ügymenet – különösen, ha nagy sajtónyilvánosságot kapott ügyben vagy közismert személlyel szemben folyt a büntetőeljárás – negatív üzenetet hordoz, mivel a hatóságok következetlenségére, rosszabb esetben kivételezésre, részrehajlásra következtethetnek belőle.

A szakpolitikai cél az volt, hogy a korábbi alacsonyabb szintű jogi normákban megjelenő felhívási tevékenységet törvényi szinten határozzák meg, összekapcsolva a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére irányuló egyéb tevékenységekkel.

A szabadságvesztés megkezdésére vonatkozó felhívások kiadási jogának átadásával a büntetés-végrehajtás a szabadlábbon jogerősen elítélteket közvetlenül a végrehajtásra kijelölt intézetbe tudja irányítani, ezzel elkerülve a túltelítettség szempontjából leginkább érintett, megyei jellegű büntetés-végrehajtási intézetekben történő átmeneti elhelyezést. Szakpolitikai cél ezenkívül, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet fő feladatait a felhívási tevékenység körütekintő szervezésével segítse elő, ideértve elsősorban a fogvatartottak foglalkoztatásának, kiemelten a munkáltatásba való bevonásának elősegítését.

A felhívási tevékenységgel kapcsolatosan kialakítandó szabályozás címzettjei elsősorban azon elítéltek, akikre a bíróság jogerős szabadságvesztést szabott ki, de a büntetőeljárás alatt szabadlábbon védekezhetnek. Számukra a megváltozott jogi környezetben nem a törvényszékek büntetés-végrehajtási csoportja, hanem a büntetés-végrehajtási szervezet továbbítja a büntetésük kezdőnapjáról és a jelentkezési kötelezettség egyéb elemeiről szóló hivatalos tájékoztatót. Ezzel sem a jogaik, sem a kötelességeik tartalma érdemben nem változik, ugyanakkor a hatálybalépést követően két irányba folytathatnak érdemi ügyintézkést. A végrehajtás megkezdésének elhalasztása tárgyában továbbra is az illetékes

bíróságra kell kérelmet előterjeszteniük, de a felhívással kapcsolatos tájékoztatást a BvOP-tól kérhetnek.

A büntetés-végrehajtási dolgozókra, elsősorban az önként jelentkező elítéltek befogadását, nyilvántartásba vételét, a bírósági iratok beszerzését és rendezését végző bűnügyi nyilvántartó csoportokra komoly hatást gyakoroltak a törvényben foglaltak. Az elítéltek befogadása az új szabályozási környezetben átterhelődött a megyei jellegű büntetés-végrehajtási intézetekről a végrehajtó jellegű büntetés-végrehajtási intézetekre, ezáltal előbbieknél csökkentek, utóbbiaknál pedig növekedtek a kapcsolódó feladatok.²

A felhívással kapcsolatos tevékenységeket a törvény a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának (a továbbiakban: BvOP) feladatkörébe utalta, így erre a szervezeti egységre feltétlen hatást gyakorolt a szabályozás. Mivel ilyen jellegű feladatok korábban nem voltak jelen a büntetés-végrehajtási szaktevékenységben, a BvOP-n ki kellett alakítani az ezekhez szükséges feltételeket.

Hatással volt a szabályozás a törvényszékek büntetés-végrehajtási csoportjaira is, ahol a továbbiakban nem kell végrehajtani a felhívással kapcsolatos egyes feladatokat. Ki kell emelni ugyanakkor, hogy a BvOP értesítése a született jogerős és végrehajtandó ítéletekről, valamint az érintettek adatainak átadása új feladatként lépett be, de ezek volumene nem közelíti meg az átadottakét. A bíróságok halasztással kapcsolatos feladatait az új szabályozás nem érintette.

A BvOP felhívási tevékenységét a törvényjavaslat úgy határozta meg, hogy minden olyan elítéltet, aki nem esik az előző két bekezdésben ismertetettek hatálya alá, a büntetés-végrehajtás hívja fel a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére. Ezzel törvényi szinten jelölik ki az országos hatáskörű és illetékeségű eljáró szervet. A feladat középírányító szervezeti egységhez való delegálása mindenképpen indokolt, mivel a felhívás döntési helyzetet is keletkeztet az adott szempontoknak megfelelő büntetés-végrehajtási intézetek között. Egyúttal a jogalkotó kifejezésre juttatja, hogy a felhívási tevékenységnek nincsenek többletgaranciális elemei azáltal, ha azt a bíróság végzi. Bár a normaszöveg kifejezetten a felhívással kapcsolatos panaszjogot nem állapít meg, a büntetés-végrehajtási szervezet felett általános törvényességi felügyeletet gyakorló ügyészség jogköre természetesen erre a tevékenységre is kiterjed.

² Ezáltal a feladatmegoszlás jobban igazodik a bűnügyi nyilvántartó csoportok létszámához is, amely a megyei jellegű büntetés-végrehajtási intézetekben jellemzően alacsonyabb, így ott a túltelítettség hatásait nem számítva is nagyobb a leterheltség.

Az utóbbi években az is nagyon hangsúlyos szempont volt, hogy a lehető legtöbb jogintézmény környezettudatosabban és fenntarthatóbban működjön a mindennapok vonatkozásában. A felhívási tevékenység is, mint ilyen, szerepet kapott, így a papírmentes környezettudatos program egyik szerves részévé vált.³

A FELHÍVÁSI TEVÉKENYSÉG ELJÁRÁSRENDJE

A felhívás mint hatósági eljárás strukturált információátadás az elítélt részére, amelyben a jelentkezési kötelezettségéről és a szabadságvesztés végrehajtása tárgyában meghozott döntésről (a végrehajtásra kijelölt büntetés-végrehajtási intézetről) tájékoztatják. A felhívást megjelenítő dokumentum főbb tartalmi elemeit a törvény felsorolja.

A felhívás fő célja ugyanakkor nem változott a korábbiakhoz képest, amely annak elérése, hogy az elítélt személy a meghatározott helyen és időben, önként jelentkezzen a büntetés végrehajtásának megkezdése céljából. Ennek elérése érdekében a felhívási irat több eleme is az elvárt magatartás nem teljesítésének hátrányos jogkövetkezményeit részletezi.

Az új szabályozás értelmében a szabadságvesztést kiszabó bíróság feladata, hogy az arról szóló, a külön szabályzókból leírt tartalmi és formai követelményeknek megfelelő értesítőlapokat a BvOP részére megküldje. Ezek képezik a felhívás alapokmányát, amelyen minden releváns információnak szerepelnie kell a szakszerű felhívás kiadásához, hiszen – mint arról később még szó fog esni – az adott határidő nem engedi meg a hiánypótlást vagy a további adatok bekérését.

Az alapirat információinak értékelését a BvOP erre kijelölt szervezeti egysége végzi el, ahol a teljes intézményrendszerről rendelkeznek részletes információkkal, így valóban meg tudják ítélni, az egyes célkitűzések (például foglalkoztatás, létszámhelyzet stb.) szempontjából mely büntetés-végrehajtási intézetek tudják a leghatékonyabban végrehajtani – annak céljára figyelemmel – a szabadságvesztést. Az összesen 28 büntetés-végrehajtási intézet közül mindössze egyet lehet kijelölni, ezért az esetlegesen több megfelelő szervezeti egység közötti rangsorolás mindenképpen döntési folyamatot feltételez, amely – ugyancsak a rendelkezésre álló idő szempontjából – nem nyúlhat túl hosszadalmasra. A törvény a döntési folyamat alapelveként összesen négy kötelezően figyelembe veendő szempontot határoz meg:

³ CZENCZER–BOGOTYÁN–SZTODOLA 2024: 99–107.

1. Az első a kiszabott szabadságvesztés tartama és végrehajtási fokozata. Az egyes büntetés-végrehajtási intézetekben elhelyezhető, a Büntető Törvénykönyv meghatározásain alapuló végrehajtási fokozatokat a rendvédelmi szerv működéséért felelős miniszter által kiadott alapító okirat tartalmazza. Ez alapján a bíróság által kiszabott büntetés végrehajtási fokozata eleve kizárhat egyes intézeteket. A szabadságvesztés tartama a belső kockázatelemzési és kezelési szempontok, az egyes büntetés-végrehajtási intézetek eltérő biztonsági rendszere, illetve az elítéltek életrendjének meghatározottsága miatt fontos körülmény. Még azonos végrehajtási fokozat (fogház, börtön, fegyház) mellett is érdemi kockázati differencia van egy rövidebb és egy hosszabb tartamú szabadságvesztést töltő elítélt között, különösen a végrehajtás első, megismerési időszakában. Ezért már a felhívási tevékenység során igazodni kell a kiszabott tartamhoz, és aszerint kijelölni zárt vagy félig nyitott rezsimű, a végrehajtási fokozatnak megfelelő büntetés-végrehajtási intézetet.

A fentiek mellett fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a jogerős ítélet meghozataláig szabadlábon védekező terheltek esetében nem várható a kiemelten hosszú tartamú szabadságvesztések és a súlyos, fegyház végrehajtási fokozat nagyarányú jelenléte. A reálisan ezekkel végződő büntetőeljárások során szinte minden esetben megtörténik a letartóztatásba helyezés.

2. A második kiemelt szempont az elítélt állandó lakóhelye. A társadalmi reintegráció szempontjából különösen fontos, hogy a szabadságvesztés végrehajtása során az elítélt fenntartsa a családi kapcsolatait. Ennek megfelelően célravezető, ha a személyes kapcsolattartás (látogatófogadás) szempontjából előnyös, lakóhelyéhez közeli elhelyezésben részesül. Ki kell emelni ugyanakkor, hogy a büntetés-végrehajtási intézeteket általánosan érintő túltelítettség miatt egyre több esetben okozna a lakóhelyhez közeli elhelyezés direkt hátrányt a reintegrációs célkitűzésekre. Ha ténylegesen minden elítéltet a lakóhelyéhez legközelebbi intézetben helyeznének el, úgy az egyes büntetés-végrehajtási intézetekben elérhető, limitált számú fogvatartotti munkahely vagy oktatási lehetőség – a személyiségformálás pozitív tényezői – sokuk számára nem volnának elérhetőek. Ennek figyelembevételével azonban a felhívási tevékenység során törekedni kell arra, hogy az elítéltnak a számításba jöhető intézetek közül a lakóhelyéhez legközelebb esőbe határozzák meg a jelentkezési kötelezettséget. Számolni kell ugyanakkor azzal, hogy a korábbi gyakorlattal ellentétben a felhívások

többsége nem a területileg illetékes, megyei jellegű büntetés-végrehajtási intézetbe történik, hanem a földrajzilag adott esetben távolabb esőkhöz. Egyes elítéltek ezt többletteherként realizálhatják, ezért a körülmények tájékoztatásra és a kötelezettség elmulasztása következményeinek ismertetésére különös hangsúlyt kell fektetni.

3. Szintén kötelezően mérlegelendő a felhívás esetén a kriminalitás tényezője. A jogalkotó a büntetőjog komplex reformja során több ízben kinyilvánította, hogy nem tolerálja az ismételt bűnelkövetést, és ezeket – súlyosságuk függvényében – az amúgy elérhető kedvezményekből, progresszív végrehajtási elemekből való kizárással sújtja, de végső soron akár a büntetési tétel jelentős emelését is kilátásba helyezi.⁴ Ezt a következtetést megjelenítve a felhívások során is mérlegelni kell a visszaesői minőséget. Fontos azonban, hogy ez nem irányulhat szándékos hátrányokozásra a felhívott irányába. A visszaesés foka inkább a „börtönrutinra” utaló adatként, többszörös vagy különös visszaesők esetében esetleg az együttműködési nehézségekre következtetni engedő körülményként értékelendő.
4. Egy másik következtetési forma – amely szintén indokolja, hogy a felhívási tevékenységet a BvOP végezze –, hogy a visszaesőként felhívottak korábbi fogvatartásai alatt keletkezett nyilvántartási adatokat a BvOP kezeli, így már a döntés-előkészítési folyamat során felmérheti, hogy korábban mely büntetés-végrehajtási intézetekben helyezték el az adott személyt, vagy például kellett-e áthelyezni magatartási problémák, esetleg személyi összeférhetetlenség miatt.
5. És mint említettük, fontos a jogintézmény környezettudatos és fenntarthatósági elemekkel való bővítése is.⁵

A felhívásban megjelölendő büntetés-végrehajtási intézet kiválasztását követően a hivatalos értesítés előkészítése és kiadmányozása következik. Ez uniformizált tevékenységként valósulhat meg, az egységesített dokumentumok a bíróság által megküldött adatokon alapulnak majd.⁶ A felhívásokról a BvOP két irányba

⁴ A „három csapás” néven közismert büntetőjogi szabály a kiszabható szabadságvesztés mértékét a kétszeresére növeli – amely akár ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztést is jelenthet –, amennyiben a terheltet harmadik alkalommal ítélnék el valamely, személy elleni, erőszakos jellegű törvényi tényállás alapján.

⁵ CZENCZER–BOGOTYÁN 2023: 23–33.

⁶ CZENCZER–SZTODOLA 2019: 82.

teljesít adatszolgáltatást. Egyrészt visszaigazolja a bíróságnak a felhívás megtörténtét, megjelölve, hogy az mely büntetés-végrehajtási intézetbe és melyik napra szól, másrészt a kiadott felhívásokat és az azokhoz tartozó értesítőlapokat csoportosítva megküldi az egyes büntetés-végrehajtási intézetek parancsnokainak tájékoztatásul és a szükséges intézkedések megtétele céljából. Ez jelentős előrelépés a befogadással és elhelyezéssel kapcsolatos feladatok tervezhetőségét illetően, hiszen ilyen módon a büntetés-végrehajtási intézet már a jelentkezés határnapja előtt hetekkel információhoz juthat a végrehajtandó szabadságvesztésről és az elítéltről.

Optimális esetben a BvOP a Magyar Postán keresztül visszatájékoztatást kap a sikeres kézbesítésről, amely alapján a felhívási ügyet lezártnak tekintheti. Ha azonban a hivatalos irat nem volt kikézbcsíthető, úgy a büntetés-végrehajtási bírónál, írásban kell kezdeményezni az elítélt elővezetésének elrendelését. Abban az esetben, ha a sikeresen kézbesített felhívás ellenére az elítélt nem jelentkezett, a büntetés-végrehajtási intézetnek kell kezdeményeznie elővezetését. Itt mindenképpen közbe kellett iktatni egy visszacsatolást a BvOP felé, amelynek célja kettős. Egyrészt a felhívások sikerességi mutatója szempontjából fontos, hogy az önként jelentkezés elmulasztásának tényét bevezessék az adott felhívás adataiba. Másrészt az elővezetés kezdeményezése előtt mindenképp indokolt a központi fogvatartotti nyilvántartásban ellenőrizni, hogy esetleg nem vonult-e be másik büntetés-végrehajtási intézetbe az elítélt. A negatív tendencia elkerülése szempontjából kiemelten fontos, hogy a meghatározott napon, de nem a meghatározott büntetés-végrehajtási intézetben jelentkezőkkel szemben milyen lépéseket lehet tenni, a bírói jogalkalmazás során járhat-e ez a magatartás akár a feltételes kedvezmény elvesztésével.

Kiemelten fontos előre vizsgálni az ügyintézési határidőket, mivel többszörös adatátadás, visszacsatolás, feldolgozás és döntés történik a tevékenység során. A jogalkotó a fentebb megfogalmazott szakpolitikai célból egy generális határidőt és egy privilegizált esetet szerkesztett a törvénybe.

A felhívásra általánosan adott határidő nem a hivatali tevékenységre adott időt, hanem a szabadságvesztés kiszabása és a végrehajtásának megkezdése között eltelhető maximális tartamot szabályozza, amikor kimondja, hogy a felhívást úgy kell kiadni, hogy az elítélt a büntetés letöltését az azt kiszabó határozat jogerőre emelkedését követő három hónapon belül megkezdje. Tehát a teljes cselekménysorra, annak kiváltó mozzanatától (a szabadlábon védekező terhelttel szemben jogerős és végrehajtandó szabadságvesztést szab ki a bíróság) a céljáig (az elítélt a felhívásban meghatározott helyen és időpontban,

önként jelentkezik a büntetés végrehajtásának megkezdése céljából) összesen 90 nap áll rendelkezésre. Ezt a törvény egy másik rendelkezése szűkíti tovább, amely szerint a felhívást olyan időben kell kiadni, hogy az elítélt azt a benne foglalt jelentkezési határnap előtt legalább 30 nappal megkapja. Az előzőkből következik, hogy a jogerős szabadságvesztés kiszabásától számított maximum 60. napon az elítéltnak kézhez kell kapnia a felhívását. Ez a bíróság és a BvOP közötti adatátadásból, az ügyintézésből és a Magyar Posta általi kézbesítésből tevődik össze.

A megfelelően képzett apparátus ezért különösen fontos a jogszerű felhívások folyamatos biztosítása érdekében. Ez részint a BvOP-nál már meglévő szakmai tudáson alapul, amelybe viszont integrálni kellett a felhívásokkal kapcsolatos ügykezelői ismereteket és az ügyintézésre vonatkozó tapasztalatokat.

A törvény – feltételezve, hogy egyes büntetőügyekben a szabadlábon védekezőkkel szemben is ötévi vagy ezt meghaladó tartamú, esetleg többszörös visszaesőként kiszabott szabadságvesztést állapít meg a bíróság – soron kívüli eljárásra kötelezi a BvOP-t, amelynek tartalmi elemei nem térnek el az általános ügyintézésétől.

ÖSSZEGZÉS

Az immáron 10 éves múlta visszatekintő felhívási tevékenységről elmondható, hogy centralizált, egységes módon történik a tevékenység a törvényi határidők mellérendelésével, amely biztosítja a szabadságvesztés végrehajtásának belátható időn belüli megkezdését (a bírósági halasztásokkal kapcsolatos jogkör érintetlenül hagyásával).

Egyértelműen erősödött a büntetés-végrehajtás ráhatása a befogadási és elhelyezési feladatok ütemezésére, ezáltal bővültek a telítettség-kiegyensúlyozás lehetőségei, csökkentve a túlszűfolt büntetés-végrehajtási intézetek telítettségét.

Bizonyítottan csökkentek az önként jelentkező elítéltek áthelyezésével kapcsolatos átszállítási feladatok, és nem utolsósorban korábban érvényre juthatnak azok a reintegrációs szempontok, amelyek olyan kiemelt célokat fogalmazznak meg, mint az elítéltek foglalkoztatása, legyen az képzés, oktatás vagy akár a munkáltatás.

IRODALOMJEGYZÉK

- CZENCZER Orsolya – BOGOTYÁN Róbert (2023): Környezettudatosság és fenntarthatóság: Kérdések és válaszok a magyar büntetés-végrehajtás szemüvegén keresztül. *Börtönügyi Szemle*, 42(4), 23–33.
- CZENCZER, Orsolya – BOGOTYÁN, Róbert – SZTODOLA, Tibor (2024): Green Prisons in Hungary? In KOVÁCS, Gábor – MÉSZÁROS, Bence – CZENCZER, Orsolya (szerk.): *II. Ludovika International Law Enforcement Research Symposium Conference Proceedings*. Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság, 99–107.
- CZENCZER Orsolya – SZTODOLA Tibor (2019): *A büntetés-végrehajtási és reintegrációs munkai jogi és biztonsági vonatkozásai*. Budapest: Ludovika.

Budaházi Árpád

A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN ALKALMAZOTT POLIGRÁF

Megtiszteltetésnek érzem, hogy felkérést kaptam tanulmány írására Polt Péter tanszékvezető egyetemi tanár 70. születésnapjára készülő ünnepi kötetben. Professzor úrral a 2000-es évek elején hallgató koromban találkoztam a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, majd évekkel később oktató kollégaként a Nemzeti Közszoigálati Egyetem Rendészettudományi Karán. Legfőbb ügyész úr előadásait mindig is nagy érdeklődéssel hallgattam, mert minden alkalommal kaptam olyan mondatokat, amelyeket felhasználhatok a tanóráimon is. Olyan jogtudós, akiben ötvöződik az elméleti tudás és a szakmai tapasztalat. Kívánom, hogy még sok-sok előadást hallhassunk az ünnepelttől! Isten éltesse sokáig!

1921-BEN SZÜLETETT MEG A MODERN POLIGRÁF

A műszeres vallomásellenőrzés legismertebb, legelterjedtebb módszere a poligráfós vizsgálat. John Larson (USA) kaliforniai rendőrtiszt alkotta meg, és 1921-ben el is kezdte alkalmazni a műszert: a poligráf segítségével felderítette a kaliforniai egyetem kampuszán elkövetett lopássorozat elkövetőjét. 38 kollégista lány közül választotta ki a tolvajt.¹ Ugyanebben az évben San Franciscóban is használta a poligráfot, ahol egy eltűnt pap ügyében nyomoztak.² Azt feltételezték a papról, hogy megölték. Néhány nap múlva egy helyi pék holttestet talált a tengerparton, amelyről kiderült, hogy a keresett pap. A felfedező tanú élénken érdeklődött, hogy jár-e neki a nyomravezetői jutalom. A hatóság poligráfós vizsgálattal kívánta tisztázni, hogy köze lehetett-e a tanúnak az emberöléshez.

¹ GRUBIN–MADSEN 2005.

² BUDAHÁZI 2022: 295.

A poligráf hazugságot jelzett, amit közöltek is a pékkel. A pék beismerő vallomást tett.³ A kezdeti sikereknek is köszönhető, hogy a poligráfos vizsgálat nemcsak az Amerikai Egyesült Államokban, hanem az egész világon elterjedt. Éveknek kellett eltelniük viszont, mire Magyarországon is megjelent a műszer. Hazánkban 1978-tól alkalmazzák büntetőeljárásban.⁴ Az elmúlt évtizedekben a poligráf is több esetben vált nélkülözhetetlen technikai eszközzé a bűnügyi nyomozás során.⁵

Larson poligráfja és a vizsgálati metodikája az évtizedek alatt sokat változott. A poligráfos hazugságvizsgálat a lelepleződés lehetséges következményeitől való félelmet detektálja a specifikus félelmi reakciómintázatok vizsgálata alapján. Három feltétele van az elvégzésének: egyrészt, hogy legyen meg a lelepleződés lehetősége. Másodszor, a lelepleződés kellemetlen következményekkel járjon. Mindezekon túlmenően az is kell a mérés sikerességéhez, hogy a vizsgált személy ezeket a következményeket el akarja kerülni.⁶

A poligráfos hazugságvizsgálat sajátossága, hogy ember (szaktanácsadó) vizsgál embert (tanú, gyanúsított). Ezek a körülmények magukban hordozzák az emberi tényező, pontosabban a hibázás veszélyét. A tévedés elkerülése érdekében a vizsgálati metodika alapján a szaktanácsadók csak akkor értékeli megtevesztőnek a vizsgált személy tagadó válaszát, ha biztosak benne, hogy valóban megtevesztő.

A tanulmány ismertetni kívánja, honnan hova jutott el a több mint egy évszázados műszer, és röviden bemutatja, milyen jellemzői vannak a poligráfos vizsgálatnak a büntetőeljárásban.

MŰSZERFEJLESZTÉSEK

Larson poligráfja három csatornával rendelkezett: egyidejűleg mérte a vérnyomást, a pulzusszámot és a légzést. 1939-ben újabb csatornával bővült a poligráf, Keeler galvanográfot kapcsolt a vérnyomás-, pulzus- és légzésmérő berendezéshez. Keeler újítása volt az is, hogy az 1920-as években továbbfejlesztette a poligráfkérdézési technikáját, amely ekkor még kizárólag a releváns és irreleváns

³ SZLAVIKOVICS 2006: 321.

⁴ GÁRDONYI 2019.

⁵ GÁRDONYI–HAUTZINGER 2021: 1727.

⁶ KÁRMÁN–SZABÓ 2020: 10.

kérdések váltakozásából állt. A vizsgálati metodika részévé tette a kártyatesztet, amelynek során az alanynak egy kártyát kellett kiválasztania, ő pedig a poligráf segítségével megállapította, hogy melyik lapot húzta.⁷

A Keeler-féle négycsatornás poligráfhoz Reid 1945-ben egy újabb csatornát kapcsolt, így a műszer az izomaktivitást is mérte. Reid egy speciális fotelt készített, amellyel érzékelhetővé vált az alany kar- és lábmozgása. Felfedezte, hogy akaratlagos izommozgással a mért értékek befolyásolhatók. Reid továbbfejlesztette Keeler kérdezéstechnikáját is: 1947-ben kidolgozta az általános kérdések tesztjét, amely előrelépés volt a poligráfos vizsgálat módszertanában. Míg korábban releváns és irreleváns kérdéseket tettek fel, addig Reid ezen kérdések közé betette az úgynevezett „kontroll” kérdést. Ez az alany előéletére vonatkozó olyan kérdés, amelyet letagad, mert ha nem így tenne, kellemetlen lenne számára. 1959-ben David Lykken megalkotta a feszültségcsúcsesztet.⁸ A teszt kiindulási alapja, hogy vannak olyan körülményei a bűncselekmény elkövetésének, amelyekről feltételezhetően csak az elkövető tudhat. A kérdéssorban alkalmaznak egy kulcskérdést és irreleváns kérdéseket. Azt figyelik, hogy lereagálja-e a vizsgált személy a kulcskérdést. Az általános kérdések tesztje és a feszültségcsúcsesztet ma is alkalmazott kérdéssortípusa a poligráfos vizsgálatnak.⁹

További előrelépésként értékelhető, hogy az 1960-as években Cleve Backster bevezette a ma is használatos numerikus értékelést.¹⁰ Numerikus értékeléssel határozzák meg, hogy a vizsgált személy őszintén tagadja-e a bűncselekmény elkövetését, illetve hogy bármilyen információval rendelkezne az üggyel kapcsolatban. A numerikus értékelés tovább objektivizálja a poligráfos vizsgálati metodikát, mert kidolgozott pontozási szempontrendszer határoz meg. Az 1970-es évek végén Joseph F. Kubis, a New York-i Fordham University kutatója elsőként vett igénybe számítógépes alkalmazásokat a poligráfos görbe vizsgálatokor. A komputerizált poligráfos vizsgálatról Kubis a további objektivitást várta.¹¹

Ezekre az évekre tehető annak a korszakváltásnak a kezdete, amikor az analóg poligráf elindult azon az úton, amely a digitális műszerhez vezetett. Az 1980-as évek elején John C. Kircher és David C. Raskin az utah-i egyetemen kutatásokat

⁷ BUDAHÁZI 2021: 15–16.

⁸ LYKKEN 1959.

⁹ BUDAHÁZI 2022: 296.

¹⁰ GRUBIN–MADSEN 2005.

¹¹ MATTÉ 1996.

végzett a komputerizált poligráfon, és 1988-ban kifejlesztették a Computer Assisted Polygraph Systemet. Ez magába foglalta az első olyan algoritmust, amelyet a diagnosztikai célokra összegyűjtött pszichofiziológiai adatok kiértékelésére használtak. 1992-ben hivatalosan is új korszakba lépett a poligráf, a számítógépes korba: a korszerű digitális technika ekkor váltotta fel az analógot.¹²

POLIGRÁFOS VIZSGÁLAT AZ ELŐKÉSZÍTŐ ELJÁRÁSBAN ÉS A NYOMOZÁSBAN

Az előkészítő eljárásban a leplezett eszközök alkalmazásával kapcsolatban mérülhet fel a poligráfos vizsgálat. Bizalmi személy vizsgálható poligráffal. Bizalmi személy az, aki ingyenesen vagy ellenszolgáltatásért cserébe bűncselekményre vonatkozó információt közöl a hatósággal. Tanú és terhelt az előkészítő eljárásban még nincs, így fel sem merül a vizsgálatuk.¹³

A nyomozási főszakasz felderítési és vizsgálati szakaszában is helye van a poligráfos vizsgálatnak. A felderítési szakaszban a tettes azonosításában nyújthat segítséget, amikor is a szaktanácsadó a tanút abból a célból vizsgálja, hogy lehetett-e elkövetője a bűncselekménynek.¹⁴ Használata jelentősen javíthatja a nyomozás hatékonyságát,¹⁵ amikor a nyomozó hatóság nem elsődlegesen a bizonyíték gyűjtésére koncentrál.¹⁶ A felderítési szakasz a gyanúsított kihallgatásával fejeződik be, ezért a vizsgálati szakaszban kaphat helyet a gyanúsított poligráfos vizsgálata, amikor azt ellenőrzik, hogy valóban ő követte-e el a bűncselekményt. A vizsgálati szakaszban a tanú poligráfos vizsgálata is lehetséges, amikor kétség merül fel arra vonatkozóan, hogy a tanú valóban csak annyit tud-e az ügyről, amennyit megoszt a hatósággal, esetleg nem ő volt-e a bűncselekmény elkövetője. A poligráfos vizsgálatot a hatóság hivatalból és indítványra¹⁷ is elrendelheti, viszont a vizsgálat elvégzéséhez szükség van az alany beleegyezésére. Nagykorú tanú és felnőttkorú gyanúsított vizsgálható poligráffal. A szaktanácsadó feljegyzést készít a vizsgálatról, amely a nyomozási ügyiratok részét képezi.

¹² BUDAHÁZI 2021: 17–18.

¹³ BUDAHÁZI 2022: 297.

¹⁴ KRISPÁN 2005: 105.

¹⁵ VÁRI 2015.

¹⁶ POLT 2018: 36.

¹⁷ HORGOS 2021: 147.

A POLIGRÁFOS VIZSGÁLAT ÉS A BÍRÓSÁGI ELJÁRÁS

Poligráfus vizsgálatra a bírósági eljárásban nem kerülhet sor. Ez nem jelenti azt, hogy a poligráfus vizsgálat eredményét tartalmazó feljegyzést ne lehetne a tárgyalás anyagává tenni. A bíróság megteheti, hogy az ítélete indokolási részében utal a poligráfus vizsgálat eredményére. A Fővárosi Ítéltábla 5/2014. (IX. 29.) büntető kollégiumi véleménye szerint a poligráfus vizsgálat eredménye nem minősül bizonyítási eszköznek.

„A nyomozás előbbre vitelét szolgáló szerepe viszont vitathatatlan, épp a poligráfus vizsgálat eredménye vezethet egy tárgyi bizonyítási eszköz, vagy okirat felkutatásához, vagy egy újabb tanú kihallgatásához. A poligráfus vizsgálat nem »bizonyítékszerzés« történik, hanem a bizonyítási eszközökből származó bizonyíték hitelességének az ellenőrzése.”¹⁸

A 2010-es évek elején voltak olyan bírósági döntések, amelyek vallomást erősítő bizonyítékként vették figyelembe a poligráfus vizsgálat eredményét. 2014-től viszont az volt tapasztalható, hogy az ítéltáblák sorra utaltak arra, hogy a poligráfus vizsgálat nincs nevesítve a bizonyítási eszközök között, ezért nem tekinthető bizonyítéknak.¹⁹

A büntetőeljárás törvény (IV. Be.)²⁰ 2018-as hatálybalépését követően újra változott a bírósági gyakorlat: fel-feltűnik egyes ítéletekben, hogy a bizonyítékok között említik a poligráfus vizsgálat eredményét. Fontos hangsúlyozni, hogy a poligráfus vizsgálat eredménye, ha bizonyíték is, önmagában, más bizonyítékok nélkül nem elegendő a bűnösség megállapításához.

A POLIGRÁFOS VIZSGÁLAT KORLÁTAI

A poligráfus vizsgálatnak számos korlátja van, amely nehezítheti, hogy eredményes legyen. Ha a poligráfot alkalmazó nyomozó hatóságot vizsgáljuk, problémát okozhat, ha a nyomozónak kevés a tapasztalata a poligráffal. A tapasztalatlanság és a hozzá nem értés abból fakadhat, hogy a büntetőügyeknek még az 1%-át

¹⁸ Fővárosi Ítéltábla 5/2014. (IX. 29.) BK vélemény.

¹⁹ BUDAHÁZI 2022: 298.

²⁰ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.

sem éri el a poligráfós ügyek száma. Tapasztalatlanság okozhatja, ha a nyomozó nem időzíti megfelelően a poligráfós vizsgálat igénybevételét. Meg kell találnia az ideális időpontot a vizsgálat elvégzésére annak függvényében, hogy milyen célból veszi igénybe a műszert. Van, amikor túl hamar veszik igénybe a poligráfót: ha nyomoztak volna még két-három napot, a szaktanácsadó adott esetben jobb kérdéseket tehetett volna fel a poligráfós vizsgálat során. Az is probléma, ha hosszára nyúlt kihallgatást követően a kimerült alanyt vizsgáltatnék. Nála a koncentráció nem biztos, hogy fenntartható, ezért nem javasolt ilyenkor a poligráf igénybevétele. A vizsgálandó személy nem kellő ismerete is korlátot jelenthet. A nyomozónak fel kell előzetesen mérnie, hogy az alany alkalmas-e a vizsgálatra, megfelelő-e a mentális, illetve egészségi állapota. A nyomozónak azt is meg kell éreznie, hogy az alany vállalni fogja-e a poligráfós vizsgálatot. A nem kellő alapossággal végzett nyomozás is nehezítheti a poligráfós vizsgálatot. Szűkíti a poligráfós vizsgálat során feltehető kérdések számát, másrészt a nem kellő alaposság pontatlanságokat okozhat, aminek következményeként előfordulhat, hogy a nem megfelelő nyomozási adatok miatt rossz kérdést tesz fel a szaktanácsadó a vizsgált személynek. A kellenél több nyomozási információ közlése a vizsgálandó személlyel sem segíti a poligráfós vizsgálatot.²¹

A poligráfós vizsgálat fontos szereplője a szaktanácsadó. Minél több vizsgálati szám van a szaktanácsadó mögött, annál nagyobb az esélye annak, hogy eredményesen vizsgál. Ez az alanyon is múlik, viszont általában a nagy tapasztalattal rendelkező szaktanácsadó jó eséllyel nem téved a vizsgálati eredmény megállapításánál, illetve megfelelő kérdéseket fogalmaz meg. Problémát jelent a tapasztalatlanság akkor is, ha a szaktanácsadó nem veszi észre, amennyiben az alany manipulálni próbálja a vizsgálatot. A felkészületlenség is korlát. A szaktanácsadó felkészületlen, ha nem fordít elegendő időt a nyomozási ügyiratok tanulmányozására, illetve a megfelelő kérdések megfogalmazására.

Problémát jelent, ha a szaktanácsadói túlterheltség miatt sokat kell várni a poligráfós vizsgálat elvégzésére. A megfelelő időzés követelménye sérülhet ekkor.

Mivel embert vizsgálnak poligráffal, ezért önmagában ez a tény korlátokat jelenthet. Van, amikor az alany alkalmatlan a poligráfós vizsgálatra. Az alany alkalmatlansága fakadhat az egészségügyi állapotából (például asztmás rohamai, keringési zavarai vannak), valamint az intellektuális (például nem képes értelmezni a feltett kérdéseket) és önismereti (például pszichopata) szintjéből.

²¹ BUDAHÁZI 2022: 298–299.

Aki a vizsgálat előtt kábítószer fogyasztott, nyugtatót szedett be vagy kialvatlan, alkalmatlan a vizsgálatra. Szintén nem végzik el a vizsgálatot, ha például várandós nőt kellene vizsgálni, hogy ne veszélyeztessék sem az ő, sem a magzatának az egészségét. A lelepleződéstől való félelem hiánya is alkalmatlanná teheti az alanyt a vizsgálatra, és az is, ha az alany beismerő vallomást tett. Ez azért jelent problémát, mert a vizsgálati metodika alapja a tagadásban lévő személy leleplezése a műszer segítségével. Az alany tagadja, hogy elkövette a bűncselekményt, és tagadja, hogy bizonyos információi lennének a bűncselekmény elkövetésének körülményeiről.²² A vizsgálatba való bele nem egyezés akadályát jelenti a poligráf igénybevételének. A beleegyezés megtagadása történhet a nyomozó hatóság előtt, illetve a szaktanácsadónál is. Bárhol is ne egyezzen bele az alany a vizsgálatba, a poligráf vizsgálat nem végezhető el.

A poligráf módszerből fakadó korlát, hogy nem 100%-os a megbízhatósága, költségekkel jár az alkalmazása, és nem lehet kizárni, hogy az alany nem manipulálja a poligráf vizsgálatot. A vizsgálandó személy életkora is korlátot jelent. A IV. Be. 87. § (2) bekezdése, illetve 96. § (2) bekezdése alapján kizárólag felnőttkorú gyanúsított és nagykorú tanú vizsgálható poligráffal. A törvényi szabályozással egyet lehet érteni, mert egyrészt kíméli a kiskorúakat, másrészt a 18 év alattiak jelentős részénél vélhetően nem lenne eredményes a poligráf vizsgálat.²³

ZÁRÓGONDOLATOK

A poligráf az elmúlt bő 100 évben számos változáson ment keresztül. A háromcsatornás poligráf újabb csatornák mérésére lett alkalmas, és változott a vizsgálati metodika is. Változtak a tesztstruktúrák, az analóg poligráf helyett digitális poligráfot alkalmaznak, és áttértek a numerikus értékelésre, amely növeli a vizsgálati metodika objektivitását.

A poligráf vizsgálat általában jól orientálja a nyomozást, viszont a poligráf nem csodaszer, a hiba lehetősége is benne rejlik a módszerben, mivel ember (szaktanácsadó) vizsgál embert (tanút, gyanúsítottat). Az emberi tényező miatt előfordulhat téves vizsgálati eredmény, de ennek csekély az esélye, mivel a szaktanácsadói gyakorlat alapján akkor minősítenek megtevéstőnek egy kritikus kérdésre érkező tagadó választ, ha az a válasz valóban megtevéstő. Ha nem biztos

²² BUDAHÁZI 2021: 60.

²³ CZENCZER 2018.

benne a szaktanácsadó, és ezt a gondolatot a numerikus értékelés eredménye is alátámasztja, akkor a szaktanácsadó nem dönthet el (a válaszoló őszintesége) jelzéssel él a hatóság felé. Ez a gyakorlat is segíti, hogy ne mutasson a poligráf olyan személynél megtévesztő reakciót, aki nem elkövetője a bűncselekménynek. Ne értékelje a szaktanácsadó az alany tagadását megtévesztőnek, amikor nemmel válaszol arra a kérdésre, hogy ő követte-e el az emberölést.

Korlátai ellenére a poligráf bizonyította az elmúlt évtizedekben, hogy ha alkalmas az ügy poligráf igénybevételére, és szüksége is van rá az ügynek, érdemes igénybe venni.

IRODALOMJEGYZÉK

- BUDAHÁZI Árpád szerk. (2021): *A műszeres vallomás-ellenőrzés fejlődési irányai*. Budapest: Ludovika.
- BUDAHÁZI Árpád (2022): Gondolatok a 100 éves poligráfról. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *A rendkívüli helyzetek biztonsági tényezői*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXIV. Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja a Magyar Rendészettudományi Társaság közreműködésével, 295–299.
- CZENCZER Orsolya (2018): A gyermekbántalmazás és az erőszakos bűnelkövetés összefüggéseinek vizsgálata a hazai büntetés-végrehajtásban. In *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis – Acta Juridica et Politica* (81). Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 187–198.
- GÁRDONYI Gergely (2019): A szaktanácsadó új szerepe a büntetőeljárásban. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Gondolatok a rendészettudományról: írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának tizenötödik évfordulója alkalmából*. Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság, 143–155.
- GÁRDONYI Gergely – HAUTZINGER Zoltán (2021): A kriminalisztikai kutatások fejlesztésének lehetősége. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1725–1740. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.3>
- GRUBIN, Don – MADSEN, Lars (2005): Lie Detection and the Polygraph: A Historical Review. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 16(2), 357–369. Online: <https://doi.org/10.1080/14789940412331337353>
- HORGOS Lívია (2021): A ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése. In SZABÓ Csaba – MOLNÁR Dániel (szerk.): *Studia Doctorandorum Alumnae. Válogatás a DOSz Alumni Osztály tagjainak doktori munkáiból*. II. kötet. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 11–260. Online: <https://doi.org/10.23715/SDA.2021.2.1>
- KÁRMÁN Gabriella – SZABÓ Judit (2020): A poligráf alkalmazásának tapasztalatai egy empirikus kutatás tükrében. *Ügyészségi Szemle*, 5(1), 6–28.

- KRISPÁN István (2005): Tájékoztatás és sugalmazás – avagy mire jó a poligráfós hazugság-vizsgálat. *Belügyi Szemle*, 53(1), 102–111.
- LYKKEN, David T. (1959): The GSR in the Detection of Guilt. *Journal of Applied Psychology*, 43(6), 385–388. Online: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/h0046060>
- MATTÉ, James Allan (1996): *Forensic Psychophysiology Using the Polygraph: Scientific Truth Verification, Lie Detection*. Williamsville, NY: J.A.M. Publications.
- POLT Péter (2018): A büntetőeljárás törvény újításainak várható hatásai. *Belügyi Szemle*, 66(9), 29–38. Online: <http://doi.org/10.38146/BSZ.2018.9.2>
- SZLAVIKOVICS István Gábor (2006): A poligráf alkalmazásának lehetőségei és korlátai. In DRINÓCZI Tímea (szerk.): *Studia iuvenum iurisperitorum 3. A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara hallgatóinak tanulmányai*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 316–339.
- VÁRI Vince (2015): Hatékonyság a nyomozásban. In SCHAU B Anita – SZABÓ István (szerk.): *III. Interdiszciplináris doktorandusz konferencia*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat, 177–195.

Christián László

AZ ÜGYÉSZSÉG ÉS A RENDŐRSÉG HELYZETE AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

Az igazságszolgáltatás működése mindig is a média érdeklődésének homlokterében volt az Egyesült Államokban. Különösen igaz ez mostanában, amikor az egész világ felkapja a fejét egy-egy kiemelt ügy kapcsán, amilyen a George Floyd halálát követő büntetőeljárás vagy Donald Trump elleni eljárások voltak az elmúlt években. A 2024/2025-ös tanévet Fulbright Visiting Scholarként az MSU Denveren tölthetem az Egyesült Államok egyik legsokszínűbb államában, Coloradóban, ezért úgy gondoltam, érdemes innen testközelből egy pillantást vetni az amerikai bűnüldözés és igazságszolgáltatás két kulcsszereplőjére, a rendőrségre és az ügyészségre. Azért ezt a két szervezetet választottam, mert reményeim szerint a választott terület az ünnepelt Polt Péter professzor és legfőbb ügyész úr érdeklődésére is számot tarthat. Isten éltesen, Professzor úr!

Az USA ügyészségeinek szervezete, működése rendkívül komplex és összetett rendszer, a terminológia és az igazságszolgáltatás folyamatainak meglehetősen bonyolult, ráadásul jelentős eltéréseket mutat a magyar vagy európai rendszerhez képest. A megértésben Megyesy Jenő korábbi coloradói helyettes körzeti ügyész, a coloradói magyar közösség (az USA második legnagyobb magyar közössége Cleveland után) vezetője volt segítségemre, amit ezúton is nagyon köszönök.

Az Egyesült Államok szövetségi ügyészei (United States Attorney) a szövetségi kormányt képviselik a kerületi és fellebbviteli bíróságokon. A 94 körzetben működő 93 kerületi szövetségi ügyészt (Guam és Northern Mariana Islands két külön körzet ugyan, de egy szövetségi ügyész alá vannak rendelve) az Egyesült Államok elnöke nevezi ki 4 éves időtartamra, a szenátus jóváhagyásával. A szövetségi ügyészek büntetőügyekben a vád képviselői, polgári ügyekben pedig vádemelési feladatokat látnak el, de védőként szolgálnak, ha a szövetségi

kormányzat az egyik perben álló fél. Az egyes körzetekben tevékenykedő szövetségi ügyészek az Egyesült Államok Legfőbb Ügyészenek (Attorney General) és az Egyesült Államok Ügyészségi Hivatalának (Offices of the United States Attorney's) felügyelete alatt működnek, de jelentős mértékű függetlenséget élveznek. A szövetségi ügyészek a törvényi kötelezettségeik teljesítéséhez igénybe vehetik a szövetségi bűnüldöző szervek, például az FBI segítségét. A szövetségi ügyészekkel nem keverendő össze az 50 tagállam államügyészei (*state attorney* vagy *district attorney*). Az államok többségében az államügyészeket közvetlenül választják a választópolgárok, de néhány államban, mint például Alaszka, Connecticut vagy New Jersey, kinevezik őket. A hierarchia alsó részében országszerte 2300 ügyési hivatal működik. Nem esett szó róla, de a tisztánlátás érdekében fontos megemlíteni, hogy az egyes „megyékben” úgynevezett *county attorney*-k működnek, akiknek elsődlegesen közigazgatási, semmint bűnüldözési feladataik vannak. Az *attorney* kifejezést egyébként jóval tágabb kontextusban használják, semmint csak az ügyési tevékenység, gyakran a jogász és az ügyvéd is *attorney*.

Az USA legfőbb ügyésze jelen sorok írásakor, 2025 januárjában Merrick Brian Garland, aki Chicagóban született (1952), és a Harvard Egyetemen diplomázott, 1997 és 2021 között Columbia kerület körzeti bírása volt. Az Egyesült Államok Fellebbviteli Bíróságának bírása volt a District of Columbia körzetben, 2013 és 2020 között a kerület főbírája. Garland fontos szerepet játszott az 1995-ös Oklahoma City-beli bombatámadás elkövetőinek elítélésében. Érdekesség, hogy 2016-ban Obama elnök a Legfelsőbb Bíróság tagjának jelölte, de 293 napos jelöltsége eredménytelenül zárult. Az Egyesült Államokban a legfőbb ügyész egyúttal az Igazságügyi Minisztérium vezetője is, a bűnüldöző szervek csúcsvezetőjeként az Igazságügyi Minisztérium 115 ezer munkatársának munkáját is irányítja az USA határain belül és azon túl. Az amerikai álom megtestesítője a legfőbb ügyész maga is, így vallott erről a közelmúltban.

„Négy évtizeddel ezelőtt tettem be először a lábam az igazságügyi minisztériumba, bevándorlók unokájaként, és olyan munkát kerestem, amivel visszafizethetem, hogy ez az ország befogadta és megvédte a nagyszüleimet. És itt megtaláltam.”¹

A megválasztott elnök, Donald Trump a republikánus Pamela Jo Bondit jelölte az Igazságügyminisztérium élére és legfőbb ügyésznek, aki önéletrajza

¹ GARLAND 2025.

szerint ügyész, politikus és lobbista. Bondi 2011–2019 között Florida kerületi főügyészeként szolgált két cikluson keresztül. Az első Trump-adminisztrációban is szerepet kapott jogi tanácsadóként, illetve ezt megelőzően arab államok lobbistájaként is feltűnt.

Az ügyészek itt, az Egyesült Államokban az otthonitól kissé eltérő szerepet játszanak, és eltérő jogosítványaik vannak. Az egyik denveri kerületi ügyész hitvallása szerint:

„küldetésünk, hogy professzionálisan és teljeskörűen üldözzük a bűncselekményeket, kivizsgáljuk a lehetséges bűncselekményeket Colorado állam lakossága nevében, ennek során igazságot tegyünk, támogassuk az áldozatok jogait, valamint tanácsot adjunk és konzultáljunk a bűnözéstől való elrettentés és bűnmegelőzés céljából; a nyílt, igazságos és humánus igazságszolgáltatás biztosítása érdekében.”²

Az ügyészek szorosan együtt dolgoznak a bűnüldöző, rendészeti szervekkel a bűncselekmények felderítését, az elkövetők kézre kerítését és a felelősségre vonást elősegítve. A komolyabb bűnügyekben a rendőrség jelentősen támaszkodik az ügyészre, hiszen azonosak az érdekek, hogy megfelelő bizonyítékok birtokában megtörténhessen a vádemelés és a felelősségre vonás. Az ügyészek nagyon szerteágazó tevékenységet végeznek, jelentős felelősséget viselnek, ráadásul napjainkban fokozódó nyomás nehezedik rájuk, persze az 50 tagállamban eltérő mértékben. Ennek számos eredője van. Az egyik éppen a növekvő mértékű bűnözés az elmúlt évtizedben Egyesült Államok-szerte, ami miatt a lakosság bűnözéstől való félelme növekszik, a bűnüldöző szervekbe, különösen a rendőrségbe vetett bizalma csökken.³

A börtönök itt is túlterheltek, a férőhelyek jelentősen korlátozottak, ami jelentős determináló tényező a büntető igazságszolgáltatás számára. Ráadásul a két meghatározó politikai erő merőben eltérő narratívát hangoztat a bűnözés helyzetével, kezelésével és a bűnüldöző szervekkel összefüggésben. A demokraták jóval megengedőbb, liberálisabb büntetőszabályozást, enyhébb büntetést, visszafogott rendőri tevékenységet hirdettek az utóbbi években, míg a republikánusok határozott rendőri fellépést várnak el és a szigorú igazságszolgáltatásban, a bűncselekményeket elkövetők felelősségre vonásában hisznek. Az ügyésznek,

² WALSH [é. n.].

³ GRAMLICH 2024.

aki elviekben teljesen független hivatalt visel, de sokszor a választópolgárok szavazatával vagy a kormányzattól kapott kinevezéssel nyeri el a hivatalát, pártatlanul kell ellátnia törvényben foglalt feladatait. Ugyanakkor például azon ügyészek, akik választással nyerik el hivatalukat, kényesen ügyelnek arra, hogy a választópolgárok elvárásait is szem előtt tartsák munkájuk során az újráválasztás reményében, ezért egy kicsit politikusok is. Amennyiben a választók elvárásait figyelmen kívül hagyják, akkor könnyen bekövetkezik az, ami több kaliforniai ügyésszel megtörtént a közelmúltban, leváltották őket (lásd később részletesen).

A kiemelt ügyekben hatalmas médiaérdeklődés és sokszor politikai, társadalmi nyomás, a választópolgárok elvárásai egyszerre nehezednek az igazságszolgáltatás szereplőire. Gondoljunk csak Fanni Willis körzeti ügyészre, aki 2023-ban országos ismertségre tett szert, miután Georgiában állami bűnvádi eljárást indított Donald Trump ellen a 2020-as elnökválasztási eredményeinek megdöntésére tett erőfeszítései miatt! A másik példa a George Floyd-ügy ügyésze, Keith Ellison minnesotai államügyész, aki a *Break the Wheel: Ending the Cycle of Police Violence* című könyvben vall az utóbbi évtizedek egyik legnagyobb érdeklődéssel kísért büntetőperének hátteréről.⁴

A rendőrség sincs könnyebb helyzetben itt az Egyesült Államokban, sőt az utóbbi évtizedek legnagyobb és legnehezebb kihívásaival néz szembe az egykor világszerte irigyelt szervezet. Az USA-ban több mint 18 ezer rendészeti szervezet, iroda, hivatal, ügynökség működik, szövetségi, tagállami és helyi szinten, ennek ismertetése önálló tanulmányt igényel. Az első és örökzöld kihívás mindjárt az, hogy miként lehet összehangolni és valós együttműködésre bírni ezeket a szervezeteket vertikálisan (szövetségi-állami és helyi szint) és horizontálisan (az egy szinten tevékenykedő tucatnyi szervet) egyaránt. Többször kerül szóba szakmai megbeszéléseken itteni kollégákkal, hogy ez a mai napig élő probléma, ugyanis a különböző hivatalok a nagyobb költségvetési forrás reményében önös érdekeik szerint működnek a kooperáció helyett. Talán mégis a legélesebb probléma, amely kimondatlanul országos válsághelyzetet eredményez, az a jelentős bizalomvesztés a rendőrség iránt. Az Egyesült Államokban élő illegális migránsok száma meredeken emelkedik az elmúlt években, 2022-ben átlépte a 11 millió főt – ezek a számadatok közvetlen összefüggést mutatnak az emelkedő bűnözési adatokkal, különösen a dél-amerikai szervezett bűnözői körök beáramlása érhető tetten.⁵

⁴ KARNOWSKI 2023.

⁵ PASSEL–KROGSTAD 2024.

Azt is érdemes tudni, ami egy szigorú fegyverszabályozással rendelkező országból, mint például Magyarországról érkező kutató számára talán szokatlan: az USA-ban forgalomban lévő lőfegyverek számát. Pontos adatok ugyan nincsenek, de a meglévő számadatokból is megalapozott következtetéseket lehet levonni. Az Alkohol- és Dohánytermékek, illetve Lőfegyverek Forgalmával Foglalkozó Iroda (Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives, ATF) adatai szerint 1899 óta az Egyesült Államokban 494 millió db lőfegyver készült, ebből közel 26 millió hagyta el hivatalosan az országot. Van egy elenyészőnek tekinthető „lemorzsolódás”, ugyanakkor az új fegyverek piaca még mindig virágzik. A Covid-19-világjárványhoz kapcsolódóan bő egy év alatt 40 millió lőfegyvert adtak el az Egyesült Államokban. 2020-ban rekordot döntött a fegyvergyártás, 22,5 millió (!) fegyver készült és ezzel párhuzamosan 48 ezer (!) fölé emelkedett a lőfegyver következtében bekövetkezett halálesetek száma az USA-ban. Ez messze a valaha volt legmagasabb szám mindkét mutató tekintetében.⁶

Bő egy évtizeddel ezelőtt kezdett kicsúcsosodni az afroamerikai közösségek és a rendőrségek közötti feszültség. Világszerte ismertek azok az esetek, amelyek gyújtópontként szolgáltak, amelyekben rendszerint az afroamerikai közösségek tagjai veszítették életüket rendőri intézkedés következtében. Azt is meg kell jegyezni, hogy a média helyezte előtérbe ezeket az ügyeket. 2012-ben Trayvon Martin halála hívta életre a Black Lives Matter mozgalmat (BLM), majd 2014-ben történt a fergusoni eset, azaz Michael Brown halála, majd Eric Garner (New York) és Freddie Gray (Baltimore), később pedig mások mellett George Floyd (Minneapolis) halála minden korábbinál nagyobb hőfokon robbantotta be a kisebbségi csoportok és a rendőrségek közötti évtizedes parázsló feszültséget. Innen Coloradóból talán Aurorát érdemes kiemelni, amely sajnos iskolapéldája a rendőrség és az itt élő közösségek közötti viszony jelentős megromlásának. A kialakult helyzethez jelentősen hozzájárult az afroamerikai Elijah McClain 2019-ben bekövetkezett halála, aki rendőri intézkedés során veszítette életét, de számos hírhedtté vált más helyi eset is rombolta a megítélést. A McClain-ügynek jelentős médiavisszhangja volt, és a bírósági eljárás is számos fordulatot hozott. Az Aurora Police Department a megtépzott bizalom helyreállítására komoly erőforrásokat összpontosított, és átfogó programot indított az elmúlt években. 2021. november 22-én Aurora városa, annak rendészetben érintett szervei – Aurora Police Department (APD), Aurora Fire Rescue (AFR), Aurora Civil Service

⁶ MASCIA–BROWNLEE 2023.

Commission (CSC) –, valamint a coloradói főügyész önkéntes elhatározásból kötött egy jogi megállapodást, az úgynevezett „egyetértési nyilatkozatot” (*consent decree*), amelyben az érintettek a közös fejlődés és előrehaladás iránti elkötelezettségüket deklarálják. Az átfogó összefogáson alapuló rendelet lehetőséget biztosít a fent említett szervezetek számára, hogy erőforrásokat allokáljon át, felülvizsgálja a jelenlegi működési irányelveket, és újakat fogadjon el, valamint a képzési prioritásokat az öt kulcsfontosságú területre összpontosítsa (a faji elfogultság kezelése a rendfenntartásban; joghoz kötött, alkotmányos rendészet; orvosi nyugtató készítmények használata; rendészeti toborzás, felvétel és előmenetel; elszámoltathatóság és átláthatóság). Jól mutatja a kialakult helyzetet, hogy a város frissen kinevezett új rendőrkapitánya, Todd Chamberlain, aki a Los Angeles-i Rendőrségtől (LAPD) érkezett, öt év alatt a hetedik rendőrkapitánya a városnak.⁷

A rendőrök elmondása szerint a kialakult helyzetben nagy szerepet játszik a média és a közösségi média, ugyanis az egyes narratívák a rendőri munkával összefüggésben, függetlenül azok valóságalapjától és tényszerűségétől, pillanatok alatt a közbeszéd, a társadalmi diskurzus részévé válnak.

A Biden-adminisztráció alatt az elmúlt években – különösen a demokrata nagyvárosok vezetői – igyekeztek a liberálisabb szabályozás irányába elmozdulni (például lásd kis értékű lopások biztosítási ügylet irányába tolása vagy a következmény nélküli fosztogatások, a *catch and release* elv alkalmazása), és láthatóan kevesebb támogatást kaptak a rendőrség és a rendészet szervei, miközben a BLM-mozgalom hangosan követelte a rendőrség feloszlatását. Előbbiekből adódóan 2020-ban 26 meghatározó nagyvárosban (egyebek mellett New York, Los Angeles, Chicago, Seattle, Milwaukee, Philadelphia, Baltimore, Denver) nagyon jelentős összegeket vontak el a rendőrségektől, nagyságrendileg 840 millió dollár összegben, és a folyamat folytatódott.⁸ A kezdeményezés kudarcot vallott, az említett városokban a bűnözés nőtt, a rendőrség és az igazságszolgáltatás terhei megugrottak, erőforrásaik csökkentek, miközben a lakosság biztonságérzete csökkent, félelemérzete fokozódott.⁹ Los Angeles például hatalmas árat fizet 2025 elején a tűzoltóságtól elvont dollármilliókért, de egész Kaliforniában komoly gond van a közbiztonsággal, a hajléktalankérdéssel és a droggal San

⁷ CHRISTIÁN 2024.

⁸ LEVIN 2021.

⁹ Vera Institute of Justice 2013.

Franciscótól Los Angelesig. A 2024-es választás világosan mutatta, hogy az inga kezd visszalendülni, mert a lakosság megelégtelte a bűnözést és a liberális ügyészeket. Erre számos példa hozható, hogy több olyan ügyész is elbukta a választást, akiket liberális, progresszív erők segítettek hatalomra, lásd például Los Angeles, San Francisco vagy Oakland példáját.¹⁰ Az emberek kinyilvánították, hogy az ügyészek legyenek következetesek és szigorúak, børszínre tekintet nélkül kapjanak megfelelő büntetést a bűnözők, a rendőrség támogatását pedig állítsák vissza.

A rendőrségek megítélését ezen túlmenően komoly botrányok is tépázák. Legutóbb éppen 2024 karácsonya előtt a New York Police Department rendőrfőnöke kényszerült lemondani, fölöttébb kínos körülmények között.¹¹

Ezek után kevésbé meglepő, hogy talán soha nem látott nehézségbe ütközik a rendészet szerveinél a munkaerő megtartása és a toborzás. A kritikus városokba és körzetekbe alig vagy nincs jelentkező a rendőrségekre. Az egykor nagyra tartott és világszerte elismert USA rendészeti gépezete, rendőrségei útkeresésben vannak, heroikus küzdelemben próbálják a nehezített pályán is megállni a helyüket.

Érzik ezt a választópolgárok is. Itt, Coloradóban ugyanis a novemberi választások négyoldalas szavazólapjának számomra egyik legizgalmasabb kérdése volt, hogy a szavazók támogatják-e a 130-as számú – *Back the Blue* – javaslatot, amely egy 350 millió dolláros alap életre hívását irányozta elő az alábbi célok előmozdítása érdekében:¹²

- a rendészetben dolgozó rendőrök, seriffek és más rendvédelmi tisztviselők fizetésének emelése;
- egyszeri felvételi, megtartási vagy érdemi alapú bónusz biztosítása kivételes szakértelemmel rendelkező tisztviselők bevonzására, megtartására vagy jutalmazására;
- további rendőrtisztek felvétele meghatározott földrajzi területekre vagy olyan kiemelt bűnözés elleni harchoz, mint például a bűnszervezetek (*gangek*) tevékenysége, a kábítószer-kartellek, az embercsempészet, a lopott járművek és a kábítószer-kereskedelem;

¹⁰ DORGAN 2024.

¹¹ WALLER–PRUSSIN 2024.

¹² Ballotpedia 2024.

- ♦ a rendészetben dolgozók alap- és továbbképzésének finanszírozása, ideértve a középiskola utáni előmeneteli rendszert a büntető igazságszolgáltatásban és egyéb olyan programokat, amelyek hozzájárulnak a rendészeti szervek fejlesztéséhez;
- ♦ a kezdeményezés 1 millió dollár haláleseti juttatást irányoz elő a szolgáltat teljesítés közben elhunyt rendőrök családja számára. Sajnos jócskán előfordul Egyesült Államok-szerte, még ha ez kisebb médiaérdeklődésre tart is számot. Csak 2024-ben 145 rendőr veszítette életét, a legtöbben New Yorkban (18) és Texasban (17) fő.¹³

A javaslat indokolása szerint Coloradót az erőszakos bűnözés és a tulajdon elleni bűncselekmények újabb nagy hulláma érte el. Az erőszakos bűnözés 25 éves csúcson van, csak az elmúlt évtizedben 28%-kal nőtt. A családok és közösségek Coloradó-szerte azt mondják, hogy a bűnözés és az illegális kábítószer-kereskedelem jelenti a legnagyobb aggodalmukat. Éppen ezért a rendőrséget támogató kezdeményezésre nagyon nagy szükség van, annak biztosítására, hogy magasan képzett, jól felszerelt és tisztességesen megbecsült egyenruhások harcolhassanak a bűnözők ellen az egész államban. A kezdeményezést a választók 53%-a támogatta, így megkezdődhet annak megvalósítása.

A tanulmányom írása közben történt Donald J. Trump, az Egyesült Államok (45. és) 47. amerikai elnök beiktatási ünnepsége a Capitoliumban, Washington DC-ben. Úgy tűnik, az új elnök érzi a közbiztonsággal kapcsolatos helyzet komolyságát, beiktatási beszédében nem kevesebbet ígért, mint azt, hogy vissza fogják hozni a törvényt és a rendet városaikba, visszaadja az USA-t az amerikaiaknak, veszélyhelyzetet hirdet a határokon, és megtisztítja az Egyesült Államokat az illegálisan ide érkezett bűnözőktől. Visszatér a józan ész és véget vet az „elkapjuk és elengedjük” (*catch and release*) gyakorlatának (az elmúlt években a bűnüldöző szervek az új liberális szabályok miatt ugyanis bűnözők tízezreit engedték szabadon a bűncselekményi tettenérést követően, pusztán azért, mert az érintett meghatározott társadalmi csoportokhoz tartozónak vallotta magát). Trump a béketeremtés és az összekapcsolás politikáját hirdette meg ünnepélyesen, és a „biztonságunk helyreállítását” ígérte 2025. január 20-án.¹⁴

¹³ Officer Down Memorial Page 2024.

¹⁴ QUINN-YILEK 2025.

Az amerikai bűnüldöző és igazságszolgáltatási szervek tehát nehéz időket élnek, de ha hiszünk a közelmúltban beiktatott Trump elnöknek, akkor van remény, hogy a bűnüldözés és a rendészet jelentős kormányzati támogatást kaphat a jövőben, és visszanyerheti korábbi magabiztosságát, tekintélyét, jó hírnevét, és újra rend és biztonság lehet Egyesült Államok-szerte.

IRODALOMJEGYZÉK

- Ballotpedia (2024): *Colorado Proposition 130, Law Enforcement Funding Initiative* (2024). Online: [https://ballotpedia.org/Colorado_Proposition_130_Law_Enforcement_Funding_Initiative_\(2024\)](https://ballotpedia.org/Colorado_Proposition_130_Law_Enforcement_Funding_Initiative_(2024))
- CHRISTIÁN László (2024): A főszerkesztő tengerentúli naplójából I. Az élet egy mérföld magasságban. *Magyar Rendészet*, 24(3), 17–30. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2024.3.1>
- DORGAN, Michael (2024): Soros DAs Suffer 12 Big Defeats, Billionaire's Agenda Faces Uncertain Future. *Fox News*, 2024. november 9. Online: <https://www.foxnews.com/politics/soros-das-suffer-12-big-defeats-billionaires-agenda-faces-uncertain-future>
- GARLAND, Merrick B. (2025): Attorney General Merrick B. Garland Delivers Farewell Address. *U.S. Department of Justice*, 2025. január 16. Online: <https://www.justice.gov/opa/speech/attorney-general-merrick-b-garland-delivers-farewell-address>
- GRAMLICH, John (2024): What the Data Says About Crime in the U.S. *Pew Research Center*, 2024. április 24. Online: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2024/04/24/what-the-data-says-about-crime-in-the-us/>
- KARNOWSKI, Steve (2023): Top Prosecutor in Trial of Officer Who Killed George Floyd Writes Book Recounting Case. *AP News*, 2023. május 25. Online: <https://apnews.com/article/keith-ellison-derek-chauvin-george-floyd-minneapolis-70993f9b538b70524c5coe1bad2e8b14>
- LEVIN, Sam (2021): These US Cities Defunded Police: „We’re Transferring Money to the Community”. *The Guardian*, 2021. március 11. Online: <https://www.theguardian.com/us-news/2021/mar/07/us-cities-defund-police-transferring-money-community>
- MASCIA, Jennifer – BROWNLEE, Chip (2023): How Many Guns Are Circulating in the U.S.? *The Trace*, 2023. március 6. Online: <https://www.thetrace.org/2023/03/guns-america-data-atf-total/>
- Officer Down Memorial Page (2024): *Honoring Officers Killed in 2024*. Online: <https://www.odmp.org/search/year?year=2024>
- PASSEL, Jeffrey S. – KROGSTAD, Jens Manuel (2024): What We Know About Unauthorized Immigrants Living in the U.S. *Pew Research Center*, 2024. július 22. Online: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2024/07/22/what-we-know-about-unauthorized-immigrants-living-in-the-us/>

- QUINN, Melissa – YILEK, Caitlin (2025): Read the Full Transcript of Trump's Inauguration Speech. *CBS News*, 2025. január 20. Online: <https://www.cbsnews.com/news/transcript-trump-inauguration-speech-2025/>
- Vera Institute of Justice (2013): Survey Reveals the Impact of Federal Budget Cuts on Law Enforcement and Criminal Justice Practitioners. *Vera.org*, 2013. november 18. Online: <https://www.vera.org/newsroom/survey-reveals-the-impact-of-federal-budget-cuts-on-law-enforcement-and-criminal-justice-practitioners>
- WALLER, Derick – PRUSSIN, Mark (2024): NYPD Chief Jeffrey Maddrey Resigns Amid Sexual Misconduct Allegations. *CBS News*, 2024. december 22. Online: <https://www.cbsnews.com/newyork/news/nypd-chief-jeffrey-maddrey-resigns/>
- WALSH, John [é. n.]: *What is a District Attorney?* Online: <https://www.denverda.org/what-is-a-district-attorney/>

Czenczer Orsolya

SZEMELVÉNYEK
A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA (MI)
ÉS A KÖRNYEZETTUDATOSSÁG
ÖSSZEFÜGGÉSEIRŐL A BÜNTETÉS-
VÉGREHAJTÁS VONATKOZÁSÁBAN

Az éghajlatváltozás és a környezet károsodása egzisztenciális veszélyt jelent Európa és az egész világ számára.¹ Az Európai Unió három fő pontban határozta meg a stratégiáját ahhoz, hogy eredményesen kezelni tudja az ezzel összefüggő kihívásokat. Az első stratégiai pont, hogy az üvegházhatású gázok kibocsátásának mértéke 2050-re nettó nullára csökkenjen; a második, hogy a gazdaság növekedése függetlenné váljon az erőforrás-felhasználástól; s az utolsó pedig, hogy mindenkinek esélye legyen az érvényesülésre, ezen a területen ne legyen az Unióban elmaradott térség. A megállapodás legfőbb célkitűzése elsősorban az, hogy az erőforrások hatékony felhasználását elősegítse a tiszta, körforgásos gazdaságra való átállás révén, valamint hogy a biológiai sokféleséget helyreállítsa, és a környezetszennyezés mértékét csökkentse.

Az EU 2050-re klímasemlegessé szeretne válni. Ezt a politikai vállalást az *Európai klímarendelettel*² javasolja jogilag kötelezővé tenni. Ahhoz azonban, hogy teljesüljön a klímasemlegességi cél, minden gazdasági ágazatnak cselekednie kell. Ezt nevezik a „méltányos átállás mechanizmusának”, ami ezt takarja: beruházást a környezetbarát technológiákba; az innováció előmozdítását az ipari szereplők körében; tisztább, olcsóbb és egészségesebb közlekedési formák bevezetését mind az egyéni, mind a tömegközlekedésben; az energiaágazat széntelenítését;

¹ Jelen tanulmány a TKP2021-NVA-18 A XXI. századi biztonsági kihívások nemzetbiztonsági hangsúlyai elnevezésű projekt Környezettudatos büntetés-végrehajtás – Azaz a modern magyar büntetés-végrehajtás nemzetbiztonsági tevékenységben betöltött szerepe, különös tekintettel a biztonság és a környezettudatosság dimenzióira és lehetőségeire című alprojekt keretében folytatott kutatás eredménytermékeként készült.

² European Commission 2020.

az épületek energiahatékonyságának biztosítását; együttműködést nemzetközi partnereinkkel a világszintű környezetvédelmi szabványok javítása érdekében.

KÖRNYEZETTUDATOSSÁG ÉS FENNTARTHATÓSÁGI AMBÍCIÓK MAGYARORSZÁGON

A Magyarország Nemzetbiztonsági Stratégiájáról szóló 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat, továbbá a Nemzeti Tiszta Fejlődési Stratégiája (2020–2050)³ rendelkezéseinek figyelembevételével a magyar büntetés-végrehajtási szervezet infrastruktúrája az elmúlt évtizedben jelentős változáson ment keresztül, amely lényegében befolyásolta az intézetek statikus és dinamikus biztonsági elemeit is. Egy jól működő büntetés-végrehajtás ugyanis nem az elítéltek kulcsra zárását jelenti, hanem összetett, jól szervezett, infrastrukturálisan modern, biztonsági szempontból hatékony és reintegrációs tevékenységében eredményes folyamatot feltételez. A modern infrastruktúra és hatékony biztonság szoros együttállása, egymás kölcsönös kiegészítése és egymásra hatása teszi lehetővé, hogy a lehető legmagasabb színvonalon és minőségben, a fogvatartotti jogok messzemenő tiszteletben tartásával és az európai normáknak való megfeleléssel végezhessük munkánkat.

Az információtechnológiai kihívásoknak is megfelelően a szervezet az elmúlt időszakban soha nem tapasztalt fejlesztéseket hajtott végre az intézetekben zajló mindennapi munkavégzést segítő okoseszközök terén. Azonban az okoseszközök a rendészet más területein is elterjedtek,⁴ ami számos digitális adat létrejöttét is eredményezi. Ugyanakkor a nemzeti szinten hozott megelőző és védelmi intézkedések fenntartható és rugalmas rendszere, ezen belül a büntetés-végrehajtás célirányos fejlesztésének köszönhetően – csatlakozva a Nemzetbiztonsági Stratégiához – a belső biztonság szavatolása érdekében kiemelten kezelte a nemzeti intézkedések hatékonyságának és rugalmasságának, valamint a nemzeti együttműködés szilárdságának megerősítését. Álláspontunk szerint egy intézet biztonságos és hatékony működtetésének egyik alapfeltétele az adott intézeti infrastruktúra modern és korszerű biztosítása.⁵ Tekintettel a globális trendekre és Magyarország Nemzeti Tiszta Fejlődési Stratégiájára (2020–2050) a hazai

³ Innovációs és Technológiai Minisztérium [é. n.].

⁴ BERKI–NYITRAI 2021: 12.

⁵ TRAPP–FARKAS 2022.

büntetés-végrehajtási intézetek környezettudatossági és klímahatékonyasági szempontból is igyekeznek hozzájárulni a nemzeti és európai méltányos vagy igazságos átmenet mechanizmusának stratégiájához.⁶ Álláspontunk szerint a biztonság és a zöldenergia-felhasználás összekapcsolása nemcsak hatékonyságot, de előremutató, modern és hosszú távon jól funkcionáló bőrtönöket jelent. Jelen tanulmányban azt vizsgáljuk, hogyan kapcsolható a letartóztatottak számának alakulása a nemzetbiztonsági és környezettudatossági trendekhez.

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÉS ANNAK SOKRÉTŰSÉGE

A mesterséges intelligencia (a továbbiakban: MI) forradalmasító hatással van számos területre, és a környezetvédelem sem maradhat ki ebből a folyamatból. Az MI alkalmazása a környezetvédelemben lehetővé teszi a hatékonyabb erőforrás-felhasználást, a természeti erőforrások megőrzését és az élővilág védelmét. Ebben a cikkben megvizsgáljuk, hogyan járul hozzá az MI a környezetvédelemhez, és milyen előnyöket kínál a fenntarthatóság szempontjából. Az MI számos területen segítséget nyújt a környezetvédelemben a tervezéstől és az elemzéstől kezdve egészen az adatfeldolgozásig és a döntéshozatalig. Az MI-algoritmusok képesek gyorsan feldolgozni hatalmas mennyiségű adatot, és elemzőképességük révén segítenek a környezeti problémák feltárásában és megoldásában. Az elmúlt években sokan, sokféleképpen, sokféle megközelítésben igyekeztek definiálni a mesterséges intelligenciát.⁷ Bárhonnan is közelítjük meg, a mesterséges intelligencia egy olyan terület, amely a számítógépek és más gépi rendszerek által végzett intelligens viselkedést kutatja és fejleszti. Az MI célja az, hogy olyan gépeket és rendszereket hozzanak létre, amelyek képesek tanulni, észlelni, értelmezni, érvelni és döntéseket hozni oly módon, amely leginkább hasonlít az emberi gondolkodásra. Az MI technológiai és alkalmazásai mára már sokféle területen megtalálhatók, például az adatbányászatban, a képfelismerésben, a beszédfelismerésben, a gépi tanulásban, a robotikában és az automatizációban. Az MI számos alapvető technika és megközelítés felhasználásával is foglalkozik, például a gépi tanulással, a neurális hálózatokkal, a genetikai algoritmusokkal, a logikai programozással és a statisztikai elemzéssel.⁸

⁶ SIVADÓ-VÖRÖS 2023.

⁷ FILHO et al. 2019: 1011.

⁸ FINDLER et al. 2019: 3.

Ezek az eszközök lehetővé teszik a rendszerek számára, hogy adatokat dolgozzanak fel, mintákat fedezzenek fel, és kiszámítsák a lehetséges megoldásokat az adott problémákra. Az MI lehetővé teszi a gépek számára, hogy megfelelő módon reagáljanak az adott környezetükre, tanuljanak az előző tapasztalataikból, és javítsák a teljesítményüket. Ugyanakkor az MI fejlődése számos etikai és társadalmi kérdést vet fel. Ezek közé tartozik az adatvédelem, az algoritmusok átláthatósága és az emberi munkahelyek elvesztése miatti aggodalmak. Az MI döntéshozatali folyamatainak igazságossága és elfogulatlansága is fontos téma, mivel az algoritmusok a bemeneti adatok alapján tanulnak, és ezek befolyásolhatják a kimeneti döntéseket. Az MI terén folyamatos fejlődés tapasztalható, és számos izgalmas lehetőség nyílik meg. Az autonóm robotok, a még fejlettebb gépi tanulási algoritmusok, a természetes nyelvfeldolgozás és a kiterjesztett valóság (Augmented Reality, a továbbiakban: AR) területei mind olyan területek, amelyeken az MI innovációja és fejlődése várható.⁹

Az elmúlt években az MI használatából fakadó eredmények nagyon meggyőzőek a természet megóvása, helyreállítása és védelme tekintetében. Alapgondolat már, hogy az MI megkönnyíti a természeti erőforrások jobb felhasználását, korábban ismeri fel a veszélyes szennyezést, vagy felgyorsíthatja a fenntartható megoldások elterjedését. Azt is nyomon követhetjük évek óta, hogy az MI segítségével mentenek korallzátonyokat, jelentős eredményeket érnek el a hulladékkezelés és a vízgazdálkodás területén is, láthatjuk, hogyan vizualizálja az egyes területek klímaváltozás következtében várható változását a Mila (Montreal Institute for Learning Algorithms), vagy hogyan alkalmazza az IBM a mesterséges intelligenciát és a blokkláncalapú megoldásokat annak érdekében, hogy átláthatóbb és alacsony szén-dioxid-kibocsátású ellátási láncot alakítson ki. Továbbá azt is érdeklődően követtük, ahogy a Jacobs mérnöki cég London vezetésének segített, és több milliárd adatpont elemzésével egy olyan közlekedési rendszer modelljét készítették el, amelyben az utazások 80%-ához szén-dioxid-kibocsátásmentes közlekedési módokat használnak. De nem utolsósorban a Samsung új, energiahatékony klímája is számos otthonban megtalálható már, amely komolyan épít a mesterséges intelligenciára is. Ezen megoldások példálózó bemutatására szorítkozik jelen tanulmány, kiemelten kezelve azon lehetőségeket, amelyek a magyar ambiciózus klímaterv támogatására szolgálhatnak.¹⁰

⁹ MILLER et al. 2014: 239.

¹⁰ WELLS 2013.

HOGYAN KAPCSOLHATÓ A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS
AZ EURÓPAI ZÖLDMEGÁLLAPODÁSHOZ ÉS A
KÖRNYEZETVÉDELEM A MESTERSÉGES INTELLIGENCIÁHOZ?

A zöld-büntetésvégrehajtás gondolata

A magyar büntetés-végrehajtás összhangban a fejlesztéspolitikai elvárásokkal és a feladatellátás magas szintű követelményeivel folyamatosan törekszik – már évek óta – az innovatív és modern műszaki, logisztikai, fejlesztési és környezetvédelmi elvárásoknak megfelelni. A hazai börtönök elsődleges szempontja – többek között – a biztonságos működés minőségi fejlesztése. Ennek szerves részét képezi többek között az energiaracionalizálás, napelemes rendszerek kiépítése¹¹ és a szelektív hulladékgyűjtés fontossága. Jelen tanulmányban a területi korlátok miatt csupán érintőlegesen térünk ki azokra az aspektusokra, amelyekben a büntetés-végrehajtás csatlakozhat az Európai zöldmegállapodás (a továbbiakban: Zöldmegállapodás) céljaihoz, erősítve az ország pozícióját a kitűzött célok elérése érdekében.

Az egyik legkiemeltebb terület, amelyik mindenképpen figyelmet igényel – a környezetbarát és körforgásos gazdaság érdekében a Zöldmegállapodásban foglalt cselekvési terv egyik legfontosabb kérdése –, a hulladékkibocsátás. A büntetés-végrehajtásban feldolgozott áruk hulladékkibocsátásában és a szorosan hozzá kapcsolódó anyagok újrafeldolgozásában és újrahasznosíthatóságában hihetetlen lehetőségek rejlenek. Cél, hogy az adott termék újrahasznosítható, tartós és javítható legyen. Így a fenntartható termékpolitika tükrében jelentősen csökkenhet a hulladék mennyisége. Mivel a hulladék képződése nem előzhető meg, ki kell használni annak gazdasági értékét, és minimálisra csökkenteni a környezetre gyakorolt hatását. A magyar büntetés-végrehajtás oly mértékben elkötelezett emellett, hogy nemcsak a szelektív hulladékgyűjtés zajlik számos hazai intézetben, hanem annak fogvatartotti képzése mint reintegrációs program is jelen van. Fogvatartottjaink hulladékválogató- és feldolgozó OKJ-s részképesítéseket szerezhettek több hazai börtönben is. Ez azonban nemcsak képesítés, hanem szemléletformálás is, amelynek részének kell lennie az eredményes és hatékony visszaillesztésnek a társadalomba.

¹¹ KEHOP-5.2.11-16-2016-00019 *Fotovoltaikus rendszer telepítése a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben* elnevezésű projekt keretében például 102,1 millió forintos beruházás történt. Csaknem 133 millió forint értékben napelemes rendszert üzemeltek be a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtönben is 2018-ban.

Tekintettel arra, hogy a belső ellátás keretében a hazai büntetés-végrehajtásban a bv. gazdasági társaságok biztosítják az intézetek élelmiszer-ellátásának egy jelentős részét, így a Zöldmegállapodás méltányos, egészséges és környezetbarát élelmiszerrendszer létrehozására vonatkozó terve hosszú távon érinthet bennünket is.¹²

A büntetés-végrehajtási intézeteket a Központi Ellátó Szerv létrejöttével bevonták a központi ellátási rendszerbe és ezáltal a belső ellátásba. A belső ellátás szűken értelmezett fogalma alatt az intézetek élelmiszer-ellátását értjük. 2011-től a kedvezően változó jogszabályi környezetnek köszönhetően és a folyamatos beruházások eredményeként a bv. gazdasági társaságai mind mennyiségben, mind minőségben jelentősen fejlesztettek a belső ellátás terén.¹³ A bv. gazdasági társaságai – fogvatartotti munkaerő bevonásával – saját gabonát, gyümölcsöt, zöldséget termesztnek, baromfit nevelnek, húskészítményeket és szárasztészta is készítenek. A megállapodás szerint az élelmiszer-értéklánc valamennyi szereplője számára új lehetőségek nyílnak meg az új technológiáknak és a tudományos felfedezéseknek köszönhetően. Az Európai Bizottság elkészített egy „a termelőtől a fogyasztóig” stratégiát, és széles körű vitát sürget az érdekelt felekkel az élelmiszer-ellátási lánc minden szakaszára kiterjedően, amely kikövezheti az utat egy fenntarthatóbb élelmiszer-politika kialakításához.

Mivel a felülvizsgált EU-s közös agrárpolitika indulása 2022 elejére halasztódott, a cél, hogy a mezőgazdaságra vonatkozó nemzeti stratégiai tervek már a kezdetektől fogva teljes mértékben tükrözzék a Zöldmegállapodásban és „a termelőtől a fogyasztóig” stratégiában megfogalmazott ambíciókat. E terveknek olyan fenntartható gyakorlatok alkalmazásához kell vezetniük, mint például a precíziós gazdálkodás, a biogazdálkodás, az agroökológia, az agrárerdészeti rendszerek, továbbá a szigorúbb állatjóléti előírások.

Szintén a büntetés-végrehajtást is érintő kérdéskör, hogy a stratégiai terv szerint kiemelt figyelmet kell szentelni a peszticidek használatának és kockázatának, valamint a műtrágyák és antibiotikumok minél alacsonyabb mértékű használatának. A biogazdálkodás alatt álló területeket is növelni kell Európában. A hazai büntetés-végrehajtás törekedhetne ezen gazdálkodási forma bevezetésére is.

¹² Redaktor 2019.

¹³ Ezt bizonyítja, hogy 2013-ban a közel 239 millió forint értékben előállított sertéshús 2016-ra már meghaladta a 257 millió forintot; a 92 millió forint értékben előállított csirkehús három évvel később közel 130 millió forintra növekedett; míg a pékáru összértéke a 2013-as 240 millióról 392 millió forintra bővült.

Már csak azért is, mivel a „a termelőtől a fogyasztóig” stratégia hozzá fog járulni a körforgásos gazdaság megvalósításához is. Azaz a stratégia arra fog törekedni, hogy a szállítással, tárolással, csomagolással és élelmiszer-pazarlással kapcsolatos intézkedésekkel csökkentse az élelmiszer-feldolgozó és a kiskereskedelmi ágazat környezetre gyakorolt hatását is.

Szintén kiemelt szempont a digitális technológiák fejlesztése. A magyar büntetés-végrehajtás ebben a rendvédelmi szervek között is élen jár. Az Európai zöldmegállapodás célja, hogy a digitális technológiák számos különböző ágazatban kulcsfontosságú katalizátorként járuljanak hozzá a fenntarthatósági célok eléréséhez. A hazai büntetés-végrehajtás folyamatosan vizsgálja, keresi a helyét azoknak a technológiáknak, amelyek biztonságosan és hatékonyan segítenék a feladat-végrehajtást (mesterséges intelligencia, 5G, felhőalapú számítástechnika és a peremhálózati megoldások). Ezek hamarosan létszükségletűek lesznek a modern büntetés-végrehajtás területén. A Zöldmegállapodás tükrében figyelniünk kell majd arra, hogy ezeket a modern technológiákat úgy alkalmazzuk, hogy azok a fenntarthatóságot helyezték a középpontba. Figyelni kell majd arra is, hogy a széles sávú hálózatok, az adatközpontok és az IKT-eszközök energiahatékonyak legyenek, és megfeleljenek a körforgásos gazdasági teljesítményeknek. Ugyanígy a különféle elektronikus hírközlési szolgáltatásokra vonatkozó szerződések kapcsán érdemes lenne figyelni olyan szerződési pontok beemelésére, mint például az áruvisszavételi rendszerek támogatása, amelyek például a feleslegessé vált eszközök – mobiltelefonok, táblagépek és töltők – visszaküldését teszik lehetővé. A Guandong tartományi büntetés-végrehajtási intézet például egy internetes fórumot hozott létre az elítéltek hozzátartozói számára, ahol a hozzátartozók jogosultak közvetlenül a személyzettől információt kérni a bebörtönzött családtagjukról. A cset gyorsabb és személyesebb természetű, továbbá olcsóbb, mint a telefonos beszélgetés. A fórumot több ezren keresik fel és 170 üzenet, bejegyzés zajlott le az egy hónapos próbaüzem alatt.

További óriási lehetőség rejlik az energia- és erőforrás-hatékony építés/építkezés, valamint a korszerűsítés területén. Erre a magyar büntetés-végrehajtás egyébként is kiemelt figyelmet fordított az elmúlt években, akár a férőhelybővítésre gondolunk, akár a meglévő épületek korszerűsítésének munkálataira. Az épületek építése, használata és korszerűsítése jelentős mennyiségű energiát és ásványi nyersanyagot (például homokot, sódert, cementet) igényel. Az épületek felelnek az energiafogyasztás 40%-áért. A Zöldmegállapodás az energiahatékonyság és a megfizethetőség kettős kihívásának kezelése

érdekében erősen támogatja a köz- és magánépületek korszerűsítési programjait. A korszerűsítési arány növelése nem könnyű, a korszerűsítés azonban mérsékli az energiaköltségeket, és csökkentheti az energiaszegénységet.¹⁴ Idekapcsolódóan kiemelten fontos továbbá az épületek energiahatékonyságára vonatkozó jogszabályok betartása és a Zöldmegállapodásban foglaltak szerinti új épületkorszerűsítési kezdeményezés kidolgozása. Az ezen alapokon nyugvó, a hazai energiahatékonysági jogszabályokban foglaltak szerinti sajátos bv-s korszerűsítési terv kidolgozása hamarosan aktuálissá válhat.

Talán a legismertebb és legáltalánosabb aspektusa a klímakérdésnek a közlekedés üvegházhatásúgáz-kibocsátása. A Zöldmegállapodás szerint a közlekedés az EU üvegházhatásúgáz-kibocsátásának egynegyedéért felelős, és ez az arány egyre nő. A klímasemlegesség eléréséhez a közlekedésből származó kibocsátások 90%-os csökkentésére van szükség 2050-ig. A közúti, vasúti, légi és vízi közlekedésnek egyaránt hozzá kell járulnia a csökkentéshez. A fenntartható közlekedés megvalósítása azt jelenti, hogy a felhasználókat kell előtérbe helyezni, és jelenlegi mobilitási lehetőségeiknél megfizethetőbb, hozzáférhetőbb, egészségesebb és tisztább alternatívákat kell biztosítani számukra. A Zöldmegállapodás szerint e kihívás megválaszolására egy fenntartható és intelligens mobilitásra vonatkozó stratégiát kell kidolgozni. Ez a büntetés-végrehajtás területét is érintő kérdéskör, hiszen a büntetés-végrehajtás által használt közlekedési eszközöket (gépjárművek) is korszerűsíteni kell majd, illetve a Zöldmegállapodás tartalmi elemeinek figyelembevételére a járműparkra vonatkozó beszerzések során kiemelt figyelmet kell fordítani.¹⁵

A börtönök egyik legnagyobb potenciálja a *manpower*, azaz a rendelkezésre álló humán erőforrás. Természetesen ez a munkaerő sok szempontból korlátozott kapacitású (biztonság, emberi jogok, egészségügyi szempontok stb.), ugyanakkor számos egyéb szempont szerint pedig stabil és hosszú távú munkaerőt jelenthet. A Zöldmegállapodás szerint „az éghajlatváltozás eredményeképpen egyre nagyobb nyomás nehezedik az erdei ökoszisztémákra. Javítani kell az EU erdőterületeinek minőségét és mennyiségét”, valamint „az új uniós erdő-

¹⁴ Redaktor 2019: 2.1.4. pont.

¹⁵ A Zöldmegállapodás szerint a Bizottság szigorítani fogja a belső égésű motorral felszerelt gépjárművek légszennyezőanyag-kibocsátására vonatkozó előírásokat és kezdeményezi, hogy vizsgálják felül a személygépkocsikra és kisteherautókra vonatkozó szén-dioxid-kibocsátási előírásokról szóló jogszabályokat, hogy ezáltal 2025-től megnyíljon az út a kibocsátásmentes mobilitás felé. Ezzel párhuzamosan mérlegelni fogja az európai kibocsátás-kereskedelem közúti közlekedésre való alkalmazását, a járművekre vonatkozó jelenlegi és jövőbeli szén-dioxid-kibocsátási előírásokat kiegészítve.

gazdálkodási stratégia fő célkitűzései közé tartozik majd a hatékony erdőtelepítés, valamint az erdők megóvása és helyreállítása Európában”.¹⁶

Az ökoszisztémák alapvető szolgáltatásokat, vagyis élelmet, ivóvizet, tiszta levegőt és élőhelyet biztosítanak. Mérsékelik a természeti katasztrófák, a kártevők és a betegségek hatásait, és segítenek az éghajlat szabályozásában. Valamennyi uniós szakpolitikának hozzá kell járulnia Európa természeti tőkéjének megőrzéséhez és helyreállításához.¹⁷ Ismert tény, hogy fenntartható újraerdősítés és erdőtelepítés, valamint a pusztuló erdők helyreállítása növelheti a széndioxid elnyelését, ezzel együtt javíthatja az erdők rezilienciáját és elősegítheti a körforgásos biogazdaságot. A közös agrárpolitika alá tartozó nemzeti stratégiai terveknek arra kell ösztönözniük az erdőgazdálkodókat, hogy munkájukkal megőrizzék és növeljék az erdők fenntarthatóságát. A büntetés-végrehajtás eme célkitűzéshez a fogvatartotti munkáltatás keretében kiválóan tudna csatlakozni. A Bács-Kiskun Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézetben és számos más intézetünkben már évek óta zajlanak facsemete-ültetési, -nevelési programok. E körben nemcsak a gyakorlatorientált képzések szerepe értékelődik fel, hanem az olyan kompetenciakeretek kidolgozása is, amelyeknek a segítségével fejleszthetők és értékelhetők lesznek az éghajlatváltozással és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos tudáskörök, készségek és attitűdök – ezeket nemcsak a fogvatartottak, de a személyi állomány részére is biztosítani lehet. Teljesen egyértelmű, hogy az ökológiai átállás előnyeinek kiaknázásához proaktív átképzésre és továbbképzésre van szükség a társadalom minden szegmensében található polgárok részére.

Továbbá megjegyzendő, hogy más rendészeti szerveknél (például a rendőrségnél) az interoperabilitási e-nyomozás megjelenésével csökkenthető a papíralapú ügyintézésrel járó környezetterhelés, redukálhatók az irattározási feladatok, ezáltal növelve az ökológiai átállást.

MI a börtönben?

A mesterséges intelligencia erőteljes előre jelző képességeket és intelligens hálózati rendszereket alkalmazhat a megújuló energiaforrások keresletének és kínálatának kezelésére – történjen az akár a civil életben, akár a büntetés-végrehajtásban! Például a pontosabb időjárás-előrejelzések optimalizálhatják a

¹⁶ Redaktor 2019: 2.1.7. pont.

¹⁷ Az Európai Unió Tanácsa 2019.

hatékonyságot, csökkenthetik a költségeket és a felesleges szén-dioxid-kibocsátást. Az MI továbbá javíthatja az energiatarolást, a hatékonyságot és a terheléskezelést, valamint segíthet a megújuló energiaforrások integrálásában és megbízhatóságában. Ez pedig megkönnyíti a dinamikus árképzést és kereskedelmet, ami piaci ösztönzőket eredményez.¹⁸

A Teslához hasonló vállalatok felemelkedésével és a növekvő gázárakkal egyre több vállalat fordít nagyobb figyelmet az EV-k (elektromos járművek) piacára. A nyersolaj árának emelkedése és a benzin iránti megnövekedett kereslet miatt a benzinárak 2021-ben érték el a legmagasabb átlagos nominális árat 2014 óta. A benzin átlagos amerikai kiskereskedelmi ára 2021-ben átlagosan 3,01 dollár volt gallononként, és ez az ár tovább emelkedett. Az EV-re való átállás környezeti előnyei nyilvánvalók.¹⁹ Például a forgalmi torlódások és a légszennyezés csökkentése, az ellátási lánc logisztikájának javítása vagy a teherszállítás terén több autonóm vezetési képesség garantálása. Az elektromos járművek legfőbb előnye a környezetre gyakorolt közvetlen hatásuk. Az autók által kibocsátott üvegházhatású gázok (GHG) tekinthetők az éghajlatváltozás fő forrásának, nem is beszélve a negatív egészségügyi hatásokról, például a légzési problémákról. A Környezetvédelmi Ügynökség (EPA) szerint az EV-k élettartamuk alatt kevesebb üvegházhatású gázt bocsátanak ki, beleértve a kipufogógáz-kibocsátást. A teljesen elektromos járművek kipufogógáz-kibocsátása nulla.²⁰

A büntetés-végrehajtásnál nem előzmények nélküli a mesterséges intelligencia alkalmazása, fejlődése jól elkülöníthető szakaszokra bontható.²¹ A biztonságtechnikai fejlesztések az 1990-es években kezdődtek, ezek közé tartozott a CCTV zárt láncú kamerarendszerek, a mikrohullámú mozgás- és áthatolásijelzők, valamint a kapukeretes, a kézi fémkeresők megjelenése. A 2000-es években a hálózati számítástechnikai és a mobiltávközlési rendszerek rengeteget fejlődtek, amiből a büntetés-végrehajtás is profitált. Minőségi ugrás következett be a különböző nyilvántartási szoftverek alkalmazhatóságában, az analóg URH-rádiókat a jóval korszerűbb digitális EDR-készülékek váltották. Az elmúlt évek újdonsága pedig a fogvatartotti információk és adatok gyors, elektronikus lekérdezését biztosító

¹⁸ Az IBM már alkalmazta a mesterséges intelligenciát az időjárás-előrejelzés optimalizálására, ami 30%-os javulást eredményezett az előrejelzésekben. Eredményeik az üzemek jobb irányítását, a megújuló energiatermelés maximalizálását és a szén-dioxid-kibocsátás csökkentését mutatják.

¹⁹ GEISSDOERFER et al. 2017: 761.

²⁰ CHAPIN 2019.

²¹ BOGOTYÁN-SÓS-SZAUTER 2024.

SAFE-telefon, jelenleg pedig fejlesztések vannak folyamatban a biometrikus azonosítás, a viselkedésanalitika mindennapi alkalmazása tárgyában.

A természeti erőforrások hatékonyabb megőrzése

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) nyilvánosságra hozta 2021-ben, hogy 62 milliárd tonna természeti erőforrást, például ásványi anyagokat, fát, fémeket stb., minden évben kitermelnek a Földből. Évente! Mintha ez nem lenne elég rossz, arra is fény derült, hogy ezeknek az erőforrásoknak a 20%-a teljesen elpazarlődik. A városok az extrém erőforrás-felhasználás kiemelkedő csomópontjai. A világ több mint fele városi területen él, és ez a tendencia nem áll meg egyhamar. A városok gyors növekedése kifejezetten ezekben a régiókban vezetett be környezeti stresszt. Az erőforrások megőrzésének egyik népszerű módja az intelligens LED-es világítás. A hagyományos világítási formákhoz képest az intelligens LED-es világítás sokkal leleményesebb energiafelhasználást biztosít, és sokkal hosszabb ideig tart.²² Ezt már az utcai világításban is alkalmazzák. Az ötlet mögött álló intelligens technológia, az úgynevezett Smart Grids, képes a fény tompítását vagy fényesebbé tételét eredményező körülményeket is nyomon követni. Az intelligens hálózat, más néven „áram agyvelővel”, olyan elektromos hálózati rendszer, amely hatékonyan, biztonságosan és megbízhatóan szolgáltatja az energiát. Számos működési és energetikai intézkedést tartalmaz, például megújuló energiaforrásokat, intelligens fogyasztásmérőket, intelligens készülékeket és egyebeket.

Fenntartható földhasználat

A műholdas képekkel integrált mesterséges intelligencia képes érzékelni a földhasználat, a növényzet, az erdőtakaró és a természeti katasztrófák következményeinek változásait. A robotikán keresztül a mesterséges intelligenciával kiegészített mezőgazdaság segítségével lehetővé válik a növényi betegségek és problémák korai felismerése. Ez a rendszer automatizált korrekciós intézkedéseket, automatizált adatgyűjtést és döntéshozatalt foglal magában. Segít

²² ZAPTCIOGLU CELIKDEMIR et al. 2017: 24.

továbbá a mezőgazdasági kereslet és kínálat alapján történő racionalizálásban és a megtérülésben, ami az éghajlati szélsőségekkel szembeni ellenálló képesség javulását, az ágazat erőforrás-hatékonyságának növekedését, valamint a víz, a műtrágyák és a növényvédő szerek használatának csökkenését eredményezi – mindazokét a dolgokét, amelyek fontos ökoszisztémákat pusztítanak.²³

Szennyezésfigyelés és korai felismerés

A légszennyezés a negyedik legnagyobb veszélyt jelenti az emberiségre. A légszennyezés olyasmiről, ami felett mindenki hajlamos átsiklani, pedig a világnak nagyon sok különböző része szenved a légszennyezettség hatalmas mértékétől, ami néha még azt is veszélyessé teszi, hogy hosszabb ideig a szabadban tartózkodjunk. Ma már léteznek olyan légtisztítók, amelyek integrált mesterséges-intelligencia-rendszerrel rendelkeznek – ezek valós időben képesek rögzíteni a levegőminőségi és környezeti adatokat, és a szűrési hatékonyságot is tudják adaptálni. Emellett a városi területeken mesterséges intelligenciával működő szimulációkkal figyelmeztetéseket lehet küldeni az embereknek a területükön tapasztalható szennyezettségi szintekről. Ez lehetővé teszi, hogy a szennyezési forrásokat a korábbinál sokkal korábban fel lehessen fedezni. Végül pedig a légszennyezés is mérsékelhető a járművekből, adatérzékelőkből és kamerákból gyűjtött adatok felhasználásával.²⁴

Mesterséges intelligencia és környezetvédelem a (bv) mezőgazdaságban

A mezőgazdaság különböző területeinek robotizálására az elmúlt két évtizedben számos koncepcióterv született, és ezek nyomán több sikeres kísérleti megoldás is megjelent. A legkritikusabb tényező a szintetikus növényvédő szerek, a kemikáliák használatának csökkentése, illetve helyettesítése fizikai eljárásokkal. Ezek az ismeretek segítik a paradigmaváltást a mezőgazdasági munkák automatizálásában, robotizálásban. A robotizáció szoros kölcsönhatásban van a mesterséges intelligenciával, az információ- és kommunikációtechnológiával,

²³ MATSON-CLARK-ANDERSSON 2016: 21.

²⁴ BULLOCK-WILDER 2016: 11.

valamint a szenzortechnológiával. Mindezek a robotika új generációs fejlődését és terjedését jelentős mértékben elősegítik, ami hozzájárul a környezettudatosabb mezőgazdaság megteremtéséhez. Az MI-vel működő mobil minirobotok, drónok, intelligens mérőhálózatok a gazdálkodás hatékonysága, a termelés biztonsága és a környezet védelme szempontjából egyaránt fontosak.²⁵

A mesterséges intelligenciával működő rendszerek kamerái folyamatosan érzékelik a környezetet, és a kapott adatokból képfeldolgozást végeznek el. Ezek alapján például kiszámolják, hogy az adott területre mekkora mennyiségű műtrágyát kell kijuttatni, így megakadályozva, hogy a termőföld minősége romoljon. Segítségükkel időben észlelhetők a növényi betegségek, így kevesebb növényvédelmi szert kell használni. Továbbá hozzájárulnak, hogy csak a megfelelő mennyiségű vizet használjuk fel az öntözésre.

A mesterséges intelligenciával támogatott gépi látástechnológia lehetővé teszi, hogy a gazdák a levelek szintjén kövessék termőföldjeik fejlődését, és időben, a megfelelő helyre juttassák el a szükséges hatóanyagokat, így fenntarthatóvá téve a mezőgazdasági termelést.

Ma már az is megszokott, hogy a mesterséges intelligenciával olyan robotot lehet létrehozni, amely érzékelő rendszerekkel van felszerelve, és önállóan felismeri az egyes kultúrnövényeket, és elkülöníti a gyomnövényektől. Az érzékelők lehetővé teszik a robot számára, hogy gyomirtást végezzen.²⁶

Az elmúlt néhány évtizedben a klímaváltozás és a környezetkárosítás a világ népessége és gazdasága létezésének és továbbfejlődésének egyik legfőbb kockázati tényezőjévé vált. A széles körben rendelkezésre álló források szerint különösen a mesterséges intelligencia tekinthető azon tényezőnek, amelynek az alkalmazása révén mérsékelhetők a fejlődés során felmerült kockázatok és környezeti veszteségek. „Ha sikerül helyesen alkalmazni a technológiát a

²⁵ ÁVILA et al. 2017: 5.

²⁶ A Smart Cultivator névre keresztelt automatizált kultivátor egy menetben képes elvégezni a gyommentesítést és a talajművelést mindössze egy traktor és egy vezető segítségével. Képes alkalmazkodni a talaj színéhez, a fényviszonyokhoz és a növények méretéhez is. Az innováció lehetővé teszi a vegyszeres növényvédelem mellőzését, és így nagyban hozzájárul a környezetvédelemhez és a fenntartható mezőgazdasághoz (BAKLANOVA 2021).

A Carbon Robotics által kifejlesztett lézeres gyomirtó, ahogy a neve is sugallja, lézertechnológia alapján működik. A lézeres gyomirtó a traktorra csatlakoztatható gép, és különösen alkalmas nagyüzemi sornövények vegyszermentes gyomirtására. Több mint 30 CO₂ lézerforrással rendelkezik, ami átlagosan óránként két hektár gyomirtási kapacitást biztosít. Ez a szerkezet kifinomult MI-technológiát tartalmaz, ami lehetővé teszi, hogy azonnal azonosítsa, megcélazza, és eltávolítsa (milliméteres pontossággal) a gyomokat hőenergia felhasználásával (FARKAS 2022).

klímaváltozás és a környezetszennyezés elleni harcban, fenntarthatósági forradalmat fogunk kiváltani” – mondta Hendrik Fink, a müncheni székhelyű PwC Sustainability Services partnere és vezetője a PwC által a Világgazdasági Fórummal közösen a mesterséges intelligenciáról készített átfogó tanulmány 2018. évi nyilvános bemutatásakor; hozzátéve, hogy „a mesterséges intelligencia a jövő technológiájaként a legnagyobb potenciált hordozza. A negyedik ipari forradalom motorjává fog válni.”²⁷ A PwC és a Világgazdasági Fórum szakértői egyébként közös kutatói tevékenységük során a mesterséges intelligencia több mint 80 olyan felhasználási területét azonosították, amely alkalmas a klímaváltozás, illetve a környezetrombolással kapcsolatos kihívások kezelésére.

Mesterséges intelligencia és újrahasznosítás

Komoly segítséget kaphatunk az MI-technológiáktól ahhoz, hogy a jelenleg működő újrahasznosítási programok végre kézzel fogható eredményt hozzanak – bizonyította be az amerikai AMP Robotics. A cég egy ideje sikeresen működteti azt a villámgyors rendszert, amely gépi látással és képelemzéssel azonosítja, majd vákuumos megfogókkal különböző típusok szerint szétválogatja a futószalagon elé kerülő szemetet. Az eredmények új megvilágításba helyezik, ahogyan a műanyagok újrahasznosításáról gondolkodunk. Köztudott tény, hogy a világon évente termelt 2,1 milliárd tonna szilárd hulladéknak mindössze 16%-át hasznosítjuk újra. Jóval ezen átlag felett van, mégsem lehet elégedett a maga 32%-os eredményével az Egyesült Államok, miközben az OECD legutóbbi e témában készített felmérése szerint Németország a lakossági szemét 65%-át nyeri vissza. Az Egyesült Államokban jó esély van rá, hogy már rövid távon sikerül többszörözni az újrahasznosított hulladék mennyiségét. Jason Calaiaro, az AMP Robotics szakértője *Az MI alámerül a szemétben* címmel írt tanulmánya arról tanúskodik, hogy gépi látással, képanalízissel, illetve az MI-alapú szoftver és hardver összehangolásával minden mai módszernél hatékonyabban, automatizáltan lehet átválogatni a szemetet. Az IEEE Spectrumnak írt cikkében úgy számol, hogy a hagyományos eljárásokkal (gyakran manuális szelektálással) végzett szűrés után az újrahasznosítható anyagoknak kb. 10–30%-a a szeméttelenpen végzi, viszont az Amp Cortex-szel maradéktalanul visszanyerhetőek lennének.

²⁷ JUHÁSZ 2020.

A rendszer fennállása óta 50 milliárd darab objektumot ismert fel, és választott ki a futószalagon elé került hulladékból. Ez a megoldás, illetve például a PET-palackok tömegének csökkentése már nagyon komoly eredményt jelentene, és utóbbira szintén született MI-válasz a német Digimindnél. Katharina Eissing vezérigazgató elmondása szerint egy nagy italgyártó másfél literes palackjainak tömegén összesen 13,7%-ot sikerült spórolniuk. Bár ez nem tűnik soknak, olyan vállalatról van szó, amelyik évente legalább 1 milliárd darabot gyárt le a termékből. És arról, hogy mekkora jelentősége lenne, ha a Digimind módszere globálisan is elterjedne, legyen elég annyi, hogy a Földön 583 milliárd PET-palack kerül forgalomba minden egyes évben.²⁸

ÖSSZEFOGLALÓ GONDOLATOK

A mesterséges intelligencia (MI) forradalmasító hatással van számos területre, és a környezetvédelem sem maradhat ki ebből a folyamatból. Az MI alkalmazása a környezetvédelemben lehetővé teszi a hatékonyabb erőforrás-felhasználást, a természeti erőforrások megőrzését és az élővilág védelmét. Az MI számos területen segítséget nyújt a környezetvédelemben, kezdve a tervezéstől és az elemzéstől egészen az adatfeldolgozásig és a döntéshozatalig. Az MI-algoritmusok képesek gyorsan feldolgozni hatalmas mennyiségű adatot, és elemzőképességük révén segítenek a környezeti problémák feltárásában és megoldásában. A Zöldmegállapodás célkitűzéseinek eléréséhez azonban minden uniós országnak is hozzá kell járulnia, nemcsak a mesterséges intelligenciának. A büntetés-végrehajtásnak jó lehetőségei vannak arra, hogy ezen célok elérésében Magyarországot támogassa. Ha a hazai büntetés-végrehajtás elmúlt években elkezdett környezettudatossági lépéseiből indulunk ki, és azokat gondoljuk tovább, akkor a Zöldmegállapodás néhány stratégiai pontjához máris tudunk csatlakozni. Egyértelmű, hogy a Zöldmegállapodás dekarbonizációs törekvései támogathatók, ha a börtönök gázfelhasználását csökkentjük. Hosszú távon teret érdemes engedni a szél- és napenergiának.

A hazai büntetés-végrehajtás ipari tevékenységét, vagyis a gazdasági társaságokat és egyéb munkahelyeket átformálhatjuk környezetbaráttá, vagy újragondolhatjuk a gyártást (textilipar, építőipar, elektronika, műanyagipar) úgy, hogy azok kevésbé legyenek erőforrás-igényesek és inkább környezetkímélők.

²⁸ GÁBOR 2022.

Az épületek korszerűsítése folyamatos. A magyar büntetés-végrehajtás kiemelt figyelmet fordít ezekre, hiszen az energiafogyasztás 40%-áért az épületek felelnek. A jól szigetelő falak és ablakok kevesebb energiafogyasztást jelentenek.

A börtönök és kapcsolódó intézmények közlekedési szennyezését lehet csökkenteni elektromos járművekkel. Jelenleg ezek költsége lényegesen magasabb, de a Zöldmegállapodás cselekvési tervének megvalósulása esetén hosszú távon erre a váltásra is sor kerül. Már csak azért is, mert a büntetés-végrehajtásban a járműhasználat tervezhetőbb, mint például a rendőrség esetében.

Ugyancsak nem elhanyagolható szempont a szennyezőanyag-mentesség. A szűrkevíz-felhasználás lehetőségeinek kihasználása jól jöhet. Jelenleg a börtönökben ivóvízzel húzzák le a WC-ket. Ha a szűrkevízkezelést kiépítjük a börtönökben, jelentősen csökkentjük a vízfelhasználást, ugyanakkor csökkentjük a szennyvízkibocsátást is.

És végezetül az említett emberi erőforrás felhasználása és az ebben rejlő lehetőség nemcsak kivételes, hanem nagyon jó marketingfogás lehet, nem mellesleg könnyen illik bele a jogszabályok által megfogalmazott büntetés-végrehajtási célokba. Az erdőgazdálkodások Magyarországon mindig is akadozva működtek, főleg az alföldi területeken. Maga a feladat egyszerű, nehézsége a versenyszférában inkább a foglalkoztatási megoldottsága és az eszközkérdés. A büntetés-végrehajtásnak a foglalkoztatási kérdés megoldása adott, az eszközre meg remélhetőleg a Zöldmegállapodás iránymutatása alapján hamarosan lesz finanszírozás. A biztonsági aspektusokat szem előtt tartva a börtönök birtokában található nagyobb méretű kihasználatlan területeken megoldható lenne a facsemeték ültetése/nevelése. Az ezzel kapcsolatos számos reintegrációs irányelv és cél érvényesülése mellett (munkáltatás, oktatás, képzés, együttműködés külső szervezetekkel: civil szervezetekkel, erdőgazdálkodásokkal stb.) kiváló lehetőség az imázsépítésre is: amint a büntetés-végrehajtás hozzájárul Magyarország természeti tőkéjének helyreállításához, a környezetvédelemhez és a biológiai sokféleség védelméhez. De számos egyéb reintegratív és resztoratív program is köthető egy ilyen gondolathoz, mint például a büntetés-végrehajtás támogathatna facsemetékekkel társaságokat, önkormányzatokat és szervezeteket; a fogvatartottaknak a családtagjaikkal (például gyerekeikkel) közös programja is lehetne, ezzel növelve a családhoz kötődés jelenségét, valamint a társadalmi szerepvállalás fontosságát az egyénben. Az ilyen jellegű erdőterületek folyamatos gondozást is igényelnek, amelyek állandó és változatos munkáltatási feladatokat biztosítanak.

Bár nem gondoltuk volna első ránézése, mégis láthatóan számos potenciál van az Európai zöldmegállapodás és a büntetés-végrehajtás kapcsolódásában. Míg pár éve még utópia lett volna erről beszélni, ma már egyértelműen elérhető közelségbe kerültek a fenti gondolatok és azok gyakorlati megvalósítása. A környezetvédelem ma már nem úri huncutság, s mint ilyen a társadalom minden területén, intézményében és szervezetében jelen van. Így a büntetés-végrehajtásban is.

Nyilvánvaló tehát, hogy a mesterséges intelligencia (MI) és a környezettudatosság között számos kapcsolat és potenciális kölcsönhatás van. Összegezve a tanulmányban foglaltakat ilyen az energiahatékonyság, ahol az MI-algoritmusokat és -rendszereket lehet használni az energiahatékonyság javítására. Az energiafelhasználás optimalizálásával az MI segíthet az épületek energiafogyasztásának csökkentésében, az okoshálózatok hatékony működtetésében, valamint az energiaforrások tervezésében és kezelésében. Hasonló a fenntartható közlekedés, ahol az önvezető autók és az intelligens közlekedési rendszerek az MI technológiáit alkalmazzák a közlekedés hatékonyságának javítására. Az ilyen rendszerek segítségével optimalizálni lehet a közlekedést, csökkenteni a közúti torlódásokat és minimalizálni a károsanyag-kibocsátást. Szintén fontos elem a természeti erőforrások kezelése, ahol az MI segíthet az erdőgazdálkodásban, a vízforrások hatékony felhasználásában, a hulladékkezelésben és más természeti erőforrások kezelésében. Az adatok elemzése és a gépi tanulás lehetőséget nyújthat a fenntarthatóbb és hatékonyabb erőforrás-gazdálkodásra. Nem utolsósorban a környezeti monitoring, az MI-technológiák felhasználhatók a környezeti adatok gyűjtésére és elemzésére. Például a távoli érzékelés, a drónok és a szenzorhálózatok segítségével az MI képes lehet az élőhelyek és ökoszisztémák megfigyelésére, a vízminőség ellenőrzésére és az erdőtüzek korai észlelésére. És végezetül a fenntartható tervezés, amely során az MI segíthet a tervezési folyamatokban a fenntarthatóság szempontjainak figyelembevételével. A szimulációk, az adatok elemzése és az automatizált tervezési rendszerek révén az MI hozzájárulhat az energiahatékony épületek, városok és infrastruktúrák tervezéséhez. Az MI alkalmazása a környezettudatosság terén még folyamatban van, és további kutatásra és fejlesztésre van szükség. Azonban az MI hatalmas potenciállal rendelkezik, hogy segítse a fenntarthatóságot, és hozzájáruljon a környezeti problémák megoldásához.

IRODALOMJEGYZÉK

- ÁVILA, Lucas Veiga et al. (2017): Barriers to Innovation and Sustainability at Universities Around the World. *Journal of Cleaner Production*, 164, 1268–1278. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.07.025>
- BAKLANOVA Szandra (2021): Fejlesztés a vegyszermentes gyomirtásért. *Agrofórum*, 2021. augusztus 20. Online: <https://agroforum.hu/szakcikkek/gyomirtas/fejleszt-es-a-vegyszermentes-gyomirtasert/>
- BERKI Antal – NYITRAI Endre (2021): Mesterséges intelligencia gyakorlati alkalmazásának lehetőségei – okos város, okos rendőrség. *Rendőrségi Tanulmányok*, 4(3), 4–47. Online: <https://doi.org/10.53304/RT.2021.3.1>
- BOGOTYÁN Róbert – SÓS Gábor – SZAUTER László (2024): Jövőbeli innovatív technológiák a büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle*, 43(2–3), 9–25.
- BULLOCK, Graham – WILDER, Nicholas (2016): The Comprehensiveness of Competing Higher Education Sustainability Assessments. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 17(3), 282–304. Online: <https://doi.org/10.1108/IJSHE-05-2014-0078>
- CHAPIN, Elizabeth (2019): CSU Says Goodbye to Single-Use Plastics. *CSUF News*, 2019. február 19. Online: <https://news.fullerton.edu/2019/02/csu-policy-on-single-use-plastics/>
- European Commission (2020): *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Establishing the Framework for Achieving Climate Neutrality and Amending Regulation (EU) 2018/1999 (European Climate Law)*. COM/2020/80 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020PC0080>
- FARKAS Imre (2022): Traktorra kapcsolható és lézernyalábbal irtja a gyomokat. *GÉPmax*, 2022. február 20. Online: <https://gepmax.hu/hir/gep-carbon-laserweeder-lezeres-gyomirto-mezogazdasag/>
- FILHO, Walter Leal et al. (2019): The Role of Higher Education Institutions in Sustainability Initiatives at the Local Level. *Journal of Cleaner Production*, 233, 1004–1015. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.06.059>
- FINDLER, Florian et al. (2019): Assessing the Impacts of Higher Education Institutions on Sustainable Development – an Analysis of Tools and Indicators. *Sustainability*, 11(1), 59. Online: <https://doi.org/10.3390/su11010059>
- GÁBOR János (2022): A mesterséges intelligencia lehet az újrahasznosítás bajnoka. *New Technology*, 2022. július 5. Online: <https://newtechnology.hu/a-mesterseges-intelligencia-lehet-az-ujrahasznositas-bajnoka/>
- GALLUP, Jason (2018): Top-Down versus Bottom-Up: Two Approaches to Sustainability. *Office of Sustainability*, 2018. július 3. Online: <https://sustainability.wisc.edu/top-down-bottom-up-sustainability/>
- GEISSDOERFER, Martin et al. (2017): The Circular Economy – A New Sustainability Paradigm? *Journal of Cleaner Production*, 143, 757–768. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.12.048>
- Innovációs és Technológiai Minisztérium [é. n.]: *Nemzeti Tiszta Fejlődési Stratégia 2020–2050*. Online: <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/5/54/54e/54e01bf45e08607b-21906196f75d836de9d6cc47.pdf>

- JUHÁSZ Imre (2020): Mesterséges intelligenciával a klímavédelemért. *Gyártástrend.hu*, 2020. november 30. Online: https://gyartastrend.hu/cikk/mesterseges-intelligencia-val-a-klimavedelemert?fbclid=IwAR3CnseyMqjdeAkXXah_IJwBG__bJ9NQPeCw-8dileQwXmFnXuXongKMeWs
- MATSON, Pamela – CLARK, William C. – ANDERSSON, Krister Par (2016): *Pursuing Sustainability: a Guide to the Science and Practice*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- MILLER, Thaddeus R. et al. (2014): The Future of Sustainability Science: A Solutions-Oriented Research Agenda. *Sustainability Science*, 9(2), 239–246. Online: <https://doi-org.unh.idm.oclc.org/10.1007/s11625-013-0224-6>
- Redaktor (2019): Európai Zöld Megállapodás – az Európai Bizottság közleménye. *eGov Hírlevél*, 2019. december 16. Online: <https://hirlevel.egov.hu/2019/12/16/az-europai-zold-megallapodas-az-europai-bizottsag-kozlemenye/>
- REMINGTON-DOUCETTE, Sonya (2017): *Sustainable World: Approaches to Analyzing and Resolving Wicked Problems*. Dubuque, IA: Kendall Hunt.
- ROBERTSON, Margaret (2017): *Sustainability Principles and Practice*. London: Routledge. Online: <https://doi.org/10.9774/gleaf.9781315625478>
- SEARLE, John R. (1980): Minds, Brains, and Programs. *Behavioral and Brain Sciences*, 3(3), 417–424. Online: <https://doi.org/10.1017/S0140525X00005756>
- SIVADÓ Máté – VÖRÖS Aura (2023): Zöld kriminológia és annak földrajzi kérdései. *Bűnözés-földrajzi Közlemények*, 4(5–6), 30–44.
- TEHRANI, Kyana (2023): 5 Ways AI Can Improve Environmental Sustainability. *AI Time Journal*, 2023. március 21. Online: <https://www.aitimejournal.com/how-ai-can-improve-environmental-sustainability/#:~:text=Artificial%20intelligence%20can%20apply%20powerful,and%20unnecessary%20carbon%20pollution%20generation>
- TRAPP, László – FARKAS, Johanna (2022): Tactical Training Experiences of a Critical Infrastructure Security Guard in Hungary. In BODNÁR, László – HEIZLER, György (szerk.): *2nd Fire Engineering & Disaster Management Prerecorded International Scientific Conference Védelem Online – Cooperated with the University of Public Service 26th of April, 2022. Budapest, Hungary*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem, 168–171.
- WELLS, Jennifer (2013): *Complexity and Sustainability*. Routledge Studies in Ecological Economics. New York: Routledge.
- ZAPTCIOGLU CELIKDEMIR, Deniz et al. (2017): Defining Sustainable Universities Following Public Opinion Formation Process. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 18(3), 294–306. Online: <https://doi.org/10.1108/IJSHE-06-2015-0105>

Czine Ágnes

AZ ÜGYÉSZSÉG SZEREPE A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN KÜLÖNÖSEN AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉS HATÉKONYSÁGÁBAN

TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK

A királyi ügyészség létrehozását rögzítő törvény Csemegi Károly nevéhez kötődik, de le kell szögezni, hogy a magyar igazságszolgáltatás megteremtésének vitathatatlanul kiemelkedő jelentőségű állomása és állócsillaga volt a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikknek¹ az elfogadása, amely történeti alkotmányunk² egyik legfontosabb forrásának tekinthető.

Ez a törvény deklarálta világosan és egyértelműen a hatalmi ágak szétválasztását: „Az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítettik. Sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak.”³ Ezzel a törvény megnyitotta az utat a polgári igazságszolgáltatás és a modern bírósági rendszer kiépítése előtt.⁴

¹ Az Alkotmánybíróság több döntésében kiemelte, hogy az 1869. évi IV. törvénycikk kiemelt jelentősége abban áll, hogy hazánkban elsőként rendezte átfogóan a bírói függetlenség legfontosabb garanciáit: személyi oldalon a kinevezés és a felmentés, a hivatalból való elmozdítás vagy az áthelyezés, és az előmenetel szabályai; szervezetenként pedig a hatásköri elkülönítés. Az Alkotmánybíróság ezért hangsúlyozta: a bírói függetlenség és az ebből eredő elmozdíthatatlanság elve nemcsak az Alaptörvény tételes szabálya, hanem a történeti alkotmány vívmányai közé is tartozik. Így olyan értelmezési alapelv az Alaptörvény előírása alapján, amely mindenre kötelező, és amelyet az Alaptörvény más szabályai lehetséges tartalmának feltárásakor alkalmazni kell. {33/2012. (VII. 17.) AB határozat, Indokolás [80].}

² Az Alkotmánybíróság értelmezésében „a magyar történeti alkotmány konszolidált értelmezésének minimumához tartozik annak elfogadása, hogy a XIX. században végbement polgári átalakulást konstituáló törvények a történeti alkotmány részét képezik. E törvények teremtették meg – nem jelentéktelen előzmények után – azt a szilárd jogintézményi alapot, amelyre a modern jogállam épül.” {33/2012. (VII. 17.) AB határozat, Indokolás [75].}

³ 1869. évi IV. törvénycikk 1. §.

⁴ Ezt követően az 1871. évi VIII. törvénycikk rendezte a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségét, az 1871. évi IX. törvénycikk a bírák és a bírósági hivatalnokok áthelyezése és nyugdíjazása körüli eljárás

A királyi ügyészség felállításáról szóló 1871. évi XXXIII. törvénycikk megalkotása is teljes egészében illeszkedett a haladó és újszerű igazságszolgáltatás kiépítésének a folyamatába. Kijelenthető, hogy ez a törvénycikk teremtette meg a modern ügyészség alapjait annak kifejezésre juttatásával, hogy a társadalmi rendet sértő magatartások miatti fellépés az államot képviselő ügyészség feladata.

Polt Péter ezt úgy fogalmazta meg, hogy „[a] magyar törvényhozás a királyi törvényszékek és királyi járásbíróságok felállításával egy időben hozta létre a centralizált és professzionálisan működő ügyészséget, azzal a legfőbb feladattal, hogy az igazságszolgáltatásban az állam közérdekeit képviselje”.⁵ Magyarországon az ügyészi teendőket a törvényhatósági tiszti ügyészek és az uradalmi ügyészek teljesítették az 1871. évi XXXIII. törvénycikk hatálybalépését megelőzően. A tiszti ügyészek feladatkörébe a büntetőjog területén a vád alá helyezés és a vád képviselte tartozott, valamint a büntetések végrehajtásának ellenőrzése. Emellett ugyanakkor egyes ügyekben eljárhattak a védelem oldalán is, és magánszemélyek részére ügyvédi megbízásokat is teljesíthettek.⁶ Gondolom, hogy ez a többes eljárási szerephalmozás időnként érdekes, valós helyzeteket teremtett és határtalan lehetőségeket nyitott a jog „feltárására” és a jogalkalmazásra. Erre a jogi helyzetre abszolút igaz az a török közmondás, hogy: „Ha bírád a vádlódot, Isten legyen a védőd.”

Tulajdonképpen az 1871. évi XXXIII. törvénycikk is megerősítette a hatalmi ágak szétválasztását, mert e törvénycikk hatálybalépése előtt az igazságszolgáltatás funkciói nem különültek el egymástól. Mivel a vizsgálat és a vád, sőt olykor a védelem is ugyanabban a kézben összpontosult, ezért ez volt az elsődleges indoka annak, hogy a 19. század második felében elengedhetetlenné vált egy olyan szerv, szervezet megteremtése, amely a közvád kizárólagos képviselőjére jogosult. Miképpen azt az 1871. évi XXXIII. törvénycikk indokolása is kiemeli: „[á]ltalánosan el van ismervé annak szükségessége, hogy a bűnvádi perben működő közegek közt a teendők akként osztassanak fel: hogy a bíró, közvádlo

---

szabályozását, az 1871. évi XXXI. és XXXII. törvénycikk az első folyamodású bíróságok működését, az 1874. évi XXIV. törvénycikk a gyakorlati bírói vizsga szabályait, az 1883. évi XXXIII. törvénycikk a törvénykezési szünetet.

⁵ POLT 2024: 55.

⁶ Ezt követően az 1871. évi VIII. törvénycikk rendezte a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségét, az 1871. évi IX. törvénycikk a bírák és a bírósági hivatalnokok áthelyezése és nyugdíjazása körüli eljárás szabályozását, az 1871. évi XXXI. és XXXII. törvénycikk az első folyamodású bíróságok működését, az 1874. évi XXIV. törvénycikk a gyakorlati bírói vizsga szabályait, az 1883. évi XXXIII. törvénycikk a törvénykezési szünetet.

és védő külön természetű teendői elválasztassanak és egymástól független közegekre bízassanak. Csak is így lehetséges, hogy feladatának mindegyik tökéletesen megfeleljen.”⁷

Az 1871. évi XXXIII. törvény legvitatottabb rendelkezése⁸ folytán az ügyészség közvetlenül az igazságügyi miniszternek volt alárendelve.⁹ Ennek hivatalos indokolása szerint mindez a miniszteri felelősség elvéből következett. Az igazságügyi miniszter ugyanis az állam érdekeinek elsődleges védelmezője, és ebből következik, hogy közegeit e célra szabadon választhassa, vagy szükség esetén elmozdíthassa. Ez a szabályozás az ügyészség alkotmányos helyzetét alapvetően határozta meg.¹⁰

Polt Péter ezzel kapcsolatban megállapította, hogy „[a]z új jelenleg hatályos szabályozás alapját az Alaptörvény adja meg, amely azzal, hogy az ügyészséget az igazságszolgáltatás közreműködőjeként határozza meg, régi kívánalmaknak elegendő téve új fejezetet nyitott az ügyészség történetében”.¹¹

Eredetileg az 1871. évi XXXIII. törvény csak a bűnvádi és fegyelmi ügyekben¹² adott hatásköröket az ügyészségnek. Egyúttal a feladatkörébe utalta a bírósági börtönök feletti felügyeletet.¹³ A közérdek védelmében történő ügyészi fellépés a későbbi törvényekben jelent meg. Ezen közérdekvédelmi funkció keretében az ügyészség többek között részese lett az ügyvédek¹⁴, közjegyzők¹⁵

⁷ 1871. évi XXXIII. törvénycikk miniszteri indokolás.

⁸ NÁNÁSI 2011: 42.

⁹ Az 1871. évi XXXIII. törvénycikk 5. §-a szerint „[a]z ügyészség a bíróságtól független és közvetlenül az igazságügyi miniszternek van alárendelve. A kir. ügyészség tagjainak szolgálati viszonyát egymás közt és az igazságügyi miniszter irányában, a mennyiben a törvény nem intézkedik, az igazságügyi miniszter szabja meg.”

¹⁰ CZINE 2021: 355–356.

¹¹ POLT 2024: 59.

¹² A bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló 1871. évi VIII. törvénycikk 37. §-a alapján „[a] közbíró teendőit mindenik fegyelmi bíróság mellett az annál alkalmazott ügyész teljesíti”.

¹³ Az 1871. évi XXXIII. törvénycikk 25. §-a alapján „[a]z ügyész a törvényszéki fogház fölött felügyel, és őrködik különösen, hogy a foglyokkal való bánásmód, azok őrizete, élelmezése, ruházata, a fogházak tisztán tartása, és egyáltalában a fogházi házrend és fegyelem iránt fennálló törvényes rendeletek pontosan végrehajtottassanak, és e végett a fogházakat havonként legalább egyszer megvizsgálja”.

¹⁴ Az ügyvédi rendtartás tárgyában hozott 1874. évi XXXIV. törvénycikk 79. §-a szerint „[a] fegyelmi eljárás vagy a kamara ügyészének kívánatára, vagy magánosok panaszára, vagy valamely bíróság, királyi ügyész avagy egyéb hatóság feljelentésére, de mindig a vádlott és a kamarai ügyész meghallgatása után, az illető fegyelmi bíróság által rendelhető el”.

¹⁵ A királyi közjegyzőkről szóló 1874. évi XXXV. törvénycikk 192. §-a szerint „[a] közbíró teendőit a fegyelmi bíróság székhelyén alkalmazott kir. ügyész teljesíti”.

és közigazgatási tisztviselők¹⁶ elleni fegyelmi eljárásoknak.¹⁷ A házassági jogról szóló,¹⁸ majd a polgári perrendtartásról szóló törvények¹⁹ alapján polgári peres eljárásban is közreműködhetett.

Alapvetően érintette az ügyészség szervezetét és feladatait a Bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (a továbbiakban: Bp.) elfogadása.²⁰ A Bp. a vádrendszer elvét érvényre juttatta. Ez pedig maga után vonta, hogy a négyszintű bírósági szervezet valamennyi fokán szükségessé vált az ügyészi közreműködés. Így egyértelművé vált az is, hogy a Bp. már az ügyészi feladatok körében rendelkezett arról, hogy a nyomozást az ügyész rendeli el és irányítja, és annak megszüntetése is ügyészi hatáskörbe tartozott. Az ügyész közvádlói jogkörében vádat emelt, de annak képviselését meg is tagadhatta, a vádat pedig módosíthatta vagy elejthette. Nagyon fontos rendelkezése volt a kódexnek az is, hogy az ügyész jelenléte nélkül a főtárgyalást nem lehetett megtartani.²¹

A 2017. ÉVI XC. TÖRVÉNY: AZ ÜGYÉSZI SZEREPEK MÓDOSULÁSA

Világosan látható, hogy az első büntető perrendtartásunk,²² amely mindenképp mérföldkőnek számított – 1900. január 1. napján lépett hatályba – alapvetően meghatározta az ügyészség feladatait, elhelyezve és kijelölve azokat a cöveket és cölöpöket, amelyeket követve végezte és végzi az ügyészség a feladatait.

¹⁶ A közigazgatási tisztviselők, a segéd- és kezelő személyzet tagjai elleni fegyelmi eljárásról szóló 1886. évi XXIII. törvénycikk 16. §-a alapján „[h]a a közigazgatási uton az arra fentebbiek szerint jogosult hatóságok valamelyike által elrendelt vizsgálatból az tűnnék ki, hogy a fenforgó cselekmény nem csupán fegyelmi eljárás útján megtorolható vétséget, hanem a fennálló törvények és törvényes szabályokhoz képest büntetendő cselekményt képez: akkor azon esetben, ha a fenforgó vétség már tisztán fegyelmi szempontból is, a hivatalból való elbocsátás kimondását teszi szükségessé, a fegyelmi eljárás a büntető eljárásra való tekintet nélkül folytatandó és befejezendő; de a közigazgatási bizottság fegyelmi válaszmánya által a királyi ügyészség [...] a büntető eljárás megindítása végett szükséges adatok közlése mellett értesítendő.”

¹⁷ CZINE 2021: 355–356.

¹⁸ 1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról 644. §.

¹⁹ 1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról 644. §.

²⁰ DOMOKOS 2024: 40.

²¹ Bp. 383. §.

²² 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról.

Gondolok itt a Bp. normái alapján az ügyésznek a nyomozás irányítására, a vád képviselőtére, a börtönök felügyeletére és később a közérdekvédelemre vonatkozó tevékenységére is.

Mint ismeretes, a 6. büntetőeljárás törvényünk 2018. július 1. napjától hatályos.²³ A két kódexet – a Bp.-t és a hatályos Be.-t – párhuzamba állítva az is tetten érhető, hogy az első Bűnvádi perrendtartásban és a hatályos büntetőeljárás törvényben az ügyész szerepe számos tevékenységben azonos, illetve a büntetőeljárás megindulásától a büntetés-végrehajtásig folyamatos és meghatározó az ügyési funkció- és felelősségvállalás.

Miként a Bp., a hatályos Be.²⁴ hatálybalépése is számos változást hozott az alapvető ügyési funkció- és felelősségvállalás tekintetében. Az első jelentős változás a nyomozás két részre bontása, amely nemcsak abban realizálódott, hogy felderítésre²⁵ és vizsgálatra osztották a nyomozást,²⁶ hanem abban is, hogy megváltoztatták a nyomozási, ügyészégi hatásköröket, és ezzel a korábbi felelősségvállalás kérdését is megbontották. Míg a Bp. világosan kifejezésre juttatta, hogy az ügyész saját feladatai körében rendelkezett a nyomozás elrendeléséről, irányításáról, valamint megszüntetéséről, addig a hatályos Be. erre vonatkozó normái a nyomozási, ügyészégi hatásköröket és ezzel a felelősségvállalást is megbontották. A nyomozásnak ebben a szakaszában az ügyesség a nyomozás feletti törvényességet biztosítja úgy, hogy ebben a felderítéssel szakaszban a nyomozó hatóság önállósága realizálódik. Az ügyésznek épp a törvényesség érvényre juttatása miatt léteznek különböző feladatai.²⁷ Azonban

²³ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.

²⁴ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.

²⁵ 2017. évi XC. tv. LX. fejezet.

²⁶ 2017. évi XC. tv. LX. fejezet.

²⁷ 2017. évi XC. tv. 26. § (2) és (3) bekezdés: „(2) Az ügyesség felügyeleti jogkörében
a) a nyomozást vagy a feljelentés kiegészítését a nyomozó hatóság önálló eljárására utalhatja,
b) a nyomozó hatóság eljárásának törvényességét ellenőrzi,
c) a nyomozó hatóság törvénysértő határozatát megváltoztathatja, vagy hatályon kívül helyezheti,
d) megállapíthatja, hogy a nyomozó hatóság az eljárási cselekményt törvénysértően végezte el vagy törvénysértő intézkedést tett,
e) a megállapított törvénysértés orvoslására a nyomozó hatóságot felhívja,
f) az e törvényben meghatározott esetekben eljárási cselekmény elvégzését vagy határozat meghozatalát engedélyezheti,
g) a nyomozó hatóság határozata, valamint a gyanúsítás ellen bejelentett panaszt elbírálja,
h) az eljárás elhúzódnása miatt a nyomozó hatósággal szemben előterjesztett kifogást elbírálja,
i) az eljárási cselekményeknél jelen lehet, a nyomozás ügyiratainak bemutatását kérheti. Az ügyesség az irányítási jogkörében pedig az alábbi intézkedések megtételére jogosult.

az ügyészségnek változatlanul biztosított az a hatásköre, hogy bármely ügyben magához vonhatja a nyomozást.²⁸

A vizsgálati szakaszban viszont a nyomozás már teljes egészében az ügyészi irányítási jogkörbe tartozik, és ezt az ügyészi instrukciók alapján végzi. Belovics Ervin a törvénymódosítást követő vizsgálat tudományos kutatása alapján megállapította, hogy az új rendszer nem határidőbarát, sőt az eljárási határidők hiánya vagy korlátozott ténye a felderítési szakasz elhúzóadását eredményezte.²⁹

A tanulmány keretei nem adnak lehetőséget arra, hogy részletesen kifejtsem az ügyészségnek a hatályos büntetőeljárási törvényünkben való új és megváltozott szerepét, amelynek a jogértelmezése, a követendő joggyakorlat kialakítása és teljesítése újabb komoly szakmai munkát igényelt. Gondolok itt a vádirattal kapcsolatos változásokra,³⁰ a törvényes vádfogalom hiányára, az egyezségkötés megváltozott szabályaira³¹ és az egyezségkötés utáni vádemelésre,³² a diverziós lehetőségekre, vagyis a korábbi vádhalasztás helyébe lépő feltételes ügyészi felfüggesztés megváltozott rendszerére, az ügyészégi egyszerűsített eljárásokra,³³ és még sorolhatnám.

(3) Az ügyészség irányítási jogkörében pedig

a) megteheti a (2) bekezdésben meghatározott intézkedéseket, vagyis a felügyeleti jogkörében megtehető intézkedéseket

b) a nyomozó hatóságot eljárási cselekmény elvégzésére utasíthatja,

c) eljárási cselekmény elvégzését megtilthatja,

d) a nyomozó hatóság határozatát megváltoztathatja, vagy hatályon kívül helyezheti,

e) a nyomozó hatóságot határozat hozatalára utasíthatja,

f) a nyomozó hatóságot az ügyészség határozatainak előkészítésére utasíthatja,

g) eljárási cselekmény elvégzését vagy határozat meghozatalát előzetes jóváhagyáshoz kötheti,

h) a nyomozó hatóságot beszámolásra kötelezheti.”

²⁸ 2017. évi XC. tv. 26. § (5) bekezdés.

²⁹ BELOVICS 2021: 341–342.

³⁰ A törvényes vád fogalma már nem található a hatályos törvényben. Ugyanakkor a tartalmának a törvényes elemeit az új Be. mégis felsorolja. Nem szerepel a Be.-ben az a feltétel, hogy a vádat az arra jogosult emelje, jöllehet ez a törvényes vád fogalmi része.

³¹ 2017. évi XC. tv. LXV. fejezet.

³² 2017. évi XC. tv. LXV. fejezet.

³³ Az ügyészi szakaszhoz köthető egyszerűsítő eljárások: (1) ügyészi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése, (2) közvetítői eljárás, (3) feltételes ügyészi felfüggesztés, (4) az egyezségi eljárás esetében az előzetes egyeztetési eljárás, (5) az együttműködő terhelt esetében az eljárás megszüntetése, (6) a bíróság elé állítás ügyészi szakasza, (7) a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás ügyészi szakasza.

AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉS FOGALMA, CÉLJA ÉS A
MEGALAPOZOTT MÉRTÉKES INDÍTVÁNY JELENTŐSÉGE

Az imént felsorolt, megváltozott normák okozta feladatok az ügyészség vonatkozásában is fontosak. Mégis, álláspontom szerint, 2018. július 1-je óta az egyik legnagyobb hatást a bírói ítélkezésre összességében a mértékes indítvány előterjesztésével gyakorolta és gyakorolja az ügyészség. Ennek a mértékes indítványnak az első megmérettetése az előkészítő ülésen dől el. A legfőbb ügyész az egységes ügyészégi joggyakorlat kialakítása érdekében azonnal megalkotta a 9/2018. (VI. 29.) legfőbb ügyészi utasítást, amely az előkészítő eljárással, a nyomozás felügyeletével és lebonyolításával kapcsolatos ügyészi feladatokról, valamint a végső intézkedésekről rendelkezik.

Az előkészítő ülés mint perkoncentráció megalkotásának jogpolitikai célja az eljárás gyorsítása volt.³⁴ A rendelkezésre álló statisztikai adatok ezt a célt teljes egészében igazolták. Úgy is mondhatjuk, hogy a törvényalkotás beváltotta e jogintézmény tekintetében az ehhez fűzött reményt.

A Be. 121–122. §-hoz fűzött törvényi indokolás értelmében „[a]z előkészítő ülés kötelező bevezetése és annak funkciója a törvény egyik kiemelkedő újítása, amely során a büntetőeljárás kimenetele és a bírósági eljárás menete érdemben befolyásolható. Ez a funkció a terhelt közvetlen, aktív és hiteles részvételét igényli [...]”. A Be. 325. §-hoz fűzött törvényi indokolás pedig azt rögzíti, hogy a törvény azért tartotta meg a vádiratnak a vádlott részére – továbbra is – a bíróság általi kézbesítésre vonatkozó szabályait, „mert ezzel garantálható, hogy a bíróság a kézbesítés idejének – és ezzel együtt az előkészítő ülés kitűzésére irányadó határidő kezdetének – az ismeretében, a védelem számára megfelelő idő biztosításával tehesse meg további intézkedéseit.” Az előkészítő ülés további „előkészítése” már azzal is realizálódik, hogy az ügyészség nem az előkészítő ülésen, hanem a vádiratban közli a mértékes indítványát.

Álláspontom szerint az előkészítő ülés olyan, a büntetőeljárás gyorsítását célzó, nyilvános ülés, jogintézmény, ahol perkoncentrációs céllal egyértelművé válik a büntetőeljárás további iránya, lefolytatása attól függően, hogy az ügyészség tesz-e a vádiratban vagy legkésőbb az előkészítő ülésen mértékes indítványt, vagyis ez az indítvány a büntetés vagy intézkedés nemére és tartamára, illetve mértékére irányuló indítvány-e. Azzal a kioktatással és később feltétellel, hogy

³⁴ 2017. évi XC. tv. 121–122. §-ához fűzött törvényi indokolás.

a vádlott az előkészítő ülésen beismerheti – abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek – a bűnösségét, a bűncselekmény elkövetését, és lemond-e a tárgyalás tartásához fűződő jogáról.

Amennyiben ennek következtében a bíróság a vádlottnak a bűnösség beismerésére vonatkozó nyilatkozatát elfogadja,³⁵ akkor ennek az a nagyon nyomatékös következménye, hogy a bíróság már nem vizsgálja a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését.³⁶ Ezen tényekből is látható, hogy az ügyészségi mértékes indítványnak óriási jelentősége van a bírósági eljárás mikénti lefolytatásának az alakításában. Mindamelllett a mértékes indítvány jelentősége nem csak abban érhető tetten, hogy az ügyészség megteszi-e a mértékes indítványát, vagy sem, és ezzel már választási lehetőséget ad a terheltnek a bizonyítás mellőzése és egy gyorsabb eljárás tekintetében vagy a bizonyítással élés vonatkozásában. Meggyőződésem szerint az ügyészségnek a mértékes indítvány megtételénél – az állam büntetőjogi igényét és a jogintézmény célját, lényegét szem előtt tartva – az a felelőssége is hangsúlyossá válik, hogy olyan indítványt³⁷ tegyen, amely a terhelt vonatkozásában is indokoltta és vonzóvá teszi, hogy ne válassza a hosszabbnak tűnő védekezési, bizonyítási eljárást.

Szakmai körökben elhangzik, hogy a mértékes indítvány megtételénél nincs olyan jelentősége a büntetés, intézkedés mértékének, tartamának, ugyanis a bíróságnak lehetősége van arra, hogy az ügyészi mértékes indítványnál enyhébb büntetést szabjon ki. Ezzel az érveléssel nem értek egyet, mert a vádlott, védő először a mértékes indítvánnyal „találkozik”, és semmilyen garancia sincs arra, hogy a bíróság valóban enyhíti-e a mértékes indítványban meghatározott büntetés nemét, tartamát. Sőt arra is találtam példát,³⁸ hogy a másodfokú bíróság a törvény kötelező rendelkezése ellenére³⁹ ügyészi súlyosításra vonatkozó fellebbezésnek helyt adva súlyosította a mértékes indítvány alapján kiszabott büntetés tartamát. Ebben az esetben a rendkívüli jogorvoslatok közül csak a legfőbb ügyész által gyakorolt jogorvoslat a törvényesség érdekében útján lehetett a törvénysértést megszüntetni. Itt ugyanis nem a súlyosítási tilalom rendelkezései, hanem a Be. 10. § 15. pontjának (3) bekezdésében meghatározott hátrányosabb büntetés tilalmának a megsértését kellett orvosolni.

³⁵ 2017. évi XC. tv. 504. §.

³⁶ 2017. évi XC. tv. 500. § (2) bekezdés b. pont.

³⁷ A büntetés, intézkedés nemére, mértékére és tartamára vonatkozó indítvány.

³⁸ BH2023./353.

³⁹ 2017. évi XC. tv. 565. § (2) bekezdés.

Tényként megállapítható, hogy egyáltalán nem közömbös, sőt nagyon is fontos, releváns, hogy az ügyészség milyen büntetésre (intézkedésre) és milyen tartamú indítványt tesz a mértékes indítványában. Ez a feladat egy másfajta kihívást jelent az ügyészségnek, mert korábban ilyen kvázi büntetéskiszabást orientáló feladatot nem látott el. Jóllehet a bíróság dönt az indítvány elfogadásáról és az indítvány alapján a büntetés kiszabásáról, azonban az ügyészség indítványa abszolút determinálja a bírósági eljárást és büntetéskiszabást is két irányban. Egyrészt, mert a terhelt az ügyészségi mértékes indítvány alapján dönti el védekezik-e, vagy beismer-e. A „megajánlott” büntetés, intézkedés tartama, mértéke megfelelő-e számára a bűncselekmény beismeréséhez és így a tárgyalásról való lemondásához, vagy inkább tagadja, vagy részben tagadja a bűncselekmény elkövetését, és további bizonyítás lefolytatását, kirekesztését indítványozza. A másik determináció abban rejlik, hogy amennyiben a vádlott elfogadja az ügyészség által meghatározott mértékes indítványt, és beismeri a bűncselekmény elkövetését, a bíróságnak ez a mértékes indítvány, illetve az abban lévő büntetés, intézkedés az origója, a kiindulási pontja a büntetés, intézkedés alkalmazásakor, kiszabásakor.

A mértékes indítvány horderejét, súlyát jól példázza a Kúria egyik eseti döntése is, amely egyértelművé teszi, hogy amennyiben a vádlott beismeri ugyan a bűncselekmény elkövetését, lemond a tárgyalás tartásához való jogáról, de az ügyész nem teszi meg a mértékes indítványát, akkor ez nem alapozza meg a speciális szabályok szerinti büntetéskiszabást.⁴⁰ Másképp fogalmazva, ha a bíróság a terhelt ilyen nyilatkozatát a törvényi feltételek fennállása mellett elfogadja, és hiába alapozza az ítéletét ezen beismerő nyilatkozatra és az eljárás ügyirataira, az ügyészi mértékes indítvány hiányában a büntetést az általános szabályok szerint, a Btk. Általános és Különös Részében meghatározott rendelkezések alapján meghatározott büntetési tételkeret figyelembevételével kell meghatároznia. Az ügyészséget nem terheli kötelezettség arra nézve, hogy a kiszabott büntetés vagy intézkedés tartamára vagy mértékére meghatározott indítványt tegyen akkor, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését a váddal egyezően beismeri, és a tárgyaláshoz való jogáról lemond.

Az előkészítő ülés mint perkoncentráció megalkotásának jogpolitikai célja az eljárás gyorsítása volt.⁴¹ A rendelkezésre álló statisztikai adatok ezt a célt teljes

⁴⁰ BH2023/29.

⁴¹ 2017. évi XC. tv. indokolása.

1. táblázat. Az első fokozat előkészítő ülésén befizetett peres ügyek számokban

	2018. év			2019. év			2020. év			2021. év			2022. év			2023. év			2024. év		
	Befizetett peres ügyek száma összesen			Ebből		Befizetett peres ügyek száma összesen	Ebből		Befizetett peres ügyek száma összesen	Ebből		Befizetett peres ügyek száma összesen	Ebből		Befizetett peres ügyek száma összesen	Ebből		Befizetett peres ügyek száma összesen	Ebből		
	db	%	Előkészítő ülésen befizetett ügyek	db	%		Előkészítő ülésen befizetett ügyek	db		%	Előkészítő ülésen befizetett ügyek		db	%		Előkészítő ülésen befizetett ügyek	db		%		
Balassagyarmati Törvényszék	773	87	11,30	677	221	32,60	571	226	39,60	534	180	33,70	565	218	38,60	500	206	41,20	547	277	50,60
Budapesti Könyvelői Törvényszék	5 477	363	6,60	4 134	934	22,60	3 082	783	25,40	2 857	981	34,30	2 783	1 119	40,20	2 601	1 096	42,10	2 484	888	35,70
Debreceni Törvényszék	2 471	118	4,80	1 670	434	26,00	1 243	394	31,70	1 206	435	36,10	1 020	332	32,50	1 245	381	30,60	1 408	407	28,90
Egri Törvényszék	1 698	37	2,20	1 427	302	21,20	811	228	28,10	904	354	39,20	873	333	38,10	974	381	39,10	978	411	42,00
Fővárosi Törvényszék	11 010	605	5,50	8 902	1 727	19,40	6 868	1 482	21,60	6 094	1 714	28,10	6 428	1 936	30,10	6 197	2 027	32,70	6 584	2 259	34,30
Győri Törvényszék	1 807	139	7,70	1 428	438	30,70	1 200	374	31,20	1 198	417	34,80	1 575	576	36,60	1 483	502	33,90	1 182	469	39,70
Gyulai Törvényszék	1 273	64	5,00	984	368	37,40	820	197	24,00	726	228	31,40	779	261	33,50	771	242	31,40	771	311	40,30
Kaposvári Törvényszék	1 604	73	4,60	1 146	318	27,70	820	208	25,40	851	312	36,70	1 038	298	28,70	1 004	302	30,10	931	240	25,80
Kecskeméti Törvényszék	2 954	241	8,20	2 344	859	36,60	1 919	637	33,20	1 876	636	33,90	1 877	701	37,30	2 130	879	41,30	2 249	880	39,10
Miskolci Törvényszék	3 190	156	4,90	2 307	714	30,90	1 796	726	40,40	1 993	832	41,70	2 011	823	40,90	1 968	781	39,70	2 236	886	39,60
Nyíregyházi Törvényszék	3 128	67	2,10	2 422	442	18,20	1 703	435	25,50	1 678	475	28,30	1 780	646	36,30	1 562	636	40,70	1 464	658	44,90
Pécsi Törvényszék	1 710	77	4,50	1 439	355	24,70	1 313	377	28,70	1 114	339	30,40	1 215	465	38,30	1 125	434	38,60	1 167	482	41,30
Szegedi Törvényszék	2 194	170	7,70	1 872	554	29,60	1 326	379	28,60	1 246	378	30,30	1 368	476	34,80	1 615	575	35,60	1 313	502	38,20
Székesfehérvári Törvényszék	1 507	134	8,90	1 122	318	28,30	757	213	28,10	768	234	30,50	880	320	36,40	817	267	32,70	790	281	35,60
Székszárdi Törvényszék	1 024	60	5,90	711	260	36,60	663	236	35,60	790	324	41,00	908	422	46,50	827	373	45,10	804	343	42,70
Szolnoki Törvényszék	2 170	42	1,90	1 524	275	18,00	916	246	26,90	902	314	34,80	965	382	39,60	1 072	393	36,70	1 193	397	33,30
Szombathelyi Törvényszék	1 073	57	5,30	720	181	25,10	575	160	27,80	600	198	33,00	618	201	32,50	642	230	35,80	667	236	35,40
Tatabányai Törvényszék	1 501	64	4,30	1 228	192	15,60	693	192	27,70	750	287	38,30	765	301	39,30	914	387	42,30	779	300	38,50
Veszprémi Törvényszék	1 565	56	3,60	1 259	254	20,20	853	249	29,20	809	241	29,80	799	270	33,80	684	252	36,80	803	299	37,20
Zalaegerszegi Törvényszék	995	39	3,90	719	239	33,20	635	217	34,20	598	210	35,10	558	230	41,20	633	247	39,00	614	234	38,10
Összesen	49 124	2 649	5,40	38 035	9 385	24,70	28 564	7 959	27,90	27 494	9 089	33,10	28 805	10 310	35,80	28 764	10 591	36,80	28 964	10 760	37,10

Forrás: Országos Bírósági Hivatal (2025. év)

egészében igazolták. Úgy is mondhatjuk, hogy a törvényalkotás beváltotta e jogintézmény tekintetében az ehhez fűzött reményt.

Abban, hogy ez megvalósuljon, az ügyészségnek óriási szerepe volt, ugyanis az ügyészség felismerte, hogy a törvényalkotónak egy másik, az eljárás gyorsítására megalkotott és újraszabályozott jogintézménye, az egyezség a gyakorlatban lényegében alig működik.

Az 1. táblázatban látható statisztikai adatok pontosan elénk tárják, hogy a jogintézmény és a törvény hatálybalépése óta eltelt 6 és fél év alatt az előkészítő ülésen befejezett ügyek aránya országosan az első félévi (2018. II. féléve) 5,4%-ról a 2024. év végén országosan már 37,1%-ra emelkedett. Történt ez oly módon, hogy közben az évente befejezett peres ügyek száma a 2020. évtől kezdődően átlagban 28 ezer ügy körüli befejezés volt, vagyis szinte azonos számú. Tényként megállapítható, hogy az 5,4%-ról, amely az első féléves (2018) időszak volt, a 2019. évben már 24,7%-ra, vagyis majdnem ötszörösére emelkedett az előkészítő ülésen befejezett ügyek százalékos aránya. Öt év múlva pedig az előkészítő ülésen befejezett ügyek aránya további 10%-kal nőtt, és megállapítható, hogy a 2024. évben már a büntető peres ügyek 37,1%-át, vagyis a peres ügyek több mint egy-harmadát a bíróságok előkészítő ülésen fejezték be.

ÖSSZEGZÉS

Úgy gondolom, hogy ebben a tanulmányban sikerült felvillantani, érzékeltetni az ügyészi mértékes indítvány tényének, tartalmának, hatásának és fontosságának a kivételes jelentőségét. A mértékes indítvánnyról a bíróságnak a kötelezően megtartandó előkészítő ülésen kell döntenie, ahol az ügyésznek, vádlottnak jelen kell lennie. A védőnek csak akkor kell jelen lennie, ha az eljárásban egyébként részt vesz.

Álláspontom szerint a mértékes ügyészi indítvány jelentőségére tekintettel, a védelemhez való jog biztosítása akkor valósulhatna meg, ha a kötelező védői részvételt a törvényalkotó előírná. Az Alkotmánybíróság számos határozatában előírta a hatékony védelem fogalmát az alábbiak szerint:

„A védelemhez való jog alkotmányos büntetőeljárás alapelve az eljárás egész menetében számtalan részletszabályban ölt testet. A védelemhez való jog a büntető-eljárás alá vont személy azon jogaiban, illetve a hatóságok azon kötelezettségeiben

realizálódik, amelyek biztosítják, hogy a vele szemben érvényesített büntetőjogi igényt megismerje, arról álláspontját kifejtthesse, az igényvel szembeni érveit felhozassa, a hatóságok tevékenységével kapcsolatos észrevételeit és indítványait előterjeszthesse, továbbá védő segítségét vehesse igénybe. A védelemhez való jog tartalmát képezik a védő azon eljárási jogosítványai, illetve a hatóságok azon kötelezettségei, amelyek részéről a védelem ellátását lehetővé teszik.”⁴²

Ahhoz, hogy a terhelt eldöntse, elfogadja-e a mértékes ügyészi indítványt, vagy a bizonyítás útját válassza még kisebb súlyú bűncselekményeket tartalmazó vádemelés esetén is – ahol nincs kötelező védelem –, a meghatalmazott védő tekintetében is komoly szakmai felelősséget jelent, akár egyvádoltas, akár többvádoltas ügyről beszélünk.

IRODALOMJEGYZÉK

- BELOVICS Ervin (2021): Az ügyészség feladatai a megújult büntetőeljárás tükrében. *Magyar Jog*, 68(6), 337–342.
- CZINE Ágnes (2021): A Királyi Ügyészségtől Magyarország Ügyészségéig 150 év távlatából, avagy az ügyészség alkotmányos helyzetének változásai. *Magyar Jog*, 68(6), 355–361.
- CSONTOS Laura (2022): Egyezség és előkészítő ülés a módosító novella tükrében. In KISS Tibor – DORNFELD László (szerk.): *Válogatás a Magyar Kriminológiai Társaság 2021 évben tartott online tanácskozásán elhangzott előadásokból*. Budapest: Magyar Kriminológiai Társaság, 11–20.
- DOMOKOS Andrea (2024): A Csemegi-kódex a „pompázatos kölni dóm”. In CZINE Ágnes (szerk.): *„Csemegi csak egy volt.” Csemegi Károly emlékkötet*. Budapest: Orac, 39–44.
- GELLÉR Balázs – BÁRÁNYOS Bernadett (2019): Az új Be. kapcsán a joggyakorlatban jelentkező egyes problémák az előkészítő ülés, a szakértő és a zár alá vétel szabályozásán keresztül. *Miskolci Jogi Szemle*, 14(2/1Klsz), 303–314.
- IBOLYA Tibor (2024): Ötéves büntetőeljárási törvényünk néhány gyakorlati tapasztalata. *Magyar Jog*, 71(3), 129–133.
- KÖHEGYI Eszter Barbara (2022): Az előkészítő ülés szilánkjai. In JUNG I Eszter (szerk.): *Büntetőjogi Tanulmányok. XXI. kötet*. Veszprém: MTA VTB, 44–55.
- NÁNÁSI László (2011): *A magyar királyi ügyészség története*. Budapest: Legfőbb Ügyészség.
- POLT Péter (2024): Csemegi Károly hatása a modern ügyészség kialakulására. In CZINE Ágnes (szerk.): *„Csemegi csak egy volt.” Csemegi Károly emlékkötet*. Budapest: Orac, 54–62.

⁴² 25/1991. (V. 18.) AB határozat, ABH 1991, 414; 8/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [26]; 3386/2024. (XI. 8.) AB határozat, Indokolás [23].

Csizner Zoltán

A GYERMEKPORNOGRÁFIA TILALMA

A GYERMEKEK VÉDELME A KIBERTÉRBEN

Korunk egyik legaktuálisabb kérdése, hogy az internet ártalmas hatásaitól milyen hatékonysággal tudjuk megvédeni magunkat és a társadalmunkat. Az információk és anyagi javaink védelme mellett azonban nem szabad elfelejtkezünk a gyermekekre leselkedő veszélyekről sem, amelyek a világhálón új formákban, új dimenziókat megnyitva jelennek meg. Ezek közül is kiemelt helyen kell említeni a gyermekek szexuális bántalmazását vagy kihasználását.

Az Egyesült Királyságban működő IWF¹ jelentése szerint 2023-ban 392 ezer bejelentés érkezett hozzájuk olyan weblapokról, amelyeken gyermekeket ábrázoló pornográf tartalmak érhetők el.² Ezek 70%-a bizonyult valósnak, és ebből a 275 ezer, ellenőrzött gyermek ábrázoló tartalomból 52 ezer a legveszélyesebbnek minősített, ún. „A” kategóriába sorolt felvétel volt.³ Ez a mennyiség két év alatt duplázódott meg, ami jól mutatja a gyermekek fenyegetettségének rohamos növekedését, ami a jog oldaláról is határozott fellépést követel.

A hazai szabályozás is folyamatosan változik ennek érdekében, és a nemzetközi jogi környezettel való összehasonlítása reményeim szerint kellő objektivitással mutatja meg annak erőnyeit. Ugyanakkor a külföldi példák olyan lehetőségekre is rámutatnak, amelyek esetleg gondolkozásra serkentik a jogalkotókat is.

¹ Internet Watch Foundation (Internet Felügyelő Alapítvány).

² IWF 2023.

³ A gyermekpornográfiával foglalkozó legtöbb nemzetközi szervezet a tartalmat több – jellemzően három vagy négy – kategóriába sorolja annak jellege, a gyermekekkel megvalósított cselekmények súlyossága vagy a megvalósuló káros hatás mértéke szerint. Általánosan a legenyhébb szint a tényleges szexuális tevékenység nélküli meztelenség ábrázolása, a legveszélyesebb szint a sadizmus, az állatokkal való szexuális cselekmény megjelenítése, míg a két véglet közötti skálán találhatók a gyermekekkel megvalósított különböző szexuális cselekmények.

A HAZAI SZABÁLYOZÁS ÁTTEKINTÉSE

A gyermekek szexuális bántalmazása és kihasználása nem új keletű, és nem a modern kor sajátossága. A középkor köznépének konkrét cselekedetei kevésbé ismertek, de az uralkodói családok történelme bővelkedik ilyen eseményekben.

Pauler Tivadar az 1865-ös büntetőjog tankönyvében a 14 év alatti, beleegyező nőszeméllyel végrehajtott „házasságon kívüli elhálást” erőszakos nemi közösülésnek tekintette.⁴ Pár évvel később a *Csemegi-kódex* pedig még részletesebb szabályokat állított fel.⁵ Büntetni rendelte az erőszakos nemi közösülést és a szemérem elleni erőszakot – amelyet csak férfi követhetett el vele házasságban nem lévő nő sérelmére – és az elkövetési magatartások között a „sértett öntudatlan, akarata nyilvánítására, vagy védelmére tehetetlen” állapotának kihasználása is szerepelt.⁶ Ugyan a kódex nem rendelkezett külön a 12 év alattiak akaratnyilvánítási képtelenségéről, de a Kúria 1881. február 22-én kelt döntése szerint „a tizenkét éven aluli gyermekek nem rendelkeznek sem kellő felismerő képességgel, sem akaratuk teljes elhatározására szükséges képességgel, ezért a tizenkét éven aluli lánnyal való közösülés vagy annak kísérlete, minden esetben erőszakos közösülésként értékelendő”.⁷

A kódexben a mai gyermekpornográfiához leginkább a 248. §-ban meghatározott szemérem elleni vétség állt közel, amelynek elkövetője lehetett a fajtalanságot tartalmazó irat, nyomtatvány, képes ábrázolat nyilvános helyen történő kiállítója, árusítója, terjesztője vagy pedig ezeknek a szerzője, készítője és nyomtatója is. Azonban a párhuzamosság csak az elkövetési magatartásban merül ki, mivel a korabeli szabályozás nem részesítette fokozott védelemben a gyermekeket, és nem tett különbséget sem a tartalmakban megjelenített személyek életkora, sem a tartalmakat megismerők szemszögéből.

A Csemegi-kódex különös részét 1961-ben váltotta fel a kommunista diktatúra első büntető törvénykönyve,⁸ amit 1978-ban egy újabb törvény követett.⁹ A nemi erkölcs elleni bűncselekmények érdemben nem változtak. A gyermekeket ábrázoló pornográf tartalmakkal kapcsolatos tiltások ezekben a törvényekben is elsősorban a fajtalan tevékenység ábrázolásának tiltásában jelentkeztek, és nem

⁴ PAULER 1865: 99.

⁵ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről.

⁶ A Csemegi-kódex 232–233. §-a.

⁷ NAGY 2019: 52.

⁸ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről.

⁹ 1978. évi IV. törvény a büntető törvénykönyvről.

a kiskorúak védelme dominált. Sem az 1961-es, sem az 1978-as Btk. nem tett különbséget a szeméremsértő pornográf tartalmak szereplői és megismerői között, legfeljebb a büntetés kiszabásánál vehette figyelembe a bíró ezt a körülményt.

A 20. század második felében a technika fejlődésével először a nyomtatott termékek, majd a század végén a világhálónak köszönhetően az elektronikus tartalmak váltak mind szélesebb körben elérhetővé, ami által a gyermekről készült pornográf tartalmak is könnyebben és kockázatmentesebben terjedtek. Mind többen fértek hozzá ezekhez a tartalmakhoz, és az ezekkel való kereskedelem is robbanásszerűen nőtt. Az illegális piac jelentette extraprofit lehetősége a szervezett bűnözés figyelmét sem kerülte el, ami a gyermekek szexuális kizsákmányolását is fokozta. Különösen hangsúlyossá vált ez a probléma a szegényebb régiókban és a fejlődő országok térségeiben.

Az új körülményekre az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1989-es *New York-i Egyezménye*¹⁰ volt az első olyan nemzetközi válasz, amelyik előírta a szerződő államok részére a gyermekek nemi kizsákmányolása elleni hatékony fellépést. Az egyezmény alapján – amelyet 1991-ben hazánk is kihirdetett¹¹ – 1997-ben módosult az 1978-as Btk., és beiktatásra került a *tiltott pornográf felvétellel visszaélés* tényállása.¹² Ez szankcionálta a kiskorú személyt ábrázoló pornográf tartalmú képfelvétel készítését és forgalomba hozatalát, az azzal való kereskedést, valamint a kiskorú személy pornográf tartalmú műsorban való szerepeltetését. Ezentúl büntetni rendelte az ezekhez anyagi eszközöket nyújtó személyeket is.

2007-ben a tényállás az internet jelentette új kihívásokra figyelemmel – és a *Budapesti Egyezmény*¹³ alapján – részben bővült, részben pedig a házasság, a család és az ifjúság elleni bűncselekmények köréből a nemi erkölcs elleni bűncselekmények közé került. Az új tényállás – a korábbiak megtartása mellett – elkövetési magatartásként nevesítette a 18 éven aluli személyt ábrázoló pornográf felvétel megszerzését, tartását, kínálását, átadását, hozzáférhetővé tételét, súlyosabb büntetendő esetként a nagy nyilvánosság számára való hozzáférhetővé tételét, illetve a pornográf felvételen vagy műsorban való felhívást.¹⁴

A jelenleg is hatályos 2012-es Btk. a korábbi szabályozáshoz hasonló módon rendelkezett a fiatalkorúakat ábrázoló pornográf tartalmakkal kapcsolatban,

¹⁰ A gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény.

¹¹ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

¹² 1978-as Btk. 195/A. §, beiktatta 1997. 09. 15-től az 1997. évi LXXIII. tv. 21. §-a.

¹³ Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezménye.

¹⁴ Az 1978-as Btk. 204. §, beiktatta 2007. 06. 01-től az 2007. évi XXVII. tv. 8. §-a.

de kisebb változásokat azért bevezetett.¹⁵ A 2013. július 1-jén hatályba lépett új büntető törvénykönyv a bűncselekmény megnevezését *gyermekpornográfiára* módosította, és tovább bővítette az elkövetési magatartásokat is. Egyrészt a kiterjesztette azt a gyermekpornográf műsoron részt vevőkre, másrészt súlyosabban rendelte büntetni az ilyen felvétel készítését, átadását és hozzáférhetővé tételét azokban az esetekben, amikor az azzal érintett fiatakorú az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt állt, illetve az elkövető a sértettel fennálló egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyral visszaélve követte el a bűncselekményt.¹⁶

A 2012-es Btk.-t 2021-ben a pedofil bűnelkövetőkkel szembeni szigorúbb fellépésről, valamint a gyermekek védelme érdekében egyes törvények módosításáról szóló 2021. évi LXXIX. törvény módosította. Az elkövetési magatartások pontosítása és egyes szankciók szigorítása mellett a módosítás egyik legnagyobb erénye, hogy az értelmező rendelkezése az elkövetés tárgyát kiterjesztette a nem létező személy vagy személyek valóságghű ábrázolására is.¹⁷ A törvény indokolása szerint ezzel azt az értelmezési lehetőséget szüntette meg a jogalkotó, miszerint csak a valós személyekről előállított felvételek büntethetők.¹⁸ Az új rendelkezés így – az európai joggyakorlatban úttörőnek számító módon – az olyan, mesterséges intelligencia által generált tartalmakra is alkalmazható, amely nem létező gyermekeket ábrázol pornográf módon. (A valóságban létező gyermekek nem ténylegesen megtörtént pornográf helyzetben történő ábrázolása eddig is tényállásszerű volt, hiszen a törvény korábban sem követelte meg, hogy a felvétel valóságos eseményt tartalmazzon.)

SZABÁLYOZÁS AZ EGYES ORSZÁGOKBAN

A külföldi büntetőjogi gyakorlat – a 2007-es *Lanzarote egyezmény*nek megfelelően¹⁹ – következetesen tiltja a gyermekeket ábrázoló pornográf tartalmak készítését és az azzal való kereskedést, de a részletszabályok gyakran eltérők.

¹⁵ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

¹⁶ A 2012-es Btk. 204. §-a.

¹⁷ A 2021. évi LXXIX. tv. 20. §-a.

¹⁸ 2021. évi LXXIX. törvény 20. §-hoz fűzött részletes indokolás.

¹⁹ Az Európa Tanács 2007. október 25-én Lanzarotében aláírt Egyezménye a gyermekek védelméről a szexuális kizsákmányolás és bántalmazása ellen.

Országunként eltérő a fokozottan védett életkor felső határa, amely alatt beleegyezés esetén is tiltott a gyermekkel a szexuális cselekmény, de az egyes elkövetési magatartásokban is láthatunk különbségeket.

A francia Btk.²⁰ a 15–18. év közötti gyermeket ábrázoló pornográf tartalmak terjesztés céljából történő készítését vagy rögzítését 5 éves szabadságvesztéssel és pénzbírsággal rendeli büntetni, míg a 15 év alatti gyermekek esetében már a terjesztési szándék nélkül is ugyanígy büntetendő a pornográf tartalom készítése vagy rögzítése.

Mindkét esetben a készítővel megegyező módon szankcionált az ilyen tartalmak felajánlása, elérhetővé tétele, terjesztése, behozatala vagy kivitele, de a szabadságvesztés mértéke 7 évre, míg a pénzbírság összege 100 ezer euróra emelkedik, ha a cselekményhez elektronikus hírközlő hálózatot használnak.

Az online rendszerben elérhető, 18 év alatti gyermeket ábrázoló pornográf-tartalmak bármilyen módon történő megszerzése vagy birtoklása 5 éves szabadságvesztéssel és pénzbírsággal fenyegetett.

A kiskorúak védelme érdekében a francia Btk. 3 éves szabadságvesztéssel és pénzbírsággal bünteti, ha erőszakos, terrorizmusra buzdító, szélsőségesen pornográf jellegű, az emberi méltóságot súlyosan sértő vagy más hasonló tartalmak kiskorúak által is láthatók vagy észlelhetők.²¹

A kiskorú beleegyezésével végrehajtott szexuális cselekmény nemi erőszaknak minősül abban az esetben is, ha a kiskorú érintett és a nagykorú elkövető között a korkülönbség 5 évnél több. Amennyiben a kiskorú beleegyezésére díjazás vagy annak ígérete, valamilyen egyéb juttatás vagy előny ígérete alapján került sor, az említett korkülönbségen belül is megállapítható a nemi erőszak.

A törvényben meghatározott speciális eset a vérfertőző nemi erőszak, amelynek elkövetője a kiskorúval rokoni (felmenő, testvér, nagybácsi, nagynéni, unokatestvér) vagy a törvényből eredő más függőségben áll. Ebben az esetben a kiskorú beleegyezése ellenére is megállapítják az erőszakot, hiszen a függőségi helyzet miatt kétségbe vonható a hozzájárulás önkéntessége.

A törvény a kiskorúak sérelmére elkövetett nemi erőszakot 20 éves szabadságvesztéssel rendeli büntetni. A nemi erőszak minősített esetei között szerepel többek között az is, ha annak végrehajtásakor kiskorú személy is jelen volt, és szemtanúja volt.²²

²⁰ Francia Btk. (Code pénal). Az 1994. március 1-jén hatályba lépett Büntető Törvénykönyv.

²¹ A francia Btk. 227-21-227-28. cikke.

²² A francia Btk. 222-22-222-25. cikke.

A nemi erőszakért legsúlyosabban kiszabható ítélet életfogytig tartó szabadságvesztés, amennyiben a nemi erőszakot kínzás vagy barbár cselekmény előzte meg, kísérte vagy követte.

A *spanyol Btk.*²³ 5 évig terjedő szabadságvesztéssel bünteti azt, aki kiskorút – vagy annak látszó személyt – ábrázoló pornográf tartalmat előállít, értékesít, terjeszt vagy bemutat, illetve aki pornográf tartalmú műsorban ilyen kiskorút szerepeltet.

Minősített eset többek között a 16 éven aluli fiatalkorú szerepeltetése vagy pornográf ábrázolása, valamint az elkövető és a fiatalkorú között fennálló függőségi vagy bizalmi viszony (például rokonság, felügyelet, gyámság, tanár), az erre kiszabható büntetés felső határa 9 év.

A saját használatra megszerzett vagy tartott, illetve információs és kommunikációs technológiákon keresztül tudatosan elért gyermekpornográf tartalmak miatt 1 évig terjedő szabadságvesztés vagy pénzbüntetés szabható ki.

A 16 évnél fiatalabb kiskorúval elkövetett szexuális cselekmény 6 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, míg minősített esetben (például erőszak vagy fenyegetés alkalmazása, kiszolgáltatott helyzettel való visszaélés, védekezésre képtelen állapot kihasználása) a kiszabható szabadságvesztés felső határa 10 év. Amennyiben a cselekmény hüvelyi, anális vagy orális behatolással jár, úgy alapesetben 12 évig, míg a minősített esetekben – amely az előzőekhez képest kiegészül többek között az elkövető és a sértett közötti rokoni kapcsolattal, a többes elkövetéssel, a rendkívüli megaláztatással – 15 évig terjedhet a szabadságvesztés.

Spanyolországban 2 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetik a szexuális cselekményt végzőt, ha 16 év alatti kiskorú ennek szemtanúja lesz, és ezen belül súlyosabban, 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetik, ha a kiskorú által észlelt cselekmény egyben szexuális szabadság elleni bűncselekmény is.²⁴

Sui generis bűncselekményként 3 évig terjedő szabadságvesztéssel rendelik büntetni, ha valaki 16 éven aluli személlyel a fentebb leírt szexuális bűncselekmény elkövetése érdekében infokommunikációs eszközön kapcsolatba lép, és találkozót kér tőle, míg 2 éves büntetési tétellel, ha tőle pornográf tartalmú felvételek átadását vagy bemutatását kéri.

²³ Spanyol Btk. (Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal). A 10/1995. november 23-ai törvény a Büntető Törvénykönyvről.

²⁴ A spanyol Btk. 178–183. cikke.

A német Btk.²⁵ külön rendelkezik a 14 év alatti (gyermek) és a 14–18 év közötti (ifjúsági) pornográf tartalmakkal való visszaélésről.²⁶ Mindkét esetben azonosak az elkövetési magatartások, de gyermek esetében szigorúbbak a büntetési tételek. Míg például az ifjúsági pornográf tartalom birtoklása 2 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, addig ugyanez gyermekpornográf tartalom esetén 5 éves büntetési tétellel fenyegetett.

A Lanzarote egyezmény alapján kötelezően büntetendő cselekményeken túl a német Btk. tiltja a pornográf tartalmak fiatalkorúaknak történő bemutatását, illetve a gyermekek előtt végzett szexuális cselekményeket is. Így legalább 1 éves szabadságvesztéssel kell büntetni azt, aki 14 éven aluli gyermek jelenlétében szexuális cselekményt folytat, valamint azt, aki gyermekek részére pornográf illusztrációt, képet, adathordozót vagy hanganyagot mutat be.²⁷ Aki a pornográf tartalmat 18 éven aluliak számára kínálja vagy teszi hozzáférhetővé, azt 1 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethetik.²⁸

A 14 évnél fiatalabb gyermekkel végzett szexuális cselekmény 10 éves büntetési tétellel fenyegetett.²⁹ A német Btk. meghatározza a „védelem alatt állók” fogalmát (olyan 18 év alatti fiatal, aki az elkövető felügyelete, nevelése alatt áll, vele függőségi viszonyban van, rokoni kapcsolatban áll), és a velük végzett szexuális aktus 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.³⁰

A német Btk. külön rendelkezik a bűnügyi hatóság egyes nyomozási cselekményeiről, és büntetlennek minősít bizonyos elkövetési magatartásokat, így például a gyermekpornográf tartalom terjesztését, birtoklását. Ehhez azonban olyan feltételeknek kell konjunktív módon teljesülniük, mint a bizonyíték más módon történő beszerzésének reménytelen vagy lényegesebben nehezebb volta, és hogy az adott tartalom nem mutathat be valóságban megtörtént eseményeket, továbbá ahhoz nem használhatnak valós gyermekről vagy fiatalról készült képet.³¹ Ez a felhatalmazás különösen a felderítések és a fedett műveletek végrehajtását teszi hatékonyabbá, miközben garanciát nyújt arra is, hogy egyetlen valós gyermek sem sérülhet ennek érdekében.

²⁵ Német Btk. (Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998. – StGB.) 1998. november 13-án kihirdetett Büntető Törvénykönyv.

²⁶ A német Btk. 184b. §-a és 184c. §-a.

²⁷ A német Btk. 176. §-a és 176a. §-a.

²⁸ A német Btk. 184. § (1) bekezdése.

²⁹ A német Btk. 176. § (1) bekezdése.

³⁰ A német Btk. 174. §-a.

³¹ A német Btk. 184b. § (6) bekezdése.

A *cseh Btk.*³² szerint 2 éves szabadságvesztéssel büntethető, aki 18 éven aluli személyt (gyermeket) ábrázoló pornográf tartalmat kezel, míg az ilyen tartalom készítője, értékesítője, importálója, exportálója, forgalomba hozója 3 éves szabadságvesztéssel sújtható.

A *cseh Btk.* 2 évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni a pornográf tartalmak 18 éven aluliak részére történő átadását, kínálását vagy hozzáférhetővé tételét.³³

A 15 évnél fiatalabb gyermekkel folytatott szexuális cselekmény a beleegyezése esetén is büntetendő, amelynek minősített esete, ha a sértett az elkövető felügyelete alatt áll, vagy más függőségi viszony van köztük. Alapesetben a büntetés 8 évig, a minősített esetben 10 évig terjedő szabadságvesztés.³⁴

Az erőszakkal vagy fenyegetéssel kikényszerített nemi aktus és azon kívüli más szexuális cselekmény esetén minősítő körülmény, ha a sértett 18 éven aluli, és még súlyosabb a büntetés, ha 15 éven aluli. Utóbbi esetben mindkét bűncselekmény büntetési tétele 12 évig terjedő szabadságvesztés.³⁵

A *cseh Btk.* nem tér ki a nem valós személyeket vagy nem valós eseményeket megjelenítő tartalmak kérdésére, de a törvényben használt „számítógépes, elektronikus és egyéb pornográf alkotás” megfogalmazás szélesebb jogalkalmazói értelmezésnek enged teret.³⁶

A MAGYAR SZABÁLYOZÁSBAN REJLŐ LEHETŐSÉGEK

Álláspontom szerint a gyermekek szexuális bántalmazásával és kizsákmányolásával kapcsolatos magyar törvényi rendelkezések kellően alaposak, és megfelelnek a nemzetközi egyezmények által támasztott követelményeknek. Mindezek mellett három javaslat fogalmazódott meg, amelyeket érdemesnek tartok mérlegelni:

1. Büntetőjogunk következetesen a „pornográf” kifejezést használja a törvényben (előbb tiltott pornográf felvételné, majd 2012-től gyermekpornográfiaként),

³² Cseh Btk. (Zákon č. 40/2009. Sb. ze dne 8. ledna 2009 o trestní zákoník). 40/2009. törvény a büntetőtörvényről.

³³ A *cseh Btk.* 191. § (2) bekezdése.

³⁴ A *cseh Btk.* 187. §-a.

³⁵ A *cseh Btk.* 185. § (2) és (3) bekezdése, 186. § (3) és (5) bekezdése.

³⁶ A *cseh Btk.* 192. § (1) bekezdése.

míg a nemzetközi szervezetek és a legtöbb ország jogi szabályozása egységesen a *gyermek szexuális bántalmazását*,³⁷ illetve a *gyermek szexuális kizsákmányolását*³⁸ ábrázoló tartalom terminológiát alkalmazza. Érdekes lenne ehhez az általános gyakorlathoz igazodva itthon is áttérni e két kifejezés következetes alkalmazására: ezek egyrészt érthetőbben és pontosabban fejezik ki a tiltott tevékenységeket, másrészt a nemzetközi együttműködésben is egyértelműbb viszonyokat teremtenek, és nem utolsósorban megfelelnek a Luxemburgi irányelvek nemzetközi ajánlásának is.³⁹

2. A nemzetközi tapasztalatok szerint több országban (például Németországban, Spanyolországban, Franciaországban) büntetendő az is, ha a gyermekkorú személy idejekorán lesz egy szexuális cselekmény szemtanúja, vagy ismer meg pornográf tartalmat. A gyermekek fejlődésének biztosítása, a káros hatások kiküszöbölése érdekében hazánkban is érdemes lenne megvizsgálni ezen cselekmények szankcionálásának lehetőségét.

3. A magyar Btk. nem ismer olyan kivételt, amely a 18 év alatti személyről készült pornográf felvétel készítését, birtoklását vagy az annak készítésére való felhívást bármely körülmény esetén büntetlenné minősítené. Még abban az esetben sem, ha ezt például két 17 éves – érzelmi alapokon nyugvó, rendszeresen szexuális életet élő – fiatal kölcsönös beleegyezéssel, saját felhasználásra követi el. Sok esetben ezek a fiatalok nincsenek is tudatában tettük kriminális voltának, mint ahogyan ezen cselekmények társadalomra való veszélyessége is megkérdőjelezhető. Ugyanakkor a hatóságnak egy ilyen észlelése esetén hivatalból el kell járnia, és a két fiatakorút eljárás alá kell vonnia. Az eljárással együtt járó kellemetlenségek (például kutatás, nyilvántartásba vétel, gyanúsítottkénti kihallgatás) mellett a kötelezően alkalmazandó foglalkozástól való végleges eltiltás is negatív hatással lehet egy, a felnőttkor küszöbén lévő fiatal esetében.⁴⁰ Ez még akkor is igaz, ha a törvény a fiatakorúval szemben a végleges eltiltás kötelező alkalmazását különösen méltánylást érdemlő esetben engedélyezi mellőzni.⁴¹ Álláspontom

³⁷ *Child sexual abuse material* (CSAM).

³⁸ *Child sexual exploitation material* (CSEM).

³⁹ Luxemburgi irányelvek: az Intézményközi Munkacsoport által 2016. január 28-án Luxemburgban elfogadott *Terminológiai iránymutatások a gyermek szexuális kizsákmányolással és szexuális zaklatással szembeni védelmére*. ECPAT 2016.

⁴⁰ A 2012-es Btk. 52. § (3) bekezdése.

⁴¹ A 2012-es Btk. 113/A §-a.

szerint az indokolatlan elkövetővé válás megelőzése érdekében lehetővé kellene tenni, hogy a kölcsönös hozzájárulással, saját használatra készült, fiatalkorút ábrázoló pornográf tartalom birtoklása vagy annak készítése büntetlen legyen. Itt a külföldi példák alapján akár a büntetlenséget kizáró körülmény lehetne az elkövető és az érintett fiatalkorú közötti korkülönbség (például 3–5 év) túllépése, és természetesen továbbra is büntetendő maradna a felvétel harmadik félnek történő átadása, megosztása, hozzáférhetővé tétele vagy az azzal való kereskedés. Az ilyen körülmények között előállított és birtokolt pornográf tartalommal kapcsolatban a Lanzarote egyezmény is kivételt biztosít a szerződő államoknak a kötelező szankcionálás alól.⁴²

A világháló a mai világunk megkerülhetetlen részévé vált, minden előnyével és kockázatával együtt. A folyamatosan fejlődő környezet megköveteli a szabályozás aktualizálását is. Bármennyire is teljes körű egy újonnan bevezetett törvény előkészülete, elkerülhetetlen, hogy idővel újabb élethelyzeteket is szabályozzon; akár tiltással, akár engedélyezéssel. Ez különösen igaz az internet világára. Reményeim szerint ennek az időszerű változtatásnak a szükségességét sikerült úgy bemutatnom, hogy közben a hatályos szabályozás pozitívumait és az abban rejlő lehetőségeket is sikerült kiemelnem.

IRODALOMJEGYZÉK

- IWF (2023): *Reports Analysis*. Online: <https://www.iwf.org.uk/annual-report-2023/trends-and-data/reports-analysis/>
- NAGY Alexandra (2019): Az erőszakos nemi deliktumok története és alkotmányjogi elvei. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 7(1), 42–67. Online: <https://doi.org/10.32575/ppb.2019.1.3>
- PAULER Tivadar (1865): *Büntetőjogtan II. Anyagi büntetőjog különös része. Alaki Jog*. Pest: Pfeifer Ferdinánd.

⁴² Lanzarote egyezmény 20. cikk (3) bekezdése.

Domokos Andrea

EGYES BÜNTETŐPOLITIKAI KIHÍVÁSOK MAGYARORSZÁGON

KORSZAKOK A MAGYAR BÜNTETŐPOLITIKÁBAN

2010-ben új korszak kezdődött a magyar büntetőpolitikában. A korábbi elkövetőközpontú felfogással szemben az áldozatot állították a középpontba. Az elkövetőnek nem lehet több joga, mint annak, akit megkárosított, vallja ez a büntetőpolitika. Az igazságügyi reform részeként 2012-ben új büntető törvénykönyv, 2013-ban új büntetés-végrehajtási törvény, 2017-ben új büntető-eljárási törvény készült. A 2010-től életbe lépő büntetőpolitika célja a hatékony bűnüldözés mellett az igazságos, tetterányos büntetőjogot is szolgálni. Hasonlóképpen fontos eleme a büntetőpolitikának a vonatkozó európai uniós irányelvi, illetve nemzetközi szerződésből eredő elvárások folyamatos beépítése a magyar büntetőjogba.

A büntetőpolitika hangsúlyos része az a felfogás, hogy a bűnözés vagyoni hasznának megakadályozásával lehet magát a bűnözést eredményesebben visszaszorítani. A büntetőjog prevenciós hatásának erősítése nem csupán a vagyoni előnyszerzésre irányuló alapbűncselekmény esetén jut kiemelt jelentőséghez, hanem az előny biztosítását szolgáló járulékos bűncselekmények esetén is. Az uniós normaanyag által elvárt kiegészítések segítik a magyar büntetőjogot is.¹

A 2012. évi C. törvény miniszteri indoklásában hivatkozik a Nemzeti Együttműködés Programjára, amely úgy fogalmaz, hogy

„a Jogszabály szigora, a büntetési tételek növelése, az életfogytig tartó szabadságvesztés többszöri alkalmazása, az áldozatok védelme meg fogja fékezni a bűnök elkövetőit és világossá teszi a társadalom minden tagja számára, hogy Magyar-

¹ CZINE 2015.

ország nem a bűnelkövetők paradicsoma. Erős Magyarország csak akkor születethet, ha az ország házában olyan törvények születnek, amelyek garanciát jelentenek a törvénytisztelők biztonsága számára.”²

A büntetőpolitika magára vállalta, hogy helyreállítja Magyarországon a rendet, és javítja az állampolgárok biztonságérzetét. Ennek egyik eszköze, ha szigorú törvények születnek, amelyek minden jogkövető állampolgárnak védelmet garantálnak, a bűnelkövetők számára azonban hatékony és visszatartó erejű büntetést helyeznek kilátásba. Az új büntetőpolitika szerint a Büntető Törvénykönyvvel szembeni egyik legfontosabb elvárás a szigorúság, amely nem feltétlenül jelent tételhatár-emelést, hanem a tettarányos büntetőjogi szemlélet hangsúlyosabb megjelenítését a törvényben. A szigorítás elsősorban a visszaesőkre vonatkozó rendelkezésekben nyilvánul meg. Az első alkalommal bűncselekményt elkövetők esetén a büntető törvénykönyv a prevenció szempontok érvényesítését is lehetővé teszi. A végső cél, hogy a reform nyomán egységes, korszerű, következetes és hatékony büntetőjogi szabályozás szülessen meg. Így nyeri vissza a büntetőjog a szabályozási rendszerben betöltött „záróko” szerepét.

HELYREÁLLÍTÓ BÜNTETŐPOLITIKA

A magyar büntetőpolitika a 21. században felismerte, hogy a bűnözővel, a bűnözéssel való foglalkozás nem merülhet ki büntetőjogi szankciók alkalmazásában, hanem komplex megközelítést igényel, amelyből nem hagyható ki a magyar társadalom, a civil szféra és az egyház sem. A büntető anyagi jog,³ a büntető-eljárási jog⁴ és a büntetés-végrehajtási jog⁵ a 21. században igyekezik koherensen megvalósítani a differenciált és helyreállító büntetőpolitikát. E büntetőpolitikában komoly szerepe van a bűnelkövető ember segítésének: ez végeredményben össztársadalmi érdek is, hiszen a további bűnelkövetés megelőzése a társadalom védelmét szolgálja. A társadalomba való visszatérés útján a civil szervezetek, az egyházak komoly szerepet tudnak vállalni. A törvényhozás felismerte, hogy

² T/6958. számú törvényjavaslat indokolással – A Büntető Törvénykönyvről. A 2012. évi C. törvény miniszteri indoklása.

³ 2012. évi C. törvény a büntető törvénykönyvről.

⁴ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.

⁵ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról.

a reintegráció a büntetőeljárás megindulásától az utógondozás megszűnésig komplex feladat, amelynek az a rendeltetése – a társadalom és annak tagjai védelme érdekében –, hogy a társadalommal összeütközésbe került személyt visszavezesse a társadalomba, elősegítse elismerését.⁶ A büntetés végrehajtása alatt megkezdett reintegrációs tevékenység az utógondozás szakaszában folytatódik tovább.

A modern felfogásnak, amelyben az áldozat szerepe felértékelődik, a kiengesztelés, a jóvátétel központi szerepet játszik a büntető igazságszolgáltatásban, egyértelmű nyertese a bűncselekmény sértettje. Vókó szerint a 21. századi büntetőpolitika a helyreállító igazságszolgáltatást helyezi előtérbe. A helyreállító, újjáépítő igazságszolgáltatásnak egyszerre kell megfelelnie a törvénynek, az áldozatnak és magának az elítéltnak is. A büntetőpolitika oly módon felelhet meg a törvénynek, a törvényesség kívánalmának, ha az állampolgárok biztonságát, épségét védelmező jogszabályokat alkot, és az állam kötelességévé teszi ezek végrehajtását. Az áldozatnak történő megfelelés azt jelenti a helyreállító büntetőpolitikában, hogy az áldozatnak elégtételt nyújtanak kártalanítás, helyrehozatal útján. A helyreállító büntetőpolitika az elítélttel szemben is garanciákat fogalmaz meg, olyan szankciókat alkalmaz vele szemben, amelyek emberi jogait tiszteletben tartják. Az elítéltekkel kapcsolatban egyrészt a szankció hatékonyságának a növelése, másrészt a társadalomba történő visszailleszkedésük előkészítése a cél.⁷

AZ ÁLDOZATOK FOKOZOTT VÉDELME

A miniszteri indokolás megfogalmazza, hogy a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény hangsúlyozottabban fordul a sértett felé az eljárásban, próbálja biztosítani a rehabilitálás lehetőségét, megjelent a különleges bánásmódot igénylő sértett kategóriája. A sérülékeny csoportba tartozó személyek érdekei fokozott védelemben részesülnek. Mindezekkel igyekezik megfelelni az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatos elvárásoknak és az Európai Unió áldozatvédelmi irányelvének.

Az állam kiemelt feladata a bűnözés okozta anyagi, erkölcsi, lelki károk csökkentése, enyhítése, amennyiben lehetséges, felszámolása.⁸ Az áldozatsegítés

⁶ BELOVICS–VÓKÓ 2014: 274.

⁷ VÓKÓ 2009.

⁸ Végso előterjesztői indokolás az egyes igazságügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2020. évi CLXV. törvényhez.

és az áldozatvédelem elsődleges feladata a bűncselekmény miatt felmerült egyéni hatások és költségek mérséklése, amely optimális esetben másodlagosan ossztársadalmi szinten is költségmegtakarítást jelent, javítja a társadalom mentális állapotát és humán erőforrásokat szabadít fel. A bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény módosításával azt célozzák, hogy minden áldozat eljusson a megfelelő szakemberhez, immár 21. századi technika igénybevételével is. 2021. január 1. napjától az áldozatsegítő szolgálat akár e-mailen is fogadhatja az áldozatok kérelmeit, megkereséseit. A módosítások kiemelt célja, hogy az áldozatok és az állami áldozatsegítő szervezetek közötti kapcsolatfelvétel hatékonyabbá tételével bevezessék az akár 90%-os áldozatelérést is megvalósító úgynevezett *opt-out* rendszert. A korábbi *opt-in* rendszerben az áldozat saját maga kereste fel az áldozatsegítő szolgálatokat. Ezzel szemben az áldozatok közvetlen elérésén alapuló, úgynevezett *opt-out* rendszer azt jelenti, hogy az áldozatokat közvetlenül az állami áldozatsegítő szolgálat keresi meg, és ajánlja fel részükre a segítséget. 2020-ban országos áldozatsegítési kommunikációs kampány is indult Magyarországon.⁹

Magyarországon a másodlagos viktimizációval szemben is fellépnek.

„Ennek érdekében megfontolandó a büntetőeljáráson kívüli, áldozatsegítő szolgálatként működő intézmények és a büntetőügyben eljáró hatóságok szorosabb kapcsolatának kialakítása. A bizonyítás indokolatlan megismétlésének visszaszorítása mellett a sértettek kímélete megköveteli, hogy kihallgatásnak csak olyan mértékben vessék alá őket, amennyire az eljárás érdekében az feltétlenül szükséges. E körben vizsgálendő, hogy bővíthető-e az infokommunikációs eszközök igénybevételének és a sértett írásbeli nyilatkozatainak lehetősége a kihallgatás során, illetve helyett.”¹⁰

Kiemelt fontosságú, hogy az áldozatokkal foglalkozó hatóságok, szervezetek, szakemberek kellő empátiával álljanak az áldozatokhoz, megértve azt, hogy a bűncselekmény által okozott sokk hatása alatt állnak, különösen érzékenyek, és ezért támogató, segítő bánásmódban kell részesíteni őket. Megfelelően kell tájékoztatni az áldozatot arról, hogy hová fordulhat, ki és milyen módon tud neki segíteni akár az állami (szociális), akár a civil szférában.

⁹ A vansegitseg.hu áldozatsegítési portál, illetve az *Áldozatsegítő Központ* elnevezésű Facebook-oldal.

¹⁰ Kormány-előterjesztés az új büntetőeljárási kódex megalkotásáról. 2015. február 11.

ISKOLAI ZAKLATÁS, CYBERBULLYING,
CYBERERŐSZAK, INTERNETES AGRESSZIÓ

Magyarországon a pedagógusok egy része felkészületlenül áll a *bullying* jelensége előtt, nem tudják, hogyan kell, és nekik kell-e egyáltalán beavatkozniuk. Ezzel a kérdéssel akkor szembesülnek, amikor esetleges büntetőjogi felelősségük, a kötelességellenes nem tevés okán bekövetkezett tragédiák miatti felelősségre vonás réme fenyegeti őket. A súlyos társadalmi probléma ilyen jellegű megközelítése eleve kudarcra van ítélve. A magyar általános és középiskoláknak, főiskoláknak és egyetemeknek fel kell készülniük a társadalmi erózió újabb tünetére, kötelesek megfelelő intézkedésekkel, programokkal elejét venni annak, hogy egyik diák a másikat, egy csoport egy diákot vagy csoportok egymást alázzák, tönkretégyék, és autoagresszióba vagy kifelé irányuló agresszióba kergessék őket.

Az internetes zaklatás legsúlyosabb formája az ismételt vagy folyamatos fenyegető magatartás tanúsítása egy személy ellen, legalább azokban az esetekben, amikor az ilyen magatartás bűncselekmény elkövetésére irányuló, IKT (információ- és kommunikációtechnológia) révén tett fenyegetésekkel jár, és az érintett személy komolyan félti saját vagy eltartottjai biztonságát. Az IKT révén más személyekkel közösen fenyegető vagy sértő magatartás tanúsítása is a legsúlyosabb formák közé tartozik: ez egy másik személy fenyegetése olyan módon, hogy az a nyilvánosság számára hozzáférhető, amennyiben valószínűsíthető, hogy az ilyen magatartás súlyos lelki sérülést okoz annak a személynek. Az ilyen széles körű támadások – beleértve az összehangolt internetes zaklatási támadásokat is – *offline* támadásig fajulhatnak vagy jelentős pszichológiai sérülést okozhatnak, és szélsőséges esetekben az áldozat öngyilkosságához vezethetnek. Az ilyen támadások kampuszokon, iskolákban és munkahelyeken is előfordulhatnak. Az internetes zaklatás bűncselekményébe tartozik a nemi szerveket ábrázoló kép, videó vagy egyéb hasonló anyag kényszerű elküldése is valamely személynek (*cyberflashing*), amennyiben valószínűsíthető, hogy az ilyen magatartás súlyos lelki sérülést okoz annak a személynek. A *cyberflashing* a nők megfélemlítésének és elhallgattatásának általános formája. Olyan helyzetek is idetartoznak, amelyekben az áldozatra vonatkozó személyes információkat tesznek közzé IKT segítségével, az áldozat beleegyezése nélkül, azzal a céllal, hogy más személyeket arra bujtsanak fel, hogy okozzanak testi vagy súlyos lelki sérülést az áldozatnak (doxolás).

Az elmúlt években az internet és a közösségi média használatának növekedése az erőszakra és gyűlöletre való nyilvános uszítás – többek között nemen alapuló uszítás – meredek növekedéséhez vezetett. A gyűlöletbeszéd digitális módon való egyszerű, gyors és széles körű megosztását erősíti az internet gátlástalanító hatása, mivel a feltételezett internetes anonimitás és a büntetlenség érzése csökkenti az ilyen beszédmód alkalmazásának akadályozását. A nők gyakran a szexista és nőgyűlölő *online* gyűlölet célpontjai, ami *offline* gyűlölet-bűncselekményig fajulhat. Ezt a magatartást már korai szakaszban meg kell előzni vagy fel kell fedni.¹¹ Az ilyen típusú uszításban használt nyelv nem mindig utal közvetlenül a megcélzott személy nemére, de a diszkriminatív motiváció levezethető az uszítás általános tartalmából vagy kontextusából.

Az erőszakra vagy gyűlöletre való internetes uszítás bűncselekménye azt feltételezi, hogy az uszítást nem tisztán magánkörnyezetben, hanem nyilvánosan, IKT alkalmazásával történik. Ezért az irányelvnek elő kell írnia a nyilvánosság számára történő terjesztést, amelyet úgy kell értelmezni, hogy egy adott, erőszakra vagy gyűlöletre uszító anyagot IKT révén potenciálisan korlátlan számú személy számára hozzáférhetővé tesznek, nevezetesen az anyagot a felhasználók számára általánosan könnyen hozzáférhetővé teszik anélkül, hogy az anyagot rendelkezésre bocsátó személy részéről további cselekvésre lenne szükség, függetlenül attól, hogy ezek a személyek ténylegesen hozzáférnek-e a szóban forgó információhoz. Ennek megfelelően, ha az anyaghoz való hozzáférés regisztrációt vagy felhasználói csoporthoz való csatlakozás engedélyezését teszi szükségessé, az csak akkor tekintendő nyilvános terjesztésnek, ha az anyaghoz hozzáférni kívánó felhasználókat automatikusan regisztrálják, vagy csatlakozásukat arra vonatkozó emberi döntés vagy válogatás nélkül engedélyezik.¹²

A magyar törvényalkotó is lépett a cybererőszak jelensége ellen, megalkotva a Btk 332/A. §-át.¹³

¹¹ CZINE 2006.

¹² Council of the European Union – European Parliament 2024.

¹³ Internetes agresszió:

„332/A. § (1) Aki nagy nyilvánosság előtt elektronikus hírközlő hálózat útján olyan kifejezést, ábrázolást vagy kép- és hangfelvételt használ vagy tesz közzé, amely beazonosítható személlyel vagy személyekkel szembeni erőszakos

a) halált okozó, vagy

b) különös kegyetlenséggel elkövetett

büntetendő cselekményre irányuló szándékot vagy kívánságot fejez ki, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A miniszteri indokolás a modern digitális világ arctalanságával magyarázza az interneten elterjedő gyűlöletkeltő beszédet.¹⁴ Az új bűncselekmény a köznyugalom elleni bűncselekmények között szerepel és kettős jogtárgyat véd: a köznyugalmat és az érintett személyek emberi méltóságát. A miniszteri indokolás kiemeli, hogy a legdurvább, közösségi együttélési normákkal, közerkölccsel összeegyeztethetetlen kommunikáció esetén az érintett személyek és a köz sérelmének a valós veszélyétől és a sértett szubjektív felfogásától függetlenül is megvalósul a bűncselekmény. A tényállásban megjelenő, gyűlölködő, más személy erőszakos halálát kívánó közlések nem tartoznak a véleménynyilvánítás megengedhető formái közé. A bűncselekmény nem valósul meg a privát, zárt körben (például kis létszámú zárt Facebook-, Viber-, Messenger-csoport), kizárólag a nagy nyilvánosság előtt elektronikus hírközlő hálózaton keresztül követhető el. A jogsértő kifejezésnek beazonosítható személyre vagy személyekre kell vonatkoznia. A konkrét személlyel szembeni erőszakos halált okozó, büntetendő cselekményre irányuló kívánság tényállásszerű. A testi sértés okozásának kívánása azonban nem az. Azonban ha a testi sértés különös kegyetlenséggel megvalósuló formáját kívánja az elkövető, akkor megvalósul az internetes agresszió.

ALTERNATÍVÁK A SZANKCIÓK KÖRÉBEN

Magyarországon az alternatív szankciók szélesebb körű alkalmazása jelentős részben jogalkalmazási kérdés, de támogatható további jogalkotási eszközökkel is. Tóth Mihály szerint az enyhébb joghátrányok alkalmazásának lehetőségét ki lehetne terjeszteni az egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekményekre. Emellett tovább kell keresni azokat a lehetőségeket, amelyek – a reintegrációs őrizethez hasonlóan – büntetés-végrehajtási körülmények között is kiválthatóvá tehetik a szabadságelvontást vagy az azzal járó terhek egy részét. Ennek alapjait egyelőre – minden bizonytalansága ellenére – megteremtheti, segítheti a büntetés-végrehajtási intézetekben 2024-től bevezetett kategóriabesorolás és kreditrendszer.¹⁵

---

(2) Nem büntethető az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmény miatt, aki azt ismeret-terjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából követi el, feltéve, hogy a cselekmény félelemkeltésre nem alkalmas.”

¹⁴ Az Országgyűlés Igazságügyi Bizottsága 2024.

¹⁵ TÓTH 2023: 371.

Tevékeny megbánás

A közvetítői eljárás kriminálpolitikai kiindulópontja az, hogy a tevékeny megbánás alapvetően a sértett érdekeit szolgálja. A jogalkotó arra törekszik, hogy előmozdítsa a közvetítői eljárás lehető legszélesebb körű alkalmazását. A sikeres közvetítői eljárás eredményét a jogalkotó az elkövetett bűncselekmény súlyától függően honorálja, vagy a büntethetőség megszűnésével, ilyenkor az állam lemond büntetőigényéről, és elsőbbséget biztosít a sértett érdekeinek és a helyreállító szempontok érvényesülésének. A másik lehetőség pedig a büntetés korlátlan enyhítése.

A közvetítői eljárás önkéntességen alapul és csak akkor kerül rá sor, ha azt a sértett és az elkövető egyaránt kéri. A tevékeny megbánásnak nem elsődleges célja a pénzbeli kiegyenlítés, ez csupán az egyik lehetséges jóvátételi cselekmény.

Meghatározott bűncselekménytípusok esetén van rá lehetőség. Élet, testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyon elleni, illetve a szellemi tulajdonjog elleni vétség vagy háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett esetén. Akkor lehetséges, ha az elkövető a bűncselekmény elkövetését a vádemelésig beismerte. A beismerésnek ki kell terjednie a bűnösség elismerésére is. A vádemelésig történő beismerés esetén az ügyész dönthet úgy, hogy közvetítői eljárásra utalja az ügyet. Ez esetben sikeres közvetítői eljárás esetén már az ügyész megszünteti a büntetőeljárást. Amennyiben az ügyész a beismerés ellenére nem utalja közvetítő eljárásra az ügyet, ezt az elsőfokú bíróság is megteheti.

Közvetítői eljárás keretében vagy azt megelőzően, de a közvetítői eljárás keretében született megállapodásban jóváhagyva történik meg a tevékeny megbánás. A sértett és az elkövető egyaránt kéri ezt. Mediátor jár el a sértett és a terhelt közötti konfliktus rendezésekor. Előfordul, hogy az elkövető már a közvetítői eljárást megelőzően jóvátételt teljesít a sértett felé az általa elfogadott módon és mértékben. A törvény lehetővé teszi, hogy ezt utólagosan – közvetítői eljárás keretében – megállapodásba lehessen foglalni, és az ily módon eredményes tevékeny megbánás alapján a büntetőeljárást meg lehessen szüntetni.

Az elkövetőnek jóvá kell tennie a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet. Az okozott sérelem jóvátétele a sértett igényei szerint történik. Lehet bocsánatkérés, nyilvános elégtétel adása, pénzbeli megfizetés.

A közvetítői eljárás lehetősége mindig a konkrét, adott bűncselekmény kapcsán vizsgálendő. Nem jelent problémát, ha az elkövető több bűncselekményének ugyanaz a sértettje. Ilyenkor, ha valamennyi bűncselekmény tekintetében megtörténik a terhelt és a sértett kölcsönös hozzájárulása a közvetítői eljáráshoz, akkor annak – az egyéb törvényi feltételek fennállása esetén – nincs akadálya. Ha azonban csak a bűncselekmények egy részét illetően van meg a kölcsönös hozzájárulás, akkor nyilvánvalóan nem várható, hogy az adott személyek között maradéktalan lesz a jóvátételben megegyezés, ezért az ügy közvetítői eljárásra történő utalása nem célszerű. Amennyiben az elkövető több (s egyaránt a közvetítő eljárást engedő) bűncselekményének más-más a sértettje, és minden sértett viszonyában fennáll a közvetítői eljárást célzó kölcsönös hozzájárulás, akkor nincs akadálya a közvetítői eljárásnak. Ha ehhez a kölcsönös hozzájárulását csak a sértettek egy része adja meg, úgy ebben a körben helye lehet közvetítői eljárásnak. Egyes sértettek sérelmére elkövetett egyes bűncselekmények vonatkozásában a büntethetőséget megszüntető ok bekövetkezhet, illetőleg a korlátlan enyhítés lehetősége biztosíthatja a megfelelő súlyú büntetéskiszabást valamennyi bűncselekmény miatt.

Pártfogó felügyelet

A pártfogó felügyelet kettős természetű: a speciális prevenciót egyrészt a bűnelkövető ellenőrzésével, felügyeletével, másrészt a pártfogolt segítségével és támogatásával szolgálja.¹⁶

A pártfogó felügyelet nem önálló, hanem járulékos intézkedés; kizárólag büntetéshez vagy intézkedéshez kapcsolódóan rendelhető el. A pártfogó felügyeletet az elítélt lakcíme vagy kérelmére tényleges tartózkodási helye szerint illetékes pártfogó felügyelői szolgálat kijelölt pártfogó felügyelője, a feltételes szabadságra bocsátással összefüggő pártfogó felügyeletet az elítélt lakcíme vagy kérelmére tényleges tartózkodási helye szerint illetékes bv. intézet vezetője által kijelölt büntetés-végrehajtással összefüggő pártfogó felügyelői tevékenységet végző pártfogó felügyelő hajtja végre.

A még sikeresebb speciális prevenció érdekében a bíróság (a feltételes ügyészi felfüggesztés esetén pedig az ügyész) határozatában külön magatartási szabályokat, kötelezettségeket és tilalmakat írjon elő a terhelt számára! A bizonyos személyekkel

¹⁶ DOMOKOS 1997.

való kapcsolattartást megtilthatja. A sértett nyugalma érdekében távoltartást lehet előírni a bűncselekmény sértettjétől vagy más személytől, meghatározott helytől.

A pártfogó felügyelőknek a szabadságvesztés büntetésüket töltők társadalomba visszavezetése során is kiemelkedően fontos szerepük van. Azért, hogy a reintegráció minél sikeresebb legyen, a szabadulás után sem engedi el az elítélt kezét az állam, utógondozás keretében segíti tovább a társadalomba való beilleszkedésben. Ennek tartama legfeljebb egy év. Az utógondozást a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő végzi, a helyi önkormányzatokkal, a munkáltatókkal, az elítélt társadalomba való beilleszkedését elősegítő, karitatív tevékenységet végző civil szervezetekkel, vallási közösségekkel, valamint egyéb önkéntes közreműködőkkel együtt.

Herke-Fábos Barbara Katalin felhívja a figyelmet az ENSZ minimumkövetelmény szabályaira a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozóan (Pekingi Szabályok, 1985). Ez a dokumentum az alternatív szankciók széles körű alkalmazását és elsődlegességét hirdeti. Herke-Fábos hivatkozik továbbá az Európa Tanács R(2008)11. számú ajánlására a fiatalkorúak esetében alkalmazható büntetések és intézkedések európai szabályairól, amely ajánlás a nevelést és a helyreállító szemléletet támogatja. E szerint az ajánlás szerint a közösségi büntetéseket olyan módon kell végrehajtani, hogy hozzájáruljanak a fiatalkorú tanulási és szociális készségeinek fejlődéséhez. Az Európa Tanács Pártfogási Szabályairól szóló R(2010)1. sz. ajánlásának 55. pontja szerint a felügyelet nem tekinthető pusztán az ellenőrző funkció gyakorlásának, ki kell terjednie az elkövető támogatására, segítésére és motiválására. A közösségi foglalkoztató ilyen jellegű szolgáltatása a Pártfogó Felügyelői Szolgálat háttérintézményeként működik. A közösségi foglalkoztató legfontosabb funkciója az alternatív szankciók, illetve helyreállító igazságszolgáltatási eszközök körének bővítése. Igénybevételét megelőzi a pártfogói kockázateértékelés. Ha ez sikeres, akkor a közösségi foglalkoztatóban való megjelenésre kötelezhetik a bűnözéssel kapcsolatba került személyt.¹⁷

Közérdekű munka és jóvátételi munka

Mindkét szankció a helyreállító igazságszolgáltatás eszköze, a közérdekűmunka-büntetés, a jóvátételimunka-intézkedés. Az Európa Tanács R(2000)22. számú ajánlása támogatja az ingyenes munkavégzést mint közösségi szankciót.

¹⁷ HERKE-FÁBOS 2019.

A közérdekűmunka-büntetés célja az, hogy az elítélt az elkövetett bűnét a köz javára végzett munkával jóvátegye. A közérdekű munkavégzés elsősorban a rövid tartamú szabadságvesztést váltja ki.

A kényszer- vagy kötelező munkáról szóló, a Nemzetközi Munkaügyi konferencia 1930. évi 14. ülészakán elfogadott Egyezmény szerint nem minősül kényszer- vagy kötelező munkának az olyan munka, amelyet bírói ítélet alapján követelnek valakitől, feltéve, hogy a munkát vagy szolgáltatást a hatóságok felügyelete és ellenőrzése alatt végzik, és a munkára kötelezett személyt nem bocsátják magánszemélyek, vállalatok vagy egyesületek rendelkezésére.

A nemzetközi előírásokkal összhangban áll a magyar szabályozás. A közérdekű munkára ítéléshez nem kell a vádlott beleegyezése, de az elítélt számára a munkalehetőséget állami vagy önkormányzati kereteken belül kell biztosítani. Az ítéelő bíróság a munkát és annak tartamát határozza meg, a konkrét munkahelyet (a munkavégzés helyét) a büntetés-végrehajtási bíró jelöli ki. Magának a közérdekű munkának a végrehajtásáról pedig a pártfogó felügyelői szolgálat gondoskodik.

A jóvátételimunka-intézkedés a közösség felé irányuló reparációt célozza. A jóvátételi munkát a 2012. évi C. törvény vezette be a magyar büntetőjogi szankciórendszerbe. Az intézkedés alkalmazásához a terhelt hozzájárulására nincs szükség. A jóvátételi munkát az elítélt választja. A nemzetközi előírásoknak megfelelően a jóvátételi munkát állami vagy önkormányzati fenntartású intézménynél, közhasznú jogállású civil szervezetnél, illetve egyháznál vagy azok részére lehet végezni. A sikeressége támogatható pártfogó felügyelettel.

Alternatívák a fiatalkorúak esetében

Az Európa Tanács R(2000)20. számú ajánlásában a fiatalkorúak esetében a minimális intervenció, arányosság elve az elsődleges, és biztosítani kell a stigmatizáció és a diszkrimináció elkerülését. Az ajánlás a korai pszichoszociális intervenció jelentőségét hangsúlyozza, és a bűnözővé válás megelőzése érdekében olyan intézkedések foganatosítására ösztönöz, amelyek kifejezetten a jövőbeni, ismétlődő bűnözői magatartás kialakulásának valószínűségét csökkentik.

A magyar büntetőeljárás törvény a nemzetközi kívánalmaknak megfelelően arra törekszik, hogy előmozdítsa a fiatalkorú társadalmi beilleszkedését. A büntetőeljárás célja a konfliktus rendezése. Ennek során pártfogó felügyelő igénybevételével igyekeznek segíteni a fiatalkorú fejlődését és törvénytisztelő magatartását. A pártfogó felügyelői vélemény a terhelt családi körülményeit,

egészségi állapotát, esetleges káros szenvedélyeit, lakhatási körülményeit, iskolai végzettségét, szaktudását, munkahelyét, ennek hiányában a foglalkoztatására vonatkozó adatokat, jövedelmi, vagyoni viszonyait írja le. Véleményében a pártfogó felügyelő tájékoztatást ad a fiatalkorú terhelt adottságainak megfelelő munkalehetőségekről, egészségügyi, illetve szociális intézményi ellátási lehetőségekről. Annak érdekében, hogy a bűnismétlési kockázatok csökkenjenek, javaslatot tehet a terhelttel szemben egyedi magatartási szabály vagy kötelezettség elrendelésére. A pártfogó felügyelő azt is vizsgálja, hogy a fiatalkorú terhelt a kilátásba helyezett magatartási szabályok vagy kötelezettségek teljesítését vállalja-e, és képes-e teljesíteni, valamint arra, hogy a sértett hozzájárul-e a részére adandó jóvátételhez.

A minimális intervenció elvének felel meg a feltételes ügyészi felfüggesztés intézménye. A fiatalkorú elleni büntetőeljárásban a feltételes ügyészi felfüggesztés keretében előírhatók egyedi magatartási szabályok is. Az ügyészség magatartási szabályként, illetve kötelezettségként előírhatja, hogy a bűncselekménnyel okozott kárt, vagyoni hátrányt vagy a bűncselekmény elkövetési értékét térítse meg, más módon gondoskodjon a sértettnek adandó jóvátételről, meghatározott célra anyagi juttatást teljesítsen, vagy a köz számára munkát végezzen, előzetes hozzájárulása esetén pszichiátriai vagy alkoholfüggőséget gyógyító kezelésben vegyen részt.

A fiatalkorúak szankcionálása esetében létezik egy protokoll, amelyet be kell tartani abban az esetben, ha az ügyet nem lehet elterelni a büntető útról. Elsőként szabadságelvonással nem járó intézkedést kell választania a bírónak, második lehetőség a szabadságelvonással nem járó büntetés, harmadik körben alkalmazza a bíró a szabadságelvonással járó intézkedést, és csak végső esetben a szabadságvesztéses büntetést. Hosszú évtizedek óta nyilvánvaló a fiatalok családban, társadalmi közösségben tartásának hasznossága. Sőt, az is bebizonyított, hogy a gyermek, a fiatal nem „kicsi felnőtt”, hanem sajátos értelmi-érzelmi világgal rendelkezik. 25 éves korig alakulnak az agy azon részei, amelyek a döntéshozásért, felelősségvállalásért felelnek. Nemcsak „menyiségileg”, hanem „minőségileg” is kisebb, más a fiatal. Mind társadalmi (patronálás), mind állami (pártfogó felügyelet, megfelelő szakismerettel rendelkező bírák) szinten a fiatalkori sajátosságok még teljesebb megismerése vezethet el ahhoz, hogy a 21. század elején a megváltozott technikai, társadalmi viszonyok közepette felnövő fiatalkorúak megváltozott világát megértse a felnőtt társadalom és az illetékes hatóságok. Újabb tudományos kutatások, szociológiai felmérések, kriminológiai vizsgálatok szükségesek. A fiatalkorúakkal foglalkozó valamennyi szakember számára

biztosítani kell a legújabb tudományos eredmények megismerését, a legfrissebb kriminálstatisztikai adatok ismeretében kell munkájukat végezniük.¹⁸

A magyar büntető törvénykönyvben megfogalmazott cél az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, s az említettekre tekintettel a szankció megválasztásakor minden esetben a fiatalkorú nevelését és védelmét kell előtérbe helyezni és szem előtt tartani. Fokozottan kell vizsgálni azt, hogy elegendő-e valamely szabadságelvonással nem járó büntetés, illetőleg szabadságelvonással nem járó intézkedés, s csak abban az esetben lehet az *ultima ratio* elvének figyelembevételével szabadságelvonással járó büntetést kiszabni, ha ez utóbbival érhetők csak el a büntetési célok.

A büntethetőséget megszüntető tevékeny megbánás fiatalkorúak esetében a vétségeken túl az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntettekre is kiterjed, azaz a nagyobb tárgyi súlyú, szándékos bűncselekmények elkövetése vonatkozásában is lehetővé teszi azt, hogy a tevékeny megbánást tanúsító fiatalkorú büntethetősége megszűnjön.

IRODALOMJEGYZÉK

- BELOVICS Ervin – VÓKÓ György (2014): *A büntetés-végrehajtási törvény magyarázata*. Budapest: HVG-Orac.
- CZINE Ágnes (2006): A titkos információgyűjtés néhány jogértelmezési kérdése. *Fundamentum*, 10(1), 119–125.
- CZINE Ágnes (2015): Az alkotmányjogi panaszok szerepe a büntető ügyekben. *Acta Universitatis Szegediensis: Forum: Acta Juridica et Politica*, 5(2), 8–15.
- DOMOKOS Andrea (1997): Közös feladatunk a bűnmegelőzés. *Pártfogók*, 2(1), 5.
- DOMOKOS Andrea (2011): Törvényszegő fiatalok. In BELOVICS Ervin – TAMÁSI Erzsébet – VARGA Zoltán (szerk.): *Örökség és büntetőjog: Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére*. Budapest: PPKE Jog és Államtudományi Kar, 49–55.
- HERKE-FÁBOS Barbara Katalin (2019): A gyermek- és fiatalkorúak bűnmegelőzésének új útja: a közösségi foglalkoztató. *Jura*, 25(2), 301–310.
- TÓTH Mihály (2023): Börtönök, újrátöltve. Segíthetnek-e az alternatív szankciók? In DOMOKOS Andrea et al. (szerk.): *Audiatur et altera pars: Ünnepi kötet, tanulmányok Czine Ágnes professzor 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, 361–371.
- VÓKÓ György (2009): A büntetés mai komplex értelmezése. *Jogtudományi Közöny*, 64(2), 45–55.

¹⁸ DOMOKOS 2011.

Fantoly Zsanett – Gulács Géza

ÚJABB GONDOLATOK
AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉS KAPCSÁN
EGY ESETTANULMÁNY MARGÓJÁRA

A büntetőeljárás nyomozási szakaszában végzett tevékenységek alapozzák meg a bíróság eljárásának eredményességét, a nyomozás során vétett eljárási hibák gyakran az ügy kimenetelét végzetesen befolyásolják. A nyomozó hatóság és az ügyészség munkája meghatározza a bírósági eljárás kereteit: segíti vagy éppen akadályozza a terhelt büntetőjogi felelősségének kérdésében történő helyes állásfoglalást.

A 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.) egyik leginkább meghatározó újítása az előkészítő ülés minden esetben kötelező tartásának bevezetése. Az elmúlt hat és fél év joggyakorlatának fényében az is kijelenthető, hogy az előkészítő ülés számos elméleti, dogmatikai probléma újraértelmezését tette szükségessé, és helyenként jogszabályi módosítások kellettek ahhoz, hogy a jogalkotó eredeti elképzelése a gyakorlatban is működőképes legyen. Jelen tanulmány néhány olyan kérdést vet fel és elemez, amely a hatályos jogi szabályozás alapján még mindig nem nyer megfelelő megoldást. A jogi problémák bemutatása és értelmezése helyenként esettanulmány alapján történik, érzékeltetve azt, hogy nem csupán elméleti jellegű problémafelvetésekről van szó. A jogi problémák kiragadása olyan szempontból sem volt véletlenszerű, hogy többségüknel már a nyomozás során ki kellett volna szűrni azt; és egyáltalán nem vagy nem úgy emelni vádat, ahogyan az történt. Az esetek átgondolása így a vizsgáló, az ügyész és a bíró számára egyaránt hasznos lehet.

ELTÉRŐ JOGI MINŐSÍTÉS

A vádelvről szóló rendelkezések értelmében (Be. 6. §) a vádhoz kötöttség csupán személyi és tárgyi értelemben köti a bíróságot, a vádlói állásponttól jogi szem-

pontból eltérően értékelheti a vád tárgyává tett cselekményt. Ez a vádelvet nem sérti, mivel a vádirat jogi minősítési része nem kötelezi a bíróságot: a vád bizonyításának kötelezettsége csak a történeti tényállásra terjed ki, a cselekmény jogi minősítése nem bizonyítási, hanem jogértelmezési kérdés (például a bíróság a vádban foglalt emberöléstől eltérően halált okozó testi sértésben állapítja meg a vádlott bűnösségét). Az eltérő jogi minősítés kisebb-nagyobb mértékben befolyásolhatja a bizonyítandó tények körét, de nem eredményezheti a vád tárgyának módosítását, különösen annak kiterjesztését.¹ (Meg kell jegyezni, hogy létezik ezzel kapcsolatban más álláspont is, amellyel mi magunk nem értünk egyet.)

Emberölés büntette miatt indult büntetőügyben, amely előkészítő ülésen a beismerő nyilatkozat elfogadása folytán bűnösséget megállapító ítélettel zárult, az elsőfokú bíróság kifejtette, hogy a vádlott ölési cselekménye után a sértettől a mobiltelefonjának – a vádirati tényállás által is tartalmazott – elvétele miatt nem minősül kifosztás büntettének is, bár az ügyészség csak az élet elleni bűncselekmény miatt emelt vádat.

A másodfokon eljáró ítélőtábla határozata szerint az elsőfokú bíróság ítéletének ezzel a részével kapcsolatban

„az ítélőtábla a jövőre nézve az alábbiakra kíván rámutatni. Az elsőfokú bíróság a bűnösség elismerésére vonatkozó nyilatkozat elfogadásával kötve van nem csak a vádirati tényálláshoz, de az ott írt minősítéshez is. A törvényszék jelen esetben tehát nem volt abban a helyzetben, hogy a tényállásban írt további törvényi tényállást kimeríteni látszó cselekmény esetleges megítélésével foglalkozzon. A mobilkészülék magához vételével kapcsolatos tényállási részt még a másodfokú bíróság a Be. 590. § (5) bekezdésében írt keretek közt sem értékelhette a minősítés helyességének megítélésekor, hiszen a vádlott terhére rótt minősített emberölés és a kifosztás valóságos anyagi halmazatot képezne, amely a korlátozott felülbírálat keretében a másodfokú bíróság számára sem engedélyezett.² Amennyiben az elsőfokú bíróság az előkészítő ülésen úgy látja, hogy az adott tényállás alapján a vádlott büntetőjogi felelőssége más bűncselekményben is megállapíthatónak látszik, úgy lehetősége van a bűnösség elismerő nyilatkozat

¹ FANTOLY–BUDAHÁZI 2018a: 34.

² A korlátozott felülbírálat vonatkozásában a Kúria legjelentősebb döntései: Bfv.II.241/2021/5.; Bhar. II.549/2022/4.; Bfv.II.350/2022/8.

elfogadásának megtagadására [sic!] és tárgyalás keretében a kérdések tisztázására, de egyébként ezt az előkészítő ülés keretében nem teheti meg.”

Álláspontunk szerint, és a miniszteri indokolással összhangban, a bűnösség beismerésének a vádiratban írt tényállásra, a szűkebb értelemben vett vádra kell vonatkoznia, tehát cselekvést, cselekvőséget, magatartás tanúsítását lehet beismerni, illetve ezzel együtt lemondani a tárgyaláshoz való jogról, az teljesen irreleváns ebből a szempontból, hogy a beismert történeti tényállás mely törvényi tényállás(ok)nak feleltethető meg. A beismeréshez nem kell hogy kapcsolódjon a minősítés tudata, ez a legtöbb vádlottól nem is várható el. Ezt támasztja alá az az alapvető szabály is, hogy a bíróság a vádhoz kötöttség esetében a minősítéshez nincsen kötve, tehát azt szabadon, saját belátása szerint állapíthatja meg. Mivel ettől eltérő szabályozást az előkészítő ülés kapcsán a jogalkotó nem hozott, ez vonatkozik arra az esetre is, amikor a vádlott beismeri a bűnösségét, és lemond a tárgyaláshoz való jogáról. A bíróság ebben az esetben is csak a tényálláshoz van kötve, a minősítéshez nem, az általános szabályok alapján. Tehát pusztán azért, mert a vádirati tényállás alapján más bűncselekmény is megállapíthatónak látszik (vagy más bűncselekmény látszik megállapíthatónak), a bíróságnak nem kell tárgyalást tartania, hiszen a vádlotti beismerés az egész tényállásra vonatkozik, és ha ezt az iratok alátámasztják, bizonyítási kötelezettség nem keletkezik. A tárgyalás a bizonyítás terepe, semmiképpen nem pusztán a meglévő bizonyítékok alapján a helyes minősítés megállapításáé.

Ettől némiképpen eltér az az eset, amikor az ügyészi „mértékes indítvány” a bíróság általi minősítéshez képest törvénysértően enyhe, mert ebben az esetben valóban kell tárgyalást tartani a beismeréstől függetlenül, azt nem szabad elfogadni, hiszen az ilyen indítványnál a bíróság súlyosabb büntetést nem szabhat ki. Ez azonban, a fentiek fényben, inkább jogszabályalkotási hibának tekinthető, hiszen ebben az esetben sem bizonyítás érdekében történik a tárgyalás megtartása, hanem a jogszabályi rendelkezések kaotikus, egymásnak ellentmondó mivolta miatt.

a) Ugyanakkor a vádtól eltérő jogi minősítés fontos szerephez juthat a terhelti együttműködés első típusánál, az „Egyezség a bűnösség beismeréséről” elnevezésű külön eljárás során.

Ennek lényege szerint a terhelt és védője már a nyomozás során formális megállapodást köthet az ügyészséggel: a tényállás és annak jogi minősítése elfogadásáért, illetve az e körben tett beismerő vallomásért cserébe egy csökkentett

mértékű büntetési tételkeret alapulvételével történik meg a büntetés kiszabása.³ A nyomozásban létrejött írásbeli megállapodás, formális egyezség megkötését követően a további eljárási szabályok is eltérők.⁴ Vádemelés egyezség esetén: a Be. 424. § alapján, ha a terhelt és az ügyészség a nyomozás során egyezséget kötött, az ügyészség a jegyzőkönyvbe foglalt egyezséggel azonos tényállás és minősítés miatt emel vádat; és a vádirattal együtt az egyezséget tartalmazó jegyzőkönyvet is benyújtja a bírósághoz. Ilyenkor az ügyészség a vádiratban három indítványt tesz: kéri, hogy a bíróság az egyezséget hagyja jóvá; és ennek megfelelően az egyezség tartalmával egyező büntetést szabjon ki (vagy intézkedést alkalmazzon); továbbá az egyezség tartalmával egyező további intézkedéseket tegye meg. Az „eljárás egyezség esetén” külön eljárási forma a bírósági eljárás szabályait tartalmazza a speciális vádemelést követően. Ebben a sajátos eljárási rendben a bíróság előkészítő ülésen vizsgálja meg az egyezség törvényességét, és dönt annak jóváhagyhatósága kérdésében.⁵ Amennyiben azonban a bíróság azt észleli, hogy a vádiratban foglalt cselekmény jogi minősítése – álláspontja szerint – téves (például lopás vétsége helyett csoportosan elkövetett rablás a helyes minősítés), akkor a bíróságnak az egyezség jóváhagyását meg kell tagadnia [Be. 734. § (1) bekezdés e) pontja]. Az eltérő jogi minősítés ugyanis eltérő büntetési tételkeretet jelent, így az egyezségben meghatározott büntetés is létjogosultságát veszti (lásd fentebb, a bűnösség beismerése és a tárgyalásról lemondás esetén a hasonlóságot – azzal, hogy az egyezség esetén ez azért nem jelent problémát, mert ott a bíróság tényleg kötve van a minősítéshez is).

A vádelv alapján a főszabály valóban az, hogy eltérő véleményre juthat a bíróság a vádló szankciókiszabási indítványa tekintetében is, a vádiratban, vádindítványban vagy akár a vádbeszédben előadott indítványok a bíróságot általában nem kötik. Kivétel azonban ezen szabály alól – az előzőekben részletezett – a terhelt együttműködésére alapozott, már a nyomozásban megkötött egyezség, ahol az ügyészség részéről történő konkrét bünteteskiszabási indítványhoz kötött a bíróság.⁶ Mindezekre figyelemmel alapvető jelentőségű, hogy

³ Ismeretesen a tényállás és annak jogi minősítése meghatározásával az ügyészség kijelöli az eljárás határait, az enyhített szankciókeret lehetősége pedig a bizonyítás részbeni egyszerűsítését szolgálja.

⁴ POLT 2020.

⁵ FANTOLY–BUDAHÁZI 2018b: 172.

⁶ Illetve – a terhelti együttműködés második típusánál – a vádiratban a terhelt beismeréséért cserébe megfogalmazott ügyészi úgynevezett „mértékes” (vagy „feltételes”) bünteteskiszabási indítványhoz, amely előkészítő ülésen történő elfogadása esetén a bíróság legfeljebb az indítványban megfogalmazott büntetést szabhatja ki.

az ügyészség a nyomozás során a cselekmény helyes jogi minősítését állapítsa meg, mert egy helytelen minősítés az egész büntetőeljárás további menetét meghatározza. A bíróságnak az egyezség jóváhagyását megtagadó végzése ellen ugyanis nincs helye fellebbezésnek [Be. 734. § (2) bekezdés], az további jogorvoslattal nem támadható: az ügyet – esetenként különösen időigényes bizonyítási eljárás lefolytatását megkövetelő – tárgyalásra kell utalni, ahol az egyezség az ügyészséget és a terheltet nem köti.

A bíróság tehát az egyezséget nem módosíthatja, így a tényállás jogi minősítését sem változtathatja meg, csak arról dönthet, hogy változatlan formában elfogadja, jóváhagyja azt, vagy a jóváhagyást megtagadja.

b) A terhelti együttműködés második típusánál – amikor az ügyész az előkészítő ülésen indítványt tesz a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri – az ügyészség dönthet úgy, hogy a bíróság vádtól eltérő jogi minősítését elfogadja.⁷ Az eltérő jogi minősítés eltérő büntetési tételt eredményez, így az ügyészség által az előkészítő ülésen előterjesztett „mértékes” (vagy „feltételes”) indítványt erre figyelemmel kell meghatározni. Ha pedig a mértékes indítványra tekintettel a vádlott beismeri a bűnösségét a vád tárgyává tett bűncselekményben, és lemond a tárgyaláshoz való jogáról, nincs akadálya annak, hogy az ügyet a bíróság az előkészítő ülésen elbírálja, és ítéletet hozzon. A vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatának elfogadása természetesen ilyenkor is feltételhez kötött, így a bíróságnak meg kell győződnie arról, hogy a vádlott a beismerő nyilatkozat természetét és elfogadásának következményeit megértette; a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely nem mutatkozik; illetve a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű, és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják [Be. 504. § (2) bekezdés].

Összességében: a vád tárgyává tett bűncselekmény jogi minősítésének lehetséges megváltoztatása vonatkozásában megállapítható, hogy a terhelti együttműködés első formája („Egyezség a bűnösség beismeréséről”) keretében létrejött egyezség bíróság általi jóváhagyását az kizárja, ekképpen a külön eljárás az eljárásgyorsító funkcióját nem tudja betölteni. A bíróságnak tárgyalást kell tartania, és csak a bizonyítási eljárás lefolytatását követően hozhat érdemi döntést, hacsak nem lép előtérbe a tárgyalás megkezdésekor a második terhelti együttműködési forma, hiszen az – szemben az egyezségről való

⁷ A témáról részletesen lásd: POLT–BODONYI 2021 és TÓTH 2022.

döntéssel – tárgyaláson is lehetséges. A terhelti együttműködés második formája (a „mértékes” indítvány alapján tett beismerés) esetén azonban a vádban foglalt jogi minősítés bíróság általi lehetséges megváltoztatása nem zárja ki az ügynek már az előkészítő ülésen történő befejezését akkor, ha az ügyészség elfogadja a bíróság jogi álláspontját, és ennek megfelelően módosítja a bűncselekmény jogi minősítését a vádiratban; továbbá a vádlott is elfogadja – a jogi minősítés megváltozása kapcsán a módosult büntetéshez igazodó – mértékes indítványt, és erre tekintettel megteszi a beismerő nyilatkozatot.

GENERÁLIS KÖTELEZETTSÉG AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉS MINDEN VÁDLOTTAL SZEMBEN TÖRTÉNŐ MEGTARTÁSÁRA

Az előkészítő ülés megtartása minden vádlott vonatkozásában törvényi kötelezettség. A Be. akként rendelkezik, hogy a bíróságnak a vádirat kézbesítésétől számított három hónapon belül kell megtartania azt, kivételesen a védő indítványozhatja, hogy az előkészítő ülés hatánapja a vádirat kézbesítésétől számított egy hónapon túli időpontra legyen kitűzve [Be. 499. § (2)–(3) bekezdés]. A gyakorlatban azonban – különösen az 50–60 vádlottat érintő úgynevezett „monstre” ügyek esetén – a bíróságok számára gondot okozhat, hogy valamennyi vádlott vonatkozásában a három hónapos törvényi határidőn belül megtartsák az előkészítő ülést, és ezen az a törvényi rendelkezés sem igazán segít, hogy több vádlott esetén az előkészítő ülés külön-külön, az ügyek elkülönítése nélkül is megtartható [Be. 499. § (7) bekezdés]. A Be. arról is rendelkezik, hogy ha az ügyben több vádlott van, a vádlott-társak és védőik jelenléte az előkészítő ülésen nem kötelező, amely rendelkezés már talán komolyabb segítséget jelenthet az ítélező bíró számára, úgyszintén az a lehetőség is, hogy – az ügyészség indítványa alapján – a bíróság a távollévő terheltre vonatkozó külön eljárás szabályai alapján járjon el egy-egy vádlott vonatkozásában.

A gyakorlatban az elkülönítés lehetőségével a beismeréssel élő és a tárgyaláshoz való jogról lemondó vádlottak esetében szoktak élni a bíróságok [Be. 503. § (2) bekezdés], a későbbiek során – az elkülönítés folytán – ezek a személyek tanúként lesznek kihallgathatók az alapeljárásban, illetve beismerő nyilatkozatuk is bizonyítékként értékelhető korábbi vádlott-társaik ügyében. Ugyancsak bizonyítékként értékelhető a nyomozás során tett részletes beismerő vallomás is, amennyiben a gyanúsított kihallgatást megelőzően a szükséges törvényi

figyelmeztetést a terhelt megkapta. A nyomozásban tett vallomás jelentőségét különösen az növeli, hogy az előkészítő ülésen a vádlottnak nem kell részletesen előadnia a vallomását, csak arra nyilatkozik, hogy a váddal egyezően beismer.

Sőt, ilyenkor kényes egyensúlyi helyzet jön létre, mert a bíróság legfeljebb olyan kérdéseket tehet fel, amelyek arra alkalmasak, hogy meggyőződjön a beismerés hiteltérdeklőségéről, de a vádlott részletes vallomást nem is tehet, hiszen az mint bizonyítás csak tárgyaláson lehetséges. (Ez alól egyetlen kivétel van, a beismerés elfogadása esetén a vádlottat az előkészítő ülésen nyilatkoztatni kell – ha tesz vallomást – a személyi körülményeiről, így a bizonyítás ebben a rendkívül redukált formában lehetséges az előkészítő ülésen is.) A beismerés alaposságát ellenőrző kérdések körében egységes gyakorlat nem alakult ki. Ezek lehetnek a tényállás egy-egy momentumára történő rákérdezések, de mindenkor annak szem előtt tartásával, hogy bizonyítássá, vádlotti vallomássá ne váljanak; de még inkább lehetséges a korábbi kihallgatások légkörére vagy arra kérdezni például, hogy van-e olyan rokon esetleg, aki érintett (lehet) az eljárásban.

A KÓROS ELMEÁLLAPOTÚ TERHELT ELJÁRÁSI JOGHELYZETE AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉSEN

A kóros elmeállapotú terhelt vonatkozásában nem beszélhetünk a terhelti együttműködés egyik formájáról sem, hiszen esetében a bűnösség hiányzik, így azon kérdésre, hogy „elismeri-e a bűnösségét?” [Be. 502. § (6) bekezdés], értelemszerűen nem válaszolhat „igen”-nel. A Be.-ben a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásának feltételei között szerepel az is, hogy „a vádlott beszámítási képessége [...] iránt észszerű kétely nem mutatkozik” [Be. 504. § (2) bekezdés b) pont], esetünkben azonban semmilyen kétely nincs, mert – tegyük fel – a bíróság számára szakértői vélemény nélkül is megállapítható, hogy a vádlott beszámítási képessége hiányzik, vagy az iratokban fellelhető a kóros elmeállapotra vonatkozó szakvélemény.⁸

Értelemszerűen beszámítási képesség hiányában a beismerő nyilatkozat elfogadásának azon feltétele is nagy valószínűség szerint hiányzik, hogy a vádlott a

⁸ Korlátozott beszámítás esetén van lehetőség beismerésre: a vonatkozó bírói gyakorlat egyértelművé teszi, hogy a kóros elmeállapotot megalapozó betegség konkrét típusa dönti el, az adott ügyben helye lehet-e a terhelt beismerésére alapozott együttműködésnek: például egy skizofrén terhelt nyilatkozata a bűnösség elismeréséről joghatályos lehet. Erre lásd: BH 21/6/160.; IH 21/4/115.

beismerő nyilatkozat „természetét és elfogadásának következményeit megértette” [Be. 504. § 2. bekezdés a) pont], így szóba sem kerülhet a terhelt együttműködésére alapozott egyik típusú eljárásjogi megoldás sem. Ez különösen problémás lehet olyan esetben, ha a nyomozás során nem került sor a gyanúsított beszámítási képességének szakértői vizsgálatára, és egyezség született a bűnösség beismeréséről, vagy netán az előkészítő ülésen előterjesztett „mértékes” indítványra figyelemmel kíván a vádlott beismerő nyilatkozatot tenni. A konkrét ügyben emberölés büntetében ismerte el a bűnösségét a vádlott az előkészítő ülésen, amely beismerő nyilatkozatot az elsőfokú bíróság elfogadta, hiszen a vádlott elmeállapotának bizonyítására szakértői vélemény nem állt rendelkezésére.

A másodfokú bíróság azonban hatályon kívül helyezte az előkészítő ülésen meghozott ítéletet, mert álláspontja szerint a bíróságnak – szakértői vélemény nélkül is – észlelnie kellett volna, hogy a vádlott nem képes a nyilatkozata következményeinek felismerésére.

Hasonló jogi probléma merült fel egy ugyancsak emberölés miatt indult büntetőeljárásban, ahol azonban – az elkövetés előtt is már gondnokság hatálya alatt álló vádlottra vonatkozóan – a nyomozás során kirendelték az igazságügyi elmeorvos szakértőt, aki megállapította, hogy a vádlott elmeműködése kóros, így „a vádlott képtelen volt arra, hogy az általa elkövetett személy elleni erőszakos cselekmény következményeit és társadalomra veszélyességét felismerje, illetve hogy ezen felismerésnek megfelelően cselekedjen”.⁹ Erre tekintettel a bíróság a vádlottat – a tárgyalás keretei között lefolytatott bizonyítási eljárást követően – a Btk. 17. § (1) bekezdése alapján felmentette a minősített emberölés vádjáról, és – mivel tartani lehetett attól, hogy a vádlott a jövőben hasonló cselekményt fog elkövetni – a Btk. 78. § (1) bekezdése alapján a kényszergyógykezelését rendelte el. A bíróság helyesen állapította meg, hogy az előkészítő ülésen nem születhet érdemi állásfoglalás a vádlott bűnössége tekintetében, hiszen a vádlott beszámítási képessége, ekképpen bűnössége hiányzik, így bűnösséget beismerő nyilatkozatot nem tehet. Annak ellenére, hogy a nyomozás során szerzett bizonyítékok már a vádemelés során kétséget kizáróan alátámasztották a büntetendő cselekmény vádlott általi elkövetését, az eljárás gyorsítását és egyszerűsítését célzó terhelti együttműködés egyik formájának alkalmazására sem látott a bíróság lehetőséget, lévén azokat a Be. – a vádlott kóros elmeállapotára tekintettel – kizárja. Ennek megállapítása azonban szakértői

⁹ Székesfehérvári Törvényszék 31.B.42/2021/14. számú ítélete.

kérdés, és már a nyomozás szakaszában szükséges annak beszerzése, nehogy a későbbiekben derüljön ki, hogy a beismerő nyilatkozat elfogadására nem is lett volna lehetősége a bíróságnak.

Mivel azonban a Be. a kóros elmeállapotú vádlott esetében nem állapít meg az előkészítő ülésre eltérő szabályokat, az a visszas helyzet áll ilyenkor elő, hogy a bíróságnak fel kell tennie – a megfelelő figyelmeztetések után – a beismerésre vonatkozó kérdést annak ellenére, hogy már előre tudja: az esetleges beismerést nem fogadja, nem fogadhatja el. Ezek után a bíróságnak, beismerő terhelt esetén, lehetősége van annyi gyorsításra, hogy a tárgyalást nyomban megtartsa, azon a vádlottat – ha tesz vallomást – kihallgatja, és amennyiben a beismerés részletekbe menően teljes, az iratok tartalmának mindenben megfelelő, ezek után azonnal hozhat ítéletet. De már csak tárgyaláson.

ABSZOLÚT ELJÁRÁSI SZABÁLYSÉRTÉS AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉSEN

Ismeretesen az „abszolút” vagy „feltétlen” eljárási szabálysértések (Be. 608. §) esetén a másodfokú bíróságnak – mérlegelést nem tűrő módon – hatályon kívül kell helyeznie az elsőfokú bíróság ítéletét, és új eljárásra kell az elsőfokú bíróságot utasítania. Ezek a legsúlyosabb eljárási szabálysértések azonban nem csupán az elsőfokú tárgyalás során, hanem már az előkészítő ülésen is előfordulhatnak. A helyzet ilyenkor azért súlyosabb, mert az előkészítő ülésen megvalósult abszolút eljárási szabálysértés – például, ha a vádlott védő nélkül vesz részt a terhelti együttműködés alapján lefolytatott előkészítő ülésen – nem hozható helyre később: az abszolút eljárási szabálysértés miatt megismételt eljárásban sincs helye előkészítő ülésnek [Be. 633. § (2) bekezdés].

Ha például egyezség jóváhagyására vagy az ügyészi „mértékes” indítvány alapján a vádlott beismerésére és tárgyalási jogáról történő lemondásra kerül sor az előkészítő ülésen, amelyről azonban később kiderül, hogy azon abszolút eljárási szabálysértés valósult meg [Be. 608. § (1) bekezdés h) pontja], az előkészítő ülés megismétlésére nincs törvényi lehetőség. Ilyen esetekben csupán a perújítás mint rendkívüli jogorvoslat orvosolhatja a törvénysértést, a rendkívüli jogorvoslatok azonban köztudottan nem az eljárás gyorsítását és egyszerűsítését hivatottak szolgálni.

Az abszolút eljárási szabálysértés alapján történő hatályon kívül helyezés és megismételt eljárás során az előkészítő ülés hiánya azért problematikus,

mert a vádlott önhibáján kívül, méltánytalanul esik a mértékes indítvány alapján a kedvezőbb büntetés lehetőségétől. Ilyen esetben ténylegesen az történik, hogy a bíróság hibázik, és a hiba hátrányos következményeit a vádlott viseli. A helyzet korrigálása érdekében jogalkotói közreműködés szükséges: új kodifikáció által kellene lehetővé tenni a megismételt eljárásban is az előkészítő ülés kötelező tartását.

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen tanulmányban az előkészítő ülés vonatkozásában olyan jogi problémák bemutatására került sor, amelyek a mindennapi joggyakorlat számára kihívást jelenthetnek, lévén hiányzik az őket érintő helyes törvényi szabályozás. A szerzők a problémák felvázolásán túl igyekeztek azokra megfelelő, *de lege ferenda* javaslatokkal is szolgálni, hiszen a büntető igazságszolgáltatást érintő egységes és helyes joggyakorlat kimunkálása közös érdeke a társadalomnak.

IRODALOMJEGYZÉK

- FANTOLY Zsanett – BUDAHÁZI Árpád (2018a): *Büntető eljárásjogi ismeretek I. Statikus rész.* Budapest: Dialóg Campus.
- FANTOLY Zsanett – BUDAHÁZI Árpád (2018b): *Büntető eljárásjogi ismeretek II. Dinamikus rész.* Budapest: Dialóg Campus.
- POLT Péter (2020): Az egyezség. *Magyar Tudomány*, 181(5), 629–644. Online: <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.5.6>
- POLT Péter – BODONYI István (2021): Marasztaló ítélet tárgyalás nélkül – az előkészítő ülés új funkciói a tárgyalás előkészítése során. In CZINE Ágnes – DOMOKOS Andrea – LUKÁCS Krisztina (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Tóth Mihály 70. születésnapjára.* Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Patrocinium.
- TÓTH Mihály (2022): Az egyezség és a „mértékes ügyészi indítvány” kezdeti tapasztalatai. *Magyar Jog*, 69(3), 129–137.

Farkas Ákos

AZ EURÓPAI UNIÓS JOG ELSŐBBSÉGE ÉS A TAGÁLLAMI JOG

Napjainkban a nem csillapodó viták ellenére általánosan elfogadott elv, hogy az Európai Unió joga elsőbbséget élvez a tagállamok jogával szemben, az Unió egyik összetartó ereje a közösségi jog primátusa. Igaz, hogy ez az elv soha nem vált a primer jog, a EK-, EU-szerződések részévé, de a Európai Unió Bíróságának döntései nélkül is evidenciává tették. Ezt erősítették a tagállami alkotmányok is, amelyek elismerték az európai uniós jog elsőbbségét. Mindezek ellenére számos alkalommal – főként a tagállami szuverenitás körül fellángoló viták kapcsán – egyes tagállamok alkotmánybírósága megkérdőjelezte ezt az elvet. A tanulmány az EU-jog primátusának kialakulását, az ezzel kapcsolatos, időről időre változó vélemények alakulását, a fellángoló vitákat mutatja be.

A TÉMA JELENTŐSÉGE

Napjainkban, a nem csillapodó viták ellenére, általánosan elfogadott elv, hogy az EU joga elsőbbséget élvez a tagállamok jogával szemben. Ennek az EU alkotmány-jogi vonatkozású rendelkezései szempontjából is kiemelkedő jelentősége van. Az EU-jog elsőbbségének elve azonban nem az Európai Unióról szóló szerződés (a továbbiakban: EUSZ) rendelkezéseiből, hanem az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban: EUB) gyakorlatából fakad.

Az EUB 1963-ban a Van Gend & Loos-ügyben¹ deklarálta először, hogy „[a] Közösségeknek nemzetközi jogi értelemben új jogrendje van, amely a tagállamok szuverenitásukból fakadó jogait a tagállamok javát szolgálva korlátozza. Ezek a korlátok nem csupán a tagállamokra, hanem azok polgáraira

¹ Case 26/62 Van Gend & Loos v Netherland ECLI:EU:C:1963:112.

is vonatkoznak.” A Bíróság ítélete azt is egyértelművé tette, hogy ennek a jogrendnek „közvetlen/direkt hatása van a tagállamok jogára, egyúttal olyan egyéni jogokat is teremt, amelyeket a tagállamoknak és bíróságainak is tiszteletben kell tartaniuk”.

A Bíróság egy évvel később, 1964-ben a *Costa v. ENEL* ügyben² hozott ítéletében egy lépéssel tovább ment, amikor kinyilvánította, hogy „az EK-ek jogrendje, szemben a hagyományos nemzetközi jog természetével, olyan önálló jogrendszer, amely az EK Szerződés [a továbbiakban: EKSZ] hatálybalépésével a tagállamok jogrendszerébe integrálódott”. Ezzel a bírósági ítélettel született meg az önálló EK-jogrend, amely az EUB értelmezése szerint két részből, az EK-szintű jogból és a tagállamok jogrendszerébe integrálódott EK-jogból áll.

A Bíróság azonban nem állt meg itt. Az ítélet indokolásának további részében azt is egyértelművé tette, hogy

„[e]z az integráció, amely általánosan szólva az EKSZ szelleméből és kikötéseiből fakad, a tagállamokra azt a feltétlen kötelezettséget rója, hogy azokkal a [z EK-] jogszabályokkal szemben, amelyeket a kölcsönösség elve alapján elfogadtak, hatálybalépésüket követően a hazai jogalkotás során hozott egyoldalú intézkedéseknek nem adhatnak elsőbbséget”.

Ezek az intézkedések tehát nem lehetnek összeegyeztethetetlenek a közösségi joggal. Ez tehát azt jelenti, hogy az EK- és a tagállami jognak összhangban kell állnia. „Ezeknek a jogszabályoknak az alkalmazása a hazai jog védelme érdekében sem térhet el tagállamonként, mert az sértené az EKSZ 5. cikk (2) bekezdésében írt rendelkezéseket és a 7. cikkben megfogalmazott diszkrimináció tilalmát.”³ Ezzel a rendelkezésével az EUB azt az álláspontját erősítette meg, hogy a közösségi jog elsőbbséget élvez a tagállamok jogával szemben.

Erre az ítéletre alapozva az EUB 1970-ben az *Internationale Handelsgesellschaft*-ügyben⁴ még markánsabban jelezte, hogy az EU-jog elsőbbséget élvez a tagállamok alkotmányjogával szemben, legyen szó alapvető jogokról vagy strukturális elvekről:

² Case 6/64 *Costa v ENEL* ECLI:EU:C:1964:66.

³ Case 6/64 *Costa v ENEL* ECLI:EU:C:1964:66.

⁴ Case 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft* ECLI:EU:C:1970:114.

„A tagállam jogának, illetve jogértelemezésének érvényesítése [*recourse*] az EK intézményei által elfogadott intézkedések érvényességének megítélésénél ellentétes hatást gyakorolna a közösségi jog egységességére és hatékony érvényesítésére. Ezeknek az intézkedéseknek a hatása csak a közösségi jog fényében ítéltethető meg. Valójában az EK joga önálló jogforrás, ereje túlmutat a tagállami jogon. Ha elvitatnánk a közösségi jognak ezt a sajátosságát, magát az EK létét kérdőjeleznénk meg. Ezért az EK által tett intézkedések érvényessége nem vonható kétségbe azzal az érvel, hogy ellentétesek a tagállam alkotmányában megfogalmazott alapvető jogokkal vagy alkotmányos struktúrájával.”⁵

Az EUB 1978-ban a *Simmenthal II*-ügyben⁶ a tagállami jog és az EU-jog különbségeiből fakadó konfliktus kapcsán egyértelműen fogalmazva tovább részletezi ezt a megállapítást:

„Összhangban a EK-jog elsőbbségének az elvével, az EKSZ, valamint az EK intézményei által közvetlenül alkalmazandó rendelkezések, valamint a tagállamok nemzeti joga közötti viszonyban, amennyiben az utóbbi ellentétes az EK jogával, eleve már a hatálybalépésekor nem alkalmazható, sőt amennyiben az adott konfliktusban lévő EK-jogszabály a tagállam jogrendszerének integráns része, és elsőbbséget élvez a nemzeti joggal szemben, új jogszabályok megalkotása, elfogadása is kizárt mindaddig, amíg az az ellentét a közösségi jog szabályaival kapcsolatosan fennáll.”

Az EUB 1998-as *IN.CO.GE '90 and others* ítéletében⁷ tisztázta az EU-jog és a tagállami jog konfliktusának jogi következményeit. Az EUB szerint az EU-jog a jogalkalmazás során elsőbbséget élvez (*Anwendungsvorrang*), azonban nem teszi hatálytalanná a tagállami jogot, csupán megelőzi azt (*Geltungsvorrang*):

„szemben a Bizottság álláspontjával, a *Simmenthal II* ítéletből nem következik, hogy az EK-jog megalkotását követően elfogadott nemzeti jogot az EK-jog semmissé [*rendering non-existent*] teszi. Ilyen esetben a tagállam bírósága számára az a kötelező, hogy a nemzeti jogot az EU-joggal szemben ne érvényesítse, feltéve,

⁵ Case 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft* ECLI:EU:C:1970:114 para 3.

⁶ BVerfGE 73, 339 (*Solange II*).

⁷ Case 10/97 *IN.CO.GE '90 and others* ECLI:EU:C:1998:498.

hogy ez nem korlátozza a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező [*competent*] nemzeti bíróságot abban, hogy a nemzeti jog által elérhető eljárások közül alkalmazza azokat, amelyek alkalmasak az EK-jog által ráruházott egyéni jogok védelmére.”⁸

Másként fogalmazva az EU-jog elsőbbsége arra kötelezi a tagállami bíróságokat, hogy azokat a nemzeti jogszabályokat ne alkalmazzák, amelyek az EU közvetlen hatású jogszabályaival ellentétesek, de nem gátolja a bíróságokat abban, hogy a másodlagos jog szabályaiból eredő hazai jogot a jogalkalmazás részévé tegyék, feltéve, hogy azok alkalmasak az egyéni jogok védelmére.

Az EUB 2018-ban hozott mérőföldkőnek számító *Commission v. France* döntésében⁹ úgy határozott, hogy a francia Államtanács (*Conseil d'État*) megszegte az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 267. cikk (3) bekezdésében foglalt szabályt, amely kötelezővé teszi az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezését a tagállam számára, ha a nemzeti jog értelmében a nemzeti bíróság a Szerződések értelmezésére vagy az uniós intézmények, szervek vagy hivatalok jogi aktusainak érvényességére és értelmezésére vonatkozó döntése ellen nincs további jogorvoslati lehetőség. Ez a kötelezettség azonban nem feltétlen, vannak alóla kivételek, amelyeket az EUB a *CILFIT*-ügyben¹⁰ hozott ítéletében fejtett ki (*CILFIT*-doktrína).

Ennek értelmében nem kötelező az EUMSZ 267. cikk (3) bekezdésben írt előzetes döntéshozatali eljárás, ha a kérdés nem az ügghöz tartozik (1), a kérdésben az EUB-nak kialakult gyakorlata van (2), vagy a kérdés egyértelmű (3). Ezeknek az okoknak a fennállását a tagállami bíróságnak indokolnia kell.

Az EUB 2019-ben a *Rimšēvičs*-ügyben¹¹ egy újabb lépést tett az európai integráció, az EU-szintű jogszabályok elsőbbségének érvényesítése felé, amikor érvénytelenítette a Litván Köztársaság döntését, amellyel felmentette tisztségéből Ilmārs Rimšēvičset, a Litván Központi Bank kormányzóját. Az Európai Központi Bank Statútumának 14. cikk (2) bekezdése lehetővé teszi, hogy a központi nemzeti bank elnökét az ötéves hivatali határideje előtt felmentsék, amennyiben nem felel meg a feladatai ellátásához szükséges feltételeknek, vagy

⁸ Case 10/97 *IN.CO.GE.'90 and others* ECLI:EU:C:1998:498 para 21.

⁹ Case C-416/17 *Commission v France* ECLI:EU:C:2018:811 para 112.

¹⁰ Case 238/81 *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health* ECLI:EU:C:1982:335.

¹¹ Case C-202 and C-238/18 *Ilmārs Rimšēvičs and European Central Bank v Republic of Latvia* ECLI:EU:C:2019:139 para 66.

súlyos kötelezettségszegést követett el. Ezt a határozatot az érintett elnök vagy a Kormányzótanács a Bíróság előtt megtámadhatja. Ennek ellenére a bírósági határozatot számos kommentátora mégis kiemelt jelentőségűnek ítélte, ami egy sokkoló üzenet, az EUB döntéseinek erejét közvetíti mindenki számára, aki európai alkotmányjogi párbeszédben részt vesz.

Jürgen Bast¹² egyenesen „mefisztóinak” nevezi az EUB hatalmát, amellyel egy közhatalmat gyakorló szervezet döntését annullálva végső soron kifejezésre juttatja saját magasabb rendű (*superior*) helyzetét. Amint Lando Kirchmair megjegyzi: „Ez szimbolikus értelemben bizonyára igaz, de figyelembe véve az EU-jog primátusát és a tagállamokkal szemben támasztott úgynevezett jogtisztázás követelményét (*Rechtsbereinigungspflicht*), nem szokatlan, hogy az EUB egyszerűen deklarálja, hogy a tagállam joga nincs összhangban az EU jogával.”¹³ Ez azt jelzi, hogy az EUB-nak kialakult joggyakorlata van arra vonatkozóan, hogy a tagállam nem alkothat olyan jogszabályokat, amelyek ellentétesek az EU-joggal, ami egyben azt is jelenti, hogy a tagállami jognak igazodnia kell az EU jogához.

Ez a sok vitát gerjesztő elv – kivételessége és szenzitivitása miatt – az EUSZ-be, illetve az EUMSZ-be mindeddig nem került be. „Csupán” a Lisszaboni Szerződéshez fűzött 17. nyilatkozat tartalmazza az elsőbbségi klauzulát, amely szerint „az Európai Unió Bírósága állandó ítélkezési gyakorlatának megfelelően a Szerződések és a Szerződések alapján az Unió által elfogadott jogi aktusok az említett ítélkezési gyakorlat által megállapított feltételek szerint a tagállamok jogával szemben elsőbbséget élveznek”.

Az idézett deklaráció azonban csak az egyik tényező. Amint arra Kirchmair rámutat:

„Mintegy hatvan évvel a Van Gend & Loos- és a Costa ENEL-ügyek után az EU-integráció folyamatában világossá vált, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás mellett más hajtóerő is kimutatható. Ez pedig a tagállami jogrend jogalkalmazóinak a szerepe, amelyek készek elfogadni az EU-jog azon célját, hogy hatást gyakoroljon a tagállamok jogrendjére.”

Az eddigi rövid elemzésből mintha az lenne a nyilvánvaló, hogy a tagállami és az EU-jog viszonyában az EUB gyakorlatának eredményeként az EU-jog egyértelmű dominanciája érvényesülne. Tudomásul kell vennünk azonban,

¹² BAST 2019.

¹³ KIRCHMAIR 2024: 196.

hogy a tagállamok ezt a dominanciát soha nem tekintették egyértelműnek és vitathatatlanak.

NEM KETTŐN, HUSZONHÉTEN ÁLL A VÁSÁR

Az EU-jog kiemelt szerepe nem csupán az EU-jog elsőbbségének elvén nyugszik, ezt további, az EUSZ-ben megfogalmazott értékek, elvek is erősítik, amelyek egyben az EU-jog elsőbbségét határok közé szorítják. Ezek közé tartoznak: a lojális együttműködés elve, a nemzeti identitás tiszteletben tartásának elve, a tagállamok alkotmányos és eljárási autonómiájának elve, illetve a hatáskör-átruházás elve.

Az EUSZ 2. cikke az alábbi alapértékeket fogalmazza meg:

„Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közősek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.”

Az EU Alapjogi Chartája pedig garantálja, hogy az EU joga tiszteletben tartja az emberi jogokat.

A Lisszaboni Szerződést megelőzően először 1969-ben, a Stauder-ügyben¹⁴ jelent meg az emberi jogok tiszteletben tartásának elve mint a közösségi jog egyik alapelve, ami megakadályozta a közösségi jogalkotót, hogy az emberi jogokat súlyosan sértő jogszabályokat alkosson.

Végül meg kell említeni az EUSZ 4. cikk (2) bekezdését, amely szerint: „Az Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat.” Ezek az elvek a tagállamok konszenzusán alapulnak, amelyek tiszteletben tartására átgondoltan és tudatosan vállaltak kötelezettséget, amelyről ma számos politikus és közszereplő megfelelkezik, és megkérdőjelezi azt.

¹⁴ Case 29/69 Erich Stauder v Stadt Ulm, Sozialamt ECLI:EU:C:1969:57.

Egyetérttek Kirchmairrel, aki szerint „az EU nem egy elvont, megfoghatatlan, idegen entitás, amely a »tudatlan« tagállamokat számukra ismeretlen és bűnös dolgokra kényszeríti [...]. Ezek a döntések a Tanácsban és ez Európai Tanács munkájában részt vevő tagállamok és az európai polgárokkal szoros kapcsolatban álló Európai Parlament által alkotott döntések.”¹⁵

A felsorolt garanciák mellett érvényesülő jogi primátus az elmúlt évtizedek során, napjainkat is beleértve, a tagállamok részéről komoly ellenállást generált. Ugyanis legyen bármilyen erős az EUB szerepe és befolyása a tagállami jog alakulására, bármennyire az EUB kizárólagos joga az EU-jog értelmezése, a tagállami jogalkalmazó szervek szerepe meghatározó. Ezek között is elsősorban a tagállami alkotmánybíróságokat kell említeni, amelyeknek az utóbbi években formálódó ítélkezési gyakorlata komolyan befolyásol(hat)ja az EU-jog elsőbbségével kapcsolatos álláspontokat.

Ez az ítélkezési gyakorlat évtizedek óta viszonylag széles határok között mozog. A Német Szövetségi Alkotmánybíróság (a továbbiakban: NSZAB) 1971. július 9-én hozott határozatában kifejezetten a német Alaptörvénnyel összhangban lévőknek ítélte az EUB-nak azt a jogát, hogy az EK Szerződést értelmezze. Az NSZAB döntésében hivatkozott az Alaptörvény 24. cikk (1) bekezdésére, amely szerint „[a] Szövetség törvény útján felségjogokat államközi intézményekre ruházhat át”.¹⁶ Ez a rendelkezés lehetővé teszi, hogy az NSZK szuverenitásából fakadó jogokat ruházzon át nemzetközi szervezetre. Ezt értelmezve mondta ki a Lütticke-ügyben a NSZAB, hogy „azáltal, hogy az NSZK ratifikálta a Római Szerződést, amely létrehozta az Európai Közösségeket, egy sajátos jogrend keletkezett, amely áthatja a nemzeti jogrendeket”.¹⁷

A szuverenitásból fakadó jogok korlátozásának azonban megvannak a maga határai. A legfőbb határ például Németországban az alkotmányos identitásából fakadó alapvető jogoknál húzódik. Erre a határvonalra hívja fel az NSZAB az EUB figyelmét a Solange I döntésében,¹⁸ amelyben egyértelművé teszi, hogy az EK-jog primátusa csak abban az esetben érvényesül, amennyiben (*solange*) az az alkotmányos identitásból fakadó alapvető jogokat nem sérti.

Döntésében az NSZAB kimondja, hogy az EK másodlagos jogforrásait a nemzeti alapvető jogokhoz mérve kell értékelni. Hivatkozik az Alaptörvény

¹⁵ KIRCHMAIR 2024: 201.

¹⁶ TRÓCSÁNYI-BADÓ 2005: 734.

¹⁷ BVerfGE 31,145 (172–173).

¹⁸ BVerfGE 37, 271 (278–279) (Solange I).

24. cikk (1) bekezdésére, amely nem engedélyezi a felségjogok átruházását, ha ezáltal megváltozik az Alaptörvény alapvető struktúrája. Ezzel a kategorikus döntéssel a NSZAB az Alkotmányt az EK-jog elé helyezi. Ennek a döntésnek a fő indoka abban rejlett, hogy az NSZAB álláspontja szerint mindaddig, amíg az Alaptörvény magasabb szintű, hatékonyabb garanciákat biztosít az alapvető jogok védelmének, mint az uniós jog, addig az Alaptörvény rendelkezései elsőbbséget élveznek.

A történet azonban itt még nem fejeződik be. 12 évvel később (1978) az NSZAB a Solange II döntésében már megengedőbb álláspontot foglal el, amikor elismeri, hogy az alapvető jogok védelme az EK szintjén is (az Alaptörvénnyel) adekvát módon történhet. Ez pedig azt jelenti, hogy az NSZAB elismeri, hogy az EU jogában az alapvető jogok védelme területén jelentős pozitív fejlődés ment végbe.

Hasonló, a Solange I határozattal azonos tartalmú véleményt fogalmazott meg az Olasz Köztársaság Alkotmánybírósága 1973. december 18-i határozatában az Internationale Handelsgesellschaft-ügyben, amelyben kimondta, hogy amennyiben az EU-jog ellentétes a természetes személyeknek az Olasz Köztársaság Alkotmányában (a továbbiakban: OKA) biztosított elidegeníthetetlen jogaival, az EK-jog elsőbbsége nem érvényesül.¹⁹ A határozatok meghozatalakor még nem volt előre látható az európai integráció fejlődésének iránya és annak hatása az EK országainak alkotmányos architektúrájára.

A döntés az OKA 11. cikkére hivatkozik, amely az NSZK Alaptörvényében (a továbbiakban: NSZKA) foglaltakhoz hasonló megfogalmazást takar, amely szerint „Olaszország [...] más államokkal egyenlő feltételek mellett hozzájárul szuverenitása korlátozásához olyan rendszer létrehozása érdekében, amely biztosítja a békét és a nemzetek közötti igazságosságot, valamint előmozdítja és támogatja az ilyen céllal létrehozott szervezeteket.”²⁰

Ezt a korlátot az OAB sérthetetlennek tekinti, és arra az álláspontra helyezkedik, hogy a szuverenitás korlátozása nem eredményezheti az alkotmányos alapelvek és jogok potenciális sérelmét sem.

Mindhárom döntés az 1970-es évek terméke, amikor még a Maastrichti Szerződés és az EU létrejötte nem tűnt túl közelinek és olyannak, amely érinteni fogja a tagországok alkotmányos struktúráját. Ezekre az álláspontokra gyorsan rácaffolt az idő. 1992-ben a Maastrichti Szerződéssel létrejött az EU. Az NSZKA

¹⁹ Case 11/70 Internationale Handelsgesellschaft ECLI:EU:C:1970:114.

²⁰ TRÓCSÁNYI–BADÓ 2005: 786.

még ebben az évben kiegészült az úgynevezett EU-cikkkel (*EU Artikel*, NSZKA 23. cikk), amely lehetővé tette a Maastrichti Szerződés aláírását.

Ez a cikk hivatkozik a NSZKA 79. cikk (3) bekezdésére is, az úgynevezett megváltoztathatatlansági/örökkévalósági záradékra (*Ewigkeitsklausel*), amely szerint: „A jelen alaptörvény megváltoztatása, amely a Szövetség tartományokra való felosztását, a tartományok alapvető közreműködését a törvényhozásban vagy az 1. és 20. cikkeken megállapított alapelveket érintenél, nem megengedett.” A 23. cikk leszögezi: „Az NSZK az egyesült Európa megvalósításához hozzájárul az EU létrehozásán keresztül, melyet a demokratikus, a jogállami, társadalmi és föderatív alapelvek, valamint a szubszidiaritás elve köteleznek és az ezen alaptörvény által biztosított alaptörvény által biztosított jogvédelemhez hasonló jogvédelmet biztosít.”²¹

Az EU-klauszula nem csupán az NSZK Alaptörvényének a része, hasonlóan rendelkezik Svédország, Portugália és Litvánia alaptörvénye is. Az osztrák alkotmányt Ausztria 1995-ös csatlakozását megelőzően egészítették ki a 23/A–K cikkekkkel, amelyek a csatlakozás alkotmányos feltételeiről rendelkeznek.

Az NSZK Alaptörvényének EU-klauszujája szolgált az NSZAB 1993. október 12-i úgynevezett Maastricht-döntésének²² alapjául, amelyben a bíróság meghúzza a szuverenitásból fakadó jogok EU-ra történő átruházásának határait. Ezek közé tartoznak az NSZK Alaptörvényének 79. cikk (3) bekezdésében foglaltak, illetve a demokrácia elve és az államiság. A bíróság ragaszkodik az EU Szerződés megszorító értelmezéséhez, egyértelművé téve ezáltal, hogy megengedhetetlennek tartja, hogy az EU-ra ruházott szuverenitásból fakadó jogokat értelmezés (*implied amendment*) segítségével az EU másodlagos jogforrásai, illetve az EUB joggyakorlata kiterjesszék. Az ilyen jellegű értelmezés, ha az nyilvánvalóan és egyértelműen sérti az állam által gyakorolt kompetenciákat, nem rendelkezik kötelező erővel Németországra. Szeretném megjegyezni, hogy a büntetőjog I. pilléren történő alkalmazásának megengedhetőségével kapcsolatban az EU részéről a Lisszaboni Szerződés hatálybalépéséig számos ilyen kísérlet történt.²³

Az NSZAB a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése előtt, 2009. június 30-i úgynevezett Lisszabon-döntésében – amelyet az alapjaiban megújult EU és

²¹ TRÓCSÁNYI–BADÓ 2005: 733.

²² BVerfGE 89, 155 (173).

²³ Nem elhanyagolható kérdés, hogy a szuverenitástranszfer kérdése nem csupán az olasz és a német alkotmánybíróságok, hanem más országok (Dánia, Belgium) alkotmánybíróságainak esetjogában is megjelent.

az EUMSZ rendelkezései generáltak – megerősítette azt az álláspontját, miszerint „a német igazságszolgáltatásnak erősítenie kell a felelősségét az európai integráció folyamatában különösen azokban az esetekben, amikor az EU a számára biztosított hatáskörökön túl addig őt meg nem illető többlethatásköröket kíván gyakorolni”.²⁴ Ez a fokozott felelősség azt a célt is szolgálja, mondja a NSZAB, hogy „megvédjük és vizsgáljuk azokat a sérthetetlen, alkotmányos identitásra vonatkozó rendelkezéseket, amelyeket az Alaptörvény tartalmaz”.²⁵ Az NSZAB szerint

„a nemzeti alkotmányos identitás és az uniós jog az európai jogi térségben kéz a kézben jár. Ebben a kapcsolatban az alkotmányos identitás vizsgálata lehetővé teszi, hogy felülvizsgáljuk azt, hogy valamely EU-intézmény tevékenysége az NSZK Alaptörvényébe foglalt alkotmányos identitásra vonatkozó rendelkezéseket megsértette-e.”²⁶

Az NSZAB ezzel egyértelművé tette, hogy az NSZK és az EU közötti hatásköri vitában minden olyan esetben megnyitja a lehetőségét az *ultra vires* felülvizsgálatnak, amikor az EU a szubszidiaritás elvét átlépve kíván cselekedni.

Ahogy a Maastricht-döntéshez hasonló döntések több EU-tagállam alkotmánybíróági joggyakorlatában is megjelentek, ugyanez történt a Lisszabon-döntéssel kapcsolatban is. A Dán Legfelsőbb Bíróság (Højesteret) (a továbbiakban: DLB) 2013. február 20-i döntésében²⁷ elismeri ugyan az EUB európai uniós jog értelmezésére vonatkozó hatáskörét, de ezt csak olyan mértékben tartja elfogadhatónak, amennyiben az nem eredményezi az EU hatásköreinek (hatalmának) kiterjesztését. Ennek vizsgálata a dán hatóságok hatáskörének egyik fontos eleme. Ez a kompetenciavizsgálat jelenik meg a DLB 2016. december 6-i, az Ajos-ügyben²⁸ az életkor szerinti diszkriminációról, valamint a Lengyel Alkotmánybíróság

²⁴ BVerfGE 123, 267.

²⁵ BVerfGE 123, 267.

²⁶ BVerfGE 123, 267 para 240.

²⁷ Danish Supreme Court (Højesteret), Decision of February 20, 2014-10/3.

²⁸ Danish Supreme Court (Højesteret), Decision of December 6, 2016-15/2014. Ebben az ügyben a DLB helybenhagyta azt a döntést, amelynek értelmében bizonyos kor után a munkavállalónak nem jár végkielégítés. Tette ezt azzal az indokkal, hogy az életkor szerinti diszkrimináció tilalma nem az EU Szerződésében foglalt, hanem az EUB gyakorlatából következő tilalom.

2010. november 24-i határozatában is az EU jogának elsőbbségére vonatkozó korlátokról.²⁹

Az olasz Alkotmánybíróság közvetlenül állást foglalt a Taricco I ügyben³⁰ az EU-jog elsőbbségét kimondó EU bírósági döntéssel kapcsolatban. Ebben az ügyben, amely az EU pénzügyi érdekeit sértő adóbűncselekmény miatt folyt, az EUB olyan döntést hozott, amelynek értelmében az EU pénzügyi érdekeinek védelmére tekintettel az EU-jog elsőbbséget élvez, még abban az esetben is, amennyiben az ellentmond az olasz Alkotmányban is megfogalmazott, a büntetőjogban is érvényesülő visszaható hatály tilalmának.

Az olasz alkotmánybíróság, megkérdőjelezve a döntést, kifejtette, hogy a büntetőjog visszaható hatályát az OKA 25. cikke tilalmazza. Ezt a szabályt kell alkalmazni az elévülési időre vonatkozó határidők esetén, még abban az esetben is, amennyiben ez az EUB álláspontja szerint ellentmond az EUMSZ 325. cikkében foglaltaknak. Az EUB 2017. december 5-i ügynevezett Tarrico II határozatában inkább diplomatikusan, mint dogmatikai érvek alapján úgy határozott, hogy az EUMSZ 325. cikke a Szerződés hatálybalépését követő időszakban elkövetett bűncselekményekre vonatkozik. Az OAB döntésében nem tett említést az alkotmányos identitás sérelméről, alapvetően pragmatikus szempontokat figyelembe véve fogalmazta meg érveit, az EUB pedig nem ignorálta az olasz nemzeti jogot, mégis, mint Dana Burchard fogalmaz,³¹ ezzel „kinyitotta Pandora szelencéjét, kitérta a lehetőségeket a tagállami kivételek széles spektruma előtt”.

Érdekességgént említem, hogy Ausztria Alkotmánybírósága (a továbbiakban: OAB) alapvetően elismeri az EU-jog elsőbbségét az osztrák alkotmányjoggal szemben, azzal a megszorítással, hogy az alkotmányos alapelvek (*Baugesetze* vagy *Grundprinzipien*) az Alkotmány 44. cikk (3) bekezdése értelmében csak népszavazás útján egészíthetők ki, a nemzeti alkotmány rendelkezései nem rendelkeznek az EU-jog alá pusztán alkotmányjogi szakértők véleménye alapján.³²

Az osztrák jog az ultra vires elv érvényesülését csak abban az esetben tekinti vizsgálандónak, ha az EU jogalkotási tevékenysége nyilvánvalóan nem igazolható. Az OAB érzékelhetően megengedő álláspontot képvisel az EU és az osztrák Alkotmány tekintetében, amit az Alapjogi Chartához (a továbbiakban:

²⁹ Polish Constitutional, Tribunal Konstytucyny, Decision of November 24, 2010.

³⁰ Case C-105/14 Criminal Proceedings against Ivo Taricco and Others ECLI:EU:2015:555.

³¹ BURCHARD 2017.

³² GRABENWARTER 2011; KRISTOFERITSCH 2013.

AJCH) való viszonya is jelez. Az OAB 2012-ben ugyanis úgy döntött, hogy ezeket a rendelkezéseket tekinti mércének az alkotmányos felülvizsgálat során. Az OAB ebben a kérdésben nem áll egyedül. Hasonlóképpen döntött a belga,³³ a francia³⁴ alkotmánybíróság 2018-ban és a NSZAB³⁵ 2019-ben.

Az AJCH-ra vonatkozó esetjog komplex és sokoldalú, azonban néhány általános tanulság leszűrhető. Az egyik, hogy a tagállami alkotmánybíróságok joggyakorlatuk során arra törekednek, hogy egyrészt megőrizték és védjék pozíciójukat az európai alkotmányjog alkalmazása során, másrészt erősítsék szerepüket az európai alapvető jogok területén. Ez akkor is igaz, ha olyan progresszív döntéseket is hoznak, amelyek nem támogatják a tagállami alkotmányokat. A másik tanulság, hogy az AJCH értelmezési kérdéseiben mégiscsak az EUB-é az utolsó szó. Ebben a viszonyrendszerben, legyen az bármennyire ellentmondásos – mint Andreas L. Paulus megjegyzi³⁶ –, a gyanakvással szemben inkább a bizalom a meghatározó. Szeretném azonban megjegyezni, hogy ez a bizalom instabil foka, ereje változik, és könnyen válik kitétté a politikának.

A NSZAB ítélkezési gyakorlata az alkotmányos önazonossággal összefüggő ultra vires elv sérelmével kapcsolatban a 2010. július 6-i Honeywell-ügyben³⁷ hozott határozatával finomodott a Maastricht-döntéshez képest. A határozat az ultra vires elvre alapozott felülvizsgálat fő szempontjaként az európaijog-barát értelmezést tekinti irányadónak, kivéve azt az esetet, amikor az EU intézményei nyilvánvalóan megsértik a tagállamok által átruházott hatalmi jogosultságokat. A NSZAB hosszú időn keresztül adós maradt az alkotmányos identitás meghatározásával. Ennek a hiánynak a pótlását célozta az NSZAB által 2015. december 15-én befogadott alkotmányos panasz ügyében hozott OMT-döntés,³⁸ amely – egyben mutatva az alkotmánybíróság gyakorlatának hullámlását – egyértelműen és világosan visszavonja a Solange II ügyben kifejtett megengedő álláspontját, és az Alaptörvény 23. cikk (1) bekezdésével összefüggésben a 79. cikk (3) bekezdésével lehetővé teszi az EUB döntéseinek esetről esetre

³³ Belgium, Constitutional Court, Cour Constitutionnelle, 15 March 2018 No 29/2018 B.9, B10.5, B15.

³⁴ French Constitutional Court, Conseil Constitutionnel, 26 July 2018 No 2018-768DC para 10, 12, 38.

³⁵ BVerfGE 252, 216.

³⁶ PAULUS 2019.

³⁷ BVerfGE 126, 286 (303-304) (Honeywell).

³⁸ BVerfGE 142, 123 (202) (OMT Decision).

történő felülbírálatát, egyben meghatározza az alkotmányos identitás felülvizsgálatának kereteit.

Ezek a keretek magukban foglalják az emberi méltóság tiszteletben tartásának az Alaptörvény 1. cikkében megfogalmazott elvét, valamint a demokrácia, a jogállamiság, a jóléti állam és a föderális állam 20. cikkben rögzített elvét. A NSZAB ebben a döntésében is kiemeli, hogy ezekben a kérdésekben is az európaijog-barát értelmezés az irányadó. A döntés azt is világossá teszi, hogy elkülönül egymástól az ultra vires eljárás és az alkotmányos identitás kontrollja, annak ellenére, hogy mindkét kérdés kiindulópontja az Alaptörvény 79. cikkének (3) bekezdése.

Bár az első döntést a Landtová-ügyben – amely a szlovák nyugdíjakról szóló EUB-határozatot ultra viresnek nyilvánította – a Cseh Köztársaság Alkotmánybírósága hozta,³⁹ a legnagyobb port mégis a NSZAB 2020. május 5-i döntése kavarta. Mindaddig a két bíróság kapcsolata kisebb-nagyobb ingadozásoktól eltekintve kiegyensúlyozott volt. Az ügynevezett PSPP-döntés⁴⁰ az addig kialakult, gyümölcsözőnek mondható dialógust megkérdőjelezte. Ebben a döntésében az NSZAB az EUB határozatát ultra viresnek és egyben objektív értelemben önkényesnek nyilvánította, amellyel túlerjeszkedett a számára biztosított értelmezési kereteken.

AZ NSZAB az önkényes döntéssé, lényegi kérdésben ultra viresszé nyilvánítással az EUB autonómiáját kérdőjelezte meg, azt állítva, hogy az adott ügyben autokratikusan értelmezte a szerződéseket (EUSZ, EUMSZ). Hozzá kell tenni, hogy bár a PSPP-döntés, amilyen komoly vihart kavart az elméleti és gyakorlati szakemberek körében, olyan egyszerűen meg is oldódott. Az NSZAB három hónapos határidőt biztosított a megfelelő dokumentációk bemutatására, amely végül meg is történt. Ez a döntés azonban egy olyan folyamat kezdetévé is vált, amelynek során számos tagállam alkotmánybírósága hasonló, az EUB kompetenciáját lerontó tartalmú határozatot hozott.

A Francia Államtanács (Conseil d'Etat) 2021 áprilisában – annak ellenére, hogy az EU-jog elsőbbségét Franciaország elismeri – olyan döntést hozott,⁴¹ amelynek értelmében a francia alkotmány helyezkedik el a jogi hierarchia csúcán. Ennek értelmében megszűnt az EU-jognak a francia joggal egyenértékű

³⁹ Case C-399/09 Marie Landtová v. Česká Správa sociálního zabezpečení ECLI:EU:C:2011:415.

⁴⁰ The Federal Constitutional Court's PSPP Judgment 2020.

⁴¹ French State Council, Conseil d'État, Decision of April 21, 2021 No 393099 para 4 and 5.

védelve. Ez azt jelenti, hogy amennyiben valamely EU-rendelet vagy -irányelv EUB általi értelmezése a francia alkotmányba foglalt garanciális rendelkezésekkel ellentétes, a közigazgatási bíró döntésénél köteles figyelmen kívül hagyni.⁴²

A Lengyel Alkotmánybíróság (a továbbiakban: LAB) 2021. október 7-i döntésében is hasonló tartalmú. Az alkotmánybíróság kimondta, hogy az EU-jog nem élvez elsőbbséget az alkotmányjoggal szemben.⁴³ A LAB szerint az EUB a lengyel bíróságok helyzetét érintő döntésével megsérti a lengyel alkotmány európai joggal szembeni szupremáciáját és Lengyelország szuverenitását, amelynek megőrzése az európai integráció folyamatában is elengedhetetlen. A Román Alkotmánybíróság 2021. június 8-i döntése is hasonló megfogalmazást tartalmaz.⁴⁴ A magyar Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) 2021. december 20-i határozata is – igaz, szőrméntén – foglalkozik az ultra vires problémáját tartalmazó, a magyar kormány által benyújtott absztrakt alkotmányértelmezési indítvánnyal.

⁴² Polish Constitutional Tribunal, Decision of October 7, 2021 K3/21.

⁴³ Alkotmánybíróság 32/2021. (XII. 20.) AB határozat.

⁴⁴ A korábbi magyar alkotmány, az 1949. évi XX. törvény 2/A. § (1) bekezdése – amelyet az adott 2002. évi LXI. törvény 1. §-a Magyarország 2004. évi EU-csatlakozása előtt iktatott az Alkotmány szabályai közé – szerint: „A Magyar Köztársaság az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján – az Európai Uniót, illetőleg az Európai Községeket (a továbbiakban: Európai Unió) alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig – egyes, Alkotmányból eredő hatásköreit a többi tagállammal közösen gyakorolhatja; e hatáskörgyakorlás megvalósulhat önállóan, az Európai Unió intézményei útján is.” Az azóta hatályon kívül helyezett alkotmány itt nem használja sem a szuverenitás, sem a felségjog fogalmat, kizárólag az „Alkotmányból eredő hatásköreit” kifejezést említi, holott a későbbi paragrafusokban a szuverenitás szótól nem tartózkodik (Alkotmány 19. §). A terminológiai eltérés azonban nem változtat azon, hogy az alkotmány nem rendelkezik az EU-jog elsőbbségének korlátairól. Ennek fontosságáról az Alaptörvény már nem feledkezik meg. Azonban az ezekre vonatkozó rendelkezésekre bizonyos tekintetben rugalmatlanság jellemző. Az Alaptörvény E. cikk (2) bekezdése szerint „Magyarország az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján – az alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig – az Alaptörvényből eredő egyes hatásköreit a többi tagállammal közösen, az Európai Unió intézményei útján gyakorolhatja. Az e bekezdés szerinti hatáskörgyakorlásnak összhangban kell állnia az Alaptörvényben foglalt alapvető jogokkal és szabadságokkal, továbbá nem korlátozhatja Magyarország területi egységére, népességére, államformájára és állami berendezkedésére vonatkozó elidegeníthetetlen rendelkezési jogát. (3) Az Európai Unió joga – a (2) bekezdés keretei között – megállapíthat általánosan kötelező magatartási szabályt.” A magyar szabályozás, amelyet a hetedik módosítás 2018-ban állapított meg, az EU-jog és az Alaptörvény közötti viszony tekintetében egyrészt az 1970-es évek már idézett alkotmánybíróági értelmezéséhez hasonló álláspontot képvisel – ami a korábbi Alkotmányhoz képest is visszalépésként értékelhető –, másrészt előírja az alkotmányos identitás megsértésének tilalmát.

Az indítvány az illegális migráció EU-jogi szabályozásával kapcsolatban teszi fel a kérdést, hogy:

„végrehajthat-e Magyarország olyan európai uniós jogi kötelezettséget, amely – az európai uniós szabályozás hatékony érvényesülésének hiányában – arra vezethet, hogy Magyarország területén jogellenesen tartózkodó külföldi a tagállam területén előre nem meghatározható ideig tartózkodik, és ezáltal, de facto az ország népességének részévé válik?”⁴⁵

Határozatában az AB nem ad kategorikus igen vagy nem választ. Annyit mond ki:

„Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény E) cikk (2) bekezdésének értelmezése alapján megállapítja, hogy amennyiben az e bekezdésben meghatározott közös hatáskörgyakorlás érvényesülése hiányos, Magyarország a fenntartott szuverenitás védelmében megfelelően jogosult az adott nem kizárólagos uniós hatáskör gyakorlására mindaddig, amíg az Európai Unió intézményei meg nem teszik a közös hatáskörgyakorlás hatékony érvényesítéséhez szükséges intézkedéseket.”⁴⁶

Az AB értelmezése szerint, mint Orbán Endre és Szabó Patrik rámutat: „az alkotmányos identitás védelme elsősorban szuverenitásvédelmi kérdés [...]. Abból az érvelésből azonban, hogy az alkotmányos identitás nem létezhet szuverenitás nélkül, és fordítva, következik, hogy az alkotmányos önazonosságot sértő aktusok egyúttal a szuverenitást sértő aktusok körébe tartoznak.”⁴⁷

ÖSSZEGZÉS

Az uniós jog elsőbbségével kapcsolatban az EUB és a tagállami alkotmánybíróságok gyakorlatának alakulásában három periódust lehet megkülönböztetni. Az első az 1960-as évek elejétől 1992-ig, az EU létrejöttéig tart, a második szakasz 1992-től a Lisszaboni Szerződés (EUSZ, EUMSZ) 2009. december 1-jei hatálybalépéséig, a harmadik pedig a Lisszaboni Szerződés hatálybalépésétől napjainkig tart. Az első és a második szakaszban a tagállami alkotmánybíróságok és az EU

⁴⁵ A 32/2021. (XII. 20.) AB határozat részletes elemzését lásd ORBÁN–SZABÓ 2022.

⁴⁶ Lásd: 38. lábjegyzet.

⁴⁷ ORBÁN–SZABÓ 2022: 109.

viszonyát a harmonikus együttműködés jellemezte. A különféle identitásalapú vagy más típusú uniós joggal szembeni fenntartásokról jobbra elméleti vitaként lehetett beszélni. A tagállamok alkotmánybíróságainak „lázadása” a Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követően kezdődött. Ez a „lázadás” azonban – a tagállami alkotmánybíróságok eltérő hatáskörét is figyelembe véve – korántsem egységes. Mint Blutman László rámutat, az alkotmányos kontrollnak helyt adó eljárások nagyban befolyásolják, hogy az alkotmánybíróságok milyen nyelvezettel fogalmazzák meg az uniós jog feltételes elsőbbségét.⁴⁸ Egyetértek az Orbán–Szabó szerzőpárossal, akik szerint ezek az elméleti viták talán 10 évente csapnak át egy-egy komolyabb gyakorlati konfliktus szintjére, amelyek vagy „zárványok maradnak, vagy okosan megfogalmazott kiút révén megoldódnak”.⁴⁹ Nem becsülöm alá a tagállami alkotmánybíróságoknak az alkotmányos identitás határainak kijelölésével és értelmezésével kapcsolatos, valamint az ultra vires felülvizsgálati eljárások területén kifejtett alkotmányértelmező munkáját, illetve az EUB joggyakorlatával kapcsolatos, az említett területeken megfogalmazott kritikus álláspontját. Azonban egyetértek Blutman álláspontjával, aki szerint

„látni kell, hogy mindebben csak négy-öt alkotmánybíróság érintett. Nem kizárt, lesznek még olyanok, amelyek felsorakoznak melléjük. A 27 tagállam alkotmánybíráskodást végző szerveinek nagy többsége azonban visszafogott és óvatos. Néhány kivétellel legfeljebb elvi fenntartásokat hangoztat, ha az uniós jog elsőbbségéről kell megállapításokat tennie.”⁵⁰

Az előbbi rövid elemzés alapján megállapítható, hogy az uniós jog elsőbbségének érvényesülése, bár problémáktól nem mentes, de töretlen.

IRODALOMJEGYZÉK

- BAST, Jürgen (2019): *Autonomy in Decline? A Commentary on Rimšēvičs and ECB. Verfassungsblog*, 2019. május 13. Online: <https://verfassungsblog.de/autonomy-in-decline-a-commentary-on-rimsevics-and-ecb-v-latvia/>
- BLUTMAN László (2022): Az uniós jog elsőbbsége: alkotmánybíróságok lázadása. *Közjogi Szemle*, 15(1), 1–10.

⁴⁸ BLUTMAN 2022: 9.

⁴⁹ ORBÁN–SZABÓ 2022: 104.

⁵⁰ BLUTMAN 2022: 9.

- BURCHARD, Dana (2017): Belittling the Primacy of EU Law in Taricco II. *Verfassungsblog*, 2017. december 7. Online: <https://verfassungsblog.de/belittling-the-primacy-of-eu-law-in-taricco-ii/>
- GRABENWARTER, Christoph (2011): National Constitutional Law Relating to the European Union. In BOGDANDY, Armin von – BAST, Jürgen (szerk.): *Principles of European Constitutional Law*. 2. kiadás. Oxford–München: Hart – C.H. Beck, 95–144.
- KIRCHMAIR, Lando (2024): *Rethinking the Relationship between International, EU and National Law. Consent-Based Monism*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/9781009380171>
- KRISTOFERITSCH, Gisela (2013): The Charter of Fundamental Rights of the European Union to Be Treated like Constitutional Law. Austrian Constitutional Court Judgment of 14 March 2012, U 466/11 et al. *Vienna Journal on International Constitutional Law*, 7(1), 88–92. Online: <https://doi.org/10.1515/icl-2013-0111>
- ORBÁN Endre – SZABÓ Patrik (2022): A „visszafoglalás elve”. Az Alkotmánybíróság 32/2021. (XII. 20.) AB határozata az uniós jog hazai érvényesüléséről. *Közjogi Szemle*, 15(2), 103–111.
- PAULUS, Andreas L. (2019): Horizontale und vertikale Aufgabenteilung beim Grundrechtsschutz in Europa. In GROH, Thomas et al. (szerk.): *Verfassungsrecht, Völkerrecht, Menschenrechte. Vom Recht im Zentrum der Internationalen Beziehungen. Festschrift für Ulrich Fastenrath zum 70. Geburtstag*. Heidelberg: C.F. Müller, 79–88.
- The Federal Constitutional Court’s PSPP Judgment (2020). *German Law Journal*, 21(5) (Special Section).
- TRÓCSÁNYI László – BADÓ Attila szerk. (2005): *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Budapest: KJK-Kerszöv.

Finszter Géza

A „BEPERELT” RENDÉSZETTUDOMÁNY

Balla Zoltán a *Belügyi Szemle* 2024/6. számában arra figyelmeztette a rendészet-tudomány művelőit, hogy legyenek óvatosak, amikor stúdiumuk önállósága mellett érvelnek:

„A rendészetnek szüksége van a tiszta dogmatikai alapokon nyugvó fogalmi architektúrára, a rendszerezett, a rendészettel foglalkozó szellemi kör meghatározó többsége által igaznak elismert szintetizált tudományos ismeretekre, amelyek aztán objektíve kitermelik a tudományos definíciókat, kategóriákat, ezek együttesen a tudományos törvényszerűségeket. Az így létrejött tudományos rendészeti eredmények tudományágként elismerést nyernek, és ezeket felhasználhatóvá teszik a rendészeti oktatásban. A diszciplínán belül oktathatók lesznek a tudományos tantárgyak. [...] A rendészet akkor lesz tudomány, ha minőségi elemeiben eléri az anyatudományának, azaz a közigazgatástudomány szintjét, amit aztán az erre hivatott tudományos fórumok elismernek.”¹

Az érvelés ekként folytatódik:

„Álláspontunk szerint jelenleg a rendészet főleg szakma, kevésbé tudomány. Utóbbi esetében inkább a közigazgatási jogtudományról leválni próbáló, építkező, alakulóban lévő rendészettudományról beszélhetünk, mint kész tudományágról.”²

Balla tanár úr a tiszta fogalmi architektúra fontosságának legutóbb egy képzeletbeli keresetlevéllel adott nyomatékot, amellyel a *Rendészettudományi szaklexikon* szerzőit vonta kérdőre.³ Anélkül, hogy kritikáját elvitatnám, idézem egy tanár

¹ BALLA 2024a.

² BALLA 2024a: 1071–1072.

³ BALLA 2024b.

tudományról szóló meghatározását, amelyet évtizedekkel ezelőtt bencés diákjai oktatására szánt: „Valamely tárgyra vonatkozó ellenőrzött ismeretek összessége.” Ezt a hallgatóbarát egyszerűséget nekünk is meg kellene tanulni!

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK HELYE

„A társadalomtudományi elmélet azzal foglalkozik, hogy milyen a társadalom, és nem azzal, hogy milyennek kellene lennie [...]. A társadalomtudomány tehát csak abban segíthet, hogy megtudjuk, mi van, és miért van úgy. [...] Áttekintve: minden tudomány azon az alapvető feltételezésen alapszik, hogy abban, amit tanulmányozni akar, léteznek szabályszerűségek, és mint láttuk, a társadalom működésében is vannak szabályszerűségek. A társadalmi magatartás eszerint, logikusan, tudományos vizsgálódás tárgyát képezheti.”⁴

„A társadalomkutató tehát más módon kíváncsi, mint természettudós társa. Kevesebb a törvény, sőt a társadalmi tény sem axiomatikusan adott [...]. Holott a statisztika és más, a társadalomkutatásban alkalmazott eszközök kiemelkedő művelői mindig állították: nincs tény értékelés nélkül, és a szempont meghatározza, hogy mit látunk.”⁵

A rendészet elméletének megteremtése társadalomtudományi feladat. Habermas a történelemtudományok eredményének tekinti, hogy „a felvilágosított szubjektumot felszabadítják a viselkedésszabályozó hagyományok spontán hatalma alól”.⁶ A rendészet elméletének megteremtésében ugyanilyen szerepet játszottak az állam- és jogtudományok. Habermas szóhasználatát kölcsönvéve a jogi tanok is a „cselekvéstudományok” közé sorolhatók, amelyeknek az a feladata, „hogy a társadalmi cselekvés irányítására ugyanúgy technikákat hozzanak létre, mint a természettudományok a természet feletti uralom céljából”.⁷ Minden társadalomtudománynak az a legfontosabb teljesítménye, hogy a kompetenciájába tartozó társadalmi jelenségeket „kritikailag kutatható tárgyi világgá változtatja”.⁸ Ez a

⁴ BABBIE 1999: 48.

⁵ CSABA 2020.

⁶ HABERMAS 1994: 3.

⁷ HABERMAS 1994: 3.

⁸ HABERMAS 1994: 3.

célja és értelme a rendészet elméletének is. Amikor egy társadalmi tevékenység megismerhetővé és annak eredményessége mérhetővé válik, akkor az abban részt vevők számonkérhetősége is jelentősen megnő.

„Az elméleti munkásság arról ismerszik meg, hogy magas fokú általánosításra törekszik. Képes elvonatkoztatni a vizsgált tárgy sok egyedi vonásától, a részletektől és árnyalatoktól, és a téma, a megválaszolásra váró kérdés szempontjából legfontosabb, legáltalánosabb érvényességű tulajdonságaira összpontosítani.”⁹

Vajon indokolt-e, és egyáltalán lehetséges-e a „magas fokú általánosítás” olyan körülmények között, amikor a rendészet működése a mindennapokban fejti ki hatását, attól nem általános elemzést, hanem egy konkrét jogeset megoldását várjuk? Ezt a kérdést tette fel Concha Győző is, amikor *Politika* című munkájában az országlás¹⁰ művészetéről szólt:

„Az országlás művészetének nézetem szerint nem is lehet tudománya, mert a tudomány az általános szükségképiségek, azaz a dolgok és a viszonyok természetében rejlő törvények gondolati fölismeréséből, az országló művészet ellenben a nemzeteknek és férfaiknak akaratirányító alkotásaiból áll. Az országló tevékenység messze túl jár azokon az általánosságokon, azokon a törvényeken, amelyeket az állam tudománya fölismer. Nem mintha lebírná őket rontani vagy teremto zsenije újakat alkothatna, hanem az által, hogy különböző helyzetekben eredeti feltalálással bírja alkalmazni, kombinálni.”¹¹

A társadalomtudományok művelése és a kormányzati politika gyakorlata közötti viszonyok tisztázásra várnak.

A POLITIKA ÉS A TUDOMÁNY ÉRTÉKELVŐ KAPCSOLATA

Felkai László egy tudományünnepi megnyitójában, amelyet még 2010-ben a Belügyi Tudományos Tanács elnökeként tartott, a politika és a tudomány

⁹ KORNAI 2011: 9.

¹⁰ Concha országlás alatt a kormányzást, sőt tágabban a közigazgatás gyakorlati működését értette.

¹¹ CONCHA 2019.

értékelvű kapcsolatát hangsúlyozta. Az államtitkár a kompetenciák kölcsönös tiszteletben tartásáról szólt:

„Ezen elsősorban azt értem, hogy a politikai értékek közötti választás a politikusok feladata és kötelezettsége. A tudomány felelőssége az, hogy [...] a döntéshozók bármilyen értéket válasszanak is, az ne történhessen meg a tudományos érv-rendszerek figyelmen kívül hagyásával.”¹²

Fontos figyelmeztetés, amelyhez csak az tehető hozzá, hogy vannak történelmi tapasztalatok, miszerint ezt a követelményt a leghatékonyabban a demokratikus jogállam képes garantálni. Autoriter rendszerek hajlamosak a kizárólagos hatalmukat igazoló politikai értékeket megcáfolhatatlan tudományos tanításnak hirdetni, és ehhez a szellem világából támogatókra is lelnek.

A Belügyi Tudományos Tanács elnöke akkor szólt a törvényhozás elméleti kérdéseiről, amikor napirendre került a büntető- és a szabálysértési kódex, valamint a büntetőeljárás törvény újraalkotása:

„Véleményem szerint a készülő kódexek tartalmának jogpolitikai meghatározása feltétlenül kormányzati feladat. [...] Ugyancsak a kormányzat felel azért, hogy az anyag illeszkedjen a társadalmi, társadalompolitikai rendszerbe. E végrehajtó szerv felelőssége továbbá, hogy a kódex intézményei működőképesek legyenek, azaz: hatékony megoldást nyújtsanak a társadalom valós, aktuális problémáira. [...] A tudomány felelősségét abban látom, hogy az általuk készített anyag megfeleljen a magyar tudomány történelmi hagyományainak.”¹³

A magyar tudománytörténeti hagyományok ehhez kiváló példákkal szolgálnak. Finkey Ferencz az 1908-ban kiadott büntetőeljárás tankönyvében így írt:

„A büntető eljárási jog hivatalos és élő bizonyság a nemzet igazságérzetéről és a büntető igazságszolgáltatásról [...] a büntetőeljárás szabályai képezik a fokmérőjét annak, minő tiszteletben és jogvédelemben részesül az államban az egyéni szabadság és a jogegyenlőség.”¹⁴

¹² FELKAI 2011.

¹³ FELKAI 2011.

¹⁴ FINKEY 1908: 28.

A hatályos büntetőeljárás törvényünkben¹⁵ ezek az elvek mintha elhalványodtak volna. Ennek oka lehet, hogy az elméletet a kodifikációs folyamattól sikerült a lehető legnagyobb távolságba helyezni. Erdei Árpád az elmélet és a gyakorlat „mrev elválasztása” ellen érvelt. Szerinte, aki ezt teszi,

„figyelman kívül hagyja azt a tényt, hogy a jog gyakorlata csak kellő elméleti megalapozottsággal lehet megfelelő, és minden elméleti munka – ha többszörös áttételen keresztül is, de – a gyakorlati hasznosításban leli meg az értelmét.”¹⁶

Erdei megállapította azt is, hogy a hatályos büntetőeljárás kódexünk megalkotásának a végeredményhez vezető szakasza a „szakma” teljes kizárásával – a színpalak mögött – alattomban zajlott. Megjegyezte: túlzásnak érzi a „zajlott” kifejezést, mert a hozzáértők számára ez a munka inkább csendnek tűnt.¹⁷ Bárd Károly „a törvény előkészítésének sajátos módjáról” szólt, rámutatva arra, hogy a Be. megszületésekor „a per jog tudományát rendszeresen művelőket [...] nem engedték a kodifikáció közelébe.”¹⁸

Az új Be. megalkotásának céljait meghatározó kormány-előterjesztés a következő kodifikációs irányelveket fogalmazta meg: hatékonyság, gyorsaság, egyszerűség, korszerűség, koherencia és célszerűség. A felsorolásból nagyon hiányzik a törvényesség szolgálatának és az emberi méltóság tiszteletének a hangsúlyosabb jelenléte.

Az Alkotmánybíróság a garanciák és az anyagi igazság összefüggéséről egy korábbi határozatában a következőket tartotta fontosnak kiemelni:

„Az anyagi igazságosság jogállami követelménye a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradva valósulhat meg. Az anyagi igazság érvényesülésére éppúgy nem biztosít (nem biztosíthat) alanyi jogot az Alkotmány, mint ahogy arra sem, hogy egyetlen bírósági ítélet se legyen törvényt sértő. Ezek a jogállam céljai és feladatai, amelyek megvalósulása érdekében megfelelő – elsősorban eljárási – garanciákat nyújtó intézményeket kell létrehozni, és az érintett alanyi jogokat garantálnia.”¹⁹

¹⁵ A 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (Be).

¹⁶ ERDEI 2021: 310.

¹⁷ ERDEI 2018: 5.

¹⁸ BÁRD 2019: 5.

¹⁹ 9/1992. (I. 30.) AB határozat.

Ezt a kötelességet enyhíti a hatályos Be. azzal, hogy visszatér a szélesebb értelemben felfogott igazságszolgáltatás szemléletéhez, amely egyetlen rendszerbe helyezi a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság döntéseit. „A büntetőeljárásban a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a döntését valóságghű tényállásra alapozza.”²⁰ A büntetőeljárás kezdetén ez a követelmény elégségesnek bizonyul, az ügyészi vádemelésnek is alapja lehet, amennyiben a nyomozás által feltárt tényállás valóságghűsége az anyagi igazsággal azonosítható, és nem csupán ahhoz „hasznló”. A bírósági döntés esetében a marasztaló ítélet kivételt nem tűrő feltétele az anyagi igazság megállapítása, amelynek egyedüli szilárd alapja az ítélethez való belső meggyőződése.

Ahhoz, hogy a belső meggyőződés feladatát betölthesse, legalább két feltételnek kell teljesülnie:

- Először szükség van szervezeti garanciákra, amelyek együttesen biztosítják a döntés szuverenitását. A korábbi Be., az 1998. évi XIX. törvény 78. § (3) bekezdése szerint: „A bíróság és az ügyész a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.” Úgy találjuk, hogy az igazságszolgáltatási reform során ennek a követelménynek a szervezeti feltételei a bíróságok tekintetében létrejöttek, noha a bíróságok belső önigazgatási struktúrája maga is lehet akadály. „A tapasztalatok alapján ma már látszik, hogy nem igaz az a kiindulópont, hogy a politikai függetlenséget a minél elszigeteltebb struktúrával lehet biztosítani.”²¹
- Másodszor belső meggyőződése csak személynek, és nem szervezetnek lehet. Mégpedig olyan személynek vagy személyeknek, akik döntésük meghozatalához autonómiával rendelkeznek. „A bíróság (és minden egyes bíró) csak saját, közvetlenül szerzett tapasztalataira építheti meggyőződését, és csak saját – személyes, bizonyosság erejű – meggyőződése szerint dönthet.”²² A hatályos Be., a 2017. évi XC. törvény már nem az ügyész, hanem az ügyészség meggyőződéséről szól, lényegében visszatérve az 1973. évi I. törvény szemléletéhez. A hatályos Be 167. § (4) bekezdése szerint: „A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.”

²⁰ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 163. § (2) bekezdés.

²¹ FLECK 2008: 156.

²² BÓCZ 2019: 247.

A belső meggyőződés tárgyalása során az előbbieken mindvégig az igazságszolgáltatás szerveiről, az ügyészségről és a bíróságról szoltunk. Jeleztük azt is, hogy a hatályos Be. fogalmai visszatérést jelentenek nem csupán az 1973. évi Be. szóhasználatához, hanem annak szellemiségéhez is. Újra teret kap az igazságszolgáltatásnak egy szélesebb fogalma, amelyben a bűnüldözés egész apparátusa igazságszolgáltatási szerepet kap.

„Az igazságszolgáltatás, vagyis a büntető igazságszolgáltatás tágabb értelemben magában foglalja az egész büntetőeljárást, valamennyi eljárásban közreműködő vagy részt vevő szerv és személy tevékenységét, és a közöttük keletkező és fennálló valamennyi eljárási jogi kapcsolatot, vagyis jogviszonyt.”²³

Nem állnak messze ettől a felfogástól az igazságügyi politikáról szóló 2014-es kormányhatározat következő iránymutatásai:

„c) a tágabb értelemben vett igazságszolgáltatásba vetett közbizalom erősödjön,

d) az Alaptörvényben meghatározott tisztességes eljárás követelménye ne csak az eljárás tisztességére, nyilvánosságára és ésszerű határidejére vonatkozzon, hanem abból a döntés tisztességére vonatkozó elvárás megkérdőjelezhetetlen legyen,

e) szükséges a jogászképzés színvonalának emelése, a jogász hivatás védelme és a jogász identitástudat növelése,

f) erősíteni kell az európai együttműködés keretén belül a nemzeti érdek hatékony képviselését,

g) elő kell segíteni az igazságügyi szervezetrendszerrel történő hatékony közreműködést és a velük történő kapcsolattartás folyamatos biztosítását.”²⁴

Az igazságügyi politikának helyes törekvése a döntések tisztességére vonatkozó elvárás megkérdőjelezhetetlensége, de ez a követelmény kizárólag a törvényesség maradéktalan betartása, a hatalmi ágak világos elválasztása, a bíróság függetlenségének érvényesítése mellett valósulhat meg! Az alkotmányos jogállam alapértékei mellett elkötelezettség szolgálhatja a leghatékonyabban a jogász hivatás védelmét és a nemzeti érdek hatékony képviselését is. Az nem derül

²³ SZABÓNÉ NAGY 1974: 12–13.

²⁴ 1710/2014. (XII. 5.) Korm. határozat az igazságügyi politikáról 1. pont.

ki, hogy a határozat mit ért a kapcsolattartás folyamatos biztosításán. Az így keletkezett homályt talán az oszlathatja el a legjobban, ha a múltból (és nem a jogállami múltból) visszahozott szélesebb értelemben felfogott igazságszolgáltatás szemléletének veszélyeire mutatunk rá.

Nem árt figyelmeztetni arra, hogy a koncepciós perek „forgatókönyvei” az előkészítő eljárásban íródtak. Rendőrállamban az igazságszolgáltatási szervek semmiféle kontrollt nem gyakorolhattak az ilyen nyomozások felett. Joggal állapította meg egy, a korszakról szóló tanulmány: „a tényállás koholtága a jogi megítélésen kívül, a jog által ellenőrizhetetlen szférában áll össze.”²⁵ A szélesebb értelemben felfogott igazságszolgáltatás ideológiája ezeket a veszélyeket hordozza. Erre figyelmeztet Bócz Endre tanulmánya:

„Igyekeztem kimutatni, hogy a »szűkebb« és »tágabb« értelemben vett igazságszolgáltatás – eredetileg néhai Barna Péter nevével fémjelezhető – koncepciója, amely szerint a nyomozásban »a lényegyet tekintve ugyanolyan bizonyítás folyik, mint a tárgyaláson«, s amely tudat alatt sok tekintetben még ma is meghatározza a jogalkalmazói szemléletet, nem állja meg a helyét. A bűnözés, és – következésként – a bűnüldözés sokat változott, de nem annyit, hogy a bűntető igazságszolgáltatás olyan kipróbált és bevált hagyományos elveit, mint a közvetlenség és a kontradiktórius tárgyalás, fel kellene adni.”²⁶

Alkotmányos jogállamban a kormányzat számára az igazságszolgáltatással való „kapcsolattartás folyamatos biztosításának” egyetlen járható útja a bírói hatalmi ág függetlenségének megóvása.

RENDÉSZETTUDOMÁNYI TÖREKVÉSEK

Megválaszolásra vár a kérdés: a társadalomtudományok sorában helye lehet-e egy sajátos tárgykörrel és módszertannal jellemezhető rendészeti (rendőri, rendvédelmi, katasztrófavédelmi, igazgatásrendészeti, közbiztonsági, karhatalmi és bűnüldözési területekre kiterjedő) diszciplinának, és ha igen, akkor ennek a tudománynak milyen követelményeket kell teljesítenie?

²⁵ SZABÓ 1975: 504.

²⁶ BÓCZ 2019: 252.

Az eddigi kutatások fontosságát elismerve azok korlátai jól érzékelhetők. A jogtudományi módszerek nem nélkülözhetők a rendészeti eljárások normatív alapjainak feltárásában, de szinte semmit nem mondanak arról, ami a valóságban ezeket az intézkedéseket jellemzi. A szociológiai vizsgálatokat viszont bizonyos fokú érzéketlenség jellemzi a jogi meghatározottsággal szemben. A rendészeti szervezéstanban túlsúlyban vannak a vállalkozói típusú tevékenységre érvényes kategóriák, anélkül hogy azokat szembesítették volna a közszolgálat követelményeivel. A bűnözés kontrollmechanizmusait tanulmányozó kriminológiát annak művelői alkalmasnak tartják a rendészet tudományos feltárására. Valójában azonban a bűnözéstan kompetenciája nagyon is korlátozott. A latenciát kutatók példának okáért helyesen ismerték fel a rendőrségi tevékenység minősége, a rendőr társadalmi elfogadottsága és a lakosság feljelentési készsége között mutatkozó összefüggéseket. A bűncselekmények statisztikai elemzése indokoltan vetette fel annak gyanúját, hogy ezek a számok nem a valóságos bűnözést, hanem a bűnüldözés felvevőkapacitását mérik.²⁷ A bűn megismerése azonban kriminalisztikai feladvány is, amely gyakran a legjobb infrastruktúra és szakértelem mellett sem vezet eredményre. Erről a komoly gondról a kriminológia hallgatni kényszerül. Nem tárgya a kriminológiai érdeklődésnek az sem, hogy miként alakulnak a rendészeti beavatkozások, továbbá hogyan mérhető azok jogszerűsége és hatékonysága. A közbiztonsági szolgálat teljesítményét elemezve a rendészeti jelenlét és a jogkövető helyi társadalommal való kooperációs hajlam a szituációs bűnmegelőzés kulcskérdése lett, ennyiben kriminológiai felismerések ösztönözték a közösségi rendőrségi modellek megalkotását. Ellenben a rendészet aktuális veszélykezelő manőverei és főleg a legitim erőszak bevetésének technikái kívül esnek a bűnözés megismerésének módszertani lehetőségein.

A kriminalisztika sem válhatott a rendészet teljes színpéjét befogadó kutatási ágazattá, minthogy annak tárgya kizárólag a múlt büntetőjogilag releváns részének a dokumentálása az eljárási formák adta keretek között. Ebben pedig nem fér el a kockázatelemzés, a jelen és a jövő megismerése, noha a bűnügyi hírszerzésnek, a titkosrendőri munkának ezek is a tárgyai. Főleg pedig a legitim fizikai erőszak alkalmazása maradt paragon, ahol máig a mindennapok diktálta rögtönzések a meghatározók.

²⁷ KORINEK 1988.

A RENDÉSZETTUDOMÁNY KÜLDETÉSE

A rendészet az államigazgatásnak az a területe, amely a leginkább kiszolgáltatott a napi rögtönzéseknek, és alig számíthat a fenntartók stratégiai távlatokba tekintő bölcsességére. Az okok sorában ott találjuk a tudományos kutatások hiányát. Ezt az űrt az állam- és jogtudományok, valamint a szervezélmélet eredményei sem tudták kitölteni. Egyesek a rendészet tanától remélnék kedvező fordulatot.

A munka természete módszertani kérdéseket is felvet. Vajon tanulmányozható-e egy olyan társadalmilag-történetileg meghatározott cselekvés, amelyre a folyamatos változékonyság, a cseppfolyós jelleg nyomja rá a bélyegét? Van-e szintetizált tudásunk a tettről, amely előre nem kiszámítható, nem szorítható szabályok közé, amellyel kapcsolatban nem hivatkozhatunk „egy korábbi hasonlóra”?²⁸ A rendészeti akciók tanulmányozása olyan metodikát kíván, amely ebben az állandó változékonyságban is képes felismerni a lényeges, tartós és ismétlődő jegyeket. Ha diagnosztizálhatnánk ilyen közös vonásokat, akkor ezek elvezethetnek a rendészeti veszélyelhárítás törvényszerűségeinek a megértéséhez.

Mindeddig nem sikerült pontosan meghatározni a szakma tartalmát, kijelölni azokat a funkciókat, amelyeket valamely speciális tudás birtokában „mindenki másnál jobban végeznek”²⁹ azok, akik ezeket az ismereteket elsajátították. A rendőrképzésnek természetesen megvannak a maga hagyományai, de olyan tanterv és oktatási program még nem született, amelyet a rendészet természetét leírni képes kutatásokra alapítottak volna.

„Hogyan képezzük rendőreinket, ha nem mutatjuk ki reálisan elfoglaltságaikat, feladataik hatékonyságát, ha az információk pontatlanok és hiányosak? [...]

A rendőri szolgálati helyek megnyitása a kívülálló figyelő részére, a rendőrökkel folytatott konzultációk, valamint az elvégzett kutatás eredményeinek megvitatása és hozzáférhetővé tétele lenne a nemzeti rendőrség számára az első lépés, amit a jövőben meg kell tennie.”³⁰

²⁸ MANNHEIM 1996: 129.

²⁹ DURKHEIM 2000: 417.

³⁰ MONJARDET 1995: 173.

A rendészeti tan művelése valószínűleg meg fogja változtatni a rendvédelem történetének feltárásában eddig követett módszereket is. A leíró jelleg mellett, amelynek a jelentőségét egyáltalán nem kívánjuk lebecsülni, megjelenhet a kritikai értékelés, amely arra keresi a választ, hogy a múltban milyen tényezők befolyásolták a rendészeti struktúrák és azok funkcióinak alakulását, melyek voltak a legitimációs források, hogyan születtek meg az eltérő rendőrségi modellek, és mivel magyarázhatók a taktikában és a stratégiában, általában a rendőri látásmódban mutatkozó hasonlóságok.

A fiatal tudományok számára az egyik legnagyobb próbát a saját módszertan megteremtése jelenti. A *rendőrség*, a *hatalom*, az *erőszak* szavak az emberek többségében erősen szubjektív érzéseket, indulatokat, „mély érzelmeket és szilárd meggyőződést” keltenek, utóbbiak számos előítéllettől terhelve akár nagyon is távol állhatnak a valóságtól.

„A kutatómódszertan különleges értéke abban rejlik, hogy segítségével az ilyen kérdésekhez szigorú logikával és nagyfokú következetességgel közelíthetünk. Segít, hogy felülemelkedjünk saját személyes nézőpontunkon, és hogy meg-lássuk a szokásos látókörünkön túl elterülő világot. Márpedig mai társadalmi problémáinkra a megoldások ebben a »mögöttes világban« találhatók.”³¹

A rendészet körébe tartozó jelenségek rejtőzködő természete nem kizárólag a minősített adatok tömegével magyarázható, hanem azzal is, hogy az intézmények szeretnek magukról olyan képet közvetíteni, amely valóságos természetüket elleplezi. A jogalkalmazó szervek ehhez segítséget kapnak a jogszabályoktól, amelyek tevékenységüket meghatározzák. Ugyanis ezek a normák nem azt mutatják meg, hogy hogyan működik egy hatóság a valóságban, hanem azt, hogy miként kellene működnie. (Ha valaki azt szeretné tudni, hogy ténylegesen hogyan zajlik egy nyomozás, akkor ehhez hiába lapozza fel a büntetőeljárási kódexet.) A rendészettudománynak olyan módszerekre van szüksége, amelyek alkalmasak a rendészeti szervek működésében fellelhető törvényszerűségek, állandó, lényegi, meghatározó jegyek feltárására. Erre törekedett az egykor volt Rendészeti Kutatóintézet is.³²

³¹ BABBIE 1999: 29.

³² KORINEK 2022.

A rendészettudomány helyzetértékelésének része, hogy miként tudott hozzájárulni a rendészet törvényes és eredményes működéséhez. Négy terület jól körülírható: a rendészeti jogalkotás, a szervezeti modernizáció, a mindennapi működés a jelenben és a jövő stratégiai tervezése. Sok a tennivaló! Bizonyos, hogy az elmélet és a gyakorlat együtt gondolkodására lenne szükség, amit egy „feladatszabással” nem lehet letudni.

IRODALOMJEGYZÉK

- BABBIE, Earl (1999): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Ford. Kende Gábor, Szaitz Mariann. Budapest: Balassi.
- BALLA Zoltán (2024a): Ceterum censeo, ne beszéljünk még rendészettudományról. *Belügyi Szemle*, 72(6), 1069–1085. Online: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i6.pp1069-1085>
- BALLA Zoltán (2024b): Képzletbeli keresetlevél a bírósághoz. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 26, 365–370.
- BÁRD Károly (2019): Az út az igazsághoz – büntetőeljárás törvényünk a jogállami elvek tükrében. *Belügyi Szemle*, 67(3), 5–17. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.3.1>
- BÓCZ Endre (2019): *Gyűjteményes kötet Bócz Endre írásai*. Budapest: Magyar Közlöny.
- CONCHA Győző (2019): *Politika. Első kötet. Alkotmánytan*. Koi Gyula bevezető tanulmányával. Budapest: Dialóg Campus.
- CSABA László (2020): Ki a tudós? *Magyar Tudomány*, 181(11), 1557–1559. Online: <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.11.12>
- DURKHEIM, Émile (2000): *Az öngyilkosság*. Ford. Józsa Péter. Budapest: Osiris.
- ERDEI Árpád (2018): Újítások, találmányok, felfedezések a büntetőeljárás bizonyításban. *Belügyi Szemle*, 66(3), 5–21. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.3.1>
- ERDEI Árpád (2021): A büntető eljárásjog tudománya. In HOLÉ Katalin – KIRÁLY Eszter (szerk.): *Haladás és ellenállás. Erdei Tanár Úr és más szerzők dolgozatai*. Budapest: ELTE Eötvös, 7–319.
- FELKAI László (2011): A politika értékelvűsége, a tudomány autonómiája. *Belügyi Szemle*, 59(1), 5–7.
- FINKEY Ferencz (1908): *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Budapest: Politzer.
- FLECK Zoltán (2008): *Jogállam és igazságszolgáltatás a változó világban*. Budapest: Pallas Páholly – Gondolat.
- HABERMAS, Jürgen (1994): *A társadalomtudományok logikája*. Ford. Adamik Lajos et al. Budapest: Atlantisz.
- HACK Péter (2008): *A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége*. Budapest: Magyar Közlöny.
- KORINEK László (1988): *Rejtett bűnözés*. Budapest: KJK.

- KORINEK László (2022): Rekviem egy álomért. *Belügyi Szemle*, 70(5), 887–905. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.5.1>
- KORNAI János (2011): *Gondolatok a kapitalizmusról*. Budapest: Akadémiai.
- MANNHEIM Károly (1996): *Ideológia és utópia*. Ford. Mezei I. György. Budapest: Atlantisz.
- MONJARDET, Dominique (1995): Rendőrségi kutatás és modernizáció. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 6(1), 173–182.
- SZABÓ András (1975): A jogászság megváltozott társadalmi szerepe. *Szociológia*, 1975/ 4, 502–511.
- SZABÓNÉ NAGY Teréz et al. (1974): *Büntető eljárásjog*. Budapest: BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség.

Gál István László

HŐKAMERA ÉS ÉJJELLÁTÓ MINT AZ ORVVADÁSZAT ELKÖVETÉSÉNEK POTENCIÁLIS ESZKÖZE

Polt Péter professzor urat akkor ismertem meg, amikor már legfőbb ügyész volt. Már akkor is Ő volt a legfőbb ügyész, amikor az egyetemi diplomámat átvettem, és elkezdtem tanítani a pécsi Büntetőjogi Tanszéken. Büszke vagyok rá, hogy 25 év elteltével nem csupán kollégák, de barátok is lettünk. Számos szakmai konferencián hallottam az előadásait az elmúlt negyedszázadban. Polt Péter nemcsak a magyar ügyészi szervezet első számú vezetője, hanem személyében egyszerre jeleníti meg a magyar büntetőjog gyakorlatát és elméletét; mindkettőt a legmagasabb színvonalon műveli. Tudományos munkássága nemzetközi szinten is ismert és elismert. Az általa vezetett ügyészi szervezetben is megfigyelhető a rá jellemző igényesség: minden évben növekszik a tudományos fokozatot szerzett ügyészek száma, és a védői munkám során magam is sok olyan kiváló ügyésszel találkoztam, akiktől rengeteget tanultam és tanulok, ezt a katedrán is folyamatosan hasznosítani tudom. Ahogy Erdősy Emil pécsi professzor mondta nekünk gyakran: „Minden elmélet annyit ér, amennyit a gyakorlatban hasznosítani lehet belőle.” Kedves Péter! Ezzel az idézettel és a következő rövid tanulmánnyal kívánok Neked születésnapod alkalmából jó egészséget, valamint erőt és kitartást a szakmai munkádban.

Közel 30 éve vadászom magam is, a vadászat szenvedélyét nagyapámtól örököltém és tanultam is egyben. Nagyapám az 1940-es években kezdett vadászni, golyós puskáján négyszeres nagyíttatású, az akkori kor technikai színvonalának megfelelő, kiváló német céltávcső volt. Azok az öreg vadászok, akik a 20. század elején vagy az 1800-as évek második felében születtek, gyakran mondogatták neki: nem etikus céltávcsővel vadászni, esélyt kell adni a vadnak. Nagyapámnak ezzel kapcsolatban az volt a véleménye, hogy az érvel elsősorban a nyílt irányzék mellett, aki nem tudja megvenni a céltávcsövet.

A 2000-es években az éjjellátó eszközök, napjainkban a hőkamerák kezdenek rohamosan elterjedni a piacon, és a vadásztársadalom azóta két részre oszlik: akinek van, harciasan érvel mellette (főleg, aki a kereskedelemben is érdekelt), aki pedig nem engedheti meg magának, az határozottan ellenzi. Érvek és ellenérvek csapnak össze, lássunk ezekből néhány jellemzőt! Az elektronikus optikai eszközök mellett szóló érvek: kíméletesebb a vadnak, mint meglámpázni, és kapásból rálőni. Emellett biztonságosabb is, hiszen előtte meg lehet nézni, hogy nem ember jön-e ki a kukoricából, akire ráemeljük a puskát. A vadkárelhárítás hatékonysága pedig (vaddisznó esetében) ilyen technikai eszközök nélkül lényegesen kisebb, és például az ASP elleni védekezés keretében a disznóállomány radikális gyérítése nappal esélytelen. Ellenük szóló érv az, hogy a vadnak legalább éjszaka nyugalomra van szüksége. Etikátlan, nem ad esélyt a vadnak. Ellenérvként hozzák fel továbbá, hogy egy ilyen eszközökkel felszerelt vadász komoly „mészárlást” rendezhet a vadállományban éjszaka, és az egy vadászatot elejtett több vad közül nem biztos, hogy mind bekerül a hűtőházba, lehet, hogy egy-kettő közvetlenül a csomagtartóban fog összeesni, vagyis ellopják majd. Hangsúlyozom, hogy az elektronikus optikai eszközökkel kapcsolatos etikai vitában nem kívánok állást foglalni.

A Btk. 245. §-ában található orvvadászat büntetett a hatályos Btk. emelte be először a büntetendő magatartások körébe (több kiváló elméleti és gyakorlati büntetőjogász, így különösen Elek Balázs¹ és Makai Lajos² javaslata alapján), ezt megelőzően szabálysértésnek minősült. Az 1872. évi VI. törvény és az 1883. évi XX. törvény volt az első két magyar jogszabály, amely az orvvadászattal is foglalkozott. E törvények a vadászati kihágásokat rendelték büntetni, majd a 17/1968. (IV. 14.) Korm. rendelet szabálysértésnek minősítette a jogosulatlan vadászatot. Ezt a szabálysértést az követte el, aki vadászjegy nélkül vadászott, illetve nem rendelkezett a vadászat gyakorlásához szükséges megfelelő feltételekkel, valamint aki tiltott helyen vagy időben, illetőleg tiltott vadra, valamint tiltott módon vadászott. A korábbi Btk. az állatkínzás keretei között már 2004 óta büntette az orvvadászat egyes elkövetési magatartásait, így bűncselekménynek minősült a vadászatról szóló törvény által tiltott vadászati eszközzel vagy tiltott

¹ Elek Balázs professzor számos könyvet és tanulmányt publikált a témában. Az orvvadászat egyik legalaposabb összefoglalása a 10 évvel ezelőtt megjelent szakkönyvében található. Lásd: ELEK 2015.

² Makai Lajos, a Pécsi Ítéltábla volt elnöke az orvvadászat témakörének az egyik legelismertebb szaktekintélye hazánkban, számos előadást tartott a témában, és tanulmányokat is publikált. Lásd: MAKAI 2024.

vadászati módon megvalósuló vadászat. Önálló tényállásként az orvvadászat a Btk. 245. §-ában foglalt tényállással került be a hazai büntetőjogba, 2013. július 1-jétől kezdődő hatállyal. Több Btk.-kommentárban Polt Péter is elemezte ezt a tényállást,³ aki maga is kiváló sportvadász.

A bűncselekmény jogi tárgya tágabb értelemben a természet védelméhez fűződő társadalmi érdek, közelebbről a vadállomány észszerű hasznosítása és védelme. A bűncselekmény elkövetési tárgya a vad, azaz a Magyarországon vadon élő állatfajok közül kizárólag a vadászható állatfajok egyede. Nem elkövetési tárgya ezért ennek a bűncselekménynek a természetes élő környezetben vadon élő, nem vadászható állatfaj, kivéve egyes fokozottan védett és védett gerinces állatokat, valamint az állatkertben bekerített helyen tartott vad.

Az orvvadászat keretdiszpozíció, a keretet kitöltő jogszabály elsősorban a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény (a továbbiakban: Vtv.), de jelentősége van a tényállási elemek megállapításánál a Vtv. végrehajtásának szabályairól szóló 79/2004. (V. 4.) FVM rendeletnek is. Az orvvadászat tényállásának lényege a jogellenesen folytatott vadászat. A jogszerűen folytatott vadászat a Vtv. értelmében a vadnak engedélyezett eszközzel vagy ragadozó madárral, illetve magyar agárral és engedélyezett módon, vadász által, vadászterületen történő elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenység. A vadászatot jogszerűen csak vadász gyakorolhatja, kizárólag olyan vadászterületen, ahol vadászatra jogosultsággal rendelkezik. Vadász a háttérnorma szerint csak olyan személy lehet, aki érvényes vadászjeggyel vagy vadászati engedéllyel, illetve – vadászlőfegyverrel vadászó vadász esetén – vadászlőfegyver-tartási engedéllyel, vagy – a ragadozó madárral vadászó vadász esetén – a természetvédelmi hatóság által ragadozó madár tartására kiadott engedéllyel, elöltöltő fegyverrel folytatott vadászat esetén az elöltöltő fegyver vadászati célú használatára jogosító engedéllyel, vadászíjjal folytatott vadászat esetén vadászíjászatra feljogosító kiegészítő vizsgával, vagy magyar agárral folytatott vadászat esetén agarászatra feljogosító kiegészítő vizsgával és vadászatra alkalmas magyar agárral rendelkezik. A vadász csak olyan vadászterületen gyakorolhatja a vadászatot, ahol vadászatra jogosultsággal rendelkezik. A vadászterületen vadászatra jogosultsággal rendelkezik a vadászterület tulajdonosa, a vadászati jog haszonbérbe adása esetén a haszonbérelő, a vendégvadász és a bérvadász. A vadászat csak akkor jogszerű, ha az a Vtv.-ben engedélyezett eszközzel történik.

³ POLT 2016: 45.

Az elkövetési magatartások körét három nagyobb csoportban szabályozza a tényállás. Aszerint, hogy valaki rendelkezik-e a vadászat gyakorlásához szükséges feltételekkel és megfelelő engedélyekkel, vagy nem, az orvvadászat elkövetőjének két alapvető típusát különböztetjük meg: a „belső” és a „külső” orvvadászt. Az elkövetési magatartások három nagy csoportja a következő:

I. A belső és a külső orvvadász közötti különbségtételt az a) pont tartalmazza: vadászterületen vadászatra való jogosultság nélkül, illetve idegen vadászterületen vadászként engedély nélkül vad elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez. Jól látható tehát a különbség az elkövető két fajtája között: az első a vadászat gyakorlásához szükséges feltételek egyikének sem felel meg, a magatartása emiatt a jogszerű vadászat személyi feltételeinek teljes hiánya miatt tényállásszerű. Ezt az elkövetési magatartást csak „nem vadász” valósíthatja meg („külső orvvadászat”). Az a) pont második fordulataiban meghatározott elkövetési magatartást tanúsító elkövető a vadászat gyakorlásához szükséges valamennyi feltételnek megfelel, azaz vadász. A magatartása azzal válik tényállásszerűvé, hogy nem rendelkezik a számára idegen vadászterületen vadászati jogosultsággal („belső orvvadászat”).

II. A b) pontban meghatározott elkövetési magatartást az valósítja meg, aki külön jogszabályban meghatározott, a vadfaj valamennyi egyedére kiterjedő vadászati tilalmi idő hatálya alá eső vadfaj egyedét ejti vagy fogja el. Az előző és a következő elkövetési magatartás egyaránt a „tevékenységet végez” fordulatot tartalmazza, vagyis magatartási tényállások. Álláspontom szerint a b) pont esetében nem elég, ha az orvvadász „tevékenységet végez”, a befejezettséghez a vad elejtése vagy elfogása is szükséges, vagyis a b) pont eredménytényállás. A vad elejtése vagy elfogása nélkül legfeljebb kísérlet állapítható meg. A vadászati idény az a naptári időszak, amely a vadászati éven belül kijelöli az egyes vadfajok vadászatának idejét. A vadászati idényt a miniszter a természetvédelemért felelős miniszterrel egyetértésben rendeletben állapítja meg. Vadászati tilalmi időt jogszabály és hatósági határozat is elrendelhet. A vad elejtése annak terítékre hozását (megölését), míg elfogása az élő vad különböző eszközök alkalmazásával történő birtokba vételét jelenti.

A tilalmi időt tehát külön jogszabály határozza meg, és a cselekmény csak akkor büntetendő, ha a tilalom a vadfaj valamennyi egyedére kiterjed, de mind-egyik kommentár hangsúlyozza, hogy a vadászati tilalmi idő vonatkozásában

a jogszabály mellett a hatósági határozatnak is relevanciája van. Megjegyzi a védelem, hogy ezt maga a vádirat is tartalmazza! A vadászati tilalom kiterjedhet az adott vadfaj valamennyi egyedére vagy csak meghatározott egyedeire, a bűncselekménynek ez a fordulata csak akkor valósul meg, ha a tilalom az adott vadásztársaság vonatkozásában, az adott időpontban az adott vadfaj valamennyi egyedére kiterjed. A Btk. indokolása is rámutat arra, hogy a csak bizonyos egyedekre fennálló tilalmi idő megszegése a Vtv. vadvédelmi bírságra vonatkozó rendelkezései szerint szankcionálható.

Külső szakértőként volt lehetőségem az új Btk. kodifikációjában részt venni, ahol az orvvadászattal kapcsolatos új tényállás b) pontjának megalkotásakor fontos szempont volt, hogy ne legyen bűncselekmény, ha egy adott vadfaj bizonyos egyedeire lehet vadászni, de a vadász egy más egyedet lő ki.

A vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény végrehajtásának szabályairól szóló 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet módosítása, az egyes vadgazdálkodással összefüggő miniszteri rendeletek módosításáról szóló 52/2020. (X. 27.) AM rendelet az alábbi rendelkezésekkel egészült ki, és a kihirdetést (2020. október 27.) követő 5. napon, azaz 2020. november 1. napján lépett hatályba. Az agrárminiszter 2/2021. (II. 5.) AM rendelete egyes vadgazdálkodási és agrártámogatási tárgyú rendeletek módosításával kapcsolatban módosult a Vhr. 5. számú melléklet I. pontjában. Az agrárminiszter 38/2021. (X. 21.) AM rendelete módosította a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény végrehajtásának szabályairól szóló 79/2004. (V. 4.) FVM rendeletet.

A gímszarvasra a következő vadászati idények vonatkoznak, évek óta:

- gímszarvasbika: szeptember 1. – január 31.
- érett bika: szeptember 1. – október 31.
- tehén: szeptember 1. – január 31.
- ünnő: május 1. – február utolsó napja
- borjú: szeptember 1. – április 30.

Vagyis nincs az évnek egy olyan napja sem, amikor valamennyi egyedre tilalom lenne a gímszarvas vonatkozásában. A vaddisznó és a muflon kos pedig egész évben vadászható. Álláspontom szerint a Btk. 245. § b) pontja szerinti orvvadászat vaddisznóra, gímszarvasra és muflonra a jelenleg hatályos szabályozás szerint egyáltalán nem követhető el, hiszen nincs az évnek egyetlen olyan napja sem, amikor legalább valamelyik egyede ne lenne vadászható,

jelenleg a b) pontban található orvvadászat a legtöbb nagyvadfajra egyáltalán nem követhető el.

III. A Btk. 245. § c) pontjában található harmadik fordulat szerint orvvadászat az is, ha valaki (akár „belső”, akár „külső” orvvadászként) tiltott vadászati eszközzel, tiltott vadászati módon vagy kíméleti területen vad, illetve fokozottan védett vagy védett gerinces állat elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez.

Az orvvadászat alanya bárki lehet: belső és külső orvvadász egyaránt. A belső orvvadász viszont speciális alanynak minősül. A jelen tanulmány szerzője egyetért Makai Lajos álláspontjával, aki szerint az orvvadászat megállapításakor az ítéletben akkor is meg kell hivatkozni, hogy a tényállás a) pontjának melyik fordulatába ütközik az elkövető magatartása, ha a b) vagy a c) pont szerint mondja ki a bíróság a bűnösségét, hiszen a b) és a c) pontba ütköző magatartásokat is elkövetheti akár külső, akár belső orvvadász. A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, akár egyenes, akár eshetőleges szándékkal is.

Ezek után térünk rá a tanulmányunk sarokpontját képező kérdéskörre, az éjjellátó és hőkamerás céltávcsövekre, amelyek használata a Btk. 245. § c) pontjában foglalt elkövetési magatartás vonatkozásában lehet tényállásszerű.

A háttérnorma szerint tiltott vadászati eszköz:

- ♦ a mérgezett hegyű és robbanó fejű nyílvevő;
- ♦ a számszerű;
- ♦ e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott követelményeknek meg nem felelő, lőfegyverre szerelt hangtompító eszköz;
- ♦ a hurok, horog, madárlép, verem;
- ♦ a működése vagy felhasználása körülményei folytán nem szelektív háló;
- ♦ az önműködő (automata) és öntöltő (félautomata) golyós lőfegyver;
- ♦ vak, illetve megcsonkított élő csaliállat;
- ♦ az áramütést előidéző elektromos eszközök;
- ♦ az emlősfajok ejtőhálójával történő befogásának kivételével a robbanószer;
- ♦ elektronikus képnagyítóból vagy képátalakítóból álló, éjszakai lövésre alkalmas célzóeszközök (de a háttérnorma kimondja, hogy a hivatásos vadász munkaköri feladatainak ellátásakor, illetve a vadász vadászata során éjjellátó keresőtávcsövet is használhat);
- ♦ mérgezett vagy altató csalétek.

A tiltott vadászati módokat is a Vtv. határozza meg. Tilos a vadat lábfogó csapóvassal vagy a vonatkozó EK rendeletben foglalt csapdázási módszerrel, valamint

méreg alkalmazásával elfogni, illetve elpusztítani. A vadászati hatóság viszont a mérgező hatású anyagok használatára vonatkozó külön jogszabályok figyelembevételével engedélyezheti szelektív méreg alkalmazását. Tiltott vadászati módnak minősül továbbá a vadászati idenytől függetlenül az olyan időpontban történő vadászat, amikor a vad menekülési lehetősége bármilyen természeti ok miatt jelentősen korlátozott. A „kóbor” kutyák vagy macskák elejtése sem megengedett, kivételesen viszont a vadászterületen a vadász a vadállomány védelme érdekében elfoghatja vagy elejtheti, ha a tulajdonosának felderítésére nincs közvetlen lehetőség:

- a vadat űző vagy a vadat elejtő kutyát, ha a vad sérelme másként nem hárítható el, továbbá
- fertőzés továbbterjedése vagy másként el nem hárítható támadás megakadályozása céljából a kutyát vagy macskát.

(Ezek a kivételek nem vonatkoznak a felismerhető jellel ellátott, rendeltetésüknek megfelelően alkalmazott vadász-, mentő-, jelző-, vakvezető, rokkantsegítő és terápiás kutyára.)

Érzékelhető volt már a 2010-es évek elején, hogy a jogalkotó egyszer legalizálni fogja az éjjellátó és hőkamerás céltávcsöveket, hiszen sok olyan vadász is rendszeresen használt ilyen „kiegészítőket”, akinek a társadalmi érdekérvényesítési képessége az átlagosnál magasabb. Sok ezer vadász vállalta akár a büntetőjogi kockázatot a 2010-es évek közepéig, néhány büntetőeljárás indult is 2–8 év büntetési tétellel fenyegetett bűncselekmény, haditechnikai termékkel vagy szolgáltatással visszaélés (Btk. 329. §) miatt, ezek azonban – legalábbis a saját ügyvédi gyakorlatom alapján erre következtetek – mind megszüntetéssel végeztek. Ilyen haditechnikai eszközök engedély nélküli birtoklása ugyanis nem valósítja meg a haditechnikai termékkel vagy szolgáltatással visszaélést (Btk. 329. §), Magyarországon jelenleg bárkinek a birtokában lehet engedély nélkül bármilyen katonai éjjellátó vagy hőkamera, legyen az úgynevezett kereső, vagy akár a legmodernebb katonai éjjellátó fegyvertávcső, ahogy ezt egy 2020-ban megjelent tanulmányomban már részletesen kifejtettem.⁴

2016. július 1. előtt orvvadászat pedig egyáltalán nem valósult meg éjjellátó eszközök vagy hőkamerák vadászat során történő felhasználásával, hiszen a Btk. 245. § c) pontjában meghatározott tiltott vadászati eszközök között a vadászati törvény nem említette meg az elektronikus optikai eszközt. Ennek ellenére nem

⁴ GÁL 2020.

volt jogszerű a használatuk (még ha a birtoklásuk az is volt), hiszen a vadászat során történő felhasználásuk korábban is jogellenes magatartásnak, a vadászat rendjének megsértésének minősült, amely közigazgatási szankcióval sújtható szabálysértést valósított meg.

A Btk. ugyan nem változott, de a háttérnorma, a vadászati törvény beemelte a tiltott vadászati eszközök közé az elektronikus képnagyítóból vagy képátalakítóból álló, éjszakai lövésre alkalmas célzóeszközöket. Ezáltal bűncselekménnyé vált, ha vadászat során (a vadászat megkezdésétől a végéig, vagyis egyéni vadászat esetében a beírókönyvben szereplő időintervallumban) éjjellátó vagy hőkamerás célzóeszköz van a vadász birtokában. Akár tehát a vadászterület felé vagy az onnan hazafelé közlekedés során is megállapítható álláspontom szerint a bűncselekmény elkövetése, a beírókönyv alapján a szabályos vadászat megkezdésétől annak befejezéséig. Ha a vadász idegen vadászterületen vagy a beírókönyv használata nélkül stb., tehát szabálytalanul vadászik, akkor már általában nincs jelentősége annak, hogy milyen eszköz van nála, az orvvadászat ugyanis ilyenkor a legtöbb esetben a használt eszközökre tekintet nélkül is tényállásszerű.

2019. január 2-ától azonban ismét változott a háttérnorma, és az éjjellátó és hőkamera keresőtávcsövet minden vadász korlátozás nélkül használhatja már. Ahogy egy korábbi tanulmányomban már szintén elemeztem,⁵ az éjjellátó és a hőkamera keresőtávcső kategóriájába kell értenünk a „határesetnek” minősülő előtéteket, ezek birtoklása a vadászat során *in dubio pro reo* nem bűncselekmény 2016. július 1. után sem, csak és kizárólag akkor, ha bizonyítani lehet, hogy azzal adtak le lövést vadra. 2023 végétől azonban egy rendkívül érdekes és összetett új szabályozás lépett életbe a háttérnormában, amely részben engedélyezte a hőkamerás és éjjellátó céltávcsöveket is.

A Magyar Közlönyben 2023. október 16-án jelent meg az agrárminiszter 57/2023. (X. 16.) AM rendelete egyes vadgazdálkodással összefüggő miniszteri rendeletek módosításáról. Saját ügyvédi gyakorlatom alapján is állíthatom, ez a módosítás nemcsak a jövőre vonatkozóan fogja alapvetően megváltoztatni a Btk. 245. § c) pontja szerinti orvvadászat gyakorlatát, de a folyamatban lévő ügyekre is kihat. A Vtv. végrehajtási rendeletként a Btk. 245. § egyik háttérnormájaként is funkcionáló jogszabály a következő új szabályozást tartalmazza:

16. § (1) A 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet 69. § (4) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép, és a § a következő (5)–(7) bekezdéssel egészül ki:

⁵ GÁL 2020: 30.

„(4) Vaddisznó, borz, róka, arany sakál, nyestkutya és mosómedve éjszakai vadászatán a vadász köteles keresőtávcsövet, céltávcsövet, valamint lámpát használni. Vaddisznó, róka, nyestkutya, mosómedve, valamint a vadászati hatóság külön engedélyével a borz és az arany sakál éjszakai vadászatához célzást segítő mesterséges fényforrás is használható.

(5) Az állomány hatékony szabályozása céljából elektronikus akusztikai eszköz használható a) a róka, továbbá b) a vadászati hatóság engedélyével az arany sakál vadászatához.

(6) Az állomány hatékony szabályozása érdekében vagy állategészségügyi indok fennállása esetén a (4) bekezdésben meghatározott vadfajok éjszakai vadászatához

a) a hivatásos vadász munkaköri feladatai ellátása során – a borz és az arany sakál elejtéséhez a vadászatra jogosult kérelmére a vadászati hatóság külön engedélyével –,

b) a vadász a vadászatra jogosult kérelmére a vadászati hatóság külön engedélyével elektronikus képnapyítóból vagy képátalakítóból álló, éjszakai lövésre alkalmas célzóeszközt is használhat.”

Összefoglalva a jelenlegi jogszabályi környezet alapján, ha egy vadásztársaság nem kéri meg az adott vadászati évre az éjszakai céltávcsövekre az engedélyt (a gyakorlat az, hogy minden társaság automatikusan megkapja, aki kéri), akkor a korábbi szabályozás szerinti helyzet változatlan: kereső és előtét lehet a vadásznál, de az előtét használata lövéskor bűncselekmény, a fegyverre szerelt éjjellátó és hőkamerás céltávcsőnek pedig már a birtoklása is bűncselekmény a vadászat alatt. Ha megkapta a vadásztársaság az engedélyt ilyen célzóeszközök használatához az adott vadászati évre, akkor vaddisznó, borz, róka, arany sakál, nyestkutya és mosómedve éjszakai vadászatán ezek használhatók. Továbbra is bűncselekményt valósít meg a vadász akkor, ha gímszarvast, dámot, őzet, muflont lő éjjellátó céltávcsővel; vagyis ha olyan fegyverrel megy ki vadászni, amelyen fix szereléken éjjellátó célzóeszköz van, akkor vaddisznó, borz, róka, arany sakál, nyestkutya és mosómedve kivételével más vadat nem ejtethet el.

A gyakorlat 2025 után érdekes lehet majd, hiszen szép lassan kisebbségbe kerülnek azok a vadászok, akik a hagyományos nappali céltávcsöveket használják, és legfeljebb csak keresőnek visznek magukkal éjszakai optikát. A modern technika terjedésével a többség egy idő után mindent hőkamerás céltávcsővel lő majd, ami egészen biztosan nem etikus, és bűncselekménynek is minősül.

IRODALOMJEGYZÉK

- ELEK Balázs (2015): *Vadászok, halászhalk a büntetőjog hálójában*. Budapest: HVG-Orac.
- GÁL István László (2020): Orvvadászat [Btk. 245. § c) pont] csillagfényben? Az éjjellátó és a hőkamera legális és illegális használata a vadászat során. *Büntetőjogi Szemle*, 9(2), 28–30.
- MAKAI Lajos (2024): Foglalkozás-e a vadászat? *Büntetőjogi Szemle*, 13(2), 42–45. Online: <https://doi.org/10.59851/mj.72.01.3>
- POLT Péter (2016): A környezet és a természet elleni bűncselekmények. In POLT Péter et al. (szerk.): *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja*. Budapest: OPTEN, 771–815.

Garai Renáta

BOLYGÓNK MEGÓVÁSA A JÖVŐ ZÁLOGA

SZELEKTÍV HULLADÉKGYŰJTÉS, ÚJRAHASZNOSÍTÁS, REPONTOK

Nagy tisztelettel legfőbb ügyész úrnak és tanszékvezetőmnnek, akinek a jogi gondolkodás elsajátítását, a tudományos igényességre törekvést és még annyi mindent köszönhetek. Bölcsessége és embersége példakép számomra.

A MŰANYAG EREDETE ÉS TERMÉSZETE

A műanyag története a növényekben található természetes polimerből, a cellulózból előállított celluloid John Wesley Hyatt általi feltalálásával kezdődött 1869-ben, majd 1907-ben Leo Baekeland feltalálta az első, kőszénkátrányból készült, hőre keményedő műanyagot. Találmányuk nagy hatást gyakorolt a fogyasztási cikkek gyártására (biliárdgolyók, rádiók, fotófilmek, elektromos csatlakozók, konyhai eszközök, játékok stb.), és egy sor újabb felfedezés előtt nyitotta meg a kaput,¹ míg 1971-ben a polivinil-klorid (PVC) feltalálása forradalmasította a műanyagipart. Az angol nevén a görög *plasztikosz* szóból származó műanyagot 1884 óta használjuk az önthető vagy formázható szintetikus anyagok gyűjtő főneveként.² A második világháború alatt intenzívebbé váló kutatások során a tudósok olyan új anyagokat kerestek, amelyeket fel lehetne használni az olyan szűkös nyersanyagok helyett, mint a gumi és a fém. A műanyagokat úgy tervezték, hogy legtöbbjük ellenálljon az ultraibolya sugárzás, a hő, a víz és a vegyszerek okozta hatásoknak, ezért az orvosi implantátumoktól az építőiparon keresztül a repülőgép-alkatrészekig mindenütt használják. A konzisztens stabilitás koronázatlan királynőjének számtalan felhasználási területét azonban beárnyékolja egy hatalmas hátránya, mégpedig az, hogy nem bomlik le biológiailag. Ez a tény azt

¹ Például 1931: akril, 1937: polisztirol, 1938: polietilén és üvegszál, 1951: polipropilén.

² WasteTrade [a].

jelenti, hogy a műanyagok évszázadokig kitartanak a természetes környezetben, így az egyik legproblémásabb anyaggal állunk szemben.³

TUDATOSSÁGI ÉS FONTOSSÁGI TÉNYEZŐK

A természet- és környezetszennyezés egyidős a civilizációval, mert az emberi tevékenység ősidőktől fogva termel fizikai és kémiai hulladékot, amely megváltoztatja többek között a levegő, a talaj és a természetes vizek eredeti összetételét.⁴ A tudatosság egyik alappillére a szelektív hulladékgyűjtés és újrahasznosítás, amelynek kapcsán érdemes tudni, mennyi idő alatt semmisülnek meg az általunk használt anyagok: az üvegnek 1-2 millió év, a műanyag palacknak vagy zacskónak 200–1000 év, az alumínium konzervdoboznak 200–500 év a lebomlási ideje. Egy kidobott gumicsizma 50–80, a bőrcipő 25–40, a tejdoboz pedig 5 év alatt bomlik le,⁵ de vajon belegondolunk-e mindebbe, amikor ezeket a kommunális hulladékok között helyezzük el?

Környezeti lábnyomunk okozati összefüggésben lesz utódaink életminőségével, mert a jövő milyenségét a jelenben formáljuk. Európában évi 2,2 milliárd tonna hulladékot termelünk, ennek több mint a negyede (27%) települési hulladék, amely főként a háztartásokban keletkezik. 2018–2021 között a legtöbb tagállamban nőtt az egy főre jutó hulladék mennyisége, viszont Máltán, Cipruson, Spanyolországban és Romániában csökkent. Abszolút értékben az egy főre jutó települési hulladék mennyisége Ausztriában, Luxemburgban, Dániában és Belgiumban volt a legmagasabb, míg Spanyolországban, Lettországon, Horvátországban és Svédországban a legalacsonyabb. Nem uniós országokba évente hozzávetőleg 33 millió tonna hulladékot exportálnak az EU-ból, és bár a gazdagabb államok általánosságban több hulladékot termelnek, az újrahasznosítás és komposztálás arányában Ausztria, Németország, Szlovénia és Bulgária jeleskedik.⁶ Hazánkban 2023-ban 3145,8 ezer tonna hulladékot szállítottak el közszolgáltatás keretében, a legtöbbet (1042,2) Közép-Magyarország (Budapest főváros, Pest vármegye), a legkevesebbet (287,4) a Dél-Dunántúl (Baranya, Somogy, Tolna vármegye) területéről.⁷

³ WasteTrade [b].

⁴ JAKAB 2008: 1.

⁵ PTE Egészségtudományi Kar 2018.

⁶ Európai Parlament 2023b.

⁷ Központi Statisztikai Hivatal 2023c.

A lakosságtól elszállított 2449 ezer tonna hulladékból csak 479 ezer tonna, az egyéb szerveknél keletkezett 503 ezer tonna szemétből csak 41 ezer tonna származik elkülönített gyűjtésből. Közterület tisztításából 78 ezer, közterületen elkülönítetten gyűjtött hulladékból 115 ezer tonnát halmoztunk fel.⁸ Az ipari hulladék mértékét az építőipari beruházások számának növekedése is befolyásolja, emellett folyamatosan emelkedik az építési-bontási hulladék mennyisége.⁹ Kétségtelen, hogy a környezettudatosság és a jövő generációja iránt érzett felelősségvállalás egyre inkább tetten érhető (például papírtáskák használata), de amíg a jogellenesség-tudat alacsony szintjével egyetemben a társadalom széles rétegét egyáltalán nem foglalkoztatja az emberi magatartás rövid és hosszú távú következménye, addig a gazdasági szereplőkre sem nehezedik a hathatós és érdemi ártalomcsökkentő lépések terhe.

Megvásárolt termékeink szinte mindegyikét az egyébként számunkra felesleges csomagolásban kapjuk meg, amely aztán óriási mennyiségben hulladékká válik.¹⁰ A partokról és máshonnan bekerülve jelenleg több mint 150 millió tonna műanyag szennyezi a világ óceánjait,¹¹ ami tényszerű probléma a tengeri élővilágra, az emberi egészségre, a gazdaságra és a klímaváltozásra nézve.¹² A legismertebb, Hawaii és Kalifornia között mostanra már több millió km² kiterjedésben lebegő nagy csendes-óceáni szemétsziget mérete Magyarország területének tizenhét-szerese, és rendkívül gyorsan, exponenciálisan növekszik.¹³ Életadó bolygónk legnagyobb veszélyforrását a jelentős energiákat felemésztő, nagymértékű szennyezést okozó műanyagok alkotják, de az egyszerű és olcsó előállításuk, felhasználási határtalanságuk, sokrétű kompatibilitásuk miatt még mindig nélkülözhetetlen szerepnek örvendenek.¹⁴ Nem vitatható, hogy az Európai Unió stratégiai lépéseket tett a fennálló helyzet orvoslására, a környezet védelmére irányuló uniós és nemzeti szabályozás terebélyesedett, koncepció-nális változások is érzékelhetők ezen a területen.¹⁵ Évtizedek óta látszik viszont, hogy a hulladékgazdálkodásban jelentkező feladatok hatékony ellátásához adatbázisokra, intézményfejlesztésre, szervezésre és tervezésre van szükség, de

⁸ Központi Statisztikai Hivatal 2023a.

⁹ Központi Statisztikai Hivatal 2023b.

¹⁰ MARTON 2001a: 351.

¹¹ Az öt legismertebb a déli és a nagy csendes-óceáni, a dél- és észak-atlanti, valamint az indiai-óceáni szemétsziget.

¹² Európai Parlament 2023b.

¹³ LEBRETON et al. 2018.

¹⁴ B. GYURKÓ 2020: 1.

¹⁵ FODOR 2024: 67; B. GYURKÓ 2020: 1.

mindehhez először hatékonyságnövelés, szakértelemmel rendelkező apparátus, létszám bővítés, ellenőrzések és költségátfordítás szükséges.¹⁶

ELŐRELÁTÁS, HOSSZÚ TÁVÚ BERENDEZKEDÉS: REPONT RENDSZER

A területhasználat, az építésrendészet, a termőföld-, talaj-, víz-, levegő- és klímavédelem mindegyike a környezetjog komponensét alkotja, a nemzetközi szintén pedig elég csak az atmoszféra és az ózonréteg védelmére, a vízkészletek mennyiségi megosztására, az ökológiai válság kezelésére, a tengeri élőhelyekre vagy a flóra és a fauna oltalmára gondolni. A hulladékhierarchia általános rendszerét a megelőzés, az újrahasználatra való előkészítés, az újrafeldolgozás, az egyéb hasznosítás és az ártalmatlanítás képezi, míg a hulladékgazdálkodás szakspecifikus alapelvei közé tartozik a kiterjesztett gyártói felelősség és a „szennyező fizet” elve is.¹⁷ A probléma volumenét jelzi, hogy becslések szerint évente – az emberiség ösztömegével megegyező – 300 millió tonna műanyag-hulladék keletkezik, amelynek globális szinten csupán 9%-át hasznosítják újra. A műanyagválságot tetézi, hogy a lerakókba vagy éppen a természetbe kerülő ilyen típusú hulladék – a biodiverzitás mellett – az élővilág egészére veszélyes, mikroműanyagokká bomolva (szétesve) bekerül a táplálékláncba és az ivóvízbe úgy, hogy az emberi egészséget károsító hatások és egészségügyi kockázatok teljes mértékben ma még nem ismertek.¹⁸ A polietilén-tereftalát az egyik legelterjedtebb polikondenzációs műanyag, az ebből készülő úgynevezett PET-palackok leginkább a szilárdságukkal, rugalmasságukkal és ellenálló képességükkel tűnnek ki. Egyedi tulajdonságai okán ez a műanyag nemcsak a háztartásokban és a kereskedelmi szektorban, hanem az autó- és gyógyszeriparban, orvostechnikai eszközökben, sőt még műszálas ruháinkban is megtalálható.

Alapvetésként rögzíti a hulladéktörvény, hogy tilos a hulladékot felhalmozni, a gyűjtés, a szállítás és a kezelés szabályaitól eltérő módon elhagyni, ellenőrizetlen körülmények között elhelyezni és kezelni, főszabály szerint nem lehet annak tulajdonjogával felhagyni vagy átruházni.¹⁹ Az elkülönítetten gyűjtött

¹⁶ MARTON 2001b.

¹⁷ SZAMEK 2022: 550–551.

¹⁸ SULYOK 2022: 461.

¹⁹ A hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Htv.) 1/A. § (1), (3) bekezdés.

hulladék olyan hulladék, amelyet fajta és jelleg – adott esetben típus – szerint a képződés helyén a vegyes hulladéktól, illetve más fajtájú, jellegű vagy típusú hulladéktól elkülönítve gyűjtenek.²⁰ Kiindulási alap, hogy a hulladékbirtokosok a hulladékot minden ingatlanon és telephelyen elkülönítetten gyűjtik, amelyet más hulladékkal vagy eltérő tulajdonságokkal rendelkező anyagokkal összekeverni nem lehet.²¹ Az önkormányzatok és az állam között megosztott közfeladatok helyett a hulladékgazdálkodás hazai egységesítése és fejlesztése körében létrejött koncessziós szerződés alapján – 2023. július 1. napjától 35 éven keresztül – a MOHU MOL Hulladékgazdálkodási Zrt. látja el ezt a feladatot. Vízióként „egy tisztább, fenntartható jövő” fogalmazódott meg, misszióként pedig az, hogy „nézzünk másképp a hulladékra”.²² Az Európai Unió helyeselhető módon szigorú irányelvekben határozta meg a tagállamok kvótáit, ezért hazánk is egy szebb jövőt építhet azáltal, hogy 2040-ig a teljes hulladékmennyiség 65%-át újrahasznosítjuk majd. Vállalásunk súlyát jelzi, hogy 60%-a eddig feldolgozatlanul maradt, viszont az eredmények eléréséhez a technológia mellett társadalmi szemlélet- és viselkedésváltozás szükséges. Állampolgári felelősségként kell tudatosítani, hogy amennyiben feleslegessé vált dolgainktól fenntartható formában válunk meg, a környezeti tehercsökkentés mellett biztosítjuk azt is, hogy hulladékaink értékes alapanyaggá és energiaforrássá változnak, vagyis a szemétbe dobott javaink ismét hasznos értéké válnak.²³

A MOHU Zrt. felel a palackok visszaváltásának koordinálásáért is (REpont rendszer), amelynek bevezetése óta eltelt fél évben már 1 milliárd műanyag palack, fémdoboz és üveg került vissza a körforgásos gazdaságba (az előző időszakban ebből a mennyiségből több mint 800 milliót elástak vagy elégettek). A fogyasztók Budapesten, Debrecenben, Szegeden és Miskolcon váltották vissza a legtöbb palackot, és már az is látszik, hogy erre leginkább szombati napokon kerül sor. A MOHU tervezi a visszaváltási helyek számának növelését, jelenleg országszerte 4500 helyen biztosított az italcsomagolások visszaváltása, amelyből mintegy 1500 kézi REpontként működik. Magyarországon kizárólag a 400 m²-nél nagyobb üzleteknek volt kötelező a visszaváltási rendszerhez való csatlakozás, míg például a szomszédos Romániában ez minden bolt számára előírás. Talán kevésbé ismert, hogy bár az üzemeltetés, az automaták tisztítása,

²⁰ Htv. 2. § (1) bekezdés 6. pont.

²¹ Htv. 12. § (4) bekezdés.

²² MOHU 2023.

²³ MOHU 2023.

környezetük rendben tartása és a megtelt gépek ürítése az egyes boltok feladata, ezért minden visszaváltott palack után kezelési díjat kapnak. A jelenlegi tapasztalatok alapján továbbra is az úgynevezett bolti utalvány a legnépszerűbb visszaigénylési mód, ilyen formában több mint 40 milliárd forintot fizetett vissza a MOHU. A REpont mobilapplikációnak köszönhetően a visszaváltási díj Európában egyedülálló módon közvetlenül bankszámlára is kérhető (kb. a fogyasztók 15–20%-a választja ezt a lehetőséget), de a tételenként járó 50 forint játékonysági célokra is felajánlható (eddig több mint 118 millió forint gyűlt össze például gyermekkorházak részére).²⁴ Mindent összevetve rögzíthető, hogy az Európai Unió 2029-ig nem kevesebb mint 90%-os újrahasznosítási arányt tűzött ki célként a PET-italcsomagolásoknál, amelynek eléréséhez a kötelező visszaváltási rendszer (DRS) lehet a legjobb megoldás. Becslések szerint évente több mint 3 milliárd italcsomagolás kerül forgalomba hazánkban, és míg a korábban hangoztatott „tapossa laposra” szlogen időszakában mindössze 30%-ot lehetett visszagyűjteni, az új rendszerrel bizonyára egyre nagyobb arányokat érünk majd el²⁵ gyermekeink és unokáink élhetőbb körülményeinek megteremtése érdekében.

A rendszer indulásával egyéb tényezők is mindennapossá váltak, mert a sok-sok 50 forint egyes társadalmi rétegek számára komoly bevételi forrást jelenthet. A „guberálás” régóta létező társadalmi jelenség,²⁶ klasszikus formájának a szemétben található, még használható tárgyak utáni kutatás tekinthető.²⁷ Ehhez kapcsolódik a lomtalanítások generálta úgynevezett lomizás is. Ezen tevékenységek pönalizálása több szempontból vitatott és anomáliákkal terhelt. Utcákon, tereken, aluljárókban vagy csak úgy jártunkban-keltünkben láthatjuk, amint emberek szó szerint kukákban turkálva, bokrok alatt és mindenütt keresik a visszaváltható dobozokat, flakonokat. Ők ezt „gyűjtés”-nek nevezik, saját bevallásuk szerint napi több ezer forinttal járul hozzá a megélhetésükhöz, de ennél sokkal többet tesznek. A szelektív hulladékgyűjtés nemcsak lehetőség, hanem mindannyiunk számára kötelesség. Sajnálatos, hogy még tömegével vannak felelőtlen személyek, akik a kommunális hulladék közé keverik ezeket a „kincseket”, ezért mindennapi hősök azok, akik ha tudattalanul is, de a környezet megóvása jegyében dupla hasznosságot realizálnak ezzel. Ilyen vagy olyan formában, de az újrahasznosított mennyiség növelését kell célul kitűzni, visszaforgatva

²⁴ MOHU 2025.

²⁵ MOHU 2025.

²⁶ TÓTH 2018: 401.

²⁷ KOVÁCS et al. 2008.

ezzel felhasznált anyagainkat az új palackok, termékek gyártásába.²⁸ A PET becsatornázásával és újrahasznosításával megőrizhetjük természeti erőforrásainkat, csökkenteni tudjuk az üvegházhatású gázok kibocsátását és a hulladéklerakókban keletkező mennyiséget. El kell ismerni viszont, hogy a szelektív hulladékgyűjtés lehetősége még nem minden településen és lakóköznyezetben biztosított, amely hiányosság nem írható a lakosság, vagyis az állampolgárok rovására.

BÜNTETŐJOGI ASPEKTUSOK

Miks Antal és Polt Péter a nehezítő körülmények között már az 1980-as években utalt arra: a büntetőjogot kivételes jellegű beavatkozási lehetőségnek tulajdonító szemlélet arra hajlamosíthatja a jogalkalmazókat, hogy indokolatlanul kiterjenek a büntetőeljárások megindítása és lefolytatása elől. A bizonyítási lehetőségek elé akkortájt a keretdiszpozíciókat kitöltő normák ismeretének hiánya, az egyéni felelősség kérdése, a félreértelmezhető jogszabályi megfogalmazásokból adódó jogalkalmazói idegenkedést növelő tényezők gördítettek akadályt. Eljárásjogi gátként 40 évvel ezelőtt is a büntető feljelentések hiánya volt tapasztalható, ezzel párhuzamosan pedig a jogsértő magatartást hivatalból észlelő, ám annak jelentőségét és mértékét félreértő (negligáló) hatóságok működése volt jellemző.²⁹ Az idő múlik, de a nézőpontok hálójában máig fontosak a gyakorlati tapasztalatok, a környezet- és klímavédelem ugyanis a büntetőjog egyik sürgető feladata.³⁰

A természet határtalanságából eredően a büntetőjog *ultima ratio* jellegét megtestesítő környezet és természet elleni bűncselekmények szankcionálása alkotmányos megalapozottságú. A jövőért érzett felelősség tudatát Magyarország Alaptörvénye deklarálja azzal is, hogy gondos használatkal kell védelmeznünk az utánunk születő nemzedékek életfeltételeit.³¹ Az elmúlt 15 évben (2010–2024) 584 környezetkárosítás, 2133 természetkárosítás és 7692 hulladékgazdálkodás rendjének megsértése bűncselekményt regisztráltunk ($n = 10\,409$), amelyek számossága az elmúlt évben 2020/2021-hez képest (556; 611) a duplájára emelkedett (1283).³² Valamennyi esztendőben toronymagasan vezet a hulladékgazdálkodás

²⁸ BATA–TÓTH–BELINA 2016: 160.

²⁹ MIKS–POLT 1981: 155–156.

³⁰ POLT 2024.

³¹ FRIGYER–MÁTYÁS 2017: 416.

³² Forrás: ENYÜBS; követő jellegű statisztikai rendszer, amelyben az adatokat a nyomozás lezárását követően regisztrálják, ennek megfelelően nem a bűncselekmény elkövetésének, hanem a statisztikai rendszerbe történő bekerülésének időpontját tartalmazza.

rendjének megsértése, a magas latencián áthatolva 2024-ben 1056 került be a statisztikai rendszerbe.³³ A büntetési célt elsősorban a megelőzés indukálta, csak ezt követi a megtorlás, elrettentés,³⁴ ám az uniós környezetvédelmi jog eredményességét csorbító bűncselekményszámok növekedését és hatásait folyamatosan fennálló aggodalom övezi. Az ilyen bűncselekmények egyre inkább határokon átnyúló jelleget öltenek, és a jogi tárgy veszélyeztetettségére figyelemmel megfelelő, hathatós, együttműködéseken alapuló válaszingázke-
déseket igényelnek.³⁵

A szelektív hulladékgyűjtés jelentősége csak egyetlen tényező, megannyi területen van szükség segítségre, helyreállításra, fejlesztésre. Jövők és jól-
létünk nagyban függ a biológiai sokféleségtől és az ökoszisztémák állapotától, a zöldinfrastruktúra minőségét nagyban befolyásolja a vegyszerhasználat, a természetes élőhelyek átalakulása és az erdőgazdálkodás; vagyis nem marad-
hat el a behatások csökkentése, a kármentesítés, a rehabilitáció és az ökológiai helyreállítás. A klímaváltozás és az aszályok súlyosan érintik a mezőgazdaságot, az Alföldön nagymértékben süllyed a talajvízszint, a madárállomány és a be-
porzók számának drasztikus csökkenése dominóhatást válthat ki, ráadásul a legrosszabb állapotú erdőterületeink aránya a legnagyobb.³⁶

Mint kőfaragó és szobrász az alkotását, úgy formáljuk kollektíven a jövőndő
minden pillanatát. A nemcsak jogi, hanem erkölcsi értelemben is elítélendő
cselekedetek eltűrése vagy végrehajtása az egyetemleges felelősségre vonás
mezsgyéjére vezet, a jelenből gyűrző beláthatatlan következmények a mi gene-
rációnk viselkedésének lesznek ékes bizonyítékai, jelképei. A teremttéssel Istentől
kaptunk valami nagyon értékeset: értelmet, szabad akaratot, szabad választásokat.
Mindez nem más, mint az ellentmondás szabadsága, öntudatunk tanúságtétele:
saját döntéseink nyomán választunk cselekvés vagy tétlenség, a jó és a rossz
között; jutalmainknak és büntetéseinknek enélkül nem volna semmi értelme.³⁷

A környezetszennyezés komplex problematikáját nem más, mint maga az
emberiség teszi egyre inkább sürgető intézkedéseket igénylő kérdéssé. Éle-
tünk minden pillanatát beszötte és behálózta már a különböző tevékenységek

³³ Vádemelés 369, felfüggesztés 571, megszüntetés 113 db.

³⁴ POLT 2013: 134.

³⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1203 irányelve (2024. április 11.) a környezet büntető-
jog általi védelméről, valamint a 2008/99/EK és a 2009/123/EK irányelv felváltásáról (3).

³⁶ HALASSY 2024.

³⁷ BANGHA 1933.

okozta káros hatás, ami valamennyi élőlényre nézve visszafordíthatatlan folyamatokat generálhat. Sokszor jutnak eszembe Demjén Ferenc szavai, aki arra figyelmeztet, hogy „[e]z a sors, amit élünk, csak egyszer miénk. Ez a hely, ahol érzed, hogy otthon vagy rég. Ez a Föld tele könnyel, mit a szó melegével és a szívünkkel szárítunk fel” (*A Föld könnyei*). Azt is hallhatjuk, hogy az „ígéret mellé most a valóság is jár”, és hogy tovább kell látnunk a holnapnál, mert ha körülnézünk, rátalálunk az igazságra és a helyes útra, egy új világra. Megfogalmazza, hogy Földünk tele van hittel, amelyet a szavaink erejével és a szívünkkel támaszthatunk fel. Hiszem, hogy sosem késő elkezdni az univerzum sebeinek gyógyítását, és a múlt hibáiból tanulva, az akadályokon közösen átlépve felébreszthetjük a lelkünket egy egészségesebb, tudatosabb jövő igénye érdekében.

IRODALOMJEGYZÉK

- B. GYURKÓ Brigitta (2020): Az Európai Unió műanyag hulladékokkal kapcsolatos intézkedései. *Európai Jog*, 20(5), 1–8.
- BANGHA Béla szerk. (1933): *Katolikus lexikon*. I–IV. kötet. Budapest: Magyar Kultúra.
- BATA Attila – TÓTH Gergely – BELINA Károly (2016): Originál és reciklált PET keverékek folyási tulajdonságainak tanulmányozása. *Gradus*, 3(2), 160–165.
- Európai Parlament (2023a): *Hulladékkezelés az EU-ban: trendek és statisztikák*. Online: www.europarl.europa.eu/topics/hu/article/20180328STO00751/hulladekkezeles-az-eu-ban-trendek-es-statisztikak-infografika
- Európai Parlament (2023b): *Tengeri hulladék: adatok, érdekességek és új uniós szabályok*. Online: www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2018/10/story/20181005STO15110/20181005STO15110_hu.pdf
- FODOR László (2024): A környezetvédelmi szabályozás főbb irányai európai uniós tagságunk első húsz évében. *Állam és Jogtudomány*, 65(2), 67–92. Online: <https://doi.org/10.51783/ajt.2024.2.04>
- FRIGYER László – MÁTYÁS Szabolcs (2017): A környezet és a természet elleni bűncselekmények hazai szabályozásának érdekességei. *Hadtudományi Szemle*, 10(2), 414–421.
- JAKAB Zsuzsanna (2008): *A környezetszennyezés formái, hatása az emberre és környezetére*. Budapest: Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet.
- KOVÁCS Ernő et al. (2008): *Lomizók és lomok az Európai Unió periferiáján. A szegénység fogyasztói társadalma*. Munkabeszámoló, OTKA.
- Központi Statisztikai Hivatal (2023a): *A közszolgáltatás keretében elszállított hulladék keletkezése vármegye és régió szerint*. Online: www.ksh.hu/stadat_files/kor/hu/koroo64.html
- Központi Statisztikai Hivatal (2023b): *Fenntartható fejlődés indikátorai. Keletkezett hulladék*. Online: <https://ksh.hu/s/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai-2023/3-32>

- Központi Statisztikai Hivatal (2023c): *Közszolgáltatás keretében elszállított hulladék vármegye és régió szerint*. Online: www.ksh.hu/stadat_files/kor/hu/koroo63.html
- LEBRETON, Laurent et al. (2018): Evidence that the Great Pacific Garbage Patch is Rapidly Accumulating Plastic. *Scientific Reports*, 8, 4666. Online: <https://doi.org/10.1038/s41598-018-22939-w>
- MARTON Emőke (2001a): A csomagolási hulladékok. *Magyar Jog*, 48(6), 351–357.
- MARTON Emőke (2001b): A hulladékjog története és a szabályozás jelen helyzete Magyarországon. *Jogtudományi Közlöny*, 56(9), 369–379.
- MIKS Antal – POLT Péter (1981): Az emberi környezet és természet büntetőjogi védelméről. In BENKŐNÉ LODNER Dorottya (szerk.): *A környezetvédelem igazgatási és jogi kérdései*. Tudományos konferencia. Pécs: MTA Dunántúli Tudományos Intézet.
- MOHU (2023): A MOHU-ról. Online: <https://mohu.hu/hu/a-mohu-rol>
- MOHU (2025): *Egy milliárd palackot váltottunk eddig vissza*. Online: <https://mohu.hu/hu/egymilliard-palackot-valtottunk-eddig-vissza>
- HALASSY Melinda szerk. (2014): *Hazánk természeti állapotának javítása. Szakpolitikai összefoglaló*. Budapest: HUN-REN Ökológiai Kutatóközpont. Online: <https://ecolres.hun-ren.hu/wp-content/uploads/2024/08/termeszethelyreallitas-kiadvany-online.pdf>
- POLT Péter (2013): A környezet és a természet elleni bűncselekmények. In POLT Péter (szerk.): *Új Btk. Kommentár 5. kötet. Különös rész*. Budapest: NKTK, 9–66.
- POLT Péter (2024): *Környezetvédelem az Európai Unióban (Green Deal) – gyakorlati tapasztalatok Magyarországon az ügyészség szemszögéből. Zöld kriminológia és Green Deal: a környezet- és klímavédelem – a büntetőjog sürgető feladata című konferencia*. Miskolc, 2024. március 4–5.
- PTE Egészségtudományi Kar (2018): *Csomagolás*. Online: www.etk.pte.hu/public/upload/files/hirek/2018/09/csomagolas.pdf
- SULYOK Katalin (2022): Nemzetközi környezetjog. Hulladékok nemzetközi jogi szabályozása. Műanyag hulladék szabályozása. In BÁNDI Gyula (szerk.): *Környezetjog*. Budapest: Szent István Társulat, 425–462.
- SZAMEK Gabriella (2022): Hulladékgazdálkodás. A szabályozás alapjai, alapintézményei. In BÁNDI Gyula (szerk.): *Környezetjog*. Budapest: Szent István Társulat, 547–551.
- TÓTH Gábor Ferenc (2018): A jogpozitivizmus győzelme, avagy a „lomizás” és a guberálás pönalizálása. *Jogtudományi Közlöny*, 73(9), 405–409.
- WasteTrade [a]: *Definition of Plastics*. Online: www.wastetrade.com/resources/plastics/introduction-to-plastics/definition-of-plastics/
- WasteTrade [b]: *History of Plastics*. Online: www.wastetrade.com/resources/plastics/introduction-to-plastics/history-of-plastics/

Gellér Balázs

ERODÁLÓDNÁK-E A KÖLCSÖNÖS BIZALOM ÉS ELISMERÉS ELVEI AZ EURÓPAI UNIÓBAN?

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ EURÓPAI UNIÓ

BÍRÓSÁGÁNAK AZ EURÓPAI ELFOGATÓPARANCCSAL

ÉS A NE BIS IN IDEM ELVÉVEL KAPCSOLATOS GYAKORLATÁRA¹

*Polt Péter legfőbb ügyész és egyetemi tanár úrról a legfontosabb laudatiót e kötet szerkesztői fogják írni, és ez így helyes. Mivel azonban 1988 óta ismerjük egymást a Tanár Úrral, talán megbocsátható, hogy én is röviden kifejezzem hálámat és nagyra-
becsülésemet. Ő volt az ugyanis, aki megszerettette velem mint szemináriumvezetőm a büntetőjogot, bevont kutatásaiba, az Európa Tanács számára végzett szakértői munkáiba, és bemutatott Békés Imre professzor úrnak, Györgyi Kálmán tanár úrnak. Vagyis valójában Neki köszönhetem, hogy büntetőjogász lettem, és az ELTE ÁJK Büntetőjogi Tanszékére kerültem. Később, amikor ombudsmanhelyettes lett, a hivatal külsős tanácsadójának is felvett. Hihetetlenül sokat tanultam tőle, nemcsak a büntetőjogról, hanem az emberei jogok területére is Ő engedett először bepillantást számomra. Tudom, hogy az Európai Unió büntetőjoga különösen érdekli, sőt a ne bis in idem témájában is együtt írtuk első közös cikkünket, így remélem, hogy érdeklődéssel olvassa majd a tanítványi köszönetem jeléül közreadott ezen írást.*

A tanulmány azt vizsgálja, hogy az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) az európai elfogatóparancsra (a továbbiakban: EEP) vonatkozó ítéleteivel – amelyek célja a jogállamiság megerősítése volt – nem várt mellékhatásokat is kiválthatott, amelyek éppen, hogy alááshatják a kölcsönös bizalmat és elismerést, valamint átértelmezhetik a *ne bis in idem* elvet. Egyrészt vizsgálja azokat a jogeseteket, amelyek az emberi jogok és jogállamiság védelme érdekében kibővítették

¹ E cikk egy korábbi változata angol nyelven jelent meg először: GELLÉR 2024. Az eredetihez képest jelen írás számos változtatást tartalmaz.

az EEP végrehajtásának megtagadási okait, másrészt azokat is, amelyek a *ne bis in idem* elv alkalmazását érintik. Megállapítható, hogy e két joggyakorlat 2018. július 25-én találkozott a *ne bis in idem* elvet érintő AY-ítélet és az EEP-re vonatkozó LM-döntés révén. A tanulmány érvelése szerint az AY- és az LM-ítélet részben következtelen, és bár jó szándék vezérelte azokat, sérthetik a jogrendszer integritását. Felvetődik a kérdés, hogy az EU-jog végrehajtásának jelenlegi rendszere megfelelő-e, amikor egyes tagállamokban a jogállamiság megkérdőjeleződik, vagy inkább régiós EU-bíróságokat kellene létrehozni, amelyek joghatósággal rendelkezhetnének az EU-jogot érintő ügyekben.

BEVEZETÉS

A 2002-ben elfogadott európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló kerethatározat (a továbbiakban: EEPKH)² volt az első konkrét intézkedés, amely a kölcsönös elismerés elvét – vagyis azt, hogy az egyik tagállamnak el kell ismernie egy másik tagállam igazságügyi hatóságainak döntéseit – a gyakorlatba átültette.³

Hasonlóképpen, hosszú folyamat vezetett ahhoz, hogy a *ne bis in idem* (kettős büntetés tilalma) elvét emberi jogként elfogadják, védelmet biztosítva az uniós polgároknak a tagállamok közötti jogviszonyokban.⁴ Korábban ugyanis ezt az elvet csak egyetlen joghatóságon belül alkalmazták, amint azt az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: EJEE) 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikke garantálta. Az Európai Unió jogában a *ne bis in idem* elve a Schengeni Végrehajtási Egyezmény (a továbbiakban: SMVE) 54. cikkében,⁵ az EU Alapjogi

² A Tanács kerethatározata (2002. június 13.) az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról, HL L 190., 2002. július 18., 1–20. Konszolidált változat: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:02002F0584-20090328>.

³ RONSFELD 2023; FEDOROVA–GLESS 2024.

⁴ GELLÉR 2018; SZABÓ 2021; 2022; 2023a: 15.

⁵ Az 1985. június 14-i schengeni megállapodás végrehajtásáról szóló, Schengenen 1990. június 19-én aláírt egyezmény 54. cikke: „Az ellen a személy ellen, akinek a cselekményét a Szerződő Felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő Fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani.”

Chartájának 50. cikkében,⁶ illetve az EEPKH 3. cikkének 2. pontjában,⁷ valamint 4. cikkének 3. pontjában⁸ jelenik meg.⁹ Ugyanakkor az EUB joggyakorlatában hangsúlyozta:

„Az SMVE 54. cikkében írt *ne bis in idem* elve szükségképpen feltételezi a részes államok egymás büntető igazságszolgáltatási rendszerébe vetett bizalmának meglétét és azt, hogy minden részes állam elismeri a más részes államban hatályos büntetőjog alkalmazását, még akkor is, ha saját nemzeti jogának alkalmazása eltérő eredményre vezetne.”¹⁰

Az SMVE 54. cikkének célja annak elkerülése, hogy bárki ellen a szabad mozgáshoz való jogának gyakorlása következtében ugyanazon cselekmény alapján több tagállamban is büntetőeljárást lehessen indítani.¹¹

Az EUB hosszú éveken át folyamatosan szélesítette a *ne bis in idem* elv alkalmazási körét, miközben ezzel párhuzamosan megerősítette az európai elfogatóparancsot és ezáltal a kölcsönös elismerés elvét is. Az EEP-vel összefüggésben 2016-tól azonban olyan EUB-ítéletek születtek, amelyek új megtagadási okokat vezettek be az EEP végrehajtása tekintetében. Az első ilyen döntések az alapvető emberi jogok védelmét szolgálták, így például az embertelen vagy

⁶ „A kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma:
Senki sem vonható büntetőeljárás alá és nem büntethető olyan bűncselekményért, amely miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.”

⁷ „A végrehajtó tagállam igazságügyi hatósága megtagadja az európai elfogatóparancs végrehajtását, ha a végrehajtó igazságügyi hatóság rendelkezésére álló információkból az derül ki, hogy a keresett személyt valamely tagállam ugyanazon cselekményért már jogerősen elítélte, feltéve, hogy elítélése esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélkező tagállam joga szerint az már nem hajtható végre.”

⁸ „A végrehajtó igazságügyi hatóság megtagadja az európai elfogatóparancs végrehajtását, ha a végrehajtó tagállam igazságügyi hatóságai úgy határoztak, hogy nem indítanak büntetőeljárást vagy megszüntetik azt az európai elfogatóparancs alapjául szolgáló bűncselekmény tekintetében, vagy ha egy tagállamban a keresett személy ellen ugyanazon cselekmény miatt jogerős határozatot hoztak, ami a további büntetőeljárás akadályát képezi.”

⁹ Nem számolandó ide A Tanács 2009/948/IB Kerethatározata (2009. november 30.) a joghatóság gyakorlásával kapcsolatos, büntetőeljárások során felmerülő összeütközések megelőzéséről és rendezéséről, mivel annak gyakorlati jelentősége elenyésző a jogfejlődés szempontjából.

¹⁰ C-436/04. Van Esbroeck-ügy [2006] ECLI:EU:C:2006:165, amely hivatkozik a C-187/01 és a C-385/01 egyesített esetre, Hüseyin Gözütok és Klaus Brügge [2003] EU:C:2003:87, 30. pont.

¹¹ C-436/04. Van Esbroeck-ügy 33. pont.

megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmát (Aranyosi és Căldăraru egyesített ügyek)¹². Később azonban az EUB módosított formában alkalmazta az Aranyosi és Căldăraru ügyekben kidolgozott tesztet, lehetővé téve a nemzeti bíróságok számára, hogy az EEP végrehajtásáról döntve értékeljék a kibocsátó tagállam igazságügyi rendszerét (LM-ítélet, 2018).¹³ Ezt követően az EUB ismét módosította az LM-tesztet, és ennek alapján a nemzeti bíróságoknak már a kibocsátó tagállamban lefolytatott büntetőeljárást is vizsgálniuk kell, ha az EEP büntetés vagy szabadságvesztés végrehajtására irányul (XY-ítélet, 2022).¹⁴ Az EUB jelentős *ne bis in idem* ítélkezési gyakorlata, amely 2003-ban a Gözütok és Brügge ügyben kezdődött, és amely során az EUB folyamatosan bővítette ezen elv hatókörét, 2018-ban az AY-ítélettel¹⁵ szintén lendületét veszítette. 2018. július 25-e volt az a történelmi nap, amikor két ítélettel (az LM- és az AY-ítélettel) az EUB megtörte a korábbi gyakorlatát, vagy legalábbis annak irányát, és két alapvető kérdésben is felülírta a kölcsönös elismerés és bizalom elveit az emberi jogok, végül is a jogállamiság védelmére hivatkozva.

Ez a tanulmány arra törekszik, hogy értelmezze az EUB ítélkezési gyakorlatát és annak változásait. Egyrészt amellet érvel, hogy az AY- és az LM-ítélet nem követi integránsan a korábbi ítélkezési gyakorlatot, sem az általuk elérni kívánt cél, sem a jog alapvető rendeltetése tekintetében. Bár az említett döntések a jogállamiság és az emberi jogok erősítését célozták, mégis sérthetik a jog integritását, amely szerint a jogot csak kivételes esetben szabad alapvetően megváltoztatni vagy a norma szövegével ellentétes módon értelmezni, mert ez aláássa a jogba vetett bizalmat, a kiszámíthatóságot, előreláthatóságot.¹⁶ Másrészt a tanulmány eljut ahhoz a megállapításhoz, miszerint lehet, hogy nem volt más megoldás, hiszen a nemzeti bíróságokra bízott EU-jogérvényesítés,¹⁷ bár nem megfelelő megoldás akkor, amikor egyes tagállamok nagyon eltérően értelmezik a jogállamiságot, mégis mivel az EU nem része az EJEE-nek, de egyéni jogvédelmet sem biztosít emberi jogok megsértése esetére, nincs más megoldás, mint hogy a tagállamok egymás felett őrkdjenek, védve a másik tagállam állampolgárait is. Lehetséges alternatíva lenne az Európai Ügyészség

¹² C-404/15 és C-659/15 PPU Aranyosi és Căldăraru egyesített ügyek [2016] EU:C:2016:198.

¹³ C-216/18 PPU LM-ügy [2018] EU:C:2018:586.

¹⁴ C-562/21 PPU és C-563/21 PPU XY-ügy [2022] EU:C:2022:100.

¹⁵ C-268/17 AY-ügy [2018] EU:C:2018:602.

¹⁶ DWORKIN 1996: 10–11; GELLÉR 2012: 254–257.

¹⁷ ZGLINSKI 2023: 345.

mintájára regionális EU-bírószakok létrehozása, amelyek végső joghatósággal rendelkezének az EU-jogot érintő ügyekben.

KÖLCSÖNÖS BIZALOM, KÖLCSÖNÖS ELISMERÉS ÉS AZ EEP

Az Európai Unióról szóló szerződés (a továbbiakban: EUSZ) bűnügyi együttműködést szabályozó fejezetének 4. címe, a 92. cikk (korábban az EK Szerződés 31. cikke) kimondja, hogy az Unión belüli igazságügyi együttműködés a büntetőügyekben a határozatok és ítéletek kölcsönös elismerésének elvén alapul, és magában foglalja a tagállamok jogszabályainak és rendelkezéseinek közelítését.¹⁸ Az EUB 2/13. számú véleménye¹⁹ megállapítja, hogy ez a jogi struktúra azon az alapvető feltételezésen nyugszik, hogy minden tagállam elfogadja az EU alapját képező közös értékeket, amelyeket az EUSZ 2. cikke rögzít. Ez a feltételezés indokolja és teszi lehetővé a tagállamok közötti kölcsönös bizalmat, azt, hogy e közös értékeket elismerik, és ennek megfelelően az azokat végrehajtó uniós jogot tiszteletben tartják.²⁰ Az EUB hangsúlyozta, hogy ez az elv az uniós jog alapvető fontosságú része, mivel ez teszi lehetővé a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozását, amelyben minden tagállamnak – egyes eseteket kivéve – úgy kell a többi tagállamra tekintenie, mint amely tiszteletben tartja az uniós jogot, különösen az uniós jog által elismert alapvető jogokat.²¹

Az EEPKH 1. cikk (2) bekezdése is hangsúlyozza, hogy a kölcsönös elismerés elve az igazságügyi együttműködés sarokköve: „A tagállamok minden európai elfogatóparancsot a kölcsönös elismerés elve alapján és e kerethatározat rendelkezéseinek megfelelően hajtanak végre.” Az EEP e körben az uniós jog legismertebb eszköze. A 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követő gyors tárgyalások eredményeként jött létre, 2004 óta hatályos, és az addigi hosszadalmas kiadatási eljárásokat váltotta fel, számos kiadatási alapelv háttérbe szorításával vagy korlátozásával (ilyen például a saját állampolgárok kiadatásának tilalma vagy a kettős büntethetőség követelménye).

¹⁸ SZABÓ–KIS 2023; SZABÓ 2023b.

¹⁹ 2/13. vélemény, 2014. december 18.

²⁰ BERCZELI 2024.

²¹ 2/13. vélemény, 2014. december 18., 191. pont.

Az EEP egy tagállamban kibocsátott igazságügyi hatósági határozat, amely azt a célt szolgálja, hogy egy másik tagállam a büntetőeljárás lefolytatása, szabadságvesztés-büntetés, illetve szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása végett a keresett személyt elfogja, és átadja.²² A tagállamoknak az EEP-t a kölcsönös elismerés elve alapján végre kell hajtaniuk, kivéve, ha az adott ügyben az előírt kötelező vagy mérlegelési jogkörbe tartozó végrehajtás-megtagadási okok fennállnak a kerethatározat 3., 4. és 4a. cikke szerint. EEP olyan cselekmények esetén bocsátható ki, amelyeknél a kibocsátó tagállam joga szerint a büntetési tétel felső határa legalább 12 havi szabadságvesztés vagy szabadságelvonással járó intézkedés, illetve, ha a szabadságvesztést kiszabó ítéletet vagy a szabadságelvonással járó intézkedést már meghozták, és ennek időtartama legalább négy hónap.²³

AZ AY-ÜGY

Az eset rövid tényállása

Az AY-ügy egyedülálló és összetett eseten alapszik. Egy volt horvát miniszterelnököt (Ivo Sanader) és a MOL, Magyarország legnagyobb, részben állami tulajdonú vállalatának vezérigazgatóját („AY”) érintette, akiket Horvátországban vesztegetéssel vádoltak meg.²⁴ Az eset kapcsán Horvátországban és Magyarországon is folyt büntetőeljárás. Továbbá az ügyet két jelentős nemzetközi választott bíróság – az ICSID és az UNCITRAL – is elbírálta, amelyek érdemben elutasították a horvát állam vesztegetésre vonatkozó vádjait.²⁵

A horvát nemzeti bíróság előtti eljárásban Sanadert első fokon elítélték, ezt az ítéletet azonban később a horvát Alkotmánybíróság hatályon kívül helyezte, arra hivatkozva, hogy súlyosan sérült a tisztességes eljáráshoz való jog.²⁶ A horvát eljárás alatt Magyarországon a Központi Nyomozó Főügyészség is saját

²² EEPKH 1. cikk (1) bekezdés.

²³ EEPKH 2. cikk (2) bekezdés.

²⁴ Lásd részletesen a tényállást: GELLÉR 2024: 72–74.

²⁵ PCA Case No 2014-15 Republic of Croatia v. MOL Hungarian Oil and Gas plc [2016], para 333. Online: www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw94016.pdf; GOJKOVIC 2017.

²⁶ U-III-4149/2014 (2015. július 24.).

hatáskörben nyomozást indított ugyanazon tények alapján, később azonban megszüntette az eljárást, megállapítva, hogy nem történt bűncselekmény. AY ellen soha nem emeltek vádat, sőt meg sem gyanúsították, csupán tanúként hallgatták ki. Horvátország több EEP-t is kibocsátott. Először a Zágrábi Megyei Bíróság bocsátott ki EPP-t AY ellen, azonban a Fővárosi Törvényszék ezt megtagadta, hivatkozva a *ne bis in idem* elvre, tekintettel arra, hogy a magyar Központi Nyomozó Főügyészség az ugyanazon tények alapján folyó eljárást megszüntette (2012). 2015-ben a Zágrábi Megyei Bíróság egy második EPP-t is kibocsátott, a Fővárosi Törvényszék ezt is elutasította, arra hivatkozva, hogy nem merültek fel új tények, és az ügyet Magyarországon már lezárták. AY ellen pótmagánvádas eljárás is indult, amelyben első fokon a vesztegetéssel kapcsolatos vádak miatt a Fővárosi Törvényszék megszüntette az eljárást, a vagyon elleni bűncselekmények tekintetében pedig, amelyek a vesztegetéses tényálláshoz kapcsolódtak, felmentő ítéletet hozott. A Fővárosi Ítéltábla hatályon kívül helyezte az elsőfokú ítéletet, és minden vádponttal összefüggésben megszüntette az eljárást.

Az EEP-k végrehajtásának magyarországi megtagadása központi szerepet játszott az AY-ítéletben, amely kulcsfontosságú problémákat érintett az EEP és a *ne bis in idem* elv körében.

Az EUB döntése

Előjáróban meg kell jegyezni, hogy a zágrábi bíróság lényegében azt kérdezte az EUB-tól, hogy a magyar bíróság a horvát EEP végrehajtásáról szóló határozat meghozatalakor helytállóan hivatkozott-e a *ne bis in idem* megtagadási okra, amelyet a magyar Központi Nyomozó Főügyészség 2012. december 20-ai eljárást megszüntető határozata alapozott meg. Szpunar főtanácsnoki indítványában ezzel kapcsolatban helytállóan jegyezte meg, hogy:

„19. [...] Valójában az előterjesztett kérdések mindegyike releváns lehet az európai elfogatóparancs végrehajtása szempontjából, ám egyáltalán nem szükségesek a Sanader és H. ellen Horvátországban, a zágrábi bíróság előtt folyamatban lévő vesztegetési ügyben hozandó határozathoz.”²⁷

²⁷ Maciej Szpunar főtanácsnok indítványa, C-268/17. sz. AY-ügy [2018] EU:C:2018:317, para 19.

Továbbá:

„A jelen ügyben az európai elfogatóparancsot kibocsátó tagállam bírósága kér felvilágosítást az európai elfogatóparancs végrehajtásáról. Ezzel összefüggésben az előterjesztő bíróság számos kérdést tett fel azokra a végrehajtás-megtagadási okokra vonatkozóan, amelyeket a kerethatározat 3. cikkének 2. pontja és 4. cikkének 3. pontja ír elő. Ez azért tűnik különösnek, mert a Bíróság által adott válasz csak a végrehajtó hatóságokat érintené.”²⁸

Az EUB azonban úgy ítélte meg, hogy a feltett kérdéseket úgy is megválaszolja, ha ugyan az EEP-t kibocsátó tagállami hatóság kérdez, de a válasz a végrehajtó hatóságokat köti.²⁹ Lehetne érvelni amellett, hogy az EUB döntése, amely a kérelmet elfogadhatónak találta, azon ítélkezési gyakorlatot követte, amely szerint az alapvető jogok tiszteletben tartása elsősorban a kibocsátó hatóság feladata.³⁰ Az EUB korábban valóban megerősítette, hogy az EEP rendszere kettős védelmi szintet biztosít az eljárási és alapvető jogok tekintetében.³¹ Az adott esetben azonban az EUB egészen eltérő indokokkal igazolta a kérelem elfogadhatóságát, nem is beszélve arról, hogy ha az előterjesztő bíróság egyetértett volna a *ne bis in idem* elv alkalmazásával (az egyén alapvető jogainak védelmével), akkor eleve nem terjesztette volna elő az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet. Az EUB a szükségességet az alábbi indokkal támasztotta alá:

„E tekintetben a kérdést előterjesztő bíróság jelzi, hogy azért fordul a Bírósághoz, hogy a feltett kérdésekre adott válaszoknak megfelelően határozatot hozzon az AY ellen kibocsátott európai elfogatóparancs visszavonásáról. Ezért nem lehet azt állítani, hogy a feltett kérdések nem függenek össze a kérdést előterjesztő

²⁸ Maciej Szpunar főtanácsnok indítványa, C-268/17. sz. AY-ügy [2018] EU:C:2018:317, para 20.

²⁹ C-268/17. sz. AY-ügy, ítélet, para 24: „Következésképpen, ha a feltett kérdések az uniós jog értelmezésére vonatkoznak, a Bíróság főszabály szerint köteles határozatot hozni (2017. október 12-i Sleutjes-ítélet, C-278/16, EU:C:2017:757, 21. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).” A Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint a Bíróság és a nemzeti bíróságok között az EUMSZ 267. cikk alapján létrehozott együttműködés keretében kizárólag az alapügyben eljáró és a meghozandó bírósági határozatért felelős nemzeti bíróság feladata, hogy az ügy sajátosságaira tekintettel megítélje mind az előzetes döntéshozatalra utaló határozatnak az ítélete meghozatala tekintetében fennálló szükségességét, mind a Bíróság elé terjesztett kérdések relevanciáját.

³⁰ C-852/19. sz. Ivan Gazanov-ügy [2021] EU:C:2021:902, 19. pont.

³¹ C-241/15. sz. Bob-Dogi-ügy [2016], EU:C:2016:385.

bíróság előtti eljárás tényállásával vagy tárgyával, sem pedig azt, hogy a szóban forgó probléma hipotetikus jellegű.”³²

Továbbá, a horvát bíróság által feltett kérdések megfogalmazása különösen furcsának tűnik annak fényében is, hogy amennyiben a zágrábi bíróság a *ne bis in idem* elvvel kapcsolatos kérdéseket az előtte folyó eljárás kapcsán terjesztette volna az EUB elé, akkor ezek kétségtelenül relevánsak és szükségesek lettek volna, mivel akár a horvát eljárás megszüntetéséhez is vezethettek volna. Ám nem a saját eljárásával kapcsolatos kérdést tett fel az EUB-nak. Még meglehetősen, hogy a zágrábi bíróság – noha a védelem hivatkozott rájuk³³ – a *ne bis in idem*et és a további kérdéseket egyáltalán nem vizsgálta. Vagyis a saját eljárása tekintetében nem tartotta fontosnak ezt az elvet, de a magyar bíróság eljárása tekintetében igen. A pótmagánvádló által indított eljárás és az azt követő ítéletek *ne bis in idem* elvre gyakorolt hatásának jogilag újszerű és érdekes kérdését sem a horvát bíróság, sem az EUB nem vizsgálta. Az utóbbi védelmében azonban meg kell jegyezni, hogy ilyen kérdést nem is terjesztettek elé.

Figyelmünk azonban az EUB ítélkezési gyakorlatának változására irányul, amelynek az AY-ügy is része, valamint arra, hogy a praxisnak ezen átalakulása miként befolyásolhatja a kölcsönös bizalom és elismerés elveit. A Bizottság európai elfogatóparancs kibocsátásáról és végrehajtásáról szóló kézikönyve az AY-ítélet mindkét rendelkezésére hivatkozik.³⁴ Jelen cikk azonban az ítélet második pontját tárgyalja csak, amely szerint:

„A 2009. február 26-i 2009/299 kerethatározattal módosított 2002/584 kerethatározat 3. cikkének 2. pontját és 4. cikkének 3. pontját akként kell értelmezni, hogy az európai elfogatóparancs végrehajtásának e rendelkezések közül az egyik vagy a másik alapján történő megtagadása érdekében nem lehet hivatkozni olyan ügyészégi határozatra, mint a magyar Központi Nyomozó Főügyészségnek az alapeljárásban szóban forgó határozata, amely megszüntetett egy ismeretlen elkövető ellen indított olyan nyomozást, amelynek során azt a személyt, akivel szemben európai elfogatóparancsot bocsátottak ki, csupán tanúként hallgatták

³² C-268/17. sz. AY-ügy, ítélet, para 27.

³³ AMBOS-ANDERSON 2019: paras 9.4–9.6.

³⁴ Commission Notice: Handbook on how to issue and execute a European arrest warrant [2017] OJ C335/1, 54, 55, 59.

ki, anélkül hogy e személy ellen büntetőeljárást folytattak volna, valamint hogy e határozatot vele szemben hozták volna meg.”

Ebben a döntésben több jogi kérdés is felmerül. Először is, kiválthatja-e a *ne bis in idem* védelmet egy ügyészszégi határozat? Másodszor, eredményezhet-e egy felmentés vagy az eljárás megszüntetése ilyen hatást? Harmadszor, milyen jellemzőkkel kell rendelkeznie az eljárásnak ahhoz, hogy végleges határozatnak minősüljön (az érintett személy perbeli jogállása, a bizonyítékok alapos vizsgálata stb.)?

Mindenekelőtt, a Mantello-ügyre³⁵ (2010) hivatkozva megállapítható:

„Tekintettel az SMVE 54. cikkének és a kerethatározat 3. cikke 2. pontjának közös céljára, amely annak elkerülésére irányul, hogy adott személy ellen ugyanazon cselekmény miatt újból büntetőeljárás induljon, vagy újabb büntetőítélet szülessen, el kell ismerni, hogy a fogalomnak az SMVE keretében adott értelmezése a kerethatározat vonatkozásában is megállja a helyét.”³⁶

Ez más megvilágításba helyezi a mérőfldkőnek számító Gözütok és Brügge ügyet³⁷ (2003), vagyis azt a kérdést, hogy az ügyészszég által megszüntetett büntetőeljárás – amelynek feltétele az volt, hogy a vádlott kifizessen egy meghatározott összeget – az SMVE 54. cikke és így az EEPKF 3. cikk (2) bekezdése alapján is kiválthatja a *ne bis in idem* védelmet. Bár e két jogforrásban a *ne bis in idem* megfogalmazása eltérő, az alkalmazási körük megegyezik.

A kialakult ítélkezési gyakorlat szerint egyértelmű, hogy a felmentés – beleértve az elégtelen bizonyíték miatti felmentést is³⁸ – az SMVE 54. cikke alá tartozik, és így a *ne bis in idem* elv érvényesül. A Turansky-ügyben (2008) a Bíróság kimondta:

„a *ne bis in idem* SMVE 54. cikkében foglalt elve nem alkalmazható az olyan határozatra, amellyel az egyik szerződő állam hatósága az elé terjesztett ügy érdemi kivizsgálását követően, a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személlyel

³⁵ C-261/09. sz. Gaetano Mantello-ügy [2010] EU:C:2010:683.

³⁶ C-261/09. sz. Gaetano Mantello-ügy [2010] EU:C:2010:683, para. 40.

³⁷ C-187/01 és C-385/01 egyesített esetekre Hüseyin Gözütok és Klaus Brügge.

³⁸ C-467/04. sz. Gasparini-ügy [2006] EU:C:2006:610. és C-150/05. sz. Jean Leon Van Straaten-ügy [2006] EU:C:2006:614.

szembeni vádemelést megelőző szakban megszünteti a büntetőeljárást, ha ezen állam nemzeti joga szerint ez a megszüntető határozat nem szünteti meg véglegesen a büntetőjogi felelősségre vonhatóságot, és így nem képezi akadályát annak, hogy ebben az államban ugyanazon cselekmény miatt újabb büntetőeljárást folytassanak le.”³⁹

A Turansky-teszt első ránézésre egyértelműnek tűnik: ahhoz, hogy egy eljárás a *ne bis in idem* elv hatálya alá essen, az első eljárást olyan határozattal kell lezárni, amely a tagállam nemzeti joga szerint *res iudicata* hatályú. Fontos kiemelni, hogy Turanskyt a szlovák hatóságok nem gyanúsították meg, csupán tanúként hallgatták meg. Azonban ezt a tényt az EUB nem vizsgálta, vagyis úgy tűnik, hogy ennek nem volt jelentősége a *ne bis in idem* védelem szempontjából. Felmerülhet az az érvelés, hogy a gyanúsítás hiányát azért nem említették, mert Turanskynak más okból sem járt *ne bis in idem* védelem. Ha azonban az eljárásjogi pozíció már a Turansky-ügyben is releváns lett volna, az első vizsgálandó kérdésnek annak kellett volna lennie, hogy van-e egyáltalán olyan érintett személy, aki e jogvédelem alanya lehet, azaz maga az eljárás alkalmas-e arra, hogy a *bis* követelményt kiváltsa. Csak ezt követően lett volna indokolt megvizsgálni az eljárás lezárásának módját és annak *res iudicata* hatását.

Ezen túlmenően a Kossowski-ügyben⁴⁰ (2016) az EUB kimondta, hogy egy nyomozás megszüntetése csak akkor biztosíthat *ne bis in idem* védelmet, ha kellően részletes volt. Az a tény, hogy sem az áldozatot, sem egy lehetséges tanút nem hallgattak ki, arra utal, hogy ilyen érdemi vizsgálat nem történt. Míg a Turansky-ügyben a nemzeti jog alapján hiányzott a rendőrségi és ügyészségi határozatok *res iudicata* hatása, és ezért nem keletkezett *ne bis in idem* védelem, addig a Kossowski-ügyben a részletes nyomozás elmaradása miatt nem felelt meg az ügy a *ne bis in idem* követelményeinek.

Meglepő volt, hogy az AY-ügyben a Bíróság egy új elemet vezetett be (nevezetesen a gyanúsítás követelményét), amely korábban, így különösen a Turansky-ügyben, úgy tűnt, hogy nem bír jelentőséggel. Továbbá az a tény, hogy egy adott személyt meggyanúsítottak-e, vagy sem az eljárás megszüntetése előtt, nem tűnik alkalmasnak egy egységes uniós mérce kialakítására, mivel a gyanúsításhoz szükséges bizonyítékok mennyisége vagy a bizonyosság foka joghatóságonként eltérő, sőt egy jogrendszeren belül is változhat idővel.

³⁹ C-491/07 Vladimir Turanský [2008] EU:C:2008:768, para 45.

⁴⁰ C-486/14 Piotr Kossowski [2016] EU:C:2016:483.

Az, hogy az EUB figyelmen kívül hagyta a főtanácsnoki indítványt, valamint az uniós jog egyértelmű rendelkezéseit a nemzeti bíróságok előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére vonatkozó jogosultságról, továbbá a *ne bis in idem* elv vonatkozásában a pótmagánvádas eljárás hatása vizsgálatának elmaradása, valamint az a tény, hogy az ítéletet ugyanazon a napon hirdették ki, mint a Lengyelországgal szembeni LM-ítéletet, felveti annak gyanúját, hogy nem pusztán jogi döntés született, hanem az ítélet valójában figyelmeztetés volt Magyarország számára a feltételezetten meggyengülő jogállamiság helyreállítása érdekében.

A kérdés persze az, hogy lehetséges-e vagy érdemes-e pusztán jogi kérdéseket összekeverni szélesebb politikai szempontokkal vagy – ha nem erről van szó – alapvető elvekre kiterjedő, átfogó megfontolásokkal. Vajon fennáll-e annak a veszélye, hogy az ilyen döntések végül éppen azokat az alapelveket bontják meg, amelyeket védeni hivatottak?

A „VISSZAPATTANÁS” (AZ LM-ÜGY ÉS ANNAK HATÁSA AZ AY-ÍTÉLET UTÓÉLETÉRE ÉS A BÍRÓSÁG VÁLTOZÓ JOGGYAKORLATÁRA)

Az EUB ugyanazon a napon hirdette ki az AY-ítéletet és az LM-ítéletet. Az utóbbi ügyben egy lengyel bíróság három európai elfogatóparancsot adott ki LM ellen, többek között kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos büntetőeljárások lefolytatására. LM-et Írországbán tartóztatták le ezen elfogatóparancsok alapján. LM nem járult hozzá a lengyel hatóságoknak történő átadásához. Azt állította, hogy átadása súlyos jogsértésnek tenné ki őt, ami sértené az EJEE 6. cikkét, és különösen hivatkozott az Európai Bizottság 2017. december 20-i javaslatára az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 7. cikkének (1) bekezdése alapján.⁴¹ Az EUB kimondta, hogy az EEPKH

„1. cikkének (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy amennyiben a büntető-eljárás lefolytatása céljából kibocsátott európai elfogatóparancsral érintett személy átadásáról dönteni hivatott végrehajtó igazságügyi hatóság olyan bizonyítékokkal rendelkezik, mint amelyek az Európai Bizottság által az EUSZ 7. cikk (1) bekezdése alapján elfogadott indokolással ellátott javaslatban szerepelnek, amelyek

⁴¹ Proposal for a Council Decision on the Determination of a Clear Risk of a Serious Breach by the Republic of Poland of the Rule of Law [2017] COM/2017/0835 final.

alkalmasak annak alátámasztására, hogy a kibocsátó tagállam igazságszolgáltatásának függetlenségét érintő rendszerszintű vagy általános hiányosságok okán fennáll az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikkének második bekezdésében biztosított tisztességes eljáráshoz való alapvető jog megsértésének valós veszélye, akkor az említett hatóságnak konkrétan és pontosan értékelnie kell, hogy – e személy személyes helyzetére, valamint az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény jellegére és az európai elfogatóparancs ténybeli hátterére tekintettel, illetve a módosított 2002/584 kerethatározat 15. cikkének (2) bekezdésének megfelelően a kibocsátó tagállam által szolgáltatott információkra figyelemmel – komoly és bizonyítékokkal alátámasztott okokból vélelmezhető-e, hogy az érintett személy az e tagállamnak történő átadása esetén ennek a veszélynek ki lenne téve.”

Az LM-ügyben a Bíróság „kifejezetten elismeri, hogy azok a jogok, amelyek ugyan nem abszolút jellegűek, képesek korlátozni a kölcsönös elismerés érvényesülését”.⁴² Azonban nem ez, hanem az Aranyosi és Căldăraru volt az első eset, amikor az EUB felhatalmazta a nemzeti bíróságot, hogy értékelje egy másik tagállam igazságszolgáltatási rendszerét. Ebben az ítéletben az EEP végrehajtása elutasításának alapja az volt, hogy „európai elfogatóparancssal érintett személy a kibocsátó tagállamnak való átadása következtében ténylegesen ki lenne téve ebben a tagállamban az Európai Unió Alapjogi Chartájának 4. cikke értelmében vett embertelen vagy megalázó bánásmód veszélyének”.

Mindkét esetben az ítéletek előfeltételként határozták meg az „objektív, megbízható, pontos és kellően aktuális adatok” meglétét a kiállító tagállam fogvatartási körülményeiről.

„Az ügyben eljáró bíróság hangsúlyozta, hogy a (kiállító tagállamtól kért) kiegészítő információknak lehetővé kell tenniük annak elvetését, hogy fennáll (a Charta sérelmének) a kockázata. Az igazságszolgáltatási hatóság köteles a kiegészítő információkat a végrehajtó állam kérelmében meghatározott határidőn belül benyújtani.”⁴³

Az LM-ítélet újdonsága egyértelműen abban rejlik, hogy a másik tagállam igazságszolgáltatásának függetlenségével kapcsolatos rendszerszintű vagy általános hiányosságokra utalt, és ennek létezését és/vagy alkalmazhatóságát az

⁴² WAHL 2020: 323.

⁴³ Lásd: BANACH-GUTIERREZ 2020: 61.

adott ügyre vonatkozóan – bár konkrét adatok, például az Európai Bizottság indokolt javaslata alapján – a végrehajtó tagállamnak kell elbírálnia.⁴⁴

Nem kellett sok időnek eltelnie, és egy nemzeti bíróság már alkalmazta is ezt az újonnan felfedezett és az EUB által ráruházott „hatalmat”, hatáskört. A sors úgy hozta, hogy a Fővárosi Törvényszék a horvát bíróság által AY ellen újra kibocsátott EEP ügyében az LM-ítéletben kialakított tesztet alkalmazta, ugyanis elutasította annak végrehajtását, hivatkozva az LM-ügyre. Kiemelte, hogy a horvát Alkotmánybíróság ítéletében megállapította, hogy a Horvátországban Sanader (és AY) ellen folyó eljárások számos ponton megsértették a tisztességes eljáráshoz, így különösen a független és pártatlan bírósághoz való jogot. Ezt – a Fővárosi Törvényszék véleménye szerint – az UNCITRAL-ítélet is alátámasztotta.⁴⁵

Nyilvánvaló, hogy a Fővárosi Törvényszék, amikor az LM-tesztet alkalmazta, a „bizonyítékokkal rendelkezik, mint amelyek az Európai Bizottság által az EUSZ 7. cikk (1) bekezdése alapján elfogadott indokolással ellátott javaslatban szerepelnek” kifejezést egyenlőnek tekintette a kiállító tagállam Alkotmánybíróságának és az UNCITRAL-nak a döntéseivel, noha egyikük sem az EU intézménye.⁴⁶

Majdnem négy évvel az LM-ítélet után az EUB tovább bővítette a nemzeti bíróságok hatáskörét, hogy elutasíthassák az EEP-eket olyan indokok alapján, amelyek nincsenek kifejezetten felsorolva a EEPKH-ban, sőt, hogy „ítélkezhessenek” más tagállam bíróságának eljárásáról konkrét ügyben, miszerint az megsértette-e az alapvető emberi jogokat. Az X és Y egyesített ügyekben kimondta:

„a 2002/584 kerethatározat 1. cikkének (2) és (3) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy amennyiben az európai elfogatóparanccsal érintett személy átadásáról dönteni hivatott végrehajtó igazságügyi hatóság olyan információkkal rendelkezik, amelyek az ezen elfogatóparancsot kibocsátó tagállam igazságszolgáltatásának függetlenségét, többek között a bírói hatalom tagjainak kinevezésére vonatkozó eljárást érintő rendszerszintű vagy általános hiányosságokról tanúskodnak, e hatóság csakis akkor tagadhatja meg e személy átadását:

– szabadságvesztés-büntetés vagy szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása céljából kibocsátott európai elfogatóparancs keretében, ha az említett

⁴⁴ Az ítélet fogadtatása a szakirodalomban túlnyomórészt pozitív volt. SONNEVEND 2018; BOGDANDY et al. 2021.

⁴⁵ 33.Beü.954/2018/3 (2018. augusztus 23.). Utal: PCA Case No 2014-15 Republic of Croatia v. MOL Hungarian Oil and Gas plc [2016] Final Award.

⁴⁶ Fővárosi Törvényszék 2018. augusztus 23-i végzése. 33.Beü.954/2018/3. szám.

hatóság megállapítja, hogy az ügy sajátos körülményeire tekintettel komoly és bizonyítékokkal alátámasztott okokból vélelmezhető, hogy – különösen az említett személy által szolgáltatott, a büntetőügyét elbíráló ítélkező testület összetételére vagy ezen ítélkező testület függetlenségének és pártatlanságának értékelése szempontjából releváns bármely más körülményre vonatkozó bizonyítékokra tekintettel – e személynek sérült a Charta 47. cikkének második bekezdésében biztosított, a törvény által megelőzően létrehozott, független és pártatlan bíróság előtti tisztességes eljáráshoz való alapvető joga, és

– büntetőeljárás lefolytatása céljából kibocsátott európai elfogatóparancs keretében, ha ugyanezen hatóság megállapítja, hogy az ügy sajátos körülményeire tekintettel komoly és bizonyítékokkal alátámasztott okokból vélelmezhető, hogy – különösen az érintett személy által a személyes helyzetére, a büntetőeljárás alapjául szolgáló bűncselekmény jellegére, az európai elfogatóparancs kibocsátásának ténybeli hátterére vagy az ellene indított eljárásban valószínűleg eljárni hivatott ítélkező testület függetlenségének és pártatlanságának értékelése szempontjából releváns bármely más körülményre vonatkozó bizonyítékokra tekintettel – e személyt átadása esetén ezen alapvető joga sérelmének valós veszélye fenyegeti.”⁴⁷

Az, hogy a tagállami bíróságok hatáskört kapnak egy másik tagállam igazságszolgáltatási, büntetés-végrehajtási rendszerének és korábbi büntetőeljárásainak emberi jogi felülbírálatára, súlyosan aláássa a kölcsönös bizalom és elismerés elveit. Egyesek úgy vélik, hogy az EUB ezt a lehetőséget a legszélsőségesebb esetekre korlátozta, azzal érvelve, hogy ez a kölcsönös elismerést még inkább megerősíti.⁴⁸ A kölcsönös elismerés továbbra is alkalmazandó szabály, bár lehetőség van egyes esetekben kivételt tenni. Valójában ez a fajta értékelés nem volt ismeretlen a korábbi kiadatási eljárásokban, mindazonáltal az EEP-nek, a kölcsönös bizalom és elismerés elveinek alapgondolata éppen az volt, hogy megszüntessük az ilyen jellegű felülbírálatokat.

Fontos kérdés, vajon egyáltalán lehetséges-e ilyen hatásköröket nemzeti bíróságokra ruházni? Egy nemzeti bíróság döntése, amely egy másik tagállam igazságszolgáltatási rendszerének átfogó minőségét vagy a büntetőeljárásokat a tisztességes eljáráshoz való jogok betartása szempontjából ítéli meg, világos beavatkozás utóbbi szuverenitásába. Még ha is elfogadjuk, hogy a tagállamok

⁴⁷ C-562/21 PPU és C-563/21 PPU XY-ügy, para 102.

⁴⁸ BIERNAT-FILÍPEK 2021: 418.

egyes jogosultságokat átruháztak az Unióra, vajon az EU ezeket a hatásköröket továbbruházhathatja-e más tagállamokra? A probléma világosan az EUB és a nemzeti bíróságok megosztott hatásköreiben rejlik: az EUB az előzetes döntéshozatalban meghatározza a jogot, de nem alkalmazza azt az ügy tényleges tényállására, az utóbbit a nemzeti bíróságokra – mint az itt tárgyalt ügyekben –, más tagállamok bíróságaira hagyja.

Az EUB által javasolt megoldás lehetővé teszi két, nem jogi jellegű tényező belépését a tiszta jog⁴⁹ területére: az EU politikai és gazdasági megfontolásait, valamint a többi tagállam hasonló motivációit. A kölcsönös elismerést diszkrecionális elvvé tenni talán túl magas ár a jogállamisági standardoknak nem megfelelő tagállamok szankcionálásáért, még ha – ahogyan azt neves szerzők állítják – a kölcsönös elismerés marad is a főszabály, és nem lesz kivétel. Továbbá egyértelmű annak veszélye, hogy egyes tagállamok visszaélhetnek ezekkel az újonnan talált hatáskörökkel, és mivel a bizonyíték fogalma, amely alapján a jogállamiság vagy éppen a Charta megsértése megállapítható, nincs pontosan meghatározva, önkényesen visszautasíthatják az EEP-k végrehajtását. Végül, az EU-alapok visszatartása olyan politikai és gazdasági szankció (még ha jogi érvekkel alátámasztott is), amely hatásosabb eszközként szolgálhat a jogállamiság feltételezett megsértésének szankcionálására, mint a kölcsönös bizalom és elismerés korlátozása.⁵⁰

ÖSSZEGZÉSI KÍSÉRLET

Az RO-ítélet⁵¹ (2018) mutatja, hogy nem volt kellőképpen átgondolva a joggyakorlat ilyen irányú fejlesztése. Ebben az ügyben az Egyesült Királyság két EEP-t adott ki RO ellen gyilkosság, gyújtogatás és szexuális erőszak miatt. RO-t Írországbban tartóztatták le ezen elfogatóparancsok alapján. Átadása ellen érvelve arra hivatkozott, hogy az Egyesült Királyság kilépett az EU-ból, így fennáll annak a veszélye, hogy a Charta és az EEPKH rendelkezéseit az Egyesült Királyság többé már nem tartja tiszteletben. Az EUB úgy találta, hogy az EUSZ 50. cikkét úgy kell értelmezni, hogy egy tagállam azon szándékának egyszerű bejelentése, hogy kilép az Európai Unióból, nem eredményezi azt, hogy ha az adott tagállam

⁴⁹ Lásd Kelsen 2009.

⁵⁰ C-156/21 Hungary v. European Parliament [2022] EU:C:2022:97.

⁵¹ C 327/18 PPU RO [2018] EU:C:2018:733.

EEP-t bocsát ki, akkor a végrehajtó tagállamnak el lehet utasítania annak végrehajtását, vagy el kell halasztania annak végrehajtását addig, amíg a kérdéses jogszabályokat nem tisztázzák az Egyesült Királyság kilépése után. Ha nincs kézzelfogható alapja annak, hogy az EEP-vel érintett személy jogfosztásnak lesz kitéve a Charta és az EEPKH szellemével ellentétesen, miután az Egyesült Királyság kilépett az Európai Unióból, akkor a végrehajtó tagállam nem utasíthatja el az EEP végrehajtását, amíg az adott tagállam még az EU tagja.

Ha az RO-ítéletet az Aranyosi és Căldăraru, LM- és X és Y ügyek kontextusában olvassuk, akkor nehéz megmagyarázni az EUB bizalmát az Egyesült Királyság (mint kilépő tagállam) iránt, amelyet az még a brexit után is élvez, míg ugyanakkor nagy fokú bizalmatlanságot tapasztalunk a bent maradó egyes tagállamokkal szemben. Ez a Janus-arcú megközelítés nem javítja a Bíróság joggyakorlatába vetett bizalmat, és aláássa a jogállamiságot, amelyet oly erőteljesen próbál védeni.

A Terhelts-ügy (2023)⁵² egy feltételezett vesztegetést érintett. A gyanúsítottat az osztrák Pénzügyi Bűncselekmények és Korrupció Elleni Központi Ügyészség (a továbbiakban: WKStA) által folytatott nyomozás során nem hallgatták ki gyanúsítottként, mivel a tartózkodási helyének megállapítása sikertelen maradt. A WKStA megszüntette az eljárást anélkül, hogy további intézkedéseket tett volna, arra hivatkozva – figyelemmel az osztrák, brit és magyar hatóságok által végzett nyomozások eredményeire is –, hogy a büntetőeljárás folytatására nincs lehetőség a büntetőeljárás törvény (StPO) 190. § (2) bekezdése értelmében. Az ügyészség úgy ítélte meg, hogy mivel nem áll rendelkezésre olyan bizonyíték, amely alátámasztaná, hogy valamelyik gyanúsított elkövette volna a Büntető törvénykönyv 307. § (1) bekezdés 6. pontjában meghatározott korrupciós cselekményeket, ezért az eljárást meg kell szüntetni. Ezt követően a magyar Legfőbb Ügyészség vádiratot nyújtott be a Fővárosi Törvényszékhez, amely úgy döntött, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal iránti kérelmet terjeszt elő. Az EUB megállapította, hogy az a tény, hogy a gyanúsítottat nem hallgatták ki, nem akadályozza a *ne bis in idem* elvéből fakadó védelem érvényesülését. Az EUB ezt annak ellenére állapította meg, hogy az ügyészi döntéseknek a nemzeti jog szerint nem volt *res iudicata* hatása, jóllehet az eljárás csak szigorúan meghatározott feltételek mellett volt újraindítható – például ha lényeges új tények vagy bizonyítékok merülnek fel –, feltéve, hogy a bűncselekmény elévülése még nem következett be.

⁵² C-147/22 Terhelts of 19 October 2023 [2013] EU:C:2023:790.

Első ránézésre az AY-ítélet olyan döntésnek tűnik, amelyben az EUB egyszerűen meg akarta szakítani azt a joggyakorlatot, amely folyamatosan bővítette a *ne bis in idem* alkalmazási területét. A Turansky-tesztet további feltétellel egészítette ki: ahhoz, hogy egy ügy a *ne bis in idem* védelme alá essen, már nem elegendő, hogy az első eljárás a nemzeti jog szerint jogerősen lezáruljon; az érintett személyt formálisan is meg kell gyanúsítani. A joggyakorlat ezen változtatása nem tűnik sem praktikusnak, sem igazságosnak, tekintve, hogy a különböző tagállami jogrendszerek eltérő bizonyítékokat és bizonyítási fokokat (gyanú mértékét) igényelnek a gyanúsításhoz (nem is beszélve az *in absentia* ügyek problémájáról). Ezenkívül a döntés logikailag is zavaros: egy alaposan kivizsgált, az eljárásban részt vevő (nyilatkozatokat tévő stb.) és ártatlannak talált személy (aki így nem is volt gyanúsított) nem részesül az elv védelmében, míg egy szökésben lévő személy, akit *in absentia* gyanúsítanak meg (?), aki soha nem próbálta megmagyarázni cselekedeteit, pedig igen.

Számos fent tárgyalt kérdést, sőt további eddig meg nem oldott problémát a jelenleg az EUB előtt lévő Swiftair-ügy⁵³ is felvet. Napirendre kerül ismét az ügyészi határozatok *res iudicata* jellege a *ne bis in idem* elvvel összefüggésben, illetve hogy a jogi személyekre is kiterjed-e a *ne bis in idem* védelem stb.

Nem lehet és nem szabad megkérdőjelezni az EUB szándékait; az ítéletek célja a jogállamiság és az alapvető emberi jogok védelme volt azok legszélesebb értelmében. Azonban a Bíróság elfelejtette Dworkin tanítását, miszerint a jog integritása fontosabb, mint a politikai meggyőződés és a jogállamiság rövid távú védelme.⁵⁴

A jog integritásának figyelmen kívül hagyása visszaüthet: olyan hatásköröket, amelyeket eddig csak nemzetközi intézmények, például az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorolhatott, most nemzeti bíróságok alkalmazhatnak, és ez az EU legfontosabb kohéziós elvének, a kölcsönös elismerésnek és végül a

⁵³ C-701/23 sz. SWIFTAIR-ügy, 'Summary of the Request for a Preliminary Ruling Pursuant to Article 98(1) of the Rules of Procedure of the Court of Justice (14 November 2023)'. Elérhető: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=282183&pageIndex=o&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4484345>.

⁵⁴ Bár a Planned Parenthood v. Casey, 505 US 833 (1992) ügyben az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága elvetette a Roe v. Wade, 410 US 113 (1973) ügy szigorú trimeszterekre alapozott keretrendszerét, Anthony Kennedy, David Souter és Sandra Day O'Connor bírák, akiket mind republikánus elnökök neveztek ki, ellentmondtak a várakozásoknak, és segítettek megfogalmazni azt a három bíróból álló többségi véleményt, amely visszautasította a Roe-ítélet felülvizsgálatát. Számukra a jog integritása fontosabb volt, mint erkölcsi meggyőződésük érvényesítése.

kölcsönös bizalomnak a megszűnéséhez vezethet. Az előrehaladás útja a politikai és gazdasági viták szigorú elkülönítése a jogi kérdésektől, és olyan EU-bíróságok létrehozása, amelyek elérhetők az EU-polgárok számára anélkül, hogy a nemzeti bíróságok akadályoznák a hozzájuk való fordulást és így a jogvédelmet.

IRODALOMJEGYZÉK

- AMBOS, Kai – ANDERSON, David (2019): USKOK v Ivo Sanader and Zsolt Tamás Hernádi. Interim Trial Monitoring Report. *SCRIBD*, 2019. december 30. Online: www.scribd.com/document/442302683/Interim-Trial-Monitoring-Report-USKOK-v-Ivo-Sanader-and-Zsolt-Tamas-Hernadi-by-Judge-Kai-Ambos-and-Lord-David-Anderson
- BANACH-GUTIERREZ, Joanna Beata (2020): The Surrender of Prosecuted Persons under the EAW Procedure. Issues of Transposition of EU Criminal Policy to the National Level. *New Journal of European Criminal Law*, 11(1), 54–68. Online: <https://doi.org/10.1177/2032284420901591>
- BERCZELI Sándor (2024): Az Európai Unió belüli büntetőjogi együttműködés aszimmetriája – avagy a többsébes EU megvalósulása a büntetőjogi együttműködés területén. *Büntetőjogi Szemle*, 13(1), 19–24.
- BIERNAT, Stanisław – FILIPEK, Paweł (2021): The Assessment of Judicial Independence Following the CJEU Ruling in C-216/18 LM. In BOGDANDY, Armin von et al. (szerk.): *Defending Checks and Balances in EU Member States. Taking Stock of Europe's Actions*. Berlin: Springer, 403–430. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-662-62317-6>
- BOGDANDY, Armin von et al. szerk. (2021): *Defending Checks and Balances in EU Member States. Taking Stock of Europe's Actions*. Berlin: Springer. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-662-62317-6>
- DWORKIN, Ronald M. (1996): *Freedom's Law. The Moral Reading of the American Constitution*. Oxford: Oxford University Press.
- FEDOROVA, Masha – GLESS, Sabine (2024): The European Arrest Warrant. Two Decades of Visions and Legal Reality. Introduction to Symposium of EAW 20 Years On. *Transnational Criminal Law Review*, 3(1), 1–17. Online: <https://doi.org/10.22329/tclr.v3i1.9314>
- GELLÉR, Balázs (2012): *Legality on Trial. A Theoretical Analysis of the Legality of Substantive Criminal Norms*. Budapest: Eötvös University Press.
- GELLÉR Balázs (2018): A joghatóságok és jogágak ütközése a *ne bis in idem* elv európai interpretációjának fényében. (Befejezetlen találgatások a bizonytalanságról). In MENYHÁRD Attila – VARGA István (szerk.): *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara*. 2. kötet. *A jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai*. Budapest: ELTE Eötvös, 1353–1379.
- GELLÉR, Balázs (2024): Are the Principles of Mutual Trust and Recognition in Danger of Being Eroded by the Recent Jurisprudence of the ECJ Concerning the EAW? *Transnational Criminal Law Review*, 3(1), 68–85. Online: <https://doi.org/10.22329/tclr.v3i1.8602>

- GOJKOVIC, Ema Vidak (2017): An Unlikely Tandem of Criminal Investigations and Arbitral Proceedings. A Case Study of the INA – MOL Oil & Gas Proceedings. *Kluwer Arbitration Blog*, 2017. január 26. Online: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2017/01/26/unlikely-tandem-criminal-investigations-arbitral-proceedings-case-study-ina-mol-oil-gas-proceedings/>
- KELSEN, Hans (2009): *Pure Theory of Law*. Clark, NJ: Lawbook Exchange.
- RONSFELD, Philipp (2023): Mutual Recognition and Mutual Trust. In AMBOS, Kai (szerk.): *The Cambridge Companion to European Criminal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 131–154. Online: <https://doi.org/10.1017/9781108891875.009>
- SONNEVEND, Pál (2018): A Clever Compromise or a Tectonic Shift? The LM Judgment of the CJEU. *Verfassungsblog*, 2018. július 27. Online: <https://verfassungsblog.de/a-clever-compromise-or-a-tectonic-shift-the-lm-jugment-of-the-cjeu/>
- SZABÓ Judit (2021): *A ne bis in idem* elvének fejlődéstörténete. *Büntetőjogi Szemle*, 10(1), 52–58. Online: <https://ujbtk.hu/szabo-judit-a-ne-bis-in-idem-elvenek-hazai-fejlodestortenete/>
- SZABÓ Judit (2022): *A ne bis in idem* elve az európai jogalkalmazásban. PhD-disszertáció. Debrecen: Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Online: <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/9716e68e-12f9-4822-9e54-84711ec28c72/content>
- SZABÓ Judit (2023a): *A ne bis in idem* elve. In SZABÓ Judit – KIS László (szerk.): *Az európai büntetőjog gyakorlata. Bűnügyi együttműködés a bírósági eljárásban*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary, 47–62.
- SZABÓ Judit (2023b): *A ne bis in idem* elvének alkalmazása a környezetet károsító cselekmények megítélése körében. *Büntetőjogi Szemle*, 12(2), 67–74.
- SZABÓ Judit – KIS László szerk. (2023): *Az európai büntetőjog gyakorlata. Bűnügyi együttműködés a bírósági eljárásban*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary.
- WAHL, Thomas (2024): Refusal of European Arrest Warrants Due to Fair Trial Infringements. Review of the CJEU's Judgment in "LM" by National Courts in Europe. *Eucrim*, (4), 321–330. Online: <https://doi.org/10.30709/eucrim-2020-026>
- ZGLINSKI, Jan (2023): The New Judicial Federalism: The Evolving Relationship Between EU and Member State Courts. *European Law Open*, 2(2), 345–371. Online: <https://doi.org/10.1017/el0.2023.27>

Ladislav Hamran

COCAINE AT EUROPE'S GATES
CONFRONTING THE CHALLENGES,
SEIZING THE OPPORTUNITIES

Europe has increasingly become a primary destination for cocaine trafficking, a disturbing phenomenon often referred to by media and policymakers as the 'white tsunami'. The sheer scale of cocaine entering the continent presents significant security, health, and socioeconomic challenges.

In recent years, the port of Antwerp has seen major cocaine seizures, highlighting both the volume of trafficking and the ingenuity of criminal networks. For instance, in June 2019, Belgian authorities seized 3.36 tonnes of cocaine hidden in a rice shipment. Just over a year later, a staggering 11.5 tonnes were intercepted, concealed inside a scrap metal container. This operation led to multiple arrests and exposed corruption among port and law enforcement officials. To put this into perspective, ten tonnes of cocaine can yield approximately 100 million individual doses, with an estimated street value of 7.5 billion euros.

The port of Rotterdam, in the Dutch province of Zuid-Holland, has faced similar challenges. In 2019, Dutch customs seized over 23 tonnes of cocaine, much of it hidden in banana shipments from Latin America. Despite pandemic-related disruptions, seizures continued in 2020, including a significant 7-tonne shipment en route to Rotterdam. The most notable recent seizure occurred in August 2023, when authorities discovered over 8,000 kilograms of cocaine hidden in a banana container from Ecuador, valued at 600 million euros.

In response, the Belgian and Dutch governments implemented enhanced security and customs measures. These interventions have delivered tangible results: Antwerp's record seizures of 116 tonnes in 2022 dropped sharply to just over 44 tonnes in 2023, while Rotterdam's peak of 70 tonnes in 2021 fell to 25.9 tonnes in 2024.

However, cocaine networks are quick to adapt. When enforcement pressure increases in one country, traffickers reroute shipments to alternative entry points. This explains the growing volume of cocaine seized in other European ports, including those in Germany, France, Spain, and the Balkans. This trend, commonly referred to in research as the ‘balloon effect’, occurs when enforcement pressure in one area causes trafficking routes to shift elsewhere.

Europe’s open-border Schengen zone further facilitates this adaptability. Once cocaine enters any European port, it can be distributed across the continent with minimal friction. This agility ensures that the overall flow into Europe remains steady, even when specific routes are disrupted.

Criminal groups constantly experiment with new smuggling techniques, abandoning methods that become too risky. The appearance of narco-submarines off the Galician coast in Spain in 2023 is one such example – a response to heightened scrutiny of conventional shipping. Traffickers may switch from large single shipments to multiple smaller consignments to reduce risk or revert to bulk shipping if it appears less likely to be intercepted. They also rotate concealment techniques, moving from produce shipments to scrap metal or liquids as detection increases. Corruption remains a critical tool, as bribing port officials, police, or shipping insiders dramatically lowers the risk of interception. Traffickers actively seek out vulnerable entry points and will shift operations to exploit them.

Despite significant seizures, the continued stability of cocaine prices in European capitals indicates that supply lines remain intact. Criminal networks have managed to maintain an uninterrupted flow through strategic operational adjustments.

International cooperation has strengthened over recent years. Joint efforts among intelligence, police, and judicial authorities – along with technological advancements – have disrupted organised crime operations. The Encrochat and Sky ECC cases, for example, exposed the inner workings of criminal organisations. Decoded communications from these encrypted platforms provided law enforcement with unprecedented insights into criminal operations.

Modern cocaine trafficking networks differ significantly from traditional hierarchical cartels. Today’s networks are decentralised and highly adaptable, operating as fluid alliances and subcontractors. Various nodes – suppliers, transport cells, brokers, and destination-country mafias – cooperate for specific shipments and then disband or realign as needed. This means that even if one cell is dismantled by law enforcement, others can continue operations

or new configurations can quickly emerge. European mafias, such as the Italian 'Ndrangheta, Albanian groups, and Balkan gangs, have also established footholds in Latin America to secure cocaine at its source. This upstream integration provides more control and enables traffickers to develop alternative supply lines when disruptions occur, creating a resilient, multinational illicit enterprise.

Given the escalating violence between organised crime groups and the increasing flow of cocaine, the European Union has elevated this issue to a strategic priority. While the EU Drugs Strategy 2021–2025 offers a balanced framework – combining supply and demand reduction with international cooperation – the explosion in trafficking prompted additional measures. In her September 2023 State of the Union Letter of Intent, European Commission President Ursula von der Leyen announced intensified efforts against narcotics, including a forthcoming 'Action Plan on Anti-Drug Trafficking', focused specifically on Europe's ports.

This political commitment was quickly followed by action. On 18 October 2023, the European Commission adopted a new EU Roadmap to Fight Drug Trafficking and Organised Crime. By November, the Council of the EU endorsed the Roadmap, placing drug trafficking high on the security agenda.

The Roadmap outlines 17 concrete actions for 2024–2025, targeting the cocaine trade as a significant threat. Its priorities include:

- ♦ Strengthening logistics hubs through the European Ports Alliance, with upgraded customs, security audits, and enhanced resilience against criminal infiltration
- ♦ Dismantling high-risk networks through improved financial investigations, digital forensics, and coordinated law enforcement and judicial cooperation
- ♦ Promoting prevention and resilience, including best practices to deter mafia recruitment, safeguard legitimate businesses, and restrict precursor access
- ♦ Advancing international cooperation with countries along trafficking routes – particularly Latin America, West Africa, and the Western Balkans – via information exchange and joint operations

A major milestone was the launch of the European Ports Alliance on 24 January 2024. This initiative enhances security at EU seaports – the primary cocaine

entry points – by investing 200 million euros in advanced scanning equipment. These funds support better container x-ray scanning and risk profiling, increasing the detection of concealed shipments. The Alliance also promotes coordination among customs and border agencies across Member States.

In March 2025, a significant Europol-coordinated operation dismantled a trafficking ring operating between Ecuador and the EU. Led by Ecuador with support from Germany and Spain, the operation seized a staggering 73 tonnes of cocaine before it reached European streets.

Because trafficking networks operate transnationally, judicial cooperation is essential. Eurojust, the EU Agency for Criminal Justice Cooperation, reported an unprecedented number of drug trafficking cases in 2023 – handling nearly 2,500 cocaine-related files, more than double the number from three years earlier.

Many of these cases required coordination between prosecutors and judges across multiple Member States and beyond. Eurojust supports the creation and funding of Joint Investigation Teams (JITs) and facilitates cross-border coordination meetings. In 2023 alone, Eurojust coordinated at least 67 JITs specifically targeting drug traffickers. This cooperation has led to synchronised arrests, timely evidence exchange, and coherent prosecution strategies against criminal kingpins and their enablers.

To further enhance judicial responses, new initiatives aim to harmonise prosecution approaches. A newly created network of specialised prosecutors facilitates the sharing of best practices and swift resolution of legal barriers.

In June 2023, the Council of the EU agreed to establish the European Union Drugs Agency (EUDA), upgrading the existing European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Starting in July 2024, the EUDA will produce threat assessments and early warnings to inform law enforcement and prosecutors about evolving trafficking trends and new methods, helping to build stronger legal cases.

Under the Spanish EU Presidency, European interior ministers met with 14 Latin American counterparts through the CLASI network in September 2023. A Joint Declaration was issued, committing both regions to enhanced collaboration against cocaine trafficking through capacity-building and improved law enforcement links.

Recognising that governments cannot tackle this challenge alone, the EU increasingly promotes public-private partnerships (PPPs) to involve industry

stakeholders. A flagship initiative is the PPP under the European Ports Alliance, launched in January 2024. This brings together port authorities, shipping and logistics firms, customs, and law enforcement to jointly develop port security solutions.

The goal is to fortify the entire supply chain – from origin to destination – against exploitation by traffickers. Private sector partners share data on suspicious shipments or internal corruption risks, while authorities provide feedback on threats. Enhanced screening, improved IT security, and personnel safeguards are key priorities. With EU-level coordination, common security standards and best practices can be developed for all major European ports, moving beyond fragmented national efforts. The PPP convenes annually at the ministerial level to assess progress and set priorities.

Despite considerable EU achievements, trafficking routes from Latin America to Europe continue to evolve. Around 2020, South America reached record cocaine production levels, paralleled by record seizures in Europe. Yet the flow persists, indicating traffickers' capacity for innovation and persistence.

The EU Roadmap's multidisciplinary approach rightly acknowledges the complexity of drug trafficking. While customs and law enforcement have received substantial human and financial resources, judicial cooperation remains underdeveloped and lacks a cohesive strategic vision.

Judicial authorities play a pivotal role in collecting admissible evidence, executing extraditions and surrenders, and managing transfers of proceedings. Seizing drugs alone, without dismantling the criminal structures behind them, represents only a temporary win. Criminal organisations often accept a 10–20% loss rate as a cost of doing business. Therefore, tackling all parts of the supply chain – production, transport, and distribution – is essential.

Because the cocaine pipeline spans continents, international cooperation is critical. While police intelligence sharing has become more straightforward, intelligence from foreign sources usually has only informational value. To be admissible, it must be converted into legally valid evidence, respecting human rights and national procedures. Otherwise, cases risk dismissal or acquittal.

The Roadmap emphasises the creation of a network of specialised prosecutors and judges to support complex, cross-border investigations. This European Judicial Organised Crime Network, initially focusing on drug trafficking, is designed to enhance judicial information exchange, promote best practices, and

facilitate the use of Eurojust. However, while convening experts is beneficial, a 'broad mandate, narrow focus' approach may fall short in tackling the dynamic nature of cocaine trafficking.

On international cooperation, the Roadmap stresses the need for comprehensive external engagement, prioritising countries along supply routes. Latin America is key, yet progress on formal EU agreements with these countries remains limited. Several factors contribute to this, including a fragmented EU negotiating approach – split between Home and Justice directorates – and differing agency priorities.

A significant hurdle in treaty negotiations is the requirement for European-level data protection standards. Many key trafficking countries lack strong data protection laws, institutional capacity, or political will to implement reforms. Moreover, ratifying international treaties is a lengthy, complex process, hindering timely collaboration.

CONCLUSION

The fight against cocaine trafficking in Europe is far from over, but the European Union has undoubtedly taken the first steps on a long and necessary journey. Recognising that drug trafficking is not merely a national or regional issue, but a truly global challenge, the EU has shifted from reactive responses to proactive strategies that embrace collaboration, innovation, and resilience.

Like any meaningful journey, the path ahead will require persistence, adaptability, and unity. Through its comprehensive Roadmap, strengthened partnerships, and commitment to judicial and operational cooperation, the EU has laid a foundation for collective action. The establishment of the European Ports Alliance, increased support for Eurojust, the creation of specialised judicial networks, transformation of the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and outreach to Latin American partners signal a clear understanding that only through multi-level, multi-actor collaboration can this threat be contained.

This sentiment is echoed by Belgian Minister of Justice Paul Van Tigchelt, who emphasised the urgency and scale of the challenge: 'We should continue to invest in security. The events of the last few days show that this is not an

unnecessary luxury.' His remark underscores the reality that combating organised drug crime requires sustained political commitment and financial investment, particularly at key trafficking entry points such as European ports.

While the challenges are significant, the opportunities for impactful, long-term progress are equally clear. By integrating law enforcement, judiciary, public and private sectors, and international partners, Europe is charting a more secure and coordinated course. The journey is ongoing – but with determination and shared purpose, the EU is moving in the right direction to safeguard its citizens and uphold the rule of law across borders.

Hautzinger Zoltán

A NEM MAGYAR ÁLLAMPOLGÁR ÁLTAL
KÜLFÖLDÖN ELKÖVETETT BŰNCSELEKMÉNY
MIATTI BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉGRE
VONÁS ANYAGI JOGI SZABÁLYOZÁSA

Polt Péter legfőbb ügyészi megbízatásának és egyetemi tanári munkásságának kettőssége megannyi publikációjában is tetten érhető. Számos tudományos közlemény szerzője, amelyeknek főbb témái között megtalálható az ügyészi szervezet története,¹ alkotmányos működése,² illetve egyes, különböző eljárásjogi szerepeinek az értékelése.

E köszöntő kötetbe szánt tanulmány – nem titkoltan annak szerzője érdeklődési köréből fakadóan – a fenti körhöz úgy kíván csatlakozni, hogy vázlatosan áttekinti a legfőbb ügyész kizárólagos ügyindítási jogkörébe tartozó, a nem magyar állampolgár (külföldi) által külföldön (a magyar joghatóság területi hatályán kívül eső helyen) elkövetett bűncselekményre vonatkozó büntető anyagi jogi szabályokat.³

A MAGYAR BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV SZEMÉLYI
HATÁLYA A KETTŐS KÜLFÖLDISÉG JEGYÉBEN

A nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett bűncselekmény magyarországi büntethetőségének törvényi alapját a büntető törvénykönyv⁴ személyi hatálya teremti meg. Ennek értelmében:

¹ Például POLT 2021.

² Például POLT 2022.

³ E rész feldolgozásához közvetlen forrásként támaszkodom: POLT 2013.

⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2010. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.).

„A magyar büntető törvényt kell alkalmazni *a)* a nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett cselekményre is, ha az *aa)* a magyar törvény szerint bűncselekmény, és az elkövetés helyének törvénye szerint is büntetendő, *ab)* állam elleni bűncselekmény, – kivéve a szövetséges fegyveres erő ellen elkövetett kémkedést és a kémkedést az Európai Unió intézményei ellen – tekintet nélkül arra, hogy az az elkövetés helyének törvénye szerint büntetendő-e, *ac)* a XIII. vagy a XIV. Fejezetben meghatározott bűncselekmény, vagy egyéb olyan bűncselekmény, amelynek üldözését törvényben kihirdetett nemzetközi szerződés írja elő, *b)* a magyar állampolgár, a magyar jog alapján létrejött jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező egyéb jogalany sérelmére nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett olyan cselekményre is, amely a magyar törvény szerint büntetendő.”⁵

A Btk. az idézett törvényhelyben meghatározott bűncselekmények elkövetésének megalapozott gyanúja esetére vonatkozóan rendelkezik a büntetőeljárás megindításának kizárólagos jogköréről is, miszerint „a büntetőeljárás megindítását a legfőbb ügyész rendeli el”.⁶

A személyi hatály fentebb hivatkozott szabályozása révén kettős külföldiségről beszélhetünk. E kérdésben a jogalkotó azt a határozott rendelkezését adja közre, hogy bizonyos esetekben mind az elkövetés helyétől, mind az elkövetésért felelősségre vonható személy állampolgárságától függetlenül lehet a magyar büntetőszabályokat alkalmazni olyan cselekmény szankcionálására, amely a Btk. szerint büntetendő, de kizárólag abban az esetben, ha a legfőbb ügyész ezt indokoltnak látja.

A büntetőjogi felelősséget elbíráló ország helyétől (területi elvtől) és az elkövető eltérő állampolgárságától (honossági elvtől) független büntetőjogi hatalom kiterjesztését a korábbi szakirodalomban mint a feltétlen büntető hatalom elvét jelölték meg. Emögött értve azt, hogy minden államnak joga van minden bűncselekmény elkövetőjét felelősségre vonni a saját büntetőjogi szabályozása szerint.⁷ Az így megfogalmazható univerzalitás elvének alkalmazása ugyanakkor sem korábban, sem napjainkban nem képzelhető el korlátlan módon. Eleve az általános – tudniillik nemzeti keretek közötti – büntetőjogi felelősségre vonásnak is számos akadály lehet. Ilyen mindenekelőtt a büntetőeljárásban ismert oportunitás elve, amely a büntetőeljárás lefolytatását célszerűségből

⁵ Btk. 3. § (2) bekezdés.

⁶ Btk. 3. § (3) bekezdés.

⁷ Vö. KÁDÁR–KÁLMÁN 1966: 191.

meghatározott személy által előterjeszthető kérelemhez vagy indítványhoz köti.⁸ Ez az elv jelenik meg a nem magyar állampolgár külföldön elkövetett bűncselekménye miatti eljárás elrendelésének konkrét eljárási alanyhoz (legfőbb ügyészhez) kötöttségét illetően is, mivel a bűncselekmény elkövetőjének személyében és helyében is megmutatkozó kettős külföldiségben rejlő nemzetközi tényezők miatt gondos mérlegelés tárgyát kell képeznie, hogy az adott büntetőjogi felelősségre vonásnak helye lehet-e.

*A kettős inkrimináció kérdése
a külföldi elkövetők büntetendősége vonatkozásában*

A kettős inkrimináció elve tradicionálisan, a legszélesebb körben használatos értelmezése szerint arra utal, hogy a cselekmény kriminális jellegénél fogva egyszerre két állam büntetőjogának hatókörébe esik.⁹ E tekintetben nem hasonló elnevezésekről vagy azonos típusú és tartamú büntetési tételekről beszélünk, hanem arról, hogy mindkét ország ugyanarra vagy közel azonos tényállásra büntetőjogi felelősség megállapítását rendeli. Ezt Bragyova András egy alkotmánybíróági határozathoz fűzött különvéleményében a következők szerint foglalja össze:

„A kettős büntetendőség szabályának alkalmazása egy cselekvés-típus büntetendőségét tekinti mércének. A kettős inkrimináció a bűncselekmények tényállásait in abstracto veti össze, tehát a kettős büntethetőség egy cselekményfajta alkalmazható büntető jogszabályok összehasonlítását követeli meg. Ez az összehasonlítás nem egy elkövetett (megtörtént) cselekményt – történeti tényállást – vet össze egy büntetőjogi normával, hanem büntetőjogi normákat egymással: azt kérdezi, hogy X cselekményfajta – pl. kis mennyiségű kábítószer birtoklása – bűncselekménynek számít-e A és B állam büntető törvénye szerint. Ha igen, teljesül a kettős büntetendőség feltétele, ha nem – nem.”¹⁰

A kettős inkrimináció elvének konkrét alkalmazása ugyanakkor a külföldi jog értelmezésének további kérdéseit is felveti, hiszen az egyes államok büntető normái eltérő jogszabályi környezetet alakíthatnak ki például a büntethetőségi

⁸ Vö. FANTOLY–BUDAHÁZI 2019: 28.

⁹ ELEK 2012: 170.

¹⁰ Vö. 32/2008. (III. 12.) AB határozat.

akadályok vonatkozásában, ennél fogva az eljárás alá vonható személy (terhelt) büntetőjogi felelősségre vonását még befolyásolhatja a különböző módon meghatározott büntethetőséget kizáró vagy megszüntető okok figyelembevételének lehetősége. Ez a szakirodalomban nevesített konkrét kettős inkrimináció esetét fogalmazza meg, ellentétben az úgynevezett absztrakt kettős inkriminációval, amely pusztán a mindkét államban büntetendő tényállást fogalmazza meg, tekintet nélkül arra, hogy maga az elkövető büntethető-e.¹¹

A Btk. személyi hatályának külföldiekre vonatkozó első tétele az elbírálás és az elkövetés helye szerinti büntetendőséget absztrakt módon határozza meg, azaz minden olyan esetben kinyilvánítja a büntetési igényt, amikor a cselekmény a bel- és a külföldi (elkövetés helye szerinti) jog értelmében is bűncselekménynek minősül. Ezzel kapcsolatban továbbá még egy szempontot fontos megjegyezni, miszerint a büntetendőség a büntetőjogon belüli bűnfelelősség megállapítását jelentse. A szabálysértési, közigazgatási, fegyelmi stb. jogi tényállások és az e jogi keretek közé szorított felróhatóságon alapuló eljárásban kiszabható szankciók nem alapozzák meg a kettős inkrimináció fennállását. Ez természetesen nem lehet igaz azokra az esetekre, amikor a bűncselekmény alacsonyabb szintű jogi eljárásra is utalható körülmények között is elbírálnak, hiszen ebben az esetben olyan – a *nullum crimen sine lege* elven alapuló – különös törvényi tényállásokról beszélhetünk, amelyek elbírálása célszerűségi okból a büntetés céljának elérése érdekében, de más eljárás keretében is megtörténhet.

*Szimpla inkrimináció,
avagy az univerzális joghatóság kérdése*

A nem magyar állampolgár külföldön megvalósított cselekményének büntetendősége a Btk. személyi hatályának következő tézise szerint nem igényli a kettős inkriminációt abban az esetben, ha az a magyar büntetőtörvény szerint – ide nem értve a szövetséges fegyveres erő ellen elkövetett kémkedést,¹² illetve a kémkedést az Európai Unió intézményei ellen¹³ – állam elleni bűncselekménynek minősül.

A fenti törvényhelyben megfogalmazott tényállások nevesítését az indokolja, hogy a Btk. mindkét bűncselekményt kiveszi az állam elleni bűncselekményekre

¹¹ 32/2008. (III. 12.) AB határozat.

¹² Btk. 262. §.

¹³ Btk. 261/A. §.

vonatkozó univerzális joghatóság alól.¹⁴ Ennélfogva a magyar büntetőjogi igény csak akkor áll fenn, ha a nem magyar állampolgár elkövető az elkövetés helye szerinti büntetőtörvény értelmében is (a kettős inkrimináció elvének megfelelően) büntetendő. A Btk. állam elleni bűncselekményeket összefoglaló fejezetében található többi különös törvényi tényállás vonatkozásában azonban az univerzális joghatóság fennmarad. E joghatóság legfontosabb üzenete, hogy a magyar állam védelme érdekében az állam ellen elkövetett bűncselekmény miatt az elkövetés helyétől, illetve az elkövető személyének állampolgárságától függetlenül helye van a magyar büntetőjogi igény érvényesítésének.

Szintén az univerzalitás fogalmazódik meg azokban az esetekben is, amikor a magyar büntetőtörvényt – tekintet nélkül az elkövetés helye szerinti büntethetőségre – az emberiség elleni bűncselekmények,¹⁵ illetve a háborús bűncselekmények¹⁶ miatt kell alkalmazni. A Btk. univerzális joghatóságának említett bűncselekménycsoportokra alkalmazásának célja, hogy Magyarország is biztosítsa a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető bűncselekmények elkövetőivel szemben a büntetőeljárás lefolytatását.¹⁷

A globális társadalmi béke ellen ható bűncselekmények üldözésének univerzális joghatóság alá vonása továbbá nemzetközi jogi kötelezettség teljesítése érdekében is szükséges. Ezáltal egyetlen, ilyen nemzetközi jogi kötelezettséget magára vállaló állam sem háríthatja el a területén tartózkodó külföldi elleni büntetőeljárás megindítását azzal, hogy az általa megvalósított bűncselekmény az elkövetés helye szerinti törvénybe nem ütközik. Maga az univerzális joghatóság érvényesítése ugyanakkor napjainkban nem feltétlenül biztos, hogy – különösen az állami vezetők esetében – elvárható a különböző külpolitikai irányultságú nemzetállamoktól. A globális béke elleni cselekmények miatti felelősségrevonási eljárás lefolytatása optimálisabb a nemzetállamok közössége általi felhatalmazással létrejött nemzetközi jogi büntetőbíróságok keretében.¹⁸ Mindazonáltal e nemzetközi jogi felhatalmazás az egyes nemzetállamok esetében nem feltétlenül hiábavaló olyan elkövetőkre vonatkozóan, akik a cselekményük miatti felelősségre vonás elől, avagy más okból kifolyólag keresnek menedéket az elkövetés helyétől eltérő országban.

¹⁴ Vö. egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról szóló 2013. évi CLXXXVI. törvény indokolása.

¹⁵ Btk. XIII. fejezet.

¹⁶ Btk. XIV. fejezet.

¹⁷ Vö. BARTKÓ 2011: 111.

¹⁸ Lásd CSAPÓ 2022.

A Btk. külföldiekre vonatkozó személyi hatályának újabb tényezője az a rendelkezés, amely azt határozza meg, hogy a magyar büntetőtörvényt akkor is alkalmazni kell, ha a magyar törvény szerint büntetendő bűncselekményt a magyar állampolgár, a magyar jog alapján létrejött jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező egyéb jogalany sérelmére nem magyar állampolgár külföldön követte el. Ez – a Btk. indokolása szerint – az úgynevezett passzív személyi elv törvénybe iktatását jelenti. Ennek alapján a magyar büntető joghatóság – negligálva a kettős inkrimináció elvét – kiterjed azokra a cselekményekre is, amelyeket nem magyar állampolgár külföldön magyar állampolgár vagy a magyar jog alapján létrejött jogi személy vagy egyéb, jogi személyiséggel nem rendelkező jogalany sérelmére követ el, cselekményük azonban az elkövetés helyének joga szerint nem büntetendő.

A SZEMÉLYI HATÁLY ALKALMAZÁSÁNAK LEHETSÉGES AKADÁLYAI

A Btk. területi hatályán kívül, külföldiek által megvalósított bűncselekményekre vonatkozó absztrakt értelemben vett alkalmazása ugyanakkor a világban előforduló cselekmények tömeges voltánál fogva nyilvánvalóan nem lehetséges. Emiatt olyan rendelkezések megfogalmazása szükséges, amelyek révén lehetőség nyílik a külföldi által nem belföldön elkövetett bűncselekmények miatti bűnfelelősség megállapításának súlyozására. Ezt a személyi hatály meghatározásánál a jogalkotó a legfőbb ügyész eljárást elrendelő döntési jogosítványának kizárólagossága útján teremti meg. Az eljárás elrendelése jogának legfőbb ügyészhez kötése mögötti további indok, hogy a nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett bűncselekmény magyar nyomozó hatóság által történő üldözése Magyarország nemzetközi kapcsolatait érintheti. Ezért egy ilyen döntés meghozatala során minden körülményre kiterjedő alapos megfontolás szükséges abba az irányba is, hogy a büntetőeljárás Magyarországon történő hatékony lefolytatásának feltételei fennállnak-e.¹⁹

Ha a nem magyar állampolgár külföldön elkövetett bűncselekménye miatt anélkül járnának el büntetőügyben, hogy a legfőbb ügyész az eljárást elrendelte volna, úgy az eljárási szabálysértésnek minősül, és jogerőre emelkedés esetén rendkívüli perorvoslatnak, felülvizsgálati eljárásnak van helye.²⁰

¹⁹ Vö. Btk. indokolása.

²⁰ Vö. a büntetőeljárásról szóló 2017. évi CX. törvény (a továbbiakban: Be.) 649. § (2) bekezdés b) pont.

A nem magyar állampolgár külföldön elkövetett bűncselekménye miatti eljárás további akadálya – a legfőbb ügyész eljárást elrendelő döntésének elmaradásán kívül –, ha a büntetőügyet korábban már jogerősen elbírálták, avagy ha azt más külföldi hatóság – a nemzetközi bűnügyi együttműködés keretében – kívánja elbírálni. Előbbi esetben a *ne bis in idem* transznacionális elvéről beszélhetünk. Ezt az Alaptörvény vonatkozó rendelkezése úgy határozza meg, hogy jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.²¹

Az ugyanazon tényállás miatt más államban hozott ítélet elfogadásának nemzetközi jogi vagy európai uniós közjogi forráson kell alapulnia. Szintén uniós vagy nemzetközi jogi gyakorlaton belül alkalmazhatók azok a jogintézmények, amelyek a bűncselekmény elkövetésének a helyétől függetlenül azt biztosíthatják, hogy a büntetőeljárást más államban folytassák le. Ezek a nemzetközi bűnügyi jogsegély (konkrétabban a kiadatás révén) valósulhatnak meg.²² Ilyen intézmény alkalmazása esetén a magyar nyomozó hatóság a kiadatás alapjául szolgáló büntetőügyben a kiadatást követően további eljárási cselekményt rendszerint saját hatáskörben már nem végez.

A NEM MAGYAR ÁLLAMPOLGÁR KÜLFÖLDÖN ELKÖVETETT BŰNCSELEKMÉNYE MIATT INDULT BÜNTETŐÜGYEK MAGYARORSZÁGI HELYZETE

A nem magyar állampolgár külföldön elkövetett bűncselekménye miatt indult büntetőeljárások statisztikai adatait az 1. táblázat szemlélteti. Ez alapján megállapítható, hogy Magyarországon magyar érintettséggel nem rendelkező, azaz magyar állampolgársággal nem rendelkező személy által a magyar határokon túli területen megvalósított, valamely különös büntetőjogi tényállásba ütköző elkövetési magatartás miatt rendszerint nem indul büntetőeljárás. A 2010-es évek elején az ilyen büntetőeljárások száma szinte elenyésző (1-2 bűneset miatt indult eljárás) volt, ugyanakkor az évtized közepétől – részint az országot érintően bekövetkezett irreguláris migráció eredményeként is – ez a szám több évben

²¹ Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdés.

²² BLASKÓ-BUDAHÁZI 2019: 86–87.

1. táblázat. *A nem magyar állampolgár külföldön elkövetett bűncselekménye miatt indult büntetőeljárások statisztikai adatai*

Év	Nem magyar állampolgár külföldön elkövetett bűncselekménye tárgyában a büntetőeljárás megindítását a legfőbb ügyész elrendelte
2010. év	2
2011. év	1
2012. év	1
2013. év	35
2014. év	22
2015. év	11
2016. év	31
2017. év	20
2018. év	24
2019. év*	20
2020. év*	9
2021. év*	9
2022. év*	11
2023. év*	11

*Forrás: Ügyészségi Statisztikai Tájékoztató. Büntetőjogi szakág.
A 2023. évi tevékenység 2024*

is tízes nagyságrendre emelkedett. Az e tendencia mögötti okok megállapítása – noha kétséget kizáróan releváns tartalmat közvetíthetne – további, az egyes büntetőügyek megismerésén alapuló kutatást igényelne, amely azonban meghaladná e rövid írás tartalmi kereteit.

Szintén részletes kutatást lenne érdemes végezni az eljárások tárgyát képező bűncselekményeket illetően. Az elmúlt több mint egy évtized bűnügyei meglehetősen változatos képet mutatnak, megtalálhatók köztük vagyon elleni, gazdasági, élet és testi épség elleni, a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni, közlekedési vagy éppen kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények. A nem magyar állampolgár külföldön elkövetett bűncselekménye miatt indult büntetőeljárások alapjául szolgáló ügyek körében az illegális migrációt elősegítő bűncselekmények (különösen az embercsempészés) is jelen vannak, amelyek révén az biztosítható,

hogy a Magyarország területén megjelenő illegális migrációt támogató külföldi elkövetők bűnfelelőssége abban az esetben is megállapítható legyen, ha cselekményüket (az államhatár jogellenes átlépéséhez történő segítség nyújtását) nem a magyar államhatár viszonylatában valósították meg.

Életszerű lehet az is, hogy a nem magyar állampolgár külföldön elkövetett cselekményéről idegenrendészeti vagy menekültügyi eljárásban szereznek tudomást. Erre voltak példák a 2015–2016. évben tapasztalt migrációs válság során, amikor is a Magyarország területén menedékjogi eljárást kezdeményező külföldiek esetében merült fel annak gyanúja, hogy származási országukban – egyes esetekben súlyos, akár emberiség elleni – bűncselekményt valósítottak meg.

ÖSSZEGZÉS

A külföldiek magyarországi büntetőjogi felelősségre vonásának legfontosabb jogforrása a magyar büntető törvénykönyv, amely mind területi, mind személyi hatályát illetően kijelöli azokat a feltételeket, amelyek fennállása esetén a nem magyar állampolgár bűnelkövetővel szemben Magyarországon büntetőeljárás rendelhető el.

A magyar büntetőjog fejlődését illetően mondhatni tradicionális szabály, hogy a büntetőjogi szabályokat elsősorban a belföldön elkövetett cselekményekre kell alkalmazni. Ennek igénye már Werbőczy István *Hármaskönyvében*²³ megjelent azzal, hogy a rendeletek és statútumok nemcsak azokat kötelezik, akik a fejedelem joghatósága alá tartoznak, hanem mindazokat az idegeneket is, akik ebben az országban tartózkodtak.²⁴ Emellett azonban napjainkban a Btk. megteremti annak a lehetőségét, hogy a magyar büntető jogszabályokat olyan külföldivel szemben is alkalmazhassák, aki a magyar büntetőtörvény értelmében bűncselekménynek minősülő elkövetési magatartást nem belföldön tanúsította. Ennek feltételei a Btk. személyi hatályában jelennek meg olyan alapelvek szellemében, mint a kettős inkrimináció elve, az univerzális joghatóság kérdése vagy – negatív értelemben a büntető jogszabály alkalmazásának kizárását érintően – a kettős eljárás tilalma.

A nem magyar állampolgár külföldön elkövetett bűncselekménye miatti eljárás kezdeményezése ugyanakkor semmilyen körülmények között sem alapulhat az officialitás hagyományos értelemben vett automatizmusán. Fontos szempont,

²³ WERBŐCZY 1517.

²⁴ Vö. HAUZINGER 2012: 25.

hogy ilyen esetekben a büntetőeljárás elrendelését konkrét hatósághoz köthető gondos mérlegelés előzze meg. Ennek felelős címzettje pedig Magyarországon a legfőbb ügyész...

IRODALOMJEGYZÉK

- BARTKÓ Róbert (2011): *A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései*. Győr: Universitas-Győr.
- BLASKÓ Béla – BUDAHÁZI Árpád (2019): *A nemzetközi bűnügyi együttműködés joga*. Budapest: Dialóg Campus – Wolters Kluwer.
- CSAPÓ Zsuzsanna (2022): Alternatívákban gondolkodhatunk? A Nemzetközi Büntetőbíróság lehetséges kiegészítői/kihívói – az orosz agresszió relációjában. *Állam- és Jogtudomány*, 63(4), 25–46. Online: <https://doi.org/10.51783/ajt.2022.4.03>
- ELEK Balázs (2012): *A jogerő a büntetőeljárásban*. Debrecen: Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszék.
- FANTOLY Zsanett – BUDAHÁZI Árpád (2019): *Büntető eljárásjogi ismeretek*. I. kötet. *Statikus rész*. Budapest: Dialóg Campus.
- HAUTZINGER Zoltán (2012): *A külföldiekre vonatkozó magyar jogi szabályozás fejlődése és története. Szakmatörténet*. Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem.
- KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György (1966): *A büntetőjog általános tanai*. Budapest: KJK.
- POLT Péter (2013): A magyar büntető joghatóság. In POLT Péter (szerk.): *Új Btk. kommentár*. 1. kötet. *Általános rész*. Budapest: NKTK, 49–55.
- POLT Péter (2021): 150 éves a modern magyar ügyészség. *Magyar Jog*, 68(6), 323–327.
- POLT Péter (2022): A modern ügyészi szervezet és az Alaptörvény. In VARGA Réka – MÁZI András (szerk.): *10 éves az Alaptörvény. Ünnepi Tanulmányok*. Budapest: Magyar Közlöny, 47–54.
- Ügyészségi Statisztikai Tájékoztató. *Büntetőjogi szakág. A 2023. évi tevékenység (2024)*. Budapest: Legfőbb Ügyészség.
- WERBŐCZY István (1517): *Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyti regni Hungariae*. Viennae Austriae: Singrenius.

Herke Csongor

HATÉKONY KONTROLL
VAGY SZÜKSÉGTELEN KORLÁTOZÁS?
A BŰNÜGYI FELÜGYELET AKTUÁLIS PROBLÉMÁI
EGY KONKRÉT ÜGY KAPCSÁN

1994-ben szakdolgozatomnak egy, az akkori szakirodalomban kevésbé feldolgozott témát kerestem. Mivel nagyon érdekelt az amerikai filmekben sokat látott, de a magyar jogban (akkor éppen) ismeretlen óvadék intézménye, ezért erre esett a választásom. Szakdolgozatom alapvetően Angyal Pál 1903-ban kiadott monográfiájára épült,¹ az akkori szakirodalomban csak a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekről² és az abban az időben még előzetesnek nevezett letartóztatásról találtam írásokat.³ Egyetlenegy olyan szacikket találtam az 1980-as évek művei között, amely kifejezetten az óvadékkal foglalkozott, és pedig Polt Péter egyetemi adjunktus *Belügyi Szemlé*ben megjelent tanulmányát.⁴

Újraolvasva a tanulmányt megállapítható, hogy a cikk megjelenésekor, 1986-ban még egyáltalán nem volt divatos erről a „burzsoá” jogintézményről írni, és Király Tibor akadémikuson kívül nem is voltak sokan, akik felvállalták, hogy ne csak az óvadék hátrányaira, hanem annak előnyeire is rámutassanak. Egyébként a jogintézményhez való viszonyulás a rendszerváltást követően sem sokat változott, hiszen az egyetem elvégzését követően 1995-ben Miskolcon adtam elő a témában a Bűnügyi Oktatók Találkozóján (BOT), és az előadást követően ugyan megveregették a vállamat, hogy milyen ügyes voltam, de egyöntetű volt a vélemény, hogy márpedig Magyarországon óvadék soha nem lesz. Azóta tudjuk, hogy lett (bár a gyakorlati alkalmazása még mindig akadozik). Ugyanakkor elmondhatom, hogy Polt Péter műve alapvetően befolyásolta a

¹ ANGAL 1903.

² TREMMEL 1992.

³ Éppen Székely műve mutatott rá akkoriban, hogy a letartóztatás nem előzetes. Lásd: SZÉKELY 1984.

⁴ POLT 1986.

szakmai irányultságomat, hiszen később a PhD-t is a letartóztatás témaköréből írtam, egy egész fejezetet szánva a letartóztatást helyettesítő intézmények (köztük az óvadék) kérdésének.

A nemzetközi egyezményekkel összhangban a magyar Alaptörvény és a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban Be.) is biztosítja a személyi szabadság alapvető védelmét.⁵ Noha az arányosság elve alapján elvileg csak akkor kerülhet sor letartóztatásra, ha az elkerülhetetlenül szükséges, megfelelő helyettesítő intézmények nélkül a bíróságok nehéz helyzetben vannak, ha bizonytalan az, hogy a terhelt megjelenik az eljárási cselekményeknél, ugyanakkor a személyi szabadság tartós korlátozása sem tűnik indokoltnak.

Ennek a dilemmának a feloldása érdekében van lehetőség a letartóztatást helyettesítő intézmények alkalmazására. Ezek általában a terhelt rendelkezésre állását szolgálják a személyi szabadság kisebb mértékű korlátozása mellett.⁶ Már az első magyar büntető perrendtartás, az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról (Bp.) is kimondta, hogy a nyomozás során a rendőrség vagy az ügyészség megkeresésére a vizsgálóbíró, a vizsgálat elrendelése után pedig a vizsgálóbíró vagy az eljáró bíróság nyomós okból meghagyhatja a terheltnek, hogy az eljárás jogerős befejezéséig valamely meghatározott községbe vagy helyre ne menjen, vagy a számára kijelölt tartózkodóhelyről a bíróság engedélye nélkül ne távozzon el. A meghagyás megszegése, valamint az idézés iránti engedetlenség a letartóztatásnak (vizsgálati fogságnak) az újbóli elrendelését vonhatta maga után. A szocialista büntető eljárási kódexek (még az 1973-as Be. is) igencsak elmaradtak a nemzetközi egyezmények által támasztott követelményektől,⁷ de az 1990-es évek végének kodifikációs próbálkozásai – a lakhelyelhagyási tilalom részletes szabályozása, a házi őrizet és az útlevélelvétel bevezetése, majd később az óvadék szabályozása – igyekeztek ezt a szabályozási hiányosságot megváltoztatni.

A letartóztatást helyettesítő intézmények alapvetően két fő csoportra oszthatók:

- ♦ erkölcsi jellegű intézményekre (a terhelt mozgásának korlátozását eredményező kényszerintézkedések, a terhelt személyazonosító irataival kapcsolatos intézkedések, cselekvési kötelezettségek, illetve tilalmak előírása, a terhelt hatóság általi ellenőrzése) és
- ♦ anyagi jellegű intézményekre.⁸

⁵ BELOVICS–TÓTH 2021.

⁶ FARKAS–RÓTH 2021.

⁷ ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya 9. cikk 3. pont; Emberi Jogok Európai Egyezménye 5. cikk 3. pont.

⁸ HERKE 2002.

A hatályos Be. szerint az első csoportba tartozik a távoltartás és a bűnügyi felügyelet,⁹ míg a második csoportba az óvadék (amely nem önálló helyettesítő intézmény, hanem a bírói engedélyes, személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések szabályainak megtartására szolgáló eszköz).¹⁰

Egyet tudok érteni a Be. azon törekvésével, hogy a korábbi szétszórt szabályozás helyett egységesen szabályozza a bűnügyi felügyeletet, amely magában foglal minden, a terhelt mozgásának korlátozását célzó rendelkezést.¹¹ Sajnos van néhány olyan rendelkezés, amely megnehezíti a bűnügyi felügyeletre vonatkozó szabályok gyakorlati érvényesülését. Erre négy kérdés vonatkozásában mutatok rá, amelyek egy konkrét ügyben merültek fel a bűnügyi felügyelettel kapcsolatosan:

- ♦ a bűnügyi felügyelet indokoltságának felülvizsgálata a bírói szakban;
- ♦ a bűnügyi felügyelet részleges feloldásának szempontjai (halaszthatatlanság/szükségesség);
- ♦ a bűnügyi felügyelet részleges feloldására irányuló kérelmek elbírálásának időszerűsége;
- ♦ a bűnügyi felügyelettel kapcsolatos határozat elleni fellebbezés elbírálása.

A BŰNÜGYI FELÜGYELETTEL KAPCSOLATOS GYAKORLATI PROBLÉMÁK

A bűnügyi felügyelet indokoltságának felülvizsgálata a bírói szakban

A Szigetvári Járásbíróság a 2.B.20/2022/22. számú végzésével a vádirat benyújtását követően a vádlott letartóztatását az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig fenntartotta. A Pécsi Törvényszék 2.Bpkf.85/2022/5. számú végzésével ezt a végzést helybenhagyta.

Mivel a vád tárgyává tett és a Btk. 184. § (1) bekezdésébe ütköző új pszichoaktív anyaggal visszaélés büntette 1–5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, a letartóztatás felső határa 2022. július 2-án lejárt. Éppen ezért a Szigetvári Járásbíróság a 2.B.20/2022/115. számú végzéssel a Be. 277. § (2) bekezdésére figyelemmel 2022. július 1. napjával a vádlottal szemben bűnügyi felügyeletet rendelt el, és rendelkezett a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszköz alkalmazásáról.

⁹ MISKOLCZI–VIDA–KARNER 2018.

¹⁰ HERKE 2022.

¹¹ HACK 2024.

Mivel a bünygyi felügyelet elrendelésére kizárólag a letartóztatás felső határának eltelte miatt került sor, ezért a nyomkövető technikai eszköz alkalmazása kötelező volt. A Be. 291. § (1) bekezdése alapján, ha a vádemelés után a bünygyi felügyelet elsőfokú bíróság általi fenntartásától (elrendelésétől) számítva hat hónap eltelt, és az elsőfokú bíróság még nem hozott ügydöntő határozatot, az elsőfokú bíróság a bünygyi felügyelet indokoltságát felülvizsgálja. Ennek megfelelően – mivel a Be. 137. § (3) bekezdése alapján a hónapokban megállapított határidő azon a napon végződik, amelynek száma a kezdőnapnak megfelel – a bünygyi felügyelet indokoltságát legkésőbb 2023. január 1-jéig az elsőfokú bíróságnak el kellett volna végeznie. Ahogyan ugyanis például az EBH2003. 933. számú döntés is rámutat, ezt a határidőt az elrendelő vagy fenntartó elsőfokú végzés meghozatalától, és nem annak jogerőre emelkedésétől kell számítani.

Mivel az elsőfokú bíróság nem rendelkezett a bünygyi felügyelet felülvizsgálatáról, a védő 2023. január 3. napján beadvánnyal fordult a Szigetvári Járásbírósághoz. Ebben a beadványában tájékoztatást kért a bíróságtól, hogy megtörtént-e a bünygyi felügyelet felülvizsgálata, mivel erről sem elektronikusán, sem papíralapon nem kaptak tájékoztatást, és a vádlottat 2023. január 2-án ellenőrizte a rendőrség, hogy betartja-e a bünygyi felügyelet magatartási szabályait, holott sem ő, sem a rendőrség nem kapott végzést a bünygyi felügyelet felülvizsgálata tárgyában.

Ezt követően a Szigetvári Járásbíróság erre a védői beadványra nem reagált, ugyanakkor (a rendelkező rész szerint) 2023. január 5-én 2.B.20/2022/170. számú végzésében a bünygyi felügyelet indokoltságát felülvizsgálta, és azt fenntartotta az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig, az előírt magatartási szabályok változatlanul hagyásával. Az indokolás szerint:

„Figyelemmel arra, hogy a bíróság által elrendelt bünygyi felügyelet tartama I. r. vádlott esetében a 6 hónapot 2023. január 1-jén elérte, ezért a bíróság a Be. 291. § (1) bekezdés a) pontja alapján annak indokoltságát felülvizsgálta.”

Az indokolás nem tér ki arra, hogy erre a döntésre miért négy nappal a lejárát után került sor.

Ezt követően a védő a végzés ellen fellebbezést nyújtott be. Ebben kifejtette, hogy álláspontja szerint a 2023. január 1-jei határidő lejártát követő négy nappal nincs lehetőség a bünygyi felügyelet felülvizsgálatára.

A Pécsi Törvényszék mint másodfokú bíróság 2.Bpkf.34/2023/5. számú végzésében a Szigetvári Járásbíróság 2.B.20/2022/170. számú végzését helybenhagyta. A másodfokú bíróság álláspontja szerint – a védői fellebbezésben írtakkal szemben – az elsőrendű vádlott bűnügyi felügyelete nem „járt le”, figyelemmel a Be. 290. § (1) bekezdésében írtakra, amely szerint a vádemelés után az elsőfokú bíróság által elrendelt vagy fenntartott bűnügyi felügyelet az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig tart, így az megszűntnek sem tekinthető. A határozat indokolása nem tér ki arra, hogy a négynapos késedelemnek van-e bármilyen joghatása. Utal ugyanakkor a BH 2018.327. számú eseti döntésre, amely azonban csak abban a tekintetben tartalmaz irányadó rendelkezést, hogy a felülvizsgálat nem azonos az indokoltság garanciális okokból történő időszakos, hivatalbóli felülvizsgálatával, illetve hogy a hat hónapos határidőt a bűnügyi felügyelet elrendelésének/fenntartásának időpontjától (és nem a végzés jogerőre emelkedésétől) kell számítani.¹² Ugyanakkor a bírói gyakorlat szempontjából irányadónak tekinthető a Legfelsőbb Bíróság BK 144. számú állásfoglalása, amely szerint ez a felülvizsgálati jogkör lényegileg nem különbözik a meghosszabbítástól, így ekkor is érdemben kell vizsgálni a feltételek fennállását, és a döntés nem szorítkozhat azok pusztá léte.

Sem az elsőfokú bíróság, sem a másodfokú bíróság határozatában nem tulajdonított jelentőséget annak a ténynek, hogy a felülvizsgálatra a határidő leteltét követően került sor. Ugyanakkor a Be. nem ismer olyan rendelkezést, hogy egy határidő leteltéhez ne fűződne jogkövetkezmény, és ez a büntető eljárásjog alapvető céljaival is ellenkezne. Nyilván itt nem a pár napos késedelem az, aminek komoly relevanciája lehet, de ha négy nap nem számít, akkor 40 vagy 400 számítana? Hány nap lenne, amikor már azt mondanánk, hogy a felülvizsgálat elmaradásának jelentősége van? Mi történne, ha elmaradna a felülvizsgálat, és ezen időtartam alatt a terhelt megszegné a bűnügyi felügyelet magatartási szabályait? Ezekre a kérdésekre nehéz választ adni, de úgy vélem, hogy az elsőfokú bíróság mulasztását a másodfokú bíróságnak nem szabadna szó nélkül szentesítenie, elhallgatva az eljárásjogi hibát.

¹² FANTOLY–BUDAHÁZI 2019.

*A bűnügyi felügyelet
részleges feloldásának szempontjai*

A Szigetvári Járásbíróság a 2.B.20/2022/22. számú végzésével elutasította a vádlottnak a bűnügyi felügyelet részleges feloldására irányuló azon indítványát, hogy az indítványban megjelölt napokon és időpontokban 15-15 alkalommal egyéni tornán, iontoforézis- és medencefürdő-kezelésen, valamint 10 ultrahang-kezelésen részt vegyen. Ezen kezeléseken való részvételt számára orvos írta elő, azonban a Járásbíróság a végzésében megállapította, hogy álláspontja szerint a kezelés nem jelent halaszthatatlan orvosi kezelést, miközben hosszabb időn át tartó, rendszeres, alkalmanként 3-4 órát jelentő tevékenység. A bűnügyi felügyelet emiatt történő feloldása a Járásbíróság szerint a kényszerintézkedés céljával nem összeegyeztethető, ezért a bíróság az indítványt a Be. 292. § (1) bekezdés a) pontjára figyelemmel, a (2) bekezdés a) pont alapján elutasította.

A határozat ellen a vádlott fellebbezett. A Baranya Vármegyei Főügyészség Bf.B.501/2018/83. számú indítványában előadta, hogy a Járásbíróság helyesen döntött a bűnügyi felügyelet részleges feloldására irányuló indítvány elutasításáról, mert az indítvány okát jelentő orvosi kezelések nem halaszthatatlanok, a bűnügyi felügyelet ezek miatt történő feloldása a kényszerintézkedés céljával nem összeegyeztethető. Ezért indítványozta, hogy a másodfokú bíróság a Szigetvári Járásbíróság 2.B.20/2022/295. számú végzését hagyja helyben.

A Be. 292. §-a szabályozza a távoltartás és a bűnügyi felügyelet részleges feloldására és módosítására vonatkozó szabályokat.¹³ Eszerint meg kell különböztetni ideiglenes és végleges eltérést:

- ♦ ha az előírt magatartási szabályoktól történő ideiglenes eltérés vagy azok ideiglenes felfüggesztése szükséges, a bíróság (a vádemelés előtt az ügyészség) a bűnügyi felügyelet magatartási szabályait hivatalból vagy a terhelt és a védő indítványára részlegesen feloldhatja;
- ♦ ha pedig az előírt magatartási szabályok tartós vagy végleges módosítása szükséges, a bíróság a bűnügyi felügyelet magatartási szabályait az ügyészség, a terhelt vagy a védő indítványára módosítja.

Jelen esetben értelemszerűen nem a tartós (végleges) módosításról beszélünk. Sajnos az ideiglenes változtatás esetén a törvényalkotó több hibát is vétett.

¹³ ELEK-SZABÓ 2019.

Egyrészt maga az elnevezés is félrevezető, hiszen valójában nem részleges feloldásról van szó (a büntügyi felügyelet megmarad), hanem egyes magatartási szabályok ideiglenes módosításáról. Nagyobb probléma, hogy a törvényalkotó (a végleges feloldástól eltérően) „elfeledkezett” arról, hogy a bírósági szakban felmerülhet, hogy az ügyészség indítványozná a büntügyi felügyelet részleges feloldását. Erre a Be. 292. § (1) bekezdés a) pontja alapján nincs mód, bár a gyakorlat ezt megoldhatja úgy, ahogyan a nem jogosult által előterjesztett panasz esetén is gyakran az ügyészség eljár: a bíróság az ügyészség által előterjesztett indítványt követően hivatalból rendeli el a büntügyi felügyelet részleges feloldását.¹⁴

Ami a vizsgált esetben nagyobb problémát okoz, hogy míg a végleges feloldásnál iránymutatást ad a törvényalkotó a „szükséges” fogalom használatával, a részleges feloldásnál semmilyen szempontot nem találunk. Ugyanakkor a bíróság és az ügyészség által a konkrét ügyben használt „nem halaszthatatlan” fogalom az egész jogintézmény céljával nem összeegyeztethető. Egy, a letartóztatás végső tartama miatt akár évekig büntügyi felügyeletben lévő terhelt esetén (mint esetünkben is) egy orvosi kezelés miatti részleges feloldás vizsgálatánál a halaszthatatlanság kérdése irreleváns. A bíróság nincs abban a helyzetben, hogy szakmailag meg tudja állapítani egy orvos által előírt kezelés halaszthatatlanságát, ha azt a kezelést az orvos egyébként szükségesnek tartja.

*A büntügyi felügyelet részleges feloldására
irányuló kérelmek elbírálásának időszerűsége*

Szintén ebben az ügyben fordult elő, hogy a vádlott 2024. február 1-jén indítványozta a büntügyi felügyelet részleges feloldását az orvosi előírás szerint 2024. február 15., 20., 22., 27., 29., március 5., 7., 12., 14., 19., 21., 26., 28., április 2. és 4. napján, mivel ezeken a napokon 14.30 órakor az iontoforézisre, 15.30 órakor az egyéni tornára és 16.30 órakor az ultrahangkezelésekre kerül sor.

A Szigetvári Járásbíróság 2.B.20/2022/257. számú végzésében 2023. február 23-án a 14.30–17.15 óra közötti időpontok helyett 14.30–16.00 közötti időpontot állapított meg, míg a március 21. napját követő napokon pedig 14.30–15.30 közötti időpontokat. Mivel időközben a 2024. február 15., 20. és 22. időpont eltelte, ezért a kezeléseket 2024. február 27., február 29., 2024. március 5., március 7., március 12.,

¹⁴ BARTKÓ et al. 2024.

március 14., március 19. napokon 14.30–17.15 óra közötti, míg 2024. március 21., március 26., március 28., 2024. április 2., április 4. napokon 14.30–16.30 óra közötti időben engedélyezte.

Az elsőfokú bíróság végzése ellen a vádlott védője jelentett be jogorvoslatot 2024. február 26-án a kezelések időtartamának az orvosi előírásnak megfelelő időtartamban való meghatározása érdekében. Az indítvány megjelölése „kijávitási kérelem” volt, a védelem ugyanis vélelmezte, hogy az időpontokat (az időközben elmúlt három kezelési nap mellett) tévedés folytán jelölte meg rosszul a Járásbíróság.

A Járásbíróság a védő kijávitási kérelmét fellebbezésnek tekintette, és azt felterjesztette a másodfokú bírósághoz. A Baranya Vármegyei Főügyészség a Bf.B.501/2018/77. szám alatti, 2024. március 20-i indítványában egyetértett a védő észrevételével, és az elsőfokú bíróság végzésének akként történő megváltoztatását indítványozta, hogy a vádlott részére 2024. március 21., március 26., március 28., 2024. április 2., április 4. napokon 14 óra 30 perc és 16 óra 30 perc közötti időben engedélyezze a bíróság a gyógykezeléseken való részvételt. A főügyészség is rögzítette indítványában, hogy a kezelőlap és a kezelésszervező lap alapján megállapítható, hogy a fenti napokon a vádlott 14.30 perckor iontoforéziskezelésen, 15.30-kor pedig egyéni tornán vehet részt. Mindkét kezelés 20-20 percig tart. Előírtak neki továbbá medencefürdőt is, amelynek időtartama nincs meghatározva, de elfogadható a védő azon közlése, hogy az legalább 30 perc. Ugyanakkor rámutatott a főügyészség arra, hogy mivel az átirat 2024. március 20-án kelt, a korábbi időpontok közül újabb (7) kezelési nap eltelt, ezek tekintetében már szükségtelen új határozatot hozni, hiszen ezeket a kezeléseket a vádlott a Járásbíróság hibás végzése miatt már kihagyni kényszerült.

A Pécsi Törvényszék mint másodfokú bíróság a fellebbezésről eredetileg a 2024. április 9. napjának 9.00 órájára kitűzött tanácsülésen kívánt dönten, de ezt a 2.Bpkf.99/2024/5. számú végzésében 2024. április 11. napján 11.30 órára halasztotta. Lényegében ennek a két időpontnak érdemben nem volt jelentősége, mert mindkettő a legutolsó kezelés utánra esett. A Pécsi Törvényszék mint másodfokú bíróság 2.Bpkf.99/2024/6. számú, a 2024. április 11. napján megtartott tanácsülésen hozott végzésében helybenhagyta a Szigetvári Járásbíróság 2.B.20/2022/257. számú végzését. A végzés indokolása ugyanakkor némileg ellentétes a rendelkező rész tartalmával.

A Pécsi Törvényszék ugyanis megállapította, hogy a fellebbezés megalapozott. Törvényesen járt el ugyan az elsőfokú bíróság, amikor a vádlott részére

engedélyezte az indítványban megjelölt napokon a mozgásszervi kezeléseken való részvételt, tévedett azonban az egyes napokra engedélyezett időtartam meghatározása során. Helyesen állapította meg az elsőfokú bíróság, hogy a vádlott vonatkozásában a hivatkozott gyógykezelések orvosilag igazolt szükségessége a vádlott életkörülményeiben beállt olyan lényeges változásnak minősül, amely miatt indokolt az előírt magatartási szabályoktól történő ideiglenes eltérés (érdekesség, hogy itt maga a Törvényszék is a szükségességre, és nem a halaszthatatlanságra utal, lásd az előző pontban felvetett problémát). A Törvényszék szerint az elsőfokú bíróság a végzése indokolásában részletesen levezette, hogy a hivatkozott kezelések időtartamát figyelembe véve milyen módon állapította meg – a kezelések tiszta időtartamára való ráhagyással – a gyógyfürdőben engedélyezett tartózkodások időtartamát, de elfeledkezett a vádlott által csatolt orvosi kezelőlap szerint szükséges medencefürdő időtartamáról. Habár a medencefürdő-kezelés vonatkozásában nincs előírt időtartam, a másodfokú bíróság nem találta aggályosnak azon védői álláspontot, amely szerint arra 30 perc szükséges. A fentiek figyelembevételével a Törvényszék megalapozottnak találta a védői fellebbezésben megfogalmazott indítványt, mivel a vádlottnak az összes előírt kezelés teljesítéséhez a 2024. március 21. napját megelőző időpontokban 17 óra 15 percig, az ezt követő időpontokban pedig 16 óra 30 percig kellene a gyógyfürdő területén tartózkodnia. Ugyanakkor megállapította a Törvényszék, hogy mivel a másodfokú tanácsülés időpontjából adódóan az összes, az elsőfokú végzésben engedélyezett kezelési nap már elmúlt, így ezek vonatkozásában a másodfokú bíróság nem látta indokoltnak az elsőfokú végzés megváltoztatását.

Ez az eset elsősorban arra mutat rá, hogy ha a bünygyi felügyelet magatartási szabályaiban olyan változtatásokra van szükség, amelyekre a hatóságoknak gyorsan kell reagálniuk (márpedig az esetek többségében ezek ilyenek), a jelenlegi határozati és fellebbezési rendszer, illetve az arra megállapított törvényes határidők nem elég rugalmasak. Látható, hogy a konkrét esetben a vádlottnak eredetileg 15 kezelési napot írtak elő, már az elsőfokú döntésig is eltelt ezek közül három, a főügyészégi indítványig hét, a másodfokú döntésig meg a maradék öt is elmúlt. A vádlott indítványa és az elsőfokú döntés között 22 nap telt el, az elsőfokú döntés és a főügyészégi indítvány között újabb 26 nap, és a főügyészégi indítvány és a másodfokú döntés között 22 nap. Összesen tehát a vádlott indítványa és annak végleges elbírálása között 70 nap telt el. Miközben a bünygyi felügyelet részleges feloldására okot adó körülmények általában *ad hoc* jellegűek, a jelenlegi szabályozás és eljárási rend szerint (ha a Járásbíróság

gyorsan nem ad helyt az indítványnak) a fellebbezési eljárás eredménye az esetek többségében okafogyottá válik.

A bűnügyi felügyelettel kapcsolatos határozat elleni fellebbezés elbírálása

Végül szintén ebben az ügyben fordult elő, hogy a Szigetvári Járásbíróság a 2024. szeptember 12. napján kelt 2.B.20/2022/295. sorszámú végzésében a vádlottnak a bűnügyi felügyelet többszöri, részleges feloldására irányuló indítványairól döntött, és azok egy része tekintetében az indítványt elutasította azzal, hogy ezen rendelkezés ellen a kézbesítést követő nyolc nap alatt fellebbezésnek van helye.

A bíróság a végzést kézbesítette postai úton a vádlottnak, elektronikus úton az ügyésznek, a vádlott vezető védőjének vétívvel, másik meghatalmazott védőjének vétív nélkül. A vezető védő a végzést 2024. szeptember 13. napján, a másik védő 2024. szeptember 12. napján, a vádlott hozzátartozója helyettes átvevőként 2024. szeptember 20. napján átvette. Az ügyész a végzést 2024. szeptember 17. napján tudomásul vette.

A vádlott 2.B.20/2022/300. sorszám alatt a végzés indítványt elutasító rendelkezése ellen fellebbezést jelentett be, a fellebbezés 2024. október 2-án érkezett a Szigetvári Járásbíróságra. A vádlott a fellebbezést a Pécsi Törvényszéknek címezte, és 2024. szeptember 25. napján ajánlott küldeményként postára adta.

A Szigetvári Járásbíróság 2.B.20/2022/301. számú végzésében a vádlott fellebbezését a Be. 588. § (1) bekezdés alapján elutasította. A végzés indokolásában megállapította, hogy a fellebbezési határidő a vádlott vonatkozásában 2024. szeptember 30. napján lejárt. A vádlott ugyan a határidő lejárta előtt ajánlott küldeményként postára adta a fellebbezést, de nem az eljáró bíróság címére küldte meg, így a fellebbezése a Szigetvári Járásbíróság szerint 2024. október 2. napján már elkésett.

A végzés ellen a vádlott védője fellebbezést jelentett be. A fellebbezés indokolása leszögezte, hogy maga a végzés indokolása is tartalmazza, hogy a vádlott fellebbezését határidőn belül adta postára. A Szigetvári Járásbíróság szerint ez a fellebbezés azért késett el, mert a vádlott azt közvetlenül a másodfokú bíróság előtt nyújtotta be, és mire a másodfokú bíróság azt megküldte az elsőfokú bíróságnak, a fellebbezési határidő letelt. A védő álláspontja szerint az elsőfokú bíróság végzése törvénysértő. Büntetőügyekben nem a fellebbezés beérkezésének, hanem annak feladásának időpontja irányadó az elkészttség

szempontjából. Ha az elsőfokú bíróság álláspontja helyes lenne, akkor minden olyan írásbeli fellebbezést el kellene utasítani, amelyik nem érkezik be a bírósághoz a fellebbezési határidőn belül, függetlenül attól, hogy azt mikor adták fel. Mivel a hatáskörrel vagy illetékességgel nem rendelkező bíróság köteles a beérkezett beadványt a megfelelő bíróságnak áttenni, így csak az a kérdés, hogy mikor adták fel postán a fellebbezést. Különösen igaz ez jelen esetben, amikor a vádlott éppen az ügyben hatáskörrel és illetékességgel rendelkező másodfokú bíróságnak küldte meg a fellebbezést. Ennek alapján a védő indítványozta a végzés hatályon kívül helyezését és a fellebbezés érdemi elbírálását.

A Baranya Vármegyei Főügyészség Bf.B.501/2018/83. számú átiratában azt indítványozta, hogy a másodfokú bíróság a Be. 598. § (1) bekezdés g) pontja alapján tanácsulésen eljárva a Szigetvári Járásbíróság 2.B.20/2022/301. számú végzése ellen bejelentett fellebbezést bírálja el, és ezt a végzést helyezze hatályon kívül, egyben a Szigetvári Járásbíróság 2.B.20/2022/295. számú végzése ellen a vádlott által bejelentett fellebbezést elbírálva ezt a végzést hagyja helyben. Azaz a főügyészségnek is az volt az álláspontja, hogy a fellebbezés nem késett el. Ahogyan a főügyészség is rámutat, a fellebbezési határidő a vádlott esetében 2024. szeptember 30. napján járt le, a küldeményt azonban ő már 2024. szeptember 25. napján postára adta. A Be. 582. § (4) bekezdése valóban tartalmazza azt, hogy a nem kihirdetéskor bejelentett fellebbezést az elsőfokú bíróságnál kell írásban benyújtani vagy jegyzőkönyvbe mondani. Így a vádlottnak a fellebbezését a Szigetvári Járásbíróságnak kellett volna címeznie. A Szigetvári Járásbíróság 2.B.20/2022/295. számú végzése azonban nem tartalmazza az erről történő tájékoztatást, így a vádlott alappal gondolhatta azt, hogy a fellebbezést a másodfokon eljáró Pécsi Törvényszéknek kell megküldenie. Másik oldalról pedig a fellebbezés esetleges elkésettségének vizsgálatakor nem annak van jelentősége, hogy az mikor érkezett meg a bírósághoz, hanem annak, hogy azt időben postára adták-e. Jelen esetben ez megtörtént. A főügyészség szerint a fellebbezés sorsa nem múlhat azon, hogy a Pécsi Törvényszék azt mennyi idő alatt továbbította a Szigetvári Járásbíróságnak.

A Pécsi Törvényszék mint másodfokú bíróság 2.Bpkf.381/2024/6. számú végzésében a Szigetvári Járásbíróság 2.B.20/2022/301. számú végzését akként változtatta meg, hogy a fellebbezést elutasító rendelkezést mellőzi. A végzés indokolása lényegében a védő és a főügyészség fenti okfejtését tartalmazza. A másodfokú bíróság a felülbírálat során megállapította, hogy az elsőfokú bíróság helytelenül járt el, amikor a vádlott fellebbezését elutasította. A másodfokú végzés

indokolása rámutat, hogy a Szigetvári Járásbíróság 2.B.20/2022/295. számú végzése sem a rendelkező részében, sem az indokolásban nem tartalmazza a Be. 451. § (4) bekezdéséről és az 582. § (4) bekezdéséről történő tájékoztatást, a végzés mindössze annyit rögzít: „A végzés indítványt elutasító rendelkezése ellen a kézbesítést követő 8 nap alatt fellebbezésnek van helye”, illetve hogy „míg azon rendelkezés ellen, melyben az indítványt elutasította, ugyancsak a Be. 292. § (4) bekezdés alapján fellebbezésnek van helye”. A fenti jogszabályhelyekről történő kioktatás a határozat kötelező részét képezi, azt mellőzni nem lehet, így az elsőfokú bíróság mulasztását a vádlottnak nem lehet felróni. A vádlott a fellebbezésre nyitva álló határidő lejártát megelőzően ajánlott levélként postára adta beadványát, azonban címzettként a Pécsi Törvényszéket, és nem a Szigetvári Járásbíróságot jelölte meg. E tekintetben mind a védő, mind az ügyész hivatkozott a Be. 138. § (4) bekezdésére, amely szerint a határidő elmulasztásának következményeit nem lehet alkalmazni, ha a bíróságnak címzett beadványt legkésőbb a határidő utolsó napján az eljáró bíróság, ügyészség, illetve nyomozó hatóság címére ajánlott küldeményként postára adták.¹⁵ A Be. fenti rendelkezése a Törvényszék álláspontja szerint olyan helyzetnek a kiküszöbölésére szolgál, amikor a fellebbezésre jogosult a beadványát határidőn belül az eljáró hatóság részére feladta ugyan, azonban külső, tőle független körülmények miatt azt késedelmesen, már a határidő lejártá után kézbesítik. Ez a szabály a Törvényszék szerint csak akkor alkalmazható, ha a fellebbezésre jogosult a beadványát a helyes címzett részére adja fel ajánlott levélként. A vádlott nem az eljáró bíróság címére adta postára fellebbezését, azonban ez hátrányára nem értékelhető, mivel az elsőfokú bíróság a törvényben meghatározott tájékoztatási kötelezettségét elmulasztotta, így a fellebbezést nem utasíthatta volna el, azt a Szigetvári Járásbíróságnak fel kellett volna terjesztenie a másodfokú bíróságra.

A Törvényszék ugyanakkor megállapította, hogy ez a döntés csak a fellebbezés elkésztésére vonatkozik, így érdemben nem dönthetett a bűnügyi felügyelet részleges feloldására vonatkozó indítványról, hanem az azzal kapcsolatos érdemi döntést a Szigetvári Járásbíróságnak meg kell hoznia. Meg kell jegyezni, hogy az alapindítványban szereplő, a bűnügyi felügyelet részleges feloldásával összefüggő határidők itt is már rég elmúltak, tehát a Szigetvári Járásbíróság részére továbbított korábbi indítványhoz képest más időpontokban lehetett volna csak érdemben elbírálni az indítványt.

¹⁵ BELOVICS–BÉRCES 2023.

ÖSSZEGZÉS, DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

Az itt vázolt, egy konkrét ügyben felmerült problémák a bűnügyi felügyelet szabályozásával kapcsolatos általános kérdéseket is felvetnek. A jogalkotónak meg kellene fontolnia az alábbi kérdések újraszabályozását:

1. A személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedések esetén a bírói szakban kötelező félévenkénti felülvizsgálat szabályait részletezni kell, és a felülvizsgálat elmaradásához jogkövetkezményt kell fűzni. A hatályos szabályok szerint ugyanis csak a letartóztatás esetén van ezen határidő elmulasztásának érdemi joghatása. Holott a bűnügyi felügyelet és a távollattartás esetén is komoly gyakorlati problémák merülhetnek fel, hogy milyen jogkövetkezménnyel jár, ha a vádlott megszegi a bűnügyi felügyelet vagy a távollattartás magatartási szabályait, de a hat hónapos felülvizsgálatra nem került sor. Maga a rendőrség sem tudja, hogy ellenőriznie kell-e például a bűnügyi felügyelet magatartási szabályainak betartását, ha a hat hónapos határidő letelt, de a bíróság a kényszerintézkedés indokoltságát nem vizsgálta felül. Álláspontom szerint ezen függő helyzet csak úgy küszöbölhető ki, ha a Be. kifejezetten kimondja, hogy ha a legalább hat hónaponkénti felülvizsgálat elmarad, akkor a kényszerintézkedés megszűnik. Ezzel is arra ösztönözve a bíróságot, hogy vegye komolyan a törvényes határidő betartását. Ami a gyakorlatban egyébként nem is okozhat nehézséget, hiszen a bírói szakban két tárgyalás között általában nem telik el hat hónapnál több, márpedig annak semmi akadálya nincs, hogy a bíróság ezzel a felülvizsgálattal ne várja ki a hat hónapot, hanem a határidőhöz közel eső tárgyaláson döntsön a kényszerintézkedés szükségességéről.
2. A bűnügyi felügyelet részleges feloldásával kapcsolatban egyrészt indokolt lehet a formai hibák kiküszöbölése (a „részleges feloldás” helyett például „ideiglenes módosítás” kifejezés alkalmazása; bírói szakban az ügyészség indítványtételi jogának lehetővé tétele), másrészt annak rögzítése, hogy a jelenleg részleges feloldásként szabályozott esetben a bíróságnak a módosítás szükségességét kell vizsgálnia (akár az indítványhoz csatolt iratok, például orvosi beutaló, fontos családi esemény igazolása alapján).
3. A bűnügyi felügyelet (és a távollattartás) szabályainak ideiglenes módosítására vonatkozó indítványok elbírálására megszabott határidők túlságosan tágak, ami

nem igazodik az érintett kényszerintézkedések szabályainak ideiglenes megváltoztatásával kapcsolatos gyakorlati igényekhez. Ha egy vádlott akár orvosi beutaló, akár más személyes ok (például közeli hozzátartozó esküvője, ballagása, temetése) miatt indítványozza a szabályok ideiglenes módosítását, a fenti esetben is bemutatott több hónapos eljárás sok esetben okafogyottá teheti az indítványt. Ez különösen igaz akkor, ha az indítványt elutasítják, ugyanis a jogorvoslat elbírálása az, ami igencsak hosszadalmas. Ahogyan például a nyomozás során a letartóztatás ülésen való elrendelésekor a védőnek csak az üléstől (és nem is a kézbesítéstől!) számított három nap áll rendelkezésére a fellebbezés benyújtására [Be. 48o. § (2) bekezdés], ugyanígy meg lehetne határozni a hatóságok részére is rövid, kógens határidőket. Álláspontom szerint az indítványról a bíróságnak nyolc napon belül kellene döntenie, fellebbezés esetén az ügyészség a fellebbezéstől számított három napon belül kellene hogy beterjessze indítványát, és az ügyészi indítvány beérkezését követő nyolc napon belül döntenie kellene a másodfokú bíróságnak. Annak érdekében, hogy ezek a határidők ne csak *lex imperfecta*ként legyenek szabályozva, a *silentium consentit* elv alapján bármely, a hatóság által elmulasztott határidő esetén úgy kellene tekinteni, hogy az indítványnak helyt adtak.

4. Furcsa jogi helyzetet teremt, hogy a jelenlegi szabályozás alapján a bíróságok jogértelmezése szerint a fellebbezés elkészt, ha ugyan azt határidőben nyújtották be, de nem a határozatot hozó, hanem a határozat elbírálására jogosult bíróságnál. Ez a jogértelmezés teljesen ellentmond a kérelmek méltányos elbírálása elvének, de messzemenően sérti a tisztességes eljárás elvét is. Mivel láthatóan vannak olyan eljáró bíróságok, amelyek úgy értelmezik, hogy ebben az esetben nem a postára adás, hanem a fellebbezés beérkezésének időpontja számít, az egységes jogértelmezés érdekében megfontolandó az 582. § (4) bekezdését ekként módosítani: „A nem a kihirdetéskor bejelentett fellebbezést írásban kell benyújtani vagy az elsőfokú bíróságnál jegyzőkönyvbe mondani.”

Tanulmányomban a bűnügyi felügyelet jelenlegi szabályozásának gyakorlati problémáit elemeztem egy konkrét ügy kapcsán, különös tekintettel a bírói felülvizsgálat elmaradására, a részleges feloldás indokoltságára és a határidők elmulasztásának következményeire. A fenti *de lege ferenda* javaslatok véleményem szerint alkalmasak lehetnek a szabályok pontosítására, és rugalmasabb eljárási határidők bevezetésére, hogy a bűnügyi felügyelet gyakorlati alkalmazása hatékonyabb és jogszerűbb legyen.

IRODALOMJEGYZÉK

- ANGYAL Pál (1903): *A biztosíték mellett való szabadsábra helyezés*. Budapest: Singer és Wolfner.
- BARTKÓ Róbert et al. (2024): *A büntető eljárásjog tankönyve*. Budapest: Orac.
- BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály (2021): *Büntető eljárásjog*. Budapest: HVG-Orac.
- BELOVICS Ervin – BÉRCES Viktor (2023): *Büntető eljárásjog*. Budapest: Orac.
- ELEK Balázs – SZABÓ Krisztián (2019): *Szemelvények a büntető eljárásjog köréből*. Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- FANTOLY Zsanett – BUDAHÁZI Árpád (2019): *Büntető eljárásjogi ismeretek*. Budapest: Dialóg Campus.
- FARKAS Ákos – RÓTH Erika (2021): *A büntetőeljárás*. Budapest: Wolters Kluwer.
- HACK Péter szerk. (2024): *Büntetőeljárás jog*. Budapest: ELTE Eötvös.
- HERKE Csongor (2002): *A letartóztatás*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus.
- HERKE Csongor (2022): *Büntető eljárásjog*. Budapest: Ludovika.
- MISKOLCZI Barna – VIDA József – KARNER Zsanett (2018): *A büntetőeljárás. 1998–2017*. Budapest: Wolters Kluwer.
- POLT Péter (1986): Az óvadékról. *Belügyi Szemle*, 24(7), 11–17.
- TREMME FLÓRIÁN (1992): *A kényszerintézkedések a büntetőeljárásban*. III. füzet. Pécs: JPTE ÁJK.

Hollán Miklós

A BÜNTETŐ JOGSZABÁLYOK
NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEKKEL
HARMONIKUS ÉRTELMEZÉSE
A FOGLALKOZÁSTÓL ELTILTÁS
VS. FOGLALKOZTATÁSI TILALMAK¹

Az Ünnepezt tudományos munkásságában (már annak kezdeteitől is) jelentős szerepe van azoknak a publikációknak, amelyek a büntetőjog és a nemzetközi jog kapcsolatának különböző aspektusaival foglalkoznak.² Ehhez igazodva választottam az ünnepi kötetbe szánt tanulmányom témájaként a magyar büntető-törvények nemzetközi szerződésekkel harmonikus értelmezését (illetve annak egy rész kérdését).

A nemzetközi joggal kapcsolatos (jogalkalmazási és jogértelmezési) kérdések a rendszerváltás utáni időszakban az igazságtétellel kapcsolatos alkotmánybírársági,³ majd büntetőbírársági⁴ határozatokkal jelentek meg büntetőjogunkban. Ezt követően a jogalkalmazókat és a jogtudományt az a kérdés foglalkoztatta, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) és az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei mennyiben alkalmazhatók, illetve vehetők figyelembe a büntetőbírárságok gyakorlatában. Ez releváns kérdésként különösen az önkényuralmi jelkép használata,⁵ a becsület elleni bűncselekmények,⁶ a jogos védelem,⁷ illetve az úgynevezett tényleges életfogytiglani szabadságvesztés⁸

¹ A kézirat lezárva: 2025. január 1.

² Így például POLT 1989; 1992; MOHÁCSI–POLT 1996; POLT 2019.

³ 53/1993. (X. 13.) AB határozat; 36/1996. (IX. 4.) AB határozat.

⁴ Legfelsőbb Bíróság Bf.I.975/2001/5.; Kúria Bfv.1055/2008/5. (BH 2009. 321.)

⁵ Vö. BÁRD 2012; SZOMORA 2013: 50; BÁRÁNYOS 2020.

⁶ Vö. BÁRÁNYOS 2020.

⁷ GÁL 2018: 28–29, 135, 212, 229.

⁸ Kúria Bfv.1812/2014/18.; Kúria Bfv.914/2017. (EH 2018. B6.); 3/2015. számú BJE. Vö. LÉVAY 2012; KARSAI 2014; BÉKÉS 2014; BÁRD–BÁRD 2017; BLUTMAN 2017.

kapcsán jelent meg. A jogfejlődés következő lépcsőfoka pedig az volt, amikor a Kúria – először precedensértékű döntésekben,⁹ majd kollégiumi véleményben is¹⁰ – a foglalkozástól eltiltás büntetés egyik esetkörével kapcsolatos büntető törvényi rendelkezések értelmezésénél figyelemmel volt a gyermekek szexuális kizsákmányolása és szexuális zaklatása ellen (az Európai Tanács keretében) elfogadott egyezményre¹¹ (a továbbiakban: ET Egyezmény).

A következőkben a büntető jogszabályok nemzetközi szerződéssel harmonikus értelmezésének választott (elsősorban a nemzetközi kötelezettség hatókörével kapcsolatos) elvi kérdéseit dogmatikai módszerrel elemzem. Ennek során a foglalkozástól eltiltással kapcsolatos joggyakorlati példákból és az azok meghozatalakor (megalkotásakor) hatályos jogszabályokból indulok ki.¹² Azok tartalmára és a törvényi rendelkezések más módszerekkel való értelmezésére viszont csak annyiban térek ki, amennyiben az tanulmányom tulajdonképpeni témájának megértéséhez feltétlenül szükséges.

ALAPVETÉS

A tanulmány bevezetéseként azokat az alapvető fogalmi kérdéseket elemzem, amelyek segítségével a büntető jogszabályok nemzetközi szerződéssel harmonikus értelmezése a jog (és a jogértelmezés) rendszerében elhelyezhető.

A nemzetközi szerződések és a belső jog értelmezése

A belső jog nemzetközi szerződéssel összhangban történő értelmezését meg kell különböztetni a nemzetközi szerződések értelmezésétől. Az első esetben az értelmezés tárgya a belső jog szabálya, míg a második esetben maga a nemzetközi szerződés. A nemzetközi szerződések értelmezését elsősorban a szerződések

⁹ Kúria Bfv.1160/2020. (BH 2021. 126.); illetve Kúria Bfv.1300/2020. (BH 2021. 156.)

¹⁰ A Kúria Büntető Kollégiumának 1/2021. (V. 13.) BK véleménye.

¹¹ Kihirdette a 2015. évi CXII. törvény.

¹² Külön tanulmányban tárgyalhatók csak azon jogalkotási fejlemények (2021. évi LXXIX. és 2024. évi XXX. törvény), amelyeket a gyermekpornográfia szankcionálása kapcsán a precedensértékű döntések meghozatala, illetve a kollégiumi vélemény megalkotása után fogadtak el.

jogáról szóló, Bécsben 1969. évi május hó 23. napján kelt nemzetközi szerződés 31–33. cikke,¹³ illetve hazai jogunkban a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 2005. évi L. törvény 13. §-a szabályozza.

A nemzetközi szerződések értelmezése tanulmányom tárgyának előkérdése, hiszen a belső jogot csak akkor lehet a nemzetközi szerződéssel harmonikusan értelmezni, ha az utóbbi értelmét ezt megelőzően a megfelelő módszerekkel feltárták.

A nemzetközi jog oldaláról

A nemzetközi joggal és nemzetközi szerződéssel harmonikus értelmezés

A nemzetközi jognak a nemzetközi szerződéseken kívüli forrásai (például szokás-jog, általános elvek)¹⁴ is felmerülhetnek a belső jog értelmezésének viszonyítási pontjaként.¹⁵ Ezeknél azonban – mivel ezen jogforrások jellege, illetve belső jogi transzformációja is lényegesen eltérhet a szerződésekétől – a harmonikus értelmezés kapcsán is részben eltérő, részben további (e tanulmányban nem tárgyalható) kérdések merülnek fel.¹⁶

Tanulmányom alapjául egy olyan szerződés és annak olyan rendelkezései szolgálnak, amelyek mögött nem áll nemzetközi szokásjog. Más nemzetközi szerződések (például a háború jogáról szóló hágai egyezmények) egyes rendelkezései a már meglévő szokásjogot kodifikálják.¹⁷ Ezek esetén – mivel az uralkodó álláspont szerint a szerződésben foglalás nem szünteti meg a szokás-jogot¹⁸ – a belső jog értelmezésénél a nemzetközi jog egyszerre több forrásának is jelentősége lehet.

¹³ Kihirdette az 1987. évi 12. törvényerejű rendelet.

¹⁴ Vö. KOVÁCS 2016: 99–101; illetve BRUHÁCS–KIS–MOHAY 2013: 104–107, 169–191.

¹⁵ Így KOVÁCS 2016: 69–70; SÜLYÖK 2012: 34; MOLNÁR 2012; 2013: 226.

¹⁶ A kérdéskör hazai vonatkozásainak elemzésére lásd: HOFFMANN 2011; 2013; 2022.

¹⁷ Vö. NAGY 1999: 42–43.

¹⁸ Vö. NAGY 1999: 44–45.

A nemzetközi szerződés tárgya

A nemzetközi egyezmények szabályozási tárgya igen különböző lehet.¹⁹ A harmonikus értelmezés kapcsán is érdemes megkülönböztetni azokat, amelyek a valamely jelenség (pénzhamisítás, emberkereskedelem) elleni fellépést hangolják össze, mint például az ET Egyezmény, illetve azokat, amelyek célja emberi (alapvető) jogok garantálása (például az EJEE).

A következőkben a harmonikus értelmezés kérdéseit az első csoportba tartozó nemzetközi szerződés (az ET Egyezmény) alapján és annak jellegzetességeire figyelemmel tárgyalom. Ennek kapcsán természetesen irányadók lehetnek azon megállapítások is, amelyek a magyar büntetőjog rendelkezéseinek az EJEE-ével összhangban történő értelmezésével kapcsolatosak. Azonban a harmonikus értelmezésnek is vannak az egyezmények jellegétől és tárgyától függően olyan sajátosságai (például a nemzetközi bíróságok határozatainak vagy az egyezmény implementációját értékelő bizottságok jelentéseinek szerepe), amelyek a nemzetközi szerződések egyik vagy másik csoportjánál eltérően jelentkeznek.

A belső jog oldaláról

A nemzetközi szerződésekkel harmonikus értelmezésnek annak alapján is különböző aspektusai merülhetnek fel, hogy a belső jog milyen rendelkezéséről van szó.

Tanulmányom elsősorban a büntető jogszabályokra (büntető törvényekre) koncentrál, de kitér olyan büntetőjogon kívüli jogszabályok értelmezésére is, amelyek alkalmazása büntetőbíróság általi elítélést feltételez.

Utalni kell azonban arra, hogy ezekhez képest más megfontolások merülhetnek fel akkor, ha nemzetközi (elsősorban emberi jogi tárgyú) szerződések fényében az Alkotmány (vagy az Alaptörvény) rendelkezéseit értelmezzük.²⁰

¹⁹ BRUHÁCS–KIS–MOHAY 2013: 116.

²⁰ Erre lásd: JAKAB–FRÖHLICH 2014: 91.

A NEMZETKÖZI SZERZŐDÉS
RENDELKEZÉSEI ÉS AZOK JELLEGE

A nemzetközi szerződés releváns rendelkezései

A modern nemzetközi egyezmények egy adott jelenség elleni fellépés körében nemcsak a büntetőjogot, hanem más jogágakat érintő rendelkezéseket is tartalmaznak. Ez a kettősség különösen lényeges témánk vonatkozásában.

Az ET Egyezmény egyik rendelkezése alapján „a belső jogával összhangban mindegyik Fél megteszi a szükséges jogalkotási vagy más intézkedéseket annak érdekében, hogy az olyan szakmák gyakorlásának, amelyeknek része a gyermekekkel való rendszeres kapcsolat, legyen feltétele, hogy a jelentkezőket nem ítélték el gyermekek szexuális kizsákmányolásával vagy szexuális zaklatásával összefüggő cselekményekért”.²¹ Egy másik rendelkezése alapján pedig „mind-egyik Fél megteszi a szükséges jogalkotási vagy más intézkedéseket az alábbiak céljából: [...] a jelen Egyezménnyel összhangban meghatározott bármelyik bűncselekmény esetén [...] a tettes ideiglenes vagy végleges eltiltása a gyermekekkel kapcsolatos olyan szakmai vagy önkéntes tevékenység gyakorlásától, amelynek során a bűncselekményt elkövették”.²²

A közvetlen alkalmazhatóságuk hiánya

Az ET Egyezmény mindkét vizsgált rendelkezése alapján a részes államoknak „a szükséges jogalkotási vagy más intézkedéseket” kell megtenniük a nemzetközi kötelezettségnek való megfelelés érdekében.

Az ET Egyezmény hivatkozott rendelkezéseinek tehát nincs úgynevezett önvégrehajtó (a hazai szakirodalomban is bevett angol kifejezéssel *self-executive*) jellege.²³ Amennyiben a nemzeti jog az adott kérdés (például foglalkozástól eltiltás vagy foglalkoztatási tilalom) kapcsán egyáltalán nem tartalmazna rendelkezést, akkor a jogalkalmazó az ET Egyezményre hivatkozással (még akkor sem, ha az ki van hirdetve) nem szabhatna ki büntetőjogi szankciót.

²¹ ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdés.

²² ET Egyezmény 27. cikk 3. bekezdés b) pont.

²³ KOVÁCS 2016: 69–70.

Az ET Egyezmény rendelkezései azonban – ha alkalmazandó jogként nem is, de – a belső jog értelmezésének segédeszközeként megjelenhetnek a magyar bíróságok előtt. Az ugyanis általában is elismert, hogy a jogértelmezés körében olyan normáknak is lehet jelentősége, amelyek adott ügyben nem alkalmazhatók. Gondoljunk csak egy másik büntető tényállás szabályaira a logikai értelmezés körében, vagy egy már hatályon kívül helyezett jogszabályra a történeti értelmezésnél.

*A nemzetközi szerződésből eredő kötelezettség
és teljesítésének eszközei*

Az ET Egyezmény vizsgált cikkei jogalkotási vagy más intézkedéseket írnak elő, amelyek a kitűzött célok eléréséhez szükségesek. Az azokban kitűzött célok olyan jellegűek, hogy azok teljesítéséhez – a magyar jogban mindenképpen – belső jogszabály (a foglalkozástól eltiltás esetén pedig büntető törvény) megléte vagy megalkotása szükséges. A jogalkotáson kívüli intézkedéseknek így csak akkor lehet jelentősége, ha azok (az egyezmény előtt vagy arra tekintettel megalkotott) jogszabályok alkalmazásához kapcsolódnak (azok érvényesülését segítik elő).

Kifejezetten a nemzetközi kötelezettséget teljesítő nem jogalkotási intézkedésnek minősül a bíróságok ítélezésének irányítására (egységességének biztosítására) szolgáló eszközök kiadása, így jogegységi határozat meghozatala, kollégiumi vélemény megalkotása vagy akár egy „precedensértékű” döntés meghozatala (közvetétele) is. Sőt a belső jogszabályok nemzetközi szerződéssel harmonikus értelmezése maga is része – ha azt a részes Fél állami szerve végzi – a nemzetközi kötelezettség teljesítésének.

*A nemzetközi kötelezettség
függősége/függetlensége a belső jogtól*

Az ET Egyezmény vizsgált rendelkezései megfogalmazásaikból is egyértelműen kitűnően valamilyen cél elérésére irányulnak. Az ilyen jellegű nemzetközi kötelezettségek teljesítésénél a részes államoknak különösen széles mozgástere van.

Az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdése azonban kifejezetten utal arra, hogy a részes államnak „a belső jogával összhangban” kell a foglalkoztatási tilalmakat szabályoznia. Az ET Egyezmény magyarázó jelentése szerint:

„a »belső jogával összhangban« kiegészítés lehetővé teszi az államok számára, hogy a rendelkezést a belső szabályokkal, különösen az elkövetők rehabilitációjára és reintegrációjára vonatkozó rendelkezésekkel összeegyeztethető módon hajtsák végre. Ezen túlmenően ez a rendelkezés nem kíván beavatkozni azon államok különleges jogi rendelkezéseibe, amelyek előírják az elkövetők büntügyi nyilvántartásának egy bizonyos idő elteltével történő törlését.”²⁴

A magyarázó jelentés szerint a „belső jogával összhangban” kitétel az implementációt teszi könnyebbé, abban biztosít – más rendelkezésekhez képest is nagyobb – mozgásteret a részes állam számára. Azonban a szabályozási kötelezettség fenti meghatározása nemcsak a belső jogalkotás, hanem a harmonikus értelmezés körében is lényeges faktor. Ha ugyanis a részes államnak eleve „nemzeti jogának” megfelelően kell teljesítenie az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdéséből eredő kötelezettséget (mégpedig általában és nem kizárólag az elkövetők rehabilitációjára és reintegrációjára vonatkozó rendelkezések tekintetében!), akkor igen nehéz (csaknem lehetetlen) a nemzetközi szerződéssel harmonikus értelmezés körében – önmagában forgó érvelés nélkül – megtalálni a belső jog azon értelmezését, amelyik a nemzetközi egyezmény 5. cikk 3. bekezdésének megfelel.

A nemzetközi kötelezettség korlátozottságára vonatkozó megszorítást (klauzulát) az ET Egyezménynek a foglalkozástól eltiltással kapcsolatos másik rendelkezése (27. cikkének 3. bekezdése) nem tartalmaz. Az abból levezethető nemzetközi kötelezettség tehát nem függ a belső jogtól, így annak értelmezésénél a fenti aggályoktól mentesen felhasználható.

A NEMZETKÖZI KÖTELEZETTSÉG TÁRGYA ÉS AZ ÉRTELMEZÉS

A nemzetközi kötelezettség tárgyának és a magyar jog ahhoz fűződő viszonyának pontos tisztázása kulcsfontosságú előkérdése a nemzetközi szerződéssel harmonikus értelmezésnek.

²⁴ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, para. 57.

A nemzetközi szerződés rendelkezéseinek tárgya

A foglalkoztatási tilalmak

A Kúria az ET Egyezménynek a tanulmányban vizsgált két rendelkezése közül kizárólag az 5. cikk 3. bekezdésére hivatkozott,²⁵ majd ezt követően állapította meg azt, hogy „a nemzetközi egyezményben a magyar állam [...] vállalta a foglalkozástól eltiltás alkalmazhatóságának lehetővé tételét”.²⁶

Az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdése azonban az elítéléshez fűzött jogkövetkezményekről szól, nem pedig büntetőjogi szankció alkalmazásáról. Ezt támasztja alá az, hogy az 5. cikk 3. bekezdése az ET Egyezmény (megelőző intézkedések című) II. fejezetében található, nem pedig a büntetőjogi rendelkezések között (a VI. fejezetben). Ezt igazolja az ET Egyezmény magyarázó jelentése is, amely szerint az 5. cikk „(3) bekezdés[e] kötelezi a feleket annak biztosítására, hogy a jelentkezőket a gyermekekkel való rendszeres kapcsolattartással járó hivatás gyakorlása előtt átvizsgálják annak biztosítása érdekében, hogy nem ítélték el őket gyermekek szexuális kizsákmányolása vagy szexuális zaklatása miatt. Egyes tagállamokban ez a kötelezettség az önkéntes tevékenységekre is vonatkozhat.”²⁷

Ezt mutatja végül az is, ha az ET Egyezményt összevetjük a 2011/93/EU irányelv 10. cikkével, amely utóbbi kifejezetten hasonló tartamú büntetőjogi szankció szabályozására kötelezi a tagállamokat.

A foglalkozástól eltiltás

Az ET Egyezmény 27. cikk 3. bekezdés b) pontja (amelyről viszont a Kúria említést sem tesz) valóban a foglalkozástól eltiltás büntetőjogi szankciójának alkalmazására kötelez. A szankció büntetőjogi jellegére az egyezmény szövege nem utal, de ilyen kötelezettség fennállására lehet következtetni abból, hogy a rendelkezés az egyezmény rendszerében a büntető anyagi jogi tárgyú (VI.) fejezetben helyezkedik el. Különösen azzal összevetve, hogy más ezen cikkében

²⁵ Kúria Bfv.1160/2020., Indokolás [22]; Kúria Bfv.1300/2020., Indokolás [31].

²⁶ Kúria Bfv.1160/2020., Indokolás [25]; Kúria Bfv.1300/2020., Indokolás [33].

²⁷ Explanatory Report para. 57.

szereplő rendelkezések esetén az ET Egyezmény külön utal arra, hogy az adott szankció büntetőjogi vagy nem büntetőjogi is lehet.

Azonban a 27. cikk 3. bekezdés b) pontja csak olyan esetekre nézve ír elő jogalkotási és más kötelezettséget, amelyeknél az eltiltással érintett foglalkozás kapcsolatos volt az elkövetéssel.

Az ET Egyezmény 27. cikkének 3. bekezdése kifejezetten tartalmazza azt is, hogy a nemzetközi kötelezettség nemcsak a foglalkozástól való „végleges”, hanem az „ideiglenes” eltiltással is teljesíthető.

Részösszegzés

Ha a Kúria mindkét rendelkezést és azok egymáshoz való viszonyát is figyelembe veszi, akkor lényegesen eltérő álláspontot alakíthatott volna ki az ET Egyezmény értelmezése kapcsán. Ezek szerint az ET Egyezmény valóban kötelezi a részes államokat a foglalkozástól eltiltás szabályozására, de ennek alapja nem az 5. cikk 3. bekezdése, hanem a 27. cikk 3. bekezdés b) pontja. Ez utóbbi viszont csak olyan esetekre nézve érvényesül, amikor az elkövetés kapcsolatos volt az érintett foglalkozás gyakorlásával.

A magyar jog rendelkezései

A foglalkozás gyakorlásával kapcsolatos jogkövetkezmények kettőssége a magyar jogot is jellemezte. Abban ugyanis már az ET Egyezmény megalkotását (és magyarországi hatálybalépését) megelőzően is szerepelt az elítéléshez kötött foglalkoztatási tilalom és a foglalkozástól eltiltás büntetése is.²⁸

A foglalkoztatási tilalmak

A foglalkoztatási tilalmakat a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.), az 1992. évi XXXIII. törvény (Kjt.) és más (szintén nem büntetőjogi) törvények szabályozták. Alkalmazásuk feltétele (többek között)

²⁸ Ahogy ezt az ET Egyezményt kihirdető 2015. évi XCII. törvény javaslatának indokolása is megerősíti.

a büntetőjogon kívüli jogszabályokban taxatív meghatározott bűncselekmények elkövetése miatti elítélés volt. A büntetőjogon kívüli jogszabályok az érintett bűncselekményeket a Btk. szerkezeti egységeire utalással határozták meg. A hivatkozott tényállások olyanok voltak, amelyeket eleve (minősítésből eredően) bizonyos életkorú (a nemi szabadság és nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetén 18. életévét be nem töltött) személyek sérelmére követtek el.²⁹

A magyar jog tartalmazott a foglalkoztatási tilalmak körében olyan rendelkezéseket is, amelyek már a büntetőeljárás megindítását is foglalkoztatási tilalom alapjaként szabályozták.³⁰ A foglalkoztatási tilalmak olyan foglalkozásokra is vonatkoztak, amelyek nem kapcsolódtak az elítélés alapját képező bűncselekmény elkövetéséhez. A foglalkoztatási tilalmak címzettje „a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végző munkáltató” volt, és a jogkövetkezmény akkor is érvényesült, ha az adott munkavállaló tevékenysége nem ehhez a tevékenységi körhöz kapcsolódott.

A foglalkoztatási tilalmak nemcsak a jogviszony létesítésére, hanem a fenntartására is vonatkoztak.³¹ A foglalkoztatási tilalmak alapvetően ahhoz a tényhez kapcsolódtak, hogy az elkövető a büntettesek nyilvántartásában szerepel.³² Ezt és annak időtartamát a bünygyi nyilvántartásról szóló jogszabály határozta meg, amit az elítéléshez és a Btk. szerinti mentesítés hiányához kötött.³³ A mentesítés időpontját a Btk. szabályai határozták meg.³⁴ A külön jogszabály szerinti foglalkoztatási tilalmak azonban a mentesítéstől számított – a kiszabott büntetéstől függő – külön törvényben meghatározott időtartamig is fennálltak.³⁵

A foglalkozástól eltiltás

A foglalkozástól eltiltás büntetését a Btk. szabályozta. Annak „hagyományos” (már az 1978. évi kódexben is szereplő) változata körében olyan foglalkozástól lehetett az elkövetőt eltiltani, amely a bűncselekmény elkövetéséhez kap-

²⁹ Mt. 44/A. § (1) bekezdés a) pont. Hatályos 2014. július 1. napjától 2021. július 7. napjáig.

³⁰ Mt. 44/A. § (1) bekezdés b) pont. Hatályos 2014. július 1. napjától 2021. július 7. napjáig.

³¹ Mt. 44/A. § (5) bekezdés. Hatályos 2014. július 1. napjától 2021. július 7. napjáig.

³² Mt. 44/A. § (1) bekezdés a) pont. Hatályos 2014. július 1. napjától 2021. július 7. napjáig.

³³ 2009. évi XLVII. törvény (a továbbiakban: Bnytv.) 10. § és 13. § (1) bekezdés.

³⁴ Vö. Btk. 98–104. §. Hatályos 2013. július 1. napjától 2024. június 30. napjáig.

³⁵ Mt. 44/A. § (2) bekezdés a) pont. Hatályos 2014. július 1. napjától 2021. július 7. napjáig.

csolódott.³⁶ A Btk. 52. § (3) bekezdése alapján viszont, amelyet a Kúria ítéletei és iránymutatása elemeztek, olyan foglalkozástól is, amely a bűncselekmény elkövetésével nem állt összefüggésben. Ezen esetkör a „nemi szabadság és nemi erkölcs elleni bűncselekmény” elkövetőjére vonatkozott, ha a bűncselekményét „tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére követte el”. Ennek körében olyan foglalkozás gyakorlásától (vagy egyéb tevékenységtől) tiltották el az elkövetőt, amelynek keretében kifejezetten ő lenne az, aki 18. életévét be nem töltött személy nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végzi, illetve ilyen személlyel egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyban áll.³⁷

A foglalkozástól eltiltás nemcsak a jogviszony létesítésére, hanem a fenntartására is vonatkozott. A foglalkozástól eltiltással érintett foglalkozás kapcsán jogszabály alapján kötelező nyilvántartási vagy engedélyezési tevékenységet végző szerv ugyanis e büntetést bejegyezi az által vezetett nyilvántartásba, „és gondoskodik arról, hogy az elítélt az eltiltás tartama alatt ne végezessen olyan tevékenységet, amelyetől a bíróság eltiltotta”.³⁸

A foglalkozástól eltiltás határozott ideig tart, vagy végleges hatályú.³⁹ A kiszabott büntetés tartamát a Btk. keretei között az ítélőbíróság határozta meg. Ez alól egyedül a nemi bűncselekményekkel kapcsolatos foglalkozástól eltiltás a Kúria által alkalmazott 2017. december 1. napjától hatályos szabályozása képezett kivételt, amely szerint a foglalkozástól eltiltás csak végleges lehetett.⁴⁰

A foglalkozástól eltiltásra a büntetett előlélethez fűződő hátrányok alóli mentesítés nem terjed ki,⁴¹ e büntetés a hatósági erkölcsi bizonyítványban akkor is szerepel, ha az elkövető büntetlen előéletű.⁴²

A két jogintézmény összefüggései

A két jogintézmény érvényesülési köre és tartama tehát a magyar jogban akkoriban is átfedésben volt egymással, mégpedig úgy, hogy mindkettőnek volt

³⁶ Btk. 52. § (1)–(2) bekezdés.

³⁷ Btk. 52. § (3) bekezdés. Hatályos 2017. december 1. napjától 2021. július 7. napjáig.

³⁸ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (a továbbiakban: Bv. tv.) 297. § (1) bekezdés.

³⁹ Btk. 52. § (3) bekezdés. Hatályos 2017. december 1. napjától 2021. július 7. napjáig.

⁴⁰ Btk. 52. § (3) bekezdés. Hatályos 2017. december 1. napjától 2021. július 7. napjáig.

⁴¹ Bv. tv. 100. § (2) bekezdés a) pont.

⁴² Bnytv. 71. § (5) bekezdés d) és e) pont, (6) és (7) bekezdés.

saját terrénuma. Kizárólag foglalkoztatási tilalom hatálya alatt állt, akivel szemben akár a büntető jogszabály sérelmével (sőt akár ezen belül annak kötelező rendelkezésének megsértésével) nem szabtak ki foglalkozástól eltiltást. Ezzel szemben csak a foglalkozástól eltiltás hatálya alatt állt, akivel szemben ezt a büntetést kiszabták, de olyan tevékenységet végzett, amelyre szaktörvényi rendelkezés hiányában foglalkoztatási tilalom nem terjed ki (így például önálló tevékenységként zongorakorrepetálás végzése).

A két jogkövetkezménynek a tartama is eltérhetett. Így általánosságban lehetett olyan, aki mivel mentesült a büntetett előélethez fűződő hátrányok alól, már nem áll foglalkoztatási tilalom hatálya alatt, azonban a foglalkozástól el van tiltva, amire a törvényi mentesítése nem terjed ki. Ahogy olyan is lehetett, aki még nem mentesült a büntetett előélethez fűződő hátrányok alól, de a foglalkozástól eltiltása – a Btk. 53. § (3) bekezdésére is tekintettel – már letelt.

A fenti kérdést tovább bonyolítja az, hogy az elkövetéssel össze nem függő foglalkozástól való eltiltást egyes büntetőjogon kívüli törvények egyben a foglalkoztatási tilalom külön esetkörként is szabályozták.⁴³ Ilyen esetben azonban valójában (lényegét tekintve) foglalkoztatási tilalomról van szó, amely a foglalkozástól eltiltás szabályozásán alapul. Ebben az esetben sem mondható tehát az, hogy az elkövetéssel össze nem függő foglalkozástól való eltiltás jogintézménye pótolná a foglalkoztatási tilalmat. Ez szépen látható egyébként abból, hogy ha egy szektorban nem volt (nem lett volna) ilyen külön szabályozás, vagy azt hatályon kívül helyezik, akkor a kétfajta jogkövetkezmény hatóköre továbbra is mindkét irányban elválhatott egymástól.

*A nemzetközi kötelezettségek
teljesítése Magyarországon*

Általában

A jogalkotó a Btk.-ban szereplő foglalkozástól eltiltás, illetve a foglalkoztatási tilalmak összességével kívánta implementálni az egyezményből eredő nemzetközi kötelezettségeket. Az ET Egyezményt kihirdető 2015. évi XCII. törvény indokolása szerint ugyanis

⁴³ Mt. 44/A. § (1) bekezdés c) pont. Hatályos 2014. július 1. napjától 2021. július 7. napjáig.

„az Egyezmény rendelkezéseinek a hazai jogszabályokkal való összhangja a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) elfogadásával megteremtésre került. A Btk. foglalkoztatástól eltiltásra (Btk. 52–54. §) [...] vonatkozó rendelkezései az Egyezmény rendelkezéseinek megfelelnek [...]. Így »a Btk. lehetővé teszi a nemi szabadság elleni bűncselekmény elkövetőjének az eltiltását olyan foglalkozás gyakorlásától vagy egyéb tevékenységtől, amelynek keretében gyermekkorú vagy fiatalkorú személy nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végzi, illetve gyermekkorú vagy fiatalkorú személlyel egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyban áll«. [...] az egyes törvényeknek a gyermekek védelme érdekében történő módosításáról szóló 2013. évi CCXLV. törvény [alapján] [...] megvalósult, így a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény, a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény [...] szigorítása. Az egyes jogállási törvényekben szigorításra kerültek a foglalkoztatási feltételek, kizárva a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végző munkáltatóknál való jogviszony létesítését a törvények által felsorolt bűncselekmények elkövetői számára. E szigorítást az új szabályok hatálybalépése előtti, már jogerősen megállapított bűncselekmények elkövetőire is kiterjesztette a módosítás.”⁴⁴

Azonban az indokolás azt sajnos nem nevesítette, hogy az ET Egyezmény egyes cikkeiből eredő szabályozási kötelezettségeknek a magyar jogban pontosan melyik magyar jogintézmény(ek) keretében kívántak eleget tenni. Feltehetően figyelemmel voltak arra a magyar jogi „infrastruktúrára”, amely a szabályozási kötelezettség aktiválódásakor rendelkezésre állt. Így az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdésének alapvetően az elítéléshez kapcsolódó foglalkoztatási tilalmakkal, míg a 27. cikk 3. bekezdésének a foglalkozástól eltiltás büntetőjogi büntetésével kívánhattak megfelelni.

Ezen jogalkotói szándék (amely esetünkben az indokolás fenti hiányossága miatt csak feltételezhető) sem változtat azonban azon, hogy a jogintézmények viszonyára tekintettel az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdéséből eredő szabályozási kötelezettséget ténylegesen (és másodlagosan) akár a foglalkozástól eltiltás büntetése, míg az ET Egyezmény 27. cikk 3. bekezdéséből eredőt pedig a foglalkoztatási tilalom is teljesíthette.

⁴⁴ A T/5034. számú törvényjavaslat általános indokolása.

Az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdéséből eredő kötelezettségek

Az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdéséből eredő kötelezettséget elsősorban a büntetőjogi elítéléshez kapcsolódó foglalkoztatási tilalmakra vonatkozó rendelkezések teljesítették. Ezek hatóköre számos vonatkozásban meg is haladta a nemzetközi kötelezettséget, így különösen

- ♦ azon esetekben, amikor már a büntetőeljárás megindítása is foglalkoztatási tilalom alapját képezte;
- ♦ amikor a foglalkoztatási tilalom a munkáltató tevékenységére tekintettel olyan munkakört érintett, amelyben a dolgozó 18. életévét be nem töltött személlyel nem állt kapcsolatban;
- ♦ amikor valaki az érintett foglalkozást az elítélésekor már gyakorolta, azaz nem csak jelentkezett az állásra.

A magyar szabályozás szerint a foglalkoztatási tilalom a mentesítéstől számított meghatározott ideig tartott, így összhangban volt az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdésével, amely – magyarázó jelentéséből is kitűnően – nem követelte meg annak végleges tartamát.

Az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdéséből eredő alapvetően foglalkoztatási tilalomra vonatkozó szabályozási kötelezettséget a magyar jog a foglalkozástól eltiltás magyar szabályozása [azon belül is a Btk. 52. § (3) bekezdése] segítségével is teljesíthette. Ennek a Kúria által alkalmazott és értelmezett (2017. július 8. napjától hatályos) szabályozása végleges hatályú eltiltásról rendelkezett, így meg is haladta az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdéséből eredő szabályozási kötelezettséget.

Számos esetben pedig az is megállapítható volt, hogy az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdéséből eredő kötelezettséget a magyar jogban a foglalkoztatási tilalmak és a foglalkozástól eltiltás párhuzamosan teljesítette.

Az ET Egyezmény 27. cikk 3. bekezdése és a Btk. 52. §-a

Az ET Egyezmény 27. cikk 3. bekezdéséből eredő szabályozási kötelezettséget alapvetően a Btk. 52. § (1) bekezdése szerinti foglalkozástól eltiltás teljesítette, hiszen a törvény kiszabásának feltételeként határozza meg azt, hogy a foglalkozás az elkövetéssel kapcsolatos legyen.

A Btk. 52. § (3) bekezdése viszont, mivel annak alapján az eltiltással érintett foglalkozásnak nem kell az elkövetéshez kapcsolódnia, kívül esik az ET Egyezmény 27. cikk 3. bekezdésében meghatározott nemzetközi kötelezettség hatókörén.

A magyar jogszabályok értelmezése

Az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdése és a magyar jog foglalkoztatási tilalmai

Az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdése a büntetőjogi elítéléshez kapcsolódó foglalkoztatási tilalmakra vonatkozó rendelkezések értelmezése kapcsán számításba jön. Természetesen csak abban az esetben, ha a konkrét ügyben a magyar jog rendelkezései átfedésben vannak az ET Egyezményből eredő kötelezettséggel.

Az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdése és a magyar jog foglalkozástól eltiltásának értelmezése

Az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdése a Btk. 52. § (3) bekezdése szerinti foglalkozástól eltiltás büntetés nemzetközi szerződéssel harmonikus értelmezése körében is releváns lehet. Még akkor is, ha az abban foglalt nemzetközi szabályozási kötelezettség alapvetően egy másik jogintézményre (a büntetőjogon kívüli, de elítéléshez kapcsolódó foglalkoztatási tilalmakra) vonatkozik. Ennek oka az, hogy az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdésében szereplő foglalkoztatási tilalomra vonatkozó szabályozási kötelezettséggel (ahogy a magyar jog foglalkoztatási tilalmaival is) a foglalkozástól eltiltás magyar szabályozása (részleges) átfedésben van.

Az átfedéssel érintett körben azonban az egyik jogintézmény (foglalkozástól eltiltás) tekintetében csak abban az esetben lehet szó a nemzetközi szerződéssel harmonikus értelmezésről, ha a magyar jog a másik jogintézményre (a foglalkoztatási tilalomra) vonatkozóan ezzel párhuzamos rendelkezést nem tartalmazna (vagy az nem felelne meg az ET Egyezményből eredő szabályozási kötelezettségnek). Amennyiben viszont a magyar jogban léteznek foglalkoztatási tilalomra vonatkozó rendelkezések (és azok megfelelnek az ET Egyezményből eredő

szabályozási kötelezettségnek), akkor a foglalkozástól eltiltásról szóló magyar szabályok tekintetében az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdésével harmonikus értelmezés szükségessége nem merül fel. Ekkor ugyanis a magyar jog annak egészét tekintve megfelel a nemzetközi egyezménynek, így nincs indok arra, hogy a jogalkalmazók a magyar állam által vállalt szabályozási kötelezettségnek a foglalkozástól eltiltás értelmezésével tegyenek eleget.

Erre figyelemmel a Btk. 52. § (3) bekezdését – a Kúria álláspontjával szemben – nem kellett és nem is lehetett volna az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdése alapján értelmezni.

A Btk. 52. § (3) bekezdés 2017. július 8. napjától hatályos szabályozása tekintetében pedig azért sem, mert annak tartalma (a végleges eltiltás következtében) meghaladta az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdéséből eredő szabályozási kötelezettséget.

Az ET Egyezmény 27. cikk 3. bekezdése és a foglalkozástól eltiltás

Az ET Egyezmény 27. cikk 3. bekezdésének, mivel annak alapján az eltiltással érintett foglalkozásnak az elkövetéshez kell kapcsolódnia, csak a Btk. 52. § (1) bekezdése szerinti (az elkövetéssel kapcsolatos) foglalkozástól való eltiltás értelmezésénél lehetett volna jelentősége. Ezzel szemben a Btk. 52. § (3) bekezdése szerinti (az elkövetéssel nem feltétlenül kapcsolatos) foglalkozástól való eltiltásnál nem. Az utóbbi rendelkezés 2017. július 8. napjától hatályos szabályozása tekintetében pedig azért sem, mert annak hatóköre (a végleges eltiltás következtében) is meghaladta az ET Egyezmény 27. cikk 3. bekezdéséből eredő (kifejezetten ideiglenes eltiltással is teljesíthető) szabályozási kötelezettséget. Így – legalábbis a harmonikus értelmezés kapcsán⁴⁵ – nem tekinthető problematikusnak az, hogy a Kúria precedensértékű határozatai és büntető kollégiumának véleménye a Btk. 52. § (3) bekezdése kapcsán nem hivatkozott az ET Egyezmény 27. cikk 3. bekezdésére.

⁴⁵ A nemzetközi szerződés értelmezése tekintetében viszont a 27. cikk 3. bekezdésére – amint arra fentebb utaltunk – figyelemmel kellett volna lenni.

ÖSSZEGZÉS

A büntető jogszabályok nemzetközi szerződéssel harmonikus értelmezésének hazánkban mindenképpen az egyik mérföldköve volt, amikor a foglalkozástól eltiltás büntetés egyik [a Btk. 52. § (3) bekezdése szerinti] esetkörének értelmezésébe a Kúria precedensértékű döntései, illetve kollégiumi véleménye bevonta a gyermekek szexuális kizsákmányolása és szexuális zaklatása elleni egyezményt. A Kúria ennek során láthatóan fel kívánta tárni a releváns nemzetközi kötelezettségek jellegét és tárgyát is, de ezen törekvése – sajnálatos módon – több vonatkozásban nem járt sikerrel.

Egyrészt nem volt figyelemmel arra, hogy az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdése alapján a nemzetközi kötelezettség hatóköre korlátozott, azaz a nemzeti jogtól függ. Ha viszont a részes államnak eleve „nemzeti jognak” megfelelően kell a nemzetközi egyezménynek megfelelnie, akkor igen nehéz (csaknem lehetetlen) a harmonikus értelmezés körében kiválasztani azon normatartalmat, amelyik a nemzetközi egyezménynek jobban megfelel.

Másrészt a Kúria nem fordított figyelmet arra, hogy az ET Egyezményben párhuzamosan szerepelnek a foglalkoztatási tilalmakra és a foglalkozástól eltiltás büntetésre vonatkozó rendelkezések. Ha ugyanis ezt észleli, akkor látható lett volna az is, hogy nem az ET Egyezménynek a Kúria által hivatkozott 5. cikk 3. bekezdése, hanem a 27. cikk 3. bekezdés b) pontja kötelezi a részes államokat a foglalkozástól eltiltás szabályozására. Ez utóbbi viszont csak olyan esetekre nézve érvényesül, amikor az elkövetés kapcsolatos volt az érintett foglalkozás gyakorlásával.

A magyar jog foglalkozástól eltiltásra vonatkozó rendelkezését [Btk. 52. § (3) bekezdés, hatályos 2017. december 1. napjától] a Kúria az ET Egyezmény foglalkoztatási tilalmakra vonatkozó rendelkezése (5. cikk 3. bekezdése) alapján értelmezte. Ez nem önmagában, hanem csak azért tekinthető módszertanilag problematikusnak, mert az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdéséből eredő nemzetközi kötelezettséget a foglalkoztatási tilalmak magyar szabályozása is teljesíti (sőt azt meg is haladja). Így viszont nem kellett (és nem is lehetett) az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdéséből eredő szabályozási kötelezettségnek a foglalkozástól eltiltás szabályainak értelmezésével eleget tenni.

Az ET Egyezmény 5. cikk 3. bekezdése a magyarázó jelentés kapcsolódó része alapján bizonyosan nem követeli meg azt, hogy a nemzeti jog az illetőt véglegesen elzárja a foglalkozás gyakorlásától. Ennek ellenére a precedensértékű

döntések, illetve kollégiumi vélemény az ET Egyezmény ezen rendelkezésére – módszertanilag aggályosan – egy olyan hazai szabályozás [Btk. 52. § (3) bekezdés, hatályos 2017. december 1. napjától] értelmezésénél hivatkozott, amely szerint a foglalkozástól eltiltás végleges.

A jövőre nézve csak remélni lehet, hogy az elemzett ítéletek és a kollégiumi vélemény örökségeként a belső büntetőjog nemzetközi jog felé fordulásának üdvözlendő igénye marad meg, de kiküszöbölődnek (gyermekbetegségnek bizonyulnak) a nemzetközi szerződéssel harmonikus értelmezés azon módszertani hibái, amelyekre tanulmányomban rámutattam.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÁRÁNYOS Bernadett (2020): Kényes egyensúlyozás az ingoványos talajon, avagy az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéleteinek jelentősége a büntető jogalkalmazásban. *Magyar Jog*, 67(6), 347–357.
- BÁRD Károly – BÁRD Petra (2017): Összhang vagy kollízió? Hol tart Magyarország 25 évvel az EJEE-hez való csatlakozás után a strasbourgi elvárásoknak való megfelelésben? *Állam- és Jogtudomány*, 58(4), 10–40.
- BÁRD Petra (2012): Strasbourg kontra Magyarország avagy az Európai Emberi Jogi Egyezmény esete a magyar jogrenddel a Fratanoló ügy kapcsán. In *Kriminológiai Közlemények*. 71. kötet. Budapest: OKRI, 145–204.
- BÉKÉS Ádám (2014): Életfogytig tartó vita? – Tennivalók egy strasbourgi döntés kapcsán, *Iustum Aequum Salutare*, 10(2), 5–12. Online: <https://ias.jak.ppke.hu/20143sz/01.pdf>
- BLUTMAN László (2017): Büntető jogegységi határozat a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről. A nemzetközi jog a büntetőeljárásban. *Jogesetek Magyarázata*, 8(3), 33–39.
- BRUHÁCS János – KIS Kelemen Bence – MOHAY Ágoston (2013): *Nemzetközi jog*. Budapest: Ludovika.
- GÁL Andor (2019): *A jogos védelem teleologikus megközelítésben*. Szeged: Iurisperitus.
- HOFFMANN Tamás (2011): A nemzetközi szokásjog szerepe a magyar büntetőbíróságok joggyakorlatának tükrében. *Jogelméleti Szemle*, (4), 72–98.
- HOFFMANN, Tamás (2013): Trying Communism through International Criminal Law? The Experiences of the Hungarian Historical Justice Trials. In HELLER, Kevin – SIMPSON, Gerry (szerk.): *The Hidden Histories of War Crimes Trials*. Oxford: Oxford University Press, 229–247. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199671144.003.0011>
- HOFFMANN Tamás (2022): A nemzetközi büntetőjogi normák alkalmazásának kihívásai a magyar bírósági gyakorlatban. In BÁRD Petra (szerk.): *Liber Amicorum Bárd Károly*. Budapest: L'Harmattan, 158–172. Online: <https://doi.org/10.56037/978-963-414-843-2>
- JAKAB András – FRÖHLICH Johanna (2014): Alkotmányjogi érvelés az Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Alkotmánybírósági Szemle*, 5(2), 83–103.

- KARSAI Dániel (2014): Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről. *Jogesetek Magyarázata*, 5(1), 70–77.
- KOVÁCS Péter (2016): *Nemzetközi közjog*. Budapest: Osiris.
- LÉVAY Miklós (2012): Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről. *Jogesetek Magyarázata*, 3(3), 74–78.
- MOHÁCSI, Péter – POLT, Péter (1996): Estimation of War Crimes and Crimes Against Humanity According to the Decision of the Constitutional Court of Hungary. *International Review of Penal Law / Revue internationale de droit penal*, 55(1–2), 333–344.
- MOLNÁR Tamás (2012): Két kevésbé ismert nemzetközi jogforrás helye a belső jogban: a nemzetközi bíróságok döntései, valamint az egyoldalú állami aktusok esete a magyar jogrendszerrel. *Közjogi Szemle*, 5(3), 1–7.
- MOLNÁR Tamás (2013): *A nemzetközi jogi eredetű normák beépülése a magyar jogrendszerbe*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus – Dóm.
- NAGY Károly (1999): *Nemzetközi jog*. Budapest: Püski.
- POLT Péter (1989): Nemzetközi bűnözés, nemzetközi büntetőjog. *Belügyi Szemle*, 27(5), 28–34.
- POLT Péter (1992): Nemzetközi büntetőjog és emberi jogok. *Társadalmi Szemle*, 47(10), 45–53.
- POLT Péter (2019): Nemzetközi bűnügyi együttműködés újabb fordulat előtt. *Miskolci Jogi Szemle*, 14(2/2. Klnsz.), 331–340. Online: www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/6603/31_polt-peter_t%C3%B6rdelt.pdf
- SULYOK Gábor (2012): A nemzetközi jog és a belső jog viszonyának alaptörvényi szabályozása. *Jog–Állam–Politika*, 4(1), 17–60.
- SZOMORA Zsolt (2013): Dogmatikai és alkotmányjogi megjegyzések a gyűlölet-bűncselekmények büntetőjogi szabályozásához. *Belügyi Szemle*, 61(12), 36–51. Online: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.12.v61.i2013.pp36-51>

Horgos Livia

GONDOLATOK AZ ÜGYÉSZSÉG DISZKRECIONÁLIS JOGÁRÓL

Az állam fogalma és viszonya polgáraihoz
egyszersmind jogalapja a büntetésnek,
mert az állam, amely lemondana a bünte-
tés jogáról és nem teljesítené a büntetési
kötelezettségét megszűnne állam lenni.

VÁMBÉRY RUSZTEM¹

Nagy örömömre szolgált e kötet szerkesztőinek a felkérése, hogy a Polt Péter egyetemi tanár 70. születésnapjára készülõ ünnepi kötetben tanulmányommal köszönthetem a jubiláns oktatót, jogtudóst és szakembert. E jeles esemény alkalmával tanulmányomban bemutatom a jogállami büntetéshez való jog – ius puniendi – tartalmi elemein keresztül a jogalkotó jogszabályi felhatalmazása alapján a jogalkalmazásban realizálódó ügyészi diszkrecionális jog szerepét, jelentőségét és az alkotmányos jogállam büntetőjogi rendszerének szűkebb értelmében vett büntető eljárásjogra való hatását napjainkban.

A IUS PUNIENDI FOGALMA ÉS AZ ÁLLAM BÜNTETŐHATALMA

Az újkortól kezdődően a jogrendet sértő és veszélyeztető cselekményekkel szembeni büntetőigény érvényesítése állami feladattá lett, ami azt eredményezte, hogy a büntetéshez való jog – ius puniendi – az állam monopóliumává vált. Napjainkban egyetemesen elismert tény, hogy az államnak joga van büntetni, és a ius puniendi funkcionális szerepe megváltozott, különösen a jogállami követelmények és garanciák rendszerében.

¹ VÁMBÉRY 1913: 39.

Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a „demokratikus jogállamban a büntető hatalom az állam – alkotmányosan korlátozott – közhatalmi jogosítványa a bűncselekmény elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonása. Ebben a büntetőjogi rendszerben a bűncselekmények a társadalom jogi rendjének sérelmeként szerepelnek és a büntetés jogát az állam gyakorolja.”² A jogállam továbbra sem mond le az őt megillető büntetőjogi igényről. Ezt a célt azonban más eszközökkel valósítja meg. A jogállamban bizonyos átgondolt kompromisszumok, engedmények realizálásával az állam büntetéshez való jogának észszerű átértelmezése, tartalmának újragondolása megy végbe. A jogállamban a büntetéshez való jog tartalmának kiszélesedése kiemelten releváns mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás számára. Ez különösen annak tükrében érzékelhető, ahogy a honi alkotmányos jogállam fokozatosan teret enged büntetőjogi rendszerében az opportunitásnak és ezzel együtt az alaki igazságnak.³

Blaskó Béla megfogalmazásában a *ius puniendi* „az államot megillető, alkotmányosan kötött, szabályozott és biztosított büntetőhatalom”.⁴ Gellér Balázs és Ambrus István megfogalmazásában a *ius puniendi* az állam büntetőhatalma. Ennek értelmében a *ius puniendi* az államnak az a joga, „hogy bizonyos magatartásokat kriminalizáljon, és ezzel ezek elkövetőit felelősségre vonja, valamint velük szemben büntetést vagy büntetőjogi intézkedést alkalmazzon”.⁵

Felfogásomban a *ius puniendi* az állam közösségek feletti természetéből adódó ténylegesen gyakorlandó és gyakorolt jog, amelyhez szorosan kapcsolódik az *obligatio puniendi*. A büntetőhatalom gyakorlása és a büntetőjogi igény érvényesítése az államnak ugyanis nemcsak joga, hanem kötelezettsége is. Ez a jogállami büntetőhatalom belső és külső korlátainak a kiépülésével és erősödésével egyidejűleg értelmezhető.⁶

AZ ÁLLAMI BÜNTETŐHATALOM KORLÁTAI

Szabó András szerint „[az] alkotmányos jogállam a jogsértésekre csak jogállami módszerekkel reagálhat, és így senkitől sem tagadhatja meg a jogállami

² 40/1993. (VI. 30.) AB határozat.

³ HORGOS 2021: 107, 211.

⁴ BLASKÓ–BUDAHÁZI 2019: 17.

⁵ GELLÉR–AMBRUS 2017: 19.

⁶ HORGOS 2021: 211.

garanciákat. Ezek a garanciák ugyanis mindenkit megilletnek.”⁷ E garanciák pedig a jogállam büntetőhatalmának korlátait is biztosítják. Finszter Géza szerint a büntetőhatalom egyik korlátja a közjog,⁸ további korlát Ligeti Katalin és Pallagi Anikó álláspontja szerint a büntetőpolitika⁹ is. A büntetőpolitika meghatározza, hogy a végrehajtó hatalom milyen javaslatot terjeszt elő a parlamentben a büntetőtörvényekre, és azt milyen tartalommal fogadják el.¹⁰

A büntetőpolitikák által közvetített kodifikációs irányelvek – a hatékonyság, a gyorsaság, az egyszerűség, a korszerűség, a koherencia és a célszerűség – a 2018. július 1. napjával hatályba lépett 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) rendelkezéseit mindinkább áthatják. Ezeknek az irányelveknek az érvényre juttatására irányuló törekvés azonban nem eredményezheti az eljárási garanciák sérelmét.

Korlátnak tekinthetők még az – anyagi¹¹ – igazság megismerésére vonatkozó követelmény megvalósulását akadályozó tényezők is. Ezek meghiúsíthatják, hogy a büntetőbíróság eljusson a bizonyosság szintjéhez, és döntésében bűnösséget állapítson meg. Az is akadály lehet még, hogy a bűncselekmény nem jutott a hatóság tudomására, avagy a nyomozási – és ezen belül most már a vizsgálati – szakasz befejezése nem eredményezte, hogy a közvádló vádat tudjon emelni.¹²

Az állami monopóliumú büntetőhatalom korlátai erősítik az igazságszolgáltatást, egyben biztosítékaik az igazság és bizonyosság szintje megállapításának, a büntető jogszabályok érvényre juttatásának és a büntető igazságszolgáltatás törvényességének.¹³

„Az alkotmányos alapjogok és alkotmányos védelmet élvező szabadságok miatt a közhatalom csak alkotmányos felhatalmazással és alkotmányos indokkal avatkozhat be az egyén jogaiba és szabadságába. [...] A büntetőjog tilalmi és előírásai, különösen pedig a büntetések mind alapjogot vagy alkotmányosan

⁷ SZABÓ 2010: 116.

⁸ FINSZTER 2014: 137.

⁹ Ligeti Katalin nézete szerint a büntetőpolitika összetevői: a büntetőjog-politika, a büntető igazságszolgáltatási politika és a büntetés-végrehajtási politika. Részletesebben lásd: LIGETI 2009. Lásd erről még: PALLAGI 2014: 28.

¹⁰ FINSZTER 2014: 142.

¹¹ Álláspontom szerint már idesorolható az alaki igazság megismerésére vonatkozó követelmény megvalósulását akadályozó tényező is, hiszen az opportunitás egyre nagyobb térhódításával – a Be. rendelkezéseivel – az alaki igazság ismertetőjelei mind jobban előtérbe kerülnek.

¹² FINSZTER 2014: 141–142.

¹³ HACK 2008: 164.

védett jogot és értéket érintenek. A törvénnyel történő elkerülhetetlen, szükséges és arányos korlátozás az alapja és alkotmányos értelme a büntetőjogi büntetés (a büntetőjogi beavatkozás) olyan magyarázatának, hogy az végső eszköz a jogkövetkezmények között.”¹⁴

A IUS PUNIENDI TARTALMI ELEMEI, A LEGALITÁS, AZ OFFICIALITÁS ÉS AZ OPPORTUNITÁS ELVE

A ius puniendi jogállami tartalmának alapját a jog uralma képezi, amelyet az Alaptörvény rendelkezései hatnak át, és az egész jogrendszerre kötelező erejűek.

Nézetem szerint a ius puniendi tartalma a jogállam alapvető tartalmi elemeitől – elméletileg – annyiban eltérő fogalom, hogy a ius puniendi jogállami tartalmi elemei az állam büntetőhatalmának érvényesítése során a büntető igazságszolgáltatásban teljesednek ki.

A ius puniendi jogállami tartalmi elemei így különösen: az alkotmányosság; a törvényesség; az igazságosság; a jogbiztonság; a tisztességes eljárás követelménye (fegyverek egyenlőségének elve); a büntetőjog és a büntető eljárásjog garanciális elvei, így a funkciómegosztáson és a rendeltetésszerű joggyakorláson alapuló eljárás; és az ügyészi tevékenység legalitásának elve is.

Lényeges, hogy a felsoroltak körében az – anyagi, illetve legalább az alaki – igazság megállapításának az igénye is „szem előtt van tartva”.¹⁵ Ez nem ellentétes, sőt éppen, hogy összhangban van a legalitás¹⁶ (törvényesség) és az opportunitás¹⁷ (célszerűség) harcában, jóllehet az opportunitás egyre nagyobb térhódításával. Amíg a büntetőhatalom gyakorlásának törvényes alapját a büntetőjog – jogalkotó szándékait megtestesítő – rendelkezései képezik, addig a büntetőhatalom érvényesítésének törvényes kerete a büntető eljárásjog, amely a jogalkalmazásban az igazságszolgáltatási tevékenységhez köthető.¹⁸

Az opportunitás segíti a ius puniendi jogállami tartalmi elemei realizálódását. Ezért szükséges legalább szűken érinteni a legalitás, az officialitás és majd az opportunitás elvének összefüggéseit.

¹⁴ 11/1992. (III. 5.) AB határozat.

¹⁵ 2017. évi XC törvény a büntetőeljárásról (Be.) Preambulum.

¹⁶ KIRÁLY 1986: 205. A „legalitás elve parancs a bűnüldöző hatóságok számára”. BÁRD 1987: 66.

¹⁷ Tóth Mihály szerint „[a] legalitás kötelezettsége alóli kivétel az opportunitás, amikor a jogalkotó felmentést ad a köteletség teljesítése alól, gyakran bizonyos célszerűségi okból”. BÁNÁTI et al. 2009: 42.

¹⁸ HORGOS 2021: 212.

A magyar büntetőeljárás tradicionálisan a legalitás elvén alapul, amely – szoros összefüggésben az officialitás elvével együtt – egy hosszabb történelmi folyamat eredményeként alakult ki.¹⁹ Mindkét elv azóta létezik, amióta „az állam a társadalmi sérelem eszméjét kapcsolja a büntetthez”,²⁰ azaz a büntetőjog közjogi jellegének elismerésével.

Király Tibor megfogalmazásában a legalitás a büntetőeljárásban megvalósítandó büntetőjogi követelmény, amelynek egyik eleme arra vonatkozik, hogy a bűncselekmények, vagyis minden bűncselekmény miatt alkalmazni kell a büntetőtörvényt, a másik pedig, hogy csak bűncselekmény miatt.²¹ A legalitás követelménye, hogy a nyomozó hatóságok kivétel nélkül derítsenek fel minden bűncselekményt és elkövetőt (felderítési/bűnüldözési kötelezettség); az ügyész minden esetben emeljen vádat, ha a bírósági eljárás megindításának ténybeli és jogi feltételei fennállnak; a bíróság a bűncselekményre büntetést alkalmazzon. Király szerint az officialitás (az eljárás megindítása és lefolytatása hivatalból) értelmében a legalitásból eredő tevékenység a hatóságok feladata, hangsúlyozza a legalitás és az officialitás elve közötti korrelációt, és hogy a legalitás legjobban az officialitás által érvényesíthető.²²

Erdei Árpád szerint a legalitás és az officialitás közvadas ügyekben az ügyészre vonatkozó egységes parancs, amely a nyomozó hatóságra is kiterjed. Az eljárási feladatok megosztására irányuló kötelezettség garanciájaként azonban csak kivételes esetben érvényesül legalitás-officialitás a bíróság vonatkozásában, mivel alapjában a bíróság csak indítvány, azaz vád alapján jár el, hiszen alapvető feladata az ítélezés.²³

Elek Balázs leszögezi, hogy a legalitás elve tulajdonképpen az officialitás elvének egyik megnyilvánulása, de azt nem meríti ki. A legalitás elve a törvény előtti egyenlőség és a jogbiztonság követelményéből fakad, és azt követeli meg, hogy minden egyes bűncselekmény elkövetését felelősségre vonás kövesse.²⁴

A Be. a legalitás elvén alapuló, terheltközpontú, amely garanciákkal védi a terhelt eljárási jogi helyzetét. E szempontokra tekintettel van az egész büntetőeljárás kialakítva és felépítve, hiszen a terhelt büntetőjogi felelősségéről kell dönteni főszabály szerint a bíróságnak. A legalitás elve alapjaiban a sértett jogi

¹⁹ KIRÁLY 1986: 201.

²⁰ Indokolás a M. Kir. Igazságügyi Miniszter által az 1892–1897-i országgyűlés negyedik ülészakájában a Képviselőház elé terjesztett Bűnvádi Perrendtartás törvényjavaslatához, 148.

²¹ KIRÁLY 1986: 205.

²² KIRÁLY 2000: 115.

²³ ERDEI 2004: 168.

²⁴ ELEK 2012: 27.

helyzetét is erősíti a büntetőeljárásban, azonban e rendszer tiszta formában nem biztosít elegendő eljárási jogosultságot a számára. A legalitás soha nem vált tiszta formává a történi fejlődés során, hiszen ennek nem lehet teljesen érvényt szerezni, és a hivatalból való eljárás elve sem működik töretlenül. A legalitás elvének kivételt nem tűrő, minden esetre történő kötelező érvényesítése nem teljesíthető és elviselhetetlen terhet jelentene a büntető igazságszolgáltatásban az eljáró hatóságok számára.²⁵

AZ OPPORTUNITÁS VISZONYA AZ ÜGYÉSZSÉG DISZKRECIONÁLIS JOGKÖRÉHEZ

Király Tibor álláspontja szerint a legalitás mellőzésének a törvény akkor ad teret, ha a célszerűség, hasznosság szempontjait a jogpolitika meghatározza, ekkor a legalitással szemben érvényesülő célszerűség az eljárásban az opportunitás.²⁶

Erdei Árpád megfogalmazásában az opportunitás elve összefügg az általános közvádloi feladatok ellátása körében bizonyos diszkrecionális jogkör gyakorlásával, amelynek terjedelme jogrendszerfüggő. Hazánkban a jogalkotó a jogrendszert úgy határozta meg, hogy az ügyész a legalitás elvének alkalmazásától egyes esetekben eltekinthet vagy köteles eltekinteni – amennyiben a törvényben meghatározott kivételek megállapíthatók –, ám a kivételek egyikénél vagy másíkanál éppen a feltétel beálltát saját mérlegelésével állapítja meg.²⁷

A vádemelés részbeni mellőzésénél a célszerűségi megfontolás már különösen az ügyész feladata. A célszerűség itt „perökonómiai” természetű, amelynek mérlegelését – bár annak szempontjait meghatározza – a jogalkotó nem tartja fenn magának. A vádemelés elhalasztása (mostani nevén feltételes ügyészi felfüggesztés) esetén kiteljesedik az ügyész diszkrecionális jogköre; a mérlegelést ugyancsak törvényi útmutatás alapján végzi az ügyész.²⁸

Herke Csongor szerint a legalitás és az opportunitás tehát végső soron nem más, mint a mérlegelési jogkör hiánya vagy megléte. Kifejti, hogy a törvényhozó felelőssége a legalitás és opportunitás közötti jogállamilag elfogadott kompromisszum kialakítása.²⁹

²⁵ HORGOS 2021: 97.

²⁶ KIRÁLY 2000: 118.

²⁷ ERDEI 2004: 172.

²⁸ ERDEI 2004: 174.

²⁹ HERKE 2011: 38–39.

Elek Balázs álláspontja szerint az opportunitásnak egyre nagyobb tér nyílik, amely lassan átveszi a legalitás elvétől az elsőbbséget, és a hangsúly az előzetes eljárásra tevődik át, a bírósági eljárás érdemi szerepe pedig fokozatosan csökken. A Be. az officialitás (és a legalitás) elve maradéktalan alkalmazásának a követelménye alól célszerűségi okból – a törvényben taxatíván felsorolt esetekben – kivételt enged. Feljogosítja a büntetőügyekben eljáró hatóságokat arra, hogy mellőzzék a bűncselekmény üldözését, a vádemelést, illetve az elbírálást annak ellenére, hogy büntetőeljárási akadály nem áll fenn. Ezek az úgynevezett opportunitás esetei.³⁰

Finszter Géza értelmezésében az opportunitás szűkebb értelemben azon anyagi, eljárásjogi intézményeknek és büntetőpolitikai elveknek az összessége, amelyek alapján lehetséges a büntető igazságszolgáltatási útról történő elterelés, akár a bíróságon kívüli megegyezés vagy enyhébb jogkövetkezmény alkalmazása, amelyek egyben az eljárások egyszerűsítését is eredményezik.³¹

Az államot megillető büntetőhatalom gyakorlása alól a jogalkalmazás során realizálódnak kivételek, mégpedig a jogalkotó jogszabályi felhatalmazása alapján. Az opportunitás egyes eseteiben törvényi felhatalmazás és a feltételek fennállásakor az ügyészség mérlegelés alapján a célszerűség elvének megfelelően nem emel vádat. Ez különösen az ügyész diszkrecionális joga, amely a bírósági út elkerülését lehetővé tevő jogosultságában testesül meg. Így a legalitás elve alapján a döntés nem bírósági eljárásban születik meg, ezért a vád, a védelem és az ítélezés mint funkció nem különül el, a fegyveregyenlőség, a nyilvánosság és a közvetlenség elvei nem érvényesülhetnek.

AZ ÜGYÉSZSÉG DISZKRECIONÁLIS JOGÁNAK KISZÉLESEDÉSE NAPJAINKBAN

Polt Péter szerint:

„A büntetőpolitikai hangsúlyok már az új eljárási törvény hatálybalépését megelőzően is fokozatosan áttevődtek a »hagyományos« vádemelésről az elterelő, illetve a sértetti reparációt eredményező intézmények alkalmazására, az új törvény ezen irányt erősítette tovább. Az új eljárás ennek szellemében

³⁰ ELEK 2012: 24, 27.

³¹ FINSZTER 2014: 147.

kiemelt jelentőséget tulajdonít a terhelt együttműködésének, amely önkéntes beismerésre adhat lehetőséget. Mindebben az eljárás valamennyi résztvevője és a társadalom egésze is érdekelt, hiszen a büntetőeljárás során eljáró hatóságok oldalán idő- és költségmegtakarítást, a terhelt oldalán enyhébb szankcionálást, a sértett számára pedig biztos jóvátételt eredményezhet.”³²

Álláspontja szerint az ügyészség a Be. alapján „– *ám a korábbi törvényhez képest eltérő hangsúlyokkal* – a kezdetétől fogva résztvevője a büntetőeljárásnak, a büntetőjogi tevékenysége emellett új elemekkel egészült ki.”³³

A Be.-ben bevezetett új nyomozási intézményrendszerben az ügyészségi döntés már a nyomozás részét képezi. Az ügyészségnél a vizsgálat kezdetén már felmerülhet – de befejezésével dönteni kell –, hogy él-e a Be.-ben biztosított oportunitás lehetőségével, azaz a vádemelés alternatíváinak alkalmazásával, vagy vádat emel. A Be.-ben bevezetett intézményrendszer alapja az, hogy az ügyészség érdemi rendelkezése alatt álló megszüntetési lehetőségek (közvetítői eljárás, feltételes ügyészi felfüggesztés, vádemelés meghatározott módjával kapcsolatos döntés)³⁴ alapvetően a terhelt beismeréséhez, előzetes vagy utólagos hozzájárulásához kötöttek.

Bérces Viktor megfogalmazásában az ügyészi szakaszt magába foglaló vizsgálati szakasz napjainkban az egyszerűsítő, illetve a gyorsított eljárások lefolytatásának fő helyszíne lett. Amennyiben a hivatkozott jogintézmények törvényi feltételei fennállnak, a további nyomozási cselekmények „okafogyottá” válnak.³⁵

³² POLT 2021: 326.

³³ POLT 2021: 326.

³⁴ Be. 404. § (2) „Az ügyészség

a) közvetítői eljárás céljából az eljárás felfüggesztését, illetve a közvetítői eljárás eredményéhez képest az eljárás megszüntetését,

b) feltételes ügyészi felfüggesztés alkalmazását és annak eredményéhez képest az eljárás megszüntetését,

c) a gyanúsított együttműködésére tekintettel – a 399. § (1) bekezdésében meghatározott okból – az eljárás megszüntetését, illetve – a 382. § (1) bekezdésében meghatározott okból – a feljelentés elutasítását, illetve

d) vádemelés esetén a XCVIII. és C. Fejezetben meghatározott külön eljárás érdekében szükséges intézkedések megtételét helyezheti kilátásba, ha a felsorolt intézkedések vagy határozatok e törvényben meghatározott – a bűncselekmény elkövetésének beismerésén, illetve az együttműködésen kívüli – feltételei fennállnak.”

³⁵ BÉRCES 2023: 3195–3196.

*Ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése*³⁶

A vádemelés alternatívái közé sorolt – az ügyészség diszkrecionális jogköréhez kapcsolódó – ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezésével a Be. ezen túllépve közvetlenül annak is megteremtette a lehetőségét, hogy az ügyészség és a védelem kezdeményezőként is fellépessen az eljárás befejezésével kapcsolatos döntés előre láthatóvá tétele végett. E jogintézmény alkalmazásának alapvető feltétele a személyre szóló megalapozott gyanú közlése. Az ügyészség a nyomozás során bármikor közölheti a gyanúsítottal, hogy milyen meghatározott intézkedés alkalmazására vagy határozat meghozatalára lát lehetőséget abban az esetben, ha a gyanúsított a bűncselekmény elkövetését beismeri.

*Egyezség a bűnösség beismeréséről*³⁷

E jogintézmény esetében az ügyészség, a terhelt és a védő a nyomozás során, de még a vádemelés előtt formális egyezséget köt.

Korlátja, hogy az ügyészség által megállapított tényállás és jogi minősítés nem tárgya a megállapodásnak, csak a büntetés kiszabására irányul, azaz arra, hogy az ügyészség, a terhelt és a védő milyen nemű, mértékű vagy tartamú büntetést vagy intézkedést vesz tudomásul. Ezt a bíróság jóváhagyja vagy megtagadja (a benne foglaltak alakítása nélkül, így tudja az ügyészség garantálni az egyezség tartalmát).

A büntetés vagy az intézkedés nemének és mértékének, illetve tartalmának meghatározásánál a Btk. egyezségkötésre tekintettel biztosított anyagi jogi kedvezménye mellett a büntetés enyhítésére, illetve a végrehajtás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezései is alkalmazhatók.³⁸

E jogintézmény alkalmazása során a Be. a terhelti együttműködést tette fokozottá, hiszen egy, a tisztességes eljárás követelményeinek is megfelelő konszenzuális eljárás az állam oldalán idő- és költségmegtakarítást, a terhelt oldalán enyhébb szankcionálást, a sértett oldalán biztos jóvátételt, míg a társadalom szempontjából azt eredményezi, hogy a bűncselekmény elkövetőjét biztosan felelősségre vonják.

³⁶ Be. 404–406. §.

³⁷ Be. 407–411. §.

³⁸ A 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról.

A közvetítői eljárás³⁹

A közvetítői eljárás a gyanúsított és a sértett megegyezésén alapul, és *önkéntes hozzájárulásukkal alkalmazható eljárás*. A Be. a korábbi szabályozásnál tágabb körben tette alkalmazhatóvá e jogintézményt, hiszen már bármely bűncselekmény esetén helye lehet. Már nemcsak a tevékeny megbánás anyagi jogi büntethetőséget megszüntető vagy más kedvezményt engedő okkal összefüggésben alkalmazható, hanem attól függetlenül mindaddig, amíg a közvetítői eljárás céljai elérhetők. A közvetítői eljárás sikeressége esetén pedig nyomozási cselekményeket nem kell lefolytatni. Így a gyorsaság és a „pergazdaságosság” követelményének is megfelel ez az új szabály.⁴⁰ Amennyiben nem állnak fenn a Be.-ben foglalt feltételek, úgy az ügyészség az eljárás közvetítői eljárás céljából történő felfüggesztését határozat hozatalával megtagadja.

A feltételes ügyészi felfüggesztés⁴¹

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottság R(87) 18 számú ajánlása⁴² (a büntető-eljárás egyszerűsítéséről) is hatással volt a jogalkotóra, amely támogatta hazánkban az ügyész diszkrecionális jogának kialakítását. Ennek eredményeként a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1995. évi XLI. törvény bevezette a vádemelés elhalasztását az akkor hatályos Be.-ben a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban. A 2003. július 1-jén hatályba lépett, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény már meghatározott olyan feltételeket, amelyekhez tipikusan köthető a vádemelés elhalasztása.⁴³

Bánáti János és Kadlót Erzsébet kifejti, hogy az opportunitás intézményei a közérdek védelmével nem összeegyeztethetetlenek. Így álláspontjuk szerint már e jogintézmény bevezetésének első 10 évében is elmondható volt, hogy a létező alkotmányos tartalom ellensúlyozta az esetleges közérdek vonatkozásában fellépő hiányokat. A sértett jogos igényének védelme is közérdek, az igazságszolgáltatás tágabb céljai között a büntetés mellett a megelőzés,

³⁹ Be. 412–415. §.

⁴⁰ A 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról.

⁴¹ Be. 416–420. §.

⁴² Lásd: <https://kuria-birosag.hu/hu/etmb/r-87-18-ajanlas-buntetoeljaras-egyszerusiteserol>.

⁴³ Róth Erika az ügyész diszkrecionális jogkörét vizsgáló előadását összefoglalja: SZABÓ 2004.

a speciálprevenció, végső soron pedig az igazságszolgáltatás költségeinek csökkentése is megvalósult.

Továbbá nem sérül a tisztességes eljárás elve, ha az ügyész felajánlja a gyanúsítottaknak a büntetés, illetve intézkedés elkerülését bizonyos feltételek teljesítésével, annak ellenére, hogy a vádemelés feltétele fennáll. A gyanúsítottak ekkor még mindig jogában áll az ajánlatot visszautasítani, hiszen az ajánlat elfogadására nem köteles, ragaszkodhat a bírósági eljárás lefolytatásához.⁴⁴

A Be. hatálybalépésével e jogintézmény új neve feltételes ügyészi felfüggesztés, amelynek célja most a gyanúsított olyan magatartásának ösztönzése, amely az eljárás megszüntetéséhez vezet. Ennek hatékonyabb alkalmazása érdekében a Be. azonban már kettős rendszert vezetett be: az általános, mérlegelésen alapuló feltételes ügyészi felfüggesztést és a Btk. Különös részében meghatározott büntethetőséget megszüntető okra alapított feltételes ügyészi felfüggesztést. Mindkét esetben olyan függő helyzet jön létre, amelyben a gyanúsított lehetőséget kap a kívánatos magatartás tanúsítására.⁴⁵

A VÁDEMELES ALTERNATÍVÁIRA VONATKOZÓ STATISZTIKAI ADATOK⁴⁶

Ügyészi eljárást felfüggesztő határozat a vádemelés alternatívái esetében

A 2023. évben az összesen 11 233 (2022-ben 11 678; 2021-ben 11 169; 2020-ban 10 446; 2019-ben 9189) *ügyészi eljárást felfüggesztő határozat* közül

- *közvetítői eljárást* 2023. évben 3579 (31,9%) (2022-ben 3579; 2021-ben 3372; 2020-ban 3533; 2019-ben 3162) ügy esetében,
- *feltételes ügyészi felfüggesztést* 2023. évben 7200 (64,1%) (2022-ben 7645; 2021-ben 7400; 2020-ban 6466; 2019-ben 5513) ügy esetében,
- *intézkedés vagy határozat kilátásba helyezését* 2023. évben 188 (1,7%) (2022-ben 14; 2021-ben 145; 2020-ban 141; 2019-ben 183) ügy esetében

rendeltek el.

⁴⁴ BÁNÁTI–KADLÓT 2021: 377.

⁴⁵ Az 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról.

⁴⁶ Az alfejezet során felhasznált statisztikai adatok forrása: *Ügyészeti statisztikai tájékoztató. Büntető-jogi szakág. A 2023. évi tevékenység 2024.*

*Ügyészi eljárást megszüntető határozatból megszüntető határozat
közvetítői eljárás és feltételes ügyészi felfüggesztés jogcímén*

A 2023. évben az összesen 17 571 (2022-ben 17 858; 2021-ben 17 811; 2020-ban 17 933; 2019-ben 19 063) ügyészi eljárást megszüntető határozat közül

- ♦ *közvetítői eljárást* 2023. évben 2669 (31,9%) (2022-ben 3579; 2021-ben 3372; 2020-ban 3533; 2019-ben 3162) ügy esetében,
- ♦ *feltételes ügyészi felfüggesztést* 2023. évben 6111 (34,8%) (2022-ben 5994; 2021-ben 5907; 2020-ban 5739; 2019-ben 5809) ügy esetében

rendeltek el.

Vádemelésre irányuló, illetve azt elkerülő ügyészi döntések

A 2023. évben az összesen 48 927 (2022-ben 48 986; 2021-ben 46 912; 2020-ban 47 588; 2019-ben 47 294) vádemelésre irányuló döntés közül

- ♦ *azonnal* 2023. évben 46 429 (94,9%) (2022-ben 46 841; 2021-ben 44 930; 2020-ban 45 935; 2019-ben 45 618] ügy esetében,
- ♦ *közvetítői eljárás után* 2023. évben 696 (1,4%) (2022-ben 628; 2021-ben 618; 2020-ban 513, 2019-ben 438) ügy esetében,
- ♦ *feltételes ügyészi felfüggesztés után* 2023. évben 1802 (3,7%) (2022-ben 1517; 2021-ben 1364; 2020-ban 1140; 2019-ben 1238) ügy esetében

került sor vádemelésre.

Vádemelési egyezség a bűnösség beismerése esetében

A 2023. évben az összesen 48 848 (2022-ben 48 930; 2021-ben 46 829; 2020-ban 47 381; 2019-ben 47 121) vádemelésből

- ♦ *egyeztég a bűnösség beismerése esetében* 2023. évben 10 162 (20,88%) (2022-ben 8901; 2021-ben 6253; 2020-ban 5090; 2019-ben 3984) ügyben emeltek vádat.

Ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése

A 2023. évben összesen 1710 (2022-ben 1303; 2021-ben 996; 2020-ban 882; 2019-ben 917) alkalommal került sor *intézkedés vagy határozat kilátásba helyezésére*, ebből

- ♦ *közvetítői eljárással* 336 (19,6%) (2022-ben 271; 2021-ben 218; 2020-ban 187; 2019-ben 230) ügy esetében,
- ♦ *feltételes ügyészi felfüggesztéssel* 682 (39,9%) (2022-ben 592; 2021-ben 438; 2020-ban 375; 2019-ben 388) ügy esetében.

Vádemelés előtti egyezség bűnösség beismeréséről

A 2023. évben az összesen 1143 (2022-ben 1113; 2021-ben 1120; 2020-ban 932; 2019-ben 1417) *vádemelés előtti egyezséggel kapcsolatos kezdeményezés* közül

- ♦ a gyanúsított vagy védő kezdeményezésével az ügyész 231 (20,2%) esetben *egyetértett*, míg 858 (75,1%) esetben *nem értett egyet*,
- ♦ 54 (4,7%) esetben az ügyész kezdeményezte,
- ♦ 24 esetben *eredményes* volt, míg 19 esetben *nem volt eredményes*.

Vádemeléssel érintett személyek

A 2023. évben összesen 60 325 személy volt vádemeléssel érintve (2022-ben 57 437; 2021-ben 57 925; 2020-ban 57 804; 2019-ben 57 056).

- ♦ Egyezség a bűnösség beismerése esetében (érintett személy): 105 (0,2%) (2022-ben 215; 2021-ben 190; 2020-ban 228; 2019-ben 169)

Feltételes ügyészi felfüggesztéssel érintett személyek

A 2023. évben összesen 9102 személy (2022-ben 9749; 2021-ben 9892; 2020-ban 9619; 2019-ben 9423) esetében 7048 (2022-ben 7069; 2021-ben 7269; 2020-ban 6864; 2019-ben 7472) személlyel szemben lett eredményes a feltételes ügyészi felfüggesztés, mivel a feltételes ügyészi felfüggesztés után a büntetőeljárást megszüntették.

Közvetítői eljárással érintett személyek

A 2023. évben összesen 3881 személy (2022-ben 3765; 2021-ben 3619; 2020-ban 3700; 2019-ben 3531) esetében a közvetítői eljárásra utalásból 2834 (2022-ben 2891; 2021-ben 2763; 2020-ban 2784; 2019-ben 2483) személy esetében lett

eredményes a közvetítői eljárás, mivel közvetítői eljárásra utalás után a megállapodás alapján a büntetőeljárást megszüntették.

*A büntetés mértékére vonatkozó ügyési indítvány
a vádiratban és az előkészítő ülésen*

A 2023. évben összesen 18 695 esetben tett alternatív (mértékes) indítványt az ügyészség a büntetés mértékére a vádiratban és az előkészítő ülésen, amelyből a bíróság 9389 esetben fogadta el a vádlott beismerő nyilatkozatát.

ÖSSZEGZÉS

Álláspontom szerint – figyelemmel a fentebb részletezett statisztikai adatokra – a Be. hatálybalépésétől a feltételes ügyési felfüggesztés a legeredményesebb, majd ezt követi a közvetítői eljárás jogintézménye. Az egyezség a bűnösség beismeréséről jogintézmény azonban öt év elteltével sem lett sikeres olyan mértékben, mint amit azt a jogalkotó elvárta, bár létjogosultságát az adatok emelkedése azért igazolja. E tekintetben szükséges a hivatásrendek szemléletének további változása a nyomozás során, ami még több időt igényel. A terhelti együttműködés új rendszerében sokkal sikeresebb lett a másik forma – bár ennek vizsgálatára jelen tanulmányban külön nem tértem ki –, azaz a vádemelést követő vádiratban, illetve az előkészítő ülésen előterjesztett ügyési alternatív (mértékes) indítvány alkalmazása az ügyészség részéről, amely a terhelt beismerésének bíróság általi elfogadásán alapszik.

Egyértelmű azonban, hogy a számok összességében emelkedő tendenciát mutatnak a Be.-be bevezetett új, illetve megváltozott, a vádemelés alternatíváit képező jogintézmény-alkalmazások terén a büntetőeljárásokban, ami egyre jobban az ügyészség diszkrecionális jogkörének jelentősége és hatékonyabbá tétele irányába hat, azzal, hogy egyre többször az alaki igazság válik elfogadottá.

Úgy vélem, hogy amikor a jogalkotó szélesíti az úgynevezett oportunitás eseteit vagy a meglévő, e körbe tartozó jogintézmények tartalmát, azzal együtt az ügyészség diszkrecionális jogát is bővíti. Így a jogállam egyre szélesebb körben dönt arról, hogy a bűncselekményt elkövető lehetőséget kaphasson arra, hogy az általa elkövetett bűncselekmény jogkövetkezményei alól teljes mértékben – akár büntetés kiszabásának mellőzésével is – vagy részben men-

tesüljön, a jogalkotó által meghatározott törvényi rendelkezésben rögzített feltételek alapján, a közvádlnak biztosított diszkrecionális jogkör gyakorlása során. Ez egyidejűleg magában foglalja a törvényi kereteken belül a szélesebb ügyészi mérlegelési jogkört is, amely egyre több felelősséget ró az ügyészségre.

A jogállamban a jogalkotó az opportunitásnak ott ad teret, ahol kellő alappal feltételezhető, hogy ez nem hátránnyal, hanem több előnnyel jár. Ezért a büntetőhatalom nem folytatja le a bírósági eljárást, hanem az opportunitás esetein keresztül mintegy közvetve érvényesül a büntetéshez való jog, azaz a *ius puniendi* jogállami tartalmának kiteljesedése. E körben a büntetőhatalom – áttételesen – az ügyészség diszkrecionális jogkörében realizálódik.

Az ügyészségnek – hasonlóan a bírósághoz – eljárása során egyidejűleg garantálnia kell a jogállam alapvető elemeit, az igazságosságot, a tisztességes eljárást és a jogbiztonságot, de ezzel egyidejűleg a *ius puniendi* jogállami tartalmi elemeit is, hiszen ezeknek a büntető igazságszolgáltatásban kell érvényesülniük.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÁNÁTI János et al. (2009): *Büntető eljárásjog*. Budapest: HVG-Orac.
- BÁNÁTI János – KADLÓT Erzsébet (2021): Az ügyészség funkcióváltásának modern kori „befejezetlen szimfóniája”. *Magyar Jog*, 68(6), 371–384.
- BÁRD Károly (1987): *A büntető hatalom megosztásának a buktatói*. Budapest: KJK.
- BÉRCES Viktor (2023): A vádemelés alternatívái ügyészi szakban. *Kúriai Döntések*, 71(12), 3188–3196.
- BLASKÓ Béla – BUDAHÁZI Árpád (2019): *A nemzetközi bűnügyi együttműködés joga*. Budapest: Dialóg Campus.
- ELEK Balázs (2012): *A jogerő a büntetőeljárásban*. Debrecen: Debreceni Egyetem ÁJK.
- ERDEI Árpád (2004): A célszerűség rejtélye, avagy opportunitás a büntetőeljárásban. In GELLÉR Balázs (szerk.): *Györgyi Kálmán ünnepi kötet*. Budapest: KJK-Kerszöv, 163–179.
- FINSZTER Géza (2014): A büntető hatalom. In BORBÍRÓ Andrea et al. (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés, mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös, 137–149.
- GELLÉR Balázs – AMBRUS István (2017): *A magyar büntetőjog általános tanai I*. Budapest: ELTE Eötvös.
- HACK Péter (2008): *A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége*. Budapest: Magyar Közlöny.
- HERKE Csongor (2011): Súlyosítási tilalom a legalitás és az opportunitás elvének tükrében. *Állam- és Jogtudomány*, 52(1), 31–55.

- HORGOS Livia (2021): Az Ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése. In SZABÓ Csaba – MOLNÁR Dániel (szerk.): *Studia Doctorandorum Alumnae: Válogatás a DOSz Alumni Osztály tagjainak doktori munkáiból II.* Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 11–260. Online: <https://doi.org/10.23715/SDA.2021.2.1>
- KIRÁLY Tibor (1986): A legalitás a büntetőeljárásban. *Jogtudományi Közlöny*, 41(5), 201–206.
- KIRÁLY Tibor (2000): *Büntetőeljárás jog.* Budapest: Osiris.
- LIGETI Katalin (2009): Kriminálpolitika. In GÖNCZÖL Katalin et al. (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia.* Budapest: CompLex, 599–626.
- PALLAGI Anikó (2014): *Büntetőpolitika az új évszázad első éveiben.* PhD-disszertáció. Debrecen: Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.
- POLT Péter (2021): 150 éves a modern magyar ügyészség. *Magyar Jog*, 68(6), 323–327.
- SZABÓ András (2010): A jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása. In NÉMETH Zsolt (szerk.): *Tiszteletkötet Sárkány István 65. születésnapjára.* Budapest: Rendőrtiszti Főiskola.
- SZABÓ Krisztián (2004): Beszámoló Az új büntetőeljárás törvény első éve címmel megrendezett konferenciáról. *Debreceni Jogi Műhely*, 1(1). Online: <https://ojs.lib.unideb.hu/DJM/article/view/6603>
- Ügyészségi statisztikai tájékoztató. Büntetőjogi szakág. A 2023. évi tevékenység (2024). Budapest: Legfőbb Ügyészség. Online: <http://ugyeszseg.hu/statisztikai-adatok/ugyeszsegi-statisztikai-tajekoztato-buntetojogi-szakterulet/>
- VÁMBÉRY Rusztem (1913): *Büntetőjog.* Budapest: Grill Károly.

Ibolya Tibor

A GYANÚ VÉDELMEBEN
(AVAGY HOGYAN LETT IGAZA PELIKÁN JÓZSEFNEK)

Aki gyanús, nem gyanús, aki nem
gyanús, gyanús. A fene sem érti ezt...

PELIKÁN JÓZSEF GÁTŐR

A nyomozás és a büntetőeljárás egy jogállamban messze nem annyira egyszerű dolog, mint a *Derricken*, *Columbón* vagy a *Helyszínelőkön* nevelkedett laikus közönség azt elképzei. A nyomozásokat konkrétan végző nyomozó hatóságok tagjainak a nyomozásra vonatkozó tudásanyagon kívül büntető (és más) anyagi és eljárásjogi ismeretekkel, az ügyészeknek, bíróknak és védőügyvédeknek pedig a saját hivatásrendjükre vonatkozó joganyagon kívül kriminalisztikai ismeretekkel is rendelkezniük kell ahhoz, hogy akár egy egyszerű feljelentés nyomán szükséges tennivalókkal tisztában legyenek. A nyomozás és a büntetőeljárás valakinek hivatás, valakinek szakma, de az biztos, hogy a *jog* által uralt tevékenység, amit azért szükséges már itt leszögezni, mert nemcsak elméletben, hanem nagyon is valóságosan és sokszor adódik olyan helyzet, amikor létezik ugyan kriminalisztikai megoldás egy problémára, azonban a jogi szabályozás nem teszi azt lehetővé, lásd például a leplezett eszközök alkalmazásának szigorú szabályait. Mondhatnánk úgy is, hogy a nyomozás *kényelmetlensége* a jogállami követelmények következménye, és ha ezt megfordítjuk, akkor érthetjük meg igazán, hogyan tudnak „sima” köztörvényes ügyekben is rendkívül hatékonyak lenni a diktatúrák rendőrségei. Ügyészként írom: köszönjük szépen, inkább maradunk néha az eredménytelenségnél.

Ugyanakkor pont a jog kriminalisztika feletti uralma miatt nagyon megdöbbentő, ha egy *vélelmezett* igazság érdekében a magyar büntetőjogi dogmatika által már régen kidolgozott évszázados elvet – nevezetesen, hogy *nyomozást csak bűncselekmény gyanúja esetén lehet indítani* – dobznak sutba a jogállamra

hivatkozás hamis ürügyén. Na, nem az ezzel eredményorientáltságuk miatt rendszeresen meggyanúsított nyomozó hatóságoknál, hanem az Integritás Hatóságnál és a Budai Központi Kerületi Bíróság (a továbbiakban: BKKB) Nyomozási Bírói Csoportjánál.

Ahhoz, hogy ennek a jelentőségét megértsük, több mint 100 évre kell visszatekinteni, hisz már az 1900. január 1-jén hatályba lépett első büntetőeljárási törvényünk, a Bünvádi perrendtartás (a továbbiakban: Bp.)¹ előtt is ismert volt a magyar joggyakorlatban az alapos gyanú fogalma. A Bp. pedig már első §-ában *expressis verbis* kimondta, hogy „bünvádi ügyben bírói eljárás csak a törvény értelmében, vád alapján és csak az ellen indítható, akit büntett, vétség vagy kihágás nyomatékos gyanúja terhel”. Neves büntetőjogászunk, Angyal Pál a törvényt magyarázva büntető eljárásjogi tankönyvében már határozottan különbséget tett az „egyszerű gyanú” és a „nyomatékos gyanú” között.² E különbségtétel társadalmi berendezkedéstől és eljárási törvényektől függetlenül, ugyanolyan vagy nagyon hasonló jelentéssel a mai napig fennmaradt. Ugyanakkor magának a gyanúnak a precíz jogi meghatározását annak lehetetlensége miatt, hisz az tények közötti *speciális, értékelt összefüggés, büntetőjogilag releváns kapcsolat feltételezése*,³ az eljárási törvények nem tartalmazták,⁴ így azt a gyakorlatnak kellett kimunkálnia, míg a jogelmélet inkább az alapos (megalapozott) gyanú kérdésével foglalkozott.⁵ A büntetőjogi gyakorlat és a jogelmélet azonban ezt a munkát már évtizedekkel korábban elvégezte, amelynek esszenciáját az Alkotmánybíróság 65/2003. (XII. 18.) számú határozatában olvashatjuk:

„A gyanú a nyomozó hatóság tudomására jutott objektív adatokból levont valószínűségi következtetés arra nézve, hogy feltehetően bűncselekmény történt, és hogy annak ki vagy kik voltak az elkövetői. Annak megfelelően, hogy a gyanú alapját képező adatok milyen szoros vagy kevésbé szoros kapcsolatot mutatnak a feltételezett bűncselekménnyel, a rájuk épített valószínűségnek különböző fokozatai lehetnek. A valószínűség alacsonyabb vagy magasabb fokától függően lehet különböztetni az »egyszerű«, illetve az alapos gyanú között.”⁶

¹ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról.

² ANGAL 1915: 300.

³ BÓCZ 1962: 578.

⁴ Nem kivétel ez alól a hatályos 2017. évi XC. törvény sem.

⁵ Utoljára az 1960-as években volt vita az alapos gyanú témakörében, lásd: BÓCZ 1962; BALOG 1966.

⁶ 65/2003. (XII. 18.) AB határozat. Ugyanezen logika mentén tett különbséget a 34/2013. (XI. 22.) AB határozat a megalapozott gyanú és a bizonyítékok értékelése alapján kialakított és a bűnösség megállapításához szükséges bírói meggyőződés között.

Magyarul az egyszerű gyanú a bűncselekmény megtörténtének nagyobb valószínűségét és így a nyomozás elrendelésének kötelezettségét, míg a megalapozott gyanú (korábban alapos gyanú) a bűncselekmény konkrét személy általi elkövetésének nagyobb valószínűségét és így az eljárásba gyanúsítottkénti bevonásának kötelezettségét jelentette. A büntető igazságszolgáltatás nyomozási szakasza ennek a meghatározó elvnek megfelelően működött már a rendszerváltás előtti évtizedekben is, amin sem a rendszerváltás, sem az azóta elfogadott büntető eljárásjogi törvények nem változtattak. Az egyszerű gyanút megalapozó információk köre meghatározza az eljárás kereteit, az ügyészség (nyomozó hatóság) ugyanis nyomozást csak ezekkel összefüggésben folytathat. Értelemszerűen egy már elrendelt nyomozás menetében, ha más (újabb) bűncselekmény gyanújára utaló adatok merülnek fel, a nyomozás abba az irányba is kiterjeszthető. Arra ugyanakkor nincs lehetőség, hogy a nyomozás – egyszerű gyanú hiányában – a gyanú esetleges létének a kutatására irányuljon. Ellenkező esetben bármely, véletlenszerűen kiválasztott természetes személlyel szemben nyomozás elrendelésének lenne helye azt feltételezve, hogy esetleg majd lehet találni olyan adatokat, amelyek valamilyen (bármilyen) bűncselekmény egyszerű gyanúját alapozzák meg.⁷ Mindez nem a büntetőigény érvényesítését, hanem az állampolgárok jogainak megsértését jelentené. A gyanú fogalmának helyes értelmezése tehát a büntetőeljárás, sőt a jogállam alapkérdése, mert ez akadályozhatja és akadályozza meg, hogy bárki ellen, bármikor alaptalan büntetőeljárásokat lehessen indítani.

Sajnálatos módon azonban az Európai Bizottság (mint *politikai* testület, azt vélelmezve, hogy Magyarország Ügyészsége mint az igazságszolgáltatás *szakmai* közreműködője nem végzi a dolgát) az EU-s forrásokkal kapcsolatos zsonglörködése részeként, nyílt politikai nyomásgyakorlással elfogadtatott az Országgyűléssel egy Be.-módosítást *a közhatalom gyakorlásával vagy közvagyon kezelésével kapcsolatos kiemelt bűncselekmények* (ezeket dedikált bűncselekményeknek nevezzük) külön eljárásával kapcsolatban. A módosítás 2023. január 1. napjától alkalmazandó, és természetesen ez a jogszabály sem változtatott a gyanú/megalapozott gyanú alapelvén, azonban korábban nem létező és a magyar jogi hagyományoktól merőben idegen hatáskört biztosított kizárólag a BKKB Nyomozási Bírói Csoportjának. Azt, hogy miért csak nekik, és más törvényszékek mellett működő nyomozási bírónak nem, az egy külön kérdés, amelyet azonban jelen írás elolvasása után az olvasó is meg fog tudni válaszolni.

⁷ Ezt jól tükrözi, hogy a Kádár-kori Magyarországon a rendőrség ilyen célból végzett lehallgatási és egyéb operatív tevékenységét hívta a rendészeti zsargon „eprészkedésnek”.

Az új jogintézmény azt jelenti, hogy a dedikált bűncselekmények esetében (ilyenek például a költségvetési csalás súlyosabban minősülő esetei, de a hivatali és gazdasági vesztegetés és a hivatali visszaélés is) az ügyészségnek és a nyomozó hatóságnak a gyanú hiányában a feljelentést elutasító, illetve a nyomozást megszüntető határozatát lényegében bárki felülbírálati indítvány benyújtásával megtámadhatja a BKKB Nyomozási Bírói Csoportjának nyomozási bírójánál. Amennyiben a nyomozási bíró a felülbírálati indítványnak helyt ad, a büntető-eljárás a törvény erejénél fogva megindul, illetve folytatódik. Ha a nyomozó hatóság vagy az ügyészség a nyomozás lefolytatása után ismételten arra az álláspontra helyezkedik, hogy a nyomozás megszüntetésének van helye, úgy ismételt felülbírálati indítványt lehet benyújtani a nyomozási bíróhoz, aki ha azt alaposnak találja, *bárki* vádindítványt nyújthat be a bírósághoz.⁸ Ezt nevezi a jogirodalom kiegészítő pótmagánvádnak. Az új jogintézmény „átgondoltságát” és „sikerét” jól mutatja, hogy 2023-ban összesen 35, a törvénynek mindenben megfelelő felülbírálati indítvány érkezett be a nyomozási bírókhoz, és abból mindösszesen öt esetben adtak helyt az indítványnak. Ismételt felülbírálati indítvány benyújtására egy esetben került sor, amelyet azonban másodjára már elutasítottak, így a jogintézmény bevezetése óta eltelt időben kiegészítő pótmagánvadás még nem érkezett a bíróságra, ami az Európai Bizottság magyar ügyészséggel szembeni politikailag motivált, rosszindulatú vélelmének nyilvánvaló cáfolata.

A módosításnak annyit sikerült elérnie, hogy komoly munkaterhet generálva rászabadította az ügyészségre a konok perlekedőket, ugyanis a közhatalom gyakorlásával vagy a közvagyon kezelésével kapcsolatos kiemelt bűncselekmények körébe tartozó ügyek túlnyomó többségét a statisztikák szerint a hivatali visszaélések teszik ki. Az e bűncselekmények miatt tett feljelentések jelentős része továbbra is valamely büntető, polgári vagy más jogterületen a feljelentővel

⁸ A jogintézmény a magyar jogi hagyományoktól azért merőben idegen, mert tulajdonképpen „fordított vádtanácsot” hozott létre. Az 1900. január 1-jén hatályba lépett bűnvádi perrendtartás szerint az ügyész a vádiratát a törvényszék vádtanácsánál nyújtotta be, ezzel indult meg az úgynevezett közbenső vagy vád alá helyezési eljárás. A vádiratot a terheltnek is kézbesítették, és ő arra írásban kifogásokat tehetett. A vádtanács megszüntethette az eljárást, vizsgálatot vagy annak kiegészítését rendelhetett el, vagy vádhatározatot hozott. A bírókból álló vádtanács tehát a terhelt érdekében, az ügyészi vád alkalmasságáról, és nem a büntető eljárás alapjául szolgáló gyanú meglétéről vagy a nyomozás megszüntetése esetén a bizonyítékok mérlegelésének megfelelő voltáról döntött, ami totális szerepzavar a bíróság részéről. Az eljárás jelenlegi formájában ráadásul alaptörvény-ellenes is, hisz a külön eljárással érintett vádlottak számára nem biztosítja a más eszközzel nem támadható törvénysértések esetére a jogorvoslat a törvényesség érdekében elnevezésű, a legfőbb ügyész hatáskörébe tartozó rendkívüli jogorvoslatot, ami vádlott és vádlott közötti hátrányos megkülönböztetést jelent.

szemben hozott egyedi hatósági döntés sérelmezése, a döntést hozók vagy a döntésben részt vevők személyének támadásán keresztül. Az ilyen feljelentések nem a közvagyon kezelését, illetve a közhatalom gyakorlásának szélesebb körét sérelmezik, hanem a feljelentők rendes vagy rendkívüli jogorvoslat helyett vagy amellett próbálják sérelmeiket a büntetőügyekben eljáró hatóságok „felhasználásával” orvosoltatni. A jogintézmény – nyilvánvalóan a jogalkotó szándéka ellenére – megnyitotta az utat bármilyen (!) egyedi hatósági döntés ellenzői előtt a döntést hozó személy(ek) kriminalizálásához.

Az egyetlen ismételt felülbírálati indítvánnyal érintett ügyben az eredeti feljelentést hivatali visszaélés és hűtlen kezelés büntette miatt tette meg Hadházy Ákos politikus 2023 márciusában. Ennek lényege szerint Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke a Magyar Honvédség által biztosított repülőgéppel az Egyiptomban tett hivatalos látogatásáról nem Magyarországra, hanem magánprogramon történő részvétel céljából Olaszországba utazott. A repülőgép egyórás, Pisa városa felé tett kitérő és leszállás után indult vissza Magyarországra. A Pisából Budapestre tartó út során a miniszterelnök már nem tartózkodott a légi jármű fedélzetén, 2023. március 3. és 4. napján Firenzében, majd Velencében járt. A feljelentő állítása szerint a pisai repülőtéren történő leszállást és ezzel mintegy 1000 kilométeres kitérőt semmi nem indokolta, és mindez a költségvetésnek 3 millió forintot meghaladó kárt okozott.

A feljelentést a Budapesti Regionális Nyomozó Ügyészség bűncselekmény hiányában elutasította.⁹ A feljelentő által benyújtott felülbírálati indítványnak a nyomozási bíró helyt adott, ezzel a nyomozás elrendelése automatikusan megtörtént.¹⁰ A nyomozási bíró a végzésében *leírta*, hogy egyetért az ügyészség feljelentést elutasító határozatában kifejtett azon megállapításokkal, amelyek szerint hivatali visszaélés büntettének egyszerű gyanúja nem áll fenn, illetve – a hűtlen kezelés büntettét érintően – az a tény, hogy a Magyar Honvédség a hivatkozott repülőgépet védett személy utazásához rendelkezésre bocsátotta, kötelességszegésnek nem minősül. Mivel a kötelességszegés a hűtlen kezelés törvényi tényállási eleme, ezért a bíróság ezzel azt deklarálta, hogy a feljelentésben írtak nem alkalmasak bűncselekmény egyszerű gyanújának a megállapítására. Ennek ellenére a bíróság a nyomozást mégis elrendelte (!), mert szükségesnek tartotta annak a vizsgálatát, hogy a biztonsági előírások miként viszonyulnak a költséghatékonyság igényéhez, és milyen jogszabályi előírás alapján lehet a

⁹ 2.Nyom.560/2023.

¹⁰ 44.Bnyfi.7002/2023/2.

biztonsági előírásokat a költséghatékonyság fölé helyezni. A végzés jogtörténeti kuriózum, hiszen a bíróság lényegében jogszabályi előírások felkutatása érdekében rendelt el nyomozást. Ezt csak a nyomozás ismételt megszüntetése követhette, amellyel szemben az ismételten benyújtott felülbírálati indítványt immár a nyomozási bíró is elutasította. A feljelentéstől az ismételt felülbírálati indítvány elutasításáig azonban hat hónap telt el egy olyan politikailag motivált és nyilvánvalóan alaptalan ügyben, amely célzottan a miniszterelnök személye ellen irányult.

Szintén furcsa döntés született abban az ügyben is, amelyben a Budapesti Regionális Nyomozó Ügyészségnek megküldött feljelentésben hivatali vesztegetés miatt tettek feljelentést egy név szerint megnevezett budapesti polgármesterrel és egy nagyvállalkozóval szemben. A hét mondatból álló feljelentés szerint a kerületi polgármester 100 millió Ft-ot fogadott el Magyarország egyik leggazdagabb emberétől, továbbá a kerületben illegális valóságshow-kat forgatnak a vendéglátóhelyeken és a feljelentő magánlakásában, illetve a vendéglátóhelyeken mérgezik is a lakosságot, amely méregre csak a homoszexuálisok kapnak ellenszert, a polgármester pedig a kerületből melegenegyedet szeretne faragni, sőt meleg pároknak tart esküvőt. Az inkább orvos, mint ügyész után kiáltó feljelentést a nyomozó ügyészség – helyesen – anélkül, hogy bármilyen nyomozati cselekményt végzett volna, elutasította, hisz a feljelentő általánosságban előadott, konkrét adatokat nélkülöző állításai nem voltak alkalmasak sem korrupciós, sem más bűncselekmény gyanújának a megállapítására.¹¹

A szintén az Európai Bizottság nyomására létrehozott – semmilyen büntetőjogi tapasztalattal és gyakorlattal nem rendelkező – Integritás Hatóság¹² azonban felülbírálati indítvánnyal élt a feljelentés elutasításával szemben, amelyet azzal indokolt, hogy a feljelentésben korrupcióra utaló tényállítás történt, azonban a nyomozó ügyészség nem végzett egyetlen nyomozati cselekményt sem, holott a feljelentés alapján széles körű nyomozást kellett/lehetett volna lefolytatni. Az Integritás Hatóság súlyosan szakmaiatlan felülbírálati indítványát csak abból a szempontból lehetett értelmezni, hogy valamilyen rejtélyes okból a Hatóság

¹¹ 7.Nyom.87/2023.

¹² Az Integritás Hatóság jogállását és feladatköreit az európai uniós költségvetési források felhasználásának ellenőrzéséről szóló 2022. évi XXVII. törvény rendelkezései határozzák meg. Ennek lényege szerint a Hatóság autonóm államigazgatási szerv, amely – egyéb elemző és javaslattevő feladatai mellett – egyrészt általános jellegű vizsgálatokat folytat az uniós támogatások felhasználását érintően, másrészt közigazgatási hatóságként jár el az európai uniós forrásból megvalósuló közbeszerzésekkel kapcsolatban.

ügyészségnek képzelet magát. Ezt alátámasztja, hogy már 2024-ben kezdeményezte az igazságügyi kormányzatnál, hogy önálló nyomozási és vádemelési (!) hatáskört kaphasson, ami a teljes (évszázados hagyományokkal bíró) magyar büntető igazságszolgáltatási rendszer egyetlen tollvonással történő szétverését jelentette volna... A nyomozási bíró a felülbírálati indítványnak mégis helyt adott, és ezzel a nyomozás automatikusan megindult. A nyomozási bíró szerint az Integritás Hatóságnak igaza volt abban, hogy az ügyben a nyomozó ügyészség semmilyen nyomozati cselekményt nem végzett, ami nem elfogadható:

„A bíróság úgy ítélte meg, hogy a mai politikai és társadalmi helyzetben elengedhetetlen az, hogy az esetleges felmerülő korrupció gyanúját vagy legalábbis a felvetését minimális szinten, de alapvetően vizsgálat alá vonja az illetékes hatóság. [...] Így az ügyészség mint nyomozó hatóság¹³ részéről a minimális elvárásnak tekinthető legalább a bejelentő személy kihallgatása, hogy ezzel tájékozódjon az álláspontjáról, bizonyítékairól, szándékairól, illetve az adott ügygel kapcsolatban.”¹⁴

A bíróság azt természetesen nem határozta meg, hogy milyen politikai, társadalmi helyzetre kellett volna az ügyészségnek a feljelentés elbírálásakor figyelemmel lennie. Ugyanakkor a bírósági állásponttal ellentétben az ügyészség következetes gyakorlata szerint az eljárásban mindenfajta politikai megfontolást ki kell rekeszteni a döntésekből, amelyek csak a jogszabályokon alapulhatnak. Minden ezzel ellentétes, a fenti idézetben is megnyilvánuló bírói vélemény jogi aktivizmus, ami megengedhetetlen. Ha a nyomozási bíró végzésében leírt jogi álláspont érvényesülne, a feljelentések esetén eltérő lenne a gyanú eddigi fogalma, hisz az mást jelentene a hivatalbóli tudomásszerzés eseteiben, ahol kizárt a feljelentés kiegészítése, míg a feljelentés esetén az kötelező lenne, hisz a feljelentőt *kihallgatni* (ahogy a végzésben le van írva) csak elrendelt nyomozásban, *meghallgatni* (ahogy azt a nyomozási bíró érthette) pedig csak a feljelentéskiegészítés keretében lehet. Tehát ezen logika alapján, ha a jövőben bárki bárkiről azt állítja, hogy korrump, úgy az eljárást minimum egy feljelentéskiegészítéssel meg kellene indítani, hisz feljelentés esetén a bűncselekmény gyanújának hiányát a nyomozó hatóság vagy az ügyészség eljárási cselekmény elvégzése nélkül nem állapíthatná meg. Ezzel vissza is tértünk a diktatúrák világához; alaptól ártatlan ember nincs, a fel-

¹³ A magyar jog szerint az ügyészség nem nyomozó hatóság.

¹⁴ 42.Bnyfi.7022/2024/2.

jelentést mindenképpen ki kell vizsgálni. Pelikán József gátör bírósági bohózatát követően Bástyá elvtárs szorongva ugyanezt visszhangozta a telefonba, pedig Pelikán ugye már korábban megmondta...

A konkrét ügyben a feljelentő kihallgatását az ügyészség a nyomozási bíró végzésében írtak ellenére sem tudta végrehajtani, figyelemmel arra, hogy mint az az elrendelt nyomozásban kiderült, elméleti állapota miatt őt a bíróság cselekvőképességét teljesen korlátozó gondnokság alá helyezte. A nyomozást az ügyészség megszüntette, ismételt felülbírálati indítványt nem nyújtottak be. A feljelentéstől a végleges megszüntetésig fél év telt el.

Egyesek fejében – itthon és külföldön – a korrupció elleni harc már nem cél, hanem módszer, amely egy sokkal fontosabb és magasztosabb célt takar. Úgy, ahogy anno a kémek, szabotőrök és hazaárulók elleni küzdelem. Pontosan ugyanoda is fog vezetni.

IRODALOMJEGYZÉK

- ANGYAL Pál (2015): *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve I.* Budapest: Athenaeum.
- BALOG János (1966): Bizonyítottság a nyomozásban. *Jogtudományi Közlöny*, 21(5), 239–244.
- BÓCZ Endre (1962): Az alapos gyanú a büntető eljárásban. *Jogtudományi Közlöny*, 17(11), 576–583.

Írk Ferenc

ÉGHAJLATI BŰNÖZÉS MINT TÖMEGJELENSÉG

TÉNYEK ÉS KÖVETKEZMÉNYEIK

AZ ÉGHAJLATVÁLTOZÁS ÉS A GLOBÁLIS KATASZTRÓFÁK

Az éghajlatváltozás az emberi tevékenység következtében felgyorsuló folyamat, amely súlyos globális katasztrófákhoz vezet, mint például extrém időjárási jelenségek, tengerszint-emelkedés és a biológiai sokféleség csökkenése. Ezek a változások fenyegetik az emberi élet feltételeit, a gazdasági stabilitást és a természeti környezetet, sürgetve a fenntartható fejlődési megoldások keresését.

A jelenség lényege

Az éghajlatváltozás által előidézett károkozások komplex módon érintik a gazdasági tevékenység különböző szakaszait, beleértve a termelést, a kereskedelmet, a fogyasztást és a termékmegsemmisítést. E folyamatok közvetlen, másodlagos és harmadlagos hatásai egymásra épülnek, és globális szinten alakítják a társadalmi-gazdasági viszonyokat.

A *termelés szakaszában* bekövetkező károkozások *közvetlen* hatásként nyersanyaghiányt idézhetnek elő, ami a kereskedelembe szállítási zavarokhoz, valamint a kereskedelmi volumen csökkenéséhez vezet. Ebből másodlagos hatásként a globális ellátási lánc torlódása és magasabb szállítási költségek adódnak, míg harmadlagos következményként a nemzetközi gazdasági kapcsolatok feszültségei növekedhetnek. A *fogyasztásra* a termelési hiányok közvetlen hatásként az árak növekedésében jelentkeznek, másodlagosan pedig társadalmi zavargásokhoz vezethetnek, amelyek tovább fokozzák a politikai instabilitást. A *termékmegsemmisítés* szempontjából a gyártási hibákból eredő selejt termelése

hulladékkezelési költségnövekedést eredményez, és harmadlagosan a környezet szennyezéséhez járul hozzá.

A *kereskedelmi szakaszban* a szállítási problémák közvetlen hatásként lassítják a termelést, *másodlagosan* gyártási leállásokhoz vezetnek, míg harmadlagosan a termelési kapacitások csökkenése hosszabb távú gazdasági hanyatlást eredményezhet. A *fogyasztás* terén a kereskedelem zavarai drágább termékekben és csökkenő keresletben nyilvánulnak meg, ami átalakítja a piac szerkezetét, és végső soron a gazdasági rendszer átrendeződését idézi elő. A *termékmegsemmisítés* során a szállítás során sérült áruk fokozzák a hulladékkezelési igényt, míg harmadlagosan a logisztikai lánc túlterheltsége csökkenti a kereskedelmi tevékenység nyereségességét.

A *fogyasztás szakaszában* a növekvő kereslet közvetlen hatásként túltermelést vált ki, amely fokozott nyersanyag-kitermelési igényt eredményez. Másodlagos következményként ez az erőforrások kimerüléséhez és fenntarthatósági problémákhoz vezethet, míg harmadlagos hatásként társadalmi konfliktusokat és környezeti válságokat generálhat. A *kereskedelemben* a fogyasztói igények torlódásokat idéznek elő az ellátási láncban, ami áruhiányt és társadalmi elégedetlenséget eredményez. A *termékmegsemmisítés* terén a rövid élettartamú termékek a hulladéktermelést fokozzák, amelynek kezelése költséges, és hosszú távon jelentős környezeti károkat okozhat.

A *termékmegsemmisítés* közvetlenül szennyező hulladékot eredményezhet, amely akadályozza az új nyersanyagok kitermelését. Másodlagos hatásként az újrahasznosítási folyamatok magas költségeket igényelnek, harmadlagosan pedig a nyersanyaghiány gazdasági instabilitást okozhat. A *kereskedelemben* a sérült termékek visszavonása csökkenti az elérhető áruk mennyiségét, másodlagosan pedig az árukészletek szűkössége inflációhoz vezet. A *fogyasztásra* nézve a hulladékkezelési rendszerek gyengesége társadalmi elégedetlenséget válthat ki, és a környezeti válság tovább súlyosbíthatja a globális problémákat.

Az 1. táblázatban egységes szerkezetbe foglaltam a korábbi elemzéseket, és elkészítettem egy átlátható táblázatot, amely összegezi a négy fő kategória (termelés, kereskedelem, fogyasztás, termékmegsemmisítés) közvetlen, másodlagos és harmadlagos egymásra vonatkozó hatásait.

Összegzés: az éghajlatváltozás által előidézett károsodások nemcsak az egyes gazdasági fázisokra gyakorolnak hatást, hanem áttételes módon más szakaszokra is. Az összefüggések megértése és kezelése elengedhetetlen ahhoz, hogy hatékonyan lehessen csökkenteni a károkat és javítani a rendszerek ellenálló képességét.

Az átfogó megközelítés nemcsak az egyes szakaszok közvetlen problémáinak kezelésére irányulhat, hanem az áttételes hatások minimalizálását is célozhatja.

1. táblázat. Az éghajlatváltozás okozta kárkövetkezmények összefüggései

Hatások	Termelés	Kereskedelem	Fogyasztás	Termék-megsemmisítés
Termelés	—	<i>Közvetlen:</i> A nyersanyag-hiány csökkenti a kereskedelmi volument <i>Másodlagos:</i> A szállítási láncok torlódása magasabb költségeket eredményez <i>Harmadlagos:</i> A kereskedelmi partnerek közötti konfliktusok erősödnek	<i>Közvetlen:</i> Az alapanyag-hiány növeli a termékek árát a fogyasztók számára <i>Másodlagos:</i> Az energia- és az élelmiszerhiány társadalmi zavargásokat okoz <i>Harmadlagos:</i> A fogyasztói elégedetlenség politikai instabilitáshoz vezethet	<i>Közvetlen:</i> A gyártási hibákból származó selejt megnöveli a hulladék mennyiségét <i>Másodlagos:</i> A hulladék-gazdálkodási költségek növekedése a termelés terheit fokozza <i>Harmadlagos:</i> A helytelen hulladékkezelés környezetkárosító szennyezést eredményezhet
Kereskedelem	<i>Közvetlen:</i> A szállítási problémák lassítják a termelést <i>Másodlagos:</i> A nyersanyagok késedelme gyártási leállásokat okoz <i>Harmadlagos:</i> A termelési kapacitások csökkenése gazdasági hanyatláshoz vezethet	—	<i>Közvetlen:</i> A drágább termékek alacsonyabb fogyasztói keresletet eredményeznek <i>Másodlagos:</i> Az alternatív termékek iránti kereslet megváltoztatja a piac szerkezetét <i>Harmadlagos:</i> A fogyasztási minták átrendeződése hosszú távú gazdasági átrendeződést idéz elő	<i>Közvetlen:</i> Sérült áruk keletkeznek a szállítás során <i>Másodlagos:</i> A logisztikai lánc túlterheltsége növeli a költségeket <i>Harmadlagos:</i> A hulladékkezelés terhei csökkentik a kereskedelmi nyereségességet
Fogyasztás	<i>Közvetlen:</i> A növekvő fogyasztói igények túlterhelést idéznek elő <i>Másodlagos:</i> A túltermelés fokozott nyersanyag-kitermelést igényel <i>Harmadlagos:</i> A természeti erőforrások kimerülése fenntarthatósági problémákat eredményezhet	<i>Közvetlen:</i> Az egyedi termékek iránti kereslet hosszú szállítási láncokat hoz létre <i>Másodlagos:</i> Az ellátási lánc torlódása áruhiányt eredményez <i>Harmadlagos:</i> Az áruhiány társadalmi feszültségeket generálhat	—	<i>Közvetlen:</i> A rövid élettartamú termékek fokozott hulladéktermelést eredményeznek <i>Másodlagos:</i> Az elavult eszközök kezelése költséges hulladékgazdálkodási rendszert igényel <i>Harmadlagos:</i> A hulladékszennyezés hosszú távú környezetkárosodáshoz vezethet
Termék-megsemmisítés	<i>Közvetlen:</i> A hulladékból származó szennyezés akadályozza az új nyersanyagok kitermelését <i>Másodlagos:</i> Az újrahasznosítási folyamatok magas költségekkel járnak <i>Harmadlagos:</i> A nyersanyagok árának növekedése globális gazdasági instabilitást eredményezhet	<i>Közvetlen:</i> A sérült termékek forgalomból való kivonása csökkenti az elérhető áruk mennyiségét <i>Másodlagos:</i> Az árukészletek szűkössége növeli a piaci árakat <i>Harmadlagos:</i> Az infláció társadalmi elégedetlenséget vált ki	—	—

Forrás: a szerző szerkesztése

Fenntartható fejlődés?

A fenntartható fejlődés koncepciója eredetileg arra törekedett, hogy a jelen generációk szükségleteit úgy elégítse ki, hogy ne veszélyeztesse a jövő generációk életfeltételeit. Azonban egyre több tudós és szakértő véli úgy, hogy a jelenlegi gazdasági és politikai rendszerek alkalmatlanok ennek az elvnek a megvalósítására. Ennek egyik fő oka a *gazdasági növekedés és a környezeti fenntarthatóság közötti kibékíthetetlen ellentét*, mivel a folyamatos növekedés növekvő erőforrás-felhasználást és környezeti terhelést eredményez. A fenntarthatóság homályos meghatározása szintén akadályozza az előrelépést, hiszen a túl általános megfogalmazás gyakran politikai és gazdasági érdekek kiszolgálására alkalmas, anélkül, hogy konkrét eredmények születnének. Az *éghajlatváltozás gyorsuló üteme* tovább súlyosbítja a helyzetet, mivel a jelenlegi intézkedések nem képesek lépést tartani a környezeti károk mértékével. Az éghajlattudomány képviselői szerint a neoliberális gazdasági rendszerek, amelyek a rövid távú profitmaximalizálást és a növekedést helyezik előtérbe, nem képesek hosszú távon fenntartható megoldásokat kínálni.

A fenntartható fejlődés kritikájára *válaszul* egyes tudósok alternatív megközelítéseket javasolnak, például a *degrowth* (növekedésmentesség) koncepciót, amely a gazdasági növekedés szándékos visszafogásával kívánja csökkenteni a környezeti terhelést. Az ökológiai gazdaságtan szintén fontos alternatíva, amely az ökológiai rendszerek határain belül tartott gazdasági tevékenységekre összpontosít, és kiemeli a természeti erőforrások megőrzésének fontosságát.

Összegzés: a kritikusok úgy vélik, hogy a fenntartható fejlődés jelenlegi megközelítése illuzórikus, és rendszerszintű változásokra van szükség ahhoz, hogy az éghajlatváltozás és a környezeti válság által előidézett kihívásokat hatékonyan lehessen kezelni. Ez magában foglalja a gazdasági növekedés újragondolását, a környezeti határok tiszteletben tartását, valamint az ökológiai és társadalmi szempontok prioritásként való kezelését.¹

Régi és új konfliktusok

Az éghajlatváltozás következményei mélyreható társadalmi konfliktusokat generálnak, amelyek alapvetően *három fő tényezőhöz* köthetők: nyersanyaghiány,

¹ Az előzőekről lásd bővebben: BULLA-TAMÁS 2006; GYULAI 2016; Pannon Egyetem Környezet-mérnöki Intézet munkaközössége 2019; BALOGH 2021; KOLNHOFER-DERECSEI et al. 2022.

vízhiány és élelmiszer-ellátási zavarok. Ezek a kihívások egymással összefüggő folyamatokon keresztül súlyosbítják a társadalmi, gazdasági és politikai instabilitást, és globális szinten növelik a konfliktusok esélyét.

A *természeti erőforrások* elérhetősége szűkül, különösen az éghajlatváltozás által befolyásolt területeken. A fosszilis tüzelőanyagok kitermelésének csökkenése és a ritkaföldfémekhez való hozzáférés korlátozottsága növeli a geopolitikai feszültségeket. Az ásványkincsekért folytatott verseny különösen az energiaigényes ipari országok között élezheti ki a konfliktusokat.² A nyersanyaghiány miatt a technológiai szakadék elmélyülhet a fejlett és a fejlődő országok között, ami gazdasági egyenlőtlenségeket és politikai instabilitást eredményez. A *vízhiány* a legérzékenyebb régiókban, például Észak-Afrikában és Dél-Ázsiában politikai és szociális destabilizációhoz vezethet. A határ menti vízkészletek, például a Nílus és a Mekong folyó feletti ellenőrzésért folytatott küzdelem a regionális háborúk esélyét növeli.³ Emellett a vízellátás nehézségei következtében csökken a mezőgazdasági termelés, ami az élelmezésbiztonságot is veszélyezteti. Jelentős kockázati tényező az *élelmiszer-ellátási zavarok* és az ezzel együtt járó konfliktusok terjedése. Az éghajlatváltozás hatására csökken a termőterületek hozama, miközben a népesség növekedése egyre nagyobb igényeket támaszt. Az élelmiszerárak növekedése globális válságot idéz elő, amely különösen a fejlődő országokat sújtja súlyosan. Az élelmiszerhiány nemcsak politikai instabilitást okoz, hanem tömeges migrációt is kiválthat, amely destabilizálhatja a fogadó országokat.⁴

Összegzés: az éghajlatváltozás komplex társadalmi és környezeti problémák láncolatát indítja el, amely fokozza a már meglévő konfliktusokat, és új feszültségeket generál. A globális és regionális konfliktusok megelőzése érdekében elengedhetetlen a nemzetközi együttműködés, a fenntartható erőforrás-gazdálkodás, valamint a sérülékeny közösségek támogatása.

A KLÍMAVÁLTOZÁS KÖVETKEZMÉNYEINEK RÉSZE: A BŰNÖZÉS ÁTALAKULÁSA

A klímaváltozás nemcsak a természeti környezetben, hanem a társadalmi viszonyokban is érezteti hatását, beleértve a bűnözés jellegének és mintázatainak

² BROWN-FUNK 2008.

³ GLEICK 2014.

⁴ IPCC 2021.

átalakulását. A természeti erőforrások csökkenése, a migrációs hullámok és a gazdasági instabilitás fokozhatja a környezeti bűncselekmények, a vagyon elleni bűncselekmények és az emberkereskedelem előfordulását, új kihívásokat teremtve a bűnmegelőzés és az igazságszolgáltatás számára. A társadalmakban szunnyadó kollektív felelőtlenség új tartalommal tör a felszínre.

A felelősség és felelőtlenség fogalma új szerepben

A *kollektív felelősség* azt az elvet képviseli, hogy egy csoport tagjai közösen felelősek egy adott cselekvésért vagy annak következményeiért.⁵ E koncepció különösen jelentős a globális kihívások, például az éghajlatváltozás kapcsán, mivel az egyének és szervezetek összessége alakítja a társadalmi és környezeti folyamatokat. Az éghajlatváltozás kérdésében a kollektív felelősség mellett megjelenik a kollektív felelőtlenség jelensége is, amely a közös döntések és cselekvések elhárításának vagy negligálásának eredménye.

A *kollektív felelőtlenség etikai tartalma* az erkölcsi kötelesség és a csoportdinamika közötti konfliktusban gyökerezik. Az éghajlatváltozás kapcsán különösen problematikus a következményetika figyelmen kívül hagyása, amely az egyéni és csoportos döntések hosszú távú hatásait vizsgálja.⁶ Az *erkölcsi mulasztás* a kollektív felelőtlenség egyik fő etikai kihívása, amikor a csoport tagjai nem lépnek fel, bár tisztában vannak a problémával. Például a globális szinten jelentkező éghajlati katasztrófák esetében az egyének és szervezetek hajlamosak a felelősséget kormányokra és nemzetközi szervezetekre hárítani. Az erkölcsi bátorság alapvető jelentőségű a cselekvés kezdeményezéséhez, még akkor is, ha ez a magatartás az adott csoport normáival ellenkezik.⁷

A *kollektív felelősség társadalmi dimenziója* arra utal, hogy a csoportok tagjai, még ha eltérő mértékben is, megosztják a felelősséget. A csoportszintű felelősség kulcsfontosságú az olyan komplex problémák kezelésében, mint az éghajlatváltozás, ahol az egyéni és kollektív szintek közötti feszültség jelenik meg. A *kollektív felelőtlenség* azonban olyan társadalmi normák és struktúrák eredménye, amelyek nem ösztönzik az egyéni felelősségvállalást. Például az individualista társadalmakban az egyéni érdekek gyakran felülírják a közösségi

⁵ F. LASSÚ 2013.

⁶ JONAS 1984.

⁷ GARDINER 2011.

célokat, ami az éghajlatváltozással kapcsolatos cselekvés hiányát eredményezheti. A felelősség szétaprózódása gyakran a csoporton belüli „potyautas-probléma” következménye, ahol az egyének elhanyagolható hozzájárulásukra hivatkozva nem cselekszenek. Ez a mechanizmus jelentős mértékben gátolja a csoportos cselekvést, például a szén-dioxid-kibocsátás csökkentésére irányuló társadalmi vagy politikai döntésekben.

A *kollektív felelőtlenség jogi dimenziója* a felelősség meghatározásának nehézségeiben nyilvánul meg, különösen olyan globális problémák esetében, mint az éghajlatváltozás. A jogi felelősség diffúziója akadályozza az érdemi szankciók alkalmazását, például a nemzetközi klímaegyezmények megsértésekor.⁸

Összegzés: a jogi keretek hiányosságai és az intézményi átláthatatlanság hozzájárul a kollektív felelőtlenséghez. Példa erre a párizsi klímaegyezmény, amelyben a felelősség és a kötelezettségek közösek, de nem egyértelműen meghatározott formában oszlanak meg a részt vevő államok között.⁹

*Társadalmi veszélyesség mint kriminálszociológiai eszme
és társadalomra veszélyesség mint büntetőjogi fogalom*

A két idea értelmezéséről, különösen a társadalomra veszélyességről mint büntetőjogi fogalomról, annak a büntetőjogi szabályok keretein belüli vagy azokon kívüli helyéről és szerepéről évtizedes távlatokban vita folyt és folyik.¹⁰ Jelen tanulmány szerzője ezúttal nem kíván e vitákra kitérni.

Az éghajlatváltozás által okozott környezeti károk *társadalmi veszélyessége* több alapelv alapján értékelhető, amelyek a cselekvések súlyosságát és hatásait vizsgálják. Ezek az elvek az egyéni és kollektív felelősség, a normatív változások és az igazságos teherviselés kontextusában nyernek értelmet. A cselekvés és az éghajlatváltozás kauzális kapcsolatát az határozza meg, hogy az adott tett (e fogalom alatt értve a nem tevést is) milyen mértékben járul hozzá a klíma-változáshoz. Közvetlen hatásnak minősül például az ipari szennyezés kibocsátása, míg közvetett a fogyasztói döntések hatása.¹¹ Az éghajlatbűnözés súlyosságát továbbá a szándékosság és a gondatlanság közti különbség befolyásolja. Ezért

⁸ BODANSKY 2010.

⁹ BODANSKY–BRULLÉE–RAJAMANI 2017.

¹⁰ Például VISKI 1958; IRK 1997; HOLLÁN 2003; BELOVICS 2007; KÖHALMI 2012; PALLAGI–IRK 2016.

¹¹ STERN 2007; GARDINER 2011.

például egy vállalat szándékos adatmanipulációja súlyosabb, mint a megfelelő képzés hiányából fakadó hibák.¹²

A hatás mértéke és időbeli kiterjedése kulcsfontosságú szempont. A helyi szennyezés gyakran könnyebben kezelhető, mint a globális klímaváltozás, amely hosszú távú és visszafordíthatatlan hatásokkal járhat.¹³ A visszafordíthatóság (reverzibilitás) szempontjából az erdőirtás súlyosabbnak számít, mint az olyan egyszeri szennyezések, amelyek kezelhetők.¹⁴ A célcsoportokat és az érintettek számát érintő tényezők, valamint a sebezhető csoportokra gyakorolt hatás is jelentős.¹⁵

A rendszerszintű felelősség és kollektív hatás elemzése arra az eredményre jutott, hogy az ipari forradalom óta működő gazdasági modellek globális károkozást eredményezhetnek. Így például az autóhasználat vagy a fosszilis energiahordozók tömeges alkalmazása „normálisnak” tekintett, mégis jelentős kockázatot rejt.¹⁶ Ebből pedig az következik, hogy a normák változása szükséges a fenntartható fejlődés biztosításához.¹⁷

Az igazságosság és a proporcionális felelősség értékelésében meghatározó, hogy a károkozás globális és lokális hatásai milyen mértékben oszlanak meg a gazdag és szegény országok között.¹⁸ Az egyéni cselekvés és a mulasztás összefüggései, valamint a cselekvési lánc szerepe alapvető fontosságú a kármegelőzés és a felelősség meghatározásában.¹⁹

Összegzés: a környezeti igazságosság biztosítása érdekében szükséges a rendszerszintű változások előmozdítása, mivel a globális térben az egyéni és a kollektív felelősség egyensúlyának fenntartása kulcsfontosságú.

A jog szerepvállalása

A klímaváltozás és a bűnözés kapcsolatának elemzése során szólni kell az úgynevezett „kollektív bűnök” szerepéről. A „kollektív bűnök” alatt a társadalmi

¹² SCHNEIDER–ROSENCRANZ–NILES 2014; HAINES–EBI 2019.

¹³ IPCC 2021.

¹⁴ ROCKSTRÖM et al. 2009.

¹⁵ ROBERTS–PARKS 2007.

¹⁶ NEWELL–MULVANEY 2013.

¹⁷ GARDINER 2011.

¹⁸ PATTERSON et al. 2017.

¹⁹ HEEDE 2014; STERN 2007.

normák, etikai szabályok vagy jogi előírások tömeges megsértését értjük, amelyet nem egyes egyének, hanem nagyobb csoportok, akár közösségek követnek el. A „kollektív bűnök társadalmi veszélyessége” kifejezés olyan társadalmi jelenségekre utal, amikor egy közösség vagy csoport tagjai valamilyen közös bűncselekményt követnek el, vagy annak társadalmi hatásait közvetlenül vagy közvetve generálják.

A kollektív bűnök, amelyek éghajlati károkat okoznak, gyakran államok, nagyvállalatok vagy csoportok tevékenységéhez köthetők. A nemzetközi jogban az államok felelőssége kiemelt szerepet kap. A Nemzetközi Büntetőbíróság (International Criminal Court, ICC) hatásköre kiterjedhet olyan cselekményekre, amelyek háborús vagy emberiség elleni bűntettekként minősíthetők. Emellett a nemzetközi klímaegyezmények, mint a Párizsi Megállapodás, pénzügyi szankciókat róhatnak ki a kibocsátási célok megszegéséért.²⁰ A pénzügyi eszközök közül a kártérítési perek kiemelt jelentőségűek. A Shell és más olajtársaságok elleni perek példázzák, hogyan lehet a nagy szennyezőket felelősségre vonni, bár ezek végső kimenetele egyelőre kétséges. A szimbolikus és etikai szankciók közé tartozik a reputációs veszteség, amely csökkenti a bűnösök társadalmi támogatottságát.²¹

A kollektív bűnök és azok következményei az éghajlatváltozás kapcsán összetett és többrétű problémát jelentenek, amelyeknek *elkövetői és áldozatai széles spektrumot ölelnek fel*. A legnagyobb hatást a fosszilis tüzelőanyagokat kitermelő iparágak, az államok, valamint a fogyasztói társadalom gyakorolja a környezetre. Az *ipari és gazdasági szereplők*, különösen a szén-, olaj- és gázszektor vállalatai jelentős felelősséggel tartoznak a globális felmelegedésért, mivel tevékenységük nagymértékben hozzájárul az üvegházhatású gázok kibocsátásához.²² Ezen túlmenően az *államok és kormányok* felelőssége sem elhanyagolható, különösen akkor, ha nem hajtanak végre hatékony klímavédelmi politikákat, vagy elmulasztják a Párizsi Megállapodás céljainak elérését. A *fogyasztói társadalom*, amely növekvő erőforrás-felhasználásával és pazarló életmódjával tovább gyorsítja az éghajlatváltozást, szintén a kollektív bűnök elkövetői közé sorolható.²³

A *bűntételek* a természeti erőforrások és ökoszisztémák megővására irányulnak. A fosszilis tüzelőanyagokra kivetett adók és bírságok például a szén-dioxid-

²⁰ UNFCCC 2015.

²¹ IACOBUCCI 2014.

²² HEEDE 2014.

²³ JACKSON 2009.

kibocsátás csökkentését célozzák.²⁴ Hogy biztosítsák a jövő nemzedékek érdekeit, a büntetéseknek a hosszú távú fenntarthatóságot kell elősegíteniük.²⁵ A szankciók – elvileg legalábbis – elsősorban a károkozókra sújtják, ideértve a fosszilis energiahordozókat felhasználó vagy előállító vállalatokat.²⁶ Ugyanakkor a társadalom szélesebb rétegei is érintettek lehetnek, ha a költségeket a fogyasztókra hárítják.²⁷

A környezetvédelmi bűnözés *rejtett elkövetői* gyakran multinacionális vállalatok vagy állami szereplők, akik tevékenységüket titkolják.²⁸ A komplex ellátási láncok és a transzparencia hiánya megnehezíti a felelősség megállapítását.²⁹ Emellett a *fogyasztói szokások* is hozzájárulnak a környezeti terheléshez, bár a jogi felelősség alól általában mentesülnek.³⁰

A *történeti felelősség* elve szerint azok tekinthetők a *legnagyobb károkozóknak*, akik hosszú idő óta folytatják a káros tevékenységeket. Az iparosodott országok, mint az Egyesült Államok és az Európai Unió, a fosszilis energiahordozók használatával jelentősen hozzájárultak a globális felmelegedéshez, míg a fejlődő országok inkább az éghajlatváltozás hatásainak elszenvedői.³¹ A *károk mértékének és eloszlásának elve* alapján azokat tekintjük *elszenvedőknek*, akik a legsúlyosabb hatásokat tapasztalják.³² A *közvetlen és közvetett hatások elve* különbözteti meg az azonnali, látható károkat – mint a viharok és aszályok – a hosszú távú hatásoktól, mint a mezőgazdasági teljesítmény csökkenése.³³ A *felelősség és igazságosság elve* a károkozókat és az áldozatokat egyensúlyba helyezi: a legnagyobb szennyezőknek, mint az iparosodott nemzetek, kell viselniük a legnagyobb felelősséget, míg a fejlődő világ részére kompenzációt kell biztosítani.³⁴ A *nemek és társadalmi rétegek közötti különbségek* is befolyásolják a felelősség értékelését: a szegényebb rétegek és a nők gyakrabban áldozatai az éghajlatváltozásnak, miközben kevéssé felelősek annak kiváltásáért.³⁵

²⁴ STERN 2007.

²⁵ GARDINER 2011.

²⁶ OECD 1972.

²⁷ CANEY 2010.

²⁸ ORESKES–CONWAY 2010; ROBBINS 2019.

²⁹ BEBBINGTON–LARRINAGA 2014.

³⁰ MANIATES 2001.

³¹ ROBERTS–PARKS 2007.

³² ADGER et al. 2003.

³³ TOL 2002.

³⁴ SHUE 2014; SMITH 2020.

³⁵ NEUMAYER–PLÜMPER 2007.

Az éghajlatváltozás normálisnak tekintett károkozásainak kezelésében a *jog hatékony eszköz* lehet, ha a szabályozás és a felelősségre vonás mechanizmusai biztosítják a *károkozók szankcionálását és a fenntartható gazdasági modellek ösztönzését*.³⁶ A nemzetközi jog, mint a Párizsi Megállapodás, példát mutat az egységes fellépésre.³⁷ Az éghajlatváltozás és annak következményei által előidézett tömeges környezeti károkozás komoly kihívásokat jelenthet a *büntetőjog* számára, különösen akkor, ha ezen károkozásokat széles körben elfogadott és normálisnak tekintett gyakorlatok eredményezik. A *büntetőjogi válaszok hatékonysága kérdéses*, mivel a káros tevékenységek gyakran a gazdasági és társadalmi rendszerek strukturális részei, így azok jogi szabályozása nem mindig bizonyul elégségesnek a probléma kezelésére. Az éghajlatváltozással összefüggő károkozások gyakran globálisak, így nemcsak a nemzeti jogi rendszerek, hanem a nemzetközi jogi koordináció is szükséges a hatékony válaszadáshoz. A *büntetőjog alkalmazhatósága* a környezeti károkra *korlátozott*, ha figyelembe vesszük, hogy *az államok és gazdasági érdekeik védelme esetleg nem kívánja megállítani a gazdasági növekedést a fenntarthatóság érdekében*. Épp ezért a büntetőjogi eszközök mellett *alternatív jogi eszközök* – például közigazgatási jogi intézkedések és gazdasági szankciók alkalmazása – is fontos szerepet tölthetnek be a környezeti értékek védelmének elősegítésére.

A *generálprevenció és speciálprevenció eszközeinek kombinációja* jelentős szerepet játszhat a környezeti károk megelőzésében. A generálprevenációs eszközök, mint például a társadalmi tudatosság növelése, oktatási kampányok, a fenntarthatóságra vonatkozó szabályok szigorítása, valamint a nemzetközi együttműködés ösztönzése, segíthetnek abban, hogy a társadalom és a gazdaság egészében változások történjenek. A speciálprevenációs eszközök, például a környezeti oktatás és képzés, a felelősségre vonás szankciói, valamint a zöldtechnológiák támogatása szintén hozzájárulhatnak a fenntarthatóbb működés eléréséhez.

ÖSSZEGZÉS

Az éghajlatváltozással összefüggő károkozások csökkentéséhez és megelőzéséhez nem elegendő csupán a büntetőjogi vagy gazdasági szankciók alkalmazása. Az éghajlatváltozás globális és komplex problémája megköveteli a szabályozási

³⁶ PEEL–OSOFSKY 2015; PORTER–KRAMER 2011.

³⁷ UNFCCC 2015.

keretek, a társadalmi normák, a technológiai innováció, valamint a nemzetközi együttműködés erősítését is. A hatékony fellépés érdekében több feltételnek kell teljesülnie, amelyek kombinált alkalmazása biztosíthatja a kívánt eredményeket. Az első fontos feltétel az *erős és világos szabályozási keretek* megléte. Egy jól meghatározott jogi és szabályozási rendszer, amely minimalizálja a joghézagokat, és szigorúan ellenőrzi a szabályok betartását, jelentősen hozzájárulhat a környezeti károkozások csökkentéséhez. Az ilyen rendszerek biztosítják, hogy a jogsértők felelősségre vonhatók legyenek, és segíthetnek a környezetvédelmi célok elérésében.³⁸ A társadalmi normák átalakítása és a környezettudatosság növelése szintén kulcsfontosságú. Az éghajlatváltozással kapcsolatos károkozások csökkentése érdekében *elengedhetetlen a fenntartható fogyasztás ösztönzése és a társadalom környezettudatosságának fokozása*. A közvélemény szemléletformálása és az egyéni felelősségvállalás elősegítése közvetlen hatással lehet a károkozás mértékére.³⁹ A *fenntartható technológiai innovációk* fejlesztése és elterjedése alapvető szerepet játszik az éghajlatváltozással összefüggő károk mérséklésében.⁴⁰ Az éghajlatváltozás globális jellegéből adódóan a nemzetközi együttműködés elengedhetetlen.⁴¹ A környezeti igazságosság érvényesítése szintén alapvető fontosságú, mivel az éghajlatváltozás hatásai aránytalanul sújtják a sebezhető közösségeket. A *gazdasági ösztönzők* alkalmazása, mint például adókedvezmények, támogatások és zöldberuházások, szintén hozzájárulhat a kedvezőbb gyakorlatok terjedéséhez. Az ilyen ösztönzők segíthetik a vállalatokat és a fogyasztókat abban, hogy fenntarthatóbb megoldásokat válasszanak, és csökkentsék a környezeti károkat.⁴² Végül, a *tudományos bizonyítékok és információk integrálása* a döntéshozatalba alapvető fontosságú. A tudományos közösség által szolgáltatott legfrissebb adatok és elemzések segíthetik a politikai döntéshozókat abban, hogy hatékony intézkedéseket dolgozzanak ki az éghajlatváltozás hatásainak mérséklésére.⁴³ Ezek megvalósítása egyelőre késik, így például az első klímacél már „füstbe megy”.⁴⁴

Összességében az éghajlatváltozással összefüggő károkozások csökkentése és megelőzése egy komplex, integrált megközelítést igényel. A szabályozási

³⁸ OSTROM 2010.

³⁹ THØGERSEN–CROMPTON 2009.

⁴⁰ STERN 2007.

⁴¹ KEOHANE–VICTOR 2011.

⁴² NORDHAUS 2008.

⁴³ FIELD et al. 2014.

⁴⁴ FAZEKAS–HIDI 2024.

keretek, a technológiai innovációk, a társadalmi normák átalakítása, a nemzetközi együttműködés és a gazdasági ösztönzők együttes alkalmazása képes biztosítani a hosszú távú, fenntartható eredményeket. A kriminológus e megállapításokat a következővel egészíti ki: az éghajlatváltozással kapcsolatos büntetések az igazságosság, a megelőzés és a helyreállítás eszközei, amelyek hatékony alkalmazása nemcsak a károkozók felelősségre vonását segíti, hanem a fenntartható jövő megteremtéséhez is hozzájárul.

IRODALOMJEGYZÉK

- ADGER, W. Neil et al. (2003): Adaptation to Climate Change in the Developing World. *Progress in Development Studies*, 3(3), 179–195. Online: <https://doi.org/10.1191/1464993403ps0600a>
- BALOGH Jeremiás Máté (2021): A gazdasági növekedés és fenntarthatóság: egymás ellenségei vagy katalizátorai? Online: https://klimapolitikaiintezet.hu/elemzes/gazdasagi-novekedes-fenntarthatosag-katalizator?utm_source=chatgpt.com
- BEBBINGTON, Jan – LARRINAGA, Carlos (2014): Accounting and Sustainable Development. An Exploration. *Accounting, Organizations and Society*, 39(6), 395–413. Online: <https://doi.org/10.1016/j.aos.2014.01.003>
- BELOVICS Ervin (2007): A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa. *Iustum Aequum Salutare*, 4(3), 31–43.
- BODANSKY, Daniel (2010): *The Art and Craft of International Environmental Law*. Cambridge, MA – London: Harvard University Press.
- BODANSKY, Daniel – BRULLÉE, Jutta – RAJAMANI, Lavanya (2017): *International Climate Change Law*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/law/9780199664290.001.0001>
- BROWN, Molly E. – FUNK, Christopher C. (2008): Food Security Under Climate Change. *Science*, 319(5863), 580–581. Online: <https://doi.org/10.1126/science.1154102>
- BULLA Miklós – TAMÁS Pál szerk. (2006): *Fenntartható fejlődés Magyarországon*. Budapest: Új Mandátum. Online: https://szociologia.tk.hu/uploads/files/archive/5_fenntarthato_fejlodes.pdf?utm_source=chatgpt.com
- CANEY, Simon (2010): Climate Change, Human Rights, and Moral Thresholds. In GARDINER, Stephen M. et al. (szerk.): *Climate Ethics. Essential Readings*. Oxford: Oxford University Press, 163–177. Online: <https://doi.org/10.1093/oso/9780195399622.003.0018>
- FAZEKAS Dóra – HIDI János (2024): Füstbe megy az első klímacél, és fordulat kellene, hogy ne kövesse a második. G7, 2024. december 31. Online: <https://g7.hu/vilag/20241231/fustbe-megy-az-első-klímacél-es-fordulat-kellene-hogy-ne-kövesse-a-második/>
- FIELD, Christopher B. et al. szerk. (2014): *Climate Change 2014. Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects*. New York: Cambridge University Press. Online: www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WGIIAR5-FrontMatterA_FINAL.pdf

- F. LASSÚ Zsuzsa (2013): A kollektivitás hagyományos és alternatív értelmezései – egy 40 éves kutatás mai tanulságai. *Gyermeknevelés*, 1(1), 7–15. Online: <https://doi.org/10.31074/gyntf.2013.1.7.15>
- GARDINER, Stephen M. (2011): *A Perfect Moral Storm. The Ethical Tragedy of Climate Change*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195379440.001.0001>
- GLEICK, Peter H. (2014): Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria. *Weather, Climate, and Society*, 6(3), 331–340. Online: <https://doi.org/10.1175/WCAS-D-13-00059.1>
- GYULAI Iván (2016): A fenntartható fejlődési célok környezeti kritikája. Online: https://mtvsz.hu/dynamic/konferenciaanyagok/gyulai_ivan_151117.pdf?utm_source=chatgpt.com
- HAINES, Andy – EBI, Kristie (2019): The Imperative for Climate Action to Protect Health. *The New England Journal of Medicine*, 380(3), 263–273. Online: <https://doi.org/10.1056/NEJMr1807873>
- HEEDE, R. (2014): Tracing Anthropogenic Carbon Dioxide and Methane Emissions to Fossil Fuel and Cement Producers, 1854–2010. *Climatic Change*, 122, 229–241. Online: <https://doi.org/10.1007/s10584-013-0986-y>
- HOLLÁN Miklós (2003): Megkésztett búcsú a társadalomra veszélyességtől. *Jogelméleti Szemle*, 4(4), 1–24.
- IACOBUCCI, Edward M. (2014): On the Interaction between Legal and Reputational Sanctions. *The Journal of Legal Studies*, 43(1), 189–207. Online: <https://doi.org/10.1086/675761>
- IPCC (2021): *Climate Change 2021. The Physical Science Basis*. New York: Cambridge University Press. Online: www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/
- IRK Ferenc (1997): Társadalomra veszélyesség – rendszerváltáson innen és túl. In FARKAS Ákos – GÖRGÉNYI Ilona – LÉVAI Miklós (szerk.): *Ünnepi Tanulmányok II. Horváth Tibor – az Ünnepelt 70. születésnapja tiszteletére*. Miskolc: Bíbor, 54–75.
- JACKSON, Tim (2009): *Prosperity without Growth. Economics for a Finite Planet*. London: Earthscan. Online: <https://doi.org/10.4324/9781849774338>
- JONAS, Hans (1984): *The Imperative of Responsibility. In Search of an Ethics for the Technological Age*. Chicago: University of Chicago Press.
- KEOHANE, Robert O. – VICTOR, David G. (2011): The Regime Complex for Climate Change. *Perspectives on Politics*, 9(1), 7–23. Online: <https://doi.org/10.1017/S1537592710004068>
- KOLNHOFFER-DERECSKEI Anita et al. (2022): A fenntartható fejlődés fogalmának hétköznapi értelmezése és összevetése a tudományos definícióval. *Gazdaság & Társadalom / Journal of Economy & Society*, 15(3), 35–63. Online: <https://doi.org/10.21637/GT.2022.3.02>
- KŐHALMI Zoltán (2012): A társadalomra veszélyesség fogalma a büntető anyagi kódexekben. *Büntetőjogi Szemle*, 1(2), 15–23.
- MANIATES, Michael F. (2001): Individualization. Plant a Tree, Buy a Bike, Save the World? *Global Environmental Politics*, 1(3), 31–52. Online: <https://doi.org/10.1162/152638001316881395>
- NEUMAYER, Eric – PLÜMPER, Thomas (2007): The Gendered Nature of Natural Disasters. The Impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, 1981–2002. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(3), 551–566. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.2007.00563.x>

- NEWELL, Peter – MULVANEY, Dustin (2013): The Political Economy of the „Just Transition”. *Geographical Journal*, 179(2), 132–140. Online: <https://doi.org/10.1111/geoj.12008>
- NORDHAUS, William D. (2008): *A Question of Balance. Weighing the Options on Global Warming Policies*. New Haven, CT: Yale University Press. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctt1npzkh>
- ORESQUES, Naomi – Conway, Erik M. (2010): *Merchants of Doubt. How a Handful of Scientists Obscured the Truth on Issues from Tobacco Smoke to Global Warming*. New York: Bloomsbury. Online: <https://doi.org/10.1086/663066>
- OSTROM, Elinor (2010): Polycentric Systems for Coping with Collective Action and Global Environmental Change. *Global Environmental Change*, 20(4), 550–557. Online: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2010.07.004>
- PALLAGI Anikó – IRK Ferenc (2016): A társadalomra veszélyesség és az ultima ratio elvének viszonyáról. *Jogtudományi Közlöny*, 71(11), 548–553.
- Pannon Egyetem Környezetmérnöki Intézet munkaközössége (2019): *Földünk állapota a fenntartható fejlődési célok tükrében*. Harmadik, átdolgozott kiadás. Veszprém: Pannon Egyetem Környezetmérnöki Intézet. Online: https://korforgas.uni-pannon.hu/images/docman-files/files/F%C3%B6ld%C3%BCnk%20%C3%A1llapota%20-%20A%20fenntarthat%C3%B3%20fej%C5%91d%C3%A9si%20%C3%A9lok%20%C3%BCKr%C3%A9ben.pdf?utm_source=chatgpt.com
- PATTERSON, James et al. (2017): Exploring the Governance and Politics of Transformations Towards Sustainability. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 24, 1–16. Online: <https://doi.org/10.1016/j.eist.2016.09.001>
- PEEL, Jacqueline – OSOFSKY, Hari M. (2015): *Climate Change Litigation. Regulatory Pathways to Cleaner Energy*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139565851>
- PORTER, Michael E. – KRAMER, Mark R. (2011): Creating Shared Value. *Harvard Business Review*, 89(1–2), 62–77. Online: www.communitylivingbc.ca/wp-content/uploads/2018/05/Creating-Shared-Value.pdf
- ROBBINS, Paul (2019): *Political Ecology. A Critical Introduction*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- ROBERTS, J. Timmons – PARKS, Bradley C. (2007): *A Climate of Injustice. Global Inequality, North-South Politics, and Climate Policy*. Cambridge, MA: MIT Press.
- ROCKSTRÖM, Johan et al. (2009): A Safe Operating Space for Humanity. *Nature*, 461(7263), 472–475. Online: <https://doi.org/10.1038/461472a>
- SCHNEIDER, Stephen H. – ROSENCRAZ, Armin – NILES, John O. szerk. (2014): *Climate Change Policy. A Survey*. Washington, DC: Island Press.
- SHUE, Henry (2014): *Climate Justice. Vulnerability and Protection*. Oxford: Oxford University Press.
- SMITH, L. (2020): Corporate Liability for Climate Change. *Yale Law Journal*, 129(6), 1800–1835.
- STERN, Nicholas (2007): Impacts of Climate Change on Growth and Development. In STERN, Nicholas: *The Economics of Climate Change. The Stern Review*. New York: Cambridge University Press, 55–167. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511817434>

- THØGERSEN, John – CROMPTON, Tom (2009): Simple and Painless? The Limitations of Spillover in Environmental Campaigning. *Journal of Consumer Policy*, 32(2), 141–163. Online: <https://doi.org/10.1007/s10603-009-9101-1>
- TOL, Richard S. J. (2002): Estimates of the Economic Effects of Climate Change. *Environmental and Resource Economics*, 21(1), 47–73. Online: <https://doi.org/10.1023/A:1014500930521>
- UNFCCC (2015): *The Paris Agreement*. Online: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>
- VISKI László (1958): A társadalomra veszélyesség és a bűnösség viszonya a bűncselekmény-fogalom felépítésében. *Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője*, 1(2), 213–239.

Jacsó Judit

KLÍMABÜNTETŐJOG MINT ÚJ KIHÍVÁS

A környezeti károk messzemenő következményekkel járnak a természeti környezetre, így a légkörre, a klímára is. A klímavédelem jogi szabályozásának alapját nemzetközi szerződések jelentik, amelyek uniós jogi dokumentumokban is megjelennek, és a tagállami szintű (központi, regionális, települési) szabályozásra is hatással vannak.¹ Az ENSZ keretében 2015-ben elfogadott *Párizsi megállapodás*² mérföldkőnek tekinthető a globális felmelegedés elleni küzdelem területén. A 196 aláíró állam vállalta, hogy együttesen lépnek fel az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése és ezáltal az éghajlatváltozás hatásainak enyhítése érdekében. A Párizsi megállapodást az Európai Unió és annak valamennyi tagállama aláírta és megerősítette. Fontos lépés volt uniós szinten a Bizottság 2019-ben kiadott közleménye az *európai zöld megállapodásról*³ (*European Green Deal*).⁴ Ebben többek között célként határozták meg a nettó üvegházhatásúgáz-kibocsátás 2050-re történő megszüntetését, amelynek elérésével az EU a világ első klímasemleges térségévé válna. Ehhez a Bizottság a *környezeti bűnözés elleni küzdelem fokozását* is szükségesnek tartja.⁵ Az EU első éghajlatvédelmi „törvényét” közvetlenül alkalmazandó jogi aktus formájában 2021-ben fogadta el (úgynevezett *európai klímarendelet*).⁶

¹ Lásd a jogi szabályozás keretrendszeréről: GYÜRE 2018: 85–86.

² Lásd: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/parisagreement_publication.pdf.

³ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az európai zöld megállapodás. COM/2019/640. Lásd bővebben: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_hu.

⁴ Lásd: www.consilium.europa.eu/hu/policies/green-deal/.

⁵ Az európai zöld megállapodás. COM/2019/640: 28.

⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1119 rendelete (2021. június 30.) a klímasemlegesség elérését célzó keret létrehozásáról és a 401/2009/EK rendelet, valamint az (EU) 2018/1999 rendelet módosításáról (európai klímarendelet). HL L 243. 2021.7.9. 1–17.

Az Európai Parlament és a Tanács 2024 áprilisában fogadta el a *környezet büntetőjogi védelméről szóló új irányelvet*,⁷ amely tartalmazza a tényállásokra és a szankciókra vonatkozóan a környezeti büntetőjog anyagi jogi minimum-szabályait. A tagállamoknak az irányelvet 2026. május 21-ig kell átültetniük saját jogrendszerükbe. Az (EU) 2024/1203 irányelvben az uniós jogalkotó felhívta arra a figyelmet, hogy

„az éghajlatváltozás felgyorsulása, a biológiai sokféleség csökkenése és a környezetkárosodás azok pusztító hatásának kézzelfogható példáival együtt ahhoz vezetett, hogy a zöld átállást korunk meghatározó célkitűzéseként és a generációk közötti méltányosság kérdéseként ismerték el.”⁸

A klímavédelem területén kiemelt jelentőségű az *Emberi Jogok Európai Bíróságának* (a továbbiakban: EJEB) az úgynevezett *KlimaSeniorinnen*-ügyben 2024. április 9-én hozott precedensértékű ítélete.⁹

A tanulmány rövid áttekintést ad az új környezetvédelmi büntetőjogi irányelvről, valamint az EJEB ítéletéről, kitérve arra a kérdésre, hogy milyen feladatok várnak a magyar jogalkotóra az uniós jogi követelmények nemzeti büntetőjogba történő átültetése során, különös tekintettel a hatályos környezetvédelmi büntetőjogot kiegészítő *klímabüntetőjog* területén.

A klímavédelem kérdésével is foglalkozott a Miskolci Egyetem és a Heidelbergi Egyetem közös szervezésében 2024. március 4–5-én megvalósult *Zöld kriminológia és Green Deal: Környezet- és klímavédelem – a büntetőjog halaszthatatlan feladata* című nemzetközi konferencia.¹⁰ Polt Péter legfőbb ügyész úr a *Környezetvédelem az Európai Unióban (Green Deal)* című előadása keretében a magyarországi gyakorlati tapasztalatokat mutatta be az ügyészség szempontjából. Legfőbb ügyész úr a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara által

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1203 irányelve (2024. április 11.) a környezet büntetőjog általi védelméről, valamint a 2008/99/EK és a 2009/123/EK irányelv felváltásáról. HL L 1203. 2024.4.30. 1–28.

⁸ (EU) 2024/1203 irányelv, Preambulum 23. pontja.

⁹ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz und Andere / Schweiz (Antragsnr. 53600/20) – Entsch. v. 09.04.2024. A pert a KlimaSeniorinnen Schweiz egyesület és isze alatt 64 év feletti nők nyújtották be, összesen 2038-an, valamint négy 80 év feletti nő, akiknek egészségét jelentősen befolyásolja az éghajlatváltozás miatt emelkedő hőmérséklet.

¹⁰ A konferencia az Alexander von Humboldt Alapítvány által támogatott *A vállalatok büntetőjogi felelősségének rendszerezése* című partnerségi projekt keretében valósult meg. Lásd a projekt eredményeiről: DANNECKER–JACSÓ 2024.

koordinált több uniós projektben is aktívan közreműködött, így a HERCULE III projektekben (szakmai felelős: Farkas Ákos), előadásaiival és tanulmányaival nagyban hozzájárult a projekt sikeres megvalósításához, szakmai támogatásáért köszönettel tartozunk.

KLÍMAVÉDELEM ÉS BÜNTETŐJOG

Az éghajlatváltozás legfőbb oka a fosszilis tüzelőanyagok (kőolaj, földgáz, szén stb.) égetése, amely üvegházhatású gázokat bocsát ki a légkörbe. A *klímavédelem* röviden meghatározva nem jelent mást, mint a szennyezőanyag-kibocsátás, különösen az üvegházhatású gázok csökkentésére irányuló intézkedéseket a Föld légkörének fokozatos pusztulása és az ezzel összefüggő éghajlatváltozás ellensúlyozása érdekében.¹¹ Noha a *levegő védelme* (az ellene irányuló magatartások, így a levegőszennyezés szankcionálása) szoros kapcsolatban áll a klímavédelemmel, az nem szűkíthető le csupán arra.¹² A légkör/klíma a földi ökoszisztéma alapja, amely egyben a klasszikus környezeti elemek (levegő, föld, víz) alapfeltétele is, ezért kiemelt védelmet igényel. Ezt a megközelítést támasztja alá a hazai szabályozásunk is:

„A levegő védelme kiterjed a légkör egészére, annak folyamataira és összetételére, valamint a klímára. A levegőt védeni kell minden olyan mesterséges hatástól, amely azt, vagy közvetítésével más környezeti elemet sugárzó, folyékony, légnemű, szilárd anyaggal minőségét veszélyeztető, vagy egészséget károsító módon terheli.”¹³

A tagállamok hatályos *éghajlatvédelmi jogszabályai* nem tartalmazzak olyan kifejezett büntetőjogi rendelkezéseket, amelyek általában a klímaváltozás káros hatásainak megelőzésére vagy csökkentésére irányulnának. A klímavédelem elősegítésére elsősorban közigazgatási jogi eszközök, azon belül is közigazgatási szankciók (például bírságok) állnak rendelkezésre. A büntetőjognak eddig korlátozott szerepe volt az éghajlatváltozásra adott válaszlépésekben, ami dogmatikai nehézségekre vezethető vissza. Egyrészt az éghajlatváltozáshoz és annak

¹¹ FRISCH 2015: 427; SATZGER – VON MALTITZ 2021: 9.

¹² PAPP 2022: 160.

¹³ 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól 22. §.

következményeihez természetes személyek, de leginkább a vállalatok klímakárosító magatartásának összhatása vezet (okozatossági probléma), másrészt ezen magatartások nagy részben társadalmilag hasznosak és nélkülözhetetlenek is egyben (gondolhatunk például a közlekedésre, amely a mindennapi életünk része).¹⁴ Ugyanakkor utalnunk kell arra, hogy a környezeti bűncselekmények hatályos szabályozása a levegő védelmét célzó rendelkezéseket is tartalmaz (így például a magyar Btk.-ban az *ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés*¹⁵ bűncselekménye, amelynek a gondatlan alakzata is büntetendő).

Wolfgang Frisch 2015-ben megjelent tanulmányában felhívta a figyelmet a büntetőjog szerepére az éghajlatvédelemben,¹⁶ amellyel jelentősen hozzájárult Németországban a témakörrel kapcsolatos tudományos diskurzus kibontakozásához. Alapvető kérdésként merült fel, hogy szükség van-e az éghajlatváltozást előidéző magatartások pönalizálására, és azt járulékos formában – azaz a közigazgatási jogszabályok megsértéséhez kell-e kötni – vagy autonóm módon, önálló jelleggel kellene büntetni. 2024-ben jelent meg Helmut Satzger és Nicolai von Maltitz szerkesztésében az első tanulmánykötet (*Klíma büntetőjog. A tilalmi és szankciós normák szerepe az éghajlatvédelemben*),¹⁷ amelyben számos, a klímabüntetőjoggal összefüggő kérdést taglaló tanulmány található (így vizsgálták a szerzők többek között a klíma mint univerzális jogi tárgy kérdéskörét, a klímabüntetőjog járulékos jellegét és a joghatósággal kapcsolatosan felmerülő kérdéseket is).

Néhány évtizeddel ezelőtt a környezetvédelem területén is hasonló utat jártunk be. Ma már általánosan elfogadott, hogy a környezetvédelem az emberi élet fenntartásának, így az emberi jogok gyakorlásának is az alapvető előfeltétele. „A környezethez való jog a környezet védelmére és az élet természeti alapjának fenntartására vonatkozó állami kötelességet jelenti.”¹⁸ Az egészséges környezethez való jog alkotmányban rögzített alapjog.¹⁹ A klímavédelem keretében azonban a *jövő nemzedékek érdekeinek* szem előtt tartásáról is szó van, amelynek alkotmányos megjelenítése ehhez képest még ritkábban fordul elő.²⁰ E téren

¹⁴ SATZGER – VON MALTITZ 2021: 2.

¹⁵ Btk. 249. §.

¹⁶ „Büntetőjog és éghajlatvédelem. A büntetőjog éghajlatvédelemhez való hozzájárulásának lehetőségei és korlátai a nemzetközi éghajlatvédelmi megállapodásokkal összhangban.” Lásd: FRISCH 2015.

¹⁷ SATZGER – VON MALTITZ 2024.

¹⁸ CZINE 2022: 16.

¹⁹ Alaptörvény XXI. cikk (1) bekezdés: „Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.”

²⁰ Lásd bővebben: SÜLYÖK 2021.

kiemelt jelentősége van az EJEB közelmúltban hozott ítéletének, ezt mutatjuk be a következő alfejezetben.

AZ EJEB KLIMASENIORINNEN-ÍTÉLETE

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: EJEE) a polgári és politikai jogokat védi. Az EJEB esetjogában azonban egyre több ítéletet találunk, amelyben a bíróság egyre inkább figyelembe veszi az egyéni jogok és szabadságok kapcsolatát a környezet védelmével – ahogy arra Polt Péter is rámutatott.²¹ A klímavédelem területén az *EJEB KlimaSeniorinnen-ítélete*²² mérföldkőnek tekinthető. Az elmúlt években a klímaváltozással kapcsolatos több ügy is az EJEB elé került (ezeket nevezzük összefoglalóan *éghajlatvédelmi pereknek*),²³ de ez volt az első, amelyről a bíróság érdemben döntött, és marasztaló ítéletet hozott. Az Európa Tanács tagállamai számára olyan pozitív kötelezettséggé vált a klímavédelem, valamint a klímaváltozás negatív hatásainak csökkentése, amelynek a nem teljesítése az emberi jogok sérelmével járhat. Az EJEB ebben az ügyben elmarasztalta Svájcot, mert nem teljesítette maradéktalanul kötelezettségét a klímaváltozás megfékezése, az üvegházhatású gázok kibocsátása területén, és ezáltal megsértette az idős kérelmező nők emberi jogát. Az EJEB a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog sérelmét állapította meg ebben az ügyben (EJEE 2. cikk, 8. cikk), és elítélte a svájci kormányt a nem megfelelő klímapolitikájáért. A döntés jelentősége abban ragadható meg, hogy az EJEB a klímavédelmet emberi jogként ismerte el, amelyből a klíma büntetőjogi eszközökkel történő védelmének jogalapja és szükségessége is levezethető. Az ítélet a nemzedékek közötti igazságosság, szolidaritás kapcsán is jelentős.²⁴

Megjegyzendő, hogy a német Szövetségi Alkotmánybíróság úgynevezett éghajlatvédelmi határozatában szintén kimondta, hogy a polgárok alapvető jogai sérülnek, ha az állam ma nem hoz intézkedéseket a környezet és az éghajlat védelmére.²⁵

²¹ POLT 2013: 12.

²² Lásd: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-14304>.

²³ BÖGÖS 2023; SULYOK 2020.

²⁴ LUX 2024.

²⁵ Bundesverfassungsgericht, Beschluss vom 24. März 2021, Az. 1 BvR 2656/18, 1 BvR 96/20, 1 BvR 78/20, 1 BvR 288/20, 1 BvR 96/20, 1 BvR 78/20.

AZ UNIÓS KÖRNYEZETVÉDELMI BÜNTETŐJOG ÚJ IRÁNYA

Az Európai Unióban először 2003-ban egy *kerethatározatot*,²⁶ majd 2008-ban *irányelvi*²⁷ szintű szabályozást fogadtak el.²⁸ A 2008. évi irányelv hozzájárult a tagállamok környezet védelmét szolgáló büntetőjogi szabályozásának harmonizálásához, azonban az a gyakorlatban nem bizonyult hatékony eszköznek.²⁹

Az új szabályozás előzménye

A Bizottság 2021-ben fogadta el javaslatát³⁰ a meglévő szabályozás reformjáról, ezzel párhuzamosan egy közleményt is kiadott a *környezeti bűnözés elleni fellépés fokozásáról*.³¹ Az Európai Bizottság 2019–2020-ban értékelte az irányelv tagállami végrehajtását. A vizsgálat alapján láthatóvá vált, hogy a gyakorlatban az irányelv a tagállamok szintjén nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a környezeti bűncselekmények miatt indított büntetőeljárások száma, a kiszabott szankciók mértéke is alacsony volt, így az prevenciós hatást sem tudott kiváltani, valamint hiányosságokat mutattak ki a határon átívelő együttműködés területén is.³² A Bizottság célja volt az *európai zöld megállapodásra* is tekintettel ezen hiányosságok kiküszöbölése.

Fontos hangsúlyoznunk, hogy a környezeti bűncselekmények elkövetése szoros kapcsolatban áll a *szervezett bűnözéssel*.³³ A Tanács által elfogadott súlyos és szervezett bűnözés elleni küzdelemmel kapcsolatos következtetések (EMPACT)³⁴ a 2022 és 2025 közötti uniós prioritások között nevesítette a

²⁶ A Tanács 2003/80/IB kerethatározata (2003. január 27.) a környezet büntetőjog általi védelméről. A kerethatározatot az Európai Bíróság hatásköri okok alapján megsemmisítette.

²⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/99/EK irányelve (2008. november 19.) a környezet büntetőjog általi védelméről.

²⁸ GÖRGÉNYI 2018: 63.

²⁹ FAURE 2024: 153.

³⁰ Javaslat. Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a környezet büntetőjog általi védelméről, valamint a 2008/99/EK irányelv felváltásáról. COM(2021) 851.

³¹ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a környezeti bűnözés elleni küzdelem fokozásáról. COM(2021) 814.

³² COM(2021) 851. Indokolás 1. pont.

³³ Lásd az EUROJUST jelentését a környezeti bűncselekmények elleni fellépés tapasztalatairól: www.eurojust.europa.eu/publication/report-eurojusts-casework-environmental-crime.

³⁴ European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats.

környezeti bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépést szolgáló intézkedések bevezetését és a jogszabályi keret javítását is.³⁵

Az (EU) 2024/1203 irányelv újításai

A környezeti bűncselekmények körének bővítése

Az új szabályozásnál az uniós jogalkotó az *európai zöld megállapodást*, valamint a *biodiverzitási stratégiát*³⁶ is figyelembe vette. A környezeti bűncselekmények tényállására vonatkozó minimumszabályok tekintetében kiemelendő, hogy a 2008/99/EK irányelvben is szabályozott büntetendő magatartások köre *jelentősen kibővült*. A korábbi 9 helyett 20 környezeti bűncselekményt kell a tagállamoknak büntetni rendelniük. Ezek közé tartozik például az illegális fatereszkedelelem³⁷ vagy a hajóalkatrészek uniós jognak nem megfelelő újrafeldolgozása³⁸ és a vegyi anyagokra vonatkozó jogszabályok súlyos megsértése is. A klímavédelmi büntetőjog szempontjából kiemelendő, hogy az *ózonkárosító anyagok* mellett külön nevesíti az irányelv a *fluortartalmú üvegházhatású gázokkal kapcsolatos jogellenes magatartásokat*.

A tagállamok nemzeti jogukkal összhangban további bűncselekményekről is rendelkezhetnek a környezet védelme érdekében. Az irányelv *minősítő körülményeket*,³⁹ valamint *súlyosító körülményeket*⁴⁰ (például a bűnszervezetben elkövetés) is szabályoz. *Enyhítő körülmény*, ha az elkövető visszaállítja a természet korábbi állapotát, vagy együttműködik a hatósággal, hozzájárul a többi elkövető személyének megállapításához vagy bizonyíték megszerzéséhez.⁴¹

A szándékos, meghatározott esetekben a súlyos gondatlan, jogellenes magatartások (mulasztás is) tartoznak az irányelv hatálya alá. A keretet kitöltő uniós

³⁵ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a szervezett bűnözés elleni küzdelemre irányuló uniós stratégiáról (2021–2025). COM/2021/170.

³⁶ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A 2030-ig tartó időszakra szóló uniós biodiverzitási stratégia. Hozzuk vissza a természetet az életünkbe! COM/2020/380.

³⁷ (EU) 2024/1203 irányelv 3. cikk (2) bekezdés p) pontja.

³⁸ (EU) 2024/1203 irányelv 3. cikk (2) bekezdés h) pont.

³⁹ (EU) 2024/1203 irányelv 3. cikk (3) bekezdés.

⁴⁰ (EU) 2024/1203 irányelv 8. cikk.

⁴¹ (EU) 2024/1203 irányelv 9. cikk.

jogszabályokat az adott büntetendő magatartásnál nevesíti, másrészt a jogellenes fogalmát is definiálja (amely egyaránt lehet mulasztás is), és külön rendelkezik a megtévesztéssel megszerzett engedélyről:

„Az ilyen magatartás még akkor is jogellenes, amennyiben azt valamely tagállam illetékes hatósága által kibocsátott engedély alapján tanúsítják, ha az említett engedélyt csalárd módon vagy vesztegetéssel, zsarolással vagy kényszerítéssel szereztek meg, vagy ha az ilyen engedély nyilvánvalóan sérti a releváns alapvető jogi követelményeket.”⁴²

A klímavédelemmel szorosan összefüggő két bűncselekménynél, így az ózonkárosító anyagokkal, valamint a fluortartalmú üvegházhatású gázokkal kapcsolatos jogellenes magatartásoknál a súlyos gondatlan alakzatot is büntetendővé kell nyilvánítani.⁴³

Szigorúbb büntetőjogi szankciók

További jelentős változást hozott az új irányelv a büntetőjogi szankciók tekintetében is, hiszen a szabadságvesztés büntetés kapcsán *minimum-küszöbértékeket* határoztak meg. A 2008. évi irányelv a kilenc környezeti bűncselekménynek csupán a *hatékony, arányos és visszatartó erejű büntetőjogi szankciókkal* való üldözését írta elő, feltéve, hogy azokat jogellenesen, szándékosan vagy legalább súlyos gondatlanságból követték el.⁴⁴

A természetes személy által elkövetett környezeti bűncselekmények az új irányelv szerint a büntetési tétel minimuma: 3, 5, 8 vagy 10 évig terjedő szabadságvesztés. A differenciálás alapja egyrészt a környezeti bűncselekmény típusa, illetve az okozott eredmény (így például a szándékos elkövetés jelentős méretű vagy környezeti értékű ökoszisztéma vagy egy védett területen található élőhely vagy a levegő-, talaj- vagy vízminőség pusztulását vagy akár visszafordíthatatlan, akár hosszan tartó, széles körű és jelentős károsodását okozza, ez felöllelhet úgynevezett „ökokódiához” hasonló magatartásokat is).⁴⁵ Továbbá ha a bűncselekmény bármely személy *halálát idézte elő*, a büntetési

⁴² (EU) 2024/1203 irányelv 3. cikk (1) bekezdés.

⁴³ (EU) 2024/1203 irányelv 3. cikk (2) bekezdés s) és t) pont.

⁴⁴ 2008/99/EK irányelv 5. cikk.

⁴⁵ (EU) 2024/1203 irányelv, Preambulum 21. pontja.

tétel felső határa 10 évig terjedő szabadságvesztés. Az irányelvben szabályozott további szankciók/jogkövetkezmények: a környezet helyreállítása, kártérítés, pénzbírság, közbeszerzési eljárásokból kizárás, eltiltás vezető tisztségtől vagy közhivatali tisztség betöltésétől.

Az irányelv a jogi személyek felelősségét, illetve a jogi személyekkel szemben kiszabható szankciókat is részletesen szabályozza. A pénzbírság felső határa vagy (a) a teljes globális árbevétel 5%-a (a jogi személy által a jogsértés elkövetését megelőző üzleti évben vagy a pénzbírság kiszabásáról szóló határozatot megelőző üzleti évben elért), vagy (b) meghatározott összeg (40 millió euró); más esetben a teljes globális árbevétel 3%-a vagy 24 millió eurónak megfelelő összeg.

Kiemelendő, hogy az irányelv közérdekből a bírósági határozat egészének vagy egy részének közzétételére is lehetőséget biztosít mind a természetes személy, mind pedig a jogi személy felelősségre vonása esetén. Az elítélt személyek bírósági határozatban foglalt személyes adatainak közzététele csak kellően indokolt, kivételes esetekben lehetséges.⁴⁶

A környezeti bűncselekmények határokon átvélő jellegére tekintettel fontos megemlíteni, hogy az irányelv a joghatóságra vonatkozóan is részletes szabályokat tartalmaz.⁴⁷

A környezeti bűnözés elleni fellépést javító, illetve a prevenciót szolgáló intézkedések

Az irányelv előírja a tagállamok számára 2027. május 21-ig a környezeti bűncselekmények elleni küzdelemre vonatkozó *nemzeti stratégia* kidolgozását, továbbá rendelkezik a *statisztikai adatgyűjtésről*, valamint a bírók, ügyészek, rendőri és igazságügyi személyzet és a hatóságok személyzete számára *képzés biztosításáról*, valamint a tagállamokon belüli illetékes hatóságok közötti *koordinációról és együttműködésről*.⁴⁸ A prevenció fontosságára is felhívja a figyelmet az irányelv, a tagállamoknak tájékoztató, figyelemfelhívó kampányokat, kutatási, oktatási programokat kell indítaniuk a környezeti bűncselekmények visszaszorítása érdekében.⁴⁹

⁴⁶ (EU) 2024/1203 irányelv 5. cikk (3) bekezdés, 7. cikk (2) bekezdés j) pont.

⁴⁷ (EU) 2024/1203 irányelv 12. cikk.

⁴⁸ (EU) 2024/1203 irányelv 18–22. cikk.

⁴⁹ (EU) 2024/1203 irányelv 16–17. cikk.

Jogharmonizáció hazánkban

A 2012. évi Btk. külön fejezetben szabályozza a *környezet és természet elleni bűncselekményeket*. A 2024. évi új büntetőjogi irányelv rövid áttekintéséből is látható, hogy a jogharmonizáció szükségessé teszi a Btk. módosítását, amely egyrészt új, a klímavédelmi büntetőjog körébe tartozó bűncselekmények beiktatásával, másrészt a meglévő bűncselekmények új elkövetési magatartásokkal történő kiegészítésével érhető el (így például a környezetkárosítás, a Btk. 241. § módosításával). Az irányelv a legsúlyosabb esetekben a szabadságvesztés felső határát minimum 10 évben határozza meg. A hatályos magyar szabályozás alapján maximum nyolc évig terjedő szabadságvesztés szabható ki a környezeti bűncselekmény elkövetőjével szemben, így a jogharmonizáció a büntetési tétel szigorításával is együtt fog járni. Kiemelendő továbbá, hogy a hazai szabályozás a károsodott környezet eredeti állapotának helyreállítását jelenleg is értékeli (meghatározott esetekben büntethetőséget megszüntető okként, illetve a büntetés korlátlan enyhítését megalapozó körülményként).⁵⁰

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a korábbi irányelvhez képest sokkal részletesebb szabályokat tartalmaz a 2024. évi irányelv.

ZÁRÓGONDOLATOK

A klímabüntetőjog kialakításánál számos dogmatikai alapkérdés vár tisztázásra. A globális klímavédelmi célok eléréséhez szükséges a büntetőjogi eszközök igénybevétele is azok preventív és represszív hatására is tekintettel, hiszen az eddigi közigazgatási jogi eszközök kevésnek bizonyultak. A ma hatályos büntetőjog is szabályoz egyes, éghajlatot veszélyeztető magatartásokat átfogó védelem nélkül. Az új irányelv preambuluma hangsúlyozza, hogy a büntetőjogi és a közigazgatási jogi eszközöknek ki kell egészíteniük egymást a környezetet károsító jogellenes magatartások megelőzése és az ilyen magatartásoktól való elrettentés érdekében.⁵¹ A környezetvédelemhez hasonlóan a klímavédelem területén is szükségszerű a büntetőjog közigazgatási joggal való kapcsolata.⁵²

⁵⁰ GÖRGÉNYI–UDVARHELYI 2019.

⁵¹ (EU) 2024/1203 irányelv, Preambulum 4. pont.

⁵² Vö. a környezetjog vonatkozásában: GÖRGÉNYI 1997: 25.

Az EJEB klímavédelem tárgyában hozott ítélete is alátámaszthatja azt a megközelítést, hogy az éghajlat egy olyan társadalmi alapérték, amelyet büntetőjogi védelemben kell részesíteni. A *klímabűncselekmények* kodifikálásánál mérlegelni szükséges annak *keretjellegű*⁵³ vagy *autonóm* (közigazgatási jogtól független)⁵⁴ szabályozási koncepcióját.⁵⁵ Az akcesszórius (járulékos) jellegű klímabüntetőjog mellett szóló érv, hogy a klímavédelem egyrészt jogalkotói döntést igényel, amelynél számos szempontot kell mérlegelni (például fenntarthatósági, ökológiai, társadalmi, gazdasági szempontok stb.), továbbá figyelembe kell venni az adott ágazat sajátosságait is (mezőgazdaság, élelmiszeripar stb.), másrészt közigazgatási határozatok is szükségesek a végrehajtáshoz. Így a közigazgatási jognak, illetve adott esetben a közigazgatási hatósági határozatnak meghatározó szerepe van a jogellenesség kérdésének eldöntésénél. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a büntetőjogi szabályozás nem tartalmazhat többletelemet, így például az eredmény meghatározását, amelyre az új irányelvben is találunk példát. Az egyre erősödő „klímavészhelyzetre” való tekintettel a környezet- és éghajlatvédelem területén határokon átnyúló szolidaritásra van szükség, ami új etikai és jogi alapokat is igényel.⁵⁶

IRODALOMJEGYZÉK

- BÖGÖS Fruzsina (2023): Az éghajlatváltozással kapcsolatos perek jelene és jövőjének lehetséges irányai. *Közigazgatási Tudomány*, 3(1), 115–138. Online: <https://doi.org/10.54200/kt.v3i1.52>
- CZINE Ágnes (2022): A természet és a környezet védelme az Alaptörvényben. In DOMOKOS Andrea (szerk.): *A természet, a környezet büntetőjogi védelme*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 11–20.
- DANNECKER, Gerhard – JACSÓ, Judit (2024): Bericht über die internationale Konferenz „Green Criminology and Green Deal”. *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 36(24), 1153–1158.

⁵³ FRISCH 2024; 2015.

⁵⁴ SATZGER – VON MALTITZ 2021.

⁵⁵ Lásd a környezeti bűncselekményekkel összefüggésben a szabályozások csoportosításáról: GÖRGÉNYI 1997: 25–29.

⁵⁶ A tanulmány az Alexander von Humboldt Alapítvány által támogatott a Heidelbergi Egyetem és Miskolci Egyetem büntetőjogi intézetei közötti, „A vállalatok büntetőjogi felelősségének rendszerezése” című intézeti partnerségi projekt keretében valósult meg.

- FAURE, Michael (2024): The Creation of an Autonomous Environmental Crime through the New EU Environmental Crime Directive. *Eucrim*, (2), 153–157. Online: <https://doi.org/10.30709/eucrim-2012-011>
- FRISCH, Wolfgang (2015): Strafrecht und Klimaschutz. Möglichkeiten und Grenzen eines Beitrags des Strafrechts zum Klimaschutz nach Maßgabe internationaler Klimaübereinkünfte. *Goldammer's Archiv für Strafrecht*, 162(8), 427–442.
- FRISCH, Wolfgang (2024): Strafrechtlicher Klimaschutz – Notwendigkeit und grundsätzlicher Zuschnitt. In SATZGER, Helmut – VON MALTITZ, Nicolai (szerk.): *Klimastrafrecht. Die Rolle von Verbots- und Sanktionsnormen im Klimaschutz*. Baden-Baden: Nomos, 23–39. Online: <https://doi.org/10.5771/9783748919384-23>
- GÖRGÉNYI Ilona (1997): A környezetvédelmi büntetőjog alapp problémái. In FARKAS Ákos – GÖRGÉNYI Ilona – LÉVAY Miklós (szerk.): *Ünnepi tanulmányok II. Horváth Tibor az ünnepelt 70. születésnapjára*. Miskolc: Bíbor, 21–36.
- GÖRGÉNYI Ilona (2018): Környezetvédelmi büntetőjog az európai elvárásokra figyelemmel. *Agrár- és Környezetjog*, 13(25), 63–80. Online: <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.46>
- GÖRGÉNYI Ilona – UDVARHELYI Bence (2019): A környezeti bűncselekmények megítélésének változásai a hazai büntetőjogban. *Miskolci Jogi Szemle*, 14(2/1. Különszám), 316–336.
- GYÜRE Annamária Csilla (2018): *Az éghajlat védelmének jogi keretei*. PhD-disszertáció. Debrecen: Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.
- LUX Ágnes (2024): Kétarcú klímadöntés Strasbourg-ban. *JTiblog*, 2024. április 18. Online: <https://jog.tk.hu/blog/2024/04/ketarcu-klimadontes-strasbourg>
- PAPP Petra (2022): Az ózonréteg nemzetközi és hazai jogi védelme. In DOMOKOS Andrea (szerk.): *A természet, a környezet büntetőjogi védelme*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 157–181.
- POLT Péter (2013): XXII. fejezet. A környezet és természet elleni bűncselekmények. In POLT Péter (szerk.): *Új Btk. kommentár*. Budapest: Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó.
- SATZGER, Helmut – VON MALTITZ, Nicolai (2021): Das Klimastrafrecht – ein Rechtsbegriff der Zukunft. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 133(1), 1–34. Online: <https://doi.org/10.1515/zstw-2021-0001>
- SATZGER, Helmut – VON MALTITZ, Nicolai (2024): *Klimastrafrecht. Die Rolle von Verbots- und Sanktionsnormen im Klimaschutz*. Baden-Baden: Nomos. Online: <https://doi.org/10.5771/9783748919384>
- SULYOK Katalin (2020): A klímaperek kihívásai és sikerei – az Urgenda-ítélet tanulságai. *Közjogi Szemle*, 13(1), 1–7.
- SULYOK Katalin (2021): A jövő nemzedékek érdeke mint a jelen generáció mozgásterének korlátja az Alkotmánybíróság és a német Szövetségi Alkotmánybíróság legújabb döntéseiben. *Közjogi Szemle*, 14(3), 12–18.

Koltay András

KÉPMÁSVÉDELEM A POLGÁRI JOGBAN

*Szeretettel köszöntöm Polt Péter tanár urat kerek születésnapja alkalmából! Az eltelt évek során számos egyetemen, számos alkalommal találkoztunk. Ezek közül különösen becses emlékeim fűződnek a Nemzeti Közsolgálati Egyetemen zajlott közös munkálkodásunkhoz. E születésnap jó alkalom a számvetésre, de biztosan nem a búcsúzkodás megkezdésére. Kívánok tehát a Tanár Úrnak még sok, fáradságos tanévet!*¹

A MAGÁNÉLETHEZ VALÓ JOG ÉS AZ ALAPTÖRVÉNY RENDELKEZÉSEI

A magánszférához való jog Robert Post szerint a társadalmi normarend része, biztosítja az egyén létezését, ugyanakkor a közösség fennmaradását is elősegíti, hiszen a közösséget önálló, autonóm egyének alkotják.² Ahogyan Balás P. Elemér fogalmazott: „a jog [...] respektálja a nyilvánosságtól való irtózást.”³ A kérdés jogtörténeti kiindulópontjának Samuel Warren és Louis Brandeis klasszikussá vált tanulmánya, a *Harvard Law Review*-ben 1890-ben megjelent *The Right to Privacy* tekinthető, amely az akkoriban már nem ismeretlen bulvársajtóval szemben fogalmazta meg „az egyedül hagyatáshoz való jog” szükségességét.⁴ Magyarországon az Alaptörvény VI. cikke rendelkezik a magánélethez való jog védelméről.

¹ A tanulmány a *Magyar és európai médiajog* című tankönyv küszöbönálló 4. kiadásának (Wolters Kluwer, megjelenés előtt) vonatkozó fejezetén alapul.

² POST 1989; lásd még: MENYHÁRD 2014.

³ BALÁS 1941.

⁴ WARREN–BRANDEIS 1890.

A KÉPMÁS ÉS A HANGFELVÉTEL VÉDELME
A MAGYAR POLGÁRI JOGBAN

A Polgári törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.) 2:48. §-a szerint:

„(1) Képmás vagy hangfelvétel elkészítéséhez és felhasználásához az érintett személy hozzájárulása szükséges. (2) Nincs szükség az érintett hozzájárulására a felvétel elkészítéséhez és az elkészített felvétel felhasználásához tömegfelvétel és nyilvános közéleti szereplésről készült felvétel esetén.”

A joggyakorlat alapján a képmáshoz való jog nem csak az arckép védelmét jelenti: „ha a személy felsőtestének és hangjának együttes bemutatása közvetlen kapcsolatot teremt az adott személy és az érintettség mellett zajló büntetőeljárás között”, akkor a jogsértés megvalósul (BDT 2015.3359). Hasonlóképpen alkalmas lehet a nyilvánosság előtti azonosításra egy jellegzetes tetoválás is (lásd például: Pf.II.20.286/2011/2. számú döntés).

Az 1959-es Ptk. hatálya alatt még nem volt szükség az érintett engedélyére a felvétel elkészítéséhez, azonban a Legfelsőbb Bíróság (LB) már korábban, a BH1985.57 számú döntésében kimondta, hogy a képmás és a hangfelvétel jogának megsértése nemcsak az engedély nélküli nyilvánosságra hozattal valósulhat meg, hanem az engedély nélküli felvétel készítésével is. Ugyanígy a BH2008.266 számú döntés szerint is a „hangfelvétel engedély nélküli elkészítése önmagában visszaélésnek minősül. A jogsértőt terheli annak bizonyítása, hogy a hangfelvétel elkészítése nem volt visszaélésszerű.”

A Ptk.-ban nem szereplő, bírói jogfejlesztés eredményeképpen kialakult szabály, hogy „nem hivatkozhat sikerrel alanyi jogsértésre – hangfelvétellel való visszaélésre – a fél, ha e jogérvényesítéssel valótlan, hamis tényállítást akarja leplezni, és az igazságot tartalmazó nyilatkozatának a felhasználását kívánja személyiségi jogvédelem tárgyává tenni” (BDT 2009.2126). Ez kiterjeszthető a képmáshoz való jog értelmezésére is, ahogyan azt részben a BDT 2011.2442 számú döntés tette:

„Nem minősül visszaélésnek a képmás vagy hangfelvétel készítése vagy felhasználása, amennyiben arra közvetlenül fenyegető vagy már bekövetkezett jogsértés bizonyítása érdekében közérdekből vagy jogos magánérdekből kerül sor, feltéve, hogy a képmás vagy hangfelvétel készítése vagy felhasználása a bizonyítani kívánt jogsértéshez képest nem okoz aránytalan sérelmet.”

A képmás és a hangfelvétel felhasználásához főszabályként minden esetben az érintett hozzájárulása szükséges (ideértve az interneten szabadon elérhető képeket is), és a megadott hozzájárulást nem lehet kiterjesztően értelmezni (például BDT2009.1962; BDT2007.1682). Ugyanakkor a képmás és a hangfelvétel készítéséhez való hozzájárulás ráutaló magatartással – a felvétel készítésének észlelése után az ellene történő tiltakozás elmaradásával – is kifejezhető (BDT2019.4001). Sérti a képmáshoz való jogot, ha valakinek az egyébként hozzájárulásával készített arcképét egy meztelen testhez montírozzák, ezáltal azt a látszatot keltik, hogy a képen ő látható, és a képet terjesztik (BDT2011.2549).

Ami a főszabály alóli kivételeket illeti, kellő joggyakorlat hiányában nem teljesen tisztázott, hogy a nyilvános (tömeg)rendezvényeken készült fényképek felhasználása milyen esetekben tekinthető jogszerűnek. A szigorú értelmezés szerint, ha egy tömegfelvételen valaki személyében beazonosítható, akkor a kép elkészítéséhez az ő engedélye szükséges. Az ennél megengedőbb értelmezés alapján tömegfelvételtől akkor beszélhetünk, ha a fénykép emberek nagyobb csoportját ábrázolja, és a képen az egyes résztvevők azonosíthatósága csak véletlenszerű, a kép nem az egyes konkrét személyek megörökítése céljából készült.

A jó hírnév és a becsület védelméhez hasonlóan a magánélet védelmére vonatkozóan is eltérő szabályok érvényesülnek a közügyek vitáiban, illetve a közszereplőkre tekintettel. A másik törvényi kivétel vonatkozásában a média a hétköznapiakban kiterjesztően értelmezi a Ptk.-ban szereplő nyilvános közéleti szereplés kritériumát: a közszereplőről közterületen készült képek felhasználásához általában nem kér hozzájárulást. Ezzel összefüggésben a BH1997.578 számú döntés azt állapította meg, hogy a magánszemély egy bizonyos mértékben lemond magánszférája védelméről, ha közéleti, nyilvános eseményen vesz részt, akár csak passzív szemlélőként. Képmásának visszaélészerű, sérelmet okozó nyilvánosságra hozatala azonban ekkor sem megengedett, bár az őt a tömegből kiemelő, felismerhetővé tevő – de egyébként nem sérelmes – közzétételhez nem szükséges az engedélye. Míg a nyilvános események aktív résztvevői (például az ott felszólalók) egyértelműen közszereplők, addig a passzív szemlélők nem azok, ennek ellenére a képmásuk – visszaéléstől mentesen – nyilvánosságra hozható.

A BH2006.282 számú döntés értelmében „a közszereplő képmása csak közszerepléseivel összefüggésben, a közéleti megnyilvánulásai által meghatározott keretben, annak bemutatására használható fel az érintett hozzájárulása nélkül. A közszereplő képmása ezért nem szabad felhasználás tárgya.” Az ügyben egy satirikus lap a felperes képmását annak közszereplőként folytatott tevékenységétől elszakítva használta fel, amit a bíróság sérelmesnek tartott (ugyanakkor

a jogsértéssel keletkezett hátrány hiányában kártérítést nem ítélt meg). Megszorítóbb értelmezést rögzített a BDT 2020.4222 számú döntés, amely kimondta, hogy „tömegfelvételtől vagy közéleti szereplésről készült felvétel az érintett személy hozzájárulása nélkül kizárólag arról az eseményről szóló tudósításban használható fel, amely eseményről a felvétel készült”. Ezzel nem értünk egyet. Egy közszereplésen készült felvétel álláspontunk szerint más közügyről szóló beszámolót is illusztrálhat, ha a felvétel és a tárgyalt közügy összefügg. Az ÍH2015.99 számú döntés hasonlóképp rögzítette, hogy a véleménynyilvánítás joga a felhasználás engedélyhez kötöttsége alóli kivételek elismeréséhez vezethet: a közéleti tevékenység során készült képmás más általi, politikai üzenetként való felhasználása nem jogsértő. A BDT 2007.1663 számú döntés szerint pedig:

„Képmás vagy hangfelvétel készítése szempontjából a nyilvános közszereplés feltételei akkor valósulnak meg, ha a felvétel olyan nyilvános eseményen készül, ahol szokásos a film- és televíziófelvétel készítése, azaz aki részt vesz az eseményen, számolnia kell azzal, hogy személyét – felismerhetően – megörökítik.”

A nyilvános közszereplés kritériumait határozta meg a Kúria az 1/2012. BKMPJE határozatában is. Ennek értelmében:

„köszereplésnek az egyén önkéntes elhatározásán, autonóm döntésén alapuló olyan politikai, társadalmi, művészeti tevékenység, megnyilvánulás tekinthető, amelyet egy meghatározott cél, szűkebb vagy tágabb értelemben a helyi közösség vagy a társadalom életének befolyásolása érdekében fejt ki. Tehát [...] feltételezi a nyilvánosság előtt fellépő, megnyilvánuló személy erre irányuló szándékát.”

A közszereplők legtöbbször szabad akaratukból lépnek a nyilvánosság elé, de nem minden esetben van ez így, ezért nem értünk egyet a hivatkozott jogegységi határozatban foglaltakkal, miszerint a közszereplés fogalmi eleme az önkéntesség, mert valójában a közügyben való érintettség, és nem a közszereplői státus a fontos. Ezért másodlagos kérdés, hogy a rendőröket, főkavadászokat, tüntetőket stb. közszereplőnek minősíti-e a gyakorlat, mert amennyiben tevékenységük és bemutatásuk kapcsolódik a nyilvánosságban tárgyalt közügyhöz, személyi státusuktól függetlenül csak csökkentett személyiségvédelemre tarthatnak igényt, ideértve a képmás és a hangfelvétel védelmét is (lásd például: *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*, no. 21980/93, 1999. május 20-i ítélet; *Thorgeirson v. Iceland*, no. 47/1991/299/370, 1992. május 28-i ítélet). Ugyanakkor a bíróság szerint

„nyilvános közszereplésnek minősül az a tájékoztatás, amelyet rendőrségi vezető a sajtó munkatársának ad a rendőrség munkájával kapcsolatban. Nem sért ezért személyiségi jogot, ha a nyilatkozó képmását hozzájárulása nélkül a nyilatkozatot tartalmazó újságcikk mellékleteként nyilvánosságra hozzák.” (BDT 2006.1298)

A Ptk. szövegéből úgy tűnhet, hogy a közszereplői státusz, pontosabban a közszereplés az egyedüli szempont, és a nyilvános közéleti szereplésen kívül nincs mód a csökkentett személyiségvédelem alkalmazására, amin esetleg csak a 2:44. § alkalmazása enyhíthet valamelyest. De a joggyakorlat ezt az értelmezést meghaladta. Az Alkotmánybíróság a rendőrképmásügyekben rögzítette, hogy a szólásszabadság, illetve a tájékozódáshoz fűződő érdek szempontjai a 2:48. § értelmezésében is irányadók. Tehát a képmás (és nem csak a rendőröké) bizonyos esetekben szabadon közölhető: „A nyilvános helyen készült, nem sértő, az érintett személyt tárgyilagosan ábrázoló felvétel általában nyilvánosságra hozható engedély nélkül, ha az a közérdeklődésre számot tartó tudósításhoz kapcsolódik, és a jelenkor eseményeiről való szabad tájékoztatásához kötődik” [28/2014. (IX. 29.) AB határozat, [44] bekezdés]. A Kúria némi vonakodást követően elfogadta e megközelítést: „Amennyiben a közhatalmat gyakorló személy fellépésére a közéletet befolyásoló események során kerül sor, a képmáshoz való személyiségi jogainak gyakorlása, azok korlátozhatósága az általános, azaz a közéleti eseményeken pusztán jelenlévő magánszemélyek jogvédelmének szabályaihoz képest eltérő megítélés alá eshet” (Az 1/2012. BKMPJE határozatot hatályon kívül helyező 1/2015. számú BKMPJE határozat, IV.3. pont).

A rendőr az intézkedése során nem végez nyilvános közéleti szereplést, de ha tevékenysége közüggyel kapcsolatos – és erős vélelem szól amellett, hogy a rendőr feladatellátása, amelyet a közhatalom képviselőjeként fejt ki, e körbe tartozik –, akkor a Ptk. értelmezésébe be kell emelni az alkotmányos szempontokat is [lásd továbbá: 16/2016. (X. 20.) AB határozat; 17/2016. (X. 20.) AB határozat; 3/2017. (II. 25.) AB határozat; BH2018.248 számú döntés].

A 23/2019. (VII. 18.) AB határozat szerint a bírósági tárgyalóteremben készült olyan képfelvétel, amelyen büntetés-végrehajtási dolgozó felismerhetően látható, nem jogsértő, ha a bíró nem zárta ki a nyilvánosságot, így a sajtót sem a tárgyalásról, a per tárgya pedig közérdeklődésre számot tartó ügy volt. A sajtó szabadon közzéteheti a közhatalmat gyakorló személyek – így a büntetés-végrehajtási dolgozók – képmását, emberi méltóságuk megsértése nélkül ([37] bekezdés). A „közérdeklődésre számot tartó tudósítás” és a „jelenkor eseményeiről való szabad tájékoztatás” érdekei nemcsak a rendőrök esetében, hanem a büntetés-végrehajtási

dolgozók, sőt a magánszemélyek (lásd: ÍH2018.131) esetében is lehetővé teszi a nyilvános helyen készült képek hozzájárulás nélküli felhasználását. Mindazonáltal az előbbieket esetében fontos, hogy „a tárgyalóterem történéseinek középpontjában alapvetően a büntetőeljárás eseményei és a vádlott bűnösségének bizonyítása áll. A tárgyalóterem nem a közügyek vitájának fóruma” (BDT2019.3973), azaz a tárgyalótermi felvételt készítés ennek megfelelően korlátozható (lásd hasonlóképp: BDT2016.3471). De például az állami szerv képviseletét ellátó jogtanácsos egy polgári per nyilvános tárgyalása során sem válik közszereplővé, nem gyakorol közhatalmat és nem közszereplésen vesz részt, kép- és hangfelvétel róla csak a hozzájárulásával készíthető (BDT2016.3441).

A 26/2019. (VII. 23.) AB határozat megerősítette a rendőrképmásügyekben alkalmazott megközelítést. A kormányzati tanácsadó nyaralásán készült kép közzétehető, mert a nyilvánosságot kerülő indítványozó „társadalmi szerepe jelen ügyben olyan körülmény, amely »közéleti vita«, így e vonatkozásban az Alaptörvény IX. cikkének korlátozása csak kivételesen lenne igazolható” ([32] bekezdés).

A képmásvédelemmel kapcsolatos bírósági gyakorlat időközben számos eltérő élethelyzetben szintén a nyilvánosság érdekeinek figyelembevétele mellett döntött, bővítve a Ptk. kivételeinek körét, és ennek megfelelően szűkítve a képmáshoz való jog érvényesülését: „Ha valaki közszereplő kísérlőjeként olyan eseményen vesz részt, amelyet közpénzből finanszíroznak, számolhat azzal, hogy arról a sajtó – akár képmásának felhasználásával – beszámolhat” (BH2017.86). Ugyanakkor a nyilvánosság és a média érdekei nem szűkíthetik aránytalanul a személyiségi jog érvényesülését. A rejtett kamerás felvételek csak kivételesen indokolt esetben lehetnek jogszerűek, illetve a közszereplőkről is csak a „közérdeklődésre számot tartó élethelyzetekben” készíthető felvétel (BDT2017.3760; BDT2017.3693).

A képmás közzététele nem lehet öncélú, tehát nem elegendő a jogszerűséghez, ha önmagában a tudósítás közügyhöz kapcsolódik – az annak illusztrálására szolgáló felvételnek is kapcsolatban kell állnia a tárgyalt közügygel. Azaz közügyekben érintett személyek képmásának közzététele akkor jogellenes, ha egyébként a magánélet körébe tartozó eseményen vagy alkalommal készült a kép (BDT2020.4251; BH2024.157; ÍH2022.49; BH2023.10).

A képmáshoz való jog – kegyeleti jogként – a halál után is részesülhet védelemben. Kegyeletsértés miatt indult büntetőeljárás egy tragikus körülmények között elhunyt ismert énekes holttestéről készült fényképek közreadása után (EBH2005.1194). A bulvárlap cikkét a holttestről a boncolás után készített képek kísérték. A bíróságnak arról kellett döntenie, hogy a képek közzététele

becsületsértőnek, ezáltal kegyeletsértésnek minősült-e. A jogerős bírósági döntés leszögezte, hogy a pusztá nyilvánosságra hozatal nem kegyeletsértő, mert „a halál ténye és annak képi ábrázolása nem alkalmas arra, hogy az elhunyt személyes értékeiről, a környezetében kialakult kedvező társadalmi megítélést negatív irányba befolyásolja”. Az LB másként vélekedett: a holttest „boncolás utáni kiszolgáltatott helyzetében, megalázó körülmények között, szánalmat keltő testi állapotban” történő bemutatása önmagában véve is alkalmas a becsület csorbítására.

AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK GYAKORLATA

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 8. cikke a magán- és a családi élet tisztelgetben tartását írja elő, különös tekintettel a magánlakásra és a magánlevelezésre. A cikk hatóköre sokáig tisztázatlan volt, az általános jellegű megfogalmazás nem segítette elő az alkalmazását. A közelmúltban azonban jelentős változások zajlottak: a rendelkezés jelenleg egyfajta ernyőszerepet tölt be, számos, más alapjog védelme alá be nem illeszthető jogsértés kapcsán nyújtva védelmet a kérelmezőknek. Az EJEE bizonyos mértékig védi a magánszférát a médiával, illetve a szólásszabadsággal szemben. A 8. cikk szóhasználata, a „tisztelgetben tartás” állami kötelezettsége arra enged következtetni, hogy a magánélet védelmében a szokásosnál is nagyobb az államokra háruló pozitív, tevőleges kötelezettség mértéke. Figyelemre méltó, hogy azok, akik jó hírnevük vagy becsületük megsértése miatt indul eljárássokban egy adott államban nem kaptak jogorvoslatot, az állammal szemben a 8. cikkre hivatkozva indíthatnak eljárást az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) előtt. Ezen eljárásokban tehát az EJEE 8. és 10. cikke (a szólásszabadság) ütközik, az EJEB-nek pedig mindkettőt mérlegre téve kell döntenie, hogy a konkrét ügyben melyik jog az erősebb.⁵

A *Peck v. the United Kingdom* ügy (no. 44647/98, 2003. április 28-i ítélet) a magánember magánszférához való jogának terjedelmét érintette, közterületen készült felvételekkel kapcsolatban. A kérelmező a nyílt utcán sikertelen öngyilkosságot követett el, majd zavarodott állapotban, késsel a kezében téblábolt az utcán. Nem sokkal korábban helyezték üzembe azt a zárt láncú térfigyelő kamerarendszert, amely rögzítette az eseményt. Bár a kérelmező felismerhetővé vált a képekről, maga a sikertelen öngyilkossági kísérlet nem látszódot.

⁵ BARENDT 2010.

Az önkormányzat közzé kívánta tenni a felvételeket, hogy segítségükkel igazolja a zárt láncú térfelügyelő kamerák telepítésének indokoltságát, ami ellen a későbbi kérelmező tiltakozott, és az előzetes korlátozás iránti kérelme sem járt sikerrel. Emiatt az EJEB megállapította, hogy sérült a kérelmező magánélethez fűződő joga – dacára annak, hogy közterületen tartózkodott, még nem vált közszereplővé, és képmásának, illetve a róla készült felvételnek a nyilvánosságra hozatala durván sértette a privát szféráját.

Az *Egeland and Hanseid v. Norway* ügyben (no. 34438/04, 2009. április 16-i ítélet) olyan magánszemélyről készült fényképeket közölt két norvég lap, akit éppen a képek készítése előtt ítélték el háromszoros gyilkosságért. A képeken az illető a döntés után, összetörve, illetve egy rendőrautóba beültetve volt látható. A képek közzététele miatti marasztalás az EJEB szerint annak ellenére sem sértette az EJEE 10. cikkét, hogy a súlyos büntett és az elítélés körülményei okkal tarthattak számot közérdeklődésre, mert a képek által ábrázolt élethelyzetek még egy bűnelkövető esetében is a védett magánszférába tartozónak számítanak.

A közéleti szereplőkről készült fényképek megítélésében mérföldkő volt az első *Von Hannover v. Germany* ügy (no. 59320/00, 2004. június 24-i ítélet). A kérelmező monacói hercegnő a német bulvárlapok kedvelt célpontja volt. A perindítást megelőzően két bulvármagazin is közzétett különböző, a hercegnőről lesifotósok által készített fényképeket. Volt, amelyik a nyílt utcán készült, volt, amelyik egy vendéglőben, a legújabb partnerével közösen fogyasztott ebéd közben, egy másik pedig egy nyilvános strandon ábrázolta, némelyiken pedig gyermeke is szerepelt. A hercegnő magánszférája megsértése miatt indított pert. A német legfelsőbb bíróság csak részben adott helyt a hercegnő keresetének, és mindazon képekkel kapcsolatban, amelyek közterületen, tehát nem a nyilvánosság elől elzárt helyen készültek, megállapította a nyilvánosságra hozatal jogszerűségét. A szövetségi alkotmánybíróság ennél tovább ment, és kimondta, hogy azok a képek is jogsértők, amelyeken a kérelmező kiskorú gyermeke is szerepel, mert sértik a családi élet zavartalanságához fűződő jogot. Az EJEB azonban ennél is messzebbre ment: az olyan képek közzétételét is az EJEE 8. cikkébe ütközőnek ítélte, amelyek készültek a hercegnőnek jogos elvárása lett volna a privát szférájának érintetlensége – tehát például az étteremben, ebéd közben vagy a fürdőhelyen készült képeket, függetlenül attól, hogy ezeken a hercegnő közterületen volt. A bíróság leszögezte, hogy bár a közéleti szereplőknek nyilvánvalóan szűkebb a lehetőségük a magánéletük védelmére, a privát szférát az ő esetükben is elismeri és védi a jog. Ugyanakkor a hercegnő, bár kétségtávol közéleti szereplő, nem gyakorolt közhatalmat, nem politikus és a

monacói törvények értelmében nő létére a hercegi trónt sem örökölheti. Mivel ő csak egy híresség, és élete egyes mozzanatainak nyilvános kitergetése nem szolgálja a demokratikus diskurzust, esetében a privát szféra védelme fokozottabb mértékű, mint egy közszereplő politikuséban. A sajtószabadság, illetve a média anyagi érdeke nem eléggé erőteljes érv ahhoz, hogy az adott körülmények között megindokolja a magánszféra védelmének korlátozását. A közönséget nyilvánvalóan rendkívüli mértékben foglalkoztatta a hercegnő magánélete, de ehhez különösebb olyan érdeke, amely a hercegnő magánszférához való jogát ebben a helyzetben megelőzte volna, nem fűződött. A szóban forgó fényképek közzététele semmiféle olyan gondolatot nem hordozott, amellyel kapcsolatban a szólásszabadság korlátozása merülhetett volna fel, a képek pusztán a közönség pletykaéhségének kielégítését szolgálták. A demokratikus vitához hozzájáruló közlés más megítélés alá eshet. A magánélet védelme tehát nem korlátozódik az elzárt helyekre, hanem a közterületekre is kiterjeszthető, közéleti szereplők esetében bizonyos megszorításokkal. Az sem szükséges a magánszféra védelméhez, hogy a képek megalázó, sérelmes módon ábrázolják az adott közszereplőt, hiszen a hercegnőről készített képek teljességgel hétköznapi körülmények közepette mutatták be őt, és semmiféle új, bizalmas információt nem fedtek fel.

A bulvársajtó további cikkei nyomán a hercegnő kérelmére indult második ügyben (no. 40660/08 és 60641/08, 2012. február 7-i ítélet) az EJEB úgy látta, hogy a valóban közérdekű információkat tartalmazó újságcikkhez csatolt egyetlen fénykép közzététele – amely egy téli üdülés alatt tett séta közben ábrázolta őt, férje társaságában – nem sértette meg a hercegnő magánszférához való jogát. Ennek oka, hogy a cikk a hercegnő apjának, a monacói hercegnek az egészségi állapotáról szólt, illetve arról, hogy a családtagjai milyen támogatást nyújtanak neki súlyos betegsége idején. E téma tárgyalása közérdekű információnak számított, a képpel kapcsolatban pedig nem merült fel, hogy azt zaklatással vagy titokban (lesből) készítette volna a riporter.

A harmadik Von Hannover-ügy (no. 8772/10, 2013. szeptember 19-i ítélet) alapja szintén egy újságban megjelent cikk volt, amelyben egyrészt szerepelt egy, a hercegnőről és a férjéről a nyaralásukkor készült kép, másrészt a kenyai nyaralójukat ábrázoló több fotó. A képek egy újságcikk illusztrációi voltak, amely cikk arról szólt, hogy a gazdagok körében szokás lett, hogy fizető vendégeknek adják ki nyaralóikat. A hercegnő pert indított, és kérte az őt ábrázoló kép további közzétételétől való eltiltást. A német szövetségi bíróság – utalva az EJEB korábbi ítéleteire – úgy foglalt állást, hogy a fénykép és a cikk nem közérdekű témához, hanem a hercegnő magánéletéhez kapcsolódik. Az alkotmánybíróság ezt nem

találta elfogadhatónak, és új eljárásra utasította a bíróságot. Az új eljárásban a bíróság immáron a szólásszabadságnak adott elsőbbséget, és megindokolta, hogy a cikk hogyan járul hozzá egy közérdekű vitához, ezért a felperes kérését elutasította. A hercegnő ezt követően harmadszor is az EJEB-hez fordult. Az EJEB ítéletében megállapította, hogy a német állam nem sértette meg az EJEE 8. cikkét. A Bíróság szerint a német bíróságok azon döntése, miszerint a kérdéses cikk hozzájárult a közérdekű vitához, nem tekinthető észszerűtlennek. A német bíróságok az EJEB ítélkezési gyakorlatának figyelembevételével gondosan mérlegelték az egymással szemben álló érdekeket, és tekintettel voltak arra is, hogy az EJEB szerint a felperes közszereplő, aki nem jogosult magánélete olyan mértékű védelmére, mint egy magánszemély.

Az Axel Springer v. Germany ügyben (no. 39954/08, 2012. február 7-i ítélet) az EJEB szintén a média szabadsága mellett foglalt állást, amikor a kérelmező kiadó javára döntött. Az ügy előzményeként a német bíróságok megtiltották olyan fényképek közzétételét, amelyek egy ismert színész – a müncheni Oktoberfesten, kábítószerrel való visszaélés gyanúja miatt történt – letartóztatását ábrázolták. Az EJEB szerint az illető közéleti szereplőnek számított, akinek jogsértő magatartása közérdekű információ, és a letartóztatás körülményei egyébként is olyanok voltak, amelyek alapján az információ titokban maradása nem volt elképzelhető, a kiadó ráadásul a bűnüldöző hatóságoktól kapta a cikkben szereplő információkat, és nem volt alapja gyanakodni arra, hogy az érintett anonimitását biztosítania kellett volna.

IRODALOMJEGYZÉK

- BALÁS P. Elemér (1941): A személyiségi jogok. In SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog I. Általános rész. Személyi jog*. Budapest: Grill Károly.
- BARENDT, Eric (2010): A kifejezés szabadságának és a magánszféra védelmének egyensúlya a strasbourgi bíróság ítélkezési gyakorlatában. *Iustum Aequum Salutare*, 6(3), 45–70.
- MENYHÁRD Attila (2014): A magánélethez való jog a szólás- és a médiaszabadság tükrében. In CSEHI Zoltán – KOLTAY András – NAVRATYIL Zoltán (szerk.): *A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban*. Budapest: Wolters Kluwer, 177–226.
- POST, Robert C. (1989): The Social Foundations of Privacy. Community and Self in the Common Law Tort. *California Law Review*, 77(5), 957–1010. Online: <https://doi.org/10.2307/3480641>
- WARREN, Samuel – BRANDEIS, Louis D. (1890): The Right to Privacy. *Harvard Law Review*, 4(5), 193–220. Online: <https://doi.org/10.2307/1321160>

Korinek László

A BÜNTETŐELJÁRÁSI EGYEZSÉGRŐL KRIMINOLÓGUSSZEMMEL

A jubiláns a 2017-es büntetőeljárás törvény intézményei közül fontosnak ítélte meg az elkövetést beismerő ember és a büntető hatalmát gyakorló államot képviselő szervek, személyek együttműködését.¹ Nem tévedett. A következtetéseivel egyetértek, a jelen tanulmányban azonban – inkább kiegészítő, a továbbgondolást tükröző – néhány további problémával kívánok foglalkozni.

Nem nehéz észrevenni, hogy a cselekmény elkövetését beismerő terhelt – és védője – alakító szerepének az elismerése a büntetőeljárásban jogtörténeti mércével mérve újnak mondható. Ez természetes, hiszen a polgári demokrácia, a modern állam intézményes működésének fontos tétele volt a kriminális magatartások kezelésének a monopolizálása. Hatályos büntető kódexünk (2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről) már az elvi alapokat megjelölő preambulumban leszögezi: egyik célja az állam kizárólagos büntető hatalmának az érvényesítése. Emellett témánk szempontjából az emberi jogok védelme emelhető ki általános törekvésként.

A társadalomra veszélyes magatartások megítélése és azzal összefüggésben a szükséges közhatalmi reagálás kijelölése keretet ad a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személyeknek az eljárás kimenetelét is meghatározó módon történő bevonására. A kriminalitást teljes mértékben felszámolni kívánó,² ellene háborút hirdető³ nézetekhez igazított kriminálpolitika aligha engedné be a potenciális elkövetők tárgyalási pozícióját elismerő egyezségkötési eljárást a bűnüldözés világába.

Ezzel szemben Durkheim nyomán azt lehet mondani, hogy a bűnözés jelensége normális, vagyis a stabil társadalmakban a rendszer működési következményének tekinthető. Ezért nem reális cél a kriminalitás teljes felszámolása,

¹ POLT 2020; 2022.

² LENIN 1973.

³ BAYLEY 2014; JOHNSON 1966.

de e tömegjelenség nullához közeli szintre csökkentése sem. Ebből nem következik az, hogy az államnak tétlenül kell szemlélnie a büntetendővé nyilvánított cselekmények alakulását, de az igen, hogy az elkövetők túlnyomó többsége nem a rendszer, az emberi közösség kiiktatandó ellensége, tehát akár a velük folytatott beszélgetések, a velük kötött megállapodások is eszközt szolgáltathatnak a közállapotok javítására. A terheltek aktív közreműködése a bűnüldözésben és a büntető igazságszolgáltatásban tehát nem az ördögtől való, az előnyök pedig elég nyilvánvalók. A közhatalom tényezőinek tehermentesítése, az ügyek intézésének a felgyorsítása mellett kiemelést érdemel, hogy a feltételezett elkövetők részvétele a tényállás tisztázásában, sőt a következmények (például a bekövetkezett kár) kompenzálásában vagy legalább azok enyhítésében az egyéni megelőzésnek is fontos eszköze.

Kutatási eredmények támasztják alá, hogy a bűnüldöző szervek legitimációját a társadalmi kohéziót is szolgáló igazságosság tudja a legjobban megközelíteni. Ez azt jelenti, hogy a döntések meghozatalát előkészítő eljárásban az érintetteket – beleértve a terhelteket is – meghallgatják, az általuk előadottakra érdemben reagálnak. Az emberek (beleértve az elkövetőket is) bevonása az őket érintő ügyekbe, az igazságosság (ennek részeként a történetek megismerése és megértése iránti érdeklődés, valamint a pártatlanság) iránti elkötelezettség tudatosítása kiemelkedően fontos. A határozatok ilyen módon megalapozott, a nem elfogadott állításokra is kitérő, meggyőző indokolása erősíti nem csupán az egyes közhatalmi szervek, hanem a normák tiszteletét is. Ezzel lehet a témával foglalkozó kutatók többsége szerint legjobban hozzájárulni – ha nem is rövid távon – a bűnözés csökkentéséhez.⁴

Polt Péter szerint a hatályos szabályozás szerinti egyezség megfelel annak az állami célnak, hogy gyors és hatékony módon érvényesítsék az állam büntetőigényét. Lehetőséget teremt a terhelt számára is, hogy az általa elkövetett cselekmény miatt enyhébb szankcionálásban részesüljön. A sértett kompenzálása biztosított, ő hamarabb és egyszerűbb módon juthat jóvátételhez. Emellett az ilyenfajta egyezség a társadalom számára azt az üzenetet közvetíti, hogy a bűncselekmény elkövetőjét valóban felelősségre vonják.⁵

Nem vitatva ezen előnyök meglétét fel kell tenni azt a kérdést: milyen tényleges körülmények között jöhet létre az egyezség, milyen kriminálpolitikai keretbe illeszthető. Világosan látni kell, hogy a polgári jogi megállapodástól eltérően

⁴ BRADFORD et al. 2015; TYLER 2006.

⁵ POLT 2020.

itt távolról sem egyenjogú, még kevésbé ugyanolyan mozgástérrel rendelkező felekről van szó. A fogalomnak – jogvita kölcsönös engedménnyel történő rendezése – ugyan megfelel az intézmény, de a partnerek pozíciója mégsem közömbös. A jogi eszköztár ugyanis szakemberek számára köztudomásúan alkalmas a felszínen megjelenő forma révén a valóságos viszonyok eltorzítására. Magyarul: a szabad akaratnyilvánítás adott esetben (például háborús konfliktusok rendezése) diktátumot is takarhat.

Szükség van arra – kriminológiai megközelítésben mindenképpen –, hogy vizsgáljuk a büntetőhatalmat kizárólagosan gyakorló államnak a büntetőjog intézményrendszeréhez, és mivel a beismeréstől indulunk, különösen a büntetéshez való viszonyulását. Illeszthető-e mindez az egyezés terhelti pozíció felfogásában történt elmozdulásként?

A jubiláns által hivatkozott indokok nem lépik túl az egyébként elfogadott és intézményesített elvárások rendszerét. Meggyőződésem azonban, hogy az egyezés lehetőséget biztosít olyan felfogás érvényesítésére, amely az eljárási igazságosság szellemében új távlatokat nyithat a bűnről és a büntetésről való gondolkodásnak.

Konkréten a John Braithwaite által kidolgozott tétel, a „reintegráló megsegényítés” érdemel különös figyelmet. Ennek lényege abban a törekvésben foglalható össze, hogy a büntetőjogi elmarasztalással szükségképpen együtt járó megbélyegzés ne legyen egyidejűleg kirekesztés, az elkövető emberi méltóságát sértő vélemény kifejezése. A megsegényülés lényegében az elkövetett cselekmény társadalmi értékelésének belsővé tétele.⁶ Esszenciáját tekintve nem különbözik attól, amit a mi jogi kultúránkban megbánásnak nevezünk. Annyi az eltérés, hogy ez utóbbi kevésbé utal a lelki folyamat mélységére, hiszen alapulhat azon a felismerésen is, hogy nem érte meg a dolog, mert a hátrányok meghaladják az esetleges előnyöket. Az átértézt szegény egyértelműen erkölcsi önértékelés. Az itt hivatkozott elmélet szerint a jogkövetkezménynek egyidejűleg kell kifejeznie az ügy tárgyát képező magatartás rosszallását, valamint azt az üzenetet, hogy a deliktum annak a közösségnek ártott, amelynek az elkövető továbbra is tagja marad. Ha ennek az értékelésnek mindkét oldalát elfogadja a terhelt, akkor van remény a jövőbeni változásra, ami egyébként a magyar büntetőjog egyéni megelőzési szempontját is előmozdítaná. De a társadalom számára is sikerrel kecsegtető üzenete van az ilyen megközelítésben alkalmazott

⁶ BRAITHWAITE 1989.

szankciónak: a közgondolkodásban – és sajnos a politikában is – meggyökereedett elrettentésközpontú felfogással szemben az egész eljárás és az üggyöntő határozat morális tartalma kerülne előtérbe. Ez egyébként is szükséges volna.⁷

A reintegráló megszegyenítés teóriájának hívei szerint annak alkalmazása esetén a bűnözés alacsonyabb szinten marad, egyértelműen eredményesen használható tehát a kriminalitás elleni fellépésben. A jól megválasztott büntetés összekapcsolja az egyént a közösséggel. Még hozzá olyan módon, hogy a szégyen nem csupán a saját magatartásra vonatkoztatva jelenik meg, hanem a csoport iránti felelősséggént is. Arról van szó, hogy visszatartó erőt jelent a „nem hozok rátok szégyent” megfontolása, hiszen egy markánsan elkülönülő, illetőleg megjelölt csoport (például japánban a rendőrök) tagjaként cselekedni egyben a közösség képviseletében való eljárást jelenti, legalábbis a külvilág szemében. Ezért igazán fontos, hogy a megszegyenítés ne kirekesztő, hanem megtartó legyen.⁸ Az ilyen megközelítést alkalmazó társadalmakban (például Japán) a bűnözés alacsony szinten marad.⁹

Kétségtelen tény, hogy az említett elmélet helyessége ellenőrzésének kutatási eredményei a kriminálstatisztika és a reintegráló megszegyenítés erős korrelációját nem támasztották alá,¹⁰ ami álláspontom szerint azt igazolja, hogy a meghatározottság nem szűkíthető le egyetlen – bármilyen fontos – tényező szerepére. A mondottak szerint ez az elmélet az eljárási igazságosság alkalmazásával kiegészítve már ígéretes prevenció alap akkor is, ha az eredmények nem azonnal mérhetők. Amellett értékelendők az egyéb hatások, például a közösségi összetartozás élményének az erősítése,¹¹ a bűnözéskontroll intézményeivel fennálló kapcsolat és a belépők vetett bizalom erősítése stb.

Az egyezés tehát nem szakítható el a bűnüldözés, valamint a büntető igazságszolgáltatás rendszerétől, ez utóbbiak pedig közvetlenül kapcsolódnak a hatalomgyakorlás egész szisztémájához. A terhelt bevonása a saját sorsát alakító büntetőeljárásba egyértelműen pozitívan értékelhető, az eredmények – és itt a kifejtetteknek megfelelően a hatásokat a bűnügyi számokon túl is értékelni kell – szempontjából azonban egyáltalában nem mindegy, hogy milyen tényleges helyzetben lévő személyek élhetnek ezzel a lehetőséggel. Az sem mindegy, hogy

⁷ ANDENAES 1952; 1975.

⁸ KORINEK 1986.

⁹ BRAITHWAITE 1989.

¹⁰ BAUMER et al. 2002.

¹¹ MAROTTA 2009.

a megállapodás mennyire alkalmas az általánosabb kriminálpolitikai célok szolgálatára. Megállapítható – ahogyan arról szó volt –, hogy a jogalkotó inkább a már kodifikált értékek jobb érvényesülését kívánta előmozdítani, a közhatalomnak a kriminalitáshoz való viszonyulásában elmozdulás nem történt, legalábbis a durkheimi felfogásra épülő bűnözéskezelés irányába.

A hatályos büntető törvénykönyv megalkotásával kapott lendületet az a folyamat, amelynek eredményeként az összбűнözés kétségtelenül – legalábbis a hivatalos számokból – jelentős csökkenését elkönnyelik.¹² Nem kis mértékben a fokozott szigornak tulajdonítva a sikert. Csakhogy mindennek ára van. Az Egyesült Államokban felismerték, hogy az egyébként szintén jelentős lefelé történt kriminálstatisztikai elmozdulással járó (a pontos összefüggések nem feltártak) igen magas bebörtönzöttségi arányszámok már komoly társadalmi problémát jelentenek. Egyet lehet érteni azzal az értékeléssel, amely szerint nem elegendő azt a kérdést feltenni: hogyan lehet megbüntetni és elrettenteni a бűнelkövetőket. Fontosabb arra keresni a választ, hogy hogyan lehet erősíteni azokat a kötelekeket, amelyek lehetővé teszik a jó családi életet, erősítik a közösséget, végső soron meghatározzák a társadalom egészének az összetartozását.¹³

A „keményvonalas” büntetőpolitika ugyanis szükségképpen kiszakítja a szabadságvesztésre ítélt embereket a családjukból, a munkahelyi és más közösségekből, lehetetlenné teszi – sokszor kifejezett ítéleti rendelkezéssel is – a társadalmi-politikai tevékenységük folytatását. Erre lehet azt mondani, hogy megérdemlik, de az ember egy demokratikus jogállamban nem elszigetelt egyénként létezik.¹⁴ Azt a kérdést is fel kell tehát tenni, hogy az ártatlan családtagok is megérdemlik-e, hogy büntessék őket, például azzal, hogy ellehetetlenül a megélhetésük, sőt: tipikusan erejükön felül még nekik kell támogatniuk a szabadságától megfosztott apát vagy anyát.

El kell ismerni, hogy Magyarországon voltak és vannak törekvések az elkövető megbüntetésének szükségessége és a jelzett társadalmi károk közötti feszültség enyhítésére. Megemlíthető például a reintegrációs őrizet intézménye, az anya-gyermek részleg a бörtönben stb. Ezek azonban elenyésznek a retributív megközelítésen alapuló büntetőjog érzéketlensége miatt. Hozzá kell tenni, a punitív szemlélet térhódítása nem kizárólag hazánkra jellemző.

¹² *Amire Magyarország büszke lehet* 2021.

¹³ BRAMA 2004.

¹⁴ BECKER 1996.

Ahogy arra Fleck Zoltán rámutatott, a civilizálódás a múlt század demokratikus rendszereiben egyre humánusabb intézményeket, a javító szándék kinyilvánítását, a közfigyelem tereiből kivont börtönöket jelentett.

„Ez a tendencia látszott megfordulni az 1960-as, 1970-es évektől a félelem, a növekvő erőszak és az intoleráns reakciók irányába. A büntető hatalom megváltozott természete mögött nyilvánvalóan a háttérben mély társadalmi változások zajlottak, a stabilitás és biztonság évtizedei után jött az aggodás, bizonytalanság. A tolerancia helyét átvette a biztonságot veszélyeztető ellenség képzete.”¹⁵

Ez egészen szélsőséges megoldások alkalmazásának a szorgalmazásához is elvezetett. Komolyan felmerült például a büntetőjog egész garanciarendszerének a feladása a legsúlyosabb kriminális megnyilvánulások elleni küzdelemben, beleértve akár a kínvallatás visszavezetését is, igaz, nem büntetésként, hanem a felderítés, valamint a súlyos következmények megelőzése és elhárítása érdekében.¹⁶

Nagy Ferenc arra hívta fel a figyelmet a magyar jogfejlődéssel kapcsolatban, hogy a hagyományos elvek (mint például a büntetőjogi fellépés *ultima ratio* jellege, a tetтарыos büntetés) részbeni vagy teljes feladása az egyéniesítés lehetőségeit is jelentősen korlátozza, ami témánk szempontjából is fontos megállapítás. A hivatkozott szerző szerint: „A (büntető)jog és az igazságosság eszméjét a hatáson biztonsági és megtorló szemléletet képviselő (kriminál) politika peremhelyzetbe szorította.”¹⁷

Ilyen körülmények között kicsi az esély arra, hogy a terheltek az eljárásra tényleges, érdemi befolyást gyakoroljanak a számukra kijelölt alkupoziáción túlmenően. Az természetesen nekik is fontos, hiszen a jogkövetkezmények jelentősen kihatnak a további életükre. De az eljárási igazságosság érvényesülése ennél többet is adhatna: segítséget a társadalmi és jogi normák belsővé tételéhez, a bűnözést kezelő intézmények elfogadásához, ezen keresztül pedig a közösségi kohézió erősítéséhez is.

Ma komoly akadályt jelent, hogy az egyezségnek a vádemelést megelőző szakaszban kell létrejönnie, ami az eljárás szerkezetéből logikusan következik, de szükségszerűen azzal jár, hogy a tárgyalási pozíciók távolról sem egyenlők. A terhelt ki van szolgáltatva az ügyésznek, akit a nyomozó hatóság lát el

¹⁵ FLECK 2014.

¹⁶ DERSHOWITZ 2002; JAKOBS 2010.

¹⁷ NAGY 2014.

munícióval. Az eljárás inkvizitórius, a terhelti jogok a bírósági tárgyalásokon teljeseznek ki. A törvény által lehetővé tett megállapodás tehát formálisan szabad akaraton alapul, valójában a tartalmát illetően erősen behatárolt. Kétségtelen tény, hogy ez a feszültség a mindig formális jogok és a valóság által kínált lehetőségek között általában is fennáll (gazdagnak és szegénynek egyaránt tilos a Szajna hídja alatt aludni). Az egyezség azonban éppen a merev szabályoktól engedi az eltérést gyakorlati, a valóságot „beengedő” megoldásként. Az eddigi fejtegetésekkel azt próbáltam alátámasztani, hogy a terhelti közreműködés intézményesítése üdvözlendő, de nem elégséges a kriminológiai szempontból kívánatos elmozduláshoz.

Az egyik változtatási lehetőség az érdemi döntések – így az egyezség alapján kiszabott ítélet – előkészítésének a bírósági szakaszba való áttétele. Ez a nyomozóelvű eljárásban kevésbé érvényesülő terhelti jogok szempontjából egyben a megállapodás érdemi, ismereteken alapuló létrehozását mozdítaná elő, ezzel az intézmény a máshonnan ismert vádalkuhoz kerülne közelebb. Az igazságszolgáltatás szerepének az erősítését célozta a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény, egyben a jogerős határozat meghozataláig terjedő időt is lerövidítve, a felesleges ismétlődéseket is jórészt kiküszöbölve. Ismeretes, hogy a jogszabály eredeti formájában nem lépett hatályba. Ezért nehéz megmondani, hogy mennyire járult volna hozzá az ügyek gyorsabb elbírálásához, de a sokszor hosszú évekig tartó nyomozás egyszerűsítésével logikusan feltételezhető, hogy jelentősen. Érdekes, hogy az eljárást jórészt a korábbi helyzethez visszaigazító, de új elemeket is tartalmazó módosítások nagy része éppen az időszűrőseget emelte ki hatékonyabban érvényesítendő célként. Megemlíthető például a terhelttel kötött megállapodás és a tárgyalásról való lemondás feltételeinek a pontosítása, a kiszabható büntetésnek az egyezséghez igazítása, kiszámíthatóbb módon.¹⁸

Tény tehát, hogy a nyomozási és bírósági szakasz egymáshoz való viszonyának a radikális megváltoztatása nélkül is van lehetőség az eljárási igazságosságot, a terhelt érdemi részvételét előmozdító változtatásokra. Az inkvizitórius és akkuzatórius szakaszok közelítése nem megoldhatatlan feladat, Finszter Géza szerint az már zajlik is, méghozzá az utóbbi szisztéma elveinek a nyomozásba történő átvitelével.¹⁹ Ennek nyilván vannak korlátai, de való igaz, hogy nincs akadálya például a védelemhez való jog tartalma bővítésének, ami témánk szempontjából kiemelkedően fontos.

¹⁸ NAGY 2009.

¹⁹ FINSZTER 2014.

Hozzáteesszük: a retributív kriminálpolitika sem zárja ki teljesen az eljárás alá vont személyek érdemi részvételét, érdekeik aktív érvényesítését. Hegel például a bűn és a büntetés egy szintre emelése alapján egészen odáig eljutott, hogy a szankció alkalmazását az elkövető jogaként fogalmazza meg.²⁰ Ez vitatható, de az alapgondolat mégis a terhelt egyenlő méltóságú személyként történő kezelése, amely az egyezséghez is jó alkotmányos alap.

Példaképpen említhető a fegyverek egyenlőségének elve, amely értelem-szerűen kötődik a bírósági eljárás struktúrájához. Annak lényeges elemei azonban megjelenhetnek már a nyomozásban. Kiemelkedő jelentősége van a terhelt iratmegismerési jogának, amely elengedhetetlen feltétel az informált nyilatkozattételhez. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény ebben a tekintetben előrelépést mutat a korábbi szabályozáshoz képest, de a jogszabály 100. §-a számos korlátozást tartalmaz, illetőleg ilyenek alkalmazására lehetőséget biztosít. Témánk szempontjából azonban lényeges, hogy a törvény 352. §-ának (1) bekezdése kimondja: a gyanúsított és a védő az eljárás valamennyi ügyiratát a vádemelés előtt legalább egy hónappal, teljes terjedelmében megismerheti, az indítványait, észrevételeit megteheti. Ez elegendő lehet egy megalapozott egyezség megkötéséhez.

Mindebből az következik, hogy az egyezség szabályozása kriminológiai szempontból pozitívan értékelhető, a benne rejlő lehetőségek köre azonban a bűncselekmények megelőzése és az eljárási igazságosság érvényesítése érdekében bővíthető, sőt bővítendő.

A magyar ügyészség 153 éves történetében szolgáló korona- vagy legfőbb ügyészek tudományos aktivitásuk szempontjából három kategóriába sorolhatók. Elenyésző számban, de akadtak, akik csak hivatalnokok voltak. A második kategóriába azok tartoznak, akik publikáltak, sőt akár számottevő tudományos életművet hagytak maguk után. A harmadik kategória talán a legfigyelemreméltóbb. Ők, mielőtt az ügyészség első hivatalnokai lettek volna, már kiváló tudósoknak számítottak. Finkey Ferenc, Györgyi Kálmán és Polt Péter valamennyien büntető-jogászok. A nemrég elhunyt Györgyi Kálmán tudományos életművét itt nincs hely méltatni, de engedtessek meg, hogy Finkey Ferenc koronaügyész számomra legemlékezetesebb jellembeli tettét felidézzem. Király Tibor akadémikus, aki a pozsonyi egyetemen volt joghallgató, mesélte a következőket. Finkey mint az Erzsébet Tudományegyetem utolsó rektora 1919-ben kételkedett abban,

²⁰ HEGEL 1983.

hogy Csehszlovákia tartós államalakulatként fenn tud maradni, ezért kitartott Pozsonyban, s mivel semmiféle jövedelme nem volt, így a piacon árusította a kertjében megtermelt zöldséget-gyümölcsöt, s ebből tartotta el magát, vagyis szó szerint csak az éhhalál elől volt hajlandó Budapestre költözni.

A köszöntésnél talán helyénvaló, ha emlékeztetünk minden olvasót, hogy milyen kiváló elődök nyomában jár a 70. születésnapját ünneplő jubiláns.

Tisztelt Professzor Úr! Kedves Péter! Boldog születésnapot kívánok!

IRODALOMJEGYZÉK

- Amire Magyarország büszke lehet – A nemzeti büntetőpolitika sikerei, vívmányai* (2021). Kézirat (lektorálta Trócsányi László).
- ANDENAES, Johannes (1952): General Prevention – Illusion or Reality? *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*, 43(2), 176–189. Online: <https://doi.org/10.2307/1139261>
- ANDENAES, Johannes (1975): General Prevention Revisited. Research and Policy Implications. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 66(8), 338–365. Online: <https://doi.org/10.2307/1142739>
- BAUMER, Eric P. et al. (2002): Crime, Shame, and Recidivism. The Case of Iceland. *British Journal of Criminology*, 42(1), 40–59. Online: <https://doi.org/10.1093/bjc/42.1.40>
- BAYLEY, Kimberly D. (2014): Watching Me. The War on Crime, Privacy, and the State. *UC Davis Law Review*, 47(5), 1539–1589.
- BECKER, Ulrich (1996): *Das „Menschenbild des Grundgesetzes“ in der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts*. Berlin: Duncker & Humblot. Online: <https://doi.org/10.3790/978-3-428-48853-7>
- BRADFORD, Ben et al. (2015): Obeying the Rules of the Road. Procedural Justice, Social Identity, and Normative Compliance. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 31(2), 171–191. Online: <https://doi.org/10.1177/1043986214568833>
- BRAITHWAITE, John (1989): *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press, 286–293. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511804618>
- BRAMAN, Donald (2004): *Doing Time on the Outside. Incarceration and Family Life in America*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press. Online: <https://doi.org/10.3998/mpub.17629>
- DERSHOWITZ, Alan M. (2002): *Why Terrorism Works*. New Haven, CT – London: Yale University Press.
- FINSZTER Géza (2014): A büntető hatalom. In BORBÍRÓ Andrea et al. (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös, 137–148.

- FLECK Zoltán (2014): Civilizációs válság és büntető populizmus. In BORBÍRÓ Andrea et al. (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös, 149–162.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich (1983): *A jogfilozófia alapvonalai vagy a természetjog és az államtudomány vázlata*. Ford. Szemere Samu. Budapest: Akadémiai.
- JAKOBS, Günther (2010): Zur Theorie des Feindstrafrechts. In ROSENAU, Henning – KIM, Sangyung (szerk.): *Straftheorie und Strafgerechtigkeit*. Frankfurt: Peter Lang, 167–182.
- JOHNSON, Lyndon B. (1966): *Special Message to the Congress on Crime and Law Enforcement*. Online: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/special-message-the-congress-crime-and-law-enforcement>
- KORINEK László (1986): A bűnmegelőzésről – Japán példája kapcsán. *Belügyi Szemle*, 24(3), 113–119.
- LENIN, Vlagyimir Iljics (1973): *Állam és forradalom*. Ford. Székffy Gyula. Budapest: Kossuth.
- MAROTTA, Michael (2009): *Reintegrative Shaming. The Essence of Restorative Justice?* E00715351 CRIM 610: *Theories of Criminal Behavior*. Online: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.33839.61607>
- NAGY Ferenc (2014): Új tendenciák a büntetőjogban. In BORBÍRÓ Andrea et al. (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös, 361–370.
- NAGY István András (2009): A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló T/9553. számú törvényjavaslat a büntetőeljárás gyorsítására irányuló célkitűzés tükrében. *Debreceni Jogi Műhely*, 6(4), 15–22. Online: <https://doi.org/10.24169/DJM/2009/4/2>
- POLT Péter (2020): Az egyezség. *Magyar Tudomány*, 181(5), 629–644. Online: <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.5.6>
- POLT, Péter (2022): Die Verständigung im ungarischen Strafprozess. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 134(2), 537–560. Online: <https://doi.org/10.1515/zstw-2022-0016>
- TYLER, Tom R. (2006) *Why People Obey the Law*. Princeton, NJ: Princeton University Press. Online: <https://doi.org/10.1515/9781400828609>

Kovács Gábor

AZ EMBERI ÉLET KEZDETÉNEK MEGHATÁROZÁSA A BÜNTETŐJOGBAN

„Az emberi élet kezdete az az időpont, amikor a szülés, vagyis a gyermeknek az anya testéből történő elszakadás folyamata megindul”¹ – olvashatjuk a közismert tankönyvi álláspontot, amelyet a hazai jogtudomány és a joggyakorlat is általános érvénnyel elfogad. Forrását hagyományosan Angyal Pálhoz kötjük, és az utóbbi fél évszázad hazai szakirodalmában e sorok szerzője nem találkozott alternatív állásponttal vagy ezt a nézetet cáfoló érveléssel.

De valóban helyes-e ez az álláspont? Jelen munka e körben kételyeket ébreszt, de bizonyosságot már terjedelme okán sem fog adni. Arra azonban elegendő lehet, hogy ráirányítsa a figyelmet az orvosbiológiai és a jogi fogalomrendszer jelentős különbségére.

Az élet-, a testiépség- és az egészségsértés körében használt fogalmak a természettudományok és a társadalomtudományok metszéspontjában vannak. Megítélésüket és meghatározásukat nehezíti, hogy az emberi életről és annak alapvető biológiai folyamatairól szerzett természettudományi ismeretek folyamatosan bővülnek, az orvostudomány és a biológia eszköztárának szélesedése pedig kiterjesztette az élet és a test folyamatainak befolyásolhatóságát is. Alapvető tézisek dőltek meg: az emberi génállományba való beavatkozás terápiás célból már nem utópia, hanem valóság, sőt, etikai és jogi tilalmak ellenére 2018-ban megszületett az első génmódosított emberi ikerpár, Nana és Lulu is.² A kínai bíróság később bűnösnek találta a génmódosítást végző orvost, He Jiankuit, és a tudományos közvélemény is olyan etikai határ átlépésének ítéli a tettet, amely megbocsáthatatlanul felelőtlen.³ Mindeközben az embrió és a magzat jogalanyiságát, jogi természetét érintő alapvető biológiai fogalmakat

¹ BELOVICS–MOLNÁR–SINKU 2021: 82.

² China Jails „Gene-Edited Babies” Scientist for Three Years 2019.

³ MALLAPATY 2023.

nem tudtuk megnyugtatóan tisztázni.⁴ Balogh Ágnes doktori értekezésében már korábban felvetette:

„A büntetőjogi irodalomban nem találkoztunk olyan véleménnyel, tudományos elemzéssel, amely a méhen belüli élőlény milyenségét tárgyalta volna, és egyáltalán feltette volna azt a kérdést, hogy mit értünk magzati élet és egészség fogalmán. Az sem tisztázódott még, hogy ha [...] magzatról beszélünk, ebbe beleértjük-e az emberi embriót is, továbbá, hogy az emberi egészség egyenes folytatása-e a magzati egészségnek.”⁵

Ismert továbbá, hogy a hatályos jogunk a megtermékenyítés pillanatától védi az embriót („a fogantatással induló magzati élet tiszteletet és védelmet érdemel”),⁶ de zavarban lennénk (és vagyunk), ha a humán reprodukciós beavatkozások velejárójaként mesterségesen megtermékenyített (megfogant) és fagyaszttva tárolt embriók jogi megítélése (megsemmisítésük vagy a felhasználásukkal végzett kutatás) és mikénti jogvédelme kerül napirendre.⁷ Emberi élet, vagy sem? Kiterjed rá a jogi oltalom, vagy sem?⁸ Ki dönthet a megsemmisítésükről, és milyen alapon?

Az emberi egyedejlődés kronológiájában továbbhaladva komoly kihívást jelent, hogy miként kezelje a jog – ezen belül büntetőjogunk – az egyes embrionális és magzati fejlődési stádiumokat, és még inkább az, hogy hová helyezze az emberi élet kezdőpontját. Hiszen a technikai fejlődés nem egyszerűen csak az élethatárok kiszélesedésére hívja fel a figyelmet, de azokhoz kapcsolódóan alapvető biológiai jelenségek is átértékelődnek, ezért a büntetőjog által alkalmazott biológiai fogalmak újraértékelése sem mellőzhető. Ez rendkívül nehéz feladat, hiszen a jogtudományt befolyásoló – sokszor alapjaiban különböző – erkölcsi,⁹ világnézeti, vallási felfogások miatt szinte lehetetlen egységes jogi megítélésről beszélni, ráadásul az egyes jogágak (alkotmányjog, polgári jog, büntetőjog) hatályos jogunkban is eltérően definiálják az emberi élet kezdőpontját.

⁴ KOVÁCS 2009: 9.

⁵ BALOGH 2006: 13.

⁶ A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény preambuluma.

⁷ 30/1998. (VI. 24.) NM rendelet.

⁸ Vö. ZELLER 2009: 48–56.

⁹ Vö. Georg Jellinek megállapítása: „a jog: etikai minimum.” JELLINEK 1878. Bővebben: TAKÁCS 2011.

A büntetőjog szempontjából ez nem csak elméleti probléma. Az emberi élet kezdőpontja kiemelt jelentőségű, hiszen az emberölés passzív alanya csak élő személy lehet, így a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából alapvető jelentőségű annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mikortól beszélhetünk emberi életről.

A büntetőjog-tudományban az *élet kezdőpontjaként* történetileg alapvetően két eltérő álláspont alakult ki, amely a lehetséges két szélső időpontot jelöli ki. Az egyik szerint a magzat akkor válik emberré, ha teljes egészében elhagyta az anya testét. A másik álláspont szerint pedig a magzat attól az időponttól tekinthető embernek, amikor az anya testétől történő elszakadási folyamat megindul, vagyis a szülés kezdetét jelentő tolófájdalmak megindulásától.¹⁰ Ez utóbbi terjedt el a hazai büntetőjogban, és a hazai bírói gyakorlat hasonlóképpen büntetőjogi értelemben az élet kezdetének a szülési folyamat kezdetét tekinti. Ezt követően emberölésként kell értékelni a magzat, illetve az újszülött testére irányuló minden olyan közvetlen vagy közvetett káros ráhatást, amely az életképes újszülött elpusztítását, az emberi élet megsemmisítését eredményezi. Az a cselekmény tehát, amely a szülés megkezdése után a méhmagzat elpusztítására irányul, a szülési folyamat bármely szakaszában nem magzatelhajtásnak, hanem emberölésnek tekintendő.¹¹

Belovics Ervin¹² álláspontja szerint az emberi élet kezdete az az időpont, amikor a szülés, vagyis a gyermeknek az anya testéből történő elszakadásának folyamata megindul. Hozzáteszi, hogy amennyiben a szülés természetes lefolyású, úgy ez a folyamat a szülés formájától függetlenül a tolófájdalmak jelentkezésének időpontjában kezdődik meg. Azonos megközelítést olvashatunk *A büntetőjog nagy kézikönyvében* is:

„Az ítélkezési gyakorlat szerint büntetőjogi értelemben az emberi élet a szülési folyamat megindulásától kezdődik. A gyakorlatban ez a folyamat a magzatnak az anya testétől való elszakadási folyamat kezdete, az ún. tolófájások megindulása. Ez az a pont amikor a magzati lét véget ér és az önálló emberi lét kezdődik. A fentiekből fakadóan a már megindult szülés folyamán a magzat elpusztítása már emberölést valósít meg. Az ún. császármetszés esetén az élet kezdete a műtéti beavatkozás megkezdésének időpontjára esik.”¹³

¹⁰ BELOVICS–MOLNÁR–SINKU 2021: 82.

¹¹ GÖRGÉNYI et al. 2016.

¹² BELOVICS–MOLNÁR–SINKU 2021: 82.

¹³ VARGA 2007: 326. 2005-ös pont.

A Btk.-kommentár ezzel egyezően foglal állást, rögzíti, hogy

„[a]z emberi élet kezdete az az idő, amikor a szülés megindul. A bírói gyakorlat szerint a természetes lefolyású szülés esetén a tolófájdalmak jelentkezésének időpontjától kezdődik. A császármetszéssel történő szülés esetén a műtéti beavatkozás kezdő időpontja bír jelentőséggel [...]”

Továbbá:

„A magzat ilyenkor már rendelkezik olyan szervekkel, amelyek a méhen kívüli élethez feltétlenül szükségesek. Ha a magzat ezt a feltételt, fejlettségi szintet még nem éri el, a terhesség megszakadásáról van szó, ezért nem emberölés az abortusz.”¹⁴

A kommentár tehát egy újabb feltételt is rögzít: a magzatnak életképesnek kell lennie, illetve kiemeli, hogy éppen ezért (tehát a nem életképes magzat miatt) nem emberölés az abortusz.

Összefoglalva: büntetőjogunk jelenleg az élet kezdőpontját a szülési folyamat megindulásával azonosítja, azaz emberölés passzív alanya ettől az időponttól lehet a magzat, ha ebben az időpontban életképes és életjelenségeket mutat (élő).

Amint arra korábban utaltam, a jelenlegi megközelítést hagyományosan Angyal Pálhoz vezetjük vissza, azonban *Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal* című művében lényegesen más álláspontot képvisel.¹⁵ Kiemeli, hogy az emberölés tárgya az élethez való jog, amely élő emberben ölt testet. Jogi tárgya tehát maga az életjog, tevékenységi tárgya pedig az élő emberi test: az ember, „kinek életét az emberölést tiltó jogszabály a születés percétől a halál pillanatáig védelmezi”. Később – amint azt látni fogjuk – „a születés percét” az életfontosságú testrészek egyikének világrajöttével azonosítja. Majd úgy folytatja, hogy

„a születés előtt magzatnak nevezzük azt a lényt, melynek a születés után ember a neve. A magzat életét kioltó cselekmény nem ölés, hanem magzatelhajtás, mely külön szabályok alá esik. Nem közömbös ennél fogva annak az időpontnak

¹⁴ KARSAI 2013: 166.

¹⁵ ANGAL 1928: 9–10.

lehető kifogástalan megállapítása, melyen innen a kérdéses lény még magzat s amilyen túl már ember.”

Művében ismerteti, hogy a kortársak alapvetően három lényegileg különböző időponthoz, illetve biológiai jelenséghez kötötték az élet kezdőpontját. Egyes szerzők a tolófájásokhoz, mások a magzatrész megszületéséhez, megint mások pedig az első légvételt tekintették alapvetőnek. Kiemeli, hogy többek között Halschner, Olshausen és Frank Ebermayer szerint a magzati életet az úgynevezett tolófájdalmak megjelenésétől már az emberi élet váltja fel, Binding, Finger, Meyer-Allfeld, Gerland és mások a test bármely részének megszületéséhez kötik, illetve von Liszt, Birkmeyer és a magyar Fayer a tüdőlégzés lehetőségének, illetve a tüdőlégzés tényleges bekövetkezésének (Wachenfeld) időpontjához kötötték az emberi élet kezdetét. A fentiekől eltérően vélekedett Heimberger, aki a magzat fejének az anyaméhből való kijövetelével tekintette az embert megszületettnek. Érdekes, hogy az akkori polgári jogi megközelítést – amely német alapokon az ember megszületésére vezeti vissza a jogképességet: „az emberi lét a szülés bevégeződésével (»mit der Vollendung der Geburt«) kezdődik, tehát akkor, midőn a magzat az anya testéből kivált, illetőleg kivétetett” – a büntetőjog területén nem tartotta elfogadhatónak. Az ellenérve nem biológiai megokoláson nyugodott, pusztán azon, hogy az akkor hatályos Btk. 284. §-a értelmében a „»szülés alatt« elkövetett cselekmény már ölés volt, amelynek tárgyát a törvény gyermeknek nevezi”. Így nézete szerint ellentmondás feszülne a Btk. két szakasza között. (Ugyanakkor ma megjegyezhetjük, hogy amennyiben akkor a hazai büntetőjog-tudomány a korábban felsorolt álláspontok közül a megszületés pillanatát vette volna alapul, akkor a polgári jogi megközelítés és a büntetőjogi nézet harmóniája megteremthető lett volna.) Mindezekre figyelemmel Angyal Pál álláspontja összegezve az volt, hogy „a mi törvényünk szempontjából annyi kétségtelen, hogy a cselekmény tárgyául szerepelt lény a szülés alatt már ember és pedig nézetem szerint a szülés stádiumának attól az időpontjától kezdve, amidőn *oly testrészek váltak már ki az anyaméhből, amelyekre gyakorolt behatás a kezdődő élet megsemmisülését vonhatja maga után*”, de „bármely testrész (pl. egyik kéz) kiválásával még nem forog fenn ugyanis a kívülről eszközölhető életkioltás lehetősége”. Fontos leszögeznünk, hogy Angyal Pál tehát *nem* a tolófájások időpontjától származtatta az emberi élet kezdetét, hanem egy életfontosságú testrész világra jöttétől.

A tolófájások kijelölése valójában a szocialista büntetőjogi felfogásra vezethető vissza. Horváth Tibor 1965-ben *Az élet, testi épség, egészség büntetőjogi védelme*

című munkájában kifejtette, hogy „az angol-amerikai kriminalisták szerint az élet akkor veszi kezdetét, amikor a gyermek teste teljesen elhagyta az anyaméhet. Francia büntetőjogászok az élet kezdetére jellemzőnek a gyermeknek tüdővel való lélegzését tartják. A német büntetőjogászok egy része szerint az élet akkor kezdődik, amikor a gyermeknek valamely olyan testrésze hagyja el az anyaméhet – így pl. a gyermek feje, amelynek megsértése az egész test pusztulását eredményezheti”, illetve hogy a szocialista büntetőjog megjelenéséig „ezt a nézetet követte a magyar burzsoá büntetőjogászok többsége is”.¹⁶

Horváth Tibor kiemelte, hogy korábban a szovjet irodalomban is eltérő nézetek voltak ebben a kérdésben. Egyesek az újszülött tüdőlélegzésének megindulását, mások az újszülött testének az anyaméhtől való teljes elválasztását tekintették az emberi élet kiindulópontjának. Ugyanakkor 1965-re a szovjet irodalomban egyöntetűvé vált az a nézet, hogy a büntetőjog az emberi életet már a szülés folyamata alatt védelemben részesíti, s ebből következőleg büntetőjogi értelemben az élet kezdetéül a szülés folyamatának a kezdetét kell tekinteni. Ez a felfogás a népi demokratikus országok büntetőjogi irodalmában is erősen elterjedt.¹⁷

A fenti álláspont támogatói abból indultak ki, hogy a szülés egy olyan folyamat, amelyben az *életképesség* egyes ismérvei a folyamat egészéből nem szakíthatók ki. Sajnos ezen a ponton már le kell szögezni, hogy ez a megközelítés nem felel meg az orvosbiológiai ismereteknek. Egyrészt az életképesség fogalmát keveri a magzati élet – emberi élet fogalmi és időbeli szétválásával, másrészt az anyai test és a születendő gyermek testének szétválása – a fentiekkel szemben – határozottan kijelölhető (ezt később részletezem). További érvként szerepelt, hogy a büntetőjog a kezdődő emberi élet lehető legszélesebb körű védelmét biztosítsa.

„Az újszülött tüdőlélegzésének megindulása általában az élet kezdetének tekinthető; nem kevés azonban az olyan esetek száma, amikor az újszülött az anyaméhtől való teljes elválasztása után sem lélegzik bizonyos ideig, mégis egyéb életfunkciónak működéséből (szívműködés) őt élőnek kell tekinteni.”¹⁸

Ebben az érvrendszerben azonban összekeveredik az élő állapot kérdése, az önálló életfunkciók és az életképesség fogalma. A magzat szívműködése az anyaméhben

¹⁶ HORVÁTH 1965: 148.

¹⁷ HORVÁTH 1965: 149.

¹⁸ HORVÁTH 1965: 149.

is fennáll. Az első légvétél jelentősége abban áll, hogy annak *következtében* (tehát pontosan a légvétél *miatt*) alapvető változások zajlanak le a magzati vérkeringésben. A pitvarok közötti sövény záródik, és ezzel egyszerre válik önállóvá mindkét alapvető életfunkció: a légzés és a keringés. *Tulajdonképpen az önálló emberi élet kezdőpontja ebben ragadható meg*, ekkor válik egyszerre önállóvá mindkét alapvető életfunkció: a légzés és a vérkeringés is.¹⁹

Horváth Tibor további magyarázata szerint

„ugyanaz a helyzet az anyaméhtől való elválás folyamatával is. A teljes elválás csak akkor következik be, ha a köldökzsinórt elkötik s megindul a gyermek önálló vérkeringése. Mégis már ez előtt is a gyermek életképessége rendszerint vitán felüli és nem kétséges, hogy a köldökzsinórral még az anyához kapcsolt újszülött elpusztítása is emberölésnek tekintendő.”

Csakhogy az önálló vérkeringés nem a köldökzsinór elkötése miatt indul be, hanem az első légvétél, a tüdőlégzés beindulása miatt változik meg – válik önállóvá – a magzati vérkeringés. Az első légvétél miatt az újszülött kisvérkörében megváltozott nyomásviszonyok következtében záródik a szívben a jobb és bal pitvar közti nyílás (*foramen ovale*), ez megváltoztatja a vérkeringést, és ezért válik le az anyai vérkeringésről a magzat. A magzati vérkeringésben nyitott állapotú a szívpitvarok közti nyílás, annak záródása átirányítja a vérkeringést a magzati kis- és nagyvérkörre.

A szülés során bekövetkező magzati halál eseteire vonatkozó tankönyvi, szakkönyvi példák gyakran eltávolodnak a valóságtól („aki a szülési folyamat megindulása után a terhes nő hasába kést szúr oly módon, hogy az a magzatot is megsebz”).²⁰ A magzat nyaka köré tekeredett és nem észlelt köldökzsinór büntetőjogi értékelésének problémája például sokkal gyakoribb, mint az anya szülés közbeni megölése késszúrással, mégsem olvasható ilyen tankönyvi példa. A jelenlegi értelmezés alapján, ha ezt az orvos a tolófájások előtt vétkesen nem ismeri fel, akkor a foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés alapesete szerint, míg ha a tolófájások után történik mindez, akkor annak halált okozó fordulata szerint felel. Ugyanakkor az orvosszakmai megítélés szerint a két cselekmény között érdemi különbség nincs, és objektív bizonyítási eszközzel a két esetkör között különbség sem tehető. Ugyanis a tolófájások

¹⁹ PAPP 2017: 462–463.

²⁰ HORVÁTH 1965: 149.

léte (pontosabban, hogy egy fájdalom tolófájás, vagy sem) egyáltalán nem egyértelmű. Komoly ellentmondást jelent, hogy a tolófájásokra (vagy egy-egy tolófájás jellegű fájdalomra) a valóságban nem irányul ekkora figyelem, az orvosi gyakorlat, a szakirodalom és természettudományos bizonyítékok egyáltalán nem úgy kezelik a tolófájást, mintha az valóban az élet kezdőpontja lenne. (Tekintve, hogy semmi nem is támasztja alá, hogy valóban az lenne.) Ugyanis a tolófájások léte nem objektív, nem jelölnek ki egy jól definiálható időpillanatot, azok nem köthetők a magzatban lezajló fiziológiai, orvosi változásokhoz sem. *Még pontosabban fogalmazva: a magzatban a tolófájások során nem zajlik olyan folyamat, amely az önálló életének kezdetét jelentené, vagy azt kijelölné.* Fontos továbbá, hogy a szülés úgynevezett aktív vajúdási szakasza először szülő nőknél 10–12 óra is lehet, de a tolófájások megindulásától a magzat világra jöttéig tartó időszak (az úgynevezett kitolási szak) átlagosan is 60–120 perc, de szélsőséges esetben akár több óra is lehet.²¹ Valószínűleg elvi és gyakorlati okokból sem helyes ilyen bizonytalan és szubjektív állapothoz kötni az emberi élet kezdőpontját. Biológiai értelemben a születés, az anya és a magzat testének elválása mint az új élet kezdete kézenfekvőbben és egyszerűbben megragadható, mint a fennállásukban is bizonytalan tolófájások.

ÖSSZEFOGLALÁS

A hazai büntetőjog-tudományban a magzat attól az időponttól tekinthető embernek, amikor az anya testétől történő elszakadási folyamat megindul, vagyis a szülés kezdetét jelentő tolófájdalmak megindulásától. Ezt a nézetet hagyományosan Angyal Pálhoz kötjük, aki azonban *nem* a tolófájások időpontjától származtatta az emberi élet kezdetét, hanem egy életfontosságú testrésztől. Horváth Tibor 1965-ben megjelent monográfiájában részletesen levezette, hogyan honosodott meg hazánkban a szocialista büntetőjogban megjelent nézet. Az azóta eltelt több mint fél évszázadban nem sokat változott az emberi élet kezdőpontjának büntetőjogi megítélése, noha az életről, a halálról és annak orvosilag kiterjeszthető határmezsgyéiről mást és sokkal többet tudunk. Ugyanakkor a biológiai ismeretanyag, bár az fényévnyi távolságra került

²¹ SIMKIN–ANCHETA 2011.

az öt évtizeddel ezelőttől, mégsem eredményezte a jogtudomány paradigma-váltását. Az élet és a test határainak *biológiai* kiterjesztése²² jelenleg még csak feszegeti a *jogi* kereteket, de nem hatott elementáris kikényszerítő erővel a jogalkotásra. Az emberi élet kezdőpontjának meghatározása – hiába követelik parancsolóan biológiai ismereteink annak újragondolását – számtalan társadalmi, világnézeti, vallási, etikai nézet ütközőpontjában van, így a jogtudomány mint társadalomtudomány mozgástere ezen a téren hihetetlenül szűk. Ezzel szemben a természettudomány objektív törvényszerűségei önmagukban léteznek, függetlenül attól, hogy azt elfogadjuk, vagy sem, igaznak hisszük, vagy sem, sőt, azok objektív igazságához az sem szükséges, hogy tudjunk létezésükről.

IRODALOMJEGYZÉK

- ANGYAL Pál (1928): *Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal*. Budapest: Athenaeum.
- BALOGH Ágnes (2006): *Az egészség védelme a büntetőjogban*. PhD-disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.
- BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál (2021): *Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján*. Nyolcadik, hatályosított kiadás. Budapest: HVG-Orac.
- China Jails „Gene-Edited Babies” Scientist for Three Years (2019). *BBC*, 2019. december 30. Online: www.bbc.com/news/world-asia-china-50944461
- JELLINEK, Georg (1878): *Die sozialetische Bedeutung von Recht, Unrecht und Strafe*. Wien: Holder.
- GÖRGÉNYI Ilona et al. (2016): *Magyar büntetőjog. Különös rész* [ePub]. Budapest: Wolters Kluwer. Online: <https://doi.org/10.55413/9789632956299>
- HORVÁTH Tibor (1965): *Az élet, testi épség, egészség büntetőjogi védelme*. Budapest: KJK.
- KARSAI Krisztina szerk. (2013): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Budapest: CompLex.
- KOVÁCS Gábor (2009): Bioetika és büntetőjog kapcsolata. *Jog, Állam, Politika*, 1(4), 3–41. Online: <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2009/4/Kov%C3%A1cs.pdf>
- MALLAPATY, Smriti (2023): Disgraced CRISPR-Baby Scientist’s „Publicity Stunt” Frustrates Researchers. *Nature*, 614(7949), 599–600. Online: <https://doi.org/10.1038/d41586-023-00382-w>
- PAPP Zoltán (2017): *A szülészet-nőgyógyászat tankönyve*. 5. kiadás. Budapest: Semmelweis.
- SÁNDOR Judit (2006): A test halhatatlansága. Bioetikai és jogi dilemmák a XXI. században. *Fundamentum*, 10(1), 32–45. Online: https://epa.oszk.hu/02300/02334/00023/pdf/EPA02334_Fundamentum_2006_01_032-045.pdf

²² SÁNDOR 2006: 32–34.

- SIMKIN, Penny – ANCHETA, Ruth (2011): *A szülés kézikönyve – a szülés elhúzóódásának megelőzése és kezelése*. Budapest: SpringMed.
- TAKÁCS Péter (2011): Államelmélet a XIX–XX. században. Georg Jellinek elmélete. *Pro Publico Bono Online*, 1(2), 1–7. Online: <http://real.mtak.hu/id/eprint/80619>
- VARGA Zoltán szerk. (2007): *A büntetőjog nagy kézikönyve*. Budapest: CompLex.
- ZELLER Judit (2009): *A testen kívül létrejött embriók morális és jogi státusa a reprodukcióhoz való jog és a tudományos kutatás tükrében*. PhD-disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.

Kovács Tamás

AZ I. VILÁGHÁBORÚ UTÁNI INTERNÁLÁSOK

Az I. világháború végét követő, 1918. október végi – november eleji hihetetlen eufóriát hatalmas zűrzavar követte. A korabeli magyar politikai elit (vagy inkább elitek) hamar szembesült(ek) azzal, hogy az általuk elért politikai eredményekért a magyar társadalom nem minden tagja és csoportja lelkesedett egyformán. Sőt, egyenesen voltak olyanok, akik elégedetlenségüknek nem pusztán hangot adtak, hanem a regnáló hatalom ellen szervezkedtek. Más kérdés, hogy ezek a szervezkedések mennyire voltak, maradtak elméleti szinten, avagy hogy ezek a csoportok és/vagy személyek egészen pontosan hogyan is képzelték el a jövőt. Ezen mozgolódások ellen 1918 végén – 1919 elején a kormányok már és még a rendőrség segítségével, alapvetően egy jogilag szabályozott úton akartak fellépni.

A hivatalos fellépés okait, módjait és mikéntjeit volt hivatott rendezni az 1919. február 22-én kiadott XX. néptörvény, amely „a forradalom vívmányait veszélyeztető egyéneknek rendőri felügyelet alá helyezéséről és őrizet alá vételéről” szólt. Erre hivatkozva több közéleti, elsősorban karlista, legitimista személyt internáltak. Lehet, hogy csak véletlen egybeesés, de a minisztertanács 1919. február 22-ei ülésének 28. napirendi pontjában – a Honvédelmi Minisztérium előterjesztésében – konkrét (!) internálási ügyeket tárgyalt.¹ A későbbiekben mindösszesen egy esetben fordult elő, hogy a minisztertanács konkrét személy(ek) internálási ügyével foglalkozzon. Az 1919. március 21-ei (!) ülésen, annak 26. pontjában Szikora Zoltán lapszerkesztő internálása volt a grémium előtt. Ennek a napirendi pontnak azonban – szemben az egy hónappal korábbival – a Belügyminisztérium volt az előterjesztője.² Ezt követően legközelebb konkrét személy(ek) internálására vonatkozó napirend a minisztertanács ülésén csak 1921-ben volt ismét: IV. Károly második sikertelen visszatérési kísérlete utáni sorsát tárgyalták, akit végül Tihanyba internáltak.

¹ MNL OL K 27, 121 doboz, 1919. február 22-ei minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve.

² MNL OL K 27, 122 doboz, 1919. március 21-ei minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve.

A Tanácsköztársaság bukása után az ellenforradalmi erők célkeresztjében a kommunisták álltak, gyakorlatilag minden rendelkezés ellenük irányult, de legalábbis a gyakorlatban így csapódott le. Beniczky Ödön belügyminiszter 1919. december 5-én adta ki a 91383/1919 számú BM rendeletét az „állam biztonságára vagy a közrendre és közbiztonságra veszélyes, aggályos és gyanús, valamint gazdasági okokból káros egyének őrizetbe vételéről”.³

A rendelet 1. §-a az országban tartózkodó külföldiekre, valamint a velük egy háztartásban élőkre vonatkozott.⁴ Amennyiben a rendelet címében foglalt kategóriákba estek, akkor őrizetbe vételüket és internálásukat, majd kitiltásukat haladéktalanul kezdeményezni kellett. Ez a passzus rögzíti, hogy „[a] megszállás alatt lévő területek lakossága a békeszerződés megkötéséig külföldinek nem tekinthető”.⁵ A rendelet kizárta a fellebbezés lehetőségét, a döntés gyakorlatilag mindenhol a rendőrség kezében volt: „a budapesti államrendőrség hatósága területén a budapesti rendőrfőkapitány, vidéken az elsőfokú rendőrhatalóság előterjesztésére a törvényhatóság első tisztviselője, illetőleg az államrendőrség hatósága területén a kerületi főkapitány határoz.” Az internálásokról azonban a végső szót minden esetben a belügyminiszter mondta ki.⁶ A rendelet további szakaszai részletesen szabályozták az internálás menetét, az internált jogait, lehetőségeit, illetve hogy mi mindent nem tehet, nem vihet magával.

Talán ad némi pikantériát ennek a rendeletnek, hogy pontosan ekkor és ebben a *Belügyi Közlöny*ben tette közzé a kormány a 6335/1919 számú ME rendeletét is, amelyben a következőket olvashatjuk:

³ *Belügyi Közlöny*, 24(56), 1588–1589. A minisztertanács 1919. december 2-ai ülésén is téma volt az internálások szabályozása. MNL OL K 27, 124. doboz, 1919. december 2-ai minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve. Vélelmezhető, hogy a jogi és gyakorlati kérdések rendezése nem ment zökkenők nélkül, hiszen a minisztertanács december 23-án újból tárgyalta a kérdést. MNL OL K 27, 124. doboz, 1919. december 23-ai minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve.

⁴ Érdemes idézni a *Zalai Közlöny* egyik 1919. december 6-ai, *A galíciai zsidók internálása* című cikkét: „A galíciai és orosz-lengyel zsidókat pár napon belül az utolsó szál emberig eltoloncolják. Ez természetesen nemcsak Budapesten fog megtörténni, hanem az ország összes városaiban. Ezidőszent internálási helyül még csak Hajmáskér van kijelölve, mivel azonban ez egyedül föltétlen kevésnek fog bizonyulni a több százezerre menő zsidó és bolsevista tömegek befogadására, még egyéb helyeken is fel fognak állítani a hajmáskérihez hasonló katonai internálótáborokat. Az internáltak ellátásáról gondoskodva lesz. Azok azonban, kik megfelelő vagyonnal rendelkeznek, kötelesek lesznek az államnak az ellátásukkal járó kiadásokat megtéríteni. Az elszállításukat külön e célra beállított vonatokkal fogják lebonyolítani. Értesülésünk szerint több ilyen »zsidó-vonatot« fognak beállítani és az eltoloncolást már hétfőn meg is kezdik” (*A galíciai zsidók internálása* 1919).

⁵ *A galíciai zsidók internálása* 1919.

⁶ *A galíciai zsidók internálása* 1919.

„Szigorú kötelességévé teszi [...] a magyar kormány valamennyi hatóságnak és hatósági közegnek, hogy tartózkodjék minden olyan intézkedéstől vagy magatartástól, amely a szabadságjogok gyakorlását akadályozná vagy lehetetlenné tenné. A hatóságnak mindazon tagja vagy közege ellen, aki e rendelkezést megsérti vagy kijátssza, a büntető vagy fegyelmi eljárást haladéktalanul folyamatba kell tenni.”

Magáról az internálásról szóló rendeletet Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök – aki ekkor egyben a belügyminiszteri tárcát is vezette – 1920. március 27-én módosította az 4352/1919 számú BM rendeletben.⁷ Ebben vezetik be és írják le részleteiben a „rendőrhatalósági felügyelet alá helyezés” fogalmát. Magának az internálás okainak, menetének stb. szabályozásában azonban ekkor még nem történt változás.

Az internálással kapcsolatos lényegi változás a Bethlen István miniszterelnök és Peyer Károly szociáldemokrata pártvezető közti tárgyalások, majd paktum megkötésével párhuzamosan történt. A 13920/1920 számú BM rendelet már előírta, hogy hivatalból minden internálási ügyet három hónap után felül kell vizsgálni. Ennek eredményét a belügyminiszter elé kell terjeszteni, aki ezen ismeret birtokában dönt a további hatósági eljárásról vagy esetleg annak felfüggesztéséről.

Az utolsó jelentős rendelet az 1922. február 10-én kiadott 3000/1922 számú BM rendelet volt.⁸ Ez egyrészt rögzítette, hogy akinek van lakása, munkája, és valaki felelősséget vállal érte, az elbocsátható, csupán megfigyelés alatt kell tartani. Ugyanakkor mindazoknak az internálását elrendeli, akik akár nyílt, akár titkos izgatással a magyar állam rendjének, belső békéjének és a fennálló társadalmi rendnek a megbontására törekszenek.⁹ Az 1919–1922 közötti időszakban, bármilyen meglepőnek is tűnik, jóval kevesebb internálótábor működött, mint például a II. világháború alatt. Érdekes megjegyezni, hogy a mindennapi életben, de különösen a sajtóban bármilyen, állam által fenntartott tábor internálótábor volt, függetlenül annak valódi jellegétől.

A szigorú értelemben vett internálások a Belügyminisztérium hatáskörébe tartoztak, mint ahogyan az a fentebb citált rendeletekből is kiderül. A kezdeti

⁷ Simonyi-Semadamot később Dömötör Mihály váltotta a belügyi tárca élén. Dömötör egyik legfontosabb intézkedése a szabadkőműves-páholyok feloszlata volt (1920. május 18., 1550/1920 számú BM rendelet).

⁸ *Magyarországi Rendeletek Tára*, 56(1–12), 221–223.

⁹ 3000/1922 számú BM rendelet.

időszakban Szirmay Andor rendőrfőkapitány alá tartoztak az internálási ügyek. Szirmay tapasztalt rendőr volt, aki azonban csakhamar nyugállományba vonult. Utódja 1920. április 3-ai hatállyal Barkóczy László lett, aki nem rendőr, hanem minisztériumi alkalmazott, miniszteri osztálytanácsosi címmel és jelleggel felruházott miniszteri titkár volt. Barkóczyt azonban 1920. november 6-án felmentették. Ennek oka, hogy alig több mint féléves működése alatt számos panasz érkezett ellene. A teljesség igénye nélkül: nem engedte, hogy élelmiszert vásároljon a zalaegerszegi internálótábor a foglyoknak, nem reagált a rossz állapotokat leíró jelentésekre sem. Bukásához nagyban hozzájárult az is, hogy korrupciós vádak is felmerültek ellene: 80–150 ezer korona ellenében bárkinek elintézte az internálótáborból való kiszabadulást. Utóbbi esetek olyan méretű vihart kavartak, amelyre már a belügyi vezetésnek is reagálnia kellett. Ferdinandy Gyula belügyminiszter így végül kénytelen volt meneszteni Barkóczyt.¹⁰

Utódjául Baksa János¹¹ rendőrfőtanácsost nevezte ki, aki egészen 1922 novemberéig vezette a Belügyminisztérium Internáló Osztályát, amikor az osztály beolvadt a Közbiztonsági Főosztályba. Vagyis 1922 végére az internálások nem jelentettek akkora és annyi munkát a belügynek, hogy miatta egy külön szervezeti egységet tartson fenn.

Az internálótáborok mellett működtek másfajta táborok is az 1920-as évek elején, amelyek a Honvédelmi Minisztériumhoz tartoztak. Ennek oka, hogy a háború végén egyrészt a Magyar Királyság területén amúgy is működő hadifogolytáborok mellett új gondként lépett fel a frontról, illetve az antantfogságból hazaözoñlő katonák tömege. Ugyanakkor az is igaz, hogy nem egy esetben nehéz megkülönböztetni ezeket a táborokat egymástól, mi több az esetek egy részében egy helyen, párhuzamosan működtek.

A magyar katonák összegyűjtése azonban már jóval az országhatárokon kívül megkezdődött, hazatérésük megszervezése önmagában sem volt kis logisztikai feladat. A hazatért katonákat ezután elküldték az úgynevezett leszerelótáborok egyikébe. Itt nemcsak 14 napos egészségügyi karanténon kellett túlesniük, hanem itt próbálták meg kiszűrni közülük a bolsevik/kommunista, illetve bolsevik-/kommunistagyanús személyeket. Ezt rutinos, kémelhárítási feladatokban jártas

¹⁰ Az MTI 1920. november 9-ei napi tudósítása szerint Barkóczyt a saját kérésére helyezték át más osztályra addig, míg ügye tisztázódik (MTI 1920).

¹¹ Baksa János (Keszthely, 1878. augusztus 19. – ?) – rendőrfőkapitány-helyettes, lapszerkesztő. 1906-ban lépett a budapesti államrendőrség szolgálatába. 1928-ban címzetes, 1935-ben valóságos rendőrfőkapitány-helyettes lett. 1936-ban a közigazgatási osztályt vezette. Szerkesztette a *Rendőrségi almanachot* (1923), főszerkesztője volt a *Rend* című szaklapnak is.

katonákra bízta, akik feladatukat egyes esetekben talán túl komolyan is vették. Ilyen szűrőtábor működött Csóton, Inotán és Zalaegerszegen.¹² E dunántúli települések mellett a románok által megszállt országrészekben is voltak leszerelő, illetve hadifogolytáborok. Praktikusan ilyen táborba zárták be 1919. augusztus 1. után a Tanácsköztársaság exvezetőit is.

Úgymond „igazi” internálótábor eleinte csak Hajmáskéren működött, létrejött 1919 őszére datálható, megszűnése pedig 1920 áprilisára. Az öthektáros területen fekvő, háromszintes, összesen 6000 négyzetméter alapterületű hajmáskéri kastélyt 1906-ban, tehát még az Osztrák–Magyar Monarchia idején császári és királyi tüzérségi „lövőiskolának” építették. Az utolsó biztosnak és hivatalosnak mondható létszámjelentés szerint 1920. március 15-én 1877 internált személyt őriztek Hajmáskéren.¹³ Az objektumra azonban a hadseregnek is szüksége volt, ezért aztán vissza is vették azt 1920 tavaszán.¹⁴

Ezzel párhuzamosan – vagyis 1920 áprilisában – jött létre a „Magyar Királyi Internálótábor Zalaegerszeg”, amely formális megszűnéséig, 1924 júliusáig az ország legjelentősebb tábora volt. Ugyanakkor a tábor korábbi funkciójára utalt, hogy 1923-ig katonák adták az őrszemélyzetet, és csak ekkor vette át a csendőrség ezt a feladatot. A belső szolgálatot – a 17329/1922 számú BM rendelet alapján – csak nyugállományú és politikailag megbízható (!) rendőrökből lehetett megszervezni. Ugyanakkor ez a szolgálat átmeneti jellegű volt, vagyis nem számított tényleges szolgáltatételnek. A rendőri személyzet kiválasztásánál szempont volt még az életkor (50 év alattiakat kerestek), valamint a családi állapot (nőtlennek, özvegynek vagy elválnak kellett lenni). Emellett természetesen külön igazolást kellett felmutatni tudni minden egyes rendőrnek az 1918–1919-es események alatti tevékenységéről.¹⁵

Tehát a tábor csak működésének utolsó időszakában volt tisztán a Belügyminisztérium ellenőrzése alatt. Az is teljesen evidens volt már a kezdetektől, hogy a táborról, a barakkokról, sőt az internáltak felszereléséről, ellátásáról is a belügyi

¹² Magából a táborból semmi nem maradt meg, annak 1923-as felszámolása után elbontották. Bár 1915 és 1923 között működött Csóton valamilyen besorolású tábor, de írásos dokumentáció gyakorlatilag nem maradt fenn róla. A csóti tábor utolsó lakói orosz, vagy inkább a cári Oroszország területéről származó asszonyok voltak, akiket a hazatért hadifoglyok feleségként hoztak haza. Többségüket azonban nem engedték letelepedni Magyarországon, hanem a tábor 1923-as felszámolása után Budapesten keresztül visszaszállították őket eredeti lakhelyükre, amely akkor már jórészt a Szovjetunió területén feküdt. A csóti leszerelőtáborról a legtöbb információ és fénykép a következő blogon található: KABA 2011.

¹³ MAKÓNÉ BUZÁS 2010: 195.

¹⁴ Érdekesség, hogy Hajmáskéren 1945–46-ban tiszti hadifogolytábor működött.

¹⁵ MAKÓNÉ BUZÁS 2010: 196.

tárcának kellett gondoskodnia. Ennek pontos mikéntjéről csak szórványos forrásaink vannak, de a 18596/1921 számú BM hirdetmény rávilágít a mechanizmusra:

„A magyar királyi belügyminiszterium 18596/921 szám alatt hirdetményt tesz közzé, mely szerint a zalaegerszegi internáló tábor részére azonnali szállításra 1500 darab takaró, /pokróc/, 1500 darab szalmazsák, 500 darab fejbánkos, 600 rend férfi- /munkás-/ öltöny /zubbony és nadrág, 200 férficipő /bakkancs/, 200 férfing. 200 férfi alsónadrág és 500 darab evőcsésze /csajka/ szükséges. A belügyminiszterium felhívja a szállítani szándékozó cégeket, hogy írásbeli árajánlataikat minta csatolásával a belügyminiszterium internáló osztályához folyó hó 25.-éig küldjék be. Budapest, 1921. szeptember 9. A miniszter rendeletéből: Baksa s.k. államrendőrségi tanácsos.”¹⁶

Vagyis a Belügyminisztérium – mai szóhasználattal élve – közbeszerzési pályázaton döntött az internáltak ellátásához és a tábor működtetéséhez szükséges mindennapi használati tárgyak beszerzéséről.

A zalaegerszegi tábor a hajmáskéri szerepét vette át. Ez egybeesett az internálások csúcsával, amennyiben 1920. június 16-án már 2411 internáltat őriztek az éppen három hónapja működő táborban. Ez a feltételezhető induló létszámhoz képest 534 fős (28%-os) növekedés.¹⁷ Ugyanakkor tény, hogy az 1920. nyári csúcslétszámot követően folyamatosan és fokozatosan csökkent az internáltak száma: 1920. december 1-jén 1538, 1921. május 7-én 1191, 1923. június 14-én pedig már csak 775 internáltat őriztek a zalaegerszegi táborban.¹⁸ A tábor megszűnésekor, 1924 júliusában az MTI a következőt írta:

„A Népszava július 31.-i számában »Újra internálnak« cím alatt megjelent közleménnyel kapcsolatba, illetékes helyről ezeket közlik:

A cikknek azzal az állításával szemben, hogy 28-30 politikai internált van még a zalaegerszegi internáló táborban, hivatalos megállapítást nyert, hogy állambiztonsági szempontból mindössze két internált van. Még pedig: özvegy Komlós Béláné és Krausz Simon nevű kommunisták. Ezen kívül egy, név szerint Pleischer Ignác, hazatérő, volt hadifogoly van ott őrizetben. A táborban lévő összes többi egyéneket közbiztonsági szempontból vették őrizetbe.”¹⁹

¹⁶ MTI 1921.

¹⁷ A Nemzetgyűlés 61. ülése 1920. évi június hó 16-án, szerdán (1920): 403.

¹⁸ MAKÓNÉ BUZÁS 2010: 203.

¹⁹ MTI 1924a.

A tábor lakóinak jelentékeny része „természetesen” kommunista agitátor és/vagy terrorista volt a hivatalos indoklás szerint. Ennek pontos százalékos aránya természetesen időről időre változhatott, de az 1921. május 7-ei adatok szerint az 1191 főből 550 volt úgynevezett „kommunista bűncselekmény” miatt internálva, ami az összes internált 46%-át jelenti.

Vélelmezhető, hogy ez az arány – tehát hogy az internáltak hozzávetőleg fele kommunista múlt vagy cselekedet miatt volt internálva – a Szovjetunióval történt fogolycsere-egyezmény realizálásáig, illetve az internálások felülvizsgálatának elkezdéséig nagyjából általánosan elfogadható. A második legnagyobb internált csoport – legalábbis 1921. május 7-én – a kiutasított idegeneké volt, mintegy 300–320 fő. A harmadik legnépesebb internált csoportot a köztörvényes bűnözők (zsebtolvajok, visszaesők) tették ki, a maguk 230 fős létszámával. Mellettük még 50–60 zugkereskedőt és árdrágítót, 10–15 hazafiatlan magatartásút és 20–25 kémgyanus személyt találhattunk volna egy szemle alkalmával a zalaegerszegi internálótáborban.

1923 februárjában a 794 főből 426 volt köztörvényes bűnöző, vagy legalábbis rovott múltú, illetve 7 árdrágító. Az „államrendészeti szempontból veszedelmesek” száma 126 volt, ami mind abszolút számban, mind arányaiban elmarad az 1921. május 7-ei adatokhoz képest. Az előző adatsorban „ezüstérmes” kiutasított idegenek ekkor a 3. legnagyobb csoportot alkották a maguk 135 fős létszámával.²⁰

Mivel magyarázható, hogy viszonylag rövid idő alatt jelentősen csökkent a zalaegerszegi internálótáborban fogva tartottak száma? Egyik, de nem döntő oka a már említett Szovjetunióval kötött megállapodás volt. Sokkal meghatározóbb tényező, hogy 1920 novemberétől működött egy, az internálásokat felülvizsgáló bizottság Török István belügyminisztériumi osztálytanácsos vezetésével.²¹ Fontos hangsúlyozni, hogy a 4352/1920 számú BM rendelet már ekkor is előírta, hogy az internálás kezdetétől számított hat hónapon belül felül kell vizsgálni az ügyet, s javaslatot kell tenni vagy az internálás megszüntetésére, vagy annak további hatályban hagyására. Az összesen háromfős bizottságban Török mellett még egy ember volt a Belügyminisztériumból (Vay Kázmér miniszteri titkár) és egy az igazságügyi tárcától (Horváth Dániel miniszteri osztálytanácsos).

A bizottság munkája – és vélelmezhetően a józan belátáson alapuló működése – azt eredményezte, hogy az 1538 internált közül csakhamar 882 főt, vagyis az internáltak 57%-át szabadlábra helyezték. 1921 elején négytagúra bővült a bizottság Rác József rendőrtanácsossal. A kibővített bizottság tovább folytatta

²⁰ MAKÓNÉ BUZÁS 2010: 203–204.

²¹ A Nemzetgyűlés 117. ülése 1920. évi október hó 26-án, kedden (1920): 151–155.

a felülvizsgálatokat, s ennek eredményeképpen 1921. február 14-én már csak 314 internált volt a táborban. Mint ahogyan az a fentebbi, sporadikus létszámljelentésekből is kitűnik, a tavasz folyamán felszaladt 1191 főre az internáltak száma. A belügyi vezetés 1921 augusztusában újabb bizottságot küldött Zalaegerszegre, hogy vizsgálja felül az internálásokat. Ennek a bizottságnak Márffy István miniszteri osztálytanácsos volt a vezetője, helyettese pedig Bánó Iván rendőr főtanácsos.

A belügyi vezetés felajánlotta a munkáspártoknak, hogy delegálhatnak egy-egy tagot ebbe az új felülvizsgáló bizottságba. Ezt azonban a Szociáldemokrata Párt elutasította, mondván: ők általában elítélik az internálásokat, egy ilyen lépéssel pedig legitimálnák azt. A szocdemekkel szemben a Keresztény Szocialista Párt és a Magyarországi Munkáspárt képviseltette magát a grémiumban. Az új bizottság régi vehemenciával fogott munkához, s az internáltak száma újra elkezdett csökkenni.

Nem túlzás azt állítani, hogy a zalaegerszegi internálótábor kezdetektől a politikai támadások keresztüzében állt. Az emigránsok, a baloldali és liberális sajtó mellett nemegyszer nemzetgyűlési képviselők is élesen támadták a tábort, illetve annak – kisebb-nagyobb botrányoktól sem mindig mentes – működését.²² A szociáldemokrata képviselők pedig egyenesen az internálás mint eljárás pusztá létét tartották elfogadhatatlannak.

Nem mellékes, hogy a jogszolgáltatás különböző szerveinek, úgymint a bírói karnak és az ügyészségnek meglehetősen megosztott – s nyilván a személyes politikai nézetektől nem mentes – véleménye volt az internálás intézményrendszerét illetően.²³ A bírók között elterjedt vélekedés volt, hogy ha valaki letöltötte a neki kirótt büntetést valamelyik büntetés-végrehajtási intézetben, akkor internálással ugyanazért a tettért nem büntethető.

Az igazságügyi minisztérium azonban nem így ítélte meg az internálást. A minisztérium szerint ugyanis teljesen lényegtelen, hogy valaki elkövette-e az izgatás, a társadalmi rend veszélyeztetése stb. büntetteket, mivel ő személyében aggályos, gyanús. Sőt – megy tovább a minisztériumi érvelés –, ha valakit ilyen jellegű cselekményért elítéltek, az szabadulása után is veszélyes.

²² Erődi-Harrac Tihamér, Éhn Kálmán, Szabó József, Szeder Ferenc interpellációja a Nemzetgyűlésben, illetve az ennek kapcsán kialakult vita. In A Nemzetgyűlés 108. ülése 1923. évi március hó 7-én, szerdán (1923): 336–349.

²³ A bírók és az ügyészek már 1919 végén hivatalosan is jelezték, hogy jogi rendezése szükséges az internálásoknak. Felvetésüket a minisztertanács is megtárgyalta az 1919. november 28-ai ülésének 26. pontjában, de ekkor még nem tudott az a fajta jogi érvelés áttörni. MNL OL K 27, 123 doboz, 1919. november 28-ai minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve.

1922 júliusában már a Budapesti Ügyvédi Kamara (BÜK) nyújtott be felterjesztést az igazságügyi minisztériumhoz az „internálás intézményének megszüntetése és az internálótáborok feloszlata” tárgyában.²⁴ A BÜK elismerte, hogy a Tanácsköztársaság bukása után szükség volt az internálás intézményére, de amióta a törvényhozás elfogadta az 1921. évi III. törvénycikket, azóta az – legalábbis a BÜK szerint – felesleges. A Kamara utalt még olyan általános jogi normákra, mint hogy bűncselekmény elkövetése nélkül nem büntethető senki, illetve hogy egy bűncselekmény elkövetéséért egy szankció szabható ki.

Az igazságügyi minisztérium a felvetéseket elintézte annyival, hogy az internálótáborok belügyi felügyelet alatt állnak, maga az internálás jogi szabályozása pedig kormányzati hatáskör. Tény az is, hogy 1922 szeptemberétől a két érintett tárca érdemi egyeztetéseket kezdett az internálások felszámolása végett.²⁵

Tapasztalható volt, hogy csökkent ugyan a politikai okokból internáltak száma, de ezzel párhuzamosan nőtt a köztörvényes bűnözők, illetve a vétséget elkövetők száma Zalaegerszegen. Ugyanis nemcsak a fővárosi zsebtolvajokat, hanem a prostituáltakat és a közveszélyes munkakerülőket is oda küldték, jó messzire a fővárostól. Erős túlzás lenne azt állítani, hogy a helyiek örültek a tábor fogolyösszetételében beállt változásnak. Mellettük egyre gyakrabban és egyre nagyobb számban tűntek fel nem magyar nemzetiségű, nehezen megállapítható személyazonosságú emberek is. Ilyen eset volt, amikor „[a]z állambiztonsági hatósághoz érkezett jelentések megerősítik, hogy a zalaegerszegi internáló táborban körülbelül 150 többnyire horvát nemzetiségű jugoszláv állampolgár van, akiknek személyazonosságát azonban a jugoszláv kormány nem tudta megállapítani. Internálásuk okát még kevésbé lehetett felderíteni.”²⁶

Végül az érdekelt felek belátták: az internálótábor eredeti feladatát ellátta, további működtetése nem indokolt. Az az ötlet, hogy alakítsák át dologházzá a közveszélyes munkakerülők számára, hamvába holt ideának bizonyult. 1923 májusában már nyíltan arról cikkeztek a sajtóban, hogy megszüntetik a zalaegerszegi internálótábort. Bár hivatalosan nem jelent meg, de egy újságcikk szerint Rakovszky Iván belügyminiszter 1924. december 15-ei hatállyal megszüntette a zalaegerszegi internálótábort.²⁷ Helyén egy évvel később tüdőbeteg-szanatórium nyitotta meg kapuját.

²⁴ MAKÓNÉ BUZÁS 2010: 217.

²⁵ MNL OL K 148, 372-1921, 8–10.

²⁶ MTI 1923.

²⁷ Vö. Csütörtökön adják át az internálótábort 1925; MTI 1924b.

IRODALOMJEGYZÉK

- A galíciai zsidók internálása (1919). *Zalai Közlöny*, 1919. december 6. Online: <https://zalai-kozlony.nagykar.hu/keptar/6167/46446/reszletek.html>
- A Nemzetgyűlés 61. ülése 1920. évi június hó 16-án, szerdán (1920). In *Nemzetgyűlési napló, 1920. III. kötet. 1920. május 18. – 1920. június 26.* Budapest: Athenaeum, 373–410. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1920_03/?pg=411&layout=s
- A Nemzetgyűlés 117. ülése 1920. évi október hó 26-án, kedden (1920). In *Nemzetgyűlési napló, 1920. VI. kötet. 1920. szeptember 25. – 1920. november 12.* Budapest: Athenaeum, 17–155. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1920_06/?pg=136&layout=s
- A Nemzetgyűlés 108. ülése 1923. évi március hó 7-én, szerdán (1923). *Nemzetgyűlési napló, 1922. X. kötet. 1922. február 20. – 1922. március 14.* Budapest: Athenaeum, 283–349. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1922_10/?pg=343&layout=s
- Csütörtökön adják át az internálótábor (1925). *Zalai Közlöny*, 1925. január 6. 3. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZalaiKozlony_1925_1/?pg=18&layout=s
- KABA Eszter (2011): Élet a csóti leszerelőtáborban. *A Nagy Háború írásban és képen*, 2011. március 16. Online: https://nagyhaboru.blog.hu/2011/03/16/elet_a_csoti_leszerelotaborban
- MAKÓNÉ BUZÁS Eleonóra (2010): A zalaegerszegi internálótábor, 1916–1924. In MOLNÁR András (szerk.): *Egerszegi Történeti Tanulmányok*. Zalaegerszeg: Millecentenárium Kiadó, 174–223.
- MTI (1920): A belügyminisztérium internálási osztályának éléről Barkóczy Lászlót ideiglenesen más osztályba helyezték. *Napi Hírek*, 1920. november 9. 3. kiadás. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/NapiHirek_1920_11_1/?pg=110&layout=s
- MTI (1921): A magyar királyi belügyminisztérium 18596/921 szám alatt hirdetményt tesz közzé. *Napi Hírek*, 1921. szeptember 13. 4. kiadás. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/NapiHirek_1921_09_1/?pg=185&layout=s
- MTI (1923): Belgrád, június 20. *Bizalmas Értesítések*, 1923. június 22., 1. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/BizalmasErtesitesek_1923_06_09/?pg=16&layout=s
- MTI (1924a): A Népszava július 31.-i számában „Ujra internálnak” cím alatt megjelent közleménnyel kapcsolatban illetékes helyről ezeket közlik. *Napi Hírek*, 1924. július 31. 8. kiadás. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/NapiHirek_1924_07_2/?pg=241&layout=s
- MTI (1924b): A zalaegerszegi internáló tábor megszüntetettvén, gazdasági ügyei felszámoltatnak. *Napi Hírek*, 1924. december 6. 26. kiadás. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/NapiHirek_1924_12_1/?pg=162&layout=s

Lajtár István

TÍZÉVES A MAGYAR BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI TÖRVÉNY

Az új évezred elején több jogterületen kezdetét vette a hatályos – és gyakran több évtizedes múltra visszatekintő – jogszabályok felülvizsgálata, valamint az ezzel összefüggő reformok és korrekciók végrehajtása. Ennek a komplex munkának szerves részét képezte az igazságszolgáltatási reform, amelynek során a jogalkotó célja a joganyag pragmatikus elvek mentén történő korszerűsítése volt. A büntetőjog-tudományt alkotó trichotómikus rendszer magában egyesíti az anyagi büntetőjogot, a büntetőeljárás-jogot, valamint a büntetés-végrehajtási jogot. Ezen területek normái egymással szorosan összefüggnek, egyenrangúak, és zárt szabályozási rendszerükből adódóan azonos hatás- és értékrendszer mentén szerveződnek. 2012 nyarán fogadták el Magyarország új büntető törvénykönyvét,¹ amely a tetтарыныos büntetőjogi szemléletet követő és az állampolgárok biztonságérzetének javítását szem előtt tartó, a következetes szigor talaján álló kódex. Az említett igazságszolgáltatási reform következő lépéseként megkezdődtek az új büntetőeljárási törvény előkészületei is. Ilyen előzményeket követően a trichotómikus rendszer harmadik pillérét alkotó büntetés-végrehajtási jog reformja is elkerülhetetlenné vált, hiszen nyilvánvaló volt, hogy az új Btk. szankciórendszerének sikere is a végrehajtáson múlhat. Az Országgyűlés 2013 végén fogadta el az új büntetés-végrehajtási törvényt,² amely 2015. január 1-jén lépett hatályba, és a 34 éves múltra visszatekintő, a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendeletet váltotta fel.

¹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.).

² 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (a továbbiakban: Bv. törvény/Bv. Kódex).

A BV. TÖRVÉNY LEGFONTOSABB ÚJÍTÁSAI

A törvény kettős célt tűzött maga elé, egyrészt a nemzetközi elvárásokhoz és a hazai realitásokhoz igazodva új alapokra helyezni a magyar büntetés-végrehajtást, másfelől a bevált és a gyakorlat által már visszaigazolt megoldásokat is megőrizni. A jogalkotó meghatározta a büntetés-végrehajtási jogviszony fogalmát, megteremtette a reintegráció jogintézményét.

A Bv. Kódex vitathatatlanul legjelentősebb újításai a szabadságvesztés végrehajtása körében jelennek meg, az egyéniesítés és a differenciálás érvényesítése mentén.³ Az új törvényben kiemelkedő célként határozták meg a társadalomba való visszailleszkedés elősegítését, az elítéltek hatékonyabb oktatását és foglalkoztatását, a szabadulás utáni jogkövető életmód kialakításához szükséges feltételek biztosítását, valamint az önellátó büntetés-végrehajtás kialakítását. A fogvatartottak reintegrációjára törekvéssel, valamint e tevékenységben való aktív és személyes közreműködésük kialakításával a jogalkotó progresszív szemléleten alapuló és az individualizált igényekhez igazodó rendszer megvalósítását tűzte ki célul. Ennek jegyében a végrehajtás rendje körében rezsimrendszert vezetett be.

A törvény differenciáltabb jutalmazási és fegyelmi felelősségi rendet alakított ki, amely a választható jutalmazási és fenyegetési formákkal adekvát választ adott az egyén által tanúsított magatartásra. Az elektronikus távfelügyeleti eszköz helyet kapott a szabadságvesztés végrehajtása során is. Az őrzött területen kívüli munkáltatás esetén az ilyen eszközök alkalmazásának lehetővé tétele a költségek mellett a biztonsági kockázatot, valamint a személyi állomány leterheltségét is csökkenteni kívánta.

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI BÍRÓI FELADATOK

A Bv. Kódex helyesen, változatlanul megtartotta a jogintézmény lényegét, tehát azt, hogy bírói – és ne államigazgatási – határozat szülessen akkor, ha a büntetés-végrehajtás eredményéhez képest válik szükségessé az ítélőbírósági döntés módosítása, avagy a szankció megváltoztatása. A büntetés-végrehajtási bíró (a továbbiakban: bv. bíró) ezáltal mindenkre kötelező, valódi bírói döntést

³ LAJTÁR 2022.

hozhat a lényeges jogkorlátozások mértékéről, időtartamáról, enyhítéssel vagy szigorítással változtathat az ítéldbíróság határozatán, adott esetben pedig jogorvoslati fórumként is szolgál.⁴ A Bv. törvény a bv. bíró eljárása kapcsán további ígéretes változásokat is tartalmazott. Ennek sorában a jogalkotó tovább bővítette a bv. bíró hatáskörét, és – jelentős hiányt pótolva – megteremtette az utólagos bv. bírói eljárás lehetőségét. Megállapítható, hogy az új törvényi szabályozás folytán a bv. bíró a garancia- és kontrollrendszer hangsúlyos szereplőjévé vált.

E helyen kell röviden szólni arról, hogy hazánkban a bíróságnak a büntetés-végrehajtásban betöltött szerepét illetően korábban nem alakult ki „profiltisztza” megoldás, és ezen az új törvény sem változtatott. Ez egyrészt azt jelenti, hogy nem csak a bv. bírónak vannak feladatai e téren, másrészt maga a bv. bíró sem kizárólag bírói munkát végez, ami megítélésem szerint nem segíti a végrehajtás hatékonyságát. A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény kimondja, hogy a büntetések és az intézkedések végrehajtása során a bíróságra háruló feladatokat a bv. bíró látja el, aki a törvényszéken működik.⁵ Ennek ellenére a jogalkotó a büntetés-végrehajtással összefüggésben a bv. bíró mellett továbbra is ad bizonyos feladatokat az ítéldbíró számára. Álláspontom szerint a profiltisztítás érdekében érdemes lett volna megfontolni ezen feladatoknak is a bv. bíróhoz történő telepítését. Ezzel egyidejűleg a bv. bírót is mentesíteni lehetett volna azon igazgatási teendőinek ellátása alól, amelyek nem tartoznak a szorosan vett igazságszolgáltatási tevékenységéhez. A bv. bíró ugyanis igazgatási feladatként – tehát nem bíróként – szervezi, irányítja, ellenőrzi a törvényszék büntetés-végrehajtási csoportjának munkáját, a büntetés-végrehajtási előadók tevékenységét, ami nem feltétlenül segíti elő, hogy az érdemi bírói feladatokra tudjon koncentrálni.

ÜGYÉSZI FELÜGYELET ÉS JOGVÉDELEM

A Bv. törvény további fontos rendelkezése az ügyész büntetés-végrehajtási feladatainak meghatározása. A törvény tovább erősítette az ügyészi törvényességi felügyelet és jogvédelem súlyát és jelentőségét. A törvényességi felügyelet magyar modellje az ügyészséget széles körben és erős jogosítványokkal ruházza fel. Az ügyészek az új törvényi szabályozás alapján is jelentős szereplői a bv. bírói

⁴ VÓKÓ 2020: 61.

⁵ 2011. évi CLXI. törvény 160. §.

eljárásnak. A bv. bírói meghallgatáson, illetve tárgyaláson történő részvétel, az indítványozási és jogorvoslati jogosultság változatlanul az ügyészi eszköztár szerves részét képezi.⁶

A jogalkotó büntetés-végrehajtási jogi felhatalmazást is ad a legfőbb ügyész számára, hogy a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényben (a továbbiakban: Be.) szabályozott módon jogorvoslati eljárást kezdeményezzen a Kúriánál a törvényesség érdekében. A korábbi deklaratív hatállyal szemben ezen rendkívüli perorvoslati eljárásban lehetőség nyílik a megtámadott határozat megváltoztatására, hatályon kívül helyezésére és az eljárás megszüntetésére, szükség esetén az eljárt bíróság új eljárásra utasítására.⁷ A Bv. Kódex alapján bejelentett fenti jogorvoslat kapcsán az ítélkezési gyakorlat azonban megosztott abban a kérdésben, hogy az elbírálás során a Kúria hozhat-e olyan döntést, amelynek folytán a terhelt hátrányosabb helyzetbe kerül vagy kerülhet. Az eltérő jogértelmezés a Be.-nek és a Bv. Kódexnek a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat alapján hozott határozatokra vonatkozó különböző szabályozásából fakad. A Be. 669. §-ának (2) bekezdése alapján a Kúria ebben az eljárásban gyakorlatilag csak a terheltre nézve kedvezőbb döntést hozhat, azaz felmentheti, a kényszergyógykezelését mellőzheti, az eljárást megszüntetheti, enyhébb büntetést szabhat ki vagy enyhébb intézkedést alkalmazhat. Ezzel szemben a Bv. törvény ilyen korlátozást nem tartalmaz. Az egyik álláspont szerint a Bv. Kódex hatályos szabályozása nem írja felül a háttérét képező büntetőeljárási normát, ezért a döntés csak a Be. rendelkezéseinek keretei között értelmezhető. Ebből következően a terheltre nézve hátrányosabb határozat nem hozható, annak felmerülésekor a Kúria kizárólag a törvénysértés deklarálására szorítkozhat. Az ettől eltérő jogértelmezés szerint a büntetés-végrehajtási ügyekben hozott határozatokkal szemben bejelentett törvényességi jogorvoslat elbírálása során a Kúria döntési jogköre szélesebb. A Bv. törvény hivatkozott szabálya ugyanis a Be.-hez képest eltérő, speciális rendelkezésnek tekintendő. A legfőbb ügyész is ezen értelmezést osztotta, amikor jogegységi határozat meghozatala céljából a Kúriánál előzetes döntéshozatali indítványt terjesztett elő.

A Kúria – komoly szakmai vitát követően – a legfőbb ügyési álláspontot nem osztotta. Az indokolás egyebek mellett azt tartalmazza, hogy az indítványnak megfelelő értelmezéssel valójában a törvényességi óvás intézménye kelne életre, a legfőbb ügyész által, diszkrecionális jogkörben gyakorolható jogorvoslat ezáltal egyoldalú, garanciák nélküli eljárást jelentene, a terhelt hátrányára meg-

⁶ POLT–LAJTÁR 2021.

⁷ 2013. évi CCXL. törvény 51. § (5) bekezdés.

változtatható határozat pedig sértené a törvény előtti egyenlőséget, a tisztességes eljárást és a jogorvoslathoz való alkotmányos jogot.⁸ A meghozott döntést tiszteletben tartva meg kell jegyezni, hogy azzal nem értek egyet, álláspontom szerint a Kúria a kérdést *contra legem* jogértelmezéssel döntötte el. A határozat ugyanis figyelmen kívül hagyja, hogy a jogalkotó a Kúria döntési jogkörét tudatosan nem korlátozta a terhelt javára hozható döntésekre. A Bv. Kódexben foglalt különös szabály – a specialitás folytán – megelőzi a Be.-ben foglalt tilalmat. A törvényesség érdekében benyújtható jogorvoslat alaptörvényi megfelelőségét eddig egyetlen alkotmánybíróági határozat sem vonta kétségbe. A jogintézmény pedig fogalmilag sem eredményezheti mérlegelésen alapuló rendelkezés megváltoztatását, hanem csak a törvénysértés orvoslását. Ezért sem ütközhet a tisztességes eljárás alapelvével. A jogegységi határozat nyomán kialakult helyzet csak jogalkotási úton orvosolható. A Legfőbb Ügyészség ezért a hatályos jogi szabályozás felülvizsgálatának kezdeményezését tervezi.

A BV. TÖRVÉNY JELENTŐSEBB KORREKCIÓI

A Bv. törvény hatálybalépése óta eltelt egy évtized alatt számos kisebb módosításra, valamint nagy lélegzetű változtatásra is sor került. Utóbbiak közül kiemelés érdemel a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt kötelező kegyelmi eljárását, valamint a reintegrációs őrizet jogintézményét bevezető 2014. évi LXXII. törvény.⁹ Jelentős változást eredményezett továbbá a 2016. évi CX. törvény,¹⁰ amely az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárás jogintézményét teremtette meg. Ez utóbbi felülvizsgálatára – a gyakorlati tapasztalatokra figyelemmel – négy évvel később került sor a 2020. évi CL. törvény¹¹ által, amely többek között bevezette az egyszerűsített elbírálás lehetőségét, és új alapokra helyezte a megítélt kártalanítás kifizetését.

⁸ A Kúria 12/2024. JEH határozata (Jpe.III.60.045/2023/9. szám).

⁹ 2014. évi LXXII. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról.

¹⁰ 2016. évi CX. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról.

¹¹ 2020. évi CL. törvény a börtönszűfoltosság miatti kártalanítási eljárással összefüggő visszaélések megszüntetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról.

A büntetés-végrehajtási jog átfogó felülvizsgálata óta eltelt közel egy évtized a jogalkotó számára is lehetőséget adott bizonyos számvetésre. A büntetés-végrehajtási jog reformjaként is értékelhető a büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról szóló 2023. évi XCVII. törvény (a továbbiakban: Novella), amely 2024. március 1. napjával a szabadságvesztés büntetés-végrehajtási rendjét teljesen új alapokra helyezte. A jogalkotó megszüntette a végrehajtási fokozatokhoz kapcsolódó korábbi rezsimrendszert, amely az elkülönítési szabályok merev érvényesítésével megnehezítette a büntetés-végrehajtási szervezet (a továbbiakban: bv. szervezet) erőforrásainak hatékony kihasználását. Az új besorolási rendszerben egy ötfokozatú kategória-rendszer képezi az alapját a végrehajtási rendnek.

A módosított rendszerben a végrehajtási fokozatok megmaradtak a büntetőítélet részeként, azonban a végrehajtás során a korábbitól eltérő hangsúllyal. Garanciális elemként az elítéltek kezdeti besorolásának kereteit határozzák meg, azonban a keretrendszeren belül a bv. szervezet érvényesítheti a saját, szakmai alapokon nyugvó besorolási és elkülönítési szempontrendszerét.

Új motivációs eszközként bevezették a kreditrendszert, amelynek célja, hogy az elítéltek egyes kategóriák közötti váltásához egy objektív alapokon nyugvó, kiszámítható és átlátható keretet adjon. A kezdeti besorolást követően az elítélt – magaviselete, együttműködési készsége, a reintegrációs tevékenységben való részvétele alapján – kreditpontokat gyűjthet vagy veszíthet, amelyek alapján kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb kategóriába kerülhet. Az új motivációs rendszer – a jogalkotó meggyőződése szerint – erősítheti az elítéltek felelősségvállalását, az egyéni büntetési célok megvalósítását. A végrehajtási fokozatok lényegi biztonsági elemei – őrzés, felügyelet, ellenőrzés stb. – a kategóriáknál jelennek meg, a közös biztonsági szempontú kezelhetőség pedig szélesebb körben teszi lehetővé az együttes elhelyezést. A Novella a végrehajtás rendjének reformja kapcsán a garanciálisan legfontosabb döntések vonatkozásában – szigorúbb kezdeti kategória megállapítása, azonnali kategória-visszasorolás, kockázatelemzés alapján történő kategória-visszasorolás – biztosítja a bírósági felülvizsgálat jelentőségét.

Az új szabályozással párhuzamosan egyes korábbi jogintézményeket kivezettek. Ebbe a körbe tartozik a végrehajtási fokozat megváltoztatása, az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása, a végrehajtási fokozat utólagos megállapítása, a társadalmi kötődési program, a biztonsági zárkába vagy részlegre helyezés. A jogalkotó az új végrehajtási rendszer gyakorlati bevezetéséhez nagy reményeket fűzött. Ezeket nyilván majd az idő igazolhatja vissza. Az azonban bizonyos, hogy

a változás a büntetés-végrehajtási jogalkalmazók – különösen a bv. szervezet – számára komoly kihívást és felelősséget jelent. Egyúttal növelheti a bv. bírók és vélhetően a bv. ügyészek munkaterhét is.

ÚJ KIHÍVÁSOK

Az elhelyezés kérdése a 21. század jogállami büntetés-végrehajtásának egyik leginkább kritikus pontja, mondhatnánk Achilles-sarka. A komoly erőfeszítések árán végrehajtott férőhelybővítési projekt a 2020. év derekán ért célba. Így az átlagos telítettség akkor 100% alá csökkent, a kézirat leadásakor azonban ismét 106% körül jár. Sajnos ismét vannak olyan intézetek, ahol a zsúfoltság a 120%-ot is meghaladja. Szükséges tehát hangsúlyozni, hogy nem elég a telítettséget 100% alá vinni, hanem tartósan ott is kell tartani. Ezért is elengedhetetlen az elhelyezési paraméterek folyamatos monitorozása és a szükséges további intézkedések időben történő megtétele.

A telítettség csökkenésének irányába hat az embercsempészás miatti külföldi elítéltek reintegrációs őrizetének lehetővé tétele, továbbá a 2025-ös esztendőben átadásra kerülő Csengeri Országos Büntetés-végrehajtási Intézet is. A mesterséges intelligencia által működtetett 1500 fő befogadására alkalmas Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei intézet „kulcs- és papírmentes jellegű” lesz, ahol digitális megoldások helyettesítik a hagyományos módszereket. Külön alkalmazások segítik az előállítások megtervezését és végrehajtását, a felderítési tevékenységet, a fogvatartottak kérelmeinek intézését is. Az állomány munkája főként a technológia támogatására, a felügyeletre és az adatok elemzésére összpontosul. Az új „okosbörtön” átadása kapcsán is hangsúlyozni szükséges a biztonságos működés fontosságát. A modern informatikai és technikai megoldások alkalmazása során sem lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni a digitális üzemzavarból, áramszünetből vagy jelvesztésből adódó rendkívüli események bekövetkezésének lehetőségét, a kibervédelem fontosságát. Ezért olyan redundáns garanciák beépítése szükséges, amelyek az ilyen anomáliákat is kellő biztonsággal képesek kezelni. Természetesen mindez feltételezi a megfelelő létszámú, jól képzett és kellő szakmai rutinnal rendelkező személyi állomány meglétét.

A telítettség alakulására további hatással lesz az a kormányzati döntés is, amelynek alapján sor kerül egyes vármegyei bv. intézetek fokozatos megszüntetésére.

Az intézkedést alapvetően költséghatékonysági szempontok indokolták. Ennek alapján az elmúlt esztendőben a Győr-Moson-Sopron, majd később a Heves és a Tolna Vármegyei Bv. Intézet kiürítésére és a fogvatartotti állomány más intézetekbe történő átszállítására került sor. A Csengeri Bv. Intézet átadását követően további intézetek is sorra kerülhetnek. A fentiekkel összefüggésben utalni szükséges végül arra is, hogy a bv. szervezet megújítása már a 2023. év elején megkezdődött. A szervezet racionalizálása érdekében ugyanis új feladat- és munkamegosztáson alapuló agglomerációs struktúra jött létre. A bv. intézetek azóta öt agglomerációs központ koordináló tevékenysége mellett látják el feladataikat. A helyi intézetek jogi személyisége megszűnt, és a regionális központok telephelyeként működnek tovább. A struktúraváltás egyúttal lehetővé tette a BVOP¹² személyi állományának racionalizálását is.

ZÁRÓGONDOLATOK

A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága a jogállam egyik fokmérője. Nem lehet megfelelő jogbiztonság abban az országban, ahol megfelelők ugyan az anyagi és eljárásjogi szabályok, és ezek alapján törvényesen működnek a büntetőeljárásban részt vevő hatóságok, de a jogerős ítéletet nem követi annak megfelelő és jól szabályozott végrehajtása. Törvényes ítélet nélkül nincs büntető igazságszolgáltatás, de végrehajtás nélkül tartalmilag kiüresedik a legjobb ítélet is.¹³ A Bv. törvény 2015. évi hatálybalépésétől eltelt 10 év távlatából úgy gondolom, hogy a Bv. Kódex – az időközbeni módosításokkal együtt – alapvetően eleget tett azon elvárásnak, hogy alapul szolgáljon a korszerű és hatékony hazai büntetés-végrehajtás számára. Öszintén remélem és kívánom, hogy az előttünk álló második évtized is hasonlóan eredményes legyen. Ennek érdekében a bv. jog alkalmazóinak (és alkotóinak) számos ismert és jövőbeni kihívást kell kezelnie. Ebbe a körbe tartozik többek között a bv. jog új intézményeinek beüzemelése, a kategória- és kreditrendszer helyes gyakorlatának kialakítása, a telítettség alakulásának folyamatos figyelemmel kísérése és szükség esetén a megfelelő intézkedések megtétele, a vármegyei bv. intézetek fokozatos bezárása folytán előálló helyzet kezelése, a digitalizációban rejlő lehetőségek biztonságos felhasználása, a végrehajtás megfelelő személyi és tárgyi feltételeinek biztosítása.

¹² Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága.

¹³ POLT 2017.

IRODALOMJEGYZÉK

- LAJTÁR István (2022): Gondolatok a büntetés-végrehajtási jog alkotásáról és alkalmazásáról. *Ügyészségi Szemle*, 7(2), 6–11.
- POLT Péter (2017): Magyarország külkapcsolatainak hatása a büntetés-végrehajtásra. *Kriminológiai Tanulmányok*, 54, 39–50.
- POLT Péter – LAJTÁR István (2019): Ügyészi kontroll a büntetés-végrehajtás törvényessége felett. In VÁRKONYI Zsolt Kristóf (szerk.): *Az igazság védelmében*. Budapest: Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 9–26.
- VÓKÓ György (2020): *Büntetés-végrehajtási jog és szabálysértési tételek*. Budapest: Dialóg Campus.

Madai Sándor

A KÉTSZERES ÉRTÉKELÉS TILALMÁNAK ÚJABB ÉRTELMEZÉSI IRÁNYA

Az Ünnepelt munkássága több területet érintően segítette elő hazánk büntetőjog-tudományának fejlődését. E tanulmánnyal tisztelgek e munkássága előtt, s kívánok boldog születésnapot, munkájához sok erőt és jó egészséget!

A kétszeres értékelés büntetőjogi tilalmának (*ne bis in idem* elve) tradíciója nem csupán nemzetállami szinten figyelhető meg, hanem nemzetközi viszonylatban is. Mivel az elv deklarálása a különböző nemzetközi jogi dokumentumokban nem egységes formában történt, tartalmának érvényesülése sem minden esetben egyforma. Az elv az egyik, ám bizonyosan nem egyetlen intézmény, amely a tudományok metszéspontjában helyezkedik el, s ekként több területre is hatást gyakorol(hat). Ez ugyanakkor azt eredményezi, hogy a különböző tudomány-területek interpretációjának fénye egymásra vetül, s az egyes értelmezések interdiszciplináris vándorlásba kezdenek. Talán ez is az egyik – s közel sem bizonyos, hogy egyetlen – oka annak, hogy a régóta velünk élő elv napjainkban sem találja végső, mindenki által elfogadott tartalmát. Az értelmezés és alkalmazás bizonytalanságát nemcsak a jogi normák különbözősége okozza, hanem az is, hogy a nemzetközi és a nemzetállami bírói fórumok megközelítése, illetve szemlélete is eltérhet egymástól. Ezzel kapcsolatban megjegyzendő ugyanakkor, hogy egyfelől az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB), valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) paralel gyakorlatot folytat, hazánk Alkotmánybírósága pedig a két említett nemzetközi fórum gyakorlatára figyelemmel alakítja ki saját álláspontját.¹

¹ Az elv értelmezése ugyanakkor kihívásokat is tükröz, lásd: LENGYEL 2019.

A kétszeres (vagy többszörös) eljárás alá vonás és büntetés tilalmának szabályának célja nemzeti szinten:

„egyfelől alapjogi rendelkezés az állami büntetőhatalom visszaélészerű gyakorlásával szemben, másfelől pedig a jogbiztonság érvényesülésének érdekében működő szabály, hiszen garantálja az érdemi bírósági döntések végleges jellegét.”²

Az elv tehát – egyebek mellett – magában foglalja annak a tilalmát, hogy valakivel szemben ugyanazon jogellenes cselekménye miatt egymást követően vagy egymással párhuzamosan több olyan büntető szankció alkalmazására irányuló eljárás folyjon, amelyek eredményeként több büntető jogkövetkezmény alkalmazására kerül sor, függetlenül jogági jellegétől. Vegyük észre, hogy ezzel az AB – a nemzetközi bírói fórumokkal (EJEB, EUB) összhangban – tulajdonképpen az állam büntetőhatalmának oszthatatlanságát mondta ki!³

Az elv lényegét érintően az Európai Bizottság korábban rögzítette:

„Ha egy ügyben több büntetőeljárás is folyik, az sérti az egyén jogait és érdekeit, és a tevékenységek felesleges ismétlődéséhez vezethet. [...] Az eljárások megismétlése mindannyiszor korlátozza jogaikat és érdekeiket, például a szabad mozgáshoz való jogukat. Nagyobb lelki nyomás is nehezedik rájuk, és nő jogi képviselőjük költsége és összetettsége. A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló fejlett térségben ezért – amennyiben lehetséges – ki kell küszöbölni az ilyen kedvezőtlen jelenségeket, és korlátozni kell annak előfordulását, hogy egyazon ügyben több büntetőeljárás is megindul.”⁴

Az elv értelmezése kihívást jelent az EUB-nak is, hiszen több dokumentum is tartalmazza az elvet, amely a kölcsönös elismerés elvének talaján került az uniós jogba.⁵ Az elvet tartalmazza a Schengeni Végrehajtási Egyezmény, illetőleg az Európai Unió Alapjogi Chartája is. Utóbbi az 50. cikkben így tartalmazza az elvet: „senki sem vonható büntetőeljárás alá és nem büntethető olyan bűncselekményért, amely miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen

² 33/2013. (XI. 22.) AB határozat [19].

³ MADAI 2022.

⁴ Zöld könyv a büntetőeljárásokban előforduló joghatósági összeütközésekről és a ne bis in idem elvről. Brüsszel, 2005. december 23. COM (2005) 696 végleges 3. Idézi KARSAI 2015: 117–118.

⁵ FARKAS 2011.

felmentették vagy elítélték.” Az EUB tevékenysége meglehetősen széles körű, s feladatrendszerébe tartozik egyebek mellett a Charta 50 cikkében meghatározott *ne bis in idem* elvének tagállami érvényesülése feletti őrködés is. E körben az elvvel kapcsolatban már több döntése született.⁶

AZ ÜGY

Az EUB legújabb értelmezését jól tükrözi az NR-ügy.⁷ A feljelentők egy Romániában működő szövetkezet alkalmazottai. E szövetkezet tagjainak közgyűlése a szövetkezet elnökét, NR-t elmozdította a tisztségéből. E határozat ellen NR megsemmisítés iránti keresetet indított, amellyel összefüggésben NR-t ügyvéd képviselte, akinek javára NR 4400 euró összegű „sikerdíj” megfizetését vállalta. Mivel e keresetnek helyt adtak, NR-t visszahelyezték az említett társaság elnöki tisztségébe. 2015. április 30-án a szövetkezet ülést tartott, amelyen NR, az alapeljárás feljelentői, valamint e társaság igazgatótanácsának más tagjai vettek részt. NR ezen az ülésen a feljelentőktől, mivel NR-nek az említett társaság elnöki tisztségéből való elmozdítására vonatkozó döntésben részt vettek, a sikerdíj összegének megfizetését kérte „a jó viszony és az együttműködés légkörének a munkahelyen való visszaállításáért”, ennek elmulasztása esetére kilátásba helyezte a munkaszerződésük megszüntetését. Mivel kérésének nem tettek eleget, NR megszüntette munkaviszonyukat. Az érintett munkavállalók ezt követően két különböző ügyészségen tettek feljelentést NR ellen, amelyeket az adott ügyészségek 673/P/2016., illetve 47/P/2016. hivatkozási számon vettek nyilvántartásba. Előbbi ügyben az eljáró ügyész, miután zsarolás bűncselekménye miatt *in rem* büntetőeljárást indított, a nyomozó rendőrségi szerv jelentése alapján eljárást megszüntető végzést hozott. Ezt a végzést a feljelentők az előírt határidőn belül nem támadták meg. Ezenkívül a főügyész által előterjesztett, az eljárás újraindítása iránti kérelemnek az illetékes bíróság előkészítő tanácsa nem adott helyt. Utóbbi ügyben *in personam* büntetőeljárás indult NR-rel szemben passzív vesztegetés bűncselekménye miatt, amelynek eredményeként a törvényszék olyan ítéletet hozott, amelyben felfüggesztett szabadságvesztést szabott ki NR-rel szemben. NR fellebbezését követően a fellebbviteli bíróság ezt az ítéletet a Charta 50. cikkében rögzített *ne bis in idem* elvének állítólagos

⁶ Az EUB gyakorlatának részletes áttekintéséhez lásd: POLT 2022a.

⁷ C58/22. számú ügy.

megsértése miatt hatályon kívül helyezte. Az ezen utóbbi ítélettel szemben benyújtott felülvizsgálati kérelem tárgyában eljáró román Legfőbb Semmítő- és Ítélszék lényegében arra a következtetésre jutott, hogy a kérdést előterjesztő bíróság tévesen állapította meg a *ne bis in idem* elvének alkalmazhatóságát, mivel a szóban forgó megszüntető végzést nem előzte meg a 673/P/2016. számú ügy érdemére vonatkozó értékelés, és azt nem indokolták megfelelően, így az nem tekinthető a büntetőjogi felelősségrevonhatóság megszűnését eredményező határozatnak. E bíróság ezért hatályon kívül helyezte a fellebbviteli bíróság döntését, és az ügyet újbóli vizsgálat céljából visszautalta a fellebbviteli bíróság elé.

Az EUB álláspontja szerint ahhoz, hogy valakit úgy lehessen tekinteni, mint akivel szemben az Európai Unió Alapjogi Chartájának 50. cikke értelmében véve „jogerősen” büntetőítéletet hoztak, először is az szükséges, hogy a büntetőjogi felelősségrevonhatóság a tagállami jognak megfelelően véglegesen megszűnjön. Ilyen esetben tehát kizárólag a tagállami büntetőeljárás jogi keretrendszere alapján lehet állást foglalni abban a kérdésben, hogy a büntetőjogi (azaz nem jogágakon átnyúló) felelősségi kérdés esetében mi az irányadó. Az olyan döntés, amely tagállami szinten nem szünteti meg véglegesen a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségét, főszabály szerint nem képezheti eljárásjogi akadályát annak, hogy e személlyel szemben ugyanazon tényállás miatt adott esetben más büntetőeljárás induljon vagy folytatódjon. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az EUB gyakorlata szerint annak a körülménynek, hogy valamely határozatot ügyészség hozott, nincs döntő jelentősége annak értékelése szempontjából, hogy e határozat véglegesen megszünteti-e a büntetőjogi felelősségre vonás teoretikus lehetőségét.⁸ Ennek magyarázata az, hogy a Charta 50. cikke az adott jogrendszerben a büntető igazságszolgáltatásban részt vevő hatóság által hozott, a büntetőeljárást jogerősen megszüntető határozatokra is alkalmazandó, még ha az ilyen határozatokat bírósági közreműködés nélkül hozzák is meg.⁹ A jelen ügyben végül arra a megállapításra jutott – a fenti kérdést illetően – az EUB, hogy az alapeljárás feljelentői nem éltek a tagállami jogban rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségekkel a szóban forgó megszüntető végzés ellen, másrészt az NR-rel folytatott büntetőeljárásnak a 673/P/2016. számú ügyben elrendelt újraindításának a megerősítése iránti kérelmet a bíróság előkészítő tanácsa elutasította. Ebben a tekintetben az EUB tehát azt az álláspontot foglalta el, hogy

⁸ A magyar ügyészség és a *ne bis in idem* elv kapcsolatára lásd: Polt 2022b.

⁹ Lásd pl.: C-486/14. számú Kossowski-ügy.

a büntetőjogi felelősségrevonhatóság véglegesen megszűnt, és a szóban forgó megszüntető végzés jogerőre emelkedett.

A fentiekén túl ugyanakkor a tagállami bíróságnak azt is vizsgálnia kell, hogy e végzést az ügy érdemére vonatkozó, vagyis a büntetőjogi felelősséget tartalmában vizsgáló értékelést követően, nem pedig pusztán eljárási okokból fogadták el. Vagyis kizárólag abban az esetben eredményezhet érdemi döntést, ha a feljelentésben szereplő bűncselekmény tényállási elemeire, így többek között NR – mint e bűncselekmény feltételezett elkövetője – büntetőjogi felelősségének elemzésére vonatkozó értékelést mutat. Ennek magyarázata, hogy az e körben vizsgált cikkben szereplő „elítélés” és „felmentés” fogalmat akként értelmezi az EUB (is), hogy azokra akkor kerül sor, ha a büntetőjogi felelősségről érdemi döntés születik, amelyről formális döntést hoz az adott szerv. Ezen értelmezést megerősíti az 50. cikk szövege, mivel az „elítélésnek” és a „felmentésnek” a fogalma szükségképpen magában foglalja, hogy az érintett személy büntetőjogi felelősségét tartalmi szempontból megvizsgálták, és hogy e tekintetben határozatot hoztak.¹⁰

Persze kérdésként merülhet fel, hogy milyen vizsgálat végrehajtása tekinthető az EUB elvárásainak megfelelőnek. E tekintetben kritérium, hogy a hatóságnak meg kell vizsgálnia, illetőleg elemeznie kell az ügy irataihoz csatolt bizonyítékokat, és értékelnie kell az érintett személynek a nyomozó szervek eljárásához vezető egy vagy több eseményben való részvételét annak meghatározása érdekében, hogy e személy büntetőjogi felelőssége bizonyított-e.¹¹

Az EUB azt is megállapította, hogy a büntetőeljárást a bizonyítékok elégtelensége miatt olyan nyomozást követően megszüntető végzést, amelynek során különböző bizonyítékokat gyűjtöttek össze, és vizsgáltak meg, úgy kell tekinteni, mint amelyet az ügy érdemére vonatkozó értékelést követően hoztak meg, mivel e döntés a bizonyítékok elégtelen jellegére vonatkozó végleges határozatot tartalmaz, és kizárja az ügy ugyanezen valószínűsítő körülmények alapján történő újbóli megindítását. Tehát a tagállam igazságügyi hatóságainak

¹⁰ E körben az EUB gyakorlatából lásd például az AB és társai ügyet (C-203/20. számú ügy). Feltétlenül utalnunk kell ugyanakkor egy ritkán exponált kérdésre is az említett döntéssel kapcsolatban: az értelmezés megfelel a bűncselekményt elkövető személyek büntetlenül maradásának elkerülésére irányuló célnak is, amely az EUSZ 3. cikk (2) bekezdésében előírt, belső határok nélküli, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség kontextusába illeszkedik (Petruhhin-ügy, C182/15. számú ügy).

¹¹ SZABÓ 2021: 187–202.

a terheltet bizonyítékok hiányában jogerősen felmentő határozatát szintén úgy kell tekinteni, mint amely az érintett ügy érdemi értékelésén alapul.¹²

Az ilyen döntésnek a jogerős érdemi döntés értelemezéseként történő megfeleltetéséhez az is szükséges, hogy a határozat meghozatalát részletes nyomozás előzze meg, amelynek keretében a különböző meglévő bizonyítékokat összegyűjtik, és megvizsgálják. Enélkül ugyanis a büntetőeljárást megszüntető határozatot nem lehet úgy tekinteni, mint amelyet az érintett ügy érdemére vonatkozó értékelés előz meg. Ebben az irányban továbbhaladva kijelenthetjük tehát, hogy az EUB nem önmagában a döntés formális jellegét írja elő, hanem annak követelményét is, hogy erre az ügy tartalmi vizsgálata alapján kerüljön sor. Az értékelés érdemi jellege vonatkozik arra is, amikor az eljárás befejeződött, és a vádelejtésre azért került sor, mert – a bűncselekmény tényállási elemeinek megállapítása ellenére – a feltételezett elkövetővel kapcsolatban a konkrét ügyben büntethetőségi akadály állt fent (büntetőjogunkban ilyennek tekinthető például a jogos védelem, a végszükség, a gyermekkor vagy a kóros elmeállapot). Nem tekinthetők ugyanakkor a kérdéses szempontból semmiképpen sem „jogerősnek” azok a határozatok, amelyekben valamely személy felmentése, a vád elejtése vagy az eljárás megszüntetése kizárólag eljárási okok miatt történik, illetve olyan okból, amely nem tükrözi az érintett személy büntetőjogi felelősségének értékelését.¹³ Ilyennek tekinthető például a közkegyelem, a mentelmi jog vagy a büntethetőség elévülése. Az elévülés kapcsán megjegyzendő ugyanakkor, hogy a Gasparini és társai ügyben¹⁴ kifejtettekkel illetően paradigmaváltás figyelhető meg az EUB gyakorlatában, mivel az eljárási okokból történő felmentésre vonatkozó későbbi ítélkezési gyakorlat (a Taricco és társai ügytől kezdődően)¹⁵ az elévülésre vonatkozó nemzeti szabályokat eljárási jellegű szabályoknak tekinti.

Az EUB – vonatkozó korábbi gyakorlatát¹⁶ fenntartva – rögzítette, hogy a sértett és az esetleges tanú(k) kihallgatásának elmaradása a részletes nyomozás hiányára utaló valószínűsítő körülménynek minősül. A jelen ügyben szereplő információkból arra a következtetésre jutott az EUB, hogy az ügyész a szóban forgó megszüntető végzés elfogadásához egy, a végzéshez mellékelte, az NR-t

¹² Van Straaten-ügy (C-150/05. számú ügy).

¹³ Lásd például a Limburgse Vinyl Maatschappij és társai egyesített ügyeket (C238/99 P, C244/99 P, C245/99 P, C247/99 P, C250/99 P–C252/99 P és C254/99 P).

¹⁴ C 467/04. számú ügy.

¹⁵ C 105/14. számú ügy.

¹⁶ Kossowski-ügy (C-486/14. számú ügy).

és az alapeljárás feljelentőit kihallgató rendőri szerv által készített jelentést vett alapul, és többek között beszerzett egy olyan hangfelvételt, amely a szövetkezet közgyűlésének ülésén készült. Ezen információk arra utalnak, hogy a vizsgálat során különböző bizonyítékokat gyűjtöttek össze, és vizsgálták meg, amelyeket érdemben értékelték. Ugyanakkor az ülésen szintén részt vevő más személyek kihallgatásának hiánya arra utaló valószínűsítő körülmény lehet, hogy nem vizsgálták meg NR-nek a jogi helyzetét. E körülmények között a kérdést előterjesztő bíróságnak meg kell győződnie arról, hogy a szóban forgó megszüntető végzést megelőzte a 673/P/2016. számú ügy érdemére vonatkozó értékelés, és hogy azt nem pusztán eljárási indokok alapján fogadták el.

Tovább elemezve a kérdést kijelenthetjük, hogy az EUB ítélkezési gyakorlata konzekvens a tekintetben, hogy mit is kell „ugyanazon bűncselekménynek” tekinteni. Ennek megítéléséhez az érintett személy jogerős felmentését vagy elítélését megalapozó történeti tényállásnak, azaz az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő konkrét körülmények vagy magatartások együttesének azonossága minősül releváns szempontnak. E cikk tehát tiltja, hogy ugyanazon tényállás alapján különböző eljárásokban több büntető jellegű szankciót szabjanak ki. Ezenkívül az ugyanazon jogsértés fennállásának megállapítása szempontjából a tényállás tagállami jog szerinti jogi minősítése vagy a védett jogi tárgy nem releváns.¹⁷ A jelen ügyben kitűnik, hogy bár a 47/P/2016. számú ügyben passzív vesztegetés bűncselekménye miatt *in personam* büntetőeljárás indult NR ellen, a 673/P/2016. számú ügyben zsarolás bűncselekménye miatt *in rem* büntetőeljárás indult. Az a körülmény, hogy a 673/P/2016. számú ügyben, amely a szóban forgó megszüntető végzés elfogadásához vezetett, *in rem* büntetőeljárás indult, kiemelt jelentőségű, hiszen NR formálisan nem volt gyanúsított a 673/P/2016. számú ügyben, és csak tanúként hallgatták ki. Egy személy kizárólag csak abban az esetben tekinthető „jogerős” büntetőjogi döntés hatálya alatt állónak, ha a határozatból egyértelműen kitűnik, hogy az e határozatot megelőző nyomozás során, függetlenül attól, hogy e nyomozást a tagállami jog alapján *in rem* vagy *in personam* indították, megvizsgálták-e a személynek a büntetőeljárás tárgyát képező bűncselekmény megvalósításáért büntetőjogilag felelős személyként fennálló jogi helyzetét, és az ügyészség által hozott megszüntető végzés esetén azt érdemben kizárták.¹⁸ Amennyiben nem erről van szó, a szóban forgó megszüntető végzés nem képezheti akadályát annak, hogy NR ellen ugyanazon

¹⁷ GR és társai ügy (C-726/21. számú ügy).

¹⁸ Lásd például az AB és társai ügyet (C-203/20. számú ügy).

tényállás miatt újabb büntetőeljárást indítsanak. E tárgykörben viszont a tagállami bíróságnak kell vizsgálnia.

KÖVETKEZTETÉSEK

Összefoglalva tehát az mondhatjuk, hogy a *ne bis in idem* elv *bis* feltételének megvalósulása akkor áll fenn, ha a személy kapcsán már egyszer indult büntető-eljárás, és az eljárás jogerősen befejeződött. A kérdéses ügyben az alapeljárás során a 673/P/2016. számú ügyben a büntetőeljárás megszüntetése jogerőre emelkedett, miután az érintett fél nem támadta meg a megszüntető végzést a meghatározott határidőn belül, és a főügyész által előterjesztett eljárás újra-indítását célzó kérelmet elutasították. Ennek következtében a büntetőjogi felelősségrevonhatóság megszűnt, tehát az eljárás jogerősen befejeződött. Az *idem* feltétel vonatkozásában az iratokból az tűnt ki, hogy az alapügyben a kérdéses megszüntető végzés nem tartalmazta megfelelően az érdemi értékelést, vagyis érdemben nem vizsgálta meg azt, hogy NR valóban tartozik-e büntetőjogi felelősséggel a bűncselekmény elkövetéséért. Ennek hiányában nem lehet biztosan megállapítani, hogy az első eljárás érdemben lezárta-e a személy büntetőjogi felelősségét, így az *idem* feltétel nem teljesült. Vagyis: amennyiben a megszüntető végzés nem tartalmazza a tényállás teljes körű értékelését, akkor azt nem lehet jogerős felmentésnek tekinteni. Az EUB a kérdést visszautalta az előterjesztő bírósághoz, hogy annak meg kell vizsgálnia, hogy a megszüntető végzés valóban kizárja-e az eljárás tárgyát képező bűncselekmény tényállásának elbírálását, és hogy az *idem* feltétel érvényesül-e. Ha a megszüntető végzés nem tartalmazza az érdemi anyagi jogi aspektusú döntést, akkor a *ne bis in idem* elve nem alkalmazható, és a személy nem tekinthető felmentettnek.

Az ügyben az EUB a megszüntető végzés hiányos indokolása miatt nem tekintheti jogerős felmentésnek, így a második eljárás jogszerűsége kérdéses. A fenti megfontolásokra tekintettel megállapítható, hogy a *ne bis in idem* elvét, amelyet a Charta 50. cikke rögzít, úgy kell értelmezni, hogy valakit az 50. cikk értelmében nem lehet jogerősen felmentettnek tekinteni az eljárást megszüntető olyan végzés alapján, amelyet az ügyészség anélkül fogad el, hogy megvizsgálták volna e személynek a büntetőeljárás tárgyát képező bűncselekmény tényállásának megvalósításáért büntetőjogilag felelős személyként fennálló jogi helyzetét.

Ez a döntés fontos állomása a ne bis in idem értelmezésének. Világossá teszi, hogy a jogerős büntetőeljárás befejezése nem csupán formális kérdés, hanem az eljárás érdemi vizsgálata és a büntetőjogi felelősség tisztázása is alapvető ahhoz, hogy a ne bis in idem elve alkalmazható legyen. Ehhez kapcsolódóan kell utalnunk arra tényre is, hogy a döntések indokolása is hangsúlyos, hiszen az indoklás hiánya vagy elégtelensége a jogerős döntéshez kapcsolódó számos joghatást kérdőjelezhet meg; nem csupán tagállamon belül, hanem tagállamok közötti relációban is.

IRODALOMJEGYZÉK

- FARKAS Ákos (2011): Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére. *Miskolci Jogi Szemle*, 6(1Ksz), 62–77.
- KARSAI Krisztina (2015): *Alapelvi (r)evolúció az európai büntetőjogban*. Szeged: Iurisperitus.
- LENGYEL Tibor (2019): Az Európai Unió bíróságának gyakorlata, valamint hazai szabályozásunk ellentmondásai a ne bis in idem elv érvényesülésének tekintetében. *Belügyi Szemle*, 67(3), 58–75. Online: <https://doi.org/10.38146/bsz.2019.3.4>
- MADAI Sándor (2022): A büntetőhatalom jogági határaitól és azok átlépéséről. In KOLTAY András – GELLÉR Balázs (szerk.): *Jó kormányzás és büntetőjog. Ünnepi tanulmányok Kis Norbert egyetemi tanár 50. születésnapjára*. Budapest: Ludovika, 441–452.
- POLT Péter (2022a): A ne bis in idem elv alkalmazása az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlata alapján. In CZINE Ágnes (szerk.): *Király Tibor emlékkötet*. Budapest: Orac, 254–264.
- POLT Péter (2022b): A ne bis in idem elve és az ügyészség. In BÁRD Petra (szerk.): *Liber Amicorum Bárd Károly. I. Mértéktartó hatalom: igazságszolgáltatás a jogállamban*. Budapest: L'Harmattan, 257–269.
- SZABÓ Judit (2021): *A ne bis in idem elve az európai jogalkalmazásban*. PhD-disszertáció. Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Marton Géza Állam- és Jogtudományok Doktori Iskola.

Miskolczi Barna

A BÜNSZERVEZET FOGALMÁRÓL

KODIFIKÁTORI SZEMMEL

A bünszervezet fogalma, amelyet a jogalkotó 2001-ben azért alakított ki, hogy azt a vonatkozó nemzetközi egyezményekkel *összhangban* tartsa, 2019-ben – jogtudósi kezdeményezésre¹ – megváltozott. A *módosítással* azonban nemzetközi jogi és nemzetközi bűnügyi együttműködési problémák keletkeztek.

A bünszervezet fogalma először 1997-ben jelent meg a „rég” Büntető törvénykönyvben,² a következő szöveggel: „bünszervezet: bűncselekmények folyamatos elkövetésére létrejött olyan – munkamegosztáson alapuló – bünszövetség, amelynek célja a rendszeres haszonszerzés.”³

1998-ban a bünszervezet fogalmát módosították: „bünszervezet: bűncselekmények rendszeres elkövetése révén haszonszerzés végett létrejött olyan bünszövetség, amely feladatmegosztáson, alá-fölérendeltségi rendszeren és személyi kapcsolatokon nyugvó szerepvállaláson alapul.”⁴

A definíció eleme lett tehát az *alá-fölé rendeltségi rendszer*, vagyis a szervezeten belüli munkamegosztás vertikális típusú strukturálása. Az alá-fölé rendeltségi munkamegosztás kitétele viharos életpályát járt be anyagi jogunkban, ugyanis a jogalkotó 2001-ben újra módosította a Btk.-t, s az új szöveg immár így szólt: „bünszervezet: három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.”⁵

¹ GELLÉR-BÁRÁNYOS 2019.

² 1978. évi IV. törvény.

³ A módosítást a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 1997. évi LXXIII. törvény 9. §-a tartalmazta.

⁴ 1998. évi LXXXVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról 35. §.

⁵ 2001. évi CXXI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról 19. § (5) bekezdés.

A bűnszervezet fogalmát az „új” Btk.⁶ is átvette, végül 2019-ben a definíció ismét módosult, s elnyerte ma is hatályos szövegét: „bűnszervezet: legalább három személyből álló, hosszabb időre, hierarchikusan szervezett, konspiratíván működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.”⁷

A törvényszöveg változásait, az azzal összefüggő esetleges problémákat többen és többféle szempontból is nagyon alaposan elemezték,⁸ magam azokra a definícióbeli elemekre helyezném most a hangsúlyt, amelyek a témával foglalkozó jeles szerzők írásaiból vagy kimaradtak, vagy súlyuknak, jelentőségüknek megfelelő fényt még nem kaptak.

Azt előre kell bocsátanom, hogy a büntetőjog kisebb-nagyobb korrekciója természetes folyamat, a 2019-es módosítás indokolása pedig magyarázatot ad a módosítás okaira. Az indokolás alapvetően abból indul ki, hogy a bírói gyakorlat széttartó, a bíróságok vagy a Btk. tág bűnszervezet-fogalmát használják, vagy pedig a büntetőjog alkotmányos alapelveit figyelembe véve próbálják szűkíteni a fogalmat. A módosítás pedig azt célozza, hogy az igen jelentős büntető anyagi jogi következményekkel járó bűnszervezetben való elkövetést csak akkor lehessen alkalmazni, ha az alapelvi feltételek – különös tekintettel az arányosság elvére – fennállnak.

Két fogalmi elem tekintetében érzem szükségét a 2019-es módosítás nyomán hatályos bűnszervezet-fogalom vizsgálatának: az egyik a „hierarchikusan szervezett”, a másik a „konspiratíván működő” kitétel.⁹ Az új fogalmi elemek potenciálisan több problémát is felvethetnek, ezek közül kettőt vizsgálók: a nemzetközi jogi, valamint a bűnügyi együttműködést érintő problémát.

A NEMZETKÖZI JOGI PROBLÉMA

A 2019. évi LXVI. törvény indokolása mind a hierarchia, mind a konspiráció beiktatása magyarázataképpen hivatkozik arra, hogy az addigi joggyakorlat „törvényrontó, nem tükrözi vissza a jogalkotó szándékát a szervezett bűnelkövetői

⁶ 2012. évi C. törvény.

⁷ 2019. évi LXVI. törvény Magyarország 2020. évi központi költségvetésének megalapozásáról 107. §.

⁸ A teljesség igénye nélkül: TÓTH 2015; MOLNÁR 2020.

⁹ A beiktató törvény indokolása így fogalmaz: „a hatályos meghatározás kiegészül a hierarchia és a konspiráció fogalmi elemeivel.”

alakzatok közötti különbségtétel tekintetében”. Nézzük tehát, mi lehetett a jogalkotó szándéka, amikor először 2001-ben „megszabadult” a hierarchiától mint fogalmi elemtől, 2012-ben pedig tudatosan érintetlenül hagyta a bünszervezet fogalmát!

Mint láttuk, a 2001. előtti Btk. tartalmazta az „alá-fölérendeltség” kitételt mint a bünszervezet megállapíthatóságának feltételét. Az ezt módosító 2001. évi CXVI. törvény miniszteri indokolása¹⁰ kizárólag a nemzetközi és európai uniós jogforrásoknak való megfeleltetést jelölte meg a módosítás okaként. Az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény)¹¹ kötelező hatályát az Egyezményt Magyarországon kihirdető 2006. évi CI. törvény 1. §-ában vállalta az Országgyűlés. A másik, indokolásban hivatkozott jogforrás az Európai Unió tagállamaiban a bünszervezetben való részvétel bűncselekménnyé nyilvánításáról szóló, 1998. december 21-i 98/733/IB együttes fellépés volt.¹² Az utóbbi jogforrást 2008-ban a Tanács szervezett bűnözés elleni küzdelemről szóló, 2008/841/IB kerethatározata (a továbbiakban: Kerethatározat) váltotta fel. 2012-ben az „új” Btk. indokolása ugyancsak e két jogforrásra hivatkozva hagyta érintetlenül a bünszervezet fogalmát.

Érdemes megvizsgálni, hogy vajon a 2019-es módosítással beiktatott új, hatályos bünszervezet-fogalom valóban teljesen kompatibilis-e az Egyezménnyel, illetve a Kerethatározattal.

Az Egyezmény szövegét implementáló 2006. évi CI. törvény így szól:

„Az Egyezmény alkalmazásában

a) »szervezett bűnözői csoport«: bizonyos ideig fennálló, három vagy több főből álló strukturált csoport, amely összehangoltan működik egy vagy több, a jelen Egyezményben meghatározott súlyos bűncselekmény elkövetése céljából, közvetlen vagy közvetett módon pénzügyi vagy más anyagi haszon megszerzésére törekedve;

b) [...];

¹⁰ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló T/5060. számú törvényjavaslat indokolása.

¹¹ Az Egyezmény a címe alapján csak a transznacionális szervezett bűnözés elleni küzdelemmel foglalkozna, de a 34. cikk egyértelművé teszi, hogy az érdemi implementációt végre kell hajtani, „függetlenül attól, hogy az nemzetközi jellegű-e”.

¹² Bár hazánk ekkor még nem volt az Európai Unió tagállama, Magyarország az előcsatlakozási eljárással számos jogharmonizációs feladatot teljesített.

c) »strukturált csoport«: nem egyetlen bűncselekmény azonnali végrehajtására, és nem alkalmoszerűen létrehozott csoport, amelyben nem szükséges, hogy tagjai pontosan meghatározott szerepekkel rendelkezzenek, vagy hogy tagsága állandó legyen, illetőleg fejlett hierarchiával rendelkezzen; [...]»¹³

A (magyar) szöveg értelmezhető akár úgy is, hogy ahhoz, hogy bűnöző szervezet-ről beszéljünk, nem szükséges, hogy az fejlett hierarchikus struktúrájú is legyen, de *valamilyen* hierarchiának azért jelen kell lennie. Erre utal a Legfőbb Ügyészség iránymutatása a 2019. évi LXVI. törvénnyel módosított bünszervezet-fogalomról:

„Megállapítható tehát a hierarchikus szervezet, ha a csoport tagjai között legalább két szinten megjelenve irányító-irányított, vezető-vezetett, utasítást adó – utasított személykapcsolat ismerhető fel. [...] A hierarchikus jelleg nem jelent kidolgozott, fejlett, mereven elhatárolható döntési szinteket.”¹⁴

A hazai szakirodalom szintén arra a következtetésre jut, hogy mivel az Egyezmény szerint nem feltétel a fejlett hierarchia, „nem követelhető meg szigorú alá-fölé rendeltségen alapuló struktúra”. Az viszont „szükséges, hogy a szervezeten belül legalább egy kiemelt szerepet betöltő személy legyen”.¹⁵ Mindezen értelmezések valószínűleg abból indulnak ki, hogy a „hierarchia” szó, még ha ilyen negatív kontextusban is („nem szükséges, hogy [...] fejlett hierarchiával rendelkezzen”), de mégis azért lehetséges, mert megjelenik az Egyezmény szövegében.

De vajon tényleg megjelenik?

Az Egyezmény az ENSZ keretében jött létre. A 41. cikk (2) bekezdése szerint annak hiteles nyelve az arab, a kínai, az angol, a francia, az orosz és a spanyol. A 36. cikk (3) bekezdése szerint az Egyezményt meg kell erősíteni, el kell fogadni vagy jóvá kell hagyni. Ez történt meg hazánkban a 2006. évi CI. törvénnyel, amely a „hiteles angol nyelvű szöveg hivatalos magyar nyelvű fordítása”.¹⁶ Lássuk, hogyan szól az egyik hiteles nyelven, angolul a kérdéses rész:

„»Structured group« shall mean a group that, is not randomly formed for the immediate commission of an offence and that does not need to have formally

¹³ 2006. évi CI. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről 3. §.

¹⁴ Legfőbb Ügyészség BF. 933/2019. egyeztetett álláspont.

¹⁵ GÁL 2020.

¹⁶ 2006. évi CI. törvény 3. §.

defined roles for its members, continuity of its membership or a developed structure.”

Itt nincsen szó hierarchiáról. Nézzük a Kerethatározatot! Ennek „strukturált szervezet” fogalma nemhogy kísértetiesen hasonlít, hanem lényegében szóról szóra megegyezik az Egyezményével:

„»Structured association« means an association that is not randomly formed for the immediate commission of an offence, nor does it need to have formally defined roles for its members, continuity of its membership, or a developed structure.”

A Kerethatározat uniós jogforrás, annak a magyar nyelv is hivatalos nyelve, amelyen a szöveg így szól:

„»Szervezett csoport«: olyan csoport, amelyet nem véletlenszerűen hoztak létre valamely bűncselekmény közvetlen elkövetésére, és amelyben nem szükség-szerű, hogy a tagoknak formálisan meghatározott szerepe legyen, hogy a tagság összetétele állandó legyen vagy hogy a csoport kidolgozott szervezeti felépítéssel rendelkezzen.”

Ugyanaz a szöveg tehát más és más magyar fordítást kapott, de kettejük közül a Kerethatározat a helyesebb fordítás. A „hierarchikus felépítés” az Egyezmény szövegében sem,¹⁷ és a Kerethatározat szövegében sem jelenik meg, még negatív kontextusban sem. Sőt, az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (UNODC) által az Egyezményhez kiadott értelmezés,¹⁸ amely a helyes implementációt hivatott segíteni, egyenesen kizárja azt az értelmezést, hogy bűnszervezet csak hierarchikus felépítésű lehet.

Érdemes ideidézni az értelmezés hiteles angol szövegét:

„Under article 2 (c) of the Convention, a »structured group« is defined in the negative: as one that does not need a formal hierarchy. The term »structured group« is to be used in a broad sense, so as to include groups with a hierarchical

¹⁷ Franciául: *structure élaborée*; spanyolul: *estructura desarrollada*; oroszul: *развитая структура*.

¹⁸ Legislative Guide for the Implementation of the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime. Megtalálható az UNODC honlapján: www.unodc.org/documents/treaties/Legislative_Guide_2017/Legislative_Guide_E.pdf.

or other elaborate structure, as well as non-hierarchical groups in which the roles of the members of the group are not formally specified.”

Magyarul:

„Az Egyezmény 2. cikk (c) pontja a »strukturált csoport« fogalmát negatív értelemben határozza meg: olyan csoportként, amelyhez nem szükséges formális hierarchia. A »strukturált csoport« kifejezést tágan kell értelmezni, hogy az magában foglalja mind a hierarchikus vagy más bonyolult szerkezetű csoportokat, mind azokat a nem hierarchikus csoportokat, amelyekben a csoport tagjainak szerepei nincsenek formálisan meghatározva.”

Az Egyezmény helyes értelmezése szerint tehát a bünszervezet megállapításához nemcsak a „fejlett”, hanem bármilyen formális hierarchia egyaránt szükséges. Ha a hierarchia legalább úgy szerepelne, mint ahogyan az (helytelenül) az implementáló törvényben szerepel, akkor *talán* lehetne olyan értelmezése, amely szerint minimum egy *nem fejlett* hierarchiára szükség van a bünszervezet megállapításához az Egyezményben részes állam jogában.

Az Egyezmény 34. cikk (3) bekezdése értelmében az Egyezmény minimum-standardokat határoz meg, amelyektől csak szigorúbb szabályok irányába térhet el az implementáló részes állam.¹⁹ A hierarchia és a konspiráció beiktatása ezzel szemben egyoldalúan szűkíti azon szervezetek körét, amelyeket az Egyezmény bünszervezetként kíván nyilvántartatni a részes államokkal.

A *developed structure* nemcsak vertikálisan, hanem horizontálisan szervezett is lehet, sőt egyre inkább ez a jellemző, ahogyan azt majd látni fogjuk.²⁰ Ami pedig a konspiratív (leplezett, titkos) működést illeti, annak szintén nincsen nyoma egyik jogforrásban sem. A 2019-es módosítás indokolása szerint a hierarchia és a konspiráció „együttes megvalósulása minőségi többletet jelent a bünszövetség szervezettségi szintjéhez képest”,²¹ hogy a legsúlyosabb jogkövetkezmények csak a legveszélyesebb szervezettségi fokhoz kapcsolódhassanak. Ugyanakkor tény, hogy számos olyan bünszervezet is ismert – mégpedig vitathatatlanul a legveszélyesebb fajtából –, amely nem hierarchikus alapon és nem konspiratív módon szervezett. Sőt, a digitalizáció előretörésével, a mesterséges intelligencia

¹⁹ „Each State Party may adopt more strict or severe measures than those provided for by this Convention.”

²⁰ Lásd a SOCTA-jelentéseket.

²¹ 2006. évi LXVI. törvény indokolása.

bűnözésben és bűnüldözésben is egyre hangsúlyosabb megjelenésével, a bűnözés cybertérbe való „költözésével” a képzeletünkben élő, hagyományos maffiastruktúrák ideje leáldozóban van. Az olyan, egymással nemhogy alá-fölé rendeltségben, hanem még valódi ismeretségben sem lévő tagokból álló, laza szerveződésű, de ennek ellenére félelmetes hatékonyságú szervezett bűnözői csoportok, mint az Anonymous;²² a darkneten működő, a szervezethez bizonyos formáit nem, de a hierarchiát teljességgel nélkülöző drog-, fegyver- és szerverkereskedő vagy pedofil csoportok veszélyességét kifinomult összehangoltságuk immár messze a többi bűnözői csoport fölé emeli. Rájuk a legtöbb esetben már egyáltalán nem jellemző a legegyszerűbb, kétszintű hierarchia sem.²³ Azt mondani, hogy a hierarchikus működés teszi veszélyesebbé egy szervezet működését, ahhoz lenne hasonlítható, mintha azt állítanánk, hogy a készpénzfutárokkal történő pénzmosás veszélyesebb, mint a *blockchain* alapon működő kriptovalutákkal való pénzmosás.

Az Europol SOCTA 2021 jelentése²⁴ adatai szerint mindössze a bűnszervezetek 40%-a működik hierarchikus struktúrában, 60 %-a *fluid crime structure* (laza hálózat vagy központi mag köré szerveződés vagy organikus szerveződés stb.). A 2017-es SOCTA-jelentés adatai szerint a bűnszervezetek többsége még hierarchikus, 40%-a már akkor is laza hálózatos szerveződésű volt.²⁵ A 2025-ös SOCTA-jelentés e trendváltozást tényként kezeli, és inkább példaként sorol fel három bűnözési formát, ahol még jobbra hierarchikus felépítésű a struktúra: a cannabis- és a heroin előállítás és terjesztése, továbbá a gyógyszerekkel kapcsolatos szervezett bűnözés. Várható, hogy a jövőben a jóval lukratívabb és reziliensebb²⁶ szerveződés²⁷ mellől a kevésbé hatékony hagyományos bűnszervezetek lassan kikopnak.²⁸ Úgy tűnik tehát, hogy tudatos döntés volt az

²² Érdekeség, hogy 2012-ben a *Time* magazin az Anonymous csoportot a 100 legbefolyásosabb személy egyikének választotta.

²³ Nem csak az utóbbi időben jelentek meg decentralizált, laza szerveződésű, mégis kiemelten veszélyes csoportok. A calabriai maffia, a 'Ndrangheta egészen az 1970-es, 80-as évekig hagyományosan decentralizáltan, vérségi alapon, hierarchikus struktúra nélkül működött.

²⁴ EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA).

²⁵ A jelentések elérhetők: www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/socta-report.

²⁶ Hiszen nincs a hagyományos értelemben vett „vezetőségük” vagy vezetőjük, akiknek az elfogásával felszámolható vagy megbénítható lenne a szervezet.

²⁷ „Organised crime in today's interconnected world consists of increasingly fluid, decentralised, technologically savvy and resilient trading networks.” BASTRUP-BIRK 2003.

²⁸ Az ENSZ Nemzetközi Kábítószer-ellenőrzési Program (UNODC) már 2010-ben élesen és egyértelműen rámutatott erre a jelenségre: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta/TOCTA_Report_2010_low_res.pdf

ENSZ és a Tanács részéről is, hogy került – sőt, ahogy láttuk, kizárta – a súlyos bűncselekményeket elkövető bűnszervezetek definíálásánál a hierarchikus felépítésre való utalást.

A konspiratív működés szűkítő feltételéről szólván vannak bűnszervezetek, amelyek az Egyezmény hatálya alá esnek, de nagyon is látható módon szerveződnek, mint például a japán Jakuza. A Jakuza több szervezett bűnözői csoport gyűjtőfogalma, a több ezer tagot számlálótól a kisebb, lokális szervezetekig. Bár a japán állam többször és többféle módon próbálta a tevékenységüket visszaszorítani, ez csak részben sikerült,²⁹ ugyanis a társadalmi elfogadottságuk még mindig magas, és igyekeznek láthatók maradni átvitt értelemben is (például a 2011-es fukusimai földrengés után több tízezer tonna segélyt vittek a rászorulóknak, hangoztatva, hogy a segélyt a jakuzák küldik),³⁰ és ténylegesen is (sok tag hagyományos tetoválást visel). A vezetőik a hatóságok, a politika és a polgárok számára is ismert, sőt elismert, „tiszteletre méltó üzletemberek”. Más, többé-kevésbé látható, ismert bűnszervezetek, mint a Sinaloa Kartell, a Los Zetas, a Mara Salvatrucha (MS-13), a Hell’s Angels, a jellegzetes kék színek viseléséről ismert Crips és a pirosat hordó Bloods gengek, a tetovált börtönbandák, egyes destruktív szekták stb. szintén igyekeznek nagyon is láthatóvá válni, kérkedni a jelenlétükkel, nem titkolva a tevékenységük jellegét. Pablo Escobar sosem titkolta, hogy miből és hogyan szerezte ő és kartellje a vagyonát és hatalmát, mégis, ennek tudatában választották meg parlamenti képviselőnek.

Különösen a gyakorlatban okozhat nagy nehézséget a felsoroltakhoz hasonlóan működő szervezetek esetében a hierarchia és a konspiráció bizonyítása (az Anonymous-típusúaknál a hierarchia bizonyítása például egyenesen lehetetlen, mivel az nincs).

A jogalkotó a 2001-es módosítással és az „új” Btk. szövegével igyekezett azzal a nemzetközi konszenzussal azonosulni, amely a legveszélyesebb bűnszervezetek közös tulajdonságait jelöli meg. Erre irányult a jogalkotó szándéka, nem többre. E tulajdonságok közt sem a hierarchia (korábban: alá-fölé rendeltség), sem a konspiratív működés nem szerepel, és valószínűleg nem is lehet az Egyezményt úgy értelmezni, hogy e feltételeket bele lehessen a szövegbe érteni.

²⁹ Az 1990–1992-es jakuzaellenes törvények nyomán ma már például nem tüntetik fel a névjegykártyájukon a jakuzacsoportjuk emblémáját, de a jakuzák egyéb tekintetben is kénytelenek jobban alkalmazkodni a megváltozott jogi környezethez. Lásd: MOORMAN 2020.

³⁰ Lásd: www.reuters.com/article/business/healthcare-pharmaceuticals/yakuza-among-first-with-relief-supplies-in-japan-idUSTRE72O6TF/.

Ebben az esetben nem lehetséges, hogy épp a 2019. évi módosítás navigálta ki a magyar büntető törvénykönyvet a Palermói Egyezmény és a Kerethatározat hatálya alól?

A BŰNÜGYI EGYÜTTMŰKÖDÉssel KAPCSOLATOS PROBLÉMA

A Palermói Egyezmény nem csupán a fogalomalkotás miatt fontos dokumentum, hanem egyúttal egy bűnügyi jogsegélyegyezmény is. Meglehetősen széles körben enged kölcsönös jogsegélyt a részes államok számára, még olyan együttműködési formákat is, amelyeket az Európai Unió tagállamai között bár megszokhattunk, harmadik államok vonatkozásában azonban nem magától értetődők (például a közös nyomozócsoportok).³¹

Amennyiben az 1. pontban tárgyalt nemzetközi jogi probléma valóban fennáll, akkor valós a veszélye annak, hogy az Egyezmény 5. cikke szerinti „szervezett bűnözői csoportban való részvétel” bűncselekménye vagy más, az Egyezmény hatálya alá tartozó bűncselekmény (például korrupciós bűncselekmények, amelyeket szervezett bűnözői csoport részvételével hajtanak végre, 8. cikk) miatt³² nem nyújtható jogsegély egy másik részes államnak, legalábbis az Egyezmény alapján nem; ehhez – ha van – másik jogsegélyegyezményt kell keresni, vagy a viszonyosságban keresni a megoldást.

Pablo Escobar, ha élne, és Magyarországon bujkálna, ma a medellíni kartell létrehozása és az abban való részvétele (Egyezmény, 5. cikk) miatt valószínűleg nem lenne kiadható sem Kolumbiának (amely 2004 óta részes állam), sem a 146 részes állam bármelyikének, mert a cselekmény a magyar jog szerint nem bűncselekmény.

³¹ Egyezmény 19. cikk.

³² Ezek a Btk.-ban megfelelően implementált különös részi tényállások, például 290–294. §, 321. §.

IRODALOMJEGYZÉK

- BASTRUP-BIRK, Julien et al. (2003): *Next Generation Organised Crime: Systemic Change and the Evolving Character of Modern Transnational Organised Crime*. Den Haag: The Hague Centre of Strategic Studies. Online: <https://hcass.nl/report/next-generation-organised-crime/>
- GÁL Andor (2020): Megjegyzések a bünszervezet új törvényi fogalmának értelmezéséhez. *Magyar Jog*, 67(12), 669–676.
- GELLÉR Balázs – BÁRÁNYOS Bernadett (2019): Meddig tágítható a bünszervezet-fogalom? Büntetőjogi és alkotmányos aggályok a bünszervezet-fogalom bírósági értelmezésével kapcsolatban. *Magyar Jog*, 66(7–8), 468–476.
- MOLNÁR Gábor Miklós (2020): Mi történt veled, bünszervezet? – Furcsa történet. I–II. rész. *Ügyvédek Lapja*, 59(1), 20–23; 59(2), 6–12.
- MOORMAN, Darlene N. (2020): The Yakuza: Organized Crime in Japan. *The Downtown Review*, 7(1). Online: <https://engagedscholarship.csuohio.edu/tdr/vol7/iss1/1/>
- TÓTH Mihály (2015): A bünszervezeti elkövetés szabályozásának kanyargós útjai. *Magyar Jog*, 62(1), 1–10.

Nagy Gábor Bálint

AZ ÁLLAM BÜNTETŐIGÉNYÉNEK ÉRVÉNYESÍTÉSE ÉS AZ ALAPVETŐ JOGOK

Csemegi Károly kiemelkedő kodifikátori munkássága a magyar büntetőjog-tudomány képviselői körében közismert tény, elsősorban azért, mert nevéhez fűződik az első modern magyar büntető anyagi jogi kódex megalkotása.¹ A tudományos művek, jogtörténeti visszatekintések jóval ritkábban említik ugyanakkor, hogy Csemegi más, azóta maradandónak bizonyult jogszabály elkészítésében is jelentős szerepet vállalt. Így például kodifikátori tevékenységével összefüggésben kiemelésre érdemes a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. törvénycikk megalkotása is.²

Csemegi munkásságát szemlélve megállapítható: olyan tudományos ismeretek és gyakorlati tapasztalatok birtokában volt, amelyek képessé tették arra, hogy a magyar büntető igazságszolgáltatás rendszerét komplex módon, valamennyi hivatásrend és eljárási szereplő szempontjait figyelembe véve szemlélje. A büntetőigény érvényesítésével (és így közvetve az ügyészség munkájával) összefüggésben az alábbi gondolatokat fejtette ki:

„Két érdek helyeztetik egymással ellentétbe. A társadalom érdeke, mely a társadalom biztonságának szempontjából az ezt megsértő gonosztevők felfedezése, bűnösségük bebizonyítása és azok megbüntetése céljából a társadalmi erő leghatályosabb kifejtését követeli. Másrésről pedig a büntett elkövetésével gyanúsított vagy vádlott érdeke, aki a hatalmas társadalmi erővel szemben, az elnyomás, a lenyűgözés, az üldözés ellen oltalmat követel.”³

¹ Csemegi-kódex – 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről.

² POLT 2024.

³ CSEMEGI 1904: 457.

Csemegi – amint ezt a hivatkozott művében kifejezésre is juttatta – az ilyenfajta szembeállítás ellenezte, álláspontja szerint ugyanis a társadalom valódi érdekei nem lehetnek ellentétben az egyén jogos érdekeivel, így nem az ellentétbe állítást, hanem az összeegyeztetést szorgalmazta.⁴ A jogtudomány képviselői és a jogalkalmazásban tevékenykedő jogászok egyaránt tisztában vannak ugyanakkor azzal, hogy a Csemegi által áhított cél elérése a gyakorlatban (értve ez alatt a konkrét jogeseteket) számtalan nehézségbe ütközik. Fogalmazhatnánk akként is: az ellentét nem minden esetben oldható fel oly módon, hogy valamilyen érdek – látszólag vagy ténylegesen – ne sérüljön. Ilyen esetben pedig a felelős jogalkalmazónak nem csupán lehetősége, hanem kifejezetten kötelessége, hogy valamely elv primátusa mellett letegye a voksát.

Azóta, hogy Csemegi a fentiekben idézett gondolatokat papírra vetette, jóval több mint 100 év eltelt, azonban a társadalom védelme érdekében a bűnözéssel szemben fellépő bűnüldözés és büntető igazságszolgáltatás hatékonysága, valamint a büntetőeljárásokban terhelti (vagy potenciálisan terhelti) pozícióban lévő személyek alapvető jogainak védelme ma is gyakran ellentétben áll egymással.

A 19. század második feléhez képest ráadásul mostanra nemzetközi – és különösen európai – szinten felerősödött az alapvető jogok védelme iránti összefogás és küzdelem, elegendő csupán a kicsit több mint 30 éve Magyarországon kihirdetett Emberi Jogok Európai Egyezményére⁵ vagy az Európai Unió Alapjogi Chartájára gondolni. Szembenézve a jelenkor jogalkotói és jogalkalmazói dilemmáival, megállapíthatjuk, hogy a Csemegi Károly által említett ellentét az elmúlt hozzávetőlegesen másfél évszázad alatt nem oldódott fel, alkalmanként inkább erősödött.

A következőkben néhány olyan területre szeretnék rávilágítani, amelyekkel mind a jogtudomány képviselőinek, mind a jogalkotóknak és a jogalkalmazóknak célszerű foglalkozniuk, akár a tudomány fejlődése, akár a bűnözéssel szembeni hatékonyabb fellépés érdekében. Véleményem szerint az egyes érdekek között feszülő ellentétek feloldása az eredményes igazságszolgáltatás érdekében elengedhetetlen, a folyamat során pedig a társadalom védelmét kell elsődlegesnek tekinteni.

⁴ Polt Péternek a Tizenhatodik Magyar Jogászgyűlésen elhangzott előadása (Balatonalmádi, 2023. június 15.).

⁵ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről. Kihirdetve: 1993. április 7. napján.

Kiindulópontként célszerű megemlíteni, hogy az államfejlődés viszonylag kezdeti szakaszában az államhatalom megfosztotta a sérelmet szenvedett egyéneket, közösségeket a büntetőigény érvényesítésének, illetve a büntetőhatalom gyakorlásának jogától. A társadalmi rend fenntartása, a jogi normákat megszegők felelősségre vonása ebből következően lényegében állami monopólium lett.⁶ Finkey Ferenc ezt a következőképpen fogalmazta meg: „A büntetés mindig közjogi jellegű. A büntetés alkalmazására mindig csak az államnak van joga s az állam azt sajátos szervezet, a büntető bíróságok által állapíttatja meg.”⁷

A fentiekben kifejtettekből következik, hogy az állam számára a büntetőigény érvényesítése, illetve a büntetőhatalom gyakorlása a történelmi idők során nem csupán jogosultsággá, hanem egyúttal kötelezettséggé is vált. Abban az esetben ugyanis, ha az állami büntetőigény kizárólagos érvényesítésére jogosult ügyészség, illetve a büntetőhatalom egyedüli birtokosa, a bíróság nem teljesíti a köteleességét, a bűnözés növekedésével, az egyének jogainak mind erőteljesebb csorbulásával, és ennek következtében – végső soron – a társadalmi rend felbomlásával kell számolnunk. E lehetséges következményekre figyelemmel a cél egyértelmű: az igazságszolgáltatásban közreműködő szervezeteknek arra kell törekedniük, hogy a hatályos jogszabályok szerint bűncselekményt megvalósító személyek büntetőeljárás keretében történő felelősségre vonása és velük szemben törvényes joghátrány alkalmazása minden esetben megtörténjen.

Jogállami keretek között ugyanakkor minden hatalomnak kell hogy legyenek bizonyos korlátai. A büntetőigény érvényesítése és a büntetőhatalom gyakorlása során ilyen korlátot képeznek többek között azok az alapvető jogok, amelyeket a már említett Emberi Jogok Európai Egyezménye vagy az Alapjogi Charta is nevesít. Lényeges kérdés ugyanakkor, hogy az alapvető jogokat védeni hivatott rendelkezések meddig szolgálják kifejezetten az eredeti céljaikat, és mikortól hátráltatják, vagy adott esetben lehetetlenítik el teljesen a bűncselekményt megvalósító személyek felelősségre vonását. Ez utóbbi esetben ugyanis a társadalmi rend fenntartása legalább annyira veszélybe kerülhet, mint az alapvető jogok megsértése esetén.

Amikor azt elemezzük, hogy a társadalmi rend fenntartásának eredményessége és az alapvető jogok érvényesülése között milyen jellegű kapcsolat áll fenn, akkor azt is szükséges vizsgálni, hogy a vonatkozó nemzetközi egyezményeket, jogszabályokat a jogalkalmazói gyakorlat milyen tartalommal tölti meg.

⁶ BELOVICS 2022: 21–27.

⁷ FINKEY 1902: 331.

A tisztességes eljárás elve például – megközelítéstől, szemléletmódtól függően – sok mindent magában foglalhat, a bűnözéssel szembeni küzdelemmel valódi ellentétet pedig csak az az értelmezési tartomány képez (képezhet), amelyet a jogalkalmazói gyakorlat kialakít. Az alapvető jogok nem élő tartalmának legfeljebb tudományos jelentősége lehet, amely azonban a jogalkalmazói gyakorlatot általában nem vagy csak minimális mértékben befolyásolja.

Az imént említetteken túl figyelembe kell venni azt a körülményt is, hogy az alapvető jogokat érintő jogalkalmazás – így például az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata – sem konstans. Mindez már csak azért sem kifogásolható, mert a minket körülvevő világ állandó változása a társadalmi folyamatokat, ezáltal a jogi normák érvényesülését is befolyásolja, így a jogalkalmazásnak is alkalmazkodnia kell, természetesen a normatív keretek között. Úgy gondolom, az alapvető jogok érvényesülése és a bűnözéssel szembeni eredményes küzdelem között fennálló ellentétek feloldásának egyik záloga, hogy az emberi jogok érvényesülését biztosítani hivatott bíróságok folyamatosan figyelemmel legyenek a társadalmi változásokra, folyamatokra, elsősorban akkor, amikor a normaszöveget élő tartalommal töltik meg.

Mielőtt a fenti gondolatokat néhány konkrét példával szemléltetem, még egy fontos tényezőre szeretnék röviden utalni. A büntetőeljárást érintő alapvető jogokkal összefüggésben elsősorban a terheltet megillető jogokra asszociálunk. Nyilvánvalóan megvan a történelmi oka ennek a szemléletmódnak, mindez azonban nem jelenti azt, hogy más megközelítési mód nem lehetséges. Amennyiben ugyanis abból a körülményből indulunk ki, hogy az állami szervek számára a büntetőigény érvényesítése, illetve a büntetőhatalom gyakorlása nem csupán jogosultság, hanem egyúttal kötelezettség is, akkor alappal vetődik fel, hogy az állam (akár a nemzetközi szerveződések) vétkes tétlensége a bűnözés elleni küzdelmet illetően mennyiben egyeztethető össze az egyéneket megillető alapvető jogokkal.

Az élethez, emberi méltósághoz való jog, a tulajdonhoz való jog mind olyan jogosultság, amely sok esetben éppen a büntetendő magatartások kifejtése által sérül. A jogállami felfogásunk szerint az államnak nem csupán az a kötelezettsége, hogy passzívan tartózkodjon e jogok megsértésétől, hanem aktív magatartást is ki kell fejtenie a megvédésük érdekében. Így lényegében a bűncselekményekkel szembeni fellépést is az alapvető jogok védelmének tekinthetjük, legalábbis a társadalom sérelmet szenvedett egyéneit, közösségeit illetően mindenképpen. Az alapvető jogok tehát nem csupán a büntetőeljárások terheltjeit, hanem a

bűncselekmények elkövetése miatt hátrányt szenvedett személyeket is megilletik. E gondolatok alapján pedig levonható az a következtetés, hogy az ellentét nem is feltétlenül az állam büntetőhatalma és a terhelti jogok között feszül, hanem – legalábbis közvetve – a terhelti jogokkal a sértetti jogok állnak szemben.

A következőkben néhány olyan témakörre szeretnék röviden kitérni – konkrét jogeseteket is bemutatva –, amelyek az ügyészség jogalkalmazói tapasztalatai szerint manapság is aktuálisak, és valamilyen formában megjelenítik a terhelti alapvető jogok érvényesülése és a büntető igazságszolgáltatás eredményes működése (sértetti jogok) között fennálló ellentétet.

Az első kérdés egy olyan magyar bírósági döntés kapcsán merült fel,⁸ amelynek alapját az Emberi Jogok Európai Bíróságának egy jól ismert döntése képezte.

A konkrét magyar ügyben a terhelttel szemben az ügyészség – még a korábbi Btk.⁹ hatálya alatt elkövetett – tiltott pornográf felvétellel visszaélés büntette miatt emelt vádat azért, mert a lakásán az előfizetésében és használatában lévő IP-címre hét darab kiskorú személyekről készült pornográf felvételt töltött le egy fájlszerverről. A büntetőügy jogi megítélése szempontjából lényeges körülmény, hogy az említett fájlszervert Olaszországban a rendőrség hozta létre abból a célból, hogy az oda belépő és képeket onnan letöltő személyek által használt IP-címeket naplózzák, majd velük szemben büntetőeljárást kezdeményezhessenek. Így került sor a magyar nyomozó hatóság megkeresésére is, és a terhelttel szemben büntetőeljárás megindítására.

A magyar bíróság a terheltet az ellene emelt vád alól felmentette arra hivatkozva, hogy nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése. A felmentésre a határozat indoklása szerint azért került sor, mert a bíróság a bizonyítékok köréből kirekesztette az olasz hatóságok által szolgáltatott dokumentumokat, arra hivatkozva, hogy a csapdaszerver létrehozása súlyosan sértette a tisztességes eljárás elvét. Az ügydöntő határozat indokolása hivatkozott a Teixeira de Castro kontra Portugália ügyre,¹⁰ amelyben az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) kifejtette, hogy nem felel meg a tisztességes eljárás elvének, amennyiben a bűncselekmény elkövetésére a hatóság felbujtására kerül sor úgy, hogy a terhelt tekintetében korábban bűncselekmény elkövetésének gyanúja nem merült fel.

⁸ Elsőfokú ítélet: Budapesti IV. és XV. Kerületi Bíróság 1.B.XV.107/2007/25; másodfokú ítélet: Fővárosi Bíróság 24.Bf.XV.8068/2008/5; a Kúria döntése: Bt.II.195/2017/10.

⁹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény.

¹⁰ Teixeira De Castro kontra Portugália ügy (44/1997/828/1034).

Álláspontom szerint a magyar bíróság döntése, és különösen annak indokolása erősen vitatható. Az olasz hatóságok tevékenysége az eljárás tárgyát képező képfelvételek világhálón történő elhelyezésében merült ki, ezt követően semmilyen aktív magatartást nem tanúsítottak, a bűncselekmény elkövetésére még csak közvetett módon sem igyekeztek senkit rábírni. Ebből következően kérdéses, hogy a Bíróság „hatósági felbujtással” összefüggésben kialakított ítélkezési gyakorlata jelen ügyben ténylegesen alkalmazható volt-e.

Érdemes röviden foglalkozni azzal is, hogy a Bíróság „hatósági felbujtással” kapcsolatos esetjoga (amely egyébként nem tekinthető teljesen következetesnek) mennyiben áll ellentétben az állami büntetőhatalom gyakorlásának hatékonyságával és az e mögött álló társadalmi elvárásokkal.

Az eseti döntések – így például a már hivatkozott Teixeira de Castro kontra Portugália ügy – alapján az a következtetés vonható le, hogy a Bíróság álláspontja szerint helye lehet az eljárás nyomozati szakaszában fedett nyomozó, illetve csapda alkalmazásának. Erre akkor kerülhet sor, ha már előzetesen objektív gyanú merül fel arra, hogy a célszemély korábban bűncselekmény elkövetésében részt vett, illetve „hajlandó” a bűncselekmény elkövetésére. A Bíróság esetjoga szerint a célszemély bűncselekmény elkövetésére irányuló szándékával összefüggésben rendelkezésre álló információknak ellenőrizhetőnek kell lenniük. A hatóság szerepe ugyanakkor ilyen esetben is csupán a bűncselekmény passzív módon történő vizsgálatára korlátozódhat. A Bíróság ugyanakkor több döntésében utalt arra is (például a Ramanauskas kontra Litvánia ügyben),¹¹ hogy a szervezett bűnözés és a korrupció elleni fellépés során szükséges lehet a titkosszolgálati eszközök keretében akár a csapdaállítás is, amely emberi jogi alapon önmagában nem kifogásolható. Megjegyzendő, az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága is lényegében hasonló elvet fogalmazott korábban meg, kifejtve, hogy „[a]nnak eldöntésére, hogy történt-e hatósági felbujtás, meg kell húzni a határt az elővigyázatlan ártatlan és az elővigyázatlan bűnöző számára állított csapda között”.¹²

Véleményem szerint kérdésként vethető fel, hogy a Bíróság hatósági felbujtás alkalmazhatóságával kapcsolatban rögzített feltételei reális elvárásként fogalmazhatók-e meg az egyes államok bűnüldöző hatóságai irányába, illetve azok nem üresítik-e ki teljesen az adott eljárásokat. Általában fedett nyomozó vagy csapda alkalmazására akkor kerül sor, ha a bűncselekmény elkövetése

¹¹ Ramanauskas kontra Litvánia ügy (74420/01).

¹² Sherman v. United States, 1957; idézi: JAGUSZTIN 2021: 1925.

másként nem bizonyítható. Amennyiben a Bíróság elvárásának megfelelően az alkalmazhatósághoz szükségesek olyan előzetes objektív adatok, amelyek az adott célszemély vonatkozásában a bűncselekmények elkövetését igazolják, úgy értelemszerűen már jóval kevésbé van szükség az említett leplezett eszközök alkalmazására. Az a tény pedig, hogy a célszemély – adott esetben kihasználva a csapda nyújtotta lehetőségeket – saját akaratelhatározásából bűncselekményt valósít meg, a bűnözői hajlandóságát egyértelműen igazolja.

A következőkben egy olyan jogterületre – a letartóztatások indokoltságára, hosszára – szeretnék röviden kitérni, amely rendszeresen tárgya az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt folyamatban lévő ügyeknek, megjegyzendő, nem csupán Magyarország vonatkozásában.

A Gál kontra Magyarország ügyben¹³ a Bíróság részletes iránymutatást adott azzal összefüggésben, hogy a letartóztatások tartamát miként lehet az emberi jogok érvényesülése szempontjából vizsgálni. A Bíróság a döntésében kifejtette, hogy a legszigorúbb kényszerintézkedés tartamának észszerű volta nem ítéltető meg elvontan, azt minden esetben az ügy sajátos vonásainak figyelembevételével kell és lehet meghatározni. A Bíróság álláspontja szerint elhúzódó fogva tartás abban az esetben nem állapítható meg, ha a közérdek valódi követelményének olyan specifikus jelei állnak fenn, amelyek – az ártatlanság vélelme ellenére – nagyobb súllyal esnek latba, mint az Egyezmény rendelkezései. Az alapos gyanú léte elengedhetetlen feltétel, de (különösen bizonyos időtartamon túl) nem elegendő feltétel a letartóztatás fenntartásához.¹⁴

A Bíróság a Ciprian Corneanu kontra Magyarország ügyben¹⁵ minden kérelmezőt érintően megállapította az Egyezmény megsértését. Az ítélet indokolása a fentiekben említett Gál kontra Magyarország ügyben kifejtett általános érvekre hivatkozik, ténylegesen azonban – az abban leírtakat figyelmen kívül hagyva – a Bíróság nem adta részletes indokát annak, hogy az egyes kérelmezők vonatkozásában miért állapítható meg az Egyezmény megsértése. Éppen a Bíróság nem végezte el tehát azt a részletes elemzést, amelyet korábban saját maga írt elő, és amelynek eredményeképpen terheltenként (kérelmezőnként) következtetéseket lehetne levonni, hogy a konkrét ügyben, az adott körülmények fennállása mellett a letartóztatás tartama együtt járt-e az Egyezményben biztosított jogok sérelmével.

¹³ Gál kontra Magyarország ügy (62631/11).

¹⁴ Gál kontra Magyarország ügy (62631/11.) I. B. 39. pont.

¹⁵ Corneanu és társai kontra Magyarország ügy (45021/20).

A Ciprian Corneanu kontra Magyarország ügy részleteit szemlélve, úgy vélem, egyértelmű következtetéseket lehet levonni azzal összefüggésben, hogy miért feszül változatlanul ellentét az alapvető jogok Bíróság által szükségesnek tartott védelme és az állami büntetőigény érvényesítésére vonatkozó igény között. Az állami büntetőigény érvényesítése és a büntetőhatalom gyakorlása szempontjából – különösen a társadalom védelmének célját szem előtt tartva – nehezen magyarázható, hogy például a mozgáskorlátozott személy sérelmére különös visszaesőként rablás büntetettét megvalósító terhelt 2,5 hónapig tartó letartóztatása miért ne lenne alapvető jogi szempontból elfogadható. Amennyiben az állam az ügyészség és a bíróság útján hatékony védelmet kíván nyújtani az állampolgárai számára a bűncselekmények elkövetőivel szemben, akkor álláspontom szerint a hivatkozott ügyben érintett kényszerintézkedések tartama nem kifogásolható.

Végezetül szeretnék – ezúttal pozitív példaként – egy olyan ügyet megemlíteni, amely azt igazolja, hogy a Bíróság szemléletmódja, ítélkezési gyakorlata is alkalmanként igazodik a változó világhoz, és a jogalkalmazók igyekeznek figyelemmel lenni az egyes államok bűnüldözési érdekeire is.

A Zschüschen kontra Belgium ügy¹⁶ alapját egy Belgiumban pénzmosás miatt indult büntetőeljárás képezte. A tényállás szerint a terhelt bankszámlát nyitott Belgiumban, és oda két hónap alatt összesen 75 ezer eurót fizetett be. A bank értesítése nyomán pénzmosás büntette miatt eljárás indult, amelynek keretében a terhelt a pénz eredetéről azt nyilatkozta, hogy az be nem jelentett munkából származik, a munkáltatók nevét azonban nem adta meg, egyéb adatot a pénz forrásával összefüggésben nem közölt. A belga bíróság megállapította a terhelt büntetőjogi felelősségét, és vele szemben büntetést szabott ki, illetve a számlán lévő 75 ezer euróra vagyoneelkobzást rendelt el.

A terhelt a Bírósághoz benyújtott kérelmében arra hivatkozott, hogy sérült a tisztességes eljárás elve, illetve megsértették az ártatlanság védelméhez fűződő, valamint a hallgatáshoz való jogát. A Bíróság a kérelmet elutasította, kifejtve, hogy az ártatlanság védelme, illetve a vádlói bizonyítási teher következik a tisztességes eljáráshoz való jogból, azonban ez a jog nem korlátlan. Az Egyezmény nem tiltja, hogy egyéb bizonyítékok meglétekor a büntetőügyben eljáró bíróságok a vádlott hallgatását is figyelembe vegyék a büntetőjogi felelősség megállapításakor, kivéve, ha az elítélés kizárólag ezen alapul.

¹⁶ Zschüschen kontra Belgium ügy (23572/07).

A Bíróság által kifejtett érvek előremutatók, és – az emberi jogok tiszteletben tartása mellett – figyelembe veszik a bűncselekmények eredményes bizonyításához fűződő társadalmi érdeket is. Érdemes utalni arra, hogy Magyarországon a pénzmosás miatt indult büntetőügyek bírósági megítélése az utóbbi években sokat változott, a Bíróság által képviselt és fentiekben ismertetett elvek kezdenek hazánkban is meghonosodni.

Polt Péter legfőbb ügyész úr a hivatalos ügyészségi rendezvényeken elmondott beszédeiben rendszeresen idézi az egykori pesti királyi főügyésznek, Kozma Sándornak a következő szavait: „Nyerjenek erőt azon tudatból, hogy ezen institutióban már a modern állam eszménye nyilatkozik, és, hogy ezen intézményben van letéve a záloga annak, hogy Magyarország is jogállamok közé sorakozik.”¹⁷

Kozma gondolatai több mint 100 év elteltével ugyanúgy érvényesek Magyarország Ügyészségét érintően, mint ahogy azok igazak voltak a 19. század végén. Polt Péter legfőbb ügyészként végzett munkásságának köszönhetően ma Magyarországon olyan modern, a 21. századi kihívásokhoz igazodó ügyészi szervezet működik, amely egyrészt minden tekintetben megfelel a jogállami elvárásoknak, másrészt ugyanakkor eredményesen lép fel a bűncselekményt megvalósító személyekkel szemben, a törvény és igazság szellemében eljárva.

IRODALOMJEGYZÉK

- BELOVICS Ervin (2022): *Büntetőjog I. Általános rész*. Budapest: HVG-Orac.
- CSEMEGI Károly (1904): *Bűnvádi eljárás*. 2/IV. kötet Budapest: Franklin Társulat.
- FINKEY Ferenc (1902): *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest: Politzer.
- JAGUSZTIN Tamás (2021): A megbízhatósági vizsgálat az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlatának tükrében. *Belügyi Szemle*, 69(11), 1921–1941. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.11.3>
- NÁNÁSI László (2010): *A magyar királyi ügyészség története 1871–1945*. PhD-disszertáció. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.
- POLT Péter (2024): Csemegi Károly hatása a modern ügyészség kialakulására. In CZINE Ágnes (szerk.): *Csemegi Károly emlékkötet*. Budapest: Orac.

¹⁷ Baróthy Miklós: A budapesti királyi főügyészség által 1872. január 1. napjától 1897. év május 1. napjáig kibocsátott körrendeletek időszerinti gyűjteménye. Budapest, 1897, 9–10. Hivatkozik rá: NÁNÁSI 2010: 82.

Nagy László Tibor

A SPORTRENDEZVÉNYEKET
BIZTONSÁGI SZEMPONTBÓL MINŐSÍTŐ
BIZOTTSÁG TEVÉKENYSÉGE

Tisztelt Legfőbb Ügyész Úr! Kedves Péter!

Rohan az idő! Úgy érzem, szinte tegnap volt, amikor 60. születésnapod alkalmából köszöntöttünk, és mos megint egy szép, kerek évfordulóhoz érkeztünk. Nagy megtiszteltetés számomra, hogy ismét az ünnepi kötet egyik szerzője lehetek. Úgy gondoltam, ezúttal a Sportrendezvényeket Biztonsági Szempontból Minősítő Bizottság tevékenységébe némi bepillantást nyújtó tanulmánnyal köszöntelek. Egyrészt, mivel tudom, hogy sportszerető ember vagy, másrészt ezúton is hálámat szeretném kifejezni azért, hogy a Legfőbb Ügyézség képviselőjeként engem delegáltál a Bizottságba annak 2011-ben történt megalakulásakor, és hogy azóta is betölthetem ezt a számomra sok tapasztalatot nyújtó és örömet szerző tisztséget.

Szeretettel kívánok jó egészséget és sok sikert, boldogságot szakmai téren és magánéletemben egyaránt!

A SPORTRENDEZVÉNYEKET BIZTONSÁGI SZEMPONTBÓL
MINŐSÍTŐ BIZOTTSÁG MEGALAKULÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI

A 2000-es években Magyarországon is tapasztalható volt a huliganizmus és a szurkolói rendbontások növekedése, ami hatékonyabb és szigorúbb fellépésre ösztökélte a hatóságokat és a sportszervezeteket, valamint jogalkotási lépéseket is generált.

Különösen a 2003. május 30-án az FTC stadionjában és a Siófokon történt események írtak fekete lapokat a magyar labdarúgás krónikájába. A rendbontások

mindkét helyen a játéktéren történtek. Az Üllői úton az utolsó bajnoki mérkőzésen fiesztára készül, a csapat elsőségét ünnepelni akaró tömeg – mivel az FTC-nek nem sikerült legyőznie a Debrecent, és így az MTK lett a bajnok – elkeseredettségében és dühében – addig példátlan módon – bántalmazta az ellenfél játékosait, edzőjét, sőt saját játékosait is. E kirívó és nagy publicitást kapott botrány kapcsán a politika is úgy látta már, hogy drasztikus lépéseket kell tenni a futballhuliganizmus megfékezése céljából, azt nem lehet a futballszakma belügyének tekinteni.

E felismerés nyomán a gyermek-, ifjúsági és sportminiszter Páva Zoltán országgyűlési képviselő vezetésével egy szakértői bizottságot kért fel a helyzet értékelésére és a bevezetendő intézkedésekre vonatkozó javaslatok kidolgozására. A bizottság tagjai elismert jogászok, egy neves szociológus, a Belügyminisztérium és a rendőrség képviselői, valamint az MLSZ elnöke voltak.

A munka során megállapítást nyert, hogy a sport- (ezen belül hangsúlyozottan a futball-) huliganizmus összetett társadalmi probléma, amelyet nem lehet kizárólag rendészeti eszközökkel orvosolni. A bizottság elkészítette jelentés felhasználásával a kormány előbb egy hétpontos cselekvési programot dolgozott ki, majd ennek alapján elfogadták az 1071/2003. (VII. 18.) kormányhatározatot, amely határidőkkel és felelősökkel határozta meg az egyes tárcák által végrehajtandó feladatokat. A határozatnak megfelelően jelentős kodifikációs tevékenység bontakozott ki.

A sportról szóló 2004. évi I. törvény (a továbbiakban: Stv.) és a végrehajtására kiadott 54/2004. (III. 31.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Rendelet) – a jelenlegitől több aspektusból eltérően – létrehozta a Sportrendezvényeket Biztonsági Szempontból Minősítő Szakértői Bizottságot. E bizottság öt tagját a biztonsági szempontból legveszélyesebbnek tartott úgynevezett látványsportágak (labdarúgás, kézilabda, kosárlabda, vízilabda, jégkorong) szakszövetsége, hét tagját a rendőrség, két tagját a Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara jelölte, elnöke pedig a rendőrség által delegált tag volt. A bizottság határozattal döntött arról, hogy a Rendeletben foglaltak szerinti sportrendezvények közül mely minősül kiemelt biztonsági kockázatúnak, amelynek biztosítását a rendőrség – a szervező által megbízott rendező mellett – közfeladatként látja el. Az ügyrend azt is előírta, hogy a határozatban kifejezetten rendelkezni kell a nem kiemelt biztonsági kockázatúnak minősített sportrendezvényekről is.

A 2009. évi LXXXIV. törvény módosította az Stv.-t, bevezette a háromfokozatú minősítést, miszerint a sportrendezvény biztonsági minősítése normál, fokozott vagy kiemelt biztonsági kockázatú lehet. Normál és fokozott biztonsági kockázatú sportrendezvényeken a létesítményen belüli biztonságért a szervező felel,

kiemelt biztonsági kockázatú sportrendezvény létesítményen kívüli és belüli biztosítását a rendező mellett a rendőrség közfeladatként végzi.

A törvény indokolása kifejtette, hogy az egyre gyakoribb és erőszakosabb jellegű cselekmények kezelése érdekében a rendőrség jelentős erőket vonultatott fel egy-egy sportrendezvény (de legfőképpen a labdarúgó-mérkőzések) biztosítására. Ezen feladatok végrehajtása rövid időn belül ahhoz vezetett, hogy a sportrendezvények biztonságának megteremtéséhez, illetőleg a rendezvények időszakában a közterület rendjének fenntartásához szükséges erőt még túlszolgálat elrendelésével sem tudta a rendőrség biztosítani, hiszen annak megváltásához szükséges elegendő nagyságú költségvetési kerettel nem rendelkezett. A túlmunka szabadidőben történő kompenzálása ugyanakkor a szervezeti egységek működési zavaraival fenyegetett. Ezért a sportrendezvények rendőri biztosítása a továbbiakban tisztán közfeladatként már nem látható el. Ez a tény, valamint a profi sport jelentős mértékű magánosítása is alátámasztotta, hogy a sportszervezetek egyre nagyobb részben vegyék ki részüket a sportrendezvények költségeinek fedezéséből.

A módosítás szerint a Rendeletben meghatározott sportrendezvények biztonsági kockázat szerinti minősítését már nem a bizottság, hanem a rendőrség határozta meg a sportrendezvény szervezőjével folytatott előzetes konzultációt, majd az érintett sportágak országos sportági szakszövetségeivel, a Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara képviselőivel, valamint a sportigazgatási szerv vezetőjével folytatott előzetes egyeztetést követően.

A Sportrendezvényeket Biztonsági Szempontból Minősítő Bizottságot (a továbbiakban: Bizottság) jelenlegi formájában, új alapokra helyezve a terület feladatköreit és működését, a sporthuliganizmus jelensége elleni fellépés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CIV. törvény hozta létre 2011. szeptember 1-jei hatállyal.

A 16 tagú Bizottság az Országos Rendőr-főkapitányság (a továbbiakban: ORFK), a katasztrófavédelem, az Országos Mentőszolgálat, az Országos Bírósági Hivatal elnöke, a Legfőbb Ügyészség, a sportpolitikáért felelős miniszter, valamint a sportágak országos sportági szakszövetségei által delegált szakértőkből áll.

A BIZOTTSÁG MŰKÖDÉSE

A Bizottságot az ORFK működteti, elnökét az országos rendőrfőkapitány jelöli ki. A grémium feladatellátása során értékeli a sportrendezvények biztonsági

kockázatait, meghatározza besorolásukat, javaslatokat fogalmaz meg a különböző biztonsági intézkedésekre, valamint együttműködik az eseményszervezőkkel, a rendőrséggel és más hatóságokkal.

A testület elsődleges feladata a Rendelet által hatáskörébe tartozó sportrendezvények biztonsági kockázat (normál, fokozott vagy kiemelt) szerinti minősítésére, valamint fokozott biztonsági kockázatú sportrendezvény esetén a beléptető rendszer alkalmazásának kötelezettségére vonatkozó javaslattétel. E javaslat alapján az ORFK hoz határozatot, az eddigi gyakorlat alapján minden esetben elfogadva a Bizottság javaslatát.

A minősítési eljárás alapvetően az öt látványcsapatsportág: a labdarúgás, a kézilabda, a kosárlabda, a vízilabda, valamint a jégkorong országos sportági szakszövetsége által, illetve közreműködésével szervezett versenyrendszer legmagasabb bajnoki osztályában szervezett mérkőzésekre, a legmagasabb bajnoki osztályban szereplő sportszervezetek részvételével megtartott nemzeti kupamérkőzésekre, a nemzetközi kupamérkőzésekre, valamint a nemzeti válogatottak mérkőzéseire vonatkozik. A megjelölt sportágak tekintetében egyéb esetekben is minősíteni kell a sporteseményt, például ha a részt vevő sportszervezetek szurkolóival szemben – a csapatuk részvételével megrendezett sportrendezvénnyel összefüggésben a sportrendezvény időpontját megelőző egy évben – jogsértő cselekmény elkövetése miatt rendőri intézkedésre került sor, vagy ha olyan körülmény merült fel, amely a szurkolók, illetve a szurkolótáborok közötti várható összecsapásra utal. Ugyanakkor a szabályozás – a női kézilabda-mérkőzések kivételével – nem vonatkozik a női bajnokságok mérkőzéseire.

Normál és fokozott biztonsági kockázatú sportrendezvényeken a sportlétesítményen belüli biztonságért a szervező felel. A fokozott biztonsági kockázatú sportrendezvény szervezője annak időpontját megelőző 15 napon belül köteles felkérni a sportrendezvény helye szerint illetékes helyi rendőrkapitányságot a sportlétesítményen belüli rend fenntartásában térítés ellenében történő közreműködésre. Normál biztonsági kockázatú sportrendezvényen a szervező a rendőrség közreműködését térítés ellenében igénybe veheti.

A normál és a fokozott biztonsági kockázatú sportrendezvény térítés ellenében végzett biztosításához szükséges rendőri erő- és eszközigényt, valamint annak ellenértékét a rendőrség és a szervező a tervezett rendezői létszám, a sportlétesítmény biztonságtechnikai állapota, a sportrendezvény időtartama, valamint a szükséges rendőri létszám figyelembevételével határozza meg. A közterületek

biztosítását valamennyi mérkőzés idején a rendőrség közfeladatként – tehát díjtalanul – látja el.

A Bizottságnak a 2024. évben 9 rendes ülése és 38 soron kívüli eljárása volt. Ezek során összesen 1656 sportrendezvény biztonsági kockázat szerinti minősítése történt meg az alábbiak szerint:

- labdarúgás: 26 kiemelt, 3 fokozott, 374 normál;
- kézilabda: 24 kiemelt, 425 normál;
- kosárlabda: 2 kiemelt, 1 fokozott, 342 normál;
- jégkorong: 205 normál;
- vízilabda: 254 normál.

A Bizottság a minősítési eljárásokon kívül egyéb funkciókat is ellát. A bizottság tagjai az ülések alkalmával tájékoztatják egymást a sportbiztonságot érintő aktuális eseményekről, tapasztalatokról, a megvalósult jogsértések miatt megindult eljárásokról. A Bizottság képviselője az Stv. 63. § (3) bekezdése alapján részt vesz a sportlétesítmények évente legalább egy alkalommal történő biztonságtechnikai szempontból történő ellenőrzésén is.

A Rendeletben meghatározott sportrendezvények esetében a szervező köteles évente helyzetjelentésben összegezni a sportrendezvény biztonságos lebonyolításával kapcsolatos tapasztalatait, valamint értékelni a tett és elmulasztott intézkedéseket, illetve azok hatásait. E helyzetjelentést a szervező a versenyrendszerben szervezett utolsó versenyt követő 45 napon belül megküldi a sportszövetségnek, a rendőrségnek és a Bizottságnak.

A sportági szakszövetségek is közreműködnek a nézőtéri erőszak megelőzésében és felszámolásában, a sportrendezvények biztonságának fenntartásában. A sportrendezvények biztonságával kapcsolatos feladataik ellátásának koordinációjára, a sportrendezvények rendjének fenntartásában érintett szervezetekkel való együttműködésre a sportrendezvények biztonságára vonatkozó szabályokban jártas kapcsolattartó személyt jelölnek ki, a kapcsolattartók képzését és továbbképzését az Stv. szerint a Bizottság biztosítja. A szövetségek az előző évi sportrendezvények biztonságával kapcsolatos tevékenységükről beszámolórt készítenek, amelyet a versenyrendszerben szervezett utolsó versenyt követő 45 napon belül megküldenek a Bizottságnak.

A Bizottság tagjait ezenkívül gyakran meghívják előadónak, illetve résztvevőnek a rendőrség, az ügyészség, a bíróság, az MLSZ és más sportági szakszövetségek, az egyetemek (főként a Nemzeti Közszolgálati Egyetem,

a Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem, a Debreceni Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem), illetve a kutatóintézetek által szervezett konferenciákra, szakmai értekezletekre, sportjogi, sportbiztonsági, rendezvényszervezési szakirányú továbbképzésekre.

A MINŐSÍTÉS SZEMPONTJAI

A Bizottság tagjai a minősítési eljárás során mindig a javaslatételhez szükséges információk birtokában szavaznak. Megismerik a sportrendezvények szervezőinek szempontjait, valamint az illetékes rendőrség véleményét és javaslatát. Figyelembe kell venni többek között a rendezvény helyszínét, infrastruktúráját és időpontját, a helyszín környezeti adottságait, közlekedési helyzetét, a mentési útvonalakat, a résztvevők létszámát, összetételét, a korábbi tapasztalatokon is alapuló várható viselkedését, az esemény médiamegjelenése által keltett figyelmet.

Hangsúlyozni kell, hogy a közterületek rendjének biztosítását a rendőrség közfeladatként látja el, a sportrendezvények biztonsági kockázat szerinti minősítése a sportlétesítményeken belüli területre vonatkozik. Így értelemszerűen a megfelelő szakmai felkészültséggel és tapasztalatokkal bíró rendezők sok esetben szükségtelenné teszik a belső rendőri biztosítást. Mindazonáltal a megfelelő biztonsági kockázati szint megállapítását nagyon alapos és körültekintő előkészítő tevékenységnek kell megelőznie.

Ennek során ki kell tölteni egy úgynevezett szempontrendszer a sport-szervezetek sportrendezvénnel kapcsolatos minősítési javaslatához. Ez a szempontrendszer tartalmazza a sportrendezvény alapadatait. A sportág és a mérkőzés megnevezését, időpontját, helyszínét, típusát (például az adott bajnokság vagy kupa megnevezését). Ezenkívül a bérletesek számát, a várható, valamint (amennyiben már volt ilyen mérkőzés) a korábbi nézőszámot, illetve a vendégszurkolók várható, valamint korábbi számát. Közölni kell a részt vevő klubok vagy jogelődjeik érintett csapatainak szurkolói által a megelőző egy évben sportrendezvény kapcsán elkövetett bűncselekményekre vagy elzárással is sújtható szabálysértésekre vonatkozó adatokat, valamint a mérkőzés biztonságát befolyásoló párhuzamos rendezvények megnevezését, jellemzőit. Ilyen eset lehet, amikor egymáshoz közeli sportlétesítményekben, közeli időpontban sorra kerülő sportesemények kapcsán ellenséges viszonyban lévő szurkolók találkozására lehet számítani.

Ezt követik a sportlétesítményre vonatkozó adatok. A tulajdonos megnevezése, a befogadóképesség, valamint az arról történő tájékoztatás, hogy a sportlétesítmény rendelkezik-e a szükséges szakhatósági engedélyekkel, az infrastruktúra állapota a jogi normáknak megfelelő-e, valamint a biztonságtechnikai berendezések részletezése. Így például annak közlése, hogy van-e kamerarendszer, vagy a dokumentálás kézi kamerával történik, van-e telepített beléptető rendszer, biztosított-e a kihangosítás, a jegyárusítás és a beléptetés a hazai és vendégszurkolók tekintetében elkülönül-e, illetve milyen módon történik a szektorok elválasztása (például kordonelemek telepítésével).

Ezután a biztosítást végző biztonsági cég adatai következnek. A cég megnevezése, címe, kamarai nyilvántartási száma, a biztosítást vezető személy neve, telefonszáma, valamint a tervezett biztosítási létszám, amely kardinális kérdésnek tekinthető. Ezt követően a szurkolókra vonatkozó információknál meg kell jelölni, hogy a hazai szurkolók korábban okoztak-e problémát, szervezett-e a vendégszurkolók utazása, illetve megtörténik-e kísérésük, milyen a szurkolótáborok egymáshoz való viszonya (ellenséges, semleges vagy baráti), szabályozott-e a jegyértékesítés, mennyi a vendégszurkolók számára biztosított jegyek száma, valamint milyen a hazai és a vendégszurkolók kockázat alapján történő besorolása. Végül a szervező és a rendőrség szövegesen indokolt minősítési javaslata zárja a szempontrendszeret. A minősítési eljárás során ezzel kapcsolatban szokott a legtöbb hiányosság felmerülni, különösen azokban az esetekben, amikor magasabb szintű biztonsági kockázatra irányuló javaslat ellenére is csak sematikus, túlságosan tömör megfogalmazással találkozni, például részletes indokolás helyett pusztán a szurkolótáborok ellenséges viszonyára vagy a magas nézőszámra való hivatkozással. A Bizottság rendszeresen fellép az ilyen gyakorlat ellen, az akár a szervező, akár a rendőrség részéről nyilvánul meg, és mindent megtesz annak érdekében, hogy szakmailag megfelelően előkészített dokumentumok és kielégítő információk alapján történjen meg a kockázatelemzés, és születessenek meg a felelősségteljes minősítési javaslatok.

Bizonyos esetekben sor kerülhet a sportrendezvény ismételt minősítésére, ha a biztonsági kockázatot érintően bizonyítékokkal alátámasztott új körülmény merül fel. Ilyenkor a sportrendezvényt szervező vagy a Bizottság tagja a sportrendezvény időpontja előtt legfeljebb 10 nappal korábban írásban kezdeményezheti az ismételt minősítést. A Bizottság elnöke a kérelmet megvizsgálja, és haladéktalanul javaslatot tesz a sportrendezvény ismételt minősítésére, az ORFK a döntését pedig legalább a mérkőzést megelőző öt nappal korábban

meghozza. Ismételt minősítésekre az elmúlt években a gyakorlatban is több ízben sor került – ha nem is túl nagy számban – a korábbi minősítéshez képest mind alacsonyabb, mind pedig magasabb biztonsági fokozat megállapítása céljából. A magasabb biztonsági fokozat megállapítására történő javaslatok indokai között általában olyan aktuálisan jelentkező új tények szerepeltek, mint például hogy az ultraszurkolók korábban nem várt nagy létszámú megjelenésére kellett számítani, mert ismét a csapat mellé álltak, vagy időközben súlyosabb jogsértő cselekményeket valósítottak meg. A korábbi kiemelt biztonsági fokozat helyett az ismételt minősítés során normál biztonsági kockázat megállapítására került sor például abban az esetben, amikor kiderült, hogy a húsvéti ünnepek miatt a komoly veszélyt jelentő külföldi vendégszurkolók nem érkeznek a mérkőzésre, és a részükre előzetesen fenntartott belépőjegyeket a hazai csapat szurkolói részére értékesítik.

ZÁRÓGONDOLATOK

A sportrendezvények gyakran több ezer, sőt akár több tízezer embert vonzanak, így a résztvevők biztonságának garantálása, a sportlétesítményekben és környezetükben a közrend és a közbiztonság védelme kiemelten fontos. A Bizottság szerepe elsősorban azért jelentős, mert e grémium a rendelkezésére álló többirányú információk, valamint tagjainak sokszínű szakmai összetétele és tapasztalatai alapján igyekszik előzetesen felismerni a sportrendezvények potenciális kockázatait, és optimális javaslatokat hozni a biztonságos lebonyolítás érdekében. Ugyanakkor a jövőre nézve érdemes átgondolni a háromfokozatú (normál, fokozott, kiemelt) biztonsági kockázat szerinti minősítés rendszerét, mivel az jelenleg a legnagyobb kockázatot jelentő, legveszélyesebb és legtöbb szurkolóval rendelkező kluboknak kedvez, hiszen a kiemelt biztonsági kockázat szerinti és jellemzően a legmagasabb bevételt hozó mérkőzéseket a rendőrség közfeladatként, azaz díjtalanul biztosítja. Emellett a gyakorlatban rendkívül ritkán előforduló fokozott biztonsági kockázat szerepét is szükséges áttekinteni, és létjogosultsága esetén intézkedéseket hozni súlyának, arányának növelése érdekében.

Nagy Zoltán András

KVANTUMSZÁMÍTÓGÉPEK ÉS A KIBERBIZTONSÁG

BEVEZETÉS A KVANTUMVILÁGBA

A számítástechnikai rendszerek és az ott kezelt adatok védelme elvitathatatlanul napjaink egyik legfontosabb feladata, követelménye. Az információ ellen irányuló támadások megelőzéséhez az informatikai rendszer magas fokú fizikai, személyi, logikai védelme mellett a támadások felismerése és az azokra adott válaszlépések azonnalisága is elvárt követelmény.¹

A KIBERBIZTONSÁGOT FENYEGETŐ

„HAGYOMÁNYOS” VESZÉLYEKRŐL

Az informatikai és az információvédelem folyamatos fejlesztése, ideértve a fizikai, logikai, humán védelmet egyaránt, az egyre kiterjedtebb és szofisztikáltabb támadások miatt elvitathatalanul szükséges. Lássunk néhány már ismert támadási formát! Ilyen az informatikai rendszerhez többféle technikával végrehajtható jogosulatlan hozzáférés (*hacking*, azaz „elektronikus betörés”), amely fenyegeti a rendszer működését, így például kódtörő programokkal vagy *brute force*-szal (nyers erővel – a jelszó próbálgatásaival).

A *social engineering* körébe tartozik a színlelt vagy valódi bizalmi, érzelmi viszony kihasználásával történő adatszerzés, a másik személy jelszavainak,

¹ Megkülönböztetünk informatikai és információ-, ezen belül adatvédelmet. Az informatikai védelem az abban kezelt adatok/információk védelmén túl az erre szolgáló technikai rendszer védelmét jelenti. Ennek részei az informatikai hálózatok, eszközök (számítógépek, perifériák, ezek mobil formában is stb.). A védelem alappillérei a fizikai, személyi, logikai. Az információvédelem azon adatokra terjed ki, amelyek valamilyen tartalommal rendelkeznek, és tartalmukat írásban, kép-, videófelvételen rögzítették, továbbá szóban közölve kommunikációs, informatikai és egyéb elektronikus rendszerekben, vagy bármilyen más módon kezelnek. Az információvédelmen belül az adatvédelem a személyes adatok védelmére szűkül.

azonosítóinak, bankszámlaszámainak, PIN-kódjainak megismerése. Egyre elterjedtebb a semmiféle technikai tudást nem igénylő, viszont ötletességet kívánó, különféle céllal és tartalommal elküldött megtévesztő elektronikus levél:

- ♦ hamis, nem létező e-mail-címről vagy a valódi e-mail-címről, de nem a tulajdonostól származó, jellemzően megtévesztő tartalommal a felhasználó adatait célozzák meg, vagy zaklató, fenyegető, zsaroló stb. üzenetet küldenek;
- ♦ a szigonyozó levelek (*spear fishing*) azon célzott felhasználókat „szigonyozzák”, akik a vállalkozásról, intézményről stb. érzékeny adatokkal (pénzügyi, személyzeti, fejlesztési stb.) rendelkeznek, azokkal dolgoznak;
- ♦ befektetésre, pénzutalásra felhívó csalárd e-mailek (*Business E-mail Compromise*, BEC);
- ♦ a legkülönbébb tartalommal érkehetnek olyan csalárd e-mailek, amelyek színlelik a munkahelyi vezetőt vagy főhatóságot (CEO-levelek);
- ♦ a vállalati/intézményi magasabb vezetőkhez csálási cézzal küldött e-mailek (*whaling*) befektetést kínálnak, banki ajánlatot tesznek, számlavezető bank váltását javasolják.

Intézményeket, vállalkozásokat veszélyeztető támadástípus a terheléses (túlterheléses) támadás, továbbá az ezzel történő fenyegetés, zsarolás. E támadásfajta végrehajtásához egy botnet- (a *robot network* rövidítése) vírusra van szükség, amely a vírus által megfertőzött számítógépeket egy hálózatba köti össze. Ezzel a hálózatot irányító az „uralma alatt” levő számítógépekkel egy időben rengeteg kérést küld a megcélzott szerverek felé. Ezt a hívásmennyiséget a szerver nem képes kezelni, ami a szerver lelassulásához, elérhetetlenségéhez vezet. A túlterheléses támadással való fenyegetés alkalmas váltságdíj követelésére is. Más a motivációja az úgynevezett „cselédbosszúként” (*maid revenge*) emlegetett támadásnak, amikor az elégedetlen, kollégáival konfliktusba került, elbocsátott dolgozó bosszúból támadja volt munkahelyét, vagy kiszolgáltatja az általa ismert jelszavakat, egyéb információkat.

Természetesen a humán, a logikai és a fizikai védelem is része az informatikai rendszer általános védelmének, amelyek önmagukban biztonságtechnikai kérdések. A számítástechnikai rendszereket potenciálisan veszélyeztető támadások számbavétele szinte lehetetlen.

ÚJ VESZÉLYFORRÁS

Míg a kvantumfizika² 125 évre, addig a kvantumszámítógép megépítésének története mindössze néhány évtizedre tekint vissza. Szemben Newton klasszikus mechanikai axiómáival, Maxwell elektrodinamikai törvényével vagy Einstein relativitáselméletével, a kvantumfizikára vonatkozó, pláne azt összegző elmélet, tan nem fűzhető egyetlen tudós nevéhez sem. Matematikusok és fizikusok munkájának köszönhetően lépésről lépésre körvonalazódtak a kvantumvilágra vonatkozó megállapítások, megközelítések. E helyütt összefoglalóan, több forrásból építkezve tekintjük át azokat a történéseket, elméleteket, amelyek a kvantumvilághoz kapcsolódnak.³

A kvantumelméletet Max Planckkal szokták kezdeni, de magunk visszalépünk néhány évet. Henri Becquerel hívta fel a figyelmet az atomokat alkotó részecskék rejtélyére, amikor felfedezte az atomok spontán és kiszámíthatatlan sugárzását 1897-ben. Ezért a felfedezésért 1903-ban megosztott fizikai Nobel-díjat kapott Pierre és Marie Curie-vel. Madame Curie volt az, aki bebizonyította, hogy ez a sugárzás nem kémiai folyamat eredménye, hanem az atomban rejlő tulajdonság.

Visszatérve a fő mederhez Max Planck a 20. század fordulóján tartott előadásában felvetette, hogy az energia kvantált,⁴ vagyis nem folyamatos, hanem diszkrét egységekben vagy „kvantumokban” jelenik meg. Planck elismerte, hogy a folyamatot maga sem értette meg.⁵

Tudósok tucatjai eredtek az atomi világ rejtélyének nyomába. Albert Einstein, Niels Bohr, Ernst Rutherford, Werner Heisenberg, Max Born, Erwin Schrödinger és mások megalkották a kvantumfizika alapvető elveit, szabályait, amelyek ismeretében egy olyan fantasztikus világba érkezünk, amelyben jórészt felednünk kell a newtoni fizika évszázados tanításait, törvényeit. Az atomok és

² Néhány leegyszerűsített definíció:

Kvantumfizika: a fizika azon ága, amely a mikroszkopikus világ viselkedését vizsgálja, írja le, szemben a newtoni törvényekkel, amelyek a makrovilág törvényszerűségeit írják le.

Kvantummechanika: a kvantumfizika matematikai leírása és törvényei, alapvető egyenlete: Schrödinger-egyenlet. Kísérleti eredményeken alapul.

Kvantumtechnológia: a kvantummechanika alkalmazása gyakorlati eszközökben és/vagy rendszerekben; alkalmazott tudomány, egyben a mérnöki fejlesztések területe.

³ SAKURAI–NAPOLITANO 2010: 66; *Britannica Hungarica* 2013: 171; ZUBAIRY 2020: 230; ROCKENBAUER 2020: 79; CHAKRABORTY 2022: 18.

⁴ A probléma lényege: miért melegít a villanykörte? Kvantálás: a folyamatnak, minőségnek stb. mennyiségi mutatókkal értelmezése; diszkrét: nem folyamatos, szakaszos.

⁵ GESZTY 2007: 15–46.

részecskék viselkedése nem írható le a makrovilágra alkalmazható klasszikus fizika törvényeivel (Newton, Maxwell stb.), a mikrovilágban a kvantummechanika szabályai érvényesek.

Mielőtt rátérnénk azon kvantummechanikai alapokra, amelyek a kvantumszámítógép létrehozásához szükségesek, idézzük ide a kiváló tudós, Richard Feynman véleményét a kvantumvilágról:

„azt hiszem, nyugodtan állíthatom, hogy a kvantummechanikát senki sem érti. Ezért ne vegyék ezt az előadást túlságosan komolyan, s ne érezzék úgy, hogy meg kell érteniük valamilyen modellel mindazt, amiről beszélni fogok: inkább engedjék el magukat, s élvezzék gondtalanul, amit hallani fognak! El fogom mondani, hogy viselkedik a természet. Ha csak elfogadják, hogy ez lehetséges, máris gyönyörűségeinek és elbájolóinak fogják találni.”⁶

Nézzünk néhány meghökkentő tételt:

- Míg a makrovilágban egy objektum, tárgy egy adott időpillanatban csak egy konkrét állapotban, helyen létezik, addig a kvantumrészecskék egyszerre több állapotban lehetnek (van és nincs állapotban vannak egyszerre), és meghatározatlan helyen, ugyanis a kvantumrészecske helyzetét és impulzusát nem lehet egyidejűleg tetszőleges pontossággal meghatározni (Heisenberg határozatlansági tétele).
- A hullámrészecskének kettős jellemzője van, az elektronok hullámként és részecskéként is viselkedhetnek, a megfigyelés módjától függően.
- Két vagy több kvantumrészecske úgy kapcsolódhat össze, hogy állapotuk összefügg, földrajzi távolságtól függetlenül. Einstein „kísérteties kapcsolatnak” (*Spukhafte Fernwirkung, Spooky Connection*) nevezte ezt az összefüggést. Már születtek rá magyarázatok, de még vitatott a folyamat.
- A kvantummechanika nem determinisztikus, hanem csak valószínűségi hullámfüggvényként írható fel (Schrödinger tétele). Emlékezzünk a „Schrödinger macskája” elvi kísérletre (él vagy sem a dobozban a macska, mielőtt kinyitjuk a dobozt), amely a valóságban soha nem történt meg.

Heisenberg határozatlansági felfogásával szemben Einstein hitelt vallotta, hogy Isten nem játszik kockajátékot, ez ellentmond a determinisztikus fizika

⁶ FEYNMAN 2005: 149.

törvényeinek. Egy másik kiváló tudós, Niels Bohr azzal vágott vissza, hogy „ne mond meg Istennek, hogy mit tegyen”.

Tudomásul kell vennünk, hogy az atomi világban nem érvényesülnek a makrofizika törvényei. A természet a meghatározó, „ő az úr”, és a természetben jellemzően a véletlenszerűség a törvény. Ennek elfogadásával közel kerülhetünk a világegyetem vagy saját sorsunk véletlenjeinek megértéséhez (születésünktől életünk különböző fázisain át a szakma, házasságtárs stb. választásáig stb.). Az, hogy a véletlen által adatott helyzettel hogyan él az emberiség vagy mi magunk, az már a mi jó vagy rossz döntésünk. Elismerve, hogy lehetnek a véletlenszerűséget másképp, mással, a transzcendenciával magyarázó („az alkotó pihen” – Madách) vagy éppen ezzel ellentétes vélemények, érvek.

Térjünk vissza a technológiai fejlődéshez! Az 1980-as években Richard Feynman egyik előadásában azon töprengett, hogyan lehet a kvantummechanikát szimulálni. Elegendő a mai számítógépek továbbfejlesztett változata, vagy egy új technológiában kell gondolkodnunk? David Deutsch és Józsa Richárd létrehozta az első kvantumalgoritmust, amellyel bizonyította a kvantumszámítás előnyeit. Lov Grover kvantumalgoritmusa a kvantumszámítógépek gyors keresési képességeit mutatta meg. Építőelemenként készült el a kvantumszámítógép elméleti modellje, majd a legnagyobb cégek, egyetemek nekifogtak a kvantumszámítógépek létrehozásának.

MIÉRT VESZÉLYES A KIBERBIZTONSÁGRA A KVANTUMSZÁMÍTÓGÉP?

A jelenleg használt számítógépek „lelke” a szilíciumalapú chip. Ma ezek a chipek miniaturizálásuk folytán a mobileszközök részei. A mai chipekre tranzisztorok tucatjait – a szó szoros értelmében – nyomtatják, avagy másik megoldásként a chipek méreteit csökkentik. Napjaink „világcsúcstartója” a 2 nanométer méretű chip.⁷ Napjainkban a laptopokban, notebookokban, asztali számítógépekben multi-chip modulokat látunk, amelyek egyetlen „tokban” több chipet tartalmaznak. Az eszközök miniaturizálásának mindig van és lesz fizikai korlátja. Új utat kellett keresni az információk tárolására és feldolgozására.

⁷ IBM [é. n.].

Kezdjük onnan, hogy a hagyományos számítógép alapegysége az „1” vagy „0” jelpár, azaz van töltés vagy nincs töltés (nyitva vagy zárva vannak a tranzistorok a chipeken). A kvantumszámítógép egészen más elvek szerint épül fel. Szintén a bit elnevezését alapul véve a kvantumkomputerek alapegysége a kvantumbit, röviden qubit. A *szuperpozíció* alapján a kvantumszámítógép alapegysége „1” és „0”. Ez a kettősség csak akkor bomlik fel, és lesz „1” vagy „0”, ha megmérjük, megtapasztaljuk, megnézzük a jelpárt (visszatérve a feldobott pénzérme hasonlatához: leesik a pénzérme, és vagy fej, vagy írás).⁸ A qubit alapját kétállapotú kvantumrendszerek alkotják, ilyen például az elektron spinje, amely egyszerre lehet „fel” és „le” állapotban, vagy másik példaként a foton polarizációja lehet vízszintes és lehet függőleges stb.

A *kvantum-összefonódás* adja azt a lehetőséget, hogy a kvantumszámítógépek párhuzamosan sok-sok számítást képesek végezni egy időben. Egy qubit két műveletet, két qubit négy műveletet, három qubit nyolc műveletet egyszerre, azaz a kvantumalgoritmusok exponenciálisan gyorsabban képesek információt feldolgozni, mint a leggyorsabb klasszikus számítógépek.

Elképzелhetetlen, hogy százas vagy ezres nagyságú qubittal mennyi információval és milyen idő alatt végezhetők el műveletek. 2019-ben a Google be is jelentette az úgynevezett kvantumfölényt (*Quantum Supremacy*), amely azt jelenti, hogy a kvantumszámítógépek egy-egy műveletben már felülmúlják a hagyományos számítógépeket.⁹ Ez a számítási kapacitás alkalmas hatalmas mennyiségű adathalmazok (*Big Data*) áttekintésére, azokkal statisztikai összefüggések és egyéb matematikai műveletek végzésére.

A kvantumszámítógépek megjelenése jelentős kihívásokat és potenciális veszélyeket hozhat a jelenlegi kiberbiztonsági rendszerek számára. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a kvantumtechnológia radikálisan más számítási módszereket alkalmaz, amelyek a jelenlegi kriptográfiai protokollok hatékonyságát veszélyeztethetik. A mai modern számítástechnikai rendszer az RSA-, az ECC- vagy a Diffie–Hellman-protokollokon alapszik.¹⁰ Ezek a rendszerek a hagyományos számítógépek számára rendkívül nehezen feltörhetők, mert

⁸ Képzljünk el egy nem igazán helyénvaló analógiát, de a bizonytalanságot talán élénk vetíti a valós térben! Dobjunk fel egy pénzérmét, ami pörög-pörög-pörög. A pörgése pillanatában nem tudjuk, hogy „fej” vagy „írás” lesz. Csak amikor az érme leesik a földre, és megnézzük, megtapasztaljuk, akkor derül ki a számunkra, hogy „fej” vagy „írás” lett-e.

⁹ HUGHES et al. 2021: 90; RINCON 2019.

¹⁰ LUNDE 2009: 274–275.

hatalmas számítási kapacitást igényelnek. Ma az egyik leggyakoribb titkosítás, amely védi számítógépünket, az RSA-titkosítás, amely egy saját kulcsból és egy nyilvános kulcsból álló protokoll, amely – véletlenül generált – jellemzően prímszámokkal végzett sok-sok műveletből áll össze. Amit a saját kulcs kódol, az a nyilvános kulccsal dekódolható, és *vice versa*. A bonyolult többlépcsős matematikai művelet teszi biztonságossá az RSA-kódolást.

Úgy tűnik, hogy a kvantumszámítógépek képesek feltörni a hagyományos számítógépekben alkalmazott titkosításokat. Peter Shor brit matematikus kvantumalgoritmusra képes visszafejteni a nagy számokat, ezzel pedig a titkosítási módszerek sebezhetővé válnak. A ma általános szimmetrikus titkosítás (amikor a küldő és a fogadó ugyanazt a kulcsot használja a titkosításhoz és annak felfedéséhez) is veszélybe kerülhet a Grover-algoritmus miatt. Ez az algoritmus a szimmetrikus kulcsok feltörését lehetővé teszi, ami a mai számítógépekkel csak rendkívül hosszú idő alatt sikerülhet.

A kvantumszámítógépek alkalmazásának a lehetősége, híre az adatlopások új célját vetítette előre: *Harvest now, decrypt later*, azaz szerezd meg most, és fejtsd meg később.¹¹ Az elkövetők, bár most még nem tudják visszafejteni a megszerzett adatállományokat, e-maileket stb., ha szert tesznek akár egy nagyobb tudású számítógépre, akár egy kvantumszámítógépre, akkor az adatok titkosításait később fel tudják törni. Mielőtt feltennénk azt a kérdést, hogy mi az értelme egy ilyen támadásnak, egy szóval felelek: a múlt. Intézmények, cégek, személyek története, múltja. Cégek, intézmények keletkezése, története vagy magánszemélyek pénzügyi helyzete, egészségi állapota, korábbi politikai ténykedése, mind-mind értékes információ lehet a jövőben.

Ha egy számítástechnikai rendszer védtelenné válik, nincs akadály a különböző támadások végrehajtásának:

- az adatokban, programokban kárt okozó *malware*-ek (akár egy zsaroló-vírus) feltölthetők;
- a rendszerben kezelt adatok „ellophatók” (azaz lemásolhatók);
- az adatok vagy programok manipulálhatók (adatok részlegesen vagy teljesen felülírhatók, részlegesen vagy teljesen törölhetők (billentyűzettel vagy *malware*-ek által is);

¹¹ Europol 2023.

- ♦ a rendszer vagy egyes elemei működése akadályozható (például a program valamely funkciójának kikapcsolása), a rendszer teljesen vagy részlegesen leállítható;
- ♦ a rendszerben folyó kommunikáció lehallgatható, a kommunikáció rögzíthető stb.

Milyen megoldások tűnnek alkalmazhatónak (egyelőre)?

- ♦ Posztkvantum-kriptográfia: a mai titkosítási protokollok folyamatos fejlesztése. Olyan titkosítási módszerek fejlesztése, amelyek ellenállnak a kvantumszámítógépek támadásainak.
- ♦ Hibrid titkosítás: a jelenlegi és a posztkvantum-algoritmuskok együttes használata, hogy a biztonság folyamatos legyen az átmeneti időszakban.
- ♦ Kvantumtitkosítás: olyan technológia, amely a kvantumfizika törvényeit használja a biztonságos kommunikációhoz. Ez garantálja, hogy a kommunikációt nem lehet lehallgatni a kvantummechanika alapvető elvei miatt.

ÖSSZEGZÉS

Jelenleg a kvantumszámítógépek még nem elég fejlettek ahhoz, hogy valós fenyegetést jelentsenek a széles körben alkalmazott titkosítási rendszerekre. Azonban a technológia gyors fejlődése miatt a nem túl távoli jövőben elérhetik azt a szintet, amikor már veszélyt jelentenek a jelenlegi titkosítási rendszerekre.

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy tovább fognak mélyülni azok a technológiai, gazdasági és társadalmi szakadékok, amelyek a kvantumtechnológiát alkalmazó országok, országon belül társadalmi csoportok, illetve az e technológiát nem értők, nem használók között lesznek. Fel kell rá készülni az oktatási rendszerünk minden szintjén tananyagokban, az egyetemistákat, hazai kutatókat hozzá kell engedni a nagy európai, amerikai oktatási-kutatási programokhoz.

Hazánkban a kiberbiztonságról szóló 2024. évi LXIX. törvény már foglalkozik a kvantumtámadások jövőbeni veszélyével, a posztkvantum-védekezéssel, ami nagyon helyes, de ezt a folyamatot fel kell gyorsítani. Nem véletlen, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete 2025-öt a kvantumtudomány nemzetközi évének nyilvánította, felhívva a problémára figyelmet.

IRODALOMJEGYZÉK

- Britannica Hungarica* (2013). Budapest: Kossuth.
- CHAKRABORTY, Utpal (2022): *Quantum Computing and Future*. Noida: BPB Publications.
- European Space Agency (2014): *Max Planck: Originator of Quantum Theory*. Online: www.esa.int/Science_Exploration/Space_Science/Planck/Max_Planck_Originator_of_quantum_theory
- Europol (2023): *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2023*. Online: www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2023
- FEYNMAN, Richard (2005): *A fizikai törvények jellege*. Ford. Gajzágó Éva. Budapest: Akkord.
- GESZTY Tamás (2007): *Kvantummechanika*. Budapest: Typotex.
- GRIFFITHS, David (2005): *Introduction to Quantum Mechanics*. Uppes Saddle River, NJ: Pearson Education.
- HUGHES, Ciaran et al. (2021): *Quantum Computing for the Quantum Curious?* Cham: Springer. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-61601-4>
- IBM [é. n.]: *Advanced Logic Technology at 2nm Node*. Online: <https://research.ibm.com/projects/advanced-logic-technology-at-2nm-node>
- LUNDE, Paul (2009): *Kódok, szimbólumok, titkos nyelvek, rejtjelek*. Ford. Béresi Csilla. Budapest: Kossuth.
- RINCON, Paul (2019): Google Claims „Quantum Supremacy” for Computer. *BBC*, 2019. október 23. Online: www.bbc.com/news/science-environment-50154993
- ROCKENBAUER Antal (2020): *Útikalauz a fizikához Newtontól Higgsig*. Budapest: Scholar.
- SAKURAI, Jun John – NAPOLITANO, Jim (2010): *Modern Quantum Mechanics*. London: Pearson Education.
- ZUBAIRY, M. Suhail (2020): *Quantum Mechanics for Beginners*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198854227.001.0001>

Németh Zsolt

A SAJTÓ ÉS A RENDŐRSÉG

Hamlet: Látja azt a felhőt? Majdnem olyan, mint egy teve. / *Polonius:* Isten engem, valóságos teve alakú. / *Hamlet:* Nekem úgy tetszik, menyéthez hasonlít. / *Polonius:* A háta olyan, mint a menyétnek. / *Hamlet:* Vagy inkább cethalforma? / *Polonius:* Nagyon hasonló a cethalhoz. / *Hamlet:* [...] Csak addig teszteltem engem bolonddá, ameddig kedvem tartja.

WILLIAM SHAKESPEARE: *Hamlet*
(Arany János fordítása)

Szinte nincs olyan ember, aki ne szeretne hatni másokra. Van, aki csak a közvetlen környezetére, és jó néhányan vannak olyanok is, akik nagyobb tömegekre. Nem csoda, hiszen a befolyásolási képesség hatalmat jelent. Vannak emberek, akik azzal a tehetséggel születnek, hogy intuitív módon megérik, mikor mit kell mondaniuk, hogy hassanak a másokra. Ez a meggyőzés művészete.¹ Mindez a mottóban idézett helyzetre is igaz, de itt most a rendőrségi kommunikációra vonatkoztatjuk. Gondolhatunk arra, hogy a rendőrség a lakosságot óhajtja meggyőzni, hogy a munkája következtében biztonságban tudhatja magát, a bűntettesek felelősségre vonásával az igazságot is szolgálják. A bűnözésről szóló híradás végső soron a rendőrséget mutatja be a bűnügyeken keresztül.

A rendőri munka valójában közszereplés: hatás gyakorlása emberekre szavak és cselekedetek által. A rendőrt nemcsak akkor kell az „élet színpadán” látnunk,

¹ HEGEDŰS 2023.

amikor például kihallgatást vezet, vagy legendát felhasználva a titkos információ-gyűjtés eszközeit és módszereit alkalmazza, hanem akkor is, amikor bírságot, forgalmat irányít vagy éppen felvilágosítást ad a polgárnak. A sikeres rendőri működéshez egyáltalán nem elég a mégoly kiváló szakmai felkészülés, képesnek kell lenni olyan személyközi kapcsolatok gyors létrehozására, amelyek révén a szakmai tudás hatása megsokszorozódik, hogy a rendőr a célját minél kisebb ellenállást kiváltva, erőszak alkalmazása nélkül elérje.

Külön fejezete mindennek a nyilvánossággal való viszony. Mivel a rendőr fontos és szinte minden polgárt érintő ügyekért felelős, kötelessége az is, hogy rendszeresen számot adjon munkájáról, az eredményekről és problémákról az emberek különféle közösségei előtt. A bűnözésről és a rendfenntartásról közreadott információk azon túl, hogy a bűnmegelőzést szolgálják, alapvetően befolyásolják a szubjektív biztonságérzetet, ezen keresztül a polgárok támogatási hajlandóságát a rendőrség iránt, beleértve az anyagiakat is.

Közismert, hogy a nyilvánosság kontrolljának intézményesült eszköze a sajtó. Ez a felismerés azonban még nem evidencia a magyar rendőrség számára. Úgy tűnik, hogy a magyar rendőrség nem tud mit kezdeni a felé irányuló nagy érdeklődéssel: fél tőle, megpróbálja kikerülni, bizalmatlan a sajtó munkatársaival, rosszat feltételez róluk. A sajtó e mögött – tegyük hozzá, jogosan – bajokat sejt: a szaktudás hiányát, hozzá nem értést, rosszul szervezett munkát, törvénytelen módszereket, visszaéléseket a hatalommal és az anyagi eszközökkel egyaránt. A kielégítő információk hiányában a sajtó maga nyomoz, feltételezéseket gyárt a saját koncepciója szerint, és gyakran valóban melléfog. Ilyenkor a rendőrségi illetékes gúnyosan „fotelszakértőkről” beszél, nem törődve azzal, hogy éppen ők adósak a kielégítő információkkal. De legyünk tárgyilagosak: a mai magyar bűnügyi újságírói kar is alulképzett, elemi kriminológiai, kriminalisztikai ismeretek hiányáról árulkodnak írásai és járatlan a többi bűnügyi tudományban is, mint a büntetőjog, a büntető-eljárásjog vagy a pönológia.

Nem vitás, hogy a rendőri munka közszolgálat, ráadásul olyan, amely a leghétköznapibb emberi viszonyokba avatkozik be. Közvetlen hatalmi jogosítványok a másik ember felett, titkok megismerése és birtoklása, igazságosztás és rendteremtés, a jó küzdelme a rossz ellen, mindezek tetejében izgalmas szellemi és fizikai párharc. Ennyi talán elegendő annak érzékeltetésére, hogy a rendőr mennyire a közfigyelem homlokterében áll.

A bírósági tudósító szerepe elszürkült, a bűnügy is unalmassá válik, mire – persze hosszú évek múltán – az ítélet megszületik. A kor tempójának megfelelően az azonnali történések jelentik a szenzációt, amikor pedig még alig tudunk

valamit, nagyon könnyű tévedni és a felületen járni. Tudjuk, hogy az igazságszolgáltatás a bíróság feladata, ami előtte történik, így a rendőrségi nyomozás is, csupán annak előkészítése. Roppant veszélyes tehát, hogy a közvélemény az első benyomásokról kap – túl gyakran megfelelően nem ellenőrzött és összefüggésekbe el nem helyezett – információkat, és ily módon alakul képe a világról, amelyben pedig szeretne „otthon lenni”.

Ennek megfelelően hatalmas a felelőssége annak a szakmának, amely első kézből szolgáltatja a híreket. Felkészült-e erre ez a szakma, ismeri-e az itteni törvényszerűségeket, meg tudja-e különböztetni a ténnyt és a hozzáfűzött vélekedést? Mindjárt válaszolhatunk is ezekre a kérdésekre: régóta nem. A rendőrség kommunikációs stratégiájára és konkrét tennivalóira 1997 nyarán egy munkacsoport az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézetben tudományosan megalapozott tervezetet dolgozott ki. A munkacsoportban helyet kapott rendőr (több szakterületről is, köztük az ORFK akkori sajtófőnöke), kriminológus, kriminálpszichológus és kommunikációs szakember. A tervezetről nem derült ki, hogy használható-e, mert az akkori országos rendőrfőkapitány – bár örömmel vette a munkacsoport jelentkezését – valamilyen okból nem reagált rá.

Azóta nem sok próbálkozás volt, de 2010-ben egy szakmabeli kutatópáros, Molnár Kata kommunikációs szakember és Cserép Attila városi rendőrkapitány megállapította, hogy „a kommunikáció területén a magyar rendőrségnél a fejlődés érdekében nem egyszerűen sok tennivalóra, de szemléletváltásra van szükség. A szabályozástól a mentalitáson át egészen a végrehajtásig alapjaiban kell megújítani a kommunikációt, ez azonban lehetetlen stratégia nélkül.”²

Később egy másik – hangsúlyozottan nem rendőrségi – szakember, Kriskó Edina még határozottabban beszél:

„A lecke fel van adva. A rendőrség kapcsán oly sok vitára okot adó kérdés most egy helyen merül fel: tekintély és bizalom, elzárkózás és állampolgári részvétel, egyirányú vs. kétirányú kommunikáció, szolgáltatás vagy partnerség dilemmái most új kontextusban, új szintéren jelentkeznek. Kérdés, meg tud-e, meg akar-e felelni az új idők kívánalmainak – miként a külföldi rendőrségek igyekeznek – a magyar rendőrség. De éppígy új kontextusban vetődik fel a centralizáció és decentralizáció kérdése is. A szociális média a helyi közösségekről, helyi igényekről és aktivitásokról szól, széles körű részvételről, az alulról szerveződő kezdeményezésekről. Az ilyen közösségekben nem lehet központilag irányítottan

² CSERÉP–MOLNÁR 2010.

megjelenni, itt a helyi kapcsolatokra, személyességre tevődik a hangsúly. A rendészet 2.0 közösségi rendőrséget jelent akkor is, ha az adott ország közbiztonsági törekvései más típusú, centralizált, bürokratikus rendőrséget működtetnek is. Merre tovább, magyar rendőrség?”³

A stratégia hiányának közben mind súlyosabb következményei vannak. Elég utalni az aktuális botrányra, a bántalmazott nőkkel kapcsolatos mulasztások miatti társadalmi felháborodásra, noha a kikényszerített rendőrségi szóvivői bocsánatkérés szokatlan, bár talán biztató fejlemény.

A rendőrségről, és tágabban a kriminalitásról egyébként meglehetősen torz kép rajzolódik ki a tömegkommunikációban. A hírfogyasztó a következőkkel szembesül a rendőri tevékenységről olvasva:

- ♦ elsősorban a közrend, a közbiztonság megvalósítása, de ez szinte kizárólag a bűnüldözés, pontosabban a bűnösök elfogása, hogy majd a bíróság megbüntesse őket (más szolgálati tevékenységek ritkán kerülnek terítékre);
- ♦ a bűnüldözésben ma a főszerep a kényszerítő eszközökkel rokadásig felszerelt elfogóé, akire az átlagon felüli fizikum, a gyors és könyörtelen működés a jellemző: amikor elfog, akkor hasra fektet, lábakat szétrúg és hátra bilincsel. Kevésbé ismert, hogy a bűnügyek nyomozásához milyen elméleti felkészültség, intellektuális képesség szükséges, és különösen az, hogy a látványos akciókat temérdek hétköznapi aprómunka előzi meg és kíséri;
- ♦ a bűnügy és a bűncselekmény következtében előállt helyzet megoldásáért a fő felelős a rendőrség, sőt hovatovább már azért is, hogy a bűncselekmény egyáltalán megtörténhetett, ahogy a bűnözés alakul;
- ♦ a rendőr egyébként szerencsétlen flótás, aki érthetetlen módon tart ki rosszul fizetett, kevés sikerrel járó munkája mellett. Ennek következtében pedig szabályszegő, amit büntetlenül megtehet;
- ♦ egyebekben nagyon sokat tud a bűnözésről, ha rajta múlna, rend lenne az országban, csak hát ugye a jogszabályok, meg a bíróságok...

De ki okolható e torz képért? A rendőrök számára ez nem kérdés, látószögük alapvetően a sértett felé. Gyakori szemrehányás például, hogy a média miért ad hírt oly sietve a kudarcokról, a hibákról és a bűnökről. Miért nem inkább az eredményekről? Túl azon, hogy vajon jogos-e a rendőr várakozása, hogy

³ KRISKÓ 2012.

munkája eredményei nagyobb teret kapjanak, mint mondjuk az ápolónőé vagy akár a villanyszerelőé (mert nélkülük legalább akkora gondban volna a közösség, mint a rend őrzése nélkül, sőt!), nyilvánvalóan az a baj, hogy a rendőrség nem nyitott és nem együttműködő. Vigyázat, a sajtó az információit alapvetően a rendőrségtől kapja! Miután a rendőrök közszereplését szigorúan beszabályozták, nem kerülhetjük meg, hogy a felelősség azoké, akik a rendőri sajtómunkát irányítják, illetve akik rendszeresen nyilatkoznak a bűnügyekről, illetve a kriminálpolitika egyes kérdéseiről.

Nem kellene ennek így lennie. Ha belegondolunk, mindketten – újságíró és rendőr – ugyanazt veszik célba a munkájuk során: egy múltbeli esemény – itt most: a bűncselekmény – rekonstrukcióját szolgáló információk felkutatását és összegyűjtését. Érdemes volna tehát alaposan megismernedni egymás szakmájának fortélyaival. Ráadásul mindketten a társadalmat szolgálják, kutakodásuk tehát egyáltalán nem öncél. Igaz, eltérők a lehetőségeik a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyük következtében. A rendőr egy hatalmas szervezet tagja, országos infrastruktúrával, nyilvántartásokkal és törvényes felhatalmazottsággal a magánszféra titkainak feltörésére. Lehetőségei azonban korlátok közé vannak szorítva, éppen mert nagy a hatalma, és ezért a tévedése vagy visszaélése súlyos következményekkel járhat. Főképpen eljárásjogi kötelmei vannak, nyomozásba csak szigorú előírásokkal, a gyanú megbízhatóságának a feltételével kezdhet. Az újságírót ilyesmi nem köti: megszólíthat bárkit, szabadon informálódhat. Igaz, nincs hatalma, nem korlátozhat embereket mozgásukban, nem ismerheti meg célszemélyei nyilvántartott adatait, nem kötelezhet tanút, például nyilatkozattételre. Éppen ezért kifinomultabb eszközei vannak. Ez a kétfajta habitus és eszközrendszer nagyszerűen kiegészíthetné – ismerjük a nyugati példákat, ki is egészíti – egymást. Lehetne a közös cél érdekében a feladatokat megosztva együttműködni, majd az eredményt, az adott kriminális jelenségre vonatkozó információt mindketten hasznosíthatnák: a nyomozás teljesítésével, illetve a sajtótermék megjelentetésével, természetesen tiszteletben tartva egymás érdekeit és kötelmeit.

Nyilvánvaló, hogy ehhez kölcsönös bizalomra, egymás hivatása szabályainak és érdekeinek a tiszteletben tartására van szükség. Nincs szükség például arra, hogy a rendőr abban a kérdésben állást foglaljon, hogyan és mit kell megírni. Abból kell kiindulni, hogy az újságíró felkészült és felelősségteljes tagja a társadalomnak: a személyiségi jogok védelme például számára, ha lehet, még szigorúbb parancs, mint a hivatalnok számára. Az pedig, hogy a rendőr ballépéseit megírja a sajtó, nem szabad, hogy izgassa a tisztességes, a munkáját törvényesen és

valóban az embereket szolgálva végző munkatársat, ugyanis számukra is fontos a rendellenességek kiszűrése, és ki tudná jobban, mint a szakmabeliek, hogy milyen nehéz az ilyesmit belülről felszámolni.

De igaztalanul egyoldalú lenne a kép, ha hallgatnánk arról, hogy a „másik fél”, a sajtó, közelebbről a bűnügyi újságírói kar fogyatékoságai is számosak. A létszáma a rendszerváltozást követően hirtelen felduzzadt, tulajdonképpen ugyanolyan szakembergondjai vannak, mint a rendőrségnek. Tagjainak nemcsak a szemlélete kérdőjelezhető meg, hisz kriminológiai műveltségük teljesen hiányzik, elemi szakmai hibákat is vétene, gyakori, hogy összekeverik az őrizetet a letartóztatással, a betöréses lopást a rablással vagy a rendőrkapitányt a főkapitánnyal. De vajon kapnak-e segítséget, mondjuk éppen a rendőröktől? Attól tartunk, nemigen, hogy egymással való kapcsolatainkban az időhiány, a sértettség, a dölyf és ezek nyomán az elutasítás uralkodott el.⁴

Amikor a rendőrségről szóló sajtóképet járjuk körül, valójában a kriminológia által feltárt legalapvetőbb rendőrségi funkciókat szemléljük azok gyakorlati megvalósulása során. A tudomány szerint egy rendőrség legfőbb funkciói (amelyek a világ valamennyi rendőrségének működésében felismerhetők): a jelenlét, az információgyűjtés és a törvényes erőszak alkalmazása. Ezek közül az információhoz jutásnak van a legnagyobb jelentősége, információ nélkül semmit nem ér a jelenlét, és az erőszakot is hiába alkalmazzák: adekvát, kielégítő mennyiségű és a célnak megfelelően rendezett információ nélkül nem képzelhető el rendvédelem. Az információ a központi elem abban az értelemben is, hogy a rendőri jelenlét alapvető célja és értelme az információ fogadása és tudatos keresése, de a másik vonatkozásban az erőszak túl gyakori – ekképpen felesleges és céltalan – alkalmazása egyfelől információhiányra utal, másfelől pedig éppen az információhoz jutást akadályozza a lakossági kapcsolatok rombolásával.

Ezek a felismerések persze nem mennek át maguktól a gyakorlatba, és természetesen parancsra sem fog működni a dolog. A szerves fejlődést azonban lehetne támogatni, gyorsítani. Ezt szolgálná például az említett OKRI-s kommunikációs stratégia, amely szerint a rendőri munka sem nélkülözheti a piaci eszközöket és módszereket. De ezt szolgálta egykor *A rendőr sajtókapcsolatai* című speciálkollégium is a Rendőrtiszti Főiskolán. Ennek keretében a hallgatók megismerkedtek a kommunikáció törvényszerűségeivel, a rendőrségi sajtómunkával és a nyilvánosság előtti megjelenés, megszólalás fogásainak elsajátításával, amivel egyfajta személyiségfejlesztést is kaptak. A foglalkozásokon segédanyagokat

⁴ NÉMETH 1999.

is feldolgoztunk. Segítségükkel megvitattuk többek között Széchenyi István sajtóval foglalkozó vallomásait, Hankiss Elemér és Csepeli György diagnózisait, a sajtótörvényt és hasonlókat. Elemeztük a rendőrségről megjelent híreket és tudósításokat, valamint a rendőrségi nyilatkozatokat. A helyzetgyakorlatokon sikerült némi rutint szerezni a kamera előtt való mozgásban és beszédben. A dolog természeténél fogva a résztvevőkben pozitív érzések fejlődtek ki egymás iránt, hamarosan remek kis alkalmi közösség jött létre. A hallgatók egyértelműen kellemesnek és hasznosnak minősítették részvételüket, mindeközben magabiztosabbak, egyúttal társaik iránt nyitottabbak lettek.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a rendőrségi közönségkapcsolatok építése nem lehet sikeres, ha a szolgálat tagjai nincsenek meggyőződve annak fontosságáról, sőt nélkülözhetetlenségéről. A főiskolai médiakurzus alapvető mondanivalója az a praktikus felismerés, hogy a lakossággal fenntartott, minden tekintetben pozitív viszony azon túl, hogy a szolgáltató szervezet számára ez kötelező, egyúttal az eredményes bűnüldözés és a jó közbiztonság záloga is.

Végül szólni kell a szóvivői rendszerről. Látszólag könnyen indokolható, hasznos dolog. Kiválasztani néhány jól kommunikáló szimpatikus embert, akik a többieket a nyilvánosság előtt képviselik, megjelenítik. További előny a szakmai hozzáértés, affinitás a sajtómunka iránt, ám egy idő után egysíkú és színtelen lesz a kép, elnagyoltak és túlságosan homogének az információk, összességében hiteltelenné válik és megunható lesz még a legjobb adottságú szereplő is. Egyúttal más rendőrök sokaságától pedig elveszünk a nyilvánosság előtt való megszólalás lehetőségét, élményét.

Helyesebb volna abból kiindulni, hogy minden rendőr, aki azt a feladatot, lehetőséget – hogy ne mondjuk, kiváltságot – kapja, hogy emberek életébe, sorsába beavatkozik a munkája során, képes kell hogy legyen ugyanezen felelősséggel beszámolni arról, hogy mit és miért csinál.

Másfelől, nekünk azt kell feltételeznünk, hogy az újságíró felkészült, felelősségteljes résztvevője a társadalmi munkamegosztásnak, akinek tudnia kell, hogy milyen szabályokat kell betartania, például a személyhez fűződő jogok védelme számára legalább olyan erős és érvényes törvényi parancs, mint a rendőrnek. Természetesen tudnunk kell, hogy kivel lépünk ilyen töltetű partneri kapcsolatba, de az akkreditációs eljárást már régen kitalálták, és alkalmazzák világszerte. Sok egyéb mellett komoly hiányossága a rendőrképzésnek a sajtó munkatársaival való kapcsolatra felkészülés elmaradása.

Az itt taglalt problémák nyomán a Nemzeti Közszerződési Egyetem komoly vállalkozásba fogott a 2010-es évek közepén: szakirányú továbbképzési szakot

hirdetett meg a rendvédelmi szóvivőknek. Az eredményről méltató szavak hangzottak el, amikor oklevelet vehettek át a rendvédelmi szóvivő szakirányú továbbképzési szak hallgatói. „Önök nagyon fontos szereplői a rendvédelmi szektornak. Önök jelenítenek meg minket, adnak számot a rendvédelemről a nagyközönség érdeklődésére számon tartott eseményekről. Ezért az Önök megjelenése, hitelessége és meggyőző ereje rendkívül fontos számunkra.”⁵ Külön izgalmas fordulat, hogy eredetileg nemcsak a rendőrségi szóvivők, hanem a bűnügyi újságírók számára is meg lett volna hirdetve a kurzus. Képzeltethetjük, hogy micsoda forradalmi változás állt volna elő. De nem így történt, és a szóvivői képzésnek sem lett folytatása, mint ahogy a rendőrtisztképzésben sem folytatódott a rendőr sajtókapcsolataival foglalkozó kurzus.

Mindez pedig nem pusztán elméleti, hanem nagyon is gyakorlati kérdés. A viszonyok tisztázatlansága, a problémák meg nem beszélése, nevezetesen, hogy ma a magyar társadalom valójában milyen rendőrséget szeretne, ez a bajok eredeti forrása. Tartanunk kell attól, hogy a „védeni és szolgálni” jól ismert szlogen tartalma felettébb bizonytalan, biztosan mást gondol erről a polgár és a hatósági ember. Így aztán nem lehet csodálkozni azon, hogy nincs megfelelő, mindenki által elismert eredmény, hatás a bűnözésre, a közbiztonságra, miközben sérülnek jogállami alapelvek és állampolgári jogok, de eredményezi azt is, hogy a rendőrség szervezetében diszfunkciók vannak, mellébeszélések és látványtervezés, végül pedig maga a munkavégző ember, a szolgálatát teljesítő ember is rosszul jár, ritkán érezheti a jól végzett munka örömét, a valódi siker élményét.

IRODALOMJEGYZÉK

- CSERÉP Attila – MOLNÁR Katalin (2010): A rendőrség kommunikációs stratégiája és belső kommunikációja. *Rendészeti Szemle*, 58(2), 3–41.
- HEGEDÜS Gábor (2023): *A befolyásolás pszichológiája*. Online: <https://aktivtransz.hu/a-abefolyasolas-pszichologiaja/>
- KRISKÓ Edina (2012): Rendészet 2.0 a kommunikációs szakember szemével. *Belügyi Szemle*, 60(9), 28–41. Online: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2012.v60.i9.pp28-41>
- NÉMETH Zsolt (1999): A média a rendőrség társadalmi szerepéről. In KOZÁRY Andrea (szerk.): *A rendőrség társadalmi szerepe. Tudományos konferencia, 1998. április 21–22.* Budapest: Rejtjel, 88–96.
- PODOBNI István (2017): Oklevelet kaptak a rendvédelmi szóvivők. *Bonum Publicum*, 2017/2, 18.

⁵ Janza Frigyes, ny. r. vezérőrnagy, az NKE Fenntartó Testületének tagja a végzett hallgatóknak. In PODOBNI 2017.

Pallagi Anikó

TÖRVÉNYI EGYSÉG VAGY ANYAGI HALMAZAT
GONDOLATOK A KÉSZPÉNZ-HELYETTESÍTŐ FIZETÉSI ESZKÖZZEL
KAPCSOLATOS BŰNCSELEKMÉNYEK MINŐSÍTÉSÉRŐL

Az Ünnepeelt akkor csatlakozott a Büntetőjogi Tanszék csapatához, amikor 2012-ben megalakult a Nemzeti Közszerológiai Egyetem, majd 2015-ben átvette a stafétát Blaskó Béla professzortól, és 10 éven keresztül vezette tanszékünket.

Azt gondolom, hogy velem nagyon bőkezűen bánt a sors, hiszen több mint 35 éves oktatói munkám során „csak” két főnököm volt, és mindkettőtől megkaptam azt a legnagyobb ajándékot, amelyet megkaphat egy beosztott: a bizalmat. Az Ünnepeeltől pedig ez a bizalom azért volt különösen jelentős számomra, hiszen annak ellenére, hogy milyen fontos szerepet és tisztet tölt be az állami szervezetrendszerben, mégis elvállalta tanszéki közösségünk vezetését, engem pedig megbízott helyettesének nevezett ki. Tíz éven keresztül dolgoztunk így együtt, és ez alatt kollektívánkat sohasem hagyta cserben. Mindig volt ideje nemcsak a tantermi előadásait megtartani, hanem az oktatásszervezési feladatokkal, problémákkal is foglalkozni, tanszékünk helyét, szerepét és autonómiáját megvédeni, tudományos tevékenységünket támogatni.

Kedves Péter! Nagyon köszönjük!

A 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) hatálybalépése a bűncselekményi egység, többség, halmozat dogmatikai alapjaiban nem hozott szembevető változást, bár előre jósolható volt, hogy a különös rész szerkezeti változásai, az egyes fejezetek kialakítása és a fejezetekben elhelyezett tényállások megfogalmazása át fogja mozgatni jó néhány bűncselekmény esetében az addig kialakult joggyakorlatot, több kérdésben pedig dogmatikai problémákat is fel fog vetni. Különösen igaz ez az 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.) XVII. és XVIII. Fejezete esetében, amelyek joganyagát kilenc kisebb fejezetbe osztották szét, a törvényjavaslat indokolása szerint: így az egy fejezet alá tartozó

bűncselekmények a védett jogtárgy alapján szorosabb kapcsolatot alkotnak.¹ Jelen tanulmányomban a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés, illetve az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközre vonatkozó tényállásának kapcsolatát, egységkénti vagy halmazati értékelésének kérdéseit szeretném körüljárni, részben elméleti, részben gyakorlati szempontok alapján.

A RÉGI BTK. SZERINTI SZABÁLYOZÁS

A régi Btk. XVII. Fejezetében, annak III. Címében, a pénzügyi bűncselekmények között helyezték el mind a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítását,² mind pedig a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélést.³ Ez utóbbi – tekintettel a XVII. Fejezetbe tartozó bűncselekmények jogi tárgyára, illetve annak komplex jellegére – a 313/C. § (1) bekezdése szerinti alapeseti tényállásban büntetni rendelte a hamis vagy hamisított készpénz-helyettesítő fizetési eszköz jogtalan haszonszerzés végett történő felhasználását, a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz jogosulatlanul felhasználását, továbbá a hamis, a hamisított vagy a jogosulatlanul használt készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel történő fizetés elfogadását, a tényállásban eredményként megjelölt kár okozásával. Minősítése az okozott kár nagyságához igazodott, illetve az üzletszerűség és a bűnszövetségben történő elkövetés megállapításához. A 313/C. § (7) bekezdése enyhébb büntetési tétellel fenyegető alapesetként fogalmazta meg a károkozással nem társuló egyes elkövetési formákat, egyrészt a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz jogtalan megszerzését, másrészt pedig a hamis, meghamisított, illetve a jogtalanul megszerzett készpénz-helyettesítő fizetési eszköz átadását, megszerzését, az országba behozatalát, onnan kivitelét és az ország területén történő átvitelét.

A bűncselekmény jogi tárgyával kapcsolatban Molnár Gábor kiemelte, hogy ez a csaláshoz hasonló tényállás elsősorban a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel rendelkező személyek vagyoni érdekeit védi, ugyanis az elkövető közvetlenül nekik okoz kárt.

¹ T/6958. számú törvényjavaslat indokolása. Általános indoklás IV. Az új Btk. Különös Részének újításai.

² 1978. évi IV. törvény (rég. Btk.) 313/B. §-a.

³ 1978. évi IV. törvény (rég. Btk.) 313/C. §-a.

„Közvetett módon védi a számlavezető pénzügyi intézmény (hitelintézet vagy pénzügyi vállalkozás) vagy a kereskedői kártyát kibocsátó gazdálkodó szervezet vagyoni érdekeit, és általánosságban a készpénzkímélő fizetési forgalom működésébe vetett bizalmat, legtagabb értelemben pedig a pénzforgalom biztonságát is.”⁴

Az egyazon törvényhely szerinti tényállások értékelése a joggyakorlatban nem okozott különösebb problémát, tekintettel arra, hogy amennyiben a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz jogtalan megszerzését követően, a kár okozásával, illetve annak szándékával annak jogosulatlan felhasználása is megtörtént, a látzólagos anyagi halmazatot egyszerűen, a büntetlen előcselekmény szabályai alkalmazásával kiküszöbölték.

Ugyanakkor érdekesen alakult a régi Btk. 313/B. § szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása és a 313/C. § szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés halmazati értékelése. Ezzel kapcsolatban Molnár Gábor a valódi anyagi halmazat megállapíthatóságát aggálytalannak ítélte. Álláspontja szerint:

„A 313/B. §-ban meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítás (azaz a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz meghamisítása, a hamis készpénz-helyettesítő fizetési eszköz készítése) nem mindig (tehát nem feltétlenül, nem szükségképpen) előzi meg a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélést. Ez utóbbi elkövetési tárgya ugyanis lehet a valódi készpénz-helyettesítő fizetési eszköz is, továbbá az (1) bekezdés c) pontjában meghatározott – elfogadással megvalósuló – fordulata a felhasználótól elkülönülő személy magatartását rendeli büntetni.”⁵

Érvelése során kitért arra, hogy a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása nem szükségszerű eszközcselekménye a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélésnek, ezért anyagi halmazatuk mindig valóságos.⁶

⁴ MOLNÁR 2005: 624–625.

⁵ MOLNÁR 2005: 629.

⁶ MOLNÁR 2005: 629.

A BTK. SZERINTI SZABÁLYOZÁS

A 2013. július 1-jével hatályba lépő 2012. C. törvény (Btk.) azonban a különös részi joganyag fejezeteinek átrendezésével és a kialakított tényállásokban a büntetendő cselekmények megfogalmazásával a joggyakorlatban értelmezési kérdéseket vetett fel, amelyekre a jogtudomány talán még mindig keresi a válaszokat.

*A készpénzkímélő eszközforgalom biztonságához
fűződő társadalmi érdek védelme*

A Btk. a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekményekre vonatkozóan több újítást is tartalmazott. A Btk. 392. §-ában helyezték el a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítását, amely büntetni rendeli a felhasználás céljából történő hamis készpénz-helyettesítő fizetési eszköz készítését, meghamisítását és az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközön tárolt adatok vagy az ahhoz kapcsolódó biztonsági elemek technikai eszközzel történő rögzítését. A Btk. 393. § (1) bekezdésében megfogalmazott készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés tényállását pedig a régi Btk. 313/C. § (7) bekezdése szerinti cselekmény alapjain alkották meg, annak meghatározását a Btk.-t még a hatálybalépése előtt módosító 2012. évi CCXXIII. törvény kiegészítette. Így egyrészt törvényi egységet hozott létre az egy vagy több készpénz-helyettesítő fizetési eszközre történő elkövetés vonatkozásában, másrészt az elkövetési tárgyak körét is tovább pontosította az „amelynek a használatára nem vagy nem kizárólagosan jogosult” fordulat beiktatásával, harmadrészt pedig az elkövetési magatartások körét az elvétellel kibővítette.

Az említett tényállásokat a Btk. XXXVIII. Fejezetében, a „pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények” között helyezték el, a fejezetszoport jogi tárgyát pedig a törvényjavaslat a fejezet elnevezése szerint határozta meg, „mivel ez kellően kifejezi az e fejezetben foglalt tényállások által védett jogi tárgyakat”.⁷ Ezzel kapcsolatban Polt Péter kiemeli:

„[A] társadalmi, gazdasági fejlődés során különböző pénzhelyettesítő eszközök bevezetésére került sor. Ilyenek a csekk, a váltó, a különböző értékpapírok. A jog-

⁷ T/6958. számú törvényjavaslat indokolása. Részletes indokolás a XXXVIII. Fejezethez (a pénz- és a bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények).

alkotó hamar felismerte, hogy ezeket a pénzhelyettesítő eszközöket ugyanolyan védelemben kell részesíteni, mint magát a pénzt. [...] A készpénz-helyettesítő fizetési eszközök napjainkban egyre jobban elterjedtek, jogi, így büntetőjogi védelmük pedig differenciáltabbá vált.”⁸

Nézete szerint mindkét bűncselekmény jogi tárgya a pénzforgalom, ezen belül a készpénzkímélő eszközforgalom biztonságához fűződő társadalmi érdek. A jogalkotó e bűncselekmény megalkotásával a bankszámlák felett jogosultsággal rendelkezők mellett a forgalom lebonyolítását végző pénzintézetek és más gazdasági szereplők érdekeit is védi.⁹ Hasonlóképpen fogalmazza meg Molnár Gábor is az álláspontját a bűncselekmény jogi tárgyát illetően, azt a készpénzkímélő fizetési forgalom működésébe vetett bizalomként, a pénzforgalom biztonságaként azonosítja, álláspontja szerint a tényállás közvetett módon védi a számlavezető pénzügyi intézmények (hitelintézet vagy pénzügyi vállalkozás) zavartalan működéséhez fűződő társadalmi érdekeit is.¹⁰ A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása, illetve az ezzel való visszaélés tényállása azonban nem fogalmazza meg eredményként a károkozást, így jogi tárgyának „csak” a pénzforgalom zavartalan működését lehet tekinteni, ezért maradt a pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények fejezetén belül. A régi Btk. 313/C. § (1) bekezdés szerinti esetkörének egy részét – így az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés kárt okozó elkövetését – a Btk. XXXVI. Fejezetében, a vagyon elleni bűncselekmények között helyezték el a 375. §-ának (5) bekezdésében.¹¹

A sértett vagyoni jogainak védelme

A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélést megelőzően a Btk. XXXVI. Fejezetében, a vagyon elleni bűncselekmények között helyezte el a jogalkotó egyrészt a fent hivatkozott 375. §-ban definiált információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást, illetve a lopás 370. § (2) bekezdés be) pontjában meghatározott

⁸ POLT 2021: 305.

⁹ POLT 2021: 318, 321.

¹⁰ MOLNÁR 2014: 731–732.

¹¹ MOLNÁR 2014: 733.

„egy vagy több közokirat, magánokirat vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszköz egyidejű elvételével” történő megvalósítását.

A vagyon elleni bűncselekmények törvény szerinti sorrendjét követve először említsük a lopás 370. § (2) bekezdés be) pontjában meghatározott felminősítő körülményét,¹² amelyet nyilvánvalóan összefoglalt törvényi egységként pönalizáltak. Indoka a lopási cselekménnyel való rendszerinti kapcsolat, hiszen a tolvaj a sértett táskájának, pénztárcájának elvételével legtöbb esetben a sértett iratait és a bankkártyák használatának elterjedésével egy vagy akár több készpénz-helyettesítő fizetési eszközt is elvesz. Az ítélkezési gyakorlatból még a régi Btk. hatálya idején említhető a Kúria Bfv. II. 644/2013. határozata, amely kiemeli, hogy „[a] lopással egyidejűleg közokirat, magánokirat, vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszköz elvétele a lopás minősített esetének a megállapítását eredményező törvényi egység”,¹³ illetve a Kúria Bfv.369/2014/8. számú precedensképes határozata lopás vétsége tárgyában, amely elvi tartalma szerint felmentő rendelkezés okirattal visszaélés vétsége és készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés vétsége miatt, mivel a terhelt a lopási cselekménnyel együtt megszerzett közokiratokat és bankkártyát röviddel a lopás után eldobta, azaz szándéka nem irányult azok tartós birtoklására.¹⁴ A lopás és az okirattal visszaélés, illetőleg a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés összefoglalt bűncselekmény-kénti értelmezéséhez kétség sem férhet, ahogy azt Akác Zoltán is kiemeli, az egy vagy több okirat, illetve készpénz-helyettesítő fizetési eszköz egyidejű elvétele – a halmazat mellőzésével – a lopás szabálysértési körből kiemelő, illetőleg minősítő körülménye.¹⁵ Az „egy vagy több” kitétel tényállásban történő szerepeltetése a rendbeliséget nem befolyásolja, az egy alkalommal egy személytől elvett járulékos elkövetési tárgyak száma közömbös, mivel a rendbeliség a lopás sértettjeinek a számához igazodik.

Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás a Btk. nívója, ahogyan arra már fent utaltam, a benne meghatározott cselekmények a régi Btk. XVII. Fejezetében, részben a 300/C. § szerinti számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény tényállásában, részben pedig a 313/B. § és 313/C. § szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés tényállásában voltak

¹² Amelyet már a régi Btk.-ban is megfogalmaztak a 2012. évi CCXXIII. törvény 36. § (4) bekezdésével (hatályba lépett 2013. február 1-jén).

¹³ BH 2014.9.265: A Kúria Bfv. II. 644/2013. határozata lopás büntette tárgyában.

¹⁴ BH 2015.1.4: A Kúria Bfv.369/2014/8. számú precedensképes határozata lopás vétsége tárgyában.

¹⁵ AKÁCZ 2024.

pőnalizálva. A hatályos szabályozás a jogi tárgyakra tekintettel differenciál, és az így létrehozott kisebb fejezetekbe osztja szét a joganyagot. Erre tekintettel pedig e deliktumok jogtalan haszonszerzési céllal és kár okozásával történő megvalósítására létrehozott esetét a Btk. 375. §-ában, a vagyon elleni bűncselekmények körében helyezte el a jogalkotó azért, mert az információs rendszer felhasználásával elkövetett, kárt okozó magatartások elsősorban vagyoni érdekeket sértő cselekmények, a kárt az információs rendszer jogtalan befolyásolásával okozza az elkövető.¹⁶

Jelen tanulmány csak a 375. § (5) bekezdésbeli elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel elkövetett csalásszerű visszaéléssel foglalkozik, amely a hamis, hamisított vagy jogosulatlanul megszerzett elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználásával vagy az ilyen eszközzel történő fizetés elfogadásával történő károkozást tartalmazza. E bűncselekmény elkövetési tárgya a hamis, hamisított, illetve a jogosulatlanul megszerzett elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz, amelynek fogalmát a Btk. 459. § (1) bekezdés 20. pontja határozza meg, a (6) bekezdés pedig a tényállás alkalmazását kiterjeszti a külföldön kibocsátott elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközökre is. A deliktum a felsorolt elkövetési tárgyak felhasználásával, illetve az ilyen eszközzel történő fizetés elfogadásával valósul meg, eredménye pedig a kár. Felhasználáson az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköznek a rendeltetése szerinti használatát kell érteni. Az ilyen eszközzel történő fizetés elfogadása az elkövetési magatartás szintjén nem mutat különbséget az elfogadó részéről a jogszerű fizetés elfogadásával, annak jogellenessége a bűnösségben jelenik meg, ugyanis csak abban az esetben valósítja meg e magatartás a bűncselekményt, ha az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz elfogadója tud az eszköz hamis, hamisított voltáról vagy jogosulatlan használatáról.¹⁷

HALMAZATI ÉS ELHATÁROLÁSI KÉRDÉSEK

Alapvető kérdésként merült fel a Btk. hatálybalépésétől kezdődően, hogy a korábbi szabályozás szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés különböző, egymást követő – így több cselekménnyel történő – megvalósítása

¹⁶ T/6958. számú törvényjavaslat indokolása. Részletes indokolás a 391. és 392. §§-hoz. Vö. MADAI 2021: 18.

¹⁷ PALLAGI 2021: 235–238.

halmazati értékelésre tarthat-e számot, vagy az anyagi halmazat látszólagossága miatt kiküszöbölik a joggyakorlatban. Erre vonatkozóan már a legelső törvény-magyarázatok során is különböző vélekedéseket fogalmaztak meg a szerzők.

Többek között említhető Szomora Zsolt álláspontja, aki szerint az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás látszólagos anyagi halmazatban áll mind a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításával, mind pedig a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés bűncselekményével, amelyet az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás javára indokolt feloldani.¹⁸

Ezzel szemben Molnár Gábor nem anyagi halmazatként, hanem alaki halmazatként értékeli e két bűncselekmény együttes megvalósulását, érvelése szerint pedig amennyiben az elkövetési magatartással okozati összefüggésben a kár is bekövetkezik, a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés nem, hanem csupán az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (5) bekezdése állapítható meg, mivel a súlyosabb vagyoni elleni bűncselekmény az enyhébb készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélést is magában foglalja (konsumálja).¹⁹ Molnár értékelése igen érdekes kérdést vet fel, tekintettel arra, hogy nem teljesen egyértelmű a vizsgált bűncselekmények esetében, vajon egycselekményű, tehát alaki halmazatként értékelhetők-e, vagy sem, hiszen az elkövető első cselekményével például a bankkártya meghamisítását vagy megszerzését valósítja meg, és csak ezt követően kerülhet abba a helyzetbe, hogy az így meghamisított vagy elvett, megszerzett elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel tranzakciót hajtson végre, például fizetést eszközöljön vele, vagy pénzt vegyen fel. Az ilyen módon történő elkövetés esetében a két cselekményrész között akár több nap is eltelhet, így az elvétel és a sértettnek kárt okozó felhasználás több életbeli cselekménnyel valósul meg.

Idekívánkozik a cselekmény – bűncselekmény fogalmi kérdéseinek tisztázásával kapcsolatban Ambrus István vélekedése, aki szerint:

„egy cselekménnyel valósul meg több bűncselekmény – tehát alaki halmazat létesül –, ha az elkövető valamely törvényi tényállásban írt elkövetési magatartást egyetlen ízben tanúsítja, oly módon azonban, hogy e cselekmény egyidejűleg egy másik tényállásban írt magatartásnak vagy magatartásrésznek is megfelel.”²⁰

¹⁸ SZOMORA 2013: 790; ugyanígy CSÁK 2013: 120–122.

¹⁹ MOLNÁR 2014: 733.

²⁰ AMBRUS 2016: 193.

Nézete szerint az alaki halmazat megállapításának alapját tehát a törvényi tényállásban megfogalmazott elkövetési magatartás határozza meg, amint az megvalósul, a következő mozzanata a cselekménynek már anyagi halmazatként értékelhető.

„Anyagi halmazat esetén tehát az elkövető több olyan – akár azonos, akár különböző – törvényi tényállás keretei közé illeszkedő magatartást tanúsít, amelyeknek közös momentuma/metszete nincsen.”²¹

Esetünkben azonban a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása, illetve az azzal való visszaélés tényállásában foglalt elkövetési magatartások visszaköszönnek az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás 375. § (5) bekezdésében, bár nem magatartásként, hanem az elkövetési tárgy jellemzőjeként, tehát hamis, hamisított vagy jogosulatlanul megszerzett készpénz-helyettesítő fizetési eszközként. Azonban ez a megjelölés nyilvánvalóan feltételezi akár az elkövető, akár más által megvalósított hamisítási vagy megszerzési cselekményt. Kérdés, hogy ha az elkövető maga valósítja meg a megszerzést, majd ezt követően a felhasználást és ezzel a kár okozását, abban az esetben vajon ez nem értékelhető-e csupán egyetlen cselekménynek. Nézetem szerint nem, hiszen – ahogyan Ambrus rámutat – az elkövetési magatartás megfogalmazása adja meg a keretét a cselekmények számának, és az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (5) bekezdésben meghatározott esete csak a felhasználást (illetve a fizetés elfogadását) nevezi meg magatartásként, így a hamisítás, illetve a jogtalan megszerzést követő felhasználás több cselekménykénti értékelése a helyénvaló.

A tárgyalta bűncselekmények közötti anyagi halmazati problémák megoldását illetően én magam leginkább a Kondorosi András által kifejtett nézőponttal tudok még mindig azonosulni, aki a védett jogi tárgyakat helyezi a fókuszba. Álláspontja szerint az, hogy az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás a vagyoni elleni deliktumok között, a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés pedig a pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények fejezetében található, ami rendszertani értelmezéssel a jogtárgyának különbözőségére utal, a valódi halmazat megállapítására ad alapot.²² Érvelését kiegészíti annak a kérdésnek a felvetésével is, amelyet a lopás Btk. 370. § (2) bekezdésének be) pontja szerinti, az egy vagy több közokirat, magánokirat vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszköz egyidejű elvételével történő elkövetését követő

²¹ AMBRUS 2016: 193.

²² KONDOROSI 2014.

elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközre elkövetett információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (5) bekezdésének megvalósítása idézhet elő. Ugyanis ebben az esetben mind az elmélet, mind pedig a joggyakorlat megállapíthatónak találja az anyagi halmazatot. Erre példaként említhető Sinku Pál álláspontja, aki szerint, ha a lopással egyidejűleg elvett készpénz-helyettesítő fizetési eszközt használja fel utóbb a tolvaj, az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás Btk. 375. § (5) bekezdése és a lopás valódi anyagi halmazata állapítható meg.²³ Azonban e két bűncselekmény egyes eseteiben felmerülhet, hogy anyagi halmazatként való értékelésük a kétszeres értékelés tilalmának szabályába ütközik.²⁴

VALÓDI VAGY LÁTSZÓLAGOS ANYAGI HALMAZAT

Az anyagi halmazatok vonatkozásában a gyakorlatban problémát jelenthet, ha olyan bűncselekményeket valósít meg egymást követően, egymással összefüggésben az elkövető, amelyek közül az egyik, általában az elsőként megvalósuló tényállás (például a rablás, a szexuális erőszak, az önbíraskodás) szükségszerűen tartalmazza a második deliktum elkövetési magatartását (leggyakrabban a személyi szabadság megsértését), azonban időben elkülöníthetően kerül sor a két bűncselekmény megvalósítására. Ezekben az esetekben egyrészt fontos annak a felismerése, hogy az elsőként létrehozott bűncselekmény elkövetési magatartása befejeződött-e, vagy sem, illetve a második cselekmény kifejtése mennyiben képezheti részét az első bűncselekmény elkövetési magatartásának. Erre tekintettel mondta ki korábban a Legfelsőbb Bíróság a Bf.III. 829/2000. számú határozatában, hogy az aljas indokból elkövetett személyi szabadság megsértése valósul meg, ha a tettes az általa súlyosan bántalmazott sértetteket a mozgási és helyváltoztatási szabadságuktól azért fosztja meg, hogy a sértettek sérelmére megvalósított bűncselekményének felfedezését késleltesse.²⁵

²³ SINKU 2014: 653.

²⁴ Már ha elfogadjuk azt a megoldást, hogy az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás 375. § (5) bekezdésében foglalt esetkör rendszerinti kapcsolata miatt a 393. § szerinti készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaéléssel látszólagos anyagi halmazatban áll. Ezzel kapcsolatban lásd részletesen: KONDOROSI 2014: 74–75.

²⁵ PALLAGI 2020: 117.

Az anyagi halmazatok kiküszöbölésére a tudományos gondolkodás, illetve a joggyakorlat is rég kimunkált elveket alkalmaz, bár ezek megnevezése, csoportosítása a különböző büntetőjogi iskolák által nem egységes. Ambrus felfogása szerint a látszólagos anyagi halmazat kiküszöbölésére az önálló rész-, eszköz-, utó- és mellékselekmény, illetve a beolvadás elve alkalmazható, ezek közül a tárgyalt esetkörrel kapcsolatban az önálló rész eszközselekmény alkalmazása merül fel. Eszerint ha két bűncselekmény egymással eszköz és cél kapcsolatában áll, akkor kizárólag a célselekmény megállapításának lehet helye. Ambrus ennek három feltételeként jelöli meg: „a) a cselekmények közötti eszköz-cél viszony, b) az ilyen viszonyban lévő cselekmények in abstracto szükségképpen vagy gyakori együttes előfordulása, c) a célselekményt súlyosabb büntetéssel fenyegetse a törvény az eszközselekménynél.”²⁶ A b) pontban írt „gyakori együttes előfordulás” feltétele azonban csak az utóbbi időben kezd meghonosodni, főleg a jogalkalmazásban, korábban a jogtudomány is egyértelműen úgy foglalt állást, hogy csak a cselekmények „szükségképpen együttes előfordulása” esetén alkalmazható ez a kiküszöbölési elv.²⁷

A jogalkalmazás anyagi halmazat-szűkítő gyakorlatát mutatja a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés és az ezt követően megvalósított információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás halmazati értékelésének kizárásával kapcsolatban, hogy a Kúria határozatában kimondta, hogy az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás – egyebek mellett – a jogosulatlanul megszerzett készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználásával valósulhat meg, ezáltal a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés az előbbi bűncselekménynek rendszerinti eszközselekménye. Ennek következtében e két bűncselekmény halmazata látszólagos, csak az előbbi bűncselekmény megállapításának van helye.²⁸

Az ügyben első fokon a Veszprémi Törvényszék járt el, ítéletében bűnösnek mondta ki a vádlottat a Btk. 160. § (1) bekezdésében meghatározott, de a (2) bekezdés f) pontja, részben d) pontja, részben j) pontja szerint minősülő emberölés büntetében, 2 rendbeli, a Btk. 366. § (1) bekezdésének b) pontja szerint minősülő kifosztás büntetében, a Btk. 393. § (1) bekezdés a) pontjában meghatározott, a (2) bekezdés II. fordulata szerint minősülő készpénz-helyettesítő fizetési

²⁶ AMBRUS 2014: 268.

²⁷ Erre lásd például: FÖLDVÁRI 1984: 213; TOKAJI 1993: 170; de ugyanígy a jelenkori jogirodalomból: GELLÉR 2012: 367; BELOVICS 2023: 418.

²⁸ BH 2015.9.244: Kúria Bhar. I. 624/2015. számú határozata.

eszközzel visszaélés büntetében, a Btk. 380. § (1) bekezdése szerint minősülő jármű önkényes elvételének büntetében és a Btk. 373. § (1) bekezdésében meghatározott és a (2) bekezdés b) pont bc) alpontjára figyelemmel a (3) bekezdés b) pontja szerint minősülő csalás büntetében, és ezért őt mint különös visszaesőt halmazati büntetésül életfogytig tartó fegyházbüntetésre és 10 év közügyektől eltiltásra ítélte, emellett 166 300 forint összegű vagyonekobzást rendelt el vele szemben.²⁹ Az ügy alapjául szolgáló tényállás – a jelen tanulmányban érintett része – szerint a terhelt a sértettek megölését követően *átkutatta a házat*, és eltulajdonította az egyik sértett tulajdonát képező készpénzt, mobiltelefonját, fekete műbőr táskáját és a táskában lévő USB típusú beépített rövid csatlakozókábelt, webkamerát és további kábeleket, továbbá elvette a másik sértett mobiltelefonját. Ezenkívül a vádlott az egyik sértett pénztárcájában megtalálta, és jogtalanul megszerezte a sértett lánya nevére kiállított bankkártyát, továbbá a sértett nevére kiállított további két bankkártyát is. A bankkártyák elvételét követően két nappal később a vádlott a megszerzett bankkártyák közül kettő felhasználásával készpénzt vett fel, a harmadikkal pedig ezt megkísérelte, de az utóbbi cselekmény fedezethiány miatt sikertelen volt.

A védelmi fellebbezés alapján eljáró Győri Ítéltábla a 2015. január 28. napján meghozott Bf.93/2014/7. számú ítéletében az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta, a vádlott bűnösségét további 3 rendbeli, a Btk. 375. § (1) bekezdésében meghatározott és az (5) bekezdés szerint minősülő információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás büntetében is megállapította.³⁰ Indokolásában kifejtette többek között, hogy az ítélet meghozatalakor – az emberölési cselekményekre tekintettel – alkalmazott 2012. évi C. törvény (Btk.) szerint külön tényállásban nyert szabályozást a bankkártyának mint készpénz-helyettesítő fizetési eszköznek a megszerzése (XXXVIII. Fejezet; a pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények) és a XXXVI. Fejezetben a vagyon elleni bűncselekmények között az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás törvényi tényállásában a készpénz-helyettesítő fizetési eszköznek a felhasználása, a jogtalan pénzfelvétel.

„A Btk. eltérő részében elhelyezett elkövetési magatartások más-más jogtárgyat sértenek, ebből következően amennyiben a bankkártya elvétele és annak jogtalan felhasználása is megtörténik, a két bűncselekmény valóságos anyagi

²⁹ Veszprémi Törvényszék 2014. augusztus 28. napján kihirdetett 9.B.258/2013/42. számú ítélete.

³⁰ Győri Ítéltábla mint másodfokú bíróság Bf.93/2014/7. szám.

halmazata valósul meg. A bankkártya elvétele a sértett jogát sérti azáltal, hogy a bankszámlájához, illetve az ahhoz tartozó pénzüsszeghez hozzáférjen, míg a bankkártya felhasználása vagyoni jogokat sért.”³¹

Erre tekintettel tehát az ítélőtábla megállapította, hogy a vádlott bankkártyákra elkövetett cselekménye a hatályos szabályok szerint készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés büntette mellett más bűncselekmény törvényi tényállását is kimeríti, ezért további bűncselekményekben is meg kell állapítani a büntetőjogi felelősségét, és ennek megfelelően kell azt minősíteni. Így az ítélőtábla érvelése szerint a vádlott azon cselekménye, hogy a bankkártyák jogosulatlan felhasználásával pénzt vett fel (illetve további sikertelen kísérleteket tett), 3 rendbeli, a Btk. 375. § (1) bekezdésébe ütköző és az (5) bekezdés szerint minősülő információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás büntettének minősül.

Az ügyben végül a Kúria hozott harmadfokú határozatot, amelyben a Győri Ítélőtábla álláspontjával nem értett egyet. Indokolásában kiemelte ugyan, hogy a vádlott a három bankkártya jogosulatlan megszerzésével megvalósította a Btk. 393. § (1) bekezdése szerinti bűncselekmény tényállását, majd ezt követően, időben és térben elkülönülten használta fel a három jogosulatlanul megszerzett bankkártyát. Azonban a Kúria álláspontja szerint a tényállások logikai elemzése helyett kizárólag a Btk. eltérő fejezeteiben történt elhelyezést alapul véve helytelenül vont le jogi következtetést az ítélőtábla. A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés és a Btk. 375. § (5) bekezdése szerinti információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásnak a közvetlen elkövetési tárgya a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz, illetve az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz. Mindkét bűncselekmény közvetett tárgyának a pénzforgalom, a készpénzkímélő fizetési rendszer zavartalan, biztonságos működése jelölhető meg azzal a különbséggel, hogy az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásnál a vagyoni viszonyok is megjelennek közvetett tárgyként, illetve ez utóbbi tényállás már eredményt – kárt – is tartalmaz. Mindezekből következően akkor, ha a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz jogosulatlan megszerzését követően annak felhasználására is sor került, mégpedig jogtalan haszonszerzési céllal, már nem a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés, hanem az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás megállapításának van helye.³²

³¹ Győri Ítélőtábla mint másodfokú bíróság Bf.93/2014/7. számú ítéletének indokolása.

³² BH 2015.9.244: Kúria Bhar. I. 624/2015. számú határozatának indokolása [13]–[18].

A Kúria döntésében nemcsak a két bűncselekmény anyagi halmazatának látszólagosságát mondta ki, hanem arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Btk. 375. § (5) bekezdésében tehát a *jogalkotó* összetett bűncselekményként törvényi egységet hozott létre, amelyben a 393. § (1) bekezdése szerinti magatartás – a jogosulatlan megszerzés – eszközcselekménye az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásnak.³³

Az összetett bűncselekmények esetében is kissé megosztott a jogtudomány álláspontja. Magam Földvári József és Gellér Balázs nézetével tudok azonosulni, amely szerint az összetett bűncselekményt a törvényalkotó a közöttük fennálló, szoros cél-eszköz kapcsolatra tekintettel, az így megváltozott arculatot képviselő és magasabb társadalomra veszélyességet hordozó új bűncselekményként vagy minősített esetként hozza létre.³⁴ Az Ambrus által kifejtett nézet szerint az összetett bűncselekményt a jogalkotó abból a célból alkotta, hogy a halmazati minősítést ezzel kizárja, így a külön-külön is büntetni rendelt magatartásokat a közöttük lévő szerves összefüggésekre tekintettel egy deliktum keretei között kívánja büntetni.³⁵ Alapvető kérdés az informatikai rendszer felhasználásával elkövetett csalás (5) bekezdés szerinti esetében, hogy vajon ezt a bűncselekményt valóban összetett törvényi egységként határozták meg, vagy sem. Amennyiben ugyanaz az elkövetője a készpénz-helyettesítő eszközzel visszaélés szerinti jogtalan elvétételnek, abban az esetben nézetem szerint a 375. § (5) bekezdésében meghatározott bűncselekményt esetleg fel lehet fogni összetett törvényi egységnek, hiszen a megszerzést követően a célcselekményként meghatározott felhasználást az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (1) bekezdésének elkövetése jelenti.

A felhasználás – így az azzal való fizetés vagy bankautomatából való pénzfelvétel – a 375. § (1) bekezdése szerinti adatbevitellel valósul meg, ezt támasztja alá a Kúria Bfv.1511/2023/13. számú precedensképes határozata, amely kimondta, hogy nem sikasztás vétsége, hanem az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás büntette valósul meg, ha az elkövető jogtalan haszonszerzési célzattal a sértett által rábízott „céges” bankkártya felhasználásával a bankkártya-olvasó terminálba a vásárlás, illetve a bankjegykiadó automatába a pénzfelvételi kísérlet során adatot visz be, és ezen informatikai eszközök – adatfeldolgozás

³³ BH 2015.9.24.4: Kúria Bhar. I. 624/2015. számú határozatának indokolása [19].

³⁴ FÖLDVÁRI 1984: 204–205; GELLÉR 2012: 363. Ezzel szemben foglal állást BLASKÓ 2016: 396; AMBRUS 2014: 153–160.

³⁵ AMBRUS 2014: 159.

eredményeként – a beütött összegnek megfelelő pénzügyi tranzakciót teljesítik, illetve az elkövető az erre irányuló folyamatot elindította.³⁶ A felülvizsgálati eljárásban irányadó tényállás lényege a következő volt: a terhelt 2016. szeptember 21. napjától a sértett cég alkalmazásában állt mint gépkocsivezető. A felvétele napján átvette a cég bankkártyáját, amelyet a sértett gépjárművével való közlekedés és szállítás költségeinek fedezésére használhatott fel. A terhelt fuvarozási tevékenységet végzett külföldön. Magyarországra való visszatérése után a terhelt a sértett bankkártyájának felhasználásával, egy áruházban, a sértett bankszámlája terhére 49 990 forint értékben hajtott végre vásárlást, mobiltelefont vett a saját részére, majd ezt követően három alkalommal, összesen 7490 forint összegben vásárlásokat kísérelt meg a bankkártyával, sikertelenül.³⁷ Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (5) bekezdés szerinti tényállása összetett törvényi egységként történő felfogását azonban én magam nem tartom helyénvalónak, tekintettel arra, hogy ez csak abban az esetben lenne megállapítható, ha ugyanaz a személy vagy személyek követnék el a hamisítást vagy a jogosulatlan megszerzést, illetve az így létrejött hamis, hamisított vagy a jogosulatlanul megszerzett elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználását is.

ÖSSZEGZÉS

Kérdésként merül fel továbbra is tehát, hogy elsősorban mi volt a jogalkotó akarata azzal, hogy a tárgyalta bűncselekményeket különböző fejezetekben helyezte el a kódexben? Az is kérdés, hogy így a Btk. különböző fejezeteiben meghatározott, különböző jogi tárgyakat sértő bűncselekmények között létrejövő, nem szükségszerű, de gyakori kapcsolat vajon megalapozza-e az anyagi halmazat kiküszöbölését. Miért szűkíti ma a joggyakorlat az anyagi halmazatok körét, miért küszöböli ki olyan esetben is, amelyet korábban még megállapíthatónak tartott?

Úgy vélem, hogy ezeket a kérdéseket a Kúria egyelőre eldöntötte, és bizonyos mértékig ezzel a jogtudomány is egyetért, azonban a jövőben megvalósuló egyes esetek tartogathatnak még olyan problémákat a jogalkalmazók számára, amelyek akár a törvény módosítását, szövegének pontosítását is szükségessé tehetik.

³⁶ BH 2024.8.177: Kúria Bfv.1511/2023/13.

³⁷ BH 2024.8.177: Kúria Bfv.1511/2023/13. indokolása [50].

IRODALOMJEGYZÉK

- AKÁCS József (2024): XXXVI. fejezet. In KÓNYA István (szerk.): *Magyar büntetőjog I–IV. Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest: Orac.
- AMBRUS István (2014): *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- AMBRUS István (2016): Az alaki és az anyagi bűnhalmazat megkülönböztetésének konzekvenciái. *JURA*, 22(2), 193–201.
- BELOVICS Ervin (2023): *Büntetőjog I. Általános rész*. Budapest: Orac.
- BLASKÓ Béla (2016): *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Budapest–Debrecen: Rejtjel.
- CSÁK Zsolt (2013): A vagyoni elleni bűncselekmények. In POLT Péter (főszerk.): *Új Btk. kommentár*. 7. kötet. Budapest: Nemzeti Közszerkeleti és Tankönyv Kiadó, 49–170.
- FÖLDVÁRI József (1984): *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- GELLÉR Balázs (2012): Bűncselekményi egység és többség. In BELOVICS Ervin et al.: *Büntetőjog I. Általános rész*. Budapest: HVG–Orac, 358–368.
- KONDOROSI András (2014): Az információrendszer felhasználásával elkövetett csalás. *Infokommunikáció és Jog*, 11(2), 73–75.
- MADAI Sándor (2021): *Új és régi értelmezési kérdések a vagyoni elleni bűncselekmények köréből*. Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- MOLNÁR Gábor (2005): XVII. Fejezet. A gazdasági bűncselekmények. In BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: *Büntetőjog. Különös rész*. Budapest: HVG–Orac, 423–646.
- MOLNÁR Gábor (2014): XXXVIII. Fejezet. A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In BUSCH Béla (szerk.): *Büntetőjog II. Különös rész*. Budapest: HVG–Orac, 714–734.
- PALLAGI Anikó (2020): A bűncselekmények minősítésének alapkérdései a joggyakorlatban, különös tekintettel a halmazatokra. In BLASKÓ Béla (szerk.): *Büntetőjog a gyakorlatban*. Budapest: Ludovika, 81–128.
- PALLAGI Anikó (2021): XXXVI. Fejezet. A vagyoni elleni bűncselekmények. In PALLAGI Anikó (szerk.): *Büntetőjog. Különös rész II*. Budapest–Debrecen: Rejtjel, 181–258.
- POLT Péter (2021): XXXVIII. Fejezet. A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In PALLAGI Anikó (szerk.): *Büntetőjog. Különös rész II*. Budapest–Debrecen: Rejtjel, 305–326.
- SINKU Pál (2014): XXXVI. Fejezet. A vagyoni elleni bűncselekmények. In BUSCH Béla (szerk.): *Büntetőjog II. Különös rész*. Budapest: HVG–Orac, 641–696.
- SZOMORA Zsolt (2013): A vagyoni elleni bűncselekmények. In KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Budapest: CompLex, 766–806.
- TOKAJI Géza (1993): Az egység és a többség tana. In NAGY Ferenc (szerk.): *A magyar büntetőjog általános része*. Szeged: József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 159–170.

Pallo József

A BESZÁMÍTÁSI KÉPESSÉG ÉS AZ IGAZSÁGÜGYI ELMEORVOS-SZAKÉRTŐI FELADATOK TALÁLKOZÁSA

Rövid tanulmányommal baráti szeretettel és tisztelettel köszöntöm 70. születésnapján Polt Péter professzor urat, a mai magyar büntetőjog kiemelkedő alakját, aki munkásságával az elmúlt évtizedekben a dogmatika és a praxis tekintetében egyaránt értékkeremtő módon járult hozzá a honi büntetőjog valamennyi területének magas színvonalú műveléséhez. Az általa képviselt büntetőjogi felfogás és interpretáció olyan értékállóan tudományos kereteket ad tevékenységének, amelyek valódi eszményképpé emelik Professzor Úr személyét nemcsak a ma, hanem a jövő büntetőjogászai számára is.

A KORLÁTOZOTT BESZÁMÍTÁSI KÉPESSÉGRŐL

A korlátozott beszámíthatóság eszméje viszonylagosan modern intézménynek tekinthető a büntetőjog fejlődésében. A differenciálás szükségességét az ismeretek bővülése és finomodása, elmélyülése hozta magával. Kezdetben mindenkit felelősségre vontak, aki bűncselekményt követett el, még az elmebetegeket is; később egyetlen elmebeteget sem vontak felelősségre bűncselekmény elkövetéséért, ha a betegség nyilvánvaló volt; majd csak azokat az elmebeteg bűnelkövetőket nem vonták felelősségre, akik a törvényben meghatározott képességeknek nem voltak birtokában, tehát minden kétséget kizáróan hiányzott felismerési és akarati képességük.¹

A fejlődés e periódusában merült fel az igény arra vonatkozóan, hogy az e képességeknek csak bizonyos fokig birtokában lévő kóros elmeállapotú

¹ FEHÉR 1993: 82.

személyekkel szemben a büntetőjog valamiféle egyezségi megoldást találjon. Ennek a dinamikus szemléletváltásnak köszönhetően született meg a csökkent vagy korlátozott beszámíthatóság intézménye, amely keletkezése óta állandó vita forrásául szolgál.

A tárgykörben már a 19. század fordulójától élénk szellemi vita bontakozott ki, amelynek megindítója Edvi Illés Károly (1842–1919) volt, aki több tanulmányában is kifejtette, hogy korlátolt büntethetőségről minden további nélkül beszélhetünk, azonban korlátolt beszámíthatóság nem létezik. Szerinte a beszámítás általános szempontból nem más, mint a tettes felelőssé tétele az elkövetett cselekményért, vagyis bírói megállapítása annak, hogy a büntett elkövetője emiatt megbüntethető.² Elméletében tehát egyenlőségjelet tett a beszámítás és a büntethetőség közé. Hasonló meggyőződéssel írt Csemegi Károly (1826–1899), aki azt hangoztatta, hogy elismerhető a bűnösség csekélyebb foka az enyhébb bűnösség miatt.³ Álláspontjuk logikai hibája véleményem szerint abban mutatkozik meg, hogy ha a beszámíthatóság egyenlő a büntethetőséggel, a korlátozott büntethetőség létjogosultságát pedig elismerik, akkor ebből éppen az következik, amit tagadnak: tehát hogy van korlátozott beszámíthatóság.

A magyar elmeorvosok harmadik országos értekezletére 1904-ben került sor, ahol Balogh Jenő (1864–1953) kifejtette, hogy az élet megerősíti az elmeorvosok tapasztalatát, miszerint a bíróság elé számos olyan bűnelkövető kerül, akinek elmetehetsége a teljes szellemi épség és az elmebetegség között van. Szerinte az ilyen elkövetők nem valók sem fogházba, sem pedig elmeógyógyintézetbe. Az ilyen elkövetők számára speciális gyógyintézetek és orvosi kezelés biztosítására mutatkozik igény.⁴ Ebben az álláspontban a legfontosabb elem az, hogy a hangsúlyt nem a büntetés enyhítésére, hanem a minőségileg más bánásmódra és a védtelen sértettek hathatósabb védelmére helyezi.

Moravcsik Emil (1858–1924) szerint a csökkent beszámíthatóság tisztán jogi fogalom, kialakulását rendellenes szellemi állapotok okozzák, aminek következtében az elmeorvosnak is van e kérdésben illetékessége. Az orvos nem a korlátolt vagy csökkent beszámíthatóságot kutatja, hanem az ezt tételező szomatikus állapotot. Az elkövetők elhelyezésével kapcsolatosan Moravcsik is kifejtette, hogy külön intézetek létrehozása szükséges, mert a börtön ártalmas izgalmakat válthat ki belőlük, a modern, enyhe szellemenben vezetett elmeógyógyintézet pedig

² ILLÉS 1893: 8.

³ EDVI ILLÉS – GYOMAI 1904: 26–29.

⁴ FEHÉR 1993: 87.

nem elég szigorú.⁵ Elméleti megállapításait széles körű gyakorlati felmérésekre alapozta, amelyeket munkatársával, Németh Ödönnel végzett. Vizsgálatai készítették elő az igazságügy-miniszter döntését, amely alapján 1894-ben a gyűjtőfogház mellett ideiglenesen, majd 1896-ban állandó jelleggel, az igényeknek megfelelően felállították a Letartóztatottak és Elítéltek Országos Megfigyelő és Elmegyógyintézetét, amelynek igazgatói székébe Moravcsik került.⁶

A gyógyulás előmozdítása, illetve hatékonyabbá tétele érdekében Fischer Ignác vetette fel, hogy pszichiátereiből és jogászokból álló vegyes bizottság döntsön az intézetből történő ideiglenes, illetve végleges eltávozásról, amennyiben a páciens már bizonyította erre való érettségét.⁷

Érdekes vélemény fogalmazódott meg Lukács Hugónál (1875–1947), aki azt mondta, hogy a Btk.-nak két nagy hibája van, egyrésztől hogy bűnösség helyett beszámíthatóságról beszél, másrésztől hogy világosan kimondja: az elmebetegség önmagában nem zárja ki a beszámítást. A törvény ezzel azt fejezi ki, hogy vannak olyan elmebetegségek, amelyek mellett a beteg akaratának szabad elhatározási képességével bírhat.⁸ Lukács ezekre az esetekre vonatkoztatta és alkalmazta volna a korlátolt beszámítás intézményét. Fontos azonban, hogy nem az akarat, hanem a cselekvés kóros voltát állította középpontba, amely alapján kijelentette, hogy az elmebeteg sohasem büntethető, mert normális reakció nála soha nem következik be. Rendszerében a korlátolt beszámíthatóság helyett a korlátolt büntethetőség terminológiát tartotta indokoltnak használni.

Olyan elméletek is felbukkantak, amelyek lényege úgy ragadható meg, hogy a beszámíthatóság fogalma indukálja a csökkent beszámíthatóság fogalmát, mert a szervi folyamatok helyesebb felismerése magával hozza azt a meggyőződést, hogy a beszámíthatóság és a teljes beszámíthatatlanság között relatíve laza a határvonal. Salgó Jakab (1849–1918) kifejtette,⁹ hogy ennek megfelelően a csökkent beszámíthatóság fogalma nem képezi orvosi vizsgálat tárgyát, azonban a csökkent beszámíthatóságot eredményező okok felderítése feltétlenül medikális szakkérdés. Weisz Ödön, a korszak sikeres ügyvédje ugyanakkor arra mutatott rá, hogy mind a detencionális intézet felállítása, mind a gondnokság alá helyezés járhatatlan utat jelent a jog számára. Szerinte beszámíthatatlanság

⁵ MORAVCSIK–SÓLYOM 1901: 66.

⁶ LŐRINCZ 2009: 16.

⁷ FEHÉR 1993: 88.

⁸ LUKÁCS 1901: 17.

⁹ SALGÓ 1890: 105.

esetén elmeegógyintézeti kezelésre van szükség, míg korlátozott beszámíthatóságnál valamilyen csökkentett mértékű büntetés alkalmazása a célravezető.¹⁰

Kifejezetten előremutató álláspontra helyezkedett Zsitvay Leó (1841–1915), amikor kiemelte, hogy az ilyen elmeállapotban lévő elkövetők fogva tartása vagy elszigetelése indokolatlan, visszaélésre okot adó, a középkorba visszamutató intézmény.¹¹

A legfrappánsabb és legjobban védhető érvelést Friedmann Ernő (1883–1944) adta, amikor úgy fogalmazott, hogy a korlátolt beszámíthatóság általában jogtechnikai fogalom, ismérveit a jogtudomány állapítja meg, a pszichiátria csak az előfeltételeit rögzíti. Álláspontja szerint a korlátozott beszámíthatóság fogalmát megfelelő módon meg kell alkotni, mert kategorikus különbségek vannak úgy a teljes beszámíthatósággal, mint a teljes beszámíthatatlansággal szemben.¹² Friedmann okfejtését úgy lehetne kiegészíteni, hogy ezekben az esetekben kisebb büntetést kell alkalmaznunk az elkövetőkkel szemben, tehát implicita a büntető törvénybe kell beemelni ennek lehetőségét.

Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódóan Babarczi-Schwartzter Ottó (1853–1913) azon véleményének adott hangot, hogy a korlátozott beszámítási képességgel rendelkező személlyel szemben csak akkor kell személyi szabadság korlátozásával járó intézkedést alkalmazni, ha szabadlábbon hagyása esetén attól lehetne alaposan tartani, hogy a törvényben büntettnek minősített büntetendő cselekményt fog elkövetni, kivéve a kizárólag vagyon elleni bűncselekményeket. Értelemszerűen a végrehajtásra kijelölt intézetnek már nem büntető, hanem gyógyító vagy ápoló jelleget kell mutatnia.

Napjainkban nem minden ország büntetőjoga hasznosítja a korlátozott beszámítási képesség eszméjét.¹³ Ha néhány ország büntető törvénykönyve kifejezetten nem is szabályozza a korlátozott beszámíthatóságot (például a dán, a holland, a norvég), azt mindenesetre Európa-szerte elismerik, hogy léteznek a büntetőjogi felelősséget enyhítő, de azt teljesen ki nem záró elmeállapotok. A legtöbb országban a biztonsági és kezelő intézkedések ilyenkor is alkalmazhatók. Például Franciaországban az egészségügyi hatóság dönt arról, hogy – a büntető igazságszolgáltatástól és a büntetéstől függetlenül – alkalmaz-e gyógyító intézkedést a korlátozottan beszámítható személlyel szemben.¹⁴

¹⁰ FEHÉR 1993: 89.

¹¹ ZSITVAY 1910: 50.

¹² FEHÉR 1993: 89.

¹³ WACQUANT 1999: 102.

¹⁴ *Studies on Criminal Responsibility and Psychiatric Treatment of Mentally Ill Offenders* 1986: 27–44.

A hatályos magyar szabályozás szerint bűncselekmény elkövetése esetén a korlátozott beszámítási képességű személy az adott bűncselekmény alanyává válik, büntetőjogi bűnössége szándékosság vagy gondatlanság formájában megállapítást nyerhet. Ilyenkor a büntetést korlátlanul enyhíteni lehet, elvileg azonban a büntetés a rendes büntetési keretek között is kiszabható. A korlátozottság enyhe, közepes vagy súlyos fokú lehet, ennek eldöntéséhez a bíró szakértő közreműködését veszi igénybe.

Általános szinten megfogalmazva: a beszámíthatóság és a korlátozott beszámíthatóság közötti megkülönböztetésnek két lehetséges ismérve van. Az egyik a minőségi jellegű elhatárolás, amely az elméleti rendellenesség fajtája szerint tesz különbséget a beszámíthatóság hiánya és korlátozottsága között. A másik az elméleti rendellenesség foka, mélysége, tehát mennyiségi jellemző alapján próbálja meg elhatárolni a beszámíthatatlant és a korlátozottan beszámíthatót.

E helyütt tartom helyénvalónak, hogy röviden szóljak a beszámíthatatlanság alapkérdéseiről is. Talán a legáltalánosabb megközelítés szerint úgy fogalmazhatjuk meg a beszámíthatatlan állapotot, hogy olyan élethelyzetről van szó, amelyben valaki nem ura cselekvésének, illetve elhatározásainak. A büntetőjog tulajdonképpen olyan személyt tekint beszámíthatónak, aki képes cselekménye következményeinek felismerésére, és objektíve, valamint szubjektíve alkalmas az e felismerésnek megfelelő magatartás tanúsítására. Látható tehát, hogy a beszámítási képesség lényeges eleme az elhatározás és a cselekvés, vagy másképpen fogalmazva a felismerési és az akarati képesség. Ennek megfelelően a beszámíthatóságot tulajdonképpen törvényi vélelemként kezeljük, azaz akkor kell vizsgálni, ha megalapozott kétség merül fel meglétével kapcsolatban. Természetesen ez alól kivételt képeznek a gyermekkorúak, tehát azon személyek, akik nem töltötték be a 14. életévüket. Minden olyan esetben, amikor aggály merül fel az elkövető beszámítási képességével kapcsolatban, az elmeállapot vizsgálata nem mellőzhető. A kóros elmeállapotúak megbüntetésétől bizonyos esetekben azért kell eltekinteni, mert a beszámítási képesség hiánya miatt személyiségük nem felel meg a társadalmi elvárásoknak megfelelő alkalmazkodáshoz, másrészt a büntetés nem a legalkalmasabb eszköz, sőt bizonyos esetekben alkalmatlannak tűnik.

Feltétlenül utalni kell arra a körülményre is, hogy a beszámíthatatlanságot legalább két dimenzióban kell értelmezni, tágabb megközelítésben ugyanis a bűncselekmény alanyává válást zárja ki (gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer, fenyegetés), szűkebb értelemben viszont kizárólagosan az értelmi és akarati képesség hiányát jelenti.

Ebben a körben meg kell jegyezni azt is, hogy a Btk., valamint a vonatkozó bírósági gyakorlat arra mutat, hogy az erős felindulás – mint a felismerési és az akarati képességet befolyásoló elem – nem tekinthető a beszámítási képességet korlátozó tényezőnek. Ez persze nem jelenti azt, hogy a jogalkotó a méltányolható okból származó erős felindulást ne értékelné. Erre szemléletes példa, hogy az emberölés büntetténél az erős felindulás alapozza meg a vonatkozó privilegizált tényállás alkalmazását, ugyanakkor a súlyos testi sértés elkövetésekor ez a körülmény csupán a büntetéskiszabás keretén belül értékelhető enyhítő körülményként jelenik meg. Leszögezhető tehát, hogy az erős felindulás okozta tudatállapot nem kóros, hanem csak atipikus, ezért fennállása esetén nem indokolt a beszámítási képesség korlátozottságáról beszélni. A tanulság mindenképpen az, hogy ezzel óvatosan kell bánni, különösen annak fényében, hogy létezik olyan álláspont is, amely a korlátozott beszámíthatóságnak a szűk és elsősorban pszichiátriai értelmezésére vonatkozik.

Önmagában az a tény, hogy valaki kóros elmeállapotban szenved, még nem zárja ki a bűncselekmény alanyává válásának lehetőségét és ennek megfelelően a büntethetőségét. Ennek feltétele az, hogy az elme működésének kóros állapota olyan fokú és természetű legyen, amely az elkövetőt képtelenné teszi arra, hogy az elkövetés pillanatában cselekménye következményeit felismerje, és e felismerésnek megfelelően cselekedjék.

Az eddig elmondottakból kitűnik, hogy a beszámíthatatlanság definiálása kapcsán különbséget tehetünk orvosi és jogi szempontok szerint. Ha az elkövető tartós elmebetegségben, időleges elmezavarban vagy más beteg állapotban szenved, úgy az orvosi szempontok dominanciája figyelhető meg. Amennyiben az elkövető a cselekedeteiről nem tud önmagának számot adni (értelmi mozzanat) vagy cselekedeteit irányítani (akarati mozzanat), akkor a jogi megközelítés erősödik fel. Az itt vázolt differenciálással a magyar szakirodalomban is találkozhatunk, elsősorban Kádár Miklós és Kálmán György munkásságában.¹⁵

A beszámítási képesség hiánya természetesen nem zárja ki azt, hogy az elkövető magatartása társadalomra veszélyes és jogellenes, tehát tényállásszerű legyen. A legnagyobb kérdés ekkor az, hogy a felróhatóság, illetve a bűnösen cselekvés megítélése hogyan alakulhat. A vonatkozó szakirodalomban ellentétes álláspontok körvonalazódnak. Losonczi István szerint pszichológiai és pszichiátriai ismereteink vitathatatlaná teszik, hogy a beszámíthatatlan elme-

¹⁵ KÁDÁR–KÁLMÁN 1966: 232.

betegék jelentős része képes mind szándékos, mind pedig a gondatlan magatartás tanúsítására, azaz megvalósíthatja a bűnös cselekvést.¹⁶ Ezzel ellentétben Viski László (1929–1977) arra mutat rá, hogy a szándékos bűnösség alapját a cselekmény társadalomra veszélyességének a felismerésében látjuk, ezért nyilvánvaló, hogy akinél hiányzik a képesség ennek felismerésére, az azt fel sem ismerheti, azaz: aki nem beszámítható, büntetőjogilag szándékosan sem cselekedhet.¹⁷

A BESZÁMÍTHATÓSÁGRÓL

A beszámíthatóság fogalmának meghatározása, rendszertani helyének kijelölése jelentős kérdése a büntetőjognak, érdemét tekintve pedig függvénye a bűncselekmény-fogalom felépítése helyességének, a tartalmi elemek megfelelő differenciáltságának, hiszen a bűncselekmény tudományos meghatározása olyan – több elemből képzett – fogalomrendszer, amelynek alkotóelemei további alrendszerekre tagolódnak, és bármely elem hiánya a bűncselekmény hiányát eredményezi.

Azoknál a szerzőknél, akik a bűnösséget a felróhatóság lényegének tekintik, a beszámíthatóság a felróhatóság egyik részelemét képezi. Mind Viski László, mind pedig Tokaji Géza ez utóbbi álláspontot vallja magáénak a beszámíthatóság rendszertani helyét illetően, ám a bűncselekmény fogalma vonatkozásában egymástól lényegesen eltérő véleményen vannak. Viski a bűncselekmény fogalmi elemeinek a társadalomra veszélyességet, a tényállásszerűséget és a felróhatóságot (utóbbinak előfeltétele a törvényben meghatározott életkor betöltése, elemei pedig a beszámíthatóság, a szándékosság és a gondatlanság, valamint az elvárhatóság) tartja.¹⁸ A bűnösség kifejezést több – egymástól eltérő – jelentéstartalma miatt didaktikai okokból nem használja még a szándékosság és gondatlanság gyűjtőfogalmaként sem. Tokaji szerint bűncselekmény az olyan cselekmény, amely társadalomra veszélyes, bűnös (felróható), és amelyet a törvény diszpozíciószerűvé nyilvánítva büntetéssel fenyeget.¹⁹

A társadalomra veszélyes cselekmény teljes fogalmát úgy kapjuk meg, ha a társadalomra veszélyességet kizáró okokra is tekintettel vagyunk. Eszerint társadalomra

¹⁶ LOSONCZY 1967: 235.

¹⁷ VISKI 1959: 73.

¹⁸ VISKI 1959: 79.

¹⁹ TOKAJI 1984: 109.

veszélyes az olyan jogsértő vagy veszélyeztető cselekmény, amely megfelelő társadalmi előnnyel nincs vagy kellőképpen nincs kiegyenlítve. Az elkövető úgynevezett társadalomra veszélyességének (személyiségének) a bűncselekmény-fogalom körébe vonását napjainkra a magyar büntetőjog-tudomány szinte minden képviselője elutasította. A bűnösség Tokaji szerint felróható pszichés viszony az elkövető és társadalomra veszélyes cselekménye között, amelynek elemei: a megfelelő életkor, a beszámítási képesség, a szándékosság, illetve gondatlanság, valamint a jogszerű magatartás elvárhatósága.²⁰ A bűnösségi elemeket korábbi munkáiban összefoglaló néven felróhatóságnak nevezte.

Földvári József ugyanakkor az elvárhatóságot kizáró okokat érdemileg a bűnösséggel hozza összefüggésbe. A beszámítási képességet, amely szerinte a megfelelő életkort is magában foglalja, bűnösségi előfeltételnek tekintve a tényállási elemek körében tárgyalja.²¹ Békés Imre elmélete szerint a beszámítási képesség rendszertanilag a bűnösségnek (a felróhatóságnak) a szándékossággal egyenrangú eleme, annak ellenére, hogy a beszámítási képesség hiánya kizárja a bűnösséget. Ennek indoka az, hogy akinek hiányzik a képessége a cselekmény társadalomra veszélyességének, illetve egyáltalán a cselekmény következményeinek a felismerésére, az büntetőjogi értelemben szándékosan nem cselekedhetik, tekintve, hogy a szándékos bűnösség alapja a cselekmény következményeinek a felismerése.²² Ennek analógiájára a törvényben meghatározott életkort is tekinthetnénk a beszámítási képesség előfeltételének, mivel csak meghatározott életkorú elkövető lehet a bűncselekmény alanya, aki pedig nem éri el ezt az életkort, annak a társadalomra veszélyes tényállásszerű cselekményt sem számíthatjuk be, tekintve, hogy hatályos jogunk nem ismeri az ítélőképesség intézményét. Az életkort egyes gyakorlati büntetőjogászok azon az alapon tekintik általános felróhatósági előfeltételnek, hogy nem az elkövetett cselekményhez viszonyuló felróhatósági elem. Igaz ugyan, hogy az alannyá válás az életkort illetően ugyanazon mérce szerint történik, de az mindig a bűncselekmény elkövetési időpontjához kapcsolódik.

A beszámíthatóság megállapításához – minden bűncselekmény esetében – azt kell vizsgálat tárgyává tenni, hogy az elkövetőt a törvényben írt okok képtelenné tették-e cselekménye következményeinek felismerésére vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék. A beszámítási képességet mégsem

²⁰ TOKAJI 1984: 111.

²¹ FÖLDVÁRI 1970: 164–166.

²² BÉKÉS et al. 1980: 170.

tekintjük általános felróhatósági előfeltételnek. Több bűncselekmény elkövetése esetén mindegyik bűncselekménynél külön-külön kell vizsgálni az elkövető elkövetéskori életkorát. Ha az a törvényben megállapítottnál alacsonyabb, akkor természetesen a cselekmény neki be sem számítható, a cselekmény felróhatósága hiányzik, azonban nem jelenti mindez önműködően, hogy az életkor a felróhatóság előfeltétele. A felróhatóság ugyanis általánosabb gyűjtőfogalom, amely a konkrét felől közelíthető meg, és az életkor a beszámíthatósággal van szorosabb kapcsolatban. Ebből viszont számomra az következik, hogy az életkor is a felróhatóság keretei közé tartozik, és nem előfeltétele annak.

A fentiekre is tekintettel álláspontom az, hogy a bűncselekmény fogalmi eleme a társadalomra veszélyesség, a bűnösség és a büntetendőség, illetve a jogellenesség. A beszámítási képesség a bűnösség elengedhetetlen előfeltétele, de a bűncselekmény-fogalomnak nem feltétlenül önálló ismérve.

AZ IGAZSÁGÜGYI ELMEORVOS-SZAKÉRTŐ SZEREPÉRŐL

A hatályos Btk. nem nevesíti a kóros elmeállapotot megalapozó elmebeli rendellenességeket, csupán büntethetőséget kizáró okként szabályozza azt, ha a kóros elmeállapot képtelenné teszi az elkövetőt arra, hogy felismerje a cselekményének következményeit, illetve hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék. Gyakorlatilag arra reagál, hogy az elkövetőnek megvan a lehetősége arra, hogy válasszon abban a tekintetben, hogy elköveti-e a bűncselekményt, vagy sem, és ezt a helyzetet értelmezi a bűnösség keretei között. A Btk. egyértelműen rögzíti, hogy a cselekmény tényállásszerű és társadalomra veszélyes, azonban a kóros elmeállapotú személy bűnössége hiányzik. Ennek megfelelően a törvény a „büntetendő cselekmény” kifejezést használja. Ha a kóros elmeállapot nem zárta ki teljesen, csupán korlátozta az elkövetőnek azt a képességét, hogy felismerje a cselekményének következményeit, illetve hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék, akkor az elkövetőnek nem lehet büntetlenséget biztosítani. A korlátozottan beszámítható elkövető beszámítható, és a bűnösen elkövetett büntetendő cselekménye bűncselekmény. A cselekményét azonban ilyen esetben is enyhébben kell elbírálni, ezt teszi lehetővé a Btk. 17. § (2) bekezdése, amely ilyen esetekben lehetőséget ad a bíróságnak a büntetés korlátlan enyhítésére.

Álláspontom szerint a hatályos Btk. egyik nagy előrelépése volt, hogy egyértelműen új szemléletmódot követve megteremtette annak lehetőségét, hogy

hangsúlyosabbá váljon az igazságügyi elmeorvos-szakértők szerepe. Ennek jelentőségét egy egyszerű kérdéssel meg lehet világítani. Tehát a kérdés: az ítélkező bíró van-e olyan tudás birtokában, amely alkalmassá teszi arra, hogy egy elmeorvosi szakkérdésben önállóan döntést hozzon? A válasz nyilvánvalóan nem, ezért az igazságügyi orvostant, azon belül is az igazságügyi elmeorvos-szakértőt kell segítségül hívnia a beszámíthatóság megítélésének minden szempontból kényes kérdéseiben. A legfőbb kérdés, amelyre a szakértő a választ megadja, az, hogy az elkövető a cselekmény elkövetésekor milyen értelmi, pszichés állapotban volt, azaz végső soron miért választotta az egyébként büntetendő magatartás tanúsítását. A szakvélemény jelentősége óriási, hiszen ez alapján dől el a büntetőjogi felelősségre vonás kérdése, miszerint bűnös, vagy bűnössége kizárt, azaz az elkövetéskori szellemi állapot milyen mértékben befolyásolta az elkövető szabad akaratát, és ez elérte-e a büntetőjogi értékelhetőség (büntetethetőségi akadály) szintjét.

Ugyanakkor felelős helyzetről beszélünk, mert a szakértő döntése a beszámítási képesség (elmeállapot) kérdésében autonóm, de kisegítő jellegű, és végső soron nem köti a bírót. Amit viszont a bírónak el kell fogadnia, az a tény, hogy az elkövető elmebetegségben szenved.²³ Az e munka nehézségét és összetettségét befolyásoló tényezőket hosszasan lehetne sorolni, de mind közül talán a legfontosabb, hogy a szakértő csak jóval később kerül kapcsolatba az elkövetővel, és jelentős időmúlást követően kell állást foglalnia az elkövetéskori tudatállapotról.²⁴ Mindezt tovább tudja bonyolítani, ha a vizsgálat idején éppen tünetmentes időszakban van a vizsgált személy. Ugyancsak aggályos az a terminológiai kavalkád, amely alapján a szakértőnek kell a jog számára értelmezhető tartalommal megtöltenie bizonyos kategóriákat, amelyek nem objektív és mérhető elemei a büntetőjognak. Erre talán a legjobb példa a korlátozott beszámítási képesség tekintetében az enyhe, közepes, súlyos fokozatok megfelelő jogi tartalommal való megtöltése, amely *ipse dixit* a szakértő feladata.

Mindez számomra azt közvetíti, hogy a büntetőjog és az igazságügyi orvostan kapcsolata a jövőben egyre szorosabbá válik, és az egymásra hatás új dimenziói nyílnak meg. Összegezve tehát a jogalkotó helyesen döntött, amikor a hatályos

²³ Ugyanakkor más szakértői tevékenységek tekintetében ez nem érvényesül. Például ha egy nyom-szakértő azt mondja egy keréknymorról, hogy az adott gépjárműhöz tartozik, ezt a bírónak el kell fogadnia.

²⁴ Ugyancsak problémás az a terminológiai kavalkád, amely alapján a szakértőnek kell a jog számára értelmezhető tartalommal megtöltenie bizonyos kategóriákat.

szabályozásban az igazságügyi pszichiátria kutatási eredményeit elfogadva nagyobb teret engedett a kóros elmeállapotú kórképek szakértői vizsgálati eredmények büntetőjogba való bevonásának.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÉKÉS András et al. (1980): *Magyar büntetőjog. Általános Rész.* Budapest: BM Könyvkiadó.
- EDVI ILLÉS Károly – GYOMAI Zsigmond szerk. (1904): *Csemegi Károly művei.* I. kötet. Budapest: Franklin-Társulat.
- FEHÉR Lenke (1993): *Elmebetegség – büntetőjog – beszámíthatóság.* Budapest: KJK – MTA Állam- és Jogtudományi Intézet.
- FÖLDVÁRI József (1970): *A büntetés tana.* Budapest: KJK.
- ILLÉS Károly (1893): A kétes elmeállapotok orvosi és bírói megítélése. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 10(2), 18–34.
- KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György (1966): *A büntetőjog általános tanai.* Budapest: KJK.
- LOSONCZY István (1967): A korlátozott beszámítási képesség néhány kérdése a törvény és a gyakorlat szempontjából. In PAP Tibor (szerk.): *Jubileumi tanulmányok.* Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 233–268.
- LŐRINCZ József (2009): *Büntetőpolitika és börtönügy.* Budapest: Rejtjel.
- LUKÁCS Hugó (1901): Kétes elmeállapotok a törvényszék előtt. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 10(1), 1–17.
- MORAVCSIK Ernő Emil – SÓLYOM Andor (1901): *Az orvos működési köre az igazságügyi közszolgálatban.* Budapest: Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat.
- SALGÓ Jakab (1890): *Az elmekórtan tankönyve.* Budapest: Franklin-Társulat.
- Studies on Criminal Responsibility and Psychiatric Treatment of Mentally Ill Offenders* (1986). Strasbourg: Council of Europe European Committee on Crime Problems.
- TOKAJI Géza (1984): *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban.* Budapest: KJK.
- VISKI László (1959): *Szándékosság és társadalomra veszélyesség.* Budapest: KJK.
- WACQUANT, Larry (1999): *Les prisons de la misère.* Paris: Raisons d'Agir.
- ZSITVAY Leó (1910): Az elmekórtan és a büntetőjog alapkérdései. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 9(2).

Patyi András

HITVALLÁS ÉS ALAPTÖRVÉNY
ISMÉTELT GONDOLATOK A NEMZETI HITVALLÁS
ÉRTÉKRENDELKEZÉSEIRŐL

I.

1. Magyarország Alaptörvényének minden bizonnyal különös és különleges alkotórésze annak meglehetősen terjedelmes preambuluma, a Nemzeti hitvallás.¹ Több szempontból olyannyira különleges, sőt rendhagyó is, hogy egy jelentős szerzőgárda méltónak és arra érdemesnek tartotta, hogy külön kötetben értékelje annak egyes sorait. Egy sajátos alkotmányrész-kommentár született így, egy olyan könyv, amelyben a magyar Alaptörvény Nemzeti hitvallásának egyes mondatait magyarázó, értelmező *tanulmányok* találhatók, olyan írások, amelyek az értelmezés, a magyarázat elősegítése céljából a Nemzeti hitvallást szinte mondatról mondatra egy *háttér elé állítják*, elvi, elméleti vagy éppen történeti háttér elé.² Ez természetesen nem volt egyszerű feladat, nemcsak azért, mert a Hitvallást mint az Alaptörvény bevezető részét³ elsősorban az Alkotmánybíróságnak szabad és kell értelmeznie, hanem azért is, mert az, amint azt Takács Albert a kötetben szereplő tanulmánya⁴ elején megállapítja:

„[N]em egyszerűen az Alaptörvény preambuluma, hanem a *rendszerváltás alapdokumentuma*, a politikai közösség identitásának megfogalmazása és nyilvánítása. Része az Alaptörvénynek, de tartalmi és stílári tekintetben el is különül tőle. Olyan alapértékek foglalata, amelyek elismerésében a közösségnek egyetértésre kell jutni.”

¹ Ez a rövid írás a *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról* című kötet szerkesztői bevezetésének alapján, annak továbbgondolásával készült.

² PATYI 2019.

³ 43/2012. (XII. 20.) AB határozat, Pokol Béla alkotmánybíró különvéleménye.

⁴ TAKÁCS 2019.

A kommentár megjelenése után néhány év elteltével érdemesnek tartottam a kérdés ismételt, egyúttal az újabb alkotmánybírószági gyakorlatot is megemlítő áttekintését.

2. A Hitvallás tehát sokkal *több, mint preambulum*, amelyben a formális tagolás és számozás hiánya ellenére a kijelentések mégis egyfajta csoportosításban tárnak az olvasó elé. Már azzal is bajban vagyunk, hogy a Nemzeti hitvallást alkotó *szövegek* (az előbb a teljesen semleges „egyes mondatai” kifejezést használtam) végül is hogyan *nevezendők*.

Mára leginkább hivatalos elnevezésnek a *fordulat* kifejezés tűnik,⁵ legalábbis a többségi határozatok alapján. A közvetlenül az Alaptörvény hatálybalépése után meghozott egy-két alkotmánybírószági határozatban még néhányszor előfordul a *tézis* kifejezés,⁶ és bár maga az Alaptörvény nem számozza e „fordulatokat”, „téziseket”, egyes alkotmánybírói különvéleményekben azok számmal jelennek meg. Sőt a számozásban és a számokban is van némi eltérés, hiszen többször előkerül a 26-os szám,⁷ de van, ahol 27 tézisről tesznek említést, kiemelve, hogy a 27. tézis a nemzeti együttműködésről szól.⁸

Az egységes számozást az sem könnyíti, hogy a kihirdetés óta a Nemzeti hitvallás szövegét is módosította, kiegészítette az alkotmányozó hatalom.⁹ A számozás egyébként a szakirodalomban sem egységes.¹⁰

⁵ Például 26/2013. (X. 4.) AB határozat, Indokolás [186]; 3/2019. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [46]; 32/2021. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás [96]; 20/2024. (XI. 28.) AB határozat, Indokolás [58]. Ez utóbbi határozat elemzését – különösen a hozzá fűzött párhuzamos indokolásokra – lásd: MÁRKI–PATYI [megjelenés alatt].

⁶ 1/2013. (I. 7.) AB határozat, Balsai István különvéleménye [153]; 4/2013. (II. 21.) AB határozat, Pokol Béla párhuzamos indokolása [116]; 3024/2015. (II. 9.) AB határozat, Indokolás [63].

⁷ 6/2015. (II. 25.) AB határozat, Indokolás [70], Pokol Béla különvéleménye.

⁸ 6/2015. (II. 25.) AB határozat, Indokolás [170], Lenkovics Barnabás különvéleménye.

⁹ Magyarország Alaptörvényének hetedik módosítása az 1. cikkével a Nemzeti hitvallást a „Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét” szövegrészt követően egy új szövegrésszel egészítette ki, miszerint: „Valljuk, hogy a történeti alkotmányunkban gyökerező önazonosságunk védelmezése az állam alapvető kötelessége.” Az Alkotmánybírószág ezért már egy 2019. évi határozatában úgy fogalmazott, hogy „Magyarország a hetedik alaptörvény-módosítással a Nemzeti hitvallás *jelenleg* tizenkilencedik fordulatában a magyar szuverenitás és alkotmányos identitás védelmét egyértelmű és meghivatkozandó követelménnyé tette.” {3/2019. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [46] – kiemelés: P. A}.

¹⁰ Takács Albert idézett tanulmánya is kétféle sorszámozás szerint azonosítja be az általa vizsgált tételmondatot: „A Nemzeti hitvallás sorrendben 16. értékmegvallása – összességében 18. mondata – [...]” Lásd: TAKÁCS 2019: 321.

3. Viszonylag hamar megjelenik a *deklarációk* elnevezés¹¹ (a 27. pedig a záró deklaráció),¹² majd az *elvek*,¹³ *előírások* és az *érték-kinyilatkoztatások* kifejezés is. Lehet, hogy nem tudatosan, de van olyan alkotmánybíróági határozat, amely *rendelkezésekként* hivatkozik a Nemzeti hitvallás idézett szövegeire.¹⁴ Olyan határozat is született, amelyben egyszerűen a Nemzeti hitvallás adott *pontjára* hivatkozva állapít meg valamit az Alkotmánybíróság.¹⁵

Azt, hogy a Nemzeti hitvallás szövege rendelkezésekből áll, amelyeknek van egyfajta *normatív* ereje, mutatja, hogy az AB már alapított rá döntést, azaz határozati rendelkező részt, amikor a 27/2013. (X. 9.) AB határozatban „az Alaptörvény II. cikke és XVI. cikke (4) bekezdése alapján – és ezeket a Nemzeti hitvallással összhangban értelmezve – alkotmányos követelményként” állapította meg a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény egyes rendelkezéseinek értelmezését. Az alkotmányos követelménynek a Nemzeti hitvallásból való eredeztetését az Indokolás is megerősíti (Indokolás [25]).¹⁶

Egyértelművé tette az Alkotmánybíróság ugyanakkor azonban azt is, hogy a Nemzeti hitvallás „rendelkezései”, pontosabban abban a konkrét ügyben megjelölt rendelkezései annak ellenére nem tartalmazznak alapjogot, így *alkotmányjogi*

¹¹ A deklarációk kifejezést mind a mai napig alkalmazza az Alkotmánybíróság, lásd például legutóbb: 3026/2025. (I. 21.) AB végzés, Indokolás [7], [11].

¹² 3026/2025. (I. 21.) AB végzés, Indokolás [188], Pokol Béla különvéleménye.

¹³ 27/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [23].

¹⁴ A 16/2015. (VI. 5.) AB határozat az Indokolás [88] bekezdésében felidézi az Alaptörvény Nemzeti hitvallása egyik mondatát, amely szerint „vállaljuk, hogy örökségünket, [...] a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk. Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.” Az Indokolás [91] bekezdésében így utal erre vissza: „Az idézett rendelkezések alapján látható, hogy az Alaptörvény nem csupán megőrizte az egészséges környezethez való alkotmányos alapjog védettségi szintjét, hanem az Alkotmányhoz képest e tárgykörben lényegesen bővebb rendelkezéseket is tartalmaz. Az Alaptörvény ezáltal az Alkotmány és az Alkotmánybíróság környezetvédelmi értékrendjét és szemléletét tovább is fejlesztette. Az alaptörvényi rendelkezéseknek a mai körülmények közötti értelmezése, tartalmi kifejtése az Alkotmánybíróság feladata.” Rendelkezésként említi az idézett tételeket a 13/2018. (IX. 4.) AB határozat, Indokolás [12] bekezdése is.

¹⁵ 8/2016. (IV. 6.) AB határozat, Indokolás [44].

¹⁶ Az Alkotmánybíróság mindezt az Alaptörvény XVI. cikk (4) bekezdése szerinti szülőtartási kötelezettség értelmezése során bontotta ki. Lásd: T. KOVÁCS – TÉGLÁSI 2019: 167; TÉGLÁSI 2019: 300–301, 306, 309–310.

panasz rájuk közvetlenül *nem alapo*zható,¹⁷ hogy három erősen normatív jelleggel, azaz „alapjogszerűen” megfogalmazott mondatról van szó.¹⁸

II.

1. A Nemzeti hitvallás „hivatalos”, az alkotmányozói szándék szerinti rendeltetése az, hogy az Alaptörvény más szabályainak értelmezési kerete legyen.¹⁹ Nyilvánvaló, hogy az AB legtöbb határozatában ilyenként, általános értelmezési keretként hivatkoznak rá. De ez a hivatkozás nem mindig csak általános, hanem gyakrabban konkrét, az adott, a vizsgálatba bevont alkotmányos (alaptörvényi) rendelkezés *konkrét* értelmének kibontásához hívja fel vagy olykor csak említi meg az Indokolás a Nemzeti hitvallás egy-egy mondatát. Ennél erősebb kapcsolatot fedez fel, és bont ki az a határozat, amely szerint a Nemzeti hitvallás hivatkozott mondata lényegében további két *alkotmányos jogot alapoz meg*. Az adott értelmezést felvezető mondat még „deklarációról” beszél: „A Nemzeti hitvallás deklarálja, hogy: »népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi.«” De rögtön ez után kijelenti, hogy „[e]nnek értelmében a demokratikus jogállammal szembeni elvárás, hogy polgárai számára biztosítsa a tisztességes eljárást, amelynek során az eljáró szerveknek részrehajlás nélkül, azaz pártatlanul és ésszerű határidőn belül kell döntenieük”. Az állammal szembeni elvárást tehát *magából a Nemzeti hitvallásból* vezeti le a határozat. Az érvelés folytatásában megállapítja:

„Az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdése a hatósági ügyintézés során biztosítja, hogy a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn

¹⁷ 26/2013. (X. 4.) AB határozat, Indokolás [186], és ezt követően számos visszautasító végzésben, egészen napjainkig, lásd legutóbb például: 3439/2023. (X. 25.) AB végzés, Indokolás [10]; 3170/2024. (V. 10.) AB végzés, Indokolás [23]; 3370/2024. (X. 8.) AB végzés, Indokolás [21]; 3441/2024. (XI. 28.) AB végzés, Indokolás [15].

¹⁸ „Valljuk, hogy a közösség erejének és minden ember becsületének alapja a munka, az emberi szellem teljesítménye. [...] Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése. [...] Valljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi.”

¹⁹ Lásd az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdését: „Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”

belül hozzák meg döntésüket. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése pedig a bírósági eljárásokkal szemben fogalmazza meg követelményként a pártatlanságot, a tisztességes és nyilvános eljárást, valamint a jogviták ésszerű határidőn belüli elbírálását.”²⁰

Hasonló erejű vagy jellegű *megerősítő hivatkozás* jelenik meg egy másik határozatban. Itt az információs szabadság és a véleménynyilvánításhoz való jog kapcsolatának áttekintése közben az Alkotmánybíróság azt állapítja meg:

„[A] véleménynyilvánításhoz való jog biztosítása mellett, illetve azon keresztül a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez való alapvető jog végeredményben a Nemzeti hitvallás azon pontja érvényre juttatását is szolgálja, mely szerint »[v]alljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi«. »Ennél fogva a polgárait szolgáló demokratikus állam működésének egészével, általánosságban a közfeladatok ellátásával kapcsolatos alaptörvényi követelmény tehát az átláthatóság és a közélet tisztasága, valamint a közügyek méltányos, visszaélés és részrehajlás nélküli intézése« {21/2013. (VII. 19.) AB határozat, Indokolás [33]}». Az információs szabadság alkotmányos funkciója tehát az állam demokratikus működésének a garantálása. A közhatalom-gyakorlás nyilvánossága, illetve szélesebb értelemben véve a közügyek átláthatósága kétségtől előfeltétele más alapjogok (véleménynyilvánítás, közösségi döntéshozatalban való részvétel) gyakorlásának, illetve a hatékony állami működés egyik biztosítékának is tekinthető.”²¹

2. Ezekre az értelmezésekre jellemző a Nemzeti hitvallásból kiinduló, azaz az Alaptörvény más rendelkezése felé irányuló értelmezés, de arra is van példa, hogy az értelmezés nem a Nemzeti hitvallás felől, hanem *a felé irányul*, azaz éppen a bevezetőt, a preambulomot teszi a normaszöveg integráns részévé. Ennek kell tekintenünk azt, amikor az AB leszögezi: a demokratikus jogállam tétel²² (amely az Alaptörvény tétele, számozott normaszövegében található)

²⁰ 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [56].

²¹ 8/2016. (IV. 6.) AB határozat, Indokolás [43].

²² Szándékosan nem a jogállamiság kifejezést használom. A jogállam és a jogállamiság fogalom használatához, a jogállamiság kifejezéssel kapcsolatos éles kritikához, és természetesen nemcsak ezek miatt, érdemes Takács Albert kitűnő tanulmányát kézbe venni, áttekinteni (TAKÁCS 2023). Írásában

részét képezi a Hitvallás határozatban hivatkozott mondata. Az Alkotmánybíróság általában az alapvető jogok és különösen is indítványozó alapvető joga sérelmének orvosolásával összefüggésben hangsúlyozza:

„Magyarország demokratikus jogállam [B] cikk (1) bekezdés]. A demokratikus jogállamiság azonban nem csak a közhatalom forrására és a hatalomgyakorlás útjára utal [(3) és (4) bekezdés], hanem a közhatalom gyakorlásának módjára is: »Valljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeit méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi« (Nemzeti hitvallás). A közhatalmat gyakorló szervezetnek a feladatellátásuk során a fenti elvekre tekintettel, alapvető jogok védelmének elsőrendű szempontját figyelembe véve kell eljárniuk. (I. cikk)”²³

3. Mint említettem, a Nemzeti hitvallás gyakran szerepel alkotmánybírák *párhuzamos* indokolásaiban és *különvéleményeiben* is. Majdnem ugyanannyi (ha nem több) alkalommal, mint a (többségi) határozatok indokolásaiban. Érdemes ezen hivatkozások és értelmezések közül kiemelni Pokol Béla alkotmánybírónak egy 2014-ben kiadott különvéleményét, amelyben a már addigra többször megfogalmazott felfogást összegzi a Hitvallás alkotmányos szerepéről, mondhatni annak jelleméről:

„Az alkotmányozó hatalom az Alaptörvény tárgyköreinek sorrendjével – és ezek elkülönítésének még az eltérő jelölés és számozás szimbolikus erejével való megerősítésével is – egy világos normahierarchiát hozott létre az Alaptörvényben, hogy az alaptörvény-értelmezést orientálja. Az Alaptörvény élén álló Nemzeti Hitvallás értékkinyilatkozásai és elvei az egész Alaptörvény szellemiségét fekteti le, melynek kiemelkedő státusára az R) cikk még azzal is utal, hogy ezt az Alaptörvény értelmezésének bázisává teszi. Az ezt követő Alapvetés az Alaptörvény egyes intézményeinek és az egész jogrend intézményi értékeit és

---

Takács professzor egyenesen úgy fogalmaz: „A nálunk rendszeresen használt »jogállamiság« elnevezésnél viszont nem sok idegesítően szerencsétlenebbet ismerek, ez a fogalomból képzett további fogalom ugyanis semmi sajátosságot nem jelöl, így akkor is szószátyár értelmetlenség, ha apologetikusan használjuk és akkor is, ha kritikai értelemben. Reménykedjünk, hogy a jog fogalmára nem húzzák rá hamarosan a »jogiság« másodiknak szánt jelentésrétegét!” A jogállamfogalom történeti kialakulása, meggyökeresedése kapcsán áttekintő történeti munkaként lásd: SZABADFALVI 2023. Modern kori használatára és átalakulására: VARGA ZS. 2015.

²³ 35/2014. (XII. 18.) AB határozat, Indokolás [47].

jellemzőit fekteti le, melyek megadják a keretet a következőkben található alaptörvényi rendelkezések értelmezésére. [...] A sorrendben következő Szabadság és Felelősség című fejezet római számmal jelölt alapvető jogai és kötelezettségei, melyek az egyes emberek felé kerültek rögzítésre, mindig csak az Alaptörvény Nemzeti Hitvallása és az Alapvetés intézményi keretei között értelmezhetők ugyanúgy, mint azt ezt követő államszervezeti fejezet arab számmal jelzett rendelkezései is.”²⁴

Bár ez a felfogás a maga egészében ugyan *expressis verbis* nem vált (még) többségi állásponttá, az előzőekben említett és idézett alkotmánybíróági határozatokból egyrészt kirajzolódik egy nem szokványos preambulum, egy rendhagyó bevezető rész képe. Másrészt a véleménynyilvánításhoz és az emberi méltósághoz való jog kollíziója kapcsán az Alkotmánybíróság legújabb gyakorlata – szemben a korábbi, még az Alkotmányon alapuló, a véleménynyilvánításhoz való jog kiemelt szerepét hangsúlyozó jogértelmezéséhez képest²⁵ – egyebek mellett épp a Nemzeti hitvallás emberi méltóságot kiemelő státuszára alapozva fogalmazta meg az emberi méltósághoz való jog (f) első (bb) rendűségét a véleménynyilvánításhoz való joggal szemben.²⁶

²⁴ 14/2014. (V. 13.) AB határozat, a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvénynek a családi pótlékról szóló szabályaival kapcsolatos, mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség megállapításáról, Pokol Béla alkotmánybíró különvéleménye, Indokolás [64].

²⁵ Az Alkotmánybíróság már a 30/1992. (V. 26.) AB határozatában kimondta, hogy a szabad véleménynyilvánítás joga a kommunikációs alapjogok „anyajoga”; abból vezethető le többek között a sajtószabadság alapjoga is. Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy az Alkotmány a szabad kommunikációt – az egyéni magatartást és a társadalmi folyamatot – biztosítja és védi, tekintet nélkül annak tartalmára. A határozat megállapította, hogy a véleményszabadság kiemelt szerepe folytán a vele szemben mérlegelendő jogokat korlátozóan kell értelmezni. 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167; 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH 1992, 227; 165/2011. (XII. 20.) AB határozat, ABH 2011, 478, 503; majd az Alaptörvény hatálybalépését követően ezt megerősítette („A szabad véleménynyilvánításhoz való jog kitüntetett helyet foglal el az Alaptörvény alapjogi rendjében”) a 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [39]–[40]; 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [25]. A véleménynyilvánítás alapjoga tehát az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján kiemelt helyet foglal (t) el az alapjogok és demokratikus alkotmányos értékek között. Lásd: GÁVA–SMUK–TÉGLÁSI 2017: 75. A véleménynyilvánításhoz és az emberi méltósághoz való jog viszonyának további elemzését lásd: TÉGLÁSI 2015.

²⁶ „Az alapjogok között is kiemelkedő súlya van az emberi méltósághoz, a méltó emberi élethez való jognak. Az Alaptörvény értékrendjének középpontjában az emberi méltóság áll.” „Az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése alapján az Alaptörvény rendelkezéseit a Nemzeti hitvallással összhangban kell értelmezni. A Nemzeti hitvallás szerint »[v]alljuk, hogy az emberi lét alapja az emberi méltóság«. A Nemzeti hitvallás, valamint az R) cikk együttes értelmezése alapján tehát az emberi méltóságot

4. A magam részéről a Hitvallás egyes mondatait *tételeknek*, kicsit bővebben *tételmondatoknak* tekintem, érdemes lenne ezeket egységesen ekként hivatkozni mind a joggyakorlatban, mind a szakirodalomban. Ez nem szokványos elnevezés alkotmányos rendelkezések tekintetében, de kétségtelen, hogy a Nemzeti hitvallás mint alkotmánypreambulumban is *meglehetősen rendhagyó*. Eddig az egyes szövegrészekről volt szó, de itt van maga az *elnevezése* is, amely egyben önmeghatározás: nem egyszerűen bevezető rendelkezésekről van szó, hanem hitvallásról, még hozzá a nemzet hitvallásáról. Már önmagában a cím is a Hitvallás sajátos funkciójára utal, arra a szerepre, amelyet a szövegnek be kell töltenie. Önmagában a címből nyilvánvaló, hogy „a szöveg ezen része másként olvasandó, mint a normaszöveg: úgy kell tekinteni, mint egy kvázi-vallásos vagy -irodalmi szöveget”.²⁷ Emellett mind a hossza, mind a szerkezete, mind a tartalma jelentős mértékben megkülönbözteti a modern alkotmányok bevezetőitől. Természetesen nincs olyan elvárás, hogy az alkotmányoknak feltétlenül hasonlítaniuk kell egymásra, az eltérések ellenére furcsa módon mégis rengeteg dolog közös bennük.

Annak ellenére, hogy a fentiekben vázlatosan felidézett alkotmánybíróági és alkotmánybírói (vö.: párhuzamos és különvélemények) értelmezés elsősorban normatív szöveggént tekint rá, *szövegtípusát* tekintve mind tónusában, mind *tematikájában* sok mindent átvesz a *Himnusból* és a *Szózatból*, Horkay Ferenc szerint olyannyira, hogy

„e szöveg jobban hasonlít a nemzeti költészet klasszikusaihoz, mint más alkotmányok preambulumaihoz. [...] Olyan szövegtípusról van szó, amely allegorikusan és retorikusan kívánja kifejteni hatását, s ennyiben élesen eltér a ma uralkodó jogi szövegtípusoktól. Ezért látjuk igazoltnak azt, hogy eltérő értelmezési stratégiát követel meg, mint az Alaptörvény többi része, s így automatikus (tehát a műfaji sajátosságokra vak) felhasználása az alkotmány értelmezése során bizonyosan elhibázott lesz.”²⁸

---

az alkotmányozó megkülönböztetett jelentőséggel ruházta fel, amely áthatja az Alaptörvényt, így a jogrendszer egészét.” 19/2024. (XI. 11.) AB határozat, Indokolás [41]–[42].

²⁷ HORKAY 2012: 293.

²⁸ HORKAY 2012: 294. Horkay is felhívja rá a figyelmet, hogy ezt a „hagyománytörténeti összefüggést explicitte is teszi az Alaptörvény (és a Nemzeti hitvallás) mottója, mely Kölcsey művének első sorát veszi kölcsön (mégpedig idézőjel nélkül, és felkiáltójellel, az elhagyásokat nem jelezve): »Isten, áldd meg a magyart!«”. Horkay szerint „ez magyarázza, hogy hosszabbnak bizonyult minden korábbi

5. Reménykedem, hogy az olvasók is úgy gondolják, hogy a kommentár megfelelt a normaszövegtől eltérő értelmezés kihívásának, amikor a Nemzeti hitvallás egyes mondatainak értelmezésére vállalkozó tanulmányokat sorakoztat föl. Kérdés persze, hogy egy alkotmány bevezetője, preambuluma értelmezhető-e önmagában, a tételes normaszöveg nélkül. Természetesen nem. Ahogyan az alkotmánybíróági értelmezésben is gyakran összekapcsolódnak, a tanulmányok szerzői is törekedtek arra, hogy (amennyiben az lehetséges) a Hitvallás egyes tételmondatait összekapcsolják az Alaptörvény cikkelyekbe szedett szabályaival. Ez az összekapcsolás azonban magából az Alaptörvényből is következik, hiszen éppen annak értelmezési cikke, az R) cikk rendeli el a Nemzeti hitvallás értelmezési keretként való alkalmazását az alaptörvényi rendelkezések tartalmának kifejtésekor. Ha tetszik, ezzel maga az Alaptörvény teszi szükségessé a Hitvallás önálló értelmezését, a benne foglalt sorok tartalmának minél mélyebb és minél rétegeztebb megállapítását.

6. A Kommentárban szereplő tanulmányok azonban sokkal többet adnak, mint egyszerűen az alaptörvényi értelmezési keret erősítése, pontosítása. Hiszen a Hitvallás egyes mondatai is *mélyebbre nyúlnak* időben és térben is a magyar államiság és társadalom szövetébe, mint amennyire egy-egy alkotmányos jog vagy alapérték tartalmának megállapításához szükséges lenne. Az alkotmány-preambulumok szokásos funkciójaként megjelölhető ünnepélyes deklaráció, egyfajta normatív tartalom és a szuverenitási kérdések kezelése²⁹ a Nemzeti hitvallásban is jelen van, amint erre az előzőekben vázlatosan utaltam is. Ez a szöveg a maga poétikus jellegével, historizáló stílusával messzebbre mutat, időben is, de nemcsak a múlt irányába. Magát, az általa bevezetett és értelmezési keretbe foglalt Alaptörvényt a folyton változó idő múlt és jövő közötti *jelenbeli metszéspontjába* helyezve, összetartó erővel ruházza fel, hiszen a Nemzeti hitvallás azt is kimondja, hogy az Alaptörvény „szövetség a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között”. Amint az Alkotmánybíróság is felhívja a figyelmet rá:

„[A] jelen kormányzatok által hozott döntések kihatással vannak a későbbi nemzedékekre is, ezért a jelen kormányzati, illetőleg jogalkotói döntéseknek az eljövendő nemzedékek érdekeire is tekintettel kell lenniük. Mindez pedig

---

preambulumnál: működését, így hosszúságát és szerkezetét is, e műalkotás-jelleg határozza meg”.
HORKAY 2012: 293.

²⁹ VÖRÖS 2011: 23.

egyben azt is jelenti, hogy a Nemzeti Hitvallás idézett rendelkezése az Alaptörvény egésze számára rögzít egy olyan értelmezési keretet, mely általános jelleggel követeli meg a jelen szükségleteinek értékelésével egyidejűleg, azzal azonos súllyal a jövő generációk érdekeinek figyelembevételét is.”³⁰

III.

Az általános megfontolások után a következőkben a Nemzeti hitvallásnak két tézismondatára térek ki. Ez a két, már korábban idézett tételmondat a következőket tartalmazza: „Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése”; és: „Valljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi.” E két tételre vonatkozóan Erdős Csaba és Takács Albert kommentárbeli tanulmányait alapul véve³¹ kirajzolható a kiemelkedő jelentőségű állami végrehajtó hatalmi tevékenységként azonosítható és az alapvető alkotmányos értékek megvalósításában kulcsszerepet játszó közigazgatás és a Nemzeti hitvallás értékrendelkezéseinek néhány összefüggése.

1. A jó élet, a biztonság és a rend kérdése. A Nemzeti hitvallás szerint: „Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése.”

Takács Albert ennek a tételmondatnak az elemzése során abból az alapvetésből indul ki, amely szerint a Nemzeti hitvallás az Alkotmányhoz képest eleve más értékeket és emberképet közvetít. A Nemzeti hitvallás 16. érték-megvallása a polgár és az állam közös céljait fogalmazza meg, amelyek a jogállam fogalmát előzetes tartalommal töltik meg. A Nemzeti hitvallás jogállama nem a formális jogállamra épül, hanem a materiális jogállamra, amely feltételezi, hogy léteznek olyan értékek, amelyek a közösséget, illetve magát

³⁰ 13/2018. (IX. 4.) AB határozat, Indokolás [12], az idézett „rendelkezés”: „Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk. Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.”

³¹ ERDŐS 2019; TAKÁCS 2019.

az államot szervezik és integrálják. A Nemzeti hitvallásban kifejezett közösségi elv azt jelenti, hogy a polgár és az állam nem egymás ellenfelei, hanem közösséget alkotnak. Takács szerint a Nemzeti hitvallás azáltal, hogy a polgár és az állam céljainak azonosságát deklarálja, egyúttal azt is rögzíti, hogy létezik közösség a polgárok és az állam között.

A Nemzeti hitvallás által megfogalmazott közös cél a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése, amelyek nem új keletű fogalmak. A „jó élet” fogalma már az antik görög politikai filozófiában is megjelent. A „biztonság” Locke elméletéhez kapcsolt fogalmát liberális alkotmányos biztonságnak, a Hobbes nézeteihez igazíthatót pedig abszolutista alkotmányos biztonságnak tekinthetjük.³² A „rend” mint a Nemzeti hitvallásban a polgár és az állam harmadik közös célja a korai filozófiai gondolkodásban a lét fogalmához tartozó belső tulajdonság volt. A „szabadságnak” mint a közös célok záróelemének az értelmezését pedig napjainkban eltérő módon befolyásolja a liberális és a konzervatív hagyomány.

2. A népuralom megközelítése. A Nemzeti hitvallás másik, a közigazgatásra vonatkozó értékrendelkezései szempontjából legrelevánsabb tételének azt tekinthetjük, miszerint: „Valljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi.”

Erdős Csaba idézett tanulmányában e tételmondat elemzését azzal kezdi, hogy a népuralom (népszuverenitás, demokrácia) elvének története az ókori görög poliszokig nyúlik vissza.³³ A demokratikus berendezkedés alapvető feltétele a részvételi jogok egyenlősége, az egyenlőség értéke pedig e klauzula által is megjelenik a Nemzeti hitvallásban – még ha csak közvetetten is, e tételmondat értelmezése révén.

A Nemzeti hitvallás eme tétele szoros korrelációban áll az ezt megelőzővel,³⁴ amely a (köz)jóra törekvés körülírásának is tekinthető. Az Alaptörvény emberképével az aktív, felelősségteljes egyén áll összhangban, aki nem az államtól várja a problémáinak megoldását, hanem saját magáért és közösségéért vállal

³² Hobbes és Locke elméletét – különösen a tulajdonhoz való joggal összefüggésben – részletesen elemzi TÉGLÁSI 2008.

³³ A népszuverenitás elvéről átfogóan lásd: CSERNY–TÉGLÁSI–HALÁSZ 2013.

³⁴ Lásd az előző alfejezetben már ismertetett tételmondatot, miszerint „[v]alljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése”.

felelősséget. Ez olvasható ki az Alaptörvény O) cikkéből, illetve a Nemzeti hitvallás más részeiből egyaránt.

A Nemzeti hitvallásnak e klauzuláját, miszerint az állam a polgárok ügyeit „méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi”, összefoglalóan jó ügyintézésnek is nevezhetjük. A jó ügyintézés mint érték, illetve alapjog a polgári alkotmányfejlődés eredményeként alakult ki. A jól ügyintéző állam a joghoz kötött állam, amelynek ügyintézése az önkénynek nem juttat teret. A tisztességes eljárás alapelemei a magyar jogrendszerben már a polgárosodás időszakában megjelentek. Mindezt maga az Alkotmánybíróság is megerősítette.³⁵

A jó ügyintézés minimumstandardjait ma már nemzetközi szerződések is emberi jogként biztosítják, a „megfelelő ügyintézéshez” való alapjogot pedig az Európai Unió Alapjogi Chartájának 41. cikke nemcsak deklarálja, hanem annak tartalmát ki is bontja, ami a Nemzeti hitvallás ezen tételének értelmezéséhez is alapul szolgálhat.

Abból, hogy „népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi”, következik, hogy a szolgáló és „jól ügyintéző” állam ideáljai (minimum)feltételeit képezik a népuralomnak.

Ez a tételmondat az alkotmánybíróági határozatok többségi indokolásában több alkalommal megjelent már,³⁶ de párhuzamos indokolás³⁷ is hivatkozott már a Nemzeti hitvallás e részére. A 35/2014. (XII. 18.) AB határozatban az Alkotmánybíróság összekapcsolta a népuralmat a szolgáló állam és a jól ügyintéző – és emiatt az alapjogokat érvényesítő – állam követelményeivel, és absztrahálva ezen értékeket a demokrácia, népuralom kiterjesztő értelmezése mellett foglalt állást. E keretek között a demokrácia jogállami korlátai – köztük a többségi akaratot megtörő alapjogok érvényesítése – válnak hangsúlyossá.

³⁵ „A polgári átalakulást konstituáló törvények sorában a nagy eljárásjogi kódexek (1868. évi LVI. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában, a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk, a bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXII. törvénycikk) mindegyike biztosította a bírósághoz fordulás jogát, a bírák pártatlanságát és függetlenségét a kizárási és összeférhetetlenségi szabályokon keresztül, valamint a jogorvoslathoz való jogot. A jelenleg alaptörvényi és alapelvi szinten szabályozott tisztességes eljáráshoz való jog tehát elemeiben jelen volt a chartális alkotmány előtti magyar jogrendszerben is.” 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [57].

³⁶ 21/2013. (VII. 19.) AB határozat, Indokolás [33]; 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [56]; 29/2014. (IX. 30.) AB határozat, Indokolás [35]; 35/2014. (XII. 18.) AB határozat, Indokolás [47]; 3056/2015. (III. 31.) AB határozat, Indokolás [11]; 3484/2022. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás [47]; 3313/2023. (VI. 21.) AB határozat, Indokolás [47].

³⁷ 3023/2016. (II. 23.) AB határozat, Varga Zs. András párhuzamos indokolása.

Varga Zs. András a 3023/2016. (II. 23.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában a Nemzeti hitvallás népuralom-klausuláját a jogbiztonság – azaz áttételesen a jogállamiság – korlátjaként értelmezte.³⁸

Mint már utaltunk rá, az Alkotmánybíróság a közérdekű adatok nyilvánosságával kapcsolatos alaptörvényi rendelkezések értelmezése során többször is támaszkodott a Nemzeti hitvallás vizsgált tételére.³⁹

A Nemzeti hitvallás e tételmondata, valamint a tisztességes hatósági eljáráshoz való jog közti kapcsolat gyakorlatilag nyilvánvaló: az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdés szerinti tisztességes eljárás a Nemzeti hitvallás méltányos és visszaélésmentes eljárásideáljának feleltethető meg, ez a XXIV. cikk azonban az észszerű időn belüli eljárás követelményét tételesen is tartalmazza, ami a hitvallás vizsgált tételmondatából csak (kiterjesztő) jogértelmezés útján vezethető le.

Erdős Csaba kérdésként veti fel, hogy a Nemzeti hitvallás jól ügyintéző államának képe vajon az Alaptörvény XXVIII. cikkében foglalt, a közigazgatási hatósági eljárásokon kívüli eljárásokra vonatkozó értelmezése során is alkalmazható-e. A Nemzeti hitvallásba foglalt „ügyintézés” kifejezés ugyanis elsősorban a közigazgatáshoz, a közigazgatási, hatósági tevékenységekhez kötődik.

Az Alkotmánybíróság a 21/2014. (VII. 15.) AB határozatban az „ügyintézés” tágabb értelmezése mellett foglalt állást, így a Nemzeti hitvallás vonatkozó részét valamennyi eljárási természetű alapjog értelmezési segédleteként tételezte. A Nemzeti hitvallás e klausulája – szellemi-filozófiai alapot szolgáltatva – leginkább megerősíti a tisztességes eljáráshoz való jog kiemelkedő jelentőségét, így ennyiben az ezen alapjog legtöbb elemét még különleges jogrend időszaka alatt is korlátozhatatlannak tételező 54. cikk (1) bekezdésével is rokonítható.

3. Abban a reményben zárom soraimat, hogy az Alaptörvény Nemzeti hitvallásának a legújabb alkotmánybírósági gyakorlatra is kitekintő *ismételt átfogó*

³⁸ Eszerint „a jogbiztonság immár nem mindenek fölött érvényesítő elvként, hanem az Alaptörvény más, materiális szabályaival együtt határozza meg a magyar alkotmányosságot. Ezt erősíti a Nemzeti hitvallás másik fordulata is, amely szerint »[v]alljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi«”. Ez az álláspont a 34/2014. (IX. 30.) AB határozat többségi indokolását, az egymással ellentétbe kerülő demokrácia és jogállamiság képét idézi.

³⁹ 12/2013. (VII. 19.) AB határozat, Indokolás [32]–[33]. A 29/2014. (IX. 30.) AB határozat, valamint a 3056/2015. AB határozat indokolása is felhívja a 21/2013. (VII. 19.) AB határozat fent idézett részeit, így a közérdekű adatok nyilvánossága és a vizsgált tételmondat közti szoros összefüggés az alkotmánybírósági gyakorlatban „kijegyzendőnek látszik”. ERDŐS 2019: 357.

jellemzése – ezúttal két tételmondat értelmezésének közelebbi megvizsgálásával – alapot, okot vagy legalább példát szolgáltathat arra, hogy alkotmányunk rendhagyó preambuluma üzeneteinek, jelentéseinek és legfőképpen érték-kategóriáinak az alkotmányjogi (közjogi) érvelésben való megjelenítését a szakmai diskurzus témái közé emelje.

IRODALOMJEGYZÉK

- CSERNY Ákos – TÉGLÁSI András – HALÁSZ Iván (2013): Népszuverenitás és népképviselet. In CSERNY Ákos (szerk.): *Alkotmányjog*. Budapest: Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó, 119–142.
- ERDŐS Csaba (2019): A népuralom újszerű megközelítése a Nemzeti hitvallásban. In PATYI András (szerk.): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*. Budapest: Dialóg Campus, 347–360.
- GÁVA Krisztián – SMUK Péter – TÉGLÁSI András (2017): *Az Alaptörvény értékei. Tudástár*. Budapest: Dialóg Campus.
- HORKAY Ferenc (2012): A Nemzeti hitvallásról. In JAKAB András – KÖRÖSÉNYI András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol. Politikatudományi és alkotmányjogi megközelítések*. Budapest: MTA TK Politikatudományi Intézet – ÜMK.
- MÁRKI Zoltán – PATYI András (megjelenés folyamatban): Álláspont s nézőpont a szuverenitás és alkotmányos önanonosság fogalmaihoz. In HALÁSZ Iván (szerk.): *Ember, jogok, intézmények. Alkotmányelméleti töprengések a hetvenéves Takács Albert tiszteletére*. Budapest: Ludovika.
- PATYI András szerk. (2019): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*. Budapest: Dialóg Campus.
- SZABADFALVI József (2023): *A jogállam a jogszerve megvalósítását célzó intézmény. Jogállam-konceptiók Magyarországon a 20. század közepéig*. Budapest: Gondolat.
- T. KOVÁCS Júlia – TÉGLÁSI András (2019): Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit. A Nemzeti hitvallás környezet- és természetvédelmi tárgyú rendelkezései. In PATYI András (szerk.): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*. Budapest: Dialóg Campus, 165–183.
- TAKÁCS Albert (2019): Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése. In PATYI András (szerk.): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*. Budapest: Dialóg Campus, 319–346.
- TAKÁCS Albert (2023): A közigazgatás jogszerűsége a mai államban. *FORVM Acta Juridica et Politica*, 13(3), 35–56.

- TÉGLÁSI András (2008): A tulajdon alkotmányos védelmének kialakulása. *Jogtudományi Közlöny*, 63(7–8), 361–374.
- TÉGLÁSI András (2015): Véleményszabadság vs. emberi méltóság. Egy rejtélyes alaptörvény-módosítás nyomában. *Acta Humana*, 3(6), 25–47. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/actahumana/article/view/2555/1824>
- TÉGLÁSI András (2019): „Valljuk az elesettek és a szegények megsegítésének kötelességét” – avagy a Nemzeti hitvallás szociális töltetű rendelkezése(i). In PATYI András (szerk.): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*. Budapest: Dialóg Campus, 291–317.
- VARGA Zs. András (2015): *Eszményből bálvány? A joguralom dogmatikája*. Budapest: Századvég.
- VÖRÖS Imre (2011): Preambulumot az Alkotmányhoz – de melyet? In LAMM Vanda – MAJTÉNYI Balázs – PAP András László (szerk.): *Preambulum az alkotmányokban*. Budapest: CompLex, 23–31.

Franz Pföchl

NULLITY APPEAL TO PRESERVE THE INTEGRITY OF THE LAW

THE UNDERLYING STATUTORY REGULATION

I will start by highlighting the provision of the Austrian Code of Criminal Procedure pertaining to the subject of this piece:

Section 23 subsection 1: The Procurator General's Office may, either on its own initiative (*ex officio*) or by order of the Federal Minister for Justice, file a nullity appeal to preserve the integrity of the law against judgments handed down by the criminal courts that are based on a violation or the incorrect application of the law, and against any unlawful order made or procedure followed by a criminal court, even if the court's decision has become *res judicata*, and in cases where the persons entitled to exercise an appellate instrument or seek legal redress did not do so within the time period stipulated by law.

Section 23 subsection 1a: If so requested by the Legal Protection Commissioner, the Procurator General's Office may lodge a nullity appeal to preserve the integrity of the law against the unlawful execution of a coercive measure by the criminal investigation authorities or the unlawful ordering of a coercive measure and a decision by the Public Prosecutor's Office concerning the conclusion of investigation proceedings, provided a person entitled to seek legal redress has not sought such legal redress or if a person entitled to seek legal redress cannot be identified.

Section 23 subsection 2: Where the Public Prosecutor's Office considers the filing of an appeal to be warranted, these cases must be presented to the Chief Public Prosecutor's Office on its own initiative (*ex officio*). The Chief Public Prosecutor's Office will then decide whether to forward such cases to the Procurator General's Office. Any other individual is otherwise entitled to seek the filing of a nullity appeal to preserve the integrity of the law.

GENERAL

The nullity appeal to preserve the integrity of the law (hereinafter referred to as a *Wahrungsbeschwerde*, or *preservation of integrity appeal*) is an extraordinary legal remedy. The purpose of this legal remedy, which is available in matters prosecuted both by the state and at the request of a private plaintiff, is to ensure the proper administration of criminal justice in the interest of the general public, irrespective of the interests of the actual parties involved. At its core is the aim of standardising the administration of the law in areas in which the ordinary legal process does not ultimately lead to the Supreme Court of Justice, as well as avoiding future infringements of the law. As already shown above, Section 23(1) of the Austrian Code of Criminal Procedure (hereinafter: CoCP) sets out the criteria which must be met for a *Wahrungsbeschwerde* to be filed. It states that the Procurator General's Office may, either on its own initiative (*ex officio*) or by order of the Federal Minister for Justice, file a nullity appeal to preserve the integrity of the law against judgments handed down by the criminal courts that are based on violation or incorrect application of the law, and against any unlawful order made or procedure followed by a criminal court, even if the court's decision has become *res judicata*, and in cases where the persons entitled to exercise an appellate instrument or seek legal redress did not do so within the time period stipulated by law.

The sole right to file such an appeal lies with the Procurator General's Office and it is at the Office's due discretion as to whether a *Wahrungsbeschwerde* will be filed. The Procurator General's Office is a public prosecution authority headed by a single person (monocratic) located in the same building as the Supreme Court of Justice in Vienna. The Office is directly responsible to the Federal Minister for Justice, which means that the manner in which it conducts its activities (*Dienstaufsicht*) is supervised by the Federal Ministry for Justice, but not the lawfulness and exercise of discretion (*Fachaufsicht*) in relation thereto. The core duty of the Procurator General's Office is to participate in appellate proceedings before the Supreme Court of Justice, in which it does not take the role of a prosecuting authority. The Office represents the state's interest in the administration of justice (cf. Section 22 CoCP); it does not supervise the activities of (Chief) Public Prosecutor's Offices, neither in terms of how they work nor the lawfulness thereof (no *Dienstaufsicht* and/or *Fachaufsicht*), nor

does it conduct criminal proceedings. In addition to its other duties, it is a key function of the Procurator General's Office to review whether a *Wahrungsbeschwerde* should be filed.

CONTESTABLE MATTERS

Only decisions rendered by criminal courts, that is to say judgments, rulings, and orders, as well as failures to act and other procedures may be contested using a *Wahrungsbeschwerde*. It cannot be used in the context of civil law and administrative courts. It does not matter whether the judicial decision being contested by the Procurator General's Office is *res judicata*.

Criminal courts generally render decisions in the form of judgments, rulings, and orders. Pursuant to Section 35(1) CoCP, the criminal court uses a judgment first and foremost in main or appeal proceedings to rule on the guilt and sentence of the defendant, as well as on any private law claims, or to order measures depriving an individual of their liberty. Orders are court decisions with external effect that are not rendered in the form of a judgment. Pursuant to Section 35(2) CoCP, they are issued in all other matters unless an order is issued merely for the continuation of proceedings or the announcement of a court decision. A *Wahrungsbeschwerde* can ultimately be brought for any unlawful procedure undertaken by a criminal court. The word 'procedure' is not defined in the Austrian Code of Criminal Procedure. The prevailing opinion is that it definitely includes procedural orders, such as the unlawful scheduling of a trial (cf. Schroll/Oshidari, *WK StPO* § 23 margin no. 2 with further references). Supreme Court of Justice case law also holds that a procedure initiated by a person or office of the criminal justice system must exist in order for it to be possible to file a *Wahrungsbeschwerde* (13 Os 62/08). It is not just actions that can be contested by means of a *Wahrungsbeschwerde*. A failure to take the required action (e.g. the failure to provide notification as required by law or the failure to provide a preceding file or at least a copy of the judgment in which the decision is taken to revoke a conditional suspension (*Widerrufsentscheidung*) may constitute an infringement of the law (cf. 13 Os 52/09k). This means that procedures attributable to the court such as reasoning based on an incorrect interpretation of the law may be brought before the Supreme Court of Justice with a *Wahrungsbeschwerde*.

ADMISSIBILITY CRITERIA

There is no statutory time limit on when a *Wahrungsbeschwerde* can be filed. There is also no need to provide notification of it. In theory, a *Wahrungsbeschwerde* can be filed at any time in the future. Since a *Wahrungsbeschwerde* is decided on the basis of the legal situation at the time of the decision concerned, its purpose is not to adapt decisions rendered in the past to new legal opinions (cf. 13 Os 39/06v). This means that the Procurator General's Office cannot review past decisions with a view to amending them in line with the latest developments in jurisprudence and the administration of law.¹

A matter generally becomes *res judicata* once a decision has been rendered by a court of last instance or against which there is either no legal redress permitted or the time limit for filing an appellate instrument has expired. This does not apply to the *Wahrungsbeschwerde*. It can be filed either before or after a decision has become *res judicata*, or even at the same time as ordinary appellate instruments. It does not, however, have a suspensive effect, which means that the decision in question can be enforced without any restriction.

By the same token, there is no need for the parties involved in the proceedings and who are entitled to appeal to exhaust the appeals process. It also allows for errors made by district courts and regional courts of first instance to be taken directly to the Supreme Court of Justice. Finally, it is of no relevance whether one of the parties to the proceedings believes they have been disadvantaged in some way. A *Wahrungsbeschwerde* is entirely independent of the interests of the parties involved. This means that it can also be filed if it has no effect on the defendant or it is no longer possible to pursue a particular offender for reasons such as the defendant is now deceased.

INSTIGATION BY THE LEGAL PROTECTION COMMISSIONER

Section 23(1a) cited above was added to the Austrian Code of Criminal Procedure in 2011. According to the legislative materials available (Explanatory Notes to the Government Bill 918 Supplements to the National Council 24th Legislative Period 11), its purpose is to increase the transparency of the activities

¹ WIESINGER 2022: 47.

of the Public Prosecutor's Offices and ensure that the individual rights of the persons concerned are protected. It is now possible to contest decisions made by the Public Prosecutor's Office using a *Wahrungsbeschwerde*, provided that these decisions pertain to measures that have been ordered unlawfully or to the conclusion of the investigation proceedings. The Procurator General's Office can only file a *Wahrungsbeschwerde* for such matters if so requested by the Legal Protection Commissioner.

LEGAL PROTECTION COMMISSIONER

Pursuant to Section 47a(1) of the Austrian Code of Criminal Procedure, the Federal Minister for Justice must appoint a Legal Protection Commissioner and the required number of deputies for a period of three years on the basis of a joint proposal made by various institutions so as to ensure special legal protection under the Code of Criminal Procedure. The Legal Protection Commissioner is an independent body of the state *sui generis* and acts in the capacity of an official party. The Legal Protection Commissioner and their deputies must have special knowledge and experience in the field of fundamental rights and civil liberties, and must have worked for at least five years in a profession requiring a law degree and in which experience in criminal and criminal procedural law can be obtained. Serving (active) judges and public prosecutors, lawyers appearing on the list of lawyers and other individuals excluded from serving as a juror or lay judge or those who cannot be called to serve as one, may not be appointed. The Legal Protection Commissioner is independent in carrying out the duties incumbent upon the position and cannot be instructed. They are bound by official secrecy. The Commissioner's four deputies (at present) have the same rights and duties. Following my retirement, I have held the position of Deputy Legal Protection Commissioner since 1 September 2023.

ADMISSIBILITY

A *Wahrungsbeschwerde* filed at the instigation of the Legal Protection Commissioner is secondary to other legal remedies. It can only be filed when persons entitled to file a legal remedy fail to do so or it is not possible to identify such

a person who would be entitled to do so. Nor can it be used once a court has ruled on the procedure followed by the Public Prosecutor's Office. An unsuccessful appeal cannot be remedied using a *Wahrungsbeschwerde* filed at the instigation of the Legal Protection Commissioner. Pursuant to Section 23(1) CoCP, the *Wahrungsbeschwerde* can be brought against a potentially unlawful court decision.²

CONTESTABLE MATTERS

Pursuant to section 20(1) CoCP, the Public Prosecutor's Office is in charge of the investigation proceedings. Pursuant to Section 98(1) CoCP, it must issue orders to the criminal investigation authority as required, provide a justification for said orders and do so in writing – in urgent cases after having first issued the order verbally. This written order, which is kept in the investigation file, is the subject of the *Wahrungsbeschwerde* in question here. The specific investigative measures are detailed in Chapter Eight of the Austrian Code of Criminal Procedure. These include, by way of example, surveillance, seizure, undercover investigations over an extended period of time or orders pertaining to fictitious transactions not related to controlled substances or counterfeit money.

Another way to contest decisions made by the Public Prosecutor's Office using a *Wahrungsbeschwerde* relates to the conclusion of the investigation proceedings. This concerns decisions to discontinue the investigation proceedings (Section 190 CoCP), to discontinue the investigation proceedings due to the minor nature of the matter (Section 191 CoCP), and to discontinue in cases where multiple offences are being prosecuted (Section 192 CoCP), yet only to the extent that the victim has not petitioned for the investigation to be continued or the victim is unknown and the offence is to be heard before a single judge at the district or regional court (cf. Schroll/Oshidari, *WK StPO* § 23 margin no. 24).

The law also stipulates that cases in which the criminal investigation authority unlawfully carries out a coercive measure can also be contested by the *Wahrungsbeschwerde*. Following rulings handed down by the Constitutional Court, in Austria some legal scholars argue that action taken by the criminal investigation

² WIESINGER 2022:60.

authority cannot currently be contested using a *Wahrungsbeschwerde* for lack of a legal remedy to which the person concerned would be entitled (cf. Schroll/Oshidari, *WK StPO* § 23 margin no. 21). On the other hand, another group of legal scholars takes the view that the execution of a coercive measure by the criminal investigation authority may be subjected to a legal review by way of a nullity appeal to preserve the integrity of the law following an amendment to Article 94 of the Austrian Federal Constitution (cf. Ratz, *WK StPO* § 292 margin no.18/2).³ No judicial decisions regarding this application exist at this time.

FILING A ‘WAHRUNGSBESCHWERDE’

To ensure that the Procurator General’s Office is informed of the cases suitable for filing a *Wahrungsbeschwerde*, Section 23 CoCP outlines various courses of action.

First of all, the Procurator General’s Office can take action on its own initiative (*ex officio*). This often happens in instances where, for example, infringements of the law committed by the courts come to light during appeal proceedings and need to be addressed by way of a *Wahrungsbeschwerde*. The Procurator General’s Office may also be tasked by the Federal Minister for Justice with filing a *Wahrungsbeschwerde*. The Federal Ministry for Justice has a considerable overview of potential cases and often refers cases for review.

And, as already mentioned, the Legal Protection Commissioner can instigate a *Wahrungsbeschwerde* by the Procurator General’s Office as per Section 23(1a) CoCP.

Section 23(2) CoCP effectively provides for a control mechanism whereby Public Prosecutor’s Offices must conduct a review (on their own initiative) to determine if the law was infringed in any way during a particular set of criminal proceedings. This provision of the CoCP stipulates that any subsequent recommendation to take action must be submitted to the Chief Public Prosecutor’s Office for a decision on whether to refer the matter to the Procurator General’s Office.

Finally, the last sentence of Section 23(2) CoCP enables any other individual to ask for the Procurator General’s Office to file a *Wahrungsbeschwerde*. This

³ Likewise WIESINGER 2022: 59, 64 et seq.

means that even persons not involved the proceedings, and not just the defence counsel, convicted offender or a court that identifies a procedural infringement of the law at a later point in time, can instigate a review by the Procurator General's Office (cf. Ulrich in Schmölzer/Mühlbacher, *StPO* 1 § 23 margin no. 11; Hinterhofer/Oshidari, *Strafverfahren* [Criminal Proceedings] margin no. 11.74).

It is at the due discretion of the Procurator General's Office as to whether to file a *Wahrungsbeschwerde*. In view of the fact that filing such an appeal is a right held exclusively by the Procurator General's Office, any statement it issues in which it decides not to file a *Wahrungsbeschwerde* does not constitute an official notice (*Bescheid*) and cannot be appealed (*Österreichische Juristenzeitung* 1959, 166, *Juristische Blätter* 1956, 229). This also means that the defendant does not have the right to have knowledge of the files held by the Procurator General's Office (*Österreichische Juristenzeitung* 1962, 54). By the same token, any decision not to file a nullity appeal to preserve the integrity of the law cannot entail any official liability claims for merely financial losses.

EFFECT OF A 'WAHRUNGSBESCHWERDE'

It is the Supreme Court of Justice that rules on a *Wahrungsbeschwerde* in a public court hearing. If the Supreme Court of Justice finds the *Wahrungsbeschwerde* to be substantiated, it is required by Section 292 fourth sentence CoCP to hold that a law was infringed by the contested order or procedure, by the proceedings conducted or by the judgment rendered in the criminal matter at hand. According to Section 292 fifth sentence CoCP, this ruling does not usually have any effect on the defendant. And here we see the very essence of the *Wahrungsbeschwerde* come to the fore, namely that it exists to identify unlawfulness with a view to standardising and correcting the administration of law and assisting in the further development of criminal law as a whole, in the hope of preventing errors of this kind from being reproduced in the future.

In addition to the aim of establishing uniformity in the law, the *Wahrungsbeschwerde* also looks at guaranteeing the principle of a fair trial in individual cases, specifically in cases where the defendant was negatively impacted by a legally deficient decision. It is with this in mind that the last sentence of Section 292 CoCP stipulates that the Supreme Court of Justice may, at its discretion, acquit

the defendant, impose a lesser sentence or, as dictated by the circumstances, order the proceedings to be conducted again if the defendant was sentenced by such a judgment found to be invalid.

A ruling on a specific effect will only be made if the infringement of the law so identified had a negative impact on the defendant. Considering that Section 292(2) CoCP stipulates a prohibition of worsening a sentence on appeal (*reformatio in peius*), any specific effect may only be in the defendant's favour. It is very difficult to abstractly define what is meant by a negative impact (disadvantage). A negative impact always exists in cases where the defendant was potentially put in a worse position as a result of the infringement of the law.⁴ There is a considerable amount of casuistry on the question of negative impact. The specific effect is examined on a case-by-case basis.

DECISION OF THE SUPREME COURT OF JUSTICE

As per the last sentence of Section 292 CoCP, in cases where a specific effect is recognised, the Supreme Court of Justice (within its discretion provided in the law) will rule on whether to acquit the defendant, impose a lesser sentence or order the proceedings to be conducted again. The Supreme Court of Justice also makes amendments to awards made to persons having joined the proceedings as private parties. The Supreme Court of Justice treats court orders in the same way as judgments. When a specific effect is recognised, it decides on a case-by-case basis whether to amend the order in question or to declare it invalid and refer the matter back to the lower courts, either in full or in part. The same applies to procedures followed by the criminal courts. In the overwhelming number of cases, the specific effect is that the decision is declared invalid and referred back, especially when you consider that it is rarely possible to modify factual procedures. It sometimes makes sense to reverse a procedure by declaring part of the proceedings null and void. Doing this reverts the proceedings back to the position they were in before the unlawful procedure was made (cf. Ratz, *WK StPO* § 292 margin no. 35).

⁴ WIESINGER 2022: 117.

CONCLUSION AND THE
'WAHRUNGSBESCHWERDE' IN PRACTICE

As outlined above, the *Wahrungsbeschwerde* is a tried-and-tested as well as appropriate extraordinary legal remedy which exists to correct legal errors, to standardise the administration of law, and to remove specific disadvantages experienced by the defendant as a result. I worked at the Procurator General's Office from July 1997 to December 2006 as Advocate General (Referent), from January 2010 to November 2016 as group leader (First Advocate General), and from December 2016 until retirement at the end of August 2023 (reaching the statutory retirement age of 65) as Procurator General. During this time, an average of three to four hundred cases each year (fluctuating of course within this time) were referred to the Procurator General's Office for it to consider whether to file a *Wahrungsbeschwerde*. The majority of these referrals were at the request of parties involved in the proceedings pursuant to the last sentence of Section 23(2) CoCP. An average of between 80 and 120 *Wahrungsbeschwerde* appeals were brought before the Supreme Court of Justice each year. The success rate is very high, at more than 90 per cent.

I wish Péter Polt all the very best for the future, much success and, above all, the best of health.

REFERENCES

- WIESINGER, Bernd (2022): *Die Nichtigkeitsbeschwerde zur Wahrung des Gesetzes*. Wien: MANZ. Online: <https://doi.org/10.5771/9783214164843>

Róth Erika

AZ ÓVADÉK (KÖZEL)MÚLTJA ÉS JELENE A MAGYAR BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Polt Péter professzor úr publikációi a büntető anyagi és eljárásjog széles területét ölelik fel, de talán kevésbé ismert, hogy tudományos pályája első szakaszában az óvadékról is jelent meg tanulmánya.¹ Ennek apropóján választottam az ünnepi kötetbe szánt írásom témáját.

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Amikor Polt Péter publikálta tanulmányát, az óvadék nem létező jogintézmény volt a hazai büntetőeljárásban, de bevezetésének igénye, szükségessége felmerült. Ebből fakadóan az alapvető kérdés az volt, hogy miként illeszthető be a hazai jogrendszerbe ez az intézkedés, amelytől az előzetes letartóztatások számának csökkenését remélték.² Mivel az óvadék jellegű, az előzetes letartóztatás „kiváltására” alkalmas kényszerintézkedésről biztosíték elnevezés alatt a büntető perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (a továbbiakban: Bp.) rendelkezett,³ az újbóli bevezetése körüli viták során ez a szabályozás jelentette a kiindulópontot.

¹ POLT 1986.

² POLT 1986: 11.

³ Alkalmazásának lehetőségét a büntető eljárásban a házi őrizet, úgyszintén a biztosíték mellett való szabadlábra helyezés megszüntetése tárgyában hozott 1363/1945. ME rendelet felfüggesztette – lényegében megszüntette –, a következő büntetőeljárásról szóló jogszabályok már nem is tartalmazták. A rendelet 1. §-a a következő: „Az 1896: XXXIII. tc. 153. §-ában a házi őrizetre, valamint 162. és 537. §-aiban a biztosíték mellett való szabadlábrahelyezésre megállapított jogszabályok hatálya felfüggesztetik; ennél fogva a jelen rendelet hatálybalépésétől fogva házi őrizet, úgyszintén biztosíték mellett való szabadlábrahelyezés elrendelésének helye nincs.”

A jelen írás terjedelmi korlátai miatt az óvadékkal kapcsolatos szabályozás történetének még vázlatos bemutatását sem vállalhatom, de ez nem is feltétlenül szükséges, mert az ilyen irányú érdeklődést kielégítik más szerzők művei.⁴ Ezúttal csak a hatályos és az azt megelőző büntetőeljárás törvényünkre fókuszálunk. Ezen belül is mindössze az óvadék egyes részkérdéseivel kapcsolatos szabályozás változásának bemutatására teszek kísérletet, összevetve az 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) és a 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) vonatkozó rendelkezéseit, és ahol releváns, a lényegesebb változást eredményező módosításokra, így különösen a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2006. évi LI. törvénnyel (a továbbiakban: 2006. évi módosítás) beiktatott új szabályokra is kitérek.

Az óvadék definíciója a Bp. rendelkezéseiből kiindulva Polt szerint a következő: „az előzetes letartóztatásnál enyhébb jogkorlátozást jelentő, azt helyettesítő eljárásjogi eszköz, amely vagyoni értéke folytán hivatott biztosítani, hogy a terhelt ne szökjön meg, illetve a hatóság megjelenésre felszólító határozatának engedelmeskedjék.”⁵ Amikor a büntető eljárásjog tudományában óvadékról esik szó, olyan jogintézményt értünk alatta, amely az (előzetes) letartóztatás helyettesítésére alkalmas, annál enyhébb jogkorlátozással jár, és olyan vagyoni értéket képvisel, amely feltehetően biztosítja, hogy a terhelt a tőle elvárt magatartást tanúsítja. Hogy ez a magatartás mit jelent, az attól függ, hogy az óvadék az adott jogszabályi rendelkezés folytán csak a jelenlét biztosítására szolgál, vagy más eljárás cél elérésére is alkalmasnak véli a jogalkotó. A jelenleg hatályos Be. azonban egész más módon közelíti meg az óvadékot, és ennek megfelelően másként is határozza meg az óvadék fogalmát. De erről majd később esik szó, egyelőre térjünk vissza a klasszikusnak mondható definícióhoz! Ha a fogalmi elemeket egyenként megvizsgáljuk, közülük három egyértelműnek tűnik: a(z előzetes) letartóztatást helyettesítő eljárásjogi eszközről van szó, amely vagyoni értéket képvisel, és annak biztosítására szolgál, hogy a terhelt a tőle elvárt magatartást tanúsítsa.⁶ Mint helyettesítő intézmény a legszigorúbb korlátozást jelentő (előzetes) letartóztatásnál értelemszerűen enyhébb jogkorlátozással jár: a terheltnek nem kell feladnia megszokott életét, dolgozhat, együtt élhet a családjával stb.

⁴ A teljesség igénye nélkül: HERKE 1996; KÁLLAY 1996; BALLA–SZENTPÁLI 2004; KARDOS 2007.

⁵ POLT 1986: 12.

⁶ Kardos az óvadék célját a következőképpen definiálja: „a terhelt eljárási cselekményeken való részvételének biztosítása, a személyi szabadság korlátozása nélkül.” KARDOS 2007: 75.

Polt mellett is érvelt, hogy az óvadék nem csupán a terhelt megjelenését biztosíthatja, de a hatóság rendelkezéseinek megszegése esetén a súlyosabb következmények elkerülésének eszköze is lehet, azaz például a lakhelyelhagyási tilalom megszegése esetén nem lenne feltétlenül szükséges a terhelt előzetes letartóztatását elrendelni, hanem óvadék ellenében szabadlábban maradhatna.⁷

Az 1986-ban írt tanulmányból is látszik, hogy bár megjelenése után a büntető-eljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény elfogadásáig bő egy évtized telt el, a törvény hatálybalépésére pedig – többszöri módosítást követően – csupán 2003. július 1-jén került sor, az óvadék szabályozásának főbb csomópontjai definiálhatók voltak, több vonatkozásban már a rendelkezések tartalma is jól körvonalazódott a szakmai diskurzusok során. A kodifikáció idején elfogadottá vált az az álláspont, hogy az óvadék bevezetése szükséges az előzetes letartóztatás alternatívájaként.⁸ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy senki sem fogalmazott meg kritikát, nem voltak ellenérvek az új kényszerintézkedés bevezetésével szemben. Az elfogadott szövegváltozat is többszöri átfogalmazás eredménye.

AZ ÓVADÉK „FELÉLESZTÉSE” A RÉGI BE.-BEN ÉS A HATÁLYOS BE. SZERINTI ÚJ SZEREPE

Jelentős változást hozott a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény a kényszerintézkedések körében, amikor – közel fél évszázaddal az 1896. évi Bp. adott rendelkezésének felfüggesztése után – az előzetes letartóztatás kiváltására alkalmas jogintézményként szabályozta az óvadékot. A régi-új kényszerintézkedés körüli bizonytalanság azonban érzékelhető volt, amit az is jelzett, hogy az óvadéokra vonatkozó rendelkezések hatálybalépésének időpontja többször változott.⁹ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2002. évi I. törvény 308. §-ának (3) bekezdése szerint: „A Be. VIII. Fejezete VI. Címének (Az óvadék), és ehhez kapcsolódóan a 604. § (2) bekezdése i) pontjának a hatálybalépéséről külön törvény rendelkezik.” Az e szakaszhoz

⁷ POLT 1986: 13.

⁸ Ezt támasztja alá mások mellett KARDOS 2007: 74.

⁹ A bizonytalanság, az útkeresés a hatálybalépés után is tetten érhető volt. Ezt jelzi a jogszabály későbbi módosítása és a jogalkalmazásban felmerülő problémák. „A jogalkalmazói tanácsatlanságot szükségyszerűen egy aktív jogértelmezési folyamat követte, és sorra születtek e tárgyban kollégiumi állásfoglalások.” FÜLÖP-KISS 2008: 241.

fűzött indokolás ehhez a következő magyarázatot fűzte: „Az óvadék esetében a törvény szerint a hatálybaléptetés a jelenlegi társadalmi viszonyok között még nem indokolt. Elképzelhető, hogy az új Be. hatálybalépését követően néhány év múlva e jogintézmény bevezetése indokolttá válik, ezért rendelkezik úgy a törvény, hogy a hatálybalépésről majd külön törvény határoz.” Egy év elteltével azonban változott a jogalkotó álláspontja. Erről a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény indokolásában a következőket olvashatjuk: „A Be. eredeti szövegében kodifikált óvadék intézményét – amelynek hatálybalépését a Be. novella bizonytalan időre elhalasztotta – a törvény hatályba kívánja léptetni.”¹⁰

A régi Be. 147. § (2) bekezdése a következőket tartalmazta: „A bíróság a 129. § (2) bekezdésének b) pontjában meghatározott esetben a terhelt előzetes letartóztatását megszüntetheti, ha a bűncselekményre és a személyi körülményekre tekintettel az eljárási cselekményeknél a terhelt megjelenését az óvadék letétele valószínűvé teszi.” Ebből kiderül egyrészt az, hogy az óvadékról a bíróság dönt, hogy az előzetes letartóztatás különös okai közül csak a szökés veszélye az, amelynek fennállása esetén az óvadék a legsúlyosabb kényszerintézkedés helyettesítésére szolgálhat, és az is, hogy mit kell mérlegelnie a bíróságnak a döntéshozatal során (az eljárás alapjául szolgáló bűncselekményt és a terhelt személyi körülményeit).

A 2006-os módosítást követően a Be. 147. §-ának (1) bekezdésében a jogalkotó a következők szerint határozta meg az óvadék fogalmát: „Az óvadék a bíróság által meghatározott összeg, amely a terheltnek az eljárási cselekményeken való jelenlétét biztosítja.” Ebben a definícióban már nem szerepel az – amit a törvény eredeti szövegváltozata még tartalmazott –, hogy az új kényszerintézkedés az előzetes letartóztatás helyettesítésére szolgál, de ugyanezen szakasz (2) bekezdése ezt egyértelművé teszi, mint ahogy azt is, hogy kizárólag a szökés veszélye miatt elrendelt vagy elrendelni indítványozott előzetes letartóztatás esetén válthatja ki az óvadék a jelentősebb hátrányt, súlyosabb jogkorlátozást jelentő személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedést.

A hatályos Be. az óvadék jellegét, a büntetőeljárásban betöltött szerepét gyökeresen megváltoztatta, ami az óvadék rövid önálló életének végét jelentette. Már nem a letartóztatás önmagában is alkalmazható alternatívájaként

¹⁰ Lásd a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény 44–45. §-ához fűzött indokolást!

jelenik meg,¹¹ hanem egyike a távoltartás és a bünygyi felügyelet magatartási szabályainak megtartását biztostó két intézkedésnek.¹² A változtatás indokaként a Be. indokolása azt jelöli meg, hogy a régi Be. számos újonnan bevezetett jogintézménye – többek között az óvadék – nem váltotta be a hozzá fűzött várakozásokat. Azzal, hogy a bünygyi felügyelet, illetve a távoltartás magatartási szabályainak megtartását biztostó eszközzé alakult át, „jelentösen bövöl és egyszerűsödik az óvadék alkalmazásának lehetöisége. A törvény ezzel is jelezni kívánja, hogy a letartóztatások számát az európai trendeknek megfelelően indokolt a minimálisra csökkenteni és a letartóztatást valóban csak a legszükségesebb esetekre korlátozni.”¹³ Valóban, a jogalkalmazó a régi Be. hatálybalépése után kevésbé fogadta lelkesen az új kényszerintézkedést. Ennek oka elsösorban a bizalmatlanság lehetett, nem bíztak abban, hogy akár egy jelentösebb összeg elvesztésének kockázata visszatartja a terheltet attól, hogy kivonja magát a büntetőeljárás hatálya alól, megszökjön, elrejtözzön, idézés esetén ne jelenjen meg a nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság előtt, elérhetetlenné váljon. „A személyi bizalom hiányát markánsan jelzi, hogy az óvadék önálló alkalmazása szinte példa nélküli, azt igen sok esetben a szökés, elrejtözés megakadályozását szolgáló egyéb kényszerintézkedés egészíti ki.”¹⁴

A jelenlegi szabályozás sem valószínű, hogy népszerűbb lesz, söt az indítvány előterjesztésére jogosultak sem élnek nagy számban azzal a lehetöiséggel, hogy enyhébb korlátozás érdekében óvadék letételét ajánlják fel. Évente mintegy fél-száz indítvány érkezik összesen (2019-ben 63, 2020-ban 40, 2021-ben 45, 2022-ben 54, 2023-ban 50), amelyek közül nagyon kevés érdemli ki az ügyészség támogatását.¹⁵ A bíróság által megállapított óvadék a Be. hatálybalépése óta a 20 esetet még soha nem érte el évente (2019-ben 18, 2020-ban 7, 2021-ben 14, 2022-ben 19, 2023-ban 14). Ezek szinte mindegyikében enyhébb kényszerintézkedés elrendelésére került sor a statisztikai adatok szerint, olyan csupán két alkalommal

¹¹ „[A] Be. (az előzetes kényszergyógykezelés kivételével) lényegében minden személyi szabadságot érintö bírói engedélyes kényszerintézkedés esetén lehetővé teszi az óvadék elrendelését annak érdekében, hogy enyhébb kényszerintézkedést rendeljenek el.” POLT 2024. Az adott rész szerzője: Herke Csongor.

¹² A távoltartás és a bünygyi felügyelet magatartási szabályainak megtartását biztostó másik intézkedés a terhelt mozgását nyomon követo technikai eszköz alkalmazása. Be. 282. § a) pont.

¹³ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény Általános indokolásának IV. része: A törvény legfontosabb újításai – A személyi szabadságot érintö kényszerintézkedések.

¹⁴ FÜLÖP–KISS 2008: 247.

¹⁵ Az ügyészség túlnyomórészt elutasításra vonatkozó indítványait Stál is elgondolkodtatónak tartja. STÁL 2019: 435.

fordult elő 2019-ben, hogy enyhébb magatartási szabályokat állapított meg a bíróság, 2021-ben pedig három esetben a bűnügyi felügyelet megszüntetésére került sor. Mindez akkor értelmezhető, ha áttekintjük a bűnügyi felügyelet alkalmazásával kapcsolatos adatokat is. E kényszerintézkedés elrendelésére ügyészi indítványra 2019-ben 302, 2020-ban 408, 2021-ben 431, 2022-ben 483, 2023-ban 504 esetben került sor, míg hivatalból a bíróság 2019-ben 68, 2020-ban 80, 2021-ben 99, 2022-ben 96, 2023-ban 115 alkalommal döntött. A bejelentett ügyészségi fellebbezések folytán a másodfokú bíróság néhány további esetben is elrendelte a bűnügyi felügyeletet.¹⁶ A statisztikai adatok arra utalnak, hogy az óvadék jogintézményének elfogadottsága a hatályos Be. új szemléletet tükröző szabályai alapján sem nőtt.¹⁷

AZ ÓVADÉK CÉLJA

Az óvadék alkalmazása során alapvető kérdés, hogy a jogalkotó a személyi szabadságot érintő kényszerintézkedések (korábban az előzetes letartóztatás) mely különös oka esetén kívánja lehetővé tenni az óvadék letétele helyezésének engedélyezését.

A régi Be. egyértelműen rögzítette, hogy a 129. § (2) bekezdésének b) pontjában¹⁸ meghatározott esetben, a terhelt jelenlétének biztosítása érdekében van lehetőség arra, hogy az óvadék az előzetes letartóztatás helyébe lépjen, ha a bűncselekményre és a személyi körülményekre tekintettel az eljárási cselekményeknél a terhelt megjelenését az óvadék letétele valószínűvé teszi [rég. Be. 147. § (2) bekezdés].

A Be. nem tartalmazott ilyen megszorítást. Így az óvadék alkalmazásának a törvényben definiált célja „a bíróság által elrendelt távollét, illetve bűnügyi felügyelet magatartási szabályai megtartásának, valamint a terhelt eljárási cselekményeken való jelenlétének elősegítése” (Be. 284. §). A jogalkalmazói

¹⁶ A statisztikai adatok forrása: *Ügyészségi statisztikai tájékoztató. Büntetőjogi szakág. A 2023. évi tevékenység 2024.*

¹⁷ Erre a következtetésre jutott Czéh Ágnes is a bírói gyakorlat elemzésének eredményeként: „az előző törvény hatálya alatti óvadéki ügyek számának csökkenő tendenciája a jelen törvény hatálya alatt is folytatódott.” Czéh Ágnes 2024: 29.

¹⁸ Ha a terhelt szökésének vagy elrejtőzésének veszélyére tekintettel vagy más okból megalapozottan feltehető, hogy az eljárási cselekményeknél a jelenléte másképp nem biztosítható [rég. Be. 129. § (2) bekezdés b) pont].

gyakorlat – a korábbi Be. szabályaival összhangban – ezt a rendelkezést akként értelmezte, hogy az óvadék csak a jelenlét biztosítását szolgálhatja. Így a hatálybalépést követően¹⁹ a jogalkotó kénytelen volt reagálni és egyértelművé tenni: „Az óvadék megállapításának e törvény eltérő rendelkezése hiányában valamennyi, a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés 276. § (2) bekezdésében meghatározott oka esetén helye van” (Be. 284. §). Ennek megfelelően az óvadék garanciát jelenthet a távoltartás és a bünyügyi felügyelet szabályainak megtartásához, akár a terhelt jelenlétének biztosítása, akár a bizonyítás megnehezítésének vagy megghiúsításának megakadályozása, akár a bűnisméltés lehetőségének megakadályozása érdekében rendelték el a kényszerintézkedést. Nyilvánvalóan figyelemmel kell lenni arra, hogy az a kényszerintézkedés, amelyhez az óvadék kapcsolódik, milyen célt szolgálhat. A személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedések közül a távoltartás a bizonyítás megnehezítésének vagy megghiúsításának, illetve – ha ez a sértett vonatkozásában állapítható meg – a bűnisméltés megakadályozásának érdekében rendelték el, míg a bünyügyi felügyelet a terhelt jelenlétének biztosítása, a bizonyítás megnehezítésének vagy megghiúsításának megakadályozása, illetve a bűnisméltés megakadályozása érdekében [Be. 277. § (1)–(2) bekezdés].

KI AJÁNLSHATJA FEL, ÉS TEHETI LE AZ ÓVADÉKOT?

Az 1998. évi XIX. törvény kihirdetett szövege szerint óvadékot a terhelt vagy helyette más ajánlhatott fel, és tehetett le, a 2006. évi módosítást követően viszont az óvadék megállapítását már csak a terhelt és a védője indítványozhatta. Ez a változás problémát is okozott a jogalkalmazónak, hiszen nem volt egységes a gyakorlat abban, hogy a 2006. július 1-jét megelőzően a terhelt helyett más által felajánlott és letett óvadékot kinek kell visszaadni. A 2/2009. Büntető jogegységi határozatban a Legfelsőbb Bíróság akként foglalt állást, hogy ebben az esetben az óvadékot változatlanul a letevőnek – és nem a terheltnek – kell visszaadni, ha ennek feltételei fennállnak.

Ha a jogalkotó lehetővé teszi, hogy a terhelt érdekében más ajánlja fel, és helyezze letétbe az óvadék összegét, az segítséget jelenthet annak, aki maga nem tudja előteremteni a számára rendkívül magas összeget, és így nem lenne

¹⁹ Lásd a büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvény 170. §-át és az ahhoz fűzött indokolást.

lehetősége kihasználni az óvadék engedélyezésével előálló kedvező helyzetet. Ugyanakkor olyan elköteleződést, rosszabb esetben kiszolgáltatottságot eredményezhet, amelyet nem célszerű törvényi rendelkezéssel támogatni.²⁰

A hatályos Be. is csak a terhelt és a védője számára teszi lehetővé, hogy a letenni kívánt összeget is megjelölve indítványozza az óvadék összegének megállapítását, és az óvadék letétele esetére enyhébb kényszerintézkedés elrendelését vagy enyhébb magatartási szabály előírását [Be. 285. § (1)–(2) bekezdés]. Arról azonban, hogy milyen forrásból rendelkezik az óvadék összegével a terhelt, nem kér igazolást a bíróság, így annak, hogy harmadik fél nyújtson anyagi segítséget, továbbra sincs akadálya.

AZ ÓVADÉK ÖSSZEGE

A régi Be. az óvadék összegének alsó és felső határára konkrét rendelkezést nem tartalmazott, a 147. § (4) bekezdésében írtak szerint azt a terhelt személyi körülményeire és vagyoni helyzetére is figyelemmel állapította meg a bíróság. Így nem csak a bűncselekmény súlyának volt jelentősége. A 2003. évi II. törvény 44–45. §-ához fűzött indokolás szerint: „Az óvadék összegének sem az alsó, sem a felső határát nem határozza meg a törvény; a terhelt személyi és vagyoni viszonyaira figyelemmel olyan összegben látszik azt célszerűnek meghatározni, hogy az óvadék elvesztésének a kilátása a szökéstől, elrejtőzéstől visszatartson.” Ezzel a rendelkezéssel az óvadék ellen leggyakrabban felhozott kifogás alaptalanná vált. Az óvadék ellenzői ugyanis azzal érveltek, hogy az a vagyonosabbaknak kedvez, hiszen ők azok, akik le tudják tenni a bíróság által meghatározott összeget, és így elkerülhetik, hogy előzetes letartóztatásba kerüljenek. Ha az óvadéknak nincs alsó összeghatára sem, akkor valóban elmondható, hogy a terhelt vagyoni körülményeihez igazodhat a bíróság, és akár alacsony összegű óvadéket is megállapíthat, ha az alkalmas arra, hogy a terheltet a szökéstől visszatartsa, arra ösztönözze, hogy jelenjen meg az eljáró hatóságok előtt. A másik pólust nézve viszont a vagyonosabb terheltek esetében magas összegű óvadék megállapítására is sor kerülhet, amelynek elvesztése már számukra is jelentős hátránnyal jár.²¹

²⁰ Ahogy Herke írja: „Nem szabad ugyanis kitenni a szorult helyzetben lévő terheltet annak, hogy beleegyezése nélkül lekötelezettjévé válhasson egy kívülállónak.” HERKE 1996: 109.

²¹ Az óvadék differenciált megállapításának lehetőségére, annak előnyére utal Herke Csongor is. HERKE 1996: 100.

A hatályos Be. az óvadék összegének minimumát rögzíti, felső határáról nem rendelkezik. A Be. 286. § (2) bekezdése több tényezőt is felsorol, amelyet a bíróságnak figyelembe kell vennie a döntés meghozatala során. Így az óvadék összegét a bíróság a jelenlét biztosításával, a bizonyítás megnehezítésével vagy meghiúsításával, illetve a bűnismétléssel kapcsolatos fenyegetettség mértékéhez igazodóan, a bűncselekmény tárgyi súlya alapján, a terhelt személyi körülményeire és vagyoni helyzetére is figyelemmel állapítja meg. E szempontok meghatározása ellenére – ahogy Bérczes Viktor is megjegyzi – az óvadék összegének megállapítására vonatkozó bírói gyakorlat még nem alakult ki. E vonatkozásban Bércses egy empirikus kutatási adatokon alapuló, minimumszabályokra vonatkozó kúriai állásfoglalás kialakítását tartja szükségesnek.²²

AZ ELJÁRÁS ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ BŰNCSELEKMÉNY JELENTŐSÉGE

Szintén jelentős különbség, hogy a régi Be. eredeti szövege nem minden bűncselekmény esetén tette lehetővé óvadék ellenében az előzetes letartóztatás elkerülését – kizárt volt, ha a szándékos bűncselekményre a törvény nyolcévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést rendelt, továbbá ha a bűncselekményt bűnszövetségben, üzletszerűen, bűnszervezet tagjaként, fegyveresen, illetve kiskorú sérelmére követték el [147. § (2) bekezdés]. Ez a rövid életű rendelkezés már hatályba sem lépett, a 2003. évi II. törvény 44–45. §-hoz fűzött indokolás szerint ugyanis „e felesleges törvényi kötöttségeket tartalmazó rendelkezés szükségtelen”.

A hatályos Be. bármely bűncselekmény és a bírói engedélyes személyi szabadságot érintő kényszerintézkedés bármely különös oka esetén lehetővé teszi az óvadék alkalmazását.²³

²² BÉRCSES 2023: 1489.

²³ Ahogy Stál összefoglalja: „Több ügyben a terhelt számára kedvező döntésnek nem jelentette akadályát az, hogy az eljárás kiemelkedő tárgyi súlyú, akár többszörösen is minősülő, élet elleni bűncselekmény miatt indult, vagy tárgyat nagyszámú bűncselekmény képezte. Nem volt kizáró ok a büntetett előélet, a több eljárás folyamatban léte, az eljárás alatt újabb bűncselekmény elkövetése, a már elrendelt kényszerintézkedés szabályainak megszegése, a kényszerintézkedés több különös okának egyidejű fennállása, de a török állampolgárság sem.” STÁL 2019: 435.

AZ ÓVADÉK ÉS MÁS KÉNYSZERINTÉZKEDÉSEK KAPCSOLATA

A régi Be. eredeti szövege szerint az óvadék elfogadásával egyidejűleg lakhely-elhagyási tilalom és a terhelt útlevelének elvétele is elrendelhető volt. Ez utóbbi kényszerintézkedés elnevezésének megváltozása következtében az útlevel elvétele úti okmány elvételére változott, majd e kényszerintézkedés megszűnése után, újabb jogszabályváltozást követően a kiutazási tilalmat lehetett elrendelni. A házi őrizet önálló kényszerintézkedésként történő bevezetése után ez is alkalmazható volt az óvadék mellett. A 2006. évi LI. törvény rövid időre lehetővé tette az óvadék mellett a távortartás elrendelését is, a két intézkedés összekapcsolásának lehetőségét azonban a 2007. évi XXVII. törvény 45. §-a – a kiutazási tilalommal együtt – megszüntette.²⁴ Ennek indoka a következő volt: „Távortartás ugyanis nem rendelhető el, abból az okból, hogy a terhelt eljárási cselekményeknél történő jelenlétét biztosítsa, ezért az előzetes letartóztatás óvadék ellenében való megszüntetésekor sem léphet az előzetes letartóztatás helyébe.”

A hatályos Be. eleve a távortartáshoz és a büntügyi felügyelethez kapcsolja az óvadéket, amikor annak célját e két kényszerintézkedés magatartási szabályainak megtartásában, valamint a terhelt eljárási cselekményeken való jelenlétének elősegítésében határozza meg.

ZÁRSZÓ

Jelentős változást hozott az óvadék intézményének történetében az, hogy a jogalkotó a Be. új szabályaival egészen más szerepkörbe helyezte, a távortartás és a büntügyi felügyelet szabályainak betartását biztosító megoldásként tartotta fenn. Ugyanakkor – ha nem is olyan közvetlen módon, mint a régi Be. alapján – az óvadék létbe helyezésének engedélyezése továbbra is elsősorban, de nem kizárólagosan a letartóztatás elkerülését teszi lehetővé a terhelt számára. Ezt támasztja alá az is, hogy „az óvadék megállapítása iránti indítványok óhatatlanul a letartóztatás megszüntetése melletti enyhébb kényszerintézkedés alkalmazására irányulnak, melyhez járulékosan kapcsolódik az óvadéki felajánlás”.²⁵

²⁴ A gyakori módosítások között nehéz eligazodni. Igazat adhatunk Stál Józsefnek, aki a következőket írta a régi Be. óvadékkal kapcsolatos szabályairól: „A módosítások alig követhetők. Úgy tűnik, hogy a jogalkotó sem tudta, mit is akar ezzel a jogintézménnyel.” STÁL 2019: 326.

²⁵ CZÉH 2024: 29.

Úgy tűnik azonban, hogy akár önálló kényszerintézkedésként, akár más személyi szabadságot érintő kényszerintézkedéshez kapcsolva, további biztosítékként rendelkezik a törvény az óvadékról, a gyakoribb alkalmazására irányuló jogalkotói szándék nem érvényesül a gyakorlatban.

IRODALOMJEGYZÉK

- BALLA Lajos – SZENTPÁLI Edit (2004): Adalékok az óvadék intézménytörténetéhez. *Bírák Lapja*, 14(1–2), 64–70.
- BÉRCES Viktor (2023): A személyi szabadságot érintő kényszercselekmények megítélése a Kúria joggyakorlatában, különös tekintettel a személyi szabadságot érintő kényszerintézkedések egyes típusaira. *Kúriai Döntések – Bírósági Határozatok*, 71(8), 1482–1490.
- CZÉH Ágnes (2024): Az óvadék intézményének fejlődése és aktuális alkalmazási kérdései a Budakörnyéki Járásbíróság gyakorlatában. *Magyar Jog*, 71(1), 23–30.
- FÜLÖP Ágnes – KISS Anna (2008): Az óvadék elméleti és gyakorlati kérdései. *Kriminológiai Tanulmányok*, 45, 239–258.
- HERKE Csongor (1996): Az előzetes letartóztatást helyettesítő intézmények, különös tekintettel az óvadéokra. *Bírák Lapja*, 6(1–2), 97–118.
- KÁLLAY István (1996): Óvadék a 18-19. századi büntető joggyakorlatban. *Jogtudományi Közöny*, 51(9), 375–377.
- KARDOS Sándor (2007): Az óvadék a büntetőeljárásban. In NAGY Ferenc (szerk.): *Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére*. Szeged: Pólay Elemér Alapítvány, 66–84.
- POLT Péter (1986): Az óvadékról. *Belügyi Szemle*, 24(7), 11–17.
- POLT Péter szerk. (2024): *Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*. A Be. 285. §-ához fűzött magyarázat. 2024. évi Jogtár-formátumú kiadás.
- STÁL József (2019): Az óvadék térhódítása és a letartóztatás térvesztése a magyar büntető jogalkalmazásban. *Magyar Jog*, 66(7–8), 425–437.
- Ügyészségi statisztikai tájékoztató. *Büntetőjogi szakág. A 2023. évi tevékenység (2024)*. Budapest: Legfőbb Ügyészség. <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2016/02/buntetojogi-szakag-2023.-ev.pdf>

Sallai János

A MAGYAR RENDŐRSÉG FELADATAI
A MODERN RENDÉSZET HAJNALÁN

ZSOLDOS IGNÁC, KARVASY ÁGOSTON,
KEDVESSY GYÖRGY ÉS PETROVICS LÁSZLÓ NYOMÁN

A rendészet és az állami rendőrség szülőhazája Franciaország, míg megerősödése, kiteljesedése német területen következett be. Párizs (1677), Nicolas De la Mare: *Traité de la Police* (1705), Allgemeines Landrecht (1794) – a modern rendészet első mérföldkövei, amelyek hatásai magyar területen osztrák közvetítéssel, a 19. század közepén jelentkeztek. A magyar reformkor kezdetén Zsoldos Ignác *Néhány szó a honi közbátorságról* című könyvében¹ fogalmazta meg, hogy: „Rendőrség nélkül rend nem lehet.”² Zsoldos elképzelése szerint polgári államban a rend fenntartására a rendőrség hivatott. Később, a kiegyezés (1867) után erről komoly vita bontakozott ki a *Közbiztonság* című első rendészeti szakfolyóirat hasábjain, de végül is vegyes megoldás született.

A modern magyar rendészetről az első tudományos igényességgel megírt könyv³ szerzője Karvasy Ágoston, aki nemcsak a rendészet legfontosabb elméleti tudnivalóit foglalta össze első művében, hanem a rendőrség országos szervezetéről szóló elképzelését is bemutatta. A rendőrségről, annak feladatairól egy későbbi, 1870-ben kiadott művében⁴ részletesebben kifejtette gondolatait. E szerint Karvasy a rendőrség alatt a következőket értette:

„Azon hatóság, melynek hivatása a sértéseket és háborításokat célszerű intézkedések által megelőzni, és a társaság finomabb szükségleteiről gondoskodni, közrendészeti hatóságnak vagy rendőrségnek (Polizey) neveztetik.”⁵

¹ ZSOLDOS 1838.

² ZSOLDOS 1838: 10.

³ KARVASY 1843.

⁴ KARVASY 1862.

⁵ KARVASY 1862: 1.

A rendőrség kifejezést természetesen már korábban is használta Karvasy, de azt, hogy mit értett pontosan alatta, csak az 1862-es művében deklarálta. *A politicai tudományok, rendszeresen előadva* című művében a rendőrség taglásáról szóló toldalékban csak a rendőrség községi és városi hatásairól tett említést, és arról az elvárásról, hogy ott elkülönített személyzet, tisztviselők végezzék a szolgálati feladataikat. Karvasy szerint a hivatalnokoknak ismerniük kell a rendőrségi elveket,⁶ szabályokat, józan ítélőképességgel és gyors helyzetfelismeréssel kell rendelkezniük, további feltételként „hivatalukban buzgók, és meg nem vesztegethetők legyenek”.⁷ Karvasy nagyon fontos rendőri hivatalnoki jellemzőnek vélte a komolyságot, határozottsággal és ugyanakkor emberi szelídséggel párosulva. A rendőrség tevékenységeit a következő rendészeti művében, *A közrendészeti tudományban* fejtette ki részletesen. Ebben a könyvében a rendőrség céljaként a rend és (köz)bátorság fenntartását és a veszély elhárítását határozta meg, amelyet a rendőrség az alábbi tevékenységek kifejtésével ér el:

- ♦ észlelő;
- ♦ megelőző;
- ♦ visszanyomó;
- ♦ felfedező.⁸

A rendőrség *észlelő* tevékenysége alatt a szerző a rendőrség folyamatos jelenlétét értette, amelyet a működési területen a rendőr az „örök éjszakai cirkálással” és kijelölt helyeken felállítással érhet el, hogy tudomást szerezzen az ott történetekről. Az észlelő tevékenység során a veszélyt jelentő eseményekről, például rendzavarásról a rendőrség hivatalai feljegyzéseket készítenek, amelyeket a további észlelési tevékenységhez felhasználhatnak.

Megelőző tevékenységen a rendőrségnek azon intézkedéseit értette Karvasy, amelyek elejét veszik a sértéseknek, háborításoknak, amelyek által a veszély bekövetkezhet, származtathatóan az emberek gonoszságából és a természet erejéből egyaránt.

Véleményem szerint, amikor már a garázdaság vagy düh, háborgatás kitört, akkor szükséges a rendőrség *visszanyomó* tevékenysége, amely fizikai erő alkalmazásával felszámolja, elnyomja a rendbontást.

⁶ Ez alatt erkölcsiséget, jogszerűséget értett.

⁷ KARVASY 1843: 165.

⁸ KARVASY 1862: 10.

A rendőrség *felfedező* tevékenysége a mai fogalmak szerint a nyomozó-vizsgáló munkát jelenti. A rendőrség tudomására jutott esemény, bűncselekmény körülményeinek, bizonyítékainak, tettesének felfedezése, annak érdekében, hogy a tettest bíró elé állíthassák. Már Karvasy korában is ismerték a rendőri felügyeletet és a felfedező tevékenység során a veszélyes emberek tevékenységének titkos felderítését.

Karvasy *A közrendészeti tudományban* is megerősítette az országos rendőrségről korábban írt elképzeléseit. Az 1870-ben kiadott *A közrendészeti tudomány és a kulturpolitika*⁹ című művében szintén rögzítette a közrendészet fogalmát, és a közrendészeti hatóságként a rendőrséget (*Polizei*) nevezte meg. Az észlelő tevékenységek között konkrétan megnevezte a következő veszélyforrásokat, amelyekről a rendőrségnek tudnia kell: égések, pestis, árvizek, vasúti szerencsétlenségek, marhadög(vész), *explosiók* (robbantások). A hallás és látás útján végezhető észlelési tevékenységhez sorolta a végrehajtókat is, akik lehetnek ügynökök, hivatalnokok, akik feladataikat fegyverrel vagy fegyver nélkül teljesíthetik.

Csak érdekességként jegyzem meg, hogy Karvasy Ágoston 1870-ben kiadott művében Nicolas De la Mare *Traité de la Police* című művét tartotta a legrégebbi rendészettudományi műnek, amelyhez az alábbi megjegyzést fűzte: „mindenkor tekintélyes helyet foglaland a közrendészeti tudomány irodalmában, és a jó rendszere és nagy tudományossággal írott általános és bevezetési fejezetek miatt nagyon tanulságos marad.”¹⁰

Karvasy Ágoston munkáit időrendben Kedvessy György rendőrhivatalnok 1872-ben kiadott műve¹¹ követte, aki elsőként gyűjtötte össze, és tette közzé akkor még Pest város rendőrséggel kapcsolatos szabályrendeleti gyűjteményét. Az időszak hallatlanul izgalmas. Ekkor került sor a rendőrkapitányok első kongresszusára,¹² készült el az első rendőrségi törvényjavaslat¹³ és zajlott a fővárosi rendőrség¹⁴ államosítása. Mivel ez volt az első rendőrségi szabálygyűjtemény, és ekkor még nem volt intézményesített rendőroktatás, ezért a szerző fontosnak érezte, hogy a rendőrségről, a rendőri eljárásokról és egyéb, a rendőri szolgálattal összefüggő ismeretekről is említést tegyen. Mindehhez nagyon jó módszert

⁹ KARVASY 1870.

¹⁰ KARVASY 1870: 8.

¹¹ KEDVESSY 1872.

¹² SALLAI 2023.

¹³ SALLAI 2024.

¹⁴ SALLAI 2022.

választott, kérdés-felelet formában adta közre a legfontosabb tudnivalókat, amelynek a „közrendészeti vezérfonal” címet adta. Ekkortól tehát a rendőri szolgálatba lépőknek rendelkezésére állt egy olyan szabályrendelet-gyűjtemény, amelyben azonnal megnézhették az intézkedés során a vonatkozó rendeletet, és amely lehetőséget biztosított a változások bejegyzésére is. A könyv alkalmazását a szabályrendelet végén található betűsoros névjegyzék nagyban elősegítette.

Azt, hogy a „közrendészeti vezérfonal” fejezetrészt a végrehajtó állománynak szánta, az alcímbe¹⁵ is rögzítette. Az első fejezet rész első pontjából megtudhatjuk, hogy a szerző a rendőrség alatt a törvényhatóságok kebelbeli hivatalát értette:

„Melynek feladata a jólét előmozdítására, rend és biztonság fenntartására, nemkülönben az ezeket fenyegető veszélyek elhárítása céljából, akár emberi cselekvés, vagy mulasztásából, akár pedig a természet elemeitől származnak – megállapított országos és helyi rendszabályokat végrehajtani, illetőleg, azok megtartása fölött őrködni, és a vétségek, bűntények elkövetőit nyomozni, elfogni és a törvényszék elé állítani.”¹⁶

A rendőrség végrehajtó hivatalnokainak a városokban a biztosokat és rendőrkatonákat, a vármegyékben pedig a csendbiztosokat, pandúrokat nevezte meg. A rendőrséget két részre osztotta, a közigazgatásra és a törvényszéki rendőrségre. A rendőrség feladatait ugyanúgy négy fő területre tagolta, mint Karvasy Ágoston. Azaz észlelőre, megelőzőre, visszanyomóra és felfedezésire. Az első három terület a közigazgatási, míg a negyedik a törvényszéki rendőrség tevékenységi körébe tartozik. Az általános észlelő tevékenység során konkrét információ nélkül folytatnak járőrözést a rendőrkatonák, biztosok, míg a különös észlelés esetén konkrét célból figyelnek meg gyanús helyeket, házakat, személyeket. Az észlelést segíthetik a lakosok a feljelentéseik által. A jelentéseket összegyűjtik, átvizsgálják, leellenőrzik, hogy szükséges-e beszerezni további információt, jelentést, vagy lehet azonnal intézkedni. A rendőri megelőzés alatt Kedvessy ugyanazt értette, mint Karvasy. Azt, hogy mit kell megelőzni, mi ellen kell fellépni, Kedvessy szerint nem a rendőrség, hanem a jogszabályok határozzák meg. Megelőző intézkedés során csak alapos gyanú esetén lehetséges a személyek szabadságjogainak, mozgásának korlátozása. Megelőző intézkedések eszközei lehetnek: „rendelet, tilalom, figyelmeztetés és bírságolás, letartóztatás, kiutasítás,

¹⁵ Az alsóbb rendőrség tisztviselői és közegei számára.

¹⁶ KEDVESSY 1872: 3.

eltoloncolás, személyek és helyiségek fölötti különös felügyelet, házkutatás és elkobzás.”¹⁷ Kedvessy a felsorolt eszközök alkalmazásának nem csupán a lehetőségeit, hanem a formáját is külön-külön ismertette. A visszanyomó tevékenység kapcsán bemutatta, hogy milyen erőket és milyen módon lehet alkalmazni a megbomlott rend helyreállítására, valamint azt, hogy mire kell törekedni a visszanyomó tevékenység végrehajtásakor. A felfedező tevékenységről Kedvessy részletesebben írt, mint az előző három rendőrségi tevékenységről. Ismertette, hogy mivel és milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie a felfedezést (nyomozást) folytató rendőri tisztviselőnek. Külön mutatta be a vagyron és az élet ellen elkövetett bűnesetekben a teendőket, valamint a követendő eljárást, ha ismert vagy ismeretlen az elkövető. A részletes leírás miatt a könyv egyike lehet az első kriminalisztikai vagy nyomozási tankönyveknek.

Több mint egy évtizeddel később, 1884-ben jelent meg Petrovics László¹⁸ *Közrendészeti tudomány és a magyar rendőri gyakorlat könyve*¹⁹ című műve, amely az előző rendészetelméleti műveket felhasználva azokat a nemzetközi szakirodalom ismereteivel kiegészítve foglalkozott a rendőrséggel, annak feladataival. Petrovics korát meghazudtolóan felismerte, hogy a jó rendőr csak úgy nem születik, hanem csak megfelelő elméleti és gyakorlati tudással való felvértezés után válik valaki a rendőri szakma tudójává. Ehhez pedig szükséges a szakirodalom és a rendőrök kiképzése, oktatása. Petrovics szerint a „rendőrség alatt azon közhatalóságok értendők, amelyek a közrend és biztonság fenntartásán: figyelő, megelőző, visszanyomó és felfedező tevékenységgel működnek”.²⁰ Karvasy 1843-ban kiadott műve óta eltelt négy évtized, és a rendőrség tevékenységeiről Petrovics által leírtak mégis teljesen megegyeztek Karvasy gondolataival. Ugyanakkor Petrovics kritikával illette Karvasy rendőrségfogalmát, mert nem értett azzal egyet, hogy a sértéseket és háborításokat a magánjog esetében is a rendőrségnek kellene orvosolnia. Ezenkívül hibásnak tartotta Karvasy rendészettudomány-fogalmát, mert Petrovics szerint „tudománynak csak valamely rendszeresen tárgyalt vagy előadott tudományos anyag nevezhető”.²¹ Azt a megállapítást vitathatónak tartom Petrovicsnak, hogy egy adott országban a

¹⁷ KEDVESSY 1872: 7.

¹⁸ Petrovics László 1878-ban elkészítette *A fővárosi rendőrség szolgálati szabályzata* című munkát, amiért BM-jutalomban részesült. Sajnos a kiadványnak nyoma veszett.

¹⁹ PETROVICS 1884.

²⁰ PETROVICS 1884: 7.

²¹ PETROVICS 1884: 9.

polgárháború csak a katonaságra és a rendőrségre nem tartozhat. De Petrovics ugyanúgy bírálta Kedvessy fentebb tárgyalt művét is, és főleg a rendőrség fogalmát, amely szerint csak a municipiális rendőrséget határozta meg, és nem szólt az állami fővárosi rendőrségről. Petrovics itt nem vette figyelembe, hogy amikor Kedvessy kiadta a művét 1872-ben, még csak helyi rendőrségek voltak. Állami rendőrségről csak 1873-tól beszélhetünk. Petrovics is definiálta a rendőrség célját, amely a közrend és közbiztonság fenntartása. A közrend fenntartása érdekében a rendőrség a már megismert elemeket alkalmazhatja, tehát a figyelő, megelőző, visszanyomó és felfedező tevékenységeket. Petrovics az elődjektől eltérően már minden egyes tevékenységről részletesen írt.

A RENDŐRSÉG FIGYELŐ TEVÉKENYSÉGÉRŐL

„Figyelő tevékenység (megfigyelés) alatt a rendőrhatóságnak azon rendszeres működése értendő, amelynél fogva a hatáskörébe tartozó mindazon személyi és dologi körülményekről, amelyek a közrendnek ártalmára vannak vagy ártalmára lehetnek, tudomást szerezni iparkodik.”²²

Az általános figyelő tevékenység keretén belül küldenek ki a rendőrkapitányságok rendszeresen járőröket, és állítanak fel őrszemeket, akik folyamatosan szemmel tartják működési területükön a köztereket, utakat, helyeket, hogy nem történik-e valahol rendbontás, rendzavarás. A különös megfigyelés a gyanús helyekre, házakra vonatkozott, illetve rovott múltú személyekre. Ezáltal vált a rendőrség fő feladatává az állandó őrködés, amelyet később Concha Győző és Rédei Miklós is megemlített. A figyelő tevékenység tehát nem más, mint a rendőrség működési területén a közrendre, közbiztonságra vonatkozó helyek-események folyamatos, általános szemmel tartása. Mindehhez Petrovics fontosnak ítélte a kiküldött rendőri állomány látás és hallás útján szerzett információit, a rendőri ellenőrzéseket. Például az utazók, idegenek okmányainak ellenőrzése, az általános bejelentkezés ellenőrzése, házalók, zsidóbarátok, rendezvények, sajtótermékek ellenőrzése. Petrovics szerint a másodlagos jellegű ellenőrzések: a tűzrendőri szabályok betartásának ellenőrzése, a mértékek vizsgálata, az élelmi cikkek, italok ellenőrzése, a nyilvános rendezvények felügyelete, a vendéglők

²² PETROVICS 1884: 26.

ellenőrzése. A megfigyelések eredményeit a rendőri hatóságok tudomására juttathatták: hivatalos jelentés (raport) formájában, más hatóság értesítése által, magánszemélyek feljelentései és bizalmas közlései által.

A RENDŐRSÉG MEGELŐZŐ TEVÉKENYSÉGE

„Megelőző rendőri tevékenység alatt a rendőrségnek azon intézkedése értendő, amely által valamely – a közrendet veszélyeztethető – cselekményeknek, vagy mulasztásnak eleje vétetik és egyúttal a rendzavarás okai is eltávolíttatnak még mielőtt a közrend tényleg megsértetett volna.”²³

A megelőző tevékenységre akkor van szükség, ha tényleges adatok vannak arról, hogy valamilyen veszély leselkedik a közrendre. Ezáltal a rendőrség már nemcsak úgy általában figyel, nézelődik, hanem külső erőt használ, intézkedik a veszély forrása ellen, azaz a veszély megelőzésére irányul. A rendőrségnek a megelőző intézkedés kapcsán személyi szabadság korlátozására csak érvényes bírói ítélet esetén van lehetősége. Petrovics szerint a „megelőző intézkedések mint általában a rendőrségnek minden ténykedései nincsenek indítványhoz kötve, hanem ha azok szüksége fennforog, hivatalból fogatosítandók”.²⁴ Az 1881. évi XXI. törvénycikk szerint a „házkutatót és személymotozást bírói felhívás nélkül csak az esetben fogatosíthat a fővárosi rendőrség, ha veszély van a késedelemben, vagy ha oly egyénről van szó, ki a rendőrség előtt, mint szokásos tolvaj vagy orgazda ismeretes”.²⁵

A RENDŐRSÉG VISSZANYOMÓ (REPRESSZÍV) TEVÉKENYSÉGE

„Visszanyomó (repressív) rendőri tevékenység alatt azon cselekvés értendő, amely által már tényleg bekövetkezett rendzavarás rendőri tilalom, vagy ennek elégtelensége esetén fizikai erő alkalmazása által is eltávolíttatik.”²⁶

²³ PETROVICS 1884: 33.

²⁴ PETROVICS 1884: 37.

²⁵ 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről 21. §.

²⁶ PETROVICS 1884: 37.

A represszív jellegnek az a lényege, hogy amikor az elnyomást alkalmazzák, a közrend megzavarása még fennáll, azt az erőszak alkalmazásával tudják felszámolni. Az erőszak alkalmazása mindig a jelen lévő rendzavarásra vonatkozik. Ilyen represszív tevékenységnek helye lehet: árvízveszéltnél, veszett kutya lelövésénél, ragályos betegségben szenvedő állat leölésénél, zavargások során tömegoszlatásnál.²⁷ Lényeges, hogy a rendőrség a visszanyomó, represszív tevékenységét sem gyakorolhatja önkényesen, hanem csak törvényesen, és ténykedéseit akkor is csak a fennforgó helyzetnek megfelelően, észszerűen és célszerűen foganatosíthatja.

A RENDŐRSÉG FELFEDEZŐ TEVÉKENYSÉGE

„A rendőrség felfedező tevékenysége az elkövetett büntetendő cselekmények kinyomozására, a tettes és részesek kipuhatolására, elfogására és a bizonyítékok szolgáló adatoknak oly mérvű összegyűjtésére és biztosítására terjed ki, hogy azok alapján a későbbi büntetőbírószági eljárás sikeresen foganatosítható legyen.”²⁸

A szerző szerint az észszerűség és a szükségesség is indokolja, hogy a felfedező, nyomozó-vizsgáló munkát a rendőrség végezze. A rendőrségnek a nyomozó munka során először is meg kell állapítania, hogy történt-e bűncselekmény. Ezt követi az ismert és ismeretlen tettes által elkövetett bűntény kinyomozása, majd a nyomozás során keletkezett büntényi anyagok összegyűjtése. Petrovics szerint, ha a rendőrségről elterjed, hogy minél több esetet felderít, és minél több tettet elfog, az a gonosztevőket visszariasztja a betörésektől, rablásoktól és egyéb bűncselekmények elkövetésétől. A rendőrség felfedező tevékenységét megkönnyíti, ha a figyelő tevékenységek során információkhoz jut. A felfedező tevékenység során a rendőrség munkáját a vádhatóság ellenőrzi, felügyeli. A vádhatóság érdeke, hogy munkája során „a rendőrség felfedező tevékenységének kifejtésébe életet öntsön, és a rendőrségnek e részben való lankadását megakadályozza”.²⁹

Karvasy, Kedvessy és Petrovics munkái azt bizonyítják, hogy a modern rendőrség kialakulása, az állami rendőrség létrehozása időszakában is már jól látható módon elkülönültek a rendőri tevékenységek. Hatályos jogszabály hiányában a rendészet jeles tudósai műveikben fontosnak ítélték a rendőri

²⁷ PETROVICS 1884: 38–39.

²⁸ PETROVICS 1884: 39–40.

²⁹ PETROVICS 1884: 47.

feladatok különválasztását, és azokat példákkal alátámasztották. A törvényi szabályozásban 1881-től már részben előfordult a rendőri tevékenységek megjelenítése, de részletes elkülönítése csak 1919-ben, az államosításról szóló 5047. ME számú törvénytől jelent meg először.

IRODALOMJEGYZÉK

- KARVASY Ágoston (1843): *A politicai tudományok rendszeresen előadva*. I. kötet. Győrött: Özv. Streibig Klára betűivel.
- KARVASY Ágoston (1862): *A közrendészeti tudomány*. Pest: Emich Gusztáv.
- KARVASY Ágoston (1870): *A közrendészeti tudomány és a cultúrpolitika*. Pest: Athenaeum.
- KEDVESSY György (1872): *Országos és pestvárosi rendőrügyi szabályrendeletek*. Gyűjtötte és az időközben történt változások, megtoldások és közrendészeti vezérfonállal az alsóbb rendőrség tisztviselői és közegei számára. Pest: Első Magyar Egyesületi Könyvnyomda.
- PETROVICS László (1884): *Közrendészeti tudomány és a magyar rendőri gyakorlat*. Budapest: Pannonia.
- SALLAI János (2022): 140 éves-e a BRFK, és ha igen, akkor miért nem. *Magyar Rendészet*, 22(1). Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2022.1.13>
- SALLAI János (2023): A rendőrkongresszusok kezdete. *Rendőrségi Tanulmányok*, (3), 137–147. Online: <https://doi.org/10.53304/RT.2023.3.06>
- SALLAI János (2024): Az első rendőrségítörvény-javaslat. *Belügyi Szemle*, 72(6), 975–984. Online: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i6.pp975-985>
- ZSOLDOS Ignác (1838): *Néhány szó a honi közbátorságról*. Pest: Trattner-Károlyi.

Schubauer László

A BŰNSZERVEZETI ELKÖVETÉS FOGALMI ISMÉRVEI A NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁSBAN ÉS A MAGYAR BTK. SZERINT

A SZABÁLYOZÁSI IGÉNY MEGJELENÉSE – A SZERVEZETT BŰNÖZÉS NEMZETKÖZIVÉ VÁLÁSA

A szervezett bűnözés jelensége az 1990-es években lett nemzetközi figyelmet érdemlő közbiztonsági probléma, ami szorosan összefüggött az időszak politikai, gazdasági váltoásaival. A II. világháborút követően a keleti és a nyugati tömb közötti hidegháborúban megindult enyhülési folyamat,¹ majd az 1980-as évek végén a hidegháború lezárulása megteremtette a lehetőséget a szembenállók közötti együttműködés kiszélesedésére, majd a keleti blokk összeomlása és a blokk országokban lezajlott rendszerváltás megnyitotta az utat a nemzetközi integráció kiszélesítése és elmélyítése felé. A nemzetközi integráció magával hozta a bűnözés nemzetközivé válását is, a szervezett bűnözői csoportok kiléptek a nemzetközi térbe, kiterjesztették tevékenységüket más országokra, illetve együttműködést építettek más országok bűnözői csoportjaival is. A bűnözés nemzetközivé válásának természetes következménye volt a határokon átvívelő tevékenységet folytató bűnszervezetek elleni büntetőjogi fellépés hatékonyabb eszközrendszerének a megteremtésére, a *forum shopping*² megakadályozására,

¹ A folyamat első lépése az 1975 júliusában Helsinkiben megrendezett Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ), amely során a hidegháború által kettéválasztott Európa és az USA, valamint Kanada vezetői az együttműködés lehetőségeiről tárgyaltak.

² A *forum shopping* – eredetileg a nemzetközi magánjogban kialakult – fogalmával azt a tevékenységet jelölik, amely során az elkövetők a kedvezőbb jogi helyzet elérése érdekében kihasználják az egyes országok eltérő jogi szabályozását, és tevékenységüket úgy alakítják, hogy a bűnszervezet tevékenysége által érintett államok hatóságainak együttműködését az eltérő nemzeti szabályozások hátráltassák, illetve a felelősségre vonásukra lehetőleg olyan országban kerüljön sor, amelynek szabályai alapján a bírósági eljárásban számukra a legkedvezőbb ítélet születhet.

a nemzeti hatóságok együttműködésének – az eltérő jogi szabályozásokból eredő – akadályainak kiküszöbölésére irányuló igény megerősödése. A nemzetközi együttműködés hatékonyabbá tételének büntető anyagi jogi és eljárásjogi keretrendszerét részben az ENSZ, részben az egyes földrajzi régiókban működő „regionális” nemzetközi szervezetek igyekeztek megteremteni egységes követelményeket megfogalmazó nemzetközi szabályozás megalkotásával.

A BŰNSZERVEZETEKSEL KAPCSOLATOS NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁS KIALAKULÁSA

Talán nem véletlen, hogy a határok lebontásában, a gazdasági együttműködés elmélyítésében élen járó Európában az – akkor már a kontinens nyugati felének államait integráló – Európai Unió reagált legelőször a határokon átnyúló szervezett bűnözés problémájára.

Mint azt – a szabályozás kezdeteire visszatekintve – az Európai Tanács megállapította:

„Az Európai Unió vezető szerepet vállalt a szervezett bűnözés elleni küzdelemben az Amszterdami Szerződés és az 1997. június 16-17-i amszterdami Európai Tanács óta, amely elfogadta a szervezett bűnözés elleni küzdelem első cselekvési tervét.”³

Miután az Európai Tanács 1997. júniusi amszterdami ülésén megtárgyalta az előzetesen felkért szakértők jelentését és cselekvési tervét, döntött az egységes szabályozás kialakításának szükségességéről. Az 1997. júniusi döntés megvalósításaként 1998. december 21-én az Európai Tanács elfogadta a 98/733/IB *együttes fellépést*, amely az Európai Unió tagállamait kötelezte a bűnszervezetben való részvétel bűncselekménnyé nyilvánítására, meghatározva a bűnszervezet fogalmát, és megfogalmazva, mely magatartások minősülhetnek a bűnszervezet tevékenységében való részvételnek. Mint azt az 98/733/IB számú együttes fellépés bevezető rendelkezéseiben megfogalmazta:

„[A] tagállamok biztosítani kívánják, hogy aki bűnszervezet tevékenységében vesz részt, ne kerülhesse el az ennek az együttes fellépésnek a hatálya alá tartozó

³ Az Európai Közösségek Bizottsága 2005.

bűncselekményekre irányuló nyomozást és büntetőeljárást; ezért a tagállamok előmozdítják az igazságszolgáltatási együttműködést e bűncselekményekre irányuló nyomozás és büntetőeljárás során.”

A bűnszervezetekkel kapcsolatos első európai regionális szabályozást két évvel később követte az *Egyesült Nemzetek nemzetközi szervezett bűnözés elleni egyezménye* (Palermói Egyezmény),⁴ amely a határokon átnyúló szervezett bűnözés elleni küzdelem első globális jogi eszköze lett. Érdeemes megjegyezni, hogy a Palermói Egyezmény a 2006. évi CI. törvénnyel történt kihirdetéssel a magyar jogrendszer részévé vált, míg az Európai Unió 98/733/IB számú együttes fellépésében megfogalmazott kötelezettségek – ekkor még az uniós tagság hiányában – közvetlenül számonkérhető jogi kötelezettséget nem keletkeztettek Magyarország számára.

A nemzetközi szabályozás egységesülése irányába tett fontos lépést jelentett, amikor 2004 áprilisában a 2004/579/EK *határozattal* az Európai Unió mint regionális nemzetközi szervezet csatlakozott a Palermói Egyezményhez, ezzel vállalva, hogy az EU bűnszervezetekkel kapcsolatos szabályozását a szerződéshez igazítja. A két nemzetközi szerződés összehangolása érdekében az Európai Unió Tanácsa elfogadta a 98/733/IB együttes fellépést felváltó 2008/841/IB számú *kerethatározatot*,⁵ amely a bűnszervezet fogalmi ismérveit a Palermói Egyezmény fogalomrendszeréhez igazította, megszüntetve ezzel a regionális és globális szabályozás ellentmondásait.

Mind a Palermói Egyezmény, mind az Európai Unió Tanácsa által elfogadott együttes fellépés tartalmát tekintve magán hordozza a nemzetközi szerződések azon sajátosságát, hogy a szabályozás tárgyát és módszerét tekintve kizárólag olyan fogalomrendszert használ, és olyan kötelezettségeket és tilalmakat fogalmaz meg, amelyeket valamennyi, a szerződéshez potenciálisan csatlakozni szándékozó állam hajlandó elfogadni és betartatni, hiszen az adott nemzetközi szerződés hatásosságát alapvetően a nemzetközi közösségből csatlakozók nagy száma alapozza meg. Ebből következően a szövegezés során kerülnek azokat a szabályozási elemeket, amelyek vita tárgyát képezik, vagy eltérő értelmezésre adhatnak alapot, mert az elfogadott szöveggel egyet nem értés csökkenti az egyezményhez való csatlakozási hajlandóságát az egyes részletekben más állásponton levő államoknak.

⁴ Hatályba lépett 2003-ban.

⁵ A Tanács 2008/841/IB kerethatározata (2008. október 24.) a szervezett bűnözés elleni küzdelemről.

A bűnszervezet problémakörének óvatos megközelítése leginkább a bűnszervezet fogalmának meghatározása során érhető tetten. Már 1998-ban az első uniós szabályozás, a 98/733/IB számú együttes fellépés megalkotását előkészítő szakértői anyagok is megfogalmazták,⁶ hogy a bűnszervezetek igazi veszélyességét nem önmagában a magasabb fokú szervezettség, hanem olyan jellemzők adják, mint például a bűnözői csoportoknak a politika világába, a legális gazdaságba történő beférkőzése, pozíciószerezés a média világában, a jogalkotás befolyásolása, a maffiaszerű működés, az igazságszolgáltatás akadályozása⁷ stb., de ezek a speciális sajátosságok mint a bűnszervezetek lényeges fogalmi elemei kimaradtak a nemzetközi egyezményekből. A nemzetközi szerződések szövegezése során csupán azokat az ismérveket használták fel a fogalomalkotásnál, amelyekről úgy vélték, hogy generálisan valamennyi bűnszervezetet vitán felül jellemeznek, holott az egyes országok szervezett bűnözésének számos lényeges eltérésére mutattak rá a szakértői előkészítő anyagok.

Ha összevetjük a 2008/841/IB kerethatározatban, valamint a Palermói Egyezményben megfogalmazott bűnszervezeti ismérveket, akkor sajátos kép rajzolódik ki. A Palermói Egyezményben és az EU kerethatározatában azonos tartalommal szereplő bűnszervezeti fogalmi ismérvek:⁸

- a megfelelő taglétszám (*kettőnél több személy*);
- a szervezeti állandóság (*hosszabb időre, vagy bizonyos időre szervezettség*);
- a megfelelő szervezeti felépítés (*a hierarchikus vagy strukturált szervezet, amely nem egy bűncselekmény alkalmi elkövetésére vagy azonnali végrehajtására jött létre, de ugyanakkor nem feltételezi az állandó tagságot, vagy nem feltételezi az állandó vagy formális szerepeket, nem kell kidolgozott szervezeti felépítés vagy fejlett hierarchia*);
- a működési szervezettség (*összehangoltan működő szervezet*);
- a közvetlen vagy közvetett pénzügyi vagy egyéb haszonra törekvés.

Az a)–e) pontban felsorolt szervezeti feltételek egyaránt jellemezhetik mindazon irányított, szervezett csoportos emberi tevékenységeket, amelyek tartósan

⁶ NYITRAI 2015.

⁷ Nyitrai hivatkozik az Európa Tanács Szervezett Bűnözés Büntetőjogi és Kriminológiai Kérdéseivel Foglalkozó Szakértői Csoportja (PC–S–CO) jelentésére, amely a bűnszervezet megállapításának feltételéül kötelező és ezeket kiegészítő kritériumokat is meghatározott.

⁸ Zárójelben dőlt betűs szövegben a két hivatkozott dokumentum konkrét tartalmi megfogalmazásait közlöm.

(nem alkalmoszerűen) pénzügyi vagy egyéb haszon megszerzésére irányulnak. A felsorolt ismérvek tehát egyaránt jellemezhetnek szervezet keretében végrehajtott legális vagy illegális emberi magatartásokat.

Mind a 2008/841/IB kerethatározatban, mind a Palermói Egyezményben egyetlen feltételt fogalmazott meg a jogalkotó, amely a bünszervezetként működő szervezet tevékenységét kiemeli a legális tevékenységet folytató szervezetek sorából, ez pedig a szervezet tevékenységének céljában mutatkozik meg:

- a kerethatározat szerint a bünszervezet célja legalább négy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy annál szigorúbb szankcióval büntetendő bűncselekmények elkövetése;
- a Palermói Egyezmény szerint a bünszervezet célja egy vagy több – a szerződésben pontosan meghatározott körbe tartozó súlyos (legalább négy év szabadságvesztéssel vagy súlyosabban büntetendő) – bűncselekmény elkövetése.

Mindkét jogszabály tehát a súlyos bűncselekmények elkövetésére irányuló célzatot fogalmazza meg mint a szervezetet bünszervezetté minősítő kritériumot, amely megalapozza a szervezet tagjaival szembeni kiemelt büntetőjogi eszközrendszer alkalmazását. Lényeges különbség azonban, hogy az EU kerethatározata alapján bármely súlyos bűncselekmény elkövetésére irányuló célzat megalapozza a minősítést, míg a ENSZ-egyezmény e tekintetben jelentős korlátozást tartalmaz, a bünszervezeti tevékenység csak a törvényben felsorolt bűncselekmények elkövetésére irányulhat, így pénzmosásra, korrupcióra, az igazságszolgáltatás akadályozására, csupa olyan tevékenységre, amely más bűnözői magatartásokhoz kapcsolódik (az igazságszolgáltatás akadályozásával vagy a bűncselekményből származó javak leplezésével), vagy a gazdasági, illetve az állami szervezetrendszer tisztességes működését sérti (korrupciós tevékenységgel).

A Palermói Egyezmény alapján tehát a bünszervezetek tevékenysége túlmutat a bünszervezetben elkövetett cselekmény konkrét társadalomra veszélyességén, míg az EU kerethatározata alapján egy szervezet bünszervezetté minősítéséhez elegendő néhány súlyos bűncselekmény elkövetésére irányuló célja a szervezetnek. A szervezet céljának meghatározása azonban egyáltalán nem könnyű feladat. Olyan országokban – így Magyarországon is –, amelyek a szervezetek önálló büntetőjogi felelősségét nem ismerik el, a szervezet célját szükségképpen a szervezet keretében tevékenykedő, a szervezet képviselőjében eljáró vagy a szervezetet irányító természetes személyek céljából képezi le a jogalkalmazó.

Ezzel azonban a jogalkalmazó ingoványos talajra téved, hiszen a szervezet tevékenységében részt vevő személyek egymástól esetleg eltérő céljai közül kell önkényesen a bűnszervezeti minősítést megalapozó szervezeti célt kiválasztani.⁹

A Palermói Egyezmény – azzal, hogy a bűnszervezeti minősítést csak a törvényben felsorolt bűncselekménytípusok elkövetésére irányuló szervezeti cél esetén teszi lehetővé – minden olyan személy tevékenységének minősítését megalapozza, aki tisztában van azzal, hogy a szervezet tevékenysége pénzmosásra, korrupcióra, az igazságszolgáltatás akadályozására irányul, azaz csupa olyan tevékenységre, amely legális gazdasági tevékenység részeként nem értelmezhető.

Az EU kerethatározata alapján viszont minden olyan szervezetet, amelynek célja súlyos (4+ év büntetési tételű) bűncselekmény elkövetése, bűnszervezetként kell azonosítani abban az esetben is, ha a súlyos bűncselekmény elkövetésére irányuló cél mellett a szervezetben más – legális gazdasági tevékenységhez kapcsolódó – célok is léteznek. Ez alapján, ha egy legális gazdasági tevékenységet végző szervezet pénzügyi helyzetének javítása érdekében, vezetői döntés alapján hosszabb időn keresztül – például fiktív alvállalkozók bevonásával – adócsalást valósít meg, úgy a szervezet tagjai (munkavállalói) közül mindazok tevékenysége bűnszervezet keretében elkövetett adócsalásnak minősíthető, akik ebben tevékenységükkel közreműködtek. A korábbi 98/733/IB határozat lényegesen körültekintőbb szabályozással a bűnszervezeti minősítés feltételeként a szervezet fő céljaként jelölte meg a súlyos bűncselekmény elkövetését vagy a hatóságok törvényellenes befolyásolását.

A BŰNSZERVEZETEKKEK KAPCSOLATOS MAGYAR SZABÁLYOZÁS FEJLŐDÉSE

A Btk.-ban a bűnszervezetekkel kapcsolatos szabályozás kezdetektől igazodott az Európai Unió elvárásaihoz. Magyarország az EU-csatlakozás előfeltételét jelentő jogharmonizációs kötelezettségének eleget téve szinte azonnal reagált a bűnszervezet elleni eszközrendszer kialakításának nemzetközi igényére, a Büntető

⁹ Ez a jogalkalmazói célkijelölés pedig generálja azt a problémát, hogy hogyan minősítsük a bűnszervezetben tevékenykedő azon személyek magatartását, akiknek tudata nem fogta át a szervezeti célt, egyéni céljuk a szervezeti céltól eltérően nem jogellenes vagy nem súlyos bűncselekmény elkövetésére irányuló volt.

Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 1997. évi LXXIII. törvény beiktatta a bünszervezetet társas bűnelkövetési alakzatként mint speciális, több ismérvvel jellemzett bünszövetséget.¹⁰ Ezenfelül a jogalkotó a törvény különös részében önálló bűncselekményként határozta meg a bünszervezet létrehozását,¹¹ amely a törvényben felsorolt bűncselekménytípusok elkövetésére szervezet létrehozását, irányítását, tagságát és külső támogatását egyaránt büntetni rendelte. A jogalkotó a bünszervezetben elkövetést mint minősítő körülményt határozta meg számos tényállásban.

Az 1997. évi LXXIII. törvény által megteremtett szabályozás logikáját változtatlanul hagyva a bünszervezet fogalmi elemeit pontosította a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény,¹² valamint a bünszervezetben elkövetés minősített esetként értékelését kiegészítette néhány általános részi jogkövetkezmény kötelező alkalmazásával, például kizárta a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét a bünszervezetben történő elkövetés esetén.¹³

Az 1978. évi IV. törvényt módosító 2001. évi CXXI. törvény 2002. április 1-jétől új alapokra helyezte a bünszervezet jogintézményének szabályozását. A bünszervezet fogalmát elválasztotta a bünszövetségtől, önálló, lényegi elemekben eltérő társas bűnelkövetési alakzatként fogalmazva meg,¹⁴ továbbá a bünszervezetben elkövetés az általános részben – a visszaesés szabályozásához hasonló módon – a büntetési tételkeretet, valamint egyéb büntetéskiszabási szabályokat szigorító jogintézménnyé vált. Másik lényegi újításként a bünszervezet létrehozása bűncselekményt a jogalkotó átalakította, és *sui generis* előkészületi bűncselekményként fogalmazta meg.¹⁵

A bünszervezetben elkövetés elleni fellépés büntetőjogi szabályrendszere a módosítást követően – látszólag – megfelelően szolgálta a célt, így tartalmi

¹⁰ 1997. évi LXXIII. törvény 9. §: „A Btk. 137. §-a a következő új 7. ponttal egészül ki, az ezt követő 7–14. pont jelölése 8–15. pontra változik: »7. bünszervezet: bűncselekmények folyamatos elkövetésére létrejött olyan – munkamegosztáson alapuló – bünszövetség, amelynek célja a rendszeres haszonszerzés.«”

¹¹ 1978. évi IV. törvény 263/C. §.

¹² 1998. évi IV. törvény 137. § 8: „bünszervezet: bűncselekmények rendszeres elkövetése révén haszonszerzés végett létrejött olyan bünszövetség, amely feladatmegosztáson, alá-fölérendeltségi rendszeren és személyi kapcsolatokon nyugvó szerepvállaláson alapul.”

¹³ 1978. évi IV. törvény 47. § (4) bekezdés d) pont.

¹⁴ 1978. évi IV. törvény 137. § 8: „bünszervezet: három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja öt évi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.”

¹⁵ 1978. évi IV. törvény 263/C. §.

változtatás nélkül került át a 2012. évi C. törvénybe is,¹⁶ annak ellenére, hogy mind a tudomány képviselői részéről elméleti kérdésekben, mind a jogalkalmazás szereplői részéről gyakorlati szempontból több kritika fogalmazódott meg.

A bünszervezetek szabályozásával kapcsolatos szakmai egyetértés látszatát a Btk. 2019. évi módosítása oszlatta el. Sajátos módon a változtatás szükségességét legmarkánsabban maga a jogalkotó képviselte, és a büntetőjogi jogalkotás területén példátlan gyorsasággal és szokatlan formában végre is hajtotta a szükségesnek vélt korrekciót. A jogalkotó a *Magyarország központi költségvetésének megalapozásáról szóló 2019. évi LXVI. törvényben*¹⁷ módosította a 2012. évi C. törvény 459. § 1. pontját, új ismérvekkel kiegészítve a bünszervezet fogalmát.¹⁸

Formai oldalról mindenképpen szokatlan, hogy a Btk. módosítására a költségvetési törvényben került sor, olyan érzetet keltve, mintha a jogalkotó igyekezne eldugni a módosítást a szakmai közvélemény elől, kizárva ezzel a törvény elfogadása előtti szakmai vitát. Az is rendhagyó, hogy a módosítás nyolc nappal a törvény elfogadása után hatályba lépett, így gyakorlatilag nem maradt megfelelő felkészülési idő sem a lakosság, sem a szakmai szervezetek számára a módosított jogszabály tényleges megismerésére, ami önmagában közvetett módon a *nullum crimen sine lege* elv sérelmét is jelenti, függetlenül a változtatás hatásirányától.

A HATÁLYOS BÜNSZERVEZET-FOGALOM ISMÉRVEINEK ELTÉRŐ ÉRTELMEZÉSI LEHETŐSÉGEI

A 2019. évi LXVI. törvény 107. §-a a bünszervezeti minősítés feltételrendszerét két többletfeltétellel egészítette ki, a szervezet *hierarchikus szervezetségét*, valamint a *konszpiratív működését* is a minősítést megalapozó követelményként fogalmazta meg. A bünszervezet fogalmának kiegészítése a gyakorlatban szűkítette azon magatartások körét, amelyek bünszervezetben elkövetésként minősülhetnek, így kedvezőbb elbírálás lehetőségét teremtette meg azokban a folyó eljárásokban, ahol a bünszervezeti minősítés lehetősége korábban fennállt.

¹⁶ 2012. évi C. törvény 459. § (1): „1. bünszervezet: három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.”

¹⁷ Elfogadva 2019. július 2. napján, ehhez képest hatályba lépett 2019. július 10. napján.

¹⁸ 2012. évi C. törvény 459. (1): „1. bünszervezet: legalább három személyből álló, hosszabb időre, hierarchikusan szervezett, konszpiratíván működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.”

A 2019. évi LXVI. törvény 107. § miniszteri indokolása a változtatást azzal magyarázta, hogy a joggyakorlat nem felel meg a bűnszervezet szabályozásával kapcsolatos eredeti jogalkotói szándéknak.

A miniszteri indokolás leszögezi, hogy a 2001 óta kialakult bírói joggyakorlat *törvényrontó*, a jogalkotó akaratával ellentétes módon a jogalkalmazói gyakorlat a bűnszervezet és a bűnszövetség fogalma között nem tesz tartalmi különbséget, és a bűnszervezet jogkövetkezményeit alkalmazza azon esetekre is, amelyek a jogalkotó szándéka szerint a bűnszövetségben elkövetett bűncselekményként lennének büntetendők. A módosítás célja az, hogy világosan elváljon egymástól a két jogintézmény, az elkövetők több bűncselekmény szervezett elkövetésére irányuló magatartása esetén, amennyiben az elkövetés – a szervezett bűnözésre jellemző – alá-fölé rendeltségi viszonyt, munkamegosztást, konspiratív kapcsolatrendszert nem tartalmaz, a bűnszövetség jogintézményét alkalmazzák a bíróságok, a bűnszervezetben történő elkövetés megállapítására csak akkor legyen lehetőség, ha az elkövetés hierarchikusan szervezett és konspiráltan működő szervezet keretében valósul meg. Az indokolás az egyértelműség érdekében részletesen megmagyarázta a hierarchikus szervezeti felépítés és a konspirált működés fogalmának jogalkotó által kialakított tartalmát.

A bűnszervezet fogalmi elemeit módosító törvény miniszteri indokolása tehát egyértelmű kritikát fogalmazott meg a korábbi – a bűnszervezet megállapíthatóságát kiterjesztő – jogalkalmazói gyakorlattal szemben, és a gyakorlat megváltoztatása céljából olyan fogalmi elemekkel bővítette a bűnszervezet fogalmi ismérveit, amelyeknek hiánya esetén csak a bűnszövetség megállapítására kerülhet sor.

Egyet kell értenem Gál Andor érvelésével,¹⁹ aki a feltételezett jogalkotói akarat kutatásának fontosságára hívja fel a figyelmet, megállapítva, hogy a jogalkotónak erősebb legitimációja van a jogalkalmazónál a feltételezett jogalkotói akarat kutatása során.

Ez az erősebb legitimáció az Alaptörvény 28. cikkének hatályos szövegén nyugszik, amely szerint:

„A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuluma, illetve a

¹⁹ GÁL 2020: 673.

jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni.”²⁰

A törvény miniszteri indokolásában a bünszervezet egyes fogalmi elemeinek magyarázatát részletesen kifejtő érvelésével, továbbá a korábbi jogalkalmazói gyakorlat törvényrontó jellegének bemutatásával a jogalkotó feltehetően azt gondolta – figyelemmel az Alaptörvény 28. cikkének rendelkezésére –, hogy a miniszteri indokolásban mindenkire kötelező erővel tudja megadni a fogalmak értelmezésének kereteit, és ezzel az iránymutatással kötelező erővel fogja új mederbe terelni a jogalkalmazói gyakorlatot.

A módosítás hatálybalépése óta eltelt időben született alkotmánybírószági és kúriai határozatok azt bizonyítják, hogy a jogalkalmazói gyakorlat számára a bünszervezet fogalmának a 2001 óta kialakult rendkívül tág értelmezési gyakorlata olyan megvédendő érték, amely miatt még az Alaptörvény 28. cikkének látszólag kötelező erővel bíró rendelkezése is „meghajlítható”, egyéb szempontok alapján figyelmen kívül hagyható.

A bünszervezet 2019. július 10-i hatállyal módosult fogalmára tekintettel több ügyben alkotmányjogi panasszal fordultak az érintettek az Alkotmánybírósághoz, remélve, hogy a bünszervezet keretében elkövetett bűncselekményük miatti korábban hozott marasztaló ítéletet az Alkotmánybíróság felülbírálja, miután a megváltozott jogszabály alapján a panaszosok úgy gondolták, hogy cselekményük a bünszervezeti minősítés szigorodó feltételei között már nem minősülne bünszervezet keretében elkövetettnek. Hasonló érvelés alapján több folyamatban levő büntetőeljárásban nyújtottak be fellebbezést a terheltek. Ezekben az ügyekben mind a Kúria, mind az Alkotmánybíróság elutasító határozatokat hozott, azonos érvrendszert használva.

Mint azt a *Kúria Bfv.745/2021/30.* számú precedensképes határozata rögzítette, a bünszervezet fogalmát két fogalmi elemmel bővítő 2019. évi LXVI. törvény nem alkotott kötelező érvényű törvényi rendelkezést az új fogalmi elemek, a „hierarchikusan szervezett” és a „konspiratíván működő” szervezet magyarázatára, így ezek értelmezése a jogalkalmazó, a bíróság feladata. Mint a Kúria megállapította:

„[A] jogalkalmazó alkotmányossági köteletségének eleget téve értelmezésekor figyelembe veszi a jogszabályhoz fűzött indokolást, azonban annak kötőereje

²⁰ Az Alaptörvény VII. módosítással elfogadott szövege hatályos 2019. január 1-jétől.

nincs, az nem anyagi jogi szabály. A törvényi indokolás az egyes fogalmi elemek megállapításához ad értelmezési segítséget.”²¹

Ez a gondolatmenet egyértelműen rögzíti, hogy kötelező törvényi értelmező rendelkezés hiányában a miniszteri indokolás – a korábbi bírói gyakorlatot szigorítani akaró, de kötő erővel nem bíró – útmutatásától a jogalkalmazók szakmai szempontok alapján eltérhetnek. A miniszteri indokolás kötőerejével kapcsolatos elutasító álláspontot az Alkotmánybíróság is magáévá tette azzal, hogy több alkotmányjogi panaszt elutasító határozatban²² szó szerint idézte a Kúria fenti elutasító álláspontját.

A miniszteri indokolás kötelező figyelembevételének elutasítása után mind a Kúria, mind a kúriai határozatot idéző Alkotmánybíróság megvizsgálta és tartalmilag értelmezte a *hierarchikusan szervezett* és a *konspiratív működés* fogalom tartalmát. Az értelmezés során a nyelvtani értelmezés módszerét használva az Alkotmánybíróság a „hierarchikusan szervezett” fogalom értelmezése kapcsán az alábbiakat állapította meg:

„A hierarchikus szervezettség nem jelenti valamennyi bünszervezetben résztvevő személy hierarchiában való elhelyezkedését. Amennyiben olyan adat áll rendelkezésre, amely akár egy résztvevő szervezői, koordináló, irányító szerepére vonatkozik a feladatok megosztása során, akkor e körülmény olyan alá-fölérendeltséget jelentő személykapcsolatnak tekinthető, amely megalapozhatja a bünszervezet megállapítását az új fogalom szerint is.”²³

A konspirált működés értelmezése kapcsán az Alkotmánybíróság idézte a Kúria határozatát,²⁴ amely szerint:

„A csoport konspiratív működése – ami nem más, mint az együttreménykedés, »összeesküvés« – lényegében a korábbi fogalom szerinti »összehangolt működéssel« összhangban álló, a leplezettség pedig ennek a mikéntje. Amennyiben a külvilág elől rejtve valósul meg, akkor értelemszerűen nem jelenti a teljes szervezet minden tagjával való együttműködést, hanem az egyes cselekményekhez rendelt személyek összehangolt tevékenységét feltételezi.”

²¹ A Kúria Bfv.745/2021/30. számú precedensképes határozata.

²² 3470/2023. (XI. 7.) AB végzés alkotmányjogi panasz visszautasításáról.

²³ 3029/2024. (I. 24.) AB határozat bírói döntés megsemmisítéséről.

²⁴ A Kúria Bfv.745/2021/30. számú precedensképes határozata.

E két meglehetősen homályos és részben önellentmondást is tartalmazó fogalommagyarázat alapján végül mind a Kúria, mind az Alkotmánybíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a két új fogalmi elem beiktatása ellenére – bármit is állít a jogszabály miniszteri indokolása a jogalkotói szigorító szándékot illetően – a bünszervezet fogalma a 2019. évi LXVI. törvény alapján érdemben nem módosult, így nem tekinthető enyhébb elbírálást biztosító jogszabálynak a Btk. 2019. július 10. napján hatályba lépett szövege.

ÖSSZEGZÉS

Magyarországon a bünszervezetben elkövetett cselekményekkel kapcsolatos speciális eszközrendszer alkalmazhatósága elsősorban az elkövetők tevékenységének szervezettségi fokához kapcsolódik, nem az általuk szervezeten elkövetett cselekmények fokozott társadalomra veszélyességéhez. Míg a Palermói Egyezmény alapján akármilyen magas szinten szervezett az emberi tevékenység, csak kiemelt veszélyességű magatartástípusok elkövetése esetén minősülhet bünszervezetben elkövetésnek, addig az EU kerethatározata és ezzel összhangban a magyar Btk. alapján gyakorlatilag az öt évnél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények elkövetésére irányuló szervezett emberi tevékenység a szervezettség viszonylag alacsony foka – akár egy vezető és legalább két végrehajtó személy – esetén is megkaphatja a legsúlyosabb következményekkel járó bünszervezeti elkövetés minősítést, amely alapján az általános részi szabályok szerint kötelezően a legsúlyosabb jogkövetkezményekkel néznek szembe a bünszervezetben tevékenykedő személyek. A jogalkalmazás számára a törvényben rögzített meglehetősen laza feltételrendszer kényelmes helyzetet teremt, a bünszervezet törvényi kritériumait meghatározó fogalmak tartalma jogilag nem meghatározott, a jogalkalmazók számára a nyelvtani értelmezés eszközével is jól alakítható, és akár olyan – semmiféle értelmezési módszerrel alá nem támasztott, és így önkényesnek tekinthető – következtetés is levonható, hogy a hierarchikus szervezet valójában egy vezetői szint megléte esetén is megállapítható. Ehhez az értelmezéshez csupán az szükséges, hogy az értelmezést végző szervezet döntésével szemben további jogorvoslati lehetőség ne álljon rendelkezésre.

Erősitené a bünszervezet jogintézményével kapcsolatos jogalkalmazói tevékenység törvényességét, ha az egyes fogalmak valós tartalmát nem a Kúria, az

Alkotmánybíróság vagy törvény miniszteri indokolása magyarázná meg, hanem a Btk. értelmező rendelkezése minden érintett számára kötelező erővel rögzítené.

A hatályos Btk. szervezett bűnözéssel szemben alkalmazható eszközrendszere semmilyen formában nem tesz különbséget a különböző bűnszervezetek tagjai által elkövetett bűncselekmények között potenciális veszélyességük alapján. Nyilvánvalónak tűnik pedig, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás, a büntetés-kiszabás során differenciálni kellene a szervezet által elkövetett bűncselekmények súlya, jellege, a bűnszervezet létszáma, a szervezettség foka, a tevékenységének területi kiterjedése, az elkövetett cselekmények száma, a bűncselekményekkel okozott kár, a szervezet tevékenységének, az elkövetett bűncselekményeknek a társadalomra gyakorolt közvetlen vagy közvetett hatása, esetleg a bűnszervezet létevel vagy működésével kapcsolatos más fontos ismerv alapján. A bűnszervezet keretében elkövetett cselekmények differenciált megítélése esetleg megnyithatná a lehetőségét a jogkövetkezmények szelektív alkalmazásának, lehetővé téve, hogy a törvény alapján jelenleg valamennyi bűnszervezet elkövetőjével szemben kötelezően alkalmazandó joghátrányok egy részét az egyéniesítés érdekében mellőzzék.

A bűnszervezet fogalmának értelmezése kapcsán kiobbant vita rávilágított arra is, hogy az Alaptörvény 28. cikkének jelenlegi tartalma nem állja meg a helyét, mert a törvény miniszteri indokolása alkalmatlan a valós jogalkotói akarat megismerésére. A miniszteri indokolást a parlament nem vitatja meg, annak tartalmáról a törvény elfogadása során a képviselők nem szavaznak, tehát politikai legitimációja a miniszteri indokolásnak valójában nincs. Mint arra a Kúria és az Alkotmánybíróság is rámutatott, a miniszteri indokolás csupán egy információs forrás a jogalkotói akarat feltárására irányuló folyamatban. Az Alaptörvény hivatkozott rendelkezésének változatlan formában történő fenntartása nehezen képzelhető el azután, hogy Magyarország két legfőbb bírói fóruma is egyértelműen kinyilvánította, hogy a miniszteri indokolásban kifejtett álláspont a jogszabály célját illetően nem köti a jogalkalmazókat, hanem más szakmai szempontok alapján felülbírállhatják azt.

IRODALOMJEGYZÉK

- Az Európai Községek Bizottsága (2005): *Javaslat. A Tanács kerethatározata a szervezett bűnözés elleni küzdelemről*. COM(2005) 6 végleges.
- GÁL Andor (2020): Megjegyzések a bünszervezet új törvényi fogalmának értelmezéséhez. *Magyar Jog*, 67(12), 669–676.
- NYITRAI Endre (2015): A szervezett bűnözés története. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 25(43–46), 47–62. Online: <https://doi.org/10.31627/rtf.xxv.2015.43-44-45-46n.47-62p>
- SZIJÁRTÓ István (2022): Az európai büntetőjog a szervezett bűnözés elleni küzdelem szolgálatában. *Jura*, 28(1), 122–134.

Sivadó Máté – Mátyás Szabolcs – Berei Róbert

A KÖRNYEZETI BŰNÖZÉS ELLENI BŰNÜLDÖZÉS JELLEMZŐI MAGYARORSZÁGON

Publikációnkban be kívánjuk mutatni, hogy milyen mértékben értékelődött fel szerte a világon a környezeti bűncselekményekkel szembeni fellépés szükségessége. Ez a korábban kisebb jelentőségűnek tekintett terület a vizsgálódás homlokterébe került Magyarországon és a modern világban egyaránt. Az Európai Unióban kiemelt figyelem irányul a területre. Irányelveket alkottak, van külön felelőse a területnek, az Eurojust, Europol ügynökségeken keresztül, illetve a Joint Investigation Teams (JIT) határon átnyúló nyomozócsoportokban intézményesen reagálnak a bűnözés ezen szeletére. Kutatásunkban fontosnak tartottuk a hazai és nemzetközi szakirodalom és az uniós szabályozók megismerése mellett a bűnildözés két legfontosabb intézménye, a rendőrség és az ügyészség kollégáit megszólaltatni arról, hogy milyen tapasztalatokat szereztek a hazai és nemzetközi jogszabályok mindennapi alkalmazása során.

MÓDSZERTAN

A kutatás során interjút készítettünk Teszár Lászlóval, a Legfőbb Ügyészség Közigazgatási és Környezetvédelmi Ügyek Osztályának osztályvezető ügyészevel, Serfőző Katalin legfőbb ügyészségi ügyésszel, a Kommunikációs és Sajtófőosztály munkatársával, aki egyben környezetvédelmi összekötő is, Laczi Beátával, aki a Szegedi Járási Ügyészség csoportvezető ügyésze, és Ben-Belgacem Anikó címzetes főügyészségi ügyésszel a Kecskeméti Járási Ügyészségről.

A rendőrség részéről szintén meginterjúvoltuk Farkas Éva rendőr alezredest, kiemelt főreferenst, a környezeti bűncselekményekkel kapcsolatos ORFK-szakirányítót és Soczó Rafael rendőr századost, kiemelt főnyomozót, a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Környezeti Bűnözési Alosztály munkatársát.

Az interjúk feldolgozása során külön mutatjuk be az egyes felmerült témákat, illetve azt, hogy arra az ügyészek, illetve a rendőrök hogyan válaszoltak.

Ezek félig strukturált interjúk voltak. A forráskutatás során igyekeztünk feltárni és bemutatni a legnagyobb idézettséggel rendelkező munkákat a nemzetközi és hazai szakirodalomban. Továbbá felkutattuk a témában született európai uniós irányelveket, vezetői értékeléseket.

ELMÉLETI BEVEZETÉS

A környezeti bűnözésről szóló kriminológiai, szociológiai és jogi témában született publikációkban jelentős aggodalom jelenik meg, tükrözve az emberi tevékenységek természeti világra gyakorolt erőteljes hatását. Míg a hagyományos kriminológia gyakran az egyéni devianciákra és a személyek közötti erőszakra összpontosított, hiszen „már a vadász és gyűjtögető hordákban működött az eltérő magatartások szociális kontrollja, és minden normaszegést megbüntettek”,¹ az ökológiai összeomlás egyre növekvő felismerése és a társadalmi, gazdasági és politikai erőkkel való összetett kölcsönhatása új elméleti keretek kidolgozását tette szükségessé a környezeti ártalmak megértéséhez és kezeléséhez.

A környezeti bűnözés korai felfogása nagyrészt legalisztikus perspektíva keretein belül történt, olyan bűncselekményekként határozva meg, amelyek megsértik a fennálló környezetvédelmi törvényeket és szabályozásokat.² Ezt a megközelítést, bár lehetőséget ad a vádemelésre és a büntetésre, bírálták szűk hatóköre és a károk államilag történő meghatározása miatt, amely esetleg nem ragadja meg megfelelően az ökológiai káros tevékenységek teljes körét.³

Továbbá, ahogy Michael Lynch és Paul Stretesky⁴ állítja, a szigorúan jogi megközelítés elhomályosíthatja azokat a tágabb társadalmi és strukturális tényezőket, amelyek hozzájárulnak a környezeti bűnözéshez. A kritikusok azt állítják, hogy ez a perspektíva nem tudja megkérdőjelezni azt a domináns antropocentrikus világgépet, amely a környezeti törvények nagy részét alátámasztja.

Válaszul ezekre a korlátokra a zöldkriminológia a kutatás egy különálló területeként jelent meg, amely szélesebb és kritikusabb megközelítést alkalmaz

¹ BARABÁS 1993.

² CLIFFORD–EDWARDS 1998; SITU–EMMONS 2000: 218.

³ WHITE 2008.

⁴ LYNCH–STRETESKY 2014.

a környezeti ártalmakkal kapcsolatban.⁵ A zöldkriminológusok úgy érvelnek, hogy a környezeti bűnözés fogalmának nemcsak a jogellenes cselekményeket kell magában foglalnia, hanem a jogilag megengedett tevékenységeket is, amelyek jelentős ökológiai károkat okoznak.⁶ Ez a perspektíva felhívja a figyelmet a meglévő jogi keretek korlátaira, és rávilágít arra, hogy figyelembe kell venni azokat a szélesebb társadalmi, gazdasági és politikai erőket, amelyek a környezeti ártalmakat okozzák.⁷ A zöldkriminológián belül számos elméleti perspektívát dolgoztak ki, köztük az ökológiai igazságosságon alapulókat, amelyek az állatok jogait és jólétét helyezik középpontba.⁸

A politikai ökológia egy másik értékes elméleti lencsét kínál a környezeti bűnözés megértéséhez. Ez a perspektíva a környezeti és társadalmi kérdések összekapcsolódását hangsúlyozza, rávilágítva arra, hogy az erőviszonyok, a gazdasági struktúrák és a politikai folyamatok milyen módon alakítják a környezeti előnyök és terhek eloszlását.⁹ A politikai ökológusok azzal érvelnek, hogy a környezeti problémák nem egyszerűen egyéni cselekvések eredményei, hanem a termelés, a fogyasztás és a kormányzás tágabb rendszereiben gyökereznek.¹⁰ Ez a megközelítés hangsúlyozza a környezeti bűnözés politikai és gazdasági mozgatórugói elemzésének fontosságát, valamint a társadalmi mozgalmak és az ellenállás szerepét a környezetkárosító gyakorlatok leküzdésében.¹¹

Ezenkívül a tudósok egyre gyakrabban támaszkodnak a szociálkonstruktív szempontokra, hogy megvizsgálják, hogyan definiálják, értik és vitatják a környezeti bűnözést.¹² Ez a megközelítés elismeri, hogy ami környezeti bűncselekménynek minősül, az nem egy rögzített vagy objektív kategória, hanem egy időben és helyenként változó társadalmi konstrukció, amely tükrözi az adott társadalmon belül uralkodó értékeket, meggyőződéseket és hatalmi viszonyokat. Az ez irányú elemzéssel a szociálkonstrukciós megközelítések rávilágítanak arra, hogy a különböző szereplők milyen módon fogalmazzák meg és értelmezik a környezeti kérdéseket, és hogyan alakítják ezek az értelmezések a közvéleményt, a politikai válaszokat és a büntetési gyakorlatokat.

⁵ BRISHMAN–SOUTH 2013.

⁶ WHITE 2008.

⁷ SIVADÓ–VÖRÖS 2024: 14.

⁸ CULLINAN et al. 2017.

⁹ ROBBINS 2012.

¹⁰ BRYANT–BAILEY 1997: 237.

¹¹ PELLOW 2007.

¹² HANNIGAN 2006.

A környezeti igazságosság egy másik kulcsfontosságú keretet biztosít, hangsúlyozva a környezeti ártalmak és előnyök egyenlőtlen eloszlását a különböző társadalmi csoportok között, gyakran faji, osztály- és nemzetiségi hovatartozás szerint.¹³ A környezeti igazságosság megközelítése rávilágít arra, hogy a marginalizált közösségek aránytalanul ki vannak téve a környezeti veszélyeknek, és hogy gyakran nem rendelkeznek politikai és gazdasági hatalommal ahhoz, hogy hatékonyan ellenálljanak a környezeti igazságtalanságoknak.¹⁴ Ez a perspektíva hangsúlyozza a társadalmi és strukturális egyenlőtlenségek kezelésének fontosságát, amelyek hozzájárulnak a környezeti bűnözéshez és annak egyenetlen hatásaihoz.

Az elmúlt években széles körben elterjedt az ökokídium fogalma, amely súlyos és akár hosszú távú, akár visszafordíthatatlan környezetkárosodásra utal.¹⁵ Bár még nem ismerték el nemzetközi bűncselekményként, az ökokídium gondolata azt tükrözi, hogy egyre jobban felismerik, hogy a nagyszabású környezeti pusztítások kezeléséhez erősebb jogi mechanizmusokra van szükség.

A környezeti bűnözés egyre növekvő probléma, amely komoly fenyegetést jelent a bolygóra és az emberiségre. A probléma megoldása érdekében szükség van a jogi szabályozás megerősítésére, a társadalmi szemléletformálásra, valamint a nemzetközi együttműködésre. Az embereknek tudatában kell lenniük a környezetre gyakorolt hatásaiknak, és felelősséget kell vállalniuk tetteikért. A környezettudatosság egyébként nemcsak a bűncselekmények vonatkozásában jelenik meg a büntető igazságszolgáltatásban, hanem már a börtöneinkben is fontos és mérvadó kérdésnek számít.¹⁶

A KÖRNYEZETI BŰNÖZÉS HELYZETE MAGYARORSZÁGON

Tilki Katalin munkájában a környezetkárosító cselekmények elleni küzdelem eszközeit elemzi, kiemelve a környezetvédelmi jogalkalmazás összetettségét. Megjegyzi, hogy a magyar jogrendszer – sok másához hasonlóan – egyedi jellegéből adódóan gyakran nehézségekbe ütközik a környezeti jogsértések hatékony

¹³ BULLARD 1990.

¹⁴ SCHLOSBERG 2007.

¹⁵ HIGGINS–SHORT–SOUTH 2013.

¹⁶ CZENCZER–BOGÓTYÁN 2023: 10.

kezelése terén. Ezek a bűncselekmények gyakran nehezen számszerűsíthető, hosszabb időszakon át történő és több szereplőt érintő sérelmet jelentenek, ami megnehezíti a felelősség kijelölését.¹⁷ A szerző kiemeli, hogy bár létezik jogszabály, annak betartatását hátráltatja a szaktudás hiánya a jogászok körében és a környezetvédelemre fordított források hiánya.

Ugyanő¹⁸ a környezetvédelmi előírások gyakorlati alkalmazását vizsgálja a végrehajtó szervek szemszögéből. A tanulmány rávilágít az elméleti jogi keretek végrehajtható jogérvényesítési stratégiákká való átültetésének nehézségeire. Rámutat arra, hogy az európai ügynökségek gyakran nem rendelkeznek a szükséges szakértelemmel és erőforrásokkal a környezetvédelmi jogszabályok betartásának hatékony ellenőrzéséhez és érvényesítéséhez.¹⁹ A szerzők a tisztviselők célzottabb képzése és a jobb hivatalok közötti együttműködés mellett érvelnek a környezetvédelmi jog gyakorlati hatékonyságának javítása érdekében.

Az ipari katasztrófákat és azok kezelését vizsgálva a magyar jogi kontextusban egyértelműen meg kell állapítani az ipari tevékenység és a környezeti kár közötti kapcsolatot. Ezeknek az eseteknek az összetettsége gyakran multidiszciplináris megközelítést tesz szükségessé, amely a jogi, tudományos és műszaki szakértelmet ötvözi a sikeres vádemelés érdekében.

Garai Renáta témában írt munkája²⁰ a magyarországi hulladékgazdálkodási szabályok megsértésének bemutatására irányul. Mélyrehatóan elemzi a hulladékgazdálkodási szabálysértésekkel kapcsolatos jogi és gyakorlati kérdéseket. Érvelése szerint a hulladékok, különösen a veszélyes hulladékok nem megfelelő kezelése és ártalmatlanítása jelentős környezeti és közegészségügyi kockázatot jelent. Rámutat, hogy az átfogó szabályozás ellenére továbbra is kihívást jelent a jogszabályok végrehajtása. A tanulmány számos hiányosságot tár fel a jelenlegi rendszerben, ideértve a nem megfelelő ellenőrzést, az elégtelen szankciókat és a hulladékgazdálkodási kötelezettségekkel kapcsolatos köztudatosság hiányát. Hangsúlyozza, hogy erősebb végrehajtási mechanizmusokra, jobb közoktatásra és szigorúbb szankciókra van szükség az illegális hulladékkezelés visszaszorítása és a hulladékgazdálkodási törvények betartásának elősegítése érdekében.²¹

¹⁷ TILKI 2015.

¹⁸ DUNAVÖLGYI–TILKI 2013.

¹⁹ DUNAVÖLGYI–TILKI 2011.

²⁰ GARAI 2018: 203.

²¹ VÁRI 2023.

Felmerült, hogy a zöldkriminológiai perspektívákat integrálni szükséges a *mainstream* kriminológiába, hogy jobban kezelhetővé váljanak a Magyarország és a világ előtt álló növekvő környezeti kihívások.²²

AZ INTERJÚK ÖSSZEFOGLALÁSA

A környezeti bűnözés stratégiája, hatékonysága és trendjei

Rendőri válaszok

Stratégia: Bár nincs átfogó nemzeti stratégia kifejezetten a környezeti bűncselekményekre, iránymutatások és működési irányelvek léteznek. Elismerik a bűncselekmények növekvő prioritását, amelyet a nemzetközi trendek és a szervezett bűnözés részvétele befolyásol, különösen az illegális hulladékgazdálkodásban és a vadon élő állatok kereskedelmében.

Eredményesség: A környezeti bűncselekmények elleni küzdelem eredményességét hátráltatják a nehezen megközelíthető bűncselekményi helyszínek, az elkövetők azonosításának nehézsége, valamint a nyomozáshoz szükséges speciális ismeretek hiánya. A felderítés és az eredményes büntetőeljárások arányának javítása érdekében támogatják a technológia – például a megfigyelés és a digitális kriminalisztika – fokozottabb használatát.

Trendek: Megfigyelhető növekedés az online platformok illegális tevékenységekre való felhasználásában. A tiszták az elterjedt környezeti bűncselekmények fajtáiban is elmozdulást észlelnek, számottevően megnövekedtek az illegális hulladékkezeléssel kapcsolatos ügyek.

Ügyészi válaszok

Stratégia: Az ügyészek is rámutatnak az egységes nemzeti stratégia hiányára, de megemlítik az ügyészségen belüli belső iránymutatásokat, amelyek többes megközelítést írnak elő, amely a büntető-, közigazgatási és a magánjogi intézkedéseket

²² GARAI–MOLNÁR 2021: 159.

kombinálja a környezeti bűncselekmények kezelésére. Hangsúlyozzák a stratégiai megközelítés fontosságát, amely magában foglalja a különböző bűnöldöző hatóságok közötti együttműködést, valamint a megelőző és büntetőjogi intézkedések alkalmazását.

Eredményesség: A környezeti bűncselekmények elleni jogi fellépések eredményessége a nyomozás gyorsaságától, az érintett felek szakértelmétől, valamint a különböző szervek közötti együttműködésétől függ. Jelentős kihívásként azonosítják a környezetvédelmi jogszabályok összetettségét és a környezeti károk bizonyításának nehézségeit.

Trendek: Az ügyészek bizonyos típusú környezetvédelmi bűncselekmények növekedését figyelik meg, mint például az illegális hulladéklerakás, a vadon élő állatok kereskedelme és a mérgezés. Figyelembe veszik a nemzetközi trendek hatását és a környezetvédelmi kérdések egyre növekvő tudatosságát a közvélemény és a rendvédelmi szervek körében.²³ A déli országrészben sok az illegális állatcsempészet, Budapesten és Ferihegyen a védett állatok származékát tartalmazó csomagok, a Balatonnál pedig az illegális nádvágás. Az EU-ban a hulladékszállítás jelenti az alapvető problémát.

Nyomozás és vádemelés

Rendőri válaszok

Kihívások: A kihívások közé tartozik az elkövetők és időnként a sértettek azonosításának nehézsége a környezeti bűncselekmények természetéből és helyéből adódóan, a jogi keret bonyolultsága, valamint a nyomozás és a vádemelés szakértelmének szükségessége.

Szakértelem: Konszenzus alakult ki a környezetvédelmi jog, a nyomozati technikák és a környezeti károk felmérésével kapcsolatos tudományterületek speciális ismereteinek szükségességéről.

Nyomozási technikák: A hangsúly a klasszikus nyomozási technikák használatán van a modern technológia mellett, mint például a digitális adatok gyűjtése és felhasználása, a megfigyelés, a nyomozások hatékonyságának növelése érdekében. Fontosnak tartják az állat- és környezetvédelemben érintett civil

²³ MÁTYÁS 2022.

szervezetekkel való együttműködést. Fontos az együttműködés a környezetvédelmi hatóságokkal.

Ügyészi válaszok

Kihívások: Az ügyészek kiemelik a gyors reagálás fontosságát a nyomozások során. A nyomozás kapcsán érdemes kiemelni a helyszíni szemle, a szakértők bevonása, a megfelelő dokumentálás, valamint az állatok fajtájának és a sérülések fokának megállapításának fontosságát. Kihívásokkal is szembesülnek a környezetvédelmi jogszabályok összetettségével, a szakértői vélemény szükségességével és a környezeti károk számszerűsítésének nehézségeivel kapcsolatban.

Szakértelem: A speciális jogi és tudományos szakértelem szükségessége hangsúlyos, mind a nyomozási, mind a vádemelési szakaszban. Az ügyészek folyamatos képzést és oktatást szorgalmaznak, hogy lépést tudjanak tartani a környezeti bűncselekmények változó természetével.

Bűnűldözési stratégiák: A jövőbeli bűncselekményektől való elrettentésre irányuló gyors és hatékony jogi fellépést hangsúlyozzák.

Képzés és együttműködés

Rendőri válaszok

Képzés: Mindkét tisztt kiemeli a meglévő képzési programokat, de hangsúlyozzák, hogy speciálisabb, a környezeti bűncselekményekre összpontosító képzésre van szükség. Ez magában foglalja a vonatkozó törvényekkel, nyomozati technikákkal és a technológia használatával kapcsolatos képzést.

Együttműködés: Nagy hangsúlyt fektetnek a különböző ügynökségek közötti együttműködés fontosságára, beleértve a bűnűldöző szervezetet, a környezetvédelmi hatóságokat, valamint a nemzetközi szervezeteket. Az együttműködés kulcsfontosságú a hatékony nyomozás és vádemelés szempontjából.

Ügyészi válaszok

Képzés: Az ügyészek kiemelik a folyamatos és speciális képzés szükségességét mind az ügyészek, mind a nyomozók számára. Megemlítik a képzési programok elérhetőségét, valamint a környezetvédelmi jog és a kapcsolódó témák tananyagba való beépítésének fontosságát.

Együttműködés: A nemzeti és nemzetközi hatóságokkal való együttműködés létfontosságú. Az ügyészek az együttműködés sikeres példáira, valamint az információk és a szakértelem határokon átnyúló megosztásának előnyeire mutatnak rá.

Jogi keret és a vagyonvisszaszerzés

Rendőri válaszok

Jogi keretek: Bár a meglévő törvények átfogók, a gyakorlatban nehéz azokat alkalmazni. Folyamatos erőfeszítések folynak a szabályozás egyszerűsítésére és egyértelműsítésére, különösen az olyan területeken, mint a hulladékgazdálkodás.

Vagyonvisszaszerzés: Volt rá példa, de nagyon nehéz dolog. Ha sikeres az eljárás, a lefoglalással megtérül a kár. A külföldön honos állatfajok esetében a kár meghatározása rendkívül nehéz.

Ügyészi válaszok

Jogi keret: Az ügyészek aggodalmukat fejezik ki a környezetvédelmi törvények összetettsége és az általuk a hatékony végrehajtás szempontjából jelentett kihívások miatt. Világosabb definíciókat, a nemzeti és az uniós szintű jogszabályok jobb harmonizációját, valamint erősebb végrehajtási mechanizmusokat javasolnak.

Vagyonvisszaszerzés: Ez kihívást jelent a környezeti bűncselekmények esetében. Jelentős akadályt jelent az egyes áldozatok azonosításának, a környezeti károk számszerűsítésének és az illegális tevékenységekből származó bevételek felkutatásának nehézsége. Sok bűncselekmény esetén nincs individuális sértett. Az ügyészek szerint ezen a területen fejlesztésekre van szükség.

Ágazati stratégia

Rendőri válaszok

Nincs ilyen stratégia, mindazonáltal megemlítik az ezekkel a bűncselekményekkel foglalkozó iránymutatások és működési irányelvek meglétét. Mindketten egyetértenek abban, hogy a környezeti bűncselekmények egyre nagyobb prioritást kapnak a bűnüldözés területén, a nemzetközi trendek és a szervezett bűnözés szerepe miatt. Implicit módon támogatják egy formalizáltabb ágazati stratégia kidolgozását azáltal, hogy kiemelik a speciális egységek szükségességét, és fokozott figyelmet fordítanak ezekre a bűncselekményekre.

Ügyészi válaszok

Egyetértenek abban, hogy a környezeti bűncselekményekre vonatkozó konkrét ágazati stratégia nincs, de hangsúlyozzák annak fontosságát és az ügyészség az irányú elkötelezettségét, hogy a meglévő jogi kereteken keresztül is kezelni kell az eseteket.

A felderítés javításának lehetőségei

Rendőri válaszok

Javasolják a bejelentés lehetőségének növelését a nyilvánosság számára, az egyes bűnüldöző szervek közötti együttműködés javítását, valamint a modern bizonyítékgyűjtési technológiák kihasználását. A proaktív rendészeti tevékenységet támogatják, ideértve a lakossági figyelemfelkeltő kampányokat, a környezetvédelmi kérdésekre vonatkozó felvilágosítást fiatal kortól, valamint a digitális kriminalisztika alkalmazását további esetek feltárására.

Ügyészi válaszok

Hangsúlyozzák a rendőrség, az ügyészség és a környezetvédelmi szervek közötti együttműködés növelését, továbbá hogy a bűnüldöző szervek számára speciális képzésre van szükség a környezeti bűncselekmények hatékonyabb felismerése és kivizsgálása érdekében.

Kiemelik a szakértői vélemények fontosságát és alapos vizsgálatok szükségességét. Azt javasolják, hogy több erőforrást és szakosodott egységeket kellene bevetni, hogy több esetet tárjanak fel. Úgy vélik, hogy a lakosság és a bűnüldöző szervek közötti fokozott együttműködés, valamint a jobb képzés több eset bejelentéséhez és kivizsgálásához vezethet. Kiemelik a gyors fellépés fontosságát a nyomozásban, különösen a helyszínelés és a bizonyítékok összegyűjtése terén, illetve azt, hogy a rendőrség a kisebb jelentőségű ügyekre is hatékonyan reagáljon. A nemzeti parkokban sok a védett állat és növény, emellett azonban folyik földművelés is, ami sokszor ellentétbe kerül a környezetvédelemmel.

Legjobb bűnüldözési módszerek a témában

Rendőri válaszok

Javaslatot tesznek lakossági figyelemfelkeltő kampányok lebonyolítására, a kiskortól kezdődő környezetvédelmi nevelésre, a hatályos jogszabályok szigorúbb betartatására. Hangsúlyozzák továbbá a rendészeti szakképzés szükségességét. Emellett fontosnak tartják a nyomozási módszerek fejlesztését és az elkövetőkre vonatkozó szigorúbb szankciók kiszabását.

Ügyészi válaszok

Kiemelik a meglévő potenciált a jogi eszközök hatékonyságában és a környezetvédelmi jogszabályok szigorú alkalmazásában. Hangsúlyozzák a környezetvédelmi felelősséggel kapcsolatos közoktatás szükségességét és a jogi lépések elrettentő hatását. Hangsúlyozzák a szaktudás és a nemzetközi együttműködés fontosságát is. Támogatják, hogy oktatási és figyelemfelkeltő kampányokon keresztül a megelőzésre helyezzük a hangsúlyt.

*Gátló tényezők
a nemzetközi együttműködésben*

Rendőri válaszok

Megemlítik a különböző országok eltérő jogi keretei és prioritásai által támasztott kihívásokat, de megjegyzik, hogy az olyan platformok, mint a SIENA, megkönnyítik a közvetlen kommunikációt és együttműködést a külföldi partnerekkel.

Ügyészi válaszok

Kihívásként élük meg a jogi normák és definíciók országonkénti eltéréseit, de hozzátesszik, hogy ezek a különbségek gyakran párbeszéddel és együttműködéssel kezelhetők. Megjegyzik, hogy erőfeszítéseket tesznek az együttműködés javítására, különösen uniós kezdeményezéseken keresztül, így az Eurojusttal és az Europolal.²⁴

*Levonható következtetések
az interjúk alapján*

Az interjúk együttesen rávilágítanak a magyarországi környezeti bűnözés elleni küzdelem kihívásaira és prioritásaira. Mind a rendőrök, mind az ügyészek hangsúlyozzák, hogy fokozott együttműködésre, speciális képzésre és a közvélemény tudatosítására van szükség az ilyen bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépéshez. Míg a nemzetközi együttműködésben vannak kihívások, elsősorban az eltérő jogi keretek miatt, konszenzus alakult ki annak fontosságára vonatkozóan, és elkötelezettség a javítása iránt. Az ezekből az interjúkból származó betekintések alátámasztják a környezeti bűnözés elleni küzdelemhez szükséges sokoldalú megközelítést, amely jogi, oktatási és működési stratégiákat foglal magában. Különösen fontos ez azért is, mert a jelek szerint ezeket a bűncselekményeket szervezetten, szakértők bevonásával követik el.

²⁴ BARABÁS 2005.

KONKLÚZIÓ

A környezeti bűnözés gyorsan terjed, és nemcsak a vadon élő állatok és növények élőhelyeit és populációit veszélyezteti, hanem egész ökoszisztémákat, lakókörnyezeteket és pénzügyi rendszereket is.²⁵ Ezek a bűncselekmények nagyon magas nyereséget termelhetnek, viszonylag alacsony a felderítésük kockázata, és gyakran az EU belső és külső határain átnyúló, szervezett bűnözői csoportok követik el őket.

A környezeti bűnözés terjedése – összetett, transznacionális jellegével együtt – integrált és összehangolt megközelítést tesz szükségessé a nemzeti szintű közigazgatási, bűnöldöző és igazságügyi hatóságoktól a nemzetközi szintű, határokon átnyúló együttműködésig.

Az Európai Bizottság elfogadta az Európai Zöld Megállapodást, az új ütemtervet, amely az EU gazdaságának a társadalom valamennyi ágazatában történő fenntarthatóvá alakítására irányul.

Fontosak azok a gyakorlatok, amelyek lehetővé teszik a nemzeti hatóságok számára a bizalom felépítését, a környezeti bűnözéssel kapcsolatos nyomozások hatékonyságának és sikeres büntetőeljárás alá vonásának biztosítását, valamint a fenntartható együttműködés kialakítását nemcsak az Európai Unión belül, hanem a nem uniós országokkal is.

A környezeti bűnözéssel kapcsolatos ügyekben folytatott hatékony nemzetközi együttműködés előfeltétele a nemzeti szinten hatékony multidiszciplináris együttműködés az illetékes közigazgatási, bűnöldöző hatóságok között. A környezeti bűnözést mint a szervezett bűnözés egyik formáját el kell ismerni. Ez lehetővé teszi a nyomozati eszközök és erőforrások szélesebb körének igénybevételét, és megnyitja a lehetőséget a határokon átnyúló nyomozás megindítására.

Fontos, hogy a pénzügyi nyomozások lefolytatására és a környezeti bűncselekményekből származó haszon visszaszerzésére az eddiginél szisztematikusabb módon kerüljön sor az ilyen típusú bűnözés pénzügyi ösztönzőinek felszámolása érdekében.

A környezetvédelmi büntetőjog kulcsfontosságú fogalmait tovább kell harmonizálni és következetesebben kell értelmezni az európai uniós tagállamokban. A környezeti bűnözésre vonatkozó szankcióknak is egységesebbeknek és még inkább visszatartó erejűeknek kell lenniük.²⁶

²⁵ VÁRI 2024.

²⁶ Eurojust 2021.

IRODALOMJEGYZÉK

- BARABÁS A. Tünde (1993): A bosszútól a kiegyezésig: változó társadalmak, változó szankciók. *Kriminológiai és Kriminalisztikai Évkönyv*, 30, 253–270.
- BARABÁS A. Tünde (2005): Mediáció: új szerepek és feladatok az eljárásban. *Ügyészek Lapja*, 12(3), 15–22.
- BRISHMAN, Avi – SOUTH, Nigel (2013): A Green-Cultural Criminology. An Exploratory Outline. *Crime, Media, Culture. An International Journal*, 9(2), 115–135. Online: <https://doi.org/10.1177/1741659012467026>
- BRYANT, Raymond – BAILEY, Sinéad (1997): *Third World Political Ecology*. London – New York: Routledge.
- BULLARD, Robert D. (1990): *Dumping in Dixie. Race, Class and Environmental Quality*. Boulder, CO: Westview.
- CLIFFORD, Mary – EDWARDS, Terry D. (1998): Defining „Environmental Crime”. In CLIFFORD, Mary (szerk.): *Environmental Crime. Enforcement, Policy, and Social Responsibility*. Gaithersburg, MA: Aspen, 5–30.
- CZENCZER Orsolya – BOGOTYÁN Róbert (2023): Környezettudatosság és fenntarthatóság – Kérdések és válaszok a magyar büntetés-végrehajtás szemüvegén keresztül. *Börtönügyi Szemle*, 42(4), 23–33.
- CULLINAN, Paul et al. (2017): Occupational Lung Diseases. From Old and Novel Exposures to Effective Preventive Strategies. *The Lancet Respiratory Medicine*, 5(5), 445–455. Online: [https://doi.org/10.1016/S2213-2600\(16\)30424-6](https://doi.org/10.1016/S2213-2600(16)30424-6)
- DUNAVÖLGYI Szilveszter – TILKI Katalin (2011): A környezetvédelmi szabályok érvényesülése a hatóságok szemszögéből. OKRI zárótanulmány. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet.
- DUNAVÖLGYI Szilveszter – TILKI Katalin (2013): Az ipari katasztrófák kriminalitása. *Belügyi Szemle*, 61(2), 47–64. Online: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2013.v61.i2.pp47-64>
- Eurojust (2021): Az Eurojust környezeti bűnözéssel kapcsolatos ügyeiről szóló jelentés összefoglalója. Online: www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/eurojust-report-environmental-crime-exec-sum-hu.pdf
- GARAI Renáta (2018): A hulladékgazdálkodás rendje megsértésének jogalkalmazási kérdései. *Kriminológiai Tanulmányok*, 55, 188–204.
- GARAI Renáta – MOLNÁR Tamás (2021): A hulladékprobléma kriminológiai és büntetőjogi vetülete. *Jog – Állam – Politika*, 13(4), 159–179.
- HANNIGAN, John (2006): *Environmental Sociology*. London – New York: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203001806>
- HIGGINS, Polly – SHORT, Damien – SOUTH, Nigel (2013): Protecting the Planet. A Proposal for a Law of Ecocide. *Crime, Law and Social Change*, 59(3), 251–266. Online: <https://doi.org/10.1007/s10611-013-9413-6>
- LYNCH, Michael J. – STRETESKY, Paul B. (2014): *Exploring Green Criminology. Toward a Green Criminological Revolution*. Farnham: Ashgate.
- MÁTYÁS, Szabolcs (2022): The Spatial Characteristics of Crime Against the Environment Committed in Hungary. *Glasnik Advokatske Komore Vojvodine / Journal of Legal Theory*

- and Practice of the Bar Association of Vojvodina, 94(4), 1244–1282. Online: <https://doi.org/10.5937/gakv94-41385>
- PELLOW, David N. (2007): *Resisting Global Toxics. Transnational Movements for Environmental Justice*. Cambridge, MA: MIT Press. Online: <https://doi.org/10.7551/mitpress/7479.001.0001>
- ROBBINS, Paul (2012): *Political Ecology. A Critical Introduction*. 2. kiadás. New York: Wiley.
- SCHLOSBERG, David (2007): *Defining Environmental Justice. Theories, Movements, and Nature*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199286294.001.0001>
- SIVADÓ, Máté – VÖRÖS, Aura (2024): Green Criminology and Its Geographical Aspects. *Criminal Geographical Journal*, 6(3–4), 25–38. Online: https://rendeszet.uni-nke.hu/document/rendeszet-uni-nke-hu/CGJ_2024_3-4.pdf#page=25
- SITU, Yingyi – EMMONS, David (2000): *Environmental Crime*. Thousand Oaks, CA: SAGE. Online: <https://doi.org/10.4135/9781452232256>
- TILKI Katalin (2015): A környezetet károsító cselekmények elleni fellépés eszközzrendszere. *Belügyi Szemle*, 63(5), 74–91. Online: <https://doi.org/10.38146/bsz.2015.5.5>
- VÁRI Vince (2023): Az illegális szemétkerítés rendészeti és büntügyi aspektusai. In NÉMETH Kornél – JAKAB Bálint – PÉTER Erzsébet (szerk.): VII. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia. Tanulmánykötet. Nagykanizsa: Pannon Egyetem, 78–90.
- VÁRI, Vince (2024): Animals as Objects and Subjects of Environmental Criminal and Misdemeanor Law, with Special Reference to Dogs. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine / Journal of Legal Theory and Practice of the Bar Association of Vojvodina*, 96(2), 620–638. Online: <https://doi.org/10.5937/gakv96-54232>
- WHITE, Rob (2008): *Crimes Against Nature. Environmental Criminology and Ecological Justice*. London: Willan. Online: <https://doi.org/10.4324/9781315880723>

Drago Šketa

PROSECUTORIAL MANAGEMENT AND
THE INTERNATIONAL COOPERATION OF THE
PROSECUTORS WITH THE IMPACT
OF THE E-CODEX IN LAW ENFORCEMENT

This article celebrates the long-standing cooperation with the Hungarian Attorney General Péter Polt on the occasion of his 70th birthday this year. In the past period between 2017–2023 when I represented Slovenia as Prosecutor General, I met with Péter who was always devoted to open topics and interesting discussions in the framework of the annual plenary forums of the Prosecutors General at Eurojust in The Hague and NADAL, the of Association of EU Prosecutors General, and in each case he also contributed to the broadening of the issues and expert discussions that helped to come to conclusions at the above-mentioned meetings.

International cooperation in the Republic of Slovenia¹ has become an important milestone in the fight against not only traditional forms of crime but also organised crime, especially in the period of accession to the European Union and the Council of Europe. The work of the public prosecutor requires a great deal of activity, especially in terms of speed, efficiency, and the use of systems that allow for faster and secured transmission of information. The Public Prosecutor in the Republic of Slovenia has statutory powers under Article 135 of the Constitution of the Republic of Slovenia based on Article 161 of the Criminal Procedure Act (ZKP-P)² and Article 16 of the Public Prosecutor's Office Act (ZDT-1), which provides that the public prosecutor may request certain information and may send requests for legal assistance to foreign or international

¹ See: <https://www.gov.si teme/mednarodno-sodelovanje-v-pravosodju/>.

² Official Journal of the Republic of Slovenia, No 63/94 of 13 October 1994... last amended by the ZKP-P Official Journal of the Republic of Slovenia, No 53/24 of 28 June 2024).

prosecutors and other bodies with which they cooperate in the exercise of their competences, and indirectly through the Ministry, unless otherwise provided for in an international treaty or other law, and may exchange information directly through contact points or competent persons.

Recently, the topic of 'smart technologies' has been gaining more and more attention. Many scientists and specialised journals are paying attention to the development of smart tools and their 'smartness' characteristics. Despite the fact that scientists talk about smart technology in many areas from e-government to healthcare, there is very little focus on technologies developed for the digitisation of judicial processes (e-justice).³

International judicial cooperation in criminal matters is also provided for in the Treaty on European Union⁴ and the Law on Cooperation in Criminal Matters with the Member States of the European Union (LCCCMJ-1).⁵

The system finally selected for the exchange of information is the e-CODEX infrastructure (e-Justice Communication via On-line Data Exchange), a tool specifically designed to facilitate cross-border electronic data exchange in the field of judicial cooperation in civil and criminal matters, with the aim of improving the efficiency of cross-border communication between competent authorities and facilitating access to justice for citizens and businesses. Based on Regulation (EU) 2022/850, e-CODEX will provide a technical solution for the justice sector to connect the ICT systems of competent national authorities, such as the judiciary or other organisations. Through its decentralised infrastructure, e-CODEX enables the electronic exchange of any content transmitted in electronic form, 'such as text or sound, visual or audiovisual recordings, in the form of either structured or unstructured data, files or metadata'. The e-CODEX system used by each Member State consists of two main software components: (a) a gateway for the secure exchange of messages with other gateways; and (b) a connector which provides a number of functions including the linking of the national gateway to the national application, the verification of electronic signatures through a security library which ensures that messages and attachments cannot be manipulated between the sending connector and the receiving connector, semantic interoperability of the messages exchanged and proof of delivery.⁶

³ LUPO-VELICOGNA 2018.

⁴ See: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2012_326_R_TOC.

⁵ Official Journal of the Republic of Slovenia, No 48/2013, 37/2015, 22/2018, 94/2021.

⁶ AMATO-VELICOGNA 2022.

HIGHLIGHTING FORMS OF PROSECUTORIAL COOPERATION THROUGH ELECTRONIC EXCHANGE

In cases of international cooperation between prosecutors, it can be argued that they are subject to complex work that needs to be carried out particularly quickly and efficiently. As law enforcement authorities, they are subject to the examination of various types of evidence and to the obtaining of such evidence on legal grounds, the admissibility and legality of which are subject to legal tests.

In the course of their work, they are confronted with a wide range of forms and phenomena of crime that need to be dealt with effectively.

Efficiency is reflected in the functional operation of the service and the successful prosecution of offenders. Often, the international element is an obstacle and a circumstance that slows down the process. In order to avoid such problems, it is also necessary to organise oneself technically with support solutions that are efficient and simple. Modern society is based on and evolving in line with the progress of digitalisation, and this can also be said of judicial cooperation, particularly international cooperation.

European Investigation Order (EIO)

It is based on Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council, which has been implemented in Chapters 8, 9, and 9a of the Act on Cooperation in Criminal Matters with the Member States of the European Union (CCCMECCU-1) from Articles 58–77k of the said Act.⁷

The EIO was introduced by Directive 2014/41/EU to strengthen judicial cooperation in the EU in criminal matters. The EVIDENCE₂e-CODEX and EXEC projects, as well as the eEDES platform developed and managed by the European Commission (DG Justice and Consumers), are currently working together to establish a secure and trusted infrastructure to enable the exchange of EIO forms and evidence between Member States' judicial authorities. The e-Evidence Digital Exchange System (hereafter: the System), developed under the e-Evidence project, is a system that manages the procedures/instruments of the EPI/MLA: e-forms, business logic, statistics, logbook, etc. The reference implementation is the front-end portal of the System, which is also provided by

⁷ Official Journal of the Republic of Slovenia, No 48/2013, 37/2015, 22/2018, 94/2021.

the European Commission. Both instruments use e-CODEX (the EU e-Documents infrastructure supporting cross-border e-Justice services), which is a secure platform/infrastructure for the exchange of evidence. The EXEC project extends and enhances some of the e-CODEX components to handle the use cases of evidence exchange, while EVIDENCE2e-CODEX provides an application for evidence packaging. Although these operational tools enable the exchange of EIO forms and evidence beginning January 2020. The research carried out between June 2018 and March 2019 in 16 Member States in the framework of these three projects has shown that there is a particular need to create the necessary awareness among the actors involved by adequately disseminating information and knowledge about the procedures and the legal framework in which these procedures will be needed, to set up specific cross-border training to understand the judges and court staff, to adopt and, finally, to promote the exchange of EIO forms together with the exchange of electronic evidence.⁸

The forms for the purposes of cooperation in criminal matters, which are annexed to the abovementioned Act, have been in use in the Republic of Slovenia since May 2018, and refer to the issuing or certifying authority and the receiving authority. Just as a point of interest, in civil and commercial matters, the use for sending and receiving requests, forms and other communications is foreseen as of 1 May 2025 as Regulation 2020/1783 provides for 14 forms.⁹

It applies to both criminal and misdemeanour proceedings relating to the carrying out of investigative measures or actions in the Republic of Slovenia and in another EU Member State. The powers to conduct criminal proceedings are conferred on the district court or the public prosecutor, both to recognise or execute them and to have them confirmed by the investigating judge or prosecutor. The conditions for issuing the warrant are, however, necessity, proportionality, and of such a nature that they may be ordered under the same conditions in the issuing Member State.

The following measures are not covered by the EIO Directive by common agreement:¹⁰

- ♦ setting up a joint investigation team and collecting evidence within it
- ♦ the service and transmission of procedural documents, unless the production of the document is not essential for the investigative measure

⁸ BIASIOTTI-TURCHI 2023.

⁹ See: https://online-forms.e-justice.europa.eu/online-forms/taking-of-evidence-forms_sl.

¹⁰ See: https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Publications/Reports/2019-06-Joint_Note_EJ-EJN_practical_application_EIO_SL.pdf.

which is the subject of the EIP, in which case a flexible approach should be taken to its inclusion in the EIP, in accordance with Article 9(2) of the EPC DIR

- ♦ exchange of information without a request (Article 7 of the 2000 Convention on Mutual Legal Assistance)
- ♦ assignment of proceedings (Article 21 of the 1959 Council of Europe Convention and the 1972 Council of Europe Convention)
- ♦ seizure of property for the purposes of subsequent recovery (Framework Decision 2003/577/JHA on the execution of orders freezing property or evidence in the European Union, and, as of 19 December 2020, Regulation 2018/1805 on mutual recognition of provisional freezing orders and orders for recovery)
- ♦ return of the object to the injured party (Article 8 of the 2000 Mutual Legal Assistance Convention)
- ♦ collection of extracts from the criminal records register/ECRIS
- ♦ inter-police cooperation or inter-trade cooperation

Exchanges of EIO requests as well as requests for International Legal Assistance (ILA) in prosecutorial cases can also take place via the eEDES portal in a way that they can be recorded in the system.

International legal assistance

The exchange of requests for international legal assistance MPP (MLA – Mutual Legal Assistance) can also take place via the eEDES portal, but it refers to a plethora of matters within the competence of the public prosecutors, and according to Article 1 of the Act on Cooperation in Criminal Matters with the Member States of the European Union (ZSKZDČEU-1)¹¹ these are:

- ♦ resign and take over the prosecution
- ♦ legal assistance in criminal matters, including setting up joint investigation teams, and jointly carrying out investigative measures
- ♦ other forms of cooperation, in accordance with the legal framework of the European Union and its Member States

¹¹ Act on Cooperation in Criminal Matters with the Member States of the European Union (ZSKZDČEU-1). Official Journal of the Republic of Slovenia, No 48/13, 37/15, 22/18 and 94/21.

Article 49, paragraph 5, of the (ZSKZDČEU)¹² legal assistance is carried out in particular by serving documents and carrying out investigative actions and other measures for the successful completion of pre-trial or criminal proceedings, or if the request for legal assistance relates to the ordering of measures or the carrying out of actions for which different authorities are competent under the law of the Republic of Slovenia, it is sent to the locally competent public prosecutor's office, which orders the measure or carries out the action for which it is competent under the law of the Republic of Slovenia and proposes to the competent court the ordering of the measure or the carrying out of the action.

a) *The withdrawal (Article 519 of the CPA) and the taking over (Article 520 of the CPA) of the prosecution* are the main tasks of the public prosecutor within his competence when deciding on proceedings concerning other States and his discretion whether to take over the prosecution by another State or to withdraw the proposal to take over the case. These matters are technically carried out by translation of documents and verification of double criminality¹³ (identity norms).

b) *Joint Investigations Teams (JITs Network)*. A Joint Investigation Team is a team made up of judges, prosecutors, and law enforcement authorities from several countries, set up by written agreement for a limited period of time and for the specific purpose of carrying out criminal investigations in one or more of the participating countries. The EU legal framework allows for the establishment of joint investigation teams between Member States in Article 13 of the Convention on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union and in Council Framework Decision 2002/465/JHA on joint investigation teams.¹⁴

They form the basis for international cooperation on more complex crimes, with positive effects in terms of speed, the resolution of outstanding issues, the sharing and exchange of evidence, a unified approach, and the prosecution of crimes.

¹² Act on Cooperation in Criminal Matters with the Member States of the European Union (ZSKZDČEU-1). Official Journal of the Republic of Slovenia, No 48/13, 37/15, 22/18 and 94/21.

¹³ VSRS Judgment I Ips 61339/2013 of 8.3.2018.

¹⁴ See: https://e-justice.europa.eu/topics/court-procedures/criminal-cases/judicial-cooperation/european-investigation-order-mutual-legal-assistance-and-joint-investigation-teams_en.

In the context of EU Member States and third countries, this use is encouraged as it represents a simplified form of cooperation in the prosecution of offenders. In order to make these procedures even faster, the simplification of the electronic exchange of information and cooperation is being encouraged.

For years, JIT experts, supported by the JIT Secretariat and Eurojust, have been advocating for an online collaboration environment that would allow JIT members and participants to securely exchange digital information and evidence, and enable secure electronic communication.

On 1 December 2021, the European Commission presented a proposal for a Regulation establishing a cooperation platform to support the operation of joint investigation teams as part of a package of legislative initiatives on security and justice in the digital world. Regulation 2023/969 establishing a cooperation platform to support the operation of joint investigation teams entered into force on 6 June 2023.¹⁵

The Commission, eu-LISA and the JIT Network Secretariat are working on the design of the platform, which is scheduled to be operational by 7 December 2025 at the latest.

In the Republic of Slovenia, in accordance with Article 160b of the Criminal Procedure Act¹⁶ and Article 30 of the Regulation on cooperation between the public prosecutor's office, the police and other competent state bodies and institutions in the detection and prosecution of offenders and the operation of specialised and joint investigation teams,¹⁷ they form the basis for concluding agreements in force in the Republic of Slovenia with other EU Member States:

Article 30. Regulation on cooperation between the public prosecutor's office, the police and other competent state bodies and institutions in the detection and prosecution of offenders and the operation of specialised and joint investigation teams

(1) Where, in a case which is the subject of pre-trial, investigation or judicial proceedings in one or more States, the police cooperate with police officers of

¹⁵ Regulation (EU) 2023/969 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a collaboration platform to support the functioning of joint investigation teams and amending Regulation (EU) 2018/1726.

¹⁶ Official Journal of the RS 63/94 of 13.10.1994, 70/94, 72/98, 6/99, 66/00, 111/01, 447/03, 56/03, 116/03, 43/04, 68/04, 96/04, 101/05, 8/06, 14/07, 32/07, 40/07, 102/07, 23/08, 68/08, 77/0991/11, 32/12, 47/13, 87/14, 22/19, 200/20, 176/21 and 53/24 of 28.6.2024.

¹⁷ Official Journal of the RS 83/10, 28/21 and 87/22 of 22.10.2010.

another State and representatives of the competent authorities of the European Union in the performance of tasks and measures in the pre-trial and investigation proceedings, the police shall be guided in the performance of their tasks and measures by the public prosecutor.

(2) The public prosecutor shall exercise direction within the framework of a joint investigation team in accordance with an agreement on the establishment and operation of a joint investigation team on the territory of the Republic of Slovenia or another State concluded on the basis of the Council Framework Decision of 13 June 2002 on joint investigation teams (Official Journal of the EU, No L 162/1 of 20 June 2002), a law governing cooperation in criminal matters with Member States of the European Union or an existing international treaty with a State which is not a Member State of the European Union.

(3) The agreement shall be concluded by the Attorney General, or by his deputy under his authority, with the public prosecutor's office, court, police or other competent authority of the other State on a case-by-case basis and after obtaining the opinion of the Director General of Police.

(4) In addition to the authorities which conclude the agreement, the agreement shall specify the case in which the joint investigation team is to work, the public prosecutor from the Republic of Slovenia as the head of the team, the other members of the team, the purpose and method of work of the team and the duration of the team's work.

The Regulation coordinates and facilitates the joint work of EU prosecutors and investigators between third countries.

c) Other forms of cooperation. Such as controlled consignments, stolen items, interception of telecommunications can be based on written requests and can also be sent and executed electronically (videoconferencing, e-mail), for which it is foreseen to use the eEDES (e-CODEX) system in the future.

CONCLUSIONS

Essentially, the aim is to achieve and enable participating EU Member States to exchange European Investigation Orders (EIOs) and related e-evidence fully electronically via eCODEX – eEDES, either through the reference e-evidence

implementation provided by the European Commission or existing directly connected national back-end solutions, which means that all EU Member States will also have to set up their own RI applications to be accessed by the user, as it will host all the forms. In this way, a vision of future e-commerce between judicial stakeholders in the EU is also given, which will be necessary and mandatory to do business through the above-mentioned portals and will represent the efficiency of secure exchange channels.

REFERENCES

- AMATO, Rosanna – VELICOGNA, Marco (2022): Cross-Border Document Service Procedures in the EU from the Perspective of Italian Practitioners: The Lessons Learnt and the Process of Digitalisation of the Procedure through e-CODEX. *Laws*, 11(6). Online: <https://doi.org/10.3390/laws11060081>
- BIASIOTTI, Maria A. – TURCHI, Fabrizio eds. (2023): *European Investigation Order: Where the Law Meets the Technology*. Cham: Springer. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-31686-9>
- LUPO, Giampiero – VELICOGNA, Marco (2018): Making EU Justice Smart? Looking into the Implementation of New Technologies to Improve the Efficiency of Cross Border Justice Services Delivery. In RODRÍGUEZ-BOLÍVAR, Manuel Pedro (ed.): *Smart Technologies for Smart Governments: Transparency, Efficiency and Organizational Issues*. Cham: Springer, 95–121. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-58577-2_6

Legal source

Regulation (EU) 2023/969 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a collaboration platform to support the functioning of joint investigation teams and amending Regulation (EU) 2018/1726. Online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2023.132.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2023%3A132%3ATOC

Szendrei Ferenc

AZ EURÓPAI UNIÓ PÉNZMOSÁS ELLENI FELLÉPÉSE ÉS AZ EURÓPAI ÜGYÉSZSÉG SZEREPE

A pénzmosás mint a szervezett bűnözéshez kapcsolódó pénzügyi tevékenység komoly fenyegetést jelent az egyes országok gazdasági stabilitására, veszélyezteti az egész globális pénzügyi rendszer integritását, a jogállamot és a társadalmi biztonságot.¹ A módszerek folyamatosan változnak, a globális gazdaság egyre inkább összefonódik, és a technológiai fejlődés lehetővé teszi a bűnözők számára, hogy új és innovatív módszereket alkalmazzanak a törvénytelen forrásból származó pénzeszközök legitimnek tűnővé tételére.

A Nemzetközi Valutaalap (IMF) becslései szerint a pénzmosás évi 2–5%-át teszi ki a globális GDP-nek, ami több trillió dollárnyi összegre tehető. Az EU-ban a nyitott határok és az integrált pénzügyi piacok megkönnyítik a bűnözők dolgát a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása terén.

Az Európai Unió az elmúlt évtizedekben számos lépést tett a pénzmosás elleni küzdelem erősítése érdekében, amelyek közé tartoznak a pénzmosás elleni irányelvek (Anti-Money Laundering Directives – AML) és a kapcsolódó intézményi rendszer kialakítása.

A PÉNZMOSÁS ELLENI KÜZDELEM SZABÁLYOZÁSI KERETEI

Nemzetközi szabályozások

A pénzmosás elleni küzdelem nemzetközi szinten számos szervezet és egyezmény által koordinált. A legismertebb nemzetközi szervezet talán a Financial

¹ „A TKP2021-NVA-18 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzetközi Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021 pályázati program finanszírozásában valósult meg.”

Action Task Force (a továbbiakban: FATF), amely nemzetközi szabványokat és ajánlásokat dolgozott ki a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemre. A FATF klasszikus 40 ajánlása a pénzmosás elleni küzdelem alapvető irányelveit tartalmazza.

Európai uniós szabályozások

Az Európai Unióban a pénzmosás elleni küzdelem szabályozását a Pénzmosás Elleni Irányelvek (Anti-Money Laundering Directives – AMLD) határozzák meg, amelyekről a következő részben részletesen lesz szó.

Nemzeti szabályozások

Magyarországon a pénzmosás elleni küzdelem szabályozását a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény határozza meg. A törvény a FATF ajánlásainak és az EU irányelveinek megfelelően szabályozza a pénzügyi intézmények kötelezettségeit, beleértve az ügyfélismereti eljárásokat, a tranzakciók nyomon követését és a gyanús tranzakciók bejelentését.

AZ EURÓPAI UNIÓ PÉNZMOSÁS ELLENI SZABÁLYOZÁSÁNAK FEJLŐDÉSE

Az első pénzmosás elleni irányelv (91/308/EK)²

Az EU pénzmosás elleni küzdelme az 1990-es évek elején kezdődött. Az első jelentős lépés az 1991-es pénzmosás elleni irányelv elfogadása volt, amelynek az volt a célja, hogy megakadályozza a pénzügyi rendszer illegális célokra való felhasználását, oly módon, hogy meghatározta a pénzintézetek kötelezettségeit a pénzmosás megelőzése terén, ügyfélazonosítási és jelentési kötelezettséget írt elő a számukra. Ez az irányelv főként a kábítószer-kereskedelemből származó

² A pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló 91/308/EGK (1991. június 10.) irányelv.

pénzek mosására fókuszált. Azóta számos további irányelvet fogadtak el, amelyek fokozatosan bővítették a pénzmosás definícióját, és szigorúbb szabályokat vezettek be a pénzügyi intézmények számára.

A második pénzmosás elleni irányelv (2001/97/EK)³

A második irányelv 2001-ben jelent meg, és kiterjesztette a pénzmosás definícióját más bűncselekményekre, mint például a csalás, a korrupció és a szervezett bűnözés. Emellett az irányelv új szereplőket is bevont a pénzmosás elleni küzdelembe, mint például a jogászok, a könyvelők és az ingatlanügynökök.

A harmadik pénzmosás elleni irányelv (2005/60/EK)⁴

Az irányelv kiterjesztette a pénzmosás definícióját a terrorizmus finanszírozására is, és szigorúbb követelményeket állított fel a kockázatalapú megközelítés (*risk-based approach*) alkalmazására. Az irányelv kiterjesztette a jelentési kötelezettséget nemcsak a pénzintézetekre, hanem más szektorokra is, például a kaszinókra, az ingatlanügynökökre és a jogászokra.

A negyedik pénzmosás elleni irányelv (2015/849/EU)⁵

Az irányelv bevezette a valódi tulajdonosok fogalmát és nyilvántartását, amelynek célja, hogy átláthatóbbá tegye a vállalati struktúrákat, és megakadályozza a jogi személyek visszaélését. Kiterjesztette a bejelentési kötelezettséget új szereplőkre, mint például a virtuális valutaváltók és a digitális pénztárcák szolgáltatóira. Emellett az irányelv bevezette a központosított bankinformációs

³ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/97/EK irányelve (2001. december 4.) a pénzügyi rendszereknek a pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről.

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2005/60/EK irányelve (2005. október 26.) a pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint terrorizmus finanszírozása céljára való felhasználásának megelőzéséről.

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/849 irányelve (2015. május 20.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről, a 648/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 2005/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2006/70/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről.

rendszerek (ügyműködési adatbázisok) létrehozását, amelyek segítségével a hatóságok hatékonyabban tudják nyomon követni a gyanús tranzakciókat.

Az ötödik pénzmosás elleni irányelv (2018/843/EU)⁶

Az ötödik irányelv tovább szigorította a pénzmosás elleni szabályokat. Az irányelv kiterjesztette a bejelentési kötelezettséget a művészeti galériákra és a gazdaság azon szereplőire, akik nagy értékű tárgyakkal kereskednek. Emellett az irányelv bevezette a nyilvános tulajdonosi nyilvántartásokat, amelyek célja, hogy átláthatóbbá tegyék a vállalati tulajdonosi struktúrákat.

Ezt egészíti ki a 2018/1673/EU⁷ irányelv, amely új büntetőjogi szabályozást vezetett be, például a pénzmosás önmagában is büntethetővé vált, függetlenül attól, hogy az alapul szolgáló bűncselekményt elkövették-e, kiterjesztette a pénzmosás definícióját olyan új területekre, mint a környezeti bűncselekmények és az adócsalás, szigorúbb büntetéseket írt elő (a tagállamoknak legalább négy év börtönbüntetést kell előírniuk a pénzmosásért), és azt is rögzítette, hogy lehetővé kell tenni a bűnözők vagyonának lefoglalását.

A hatodik pénzmosás elleni irányelv (2024/1640/EU)⁸

Az irányelv szorgalmazza és erősíti a nemzeti hatóságok közötti együttműködést, és lehetővé teszi, hogy a tagállamok hatékonyabban osszák meg egymással a pénzmosással kapcsolatos információkat, előírja a pénzügyi intézmények számára, hogy hozzáférést biztosítsanak a központosított ügyműködési adatbázisokhoz. A nemzetközi együttműködés erősítése céljából előírja a Pénzmosás és

⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve (2018. május 30.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló (EU) 2015/849 irányelv, valamint a 2009/138/EK és a 2013/36/EU irányelv módosításáról.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1673 irányelve (2018. október 23.) a pénzmosás elleni büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről.

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1640 irányelve (2024. május 31.) a pénzügyi rendszer pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzése érdekében a tagállamok által létrehozandó mechanizmusokról, az (EU) 2019/1937 irányelv módosításáról, és az (EU) 2015/849 irányelv módosításáról és hatályon kívül helyezéséről.

Terrorizmusfinanszírozás Elleni Hatóság (a továbbiakban: AMLA)⁹ létrehozását. Készségfejlesztést, képzések kialakítását javasolja a hatékonyabb fellépés és együttműködés érdekében.

Az Európai Unió a jövőben a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni fellépésben a rendeleti szabályozás irányába mozdul el.¹⁰

AZ EURÓPAI UNIÓ PÉNZMOSÁS ELLENI INTÉZMÉNYI KERETEI

Az Európai Pénzügyi Hírszerző Egységek Csoportja (Egmont Group)

Az Egmont Group nemzetközi szervezet, amely az EU-n belül és azon kívül is működik. Célja, hogy elősegítse a pénzmosási tevékenységek nyomon követését és megelőzését a pénzügyi hírszerző egységek közötti információcsere révén.

Az Európai Bankfelügyelet (EBA)

Az Európai Bankfelügyelet (European Banking Authority – EBA) kulcsszerepet játszik az EU pénzmosás elleni küzdelmében. Az EBA felelős a pénzügyi intézmények felügyeletéért, és biztosítja, hogy azok megfeleljenek a pénzmosás elleni irányelveknek. Az EBA nemcsak szabályozási kereteket állít fel, hanem technikai szabványokat is kidolgoz, amelyek segítik a tagállamokat a pénzmosás elleni küzdelemben.

Az Európai Pénzmosás Elleni Hivatal (AMLA)

2020-ban az EU bejelentette az Európai Pénzmosás Elleni Hivatal (Anti-Money Laundering Authority – AMLA) létrehozását, amely 2024-től kezdődően

⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1620 rendelete (2024. május 31.) a Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Hatóság létrehozásáról, valamint az 1093/2010/EU, az 1094/2010/EU és az 1095/2010/EU rendelet módosításáról.

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1624 rendelete (2024. május 31.) a pénzügyi rendszer pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről.

működik. Az AMLA központi szerepet játszik az EU pénzmosás elleni stratégiájának kidolgozásában, feladata a pénzügyi intézmények közvetlen felügyelete, valamint a nemzeti hatóságok koordinációja, a központosított és egységes felügyeleti rendszer.

A pénzügyi hírszerzési egységek (FIUs)

Az EU minden tagállama rendelkezik pénzügyi hírszerzési egységgel (Financial Intelligence Unit – FIU), amelyek feladata a gyanús tranzakciók elemzése és a bűnüldöző hatóságok tájékoztatása. Az FIU-k központi szerepet játszanak a pénzmosás elleni küzdelemben, mivel azok gyűjtik és elemzik a pénzmosással kapcsolatos információkat.

AZ EURÓPAI ÜGYÉSZSÉG (EPPO) A PÉNZMOSÁS ELLENI KÜZDELEMBEN

Az Európai Ügyészség (European Public Prosecutor's Office – EPPO) az Európai Unió első közös büntetőjogi szervezete, amely 2021 júniusában kezdte meg a működését, hogy hatékonyabban harcoljon az EU pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények (például adócsalás, korrupció, költségvetési csalások) ellen.¹¹ A pénzmosás elleni küzdelem szorosan összefonódik ezzel a mandátummal, hiszen a pénzmosás gyakran más gazdasági bűncselekményekből származó bevétel legitimizálásának eszköze. Az Európai Ügyészség mint az uniós szintű büntetőjogi ügyekért felelős szerv kiemelt figyelmet fordít a pénzmosással kapcsolatos bűncselekmények felderítésére és megelőzésére.

Az EU tagállamai 2018-ban a becslések szerint 140 milliárd euró összegű hozzáadottértékadó-bevételtől estek el a határokon átnyúló csalások miatt. A Covid-19-világjárvány uniós gazdaságra gyakorolt hatásai miatt a 2020. évi adatok ennél is magasabbak. Tagállami beszámolók szerint emellett 2015-ben az uniós strukturális alapokból mintegy 638 millió eurót nem a szabályoknak megfelelően használtak fel.¹²

¹¹ POLT 2019a: 336.

¹² Lásd www.consilium.europa.eu/hu/policies/eppo/.

Az Európai Ügyészség előtt egyedül a nemzeti hatóságok folytathattak nyomozást az ilyen bűncselekmények esetében,¹³ nyilvánvalóan korlátozott illetékességgel, azok az uniós szervek pedig, amelyek léteztek már az Európai Ügyészség előtt is – például az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF), a Bűnüldözési Együttműködés Európai Uniós Ügynöksége (Europol) és az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynöksége (Eurojust) –, nem indíthattak bűnügyi nyomozást és nem folytathatnak vádhatósági eljárást a tagállamokban.

Az Európai Ügyészséget az EU 2017/1939 számú rendelete¹⁴ (a továbbiakban EPPO-rendelet) hozta létre, működését az EU Alapjogi Chartája és a büntetőjogi együttműködési rendelkezések szabályozzák. Központja Luxemburgban található, és minden részt vevő tagállamban európai delegált ügyészek működnek. Fő feladatuk az EU költségvetését érintő bűncselekményekkel kapcsolatos büntetőeljárások lefolytatása, beleértve a pénzmosást is.

Az Európai Ügyészség hatáskörébe tartoznak

- egyfelől a 2017/1371 irányelv¹⁵ által szabályozott, az EU pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények (uniós csalás, pénzmosás, aktív és passzív vesztegetés, hűtlen kezelés), tekintet nélkül arra, hogy az adott elkövetési magatartás a nemzeti jogban más típusú bűncselekménynek is minősülhet;
- az Európai Ügyészség másfelől eljárhat a 2008/841/IB kerethatározatban¹⁶ meghatározott, bünszervezetben tagként, szervezőként vagy vezetőként való részvétellel kapcsolatos bűncselekmények tekintetében is, amennyiben az ilyen bünszervezet által folytatott büntetendő tevékenység elsősorban az EU pénzügyi érdekeit sértő valamely bűncselekmény elkövetésére irányul;
- harmadrészt az EPPO-rendelet az Európai Ügyészség hatáskörét kiterjeszti minden egyéb olyan bűncselekményre is, amely elválaszthatatlanul kapcsolódik az EU pénzügyi érdekeit sértő büntetendő cselekmények valamelyikéhez.

¹³ POLT 2019b: 154.

¹⁴ A Tanács (EU) 2017/1939 rendelete (2017. október 12.) az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről.

¹⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1371 irányelve (2017. július 5.) az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről.

¹⁶ A Tanács 2008/841/IB kerethatározata (2008. október 24.) a szervezett bűnözés elleni küzdelemről.

Ilyen bűncselekmények például az (EU) 2017/1371 irányelvben felsorolt ügy-nevezett PIF¹⁷-bűncselekmények:¹⁸

- az összesen legalább 10 millió euró összegű kárt okozó, határokon átnyúló héa- (hozzáadottérték-adó) csalás;
- kiadásokat érintő csalás és vámcsalás;
- korrupció, amely sérti vagy sértheti az EU pénzügyi érdekeit;
- uniós pénzeszközök vagy vagyoni eszközök hivatalos személy általi hűtlen kezelése;
- pénzmosás;
- bármely egyéb bűncselekmény, amely az előző kategóriák valamelyikéhez elválaszthatatlanul kapcsolódik.

Az Európai Ügyészség eljárásának négyféle kimenete lehet:

- vádemelés a tagállami bíróság előtt;
- az eljárás megszüntetése;
- a vádlottal való megegyezésen alapuló egyszerűsített vádhatósági eljárás lefolytatása;
- az ügy nemzeti hatóságoknak való átadása.

Amennyiben az eljárás vádemeléssel zárul, a vádhatósági eljárás lefolytatására a tagállamok hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságai jogosultak.

Az Európai Ügyészség közvetlenül nem a pénzmosásra specializálódott, de a hatáskörébe tartozó bűncselekmények nyomozása során gyakran bukkan fel pénzmosásra utaló nyom. Hozzáfér a tagállamok Pénzügyi Hírszerző Egységeinek információihoz és banki adatokhoz, ami lehetővé teszi a gyanús tranzakciók nyomon követését. Szoros kapcsolatot ápol az Europollal az információk, adatok megosztása és elemzése terén, illetve az Eurojusttal a büntetőeljárások koordinálásában.

Az Európai Ügyészség egyik eredményesebb módszere a *follow the money* stratégia, amelynek keretében a bűncselekményekből származó vagyontárgyakat próbálják nyomon követni és visszaszerezni. Ugyanakkor részt vesz az EU-s

¹⁷ Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményeket jelenti, a Protection of the Financial Interests (a pénzügyi érdekek védelme) rövidítése.

¹⁸ Európai Ügyészség (EPPO). Lásd: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-public-prosecutors-office-epo_hu.

pénzmosási kockázatok felmérésében, és ajánlásokat fogalmaz meg a pénzügyi intézményeknek a tranzakciók átláthatóságának növelésére. Nehézséget jelent azonban, hogy nem minden tagország vesz részt az Európai Ügyészség munkájában,¹⁹ ami rést hagy a pénzmosási hálózatok számára.²⁰

KIHÍVÁSOK ÉS A JÖVŐ A PÉNZMOSÁS ELLENI KÜZDELEMBEN

A digitális technológiák hatása

A digitális technológiák, különösen a kriptovaluták és a blokklánc-technológia, új kihívásokat jelentenek a pénzmosás elleni küzdelemben. A kriptovaluták anonimitása és a decentralizált jellegük megnehezíti a nyomon követésüket, emellett az online fizetési rendszerek és a fintech vállalkozások is új kihívásokat jelentenek, mivel gyorsan változó és innovatív módszereket alkalmaznak. Ugyanakkor a *blockchain*-technológia, amely a kriptovaluták mögött áll, paradox módon lehetőséget kínál a pénzmosás elleni küzdelemre is. A blockchain nyilvános főkönyve lehetővé teszi a tranzakciók átlátható és változtathatatlan nyilvántartását, ami segíthet a pénzmosási tevékenységek nyomon követésében.

Mesterséges intelligencia és big data

A mesterséges intelligencia (AI) és a *big data* elemzés lehetőséget kínál a pénzmosás korai észlelésére és megelőzésére. Az AI-alapú rendszerek képesek nagy mennyiségű tranzakciót elemezni, és gyanús mintázatokat azonosítani, a gépi tanulási algoritmusok képesek felismerni a szokatlan tranzakciókat, amelyek esetleg pénzmosási tevékenységre utalnak.

¹⁹ POLT 2022: 415.

²⁰ Az Európai Ügyészséghez csatlakozott tagállamok: Ausztria, Belgium, Bulgária, Ciprus, a Cseh Köztársaság, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Lettorság, Litvánia, Luxemburg, Málta, Németország, Olaszország, Portugália, Románia, Szlovákia, Szlovénia és Spanyolország.

A hatékonyság növelése

Az EU pénzmosás elleni irányelvei és intézményi rendszere jelentős előrelépést jelentett a pénzmosás elleni küzdelemben. Az irányelvek szigorúbb szabályokat vezettek be, amelyek segítik a pénzügyi intézményeket a pénzmosás megelőzésében. Az intézményi rendszer, különösen az AMLA létrehozása, központosított és egységes felügyeleti keretrendszert biztosít, amely javítja a hatóságok közötti együttműködést.

IRODALOMJEGYZÉK

- POLT Péter (2019a): Nemzetközi bűnügyi együttműködés újabb fordulat előtt. *Miskolci Jogi Szemle*, 14(2/2. Klsz), 331–340.
- POLT Péter (2019b): Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelmére vonatkozó magyar szabályozás, a költségvetési csalás elleni fellépés az ügyészségi gyakorlatban. In FARKAS Ákos – DANNECKER, Gerhardt – JACSÓ Judit (szerk.): *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusa – különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre*. Budapest: Wolters Kluwer, 148–157.
- POLT, Péter (2022): Cooperation Between the European Public Prosecutor’s Office and Hungary. In FARKAS, Ákos – DANNECKER, Gerhardt – JACSÓ, Judit (szerk.): *External, Internal and Criminal Investigations of Criminal Offences Affecting the Financial Interests of the European Union*. Budapest: Wolters Kluwer, 413–420.

Tóth Mihály

EMLÉKEK ÉS TAPASZTALATOK A GAZDASÁGI
BÜNTETŐJOG KÜZDELMEKKEL ÉS
VONZALMAKKAL TELI „HŐSKORÁBÓL”

Aki negyedszázadot eltöltött az ügyészségen – mint e sorok írója is –, nem könnyen szabadul az emlékektől. Általában nem is akar. E nehéz és szép időszakban nem azért kezdtem gazdasági büntetőjoggal is behatóbban foglalkozni, mert eredendően különös vonzalmat éreztem a terület iránt. Inkább bántott, hogy a gazdasági bűncselekmények (mint utóbb kiderült, látszólagos) szárazsága, nehézsége, a háttéranyag nyomasztó súlya, a többféle értelmezés lehetőségének elbizonytalanító hatása, a bűnüldözés folyamatos lépéshátránya¹ nem tette könnyen kezelhetővé az ügyeket. Akkor még volt értelme az azóta elkoptatott „kihívás” szónak. Nagyon sok idő, türelem és tanulás kellett az ilyen bűnügyek megértéséhez és „megszelídítéséhez”. Aztán persze, ahogy sikerült az akadályok egy részét fokozatosan lebontani, már felelősséget is érzett az ember – mint a Kis Herceg a róka esetében – a lassan gyakoribbá váló sikerélmények lehető folytatásáért. Biztosan vegyes eredménnyel, de a 90-es évek „hőskora” már csak ilyen volt.

A következőkben ennek az időszaknak néhány epizódjából kiindulva igyekszem pár olyan következtetést megfogalmazni, ami egészen napjainkig ható tanulságok forrása lehet.

¹ Bócz Endre ezzel kapcsolatban annak idején szomorú diagnózist vázolt fel: „Lépten-nyomon halljuk a riasztónál riasztóbb számokat egyfelől a gazdasági bűnözésről, a kártételekről, másfelől pedig a bűnüldözés statisztikai adatainak értelmezése kapcsán arról, hogy a hatóságok tevékenysége nem elég eredményes.

Nap mint nap olvashatnak az újságokban hajmeresztő történeteket, melyek valamilyen gazdasági visszaélést, bűncselekményt sejtetnek, de amelyek felderítése, kinyomozása zátonyra fut, vagy – jobb esetben – a hegyek hosszas vajúdását évek múltán egy nevetséges kis egérke születése koronázza meg.” Bócz 1996: 33. A mai helyzet sokszor kísértetiesen hasonló.

A GAZDASÁGI BŰNÖZÉS, A SZERVEZETT BŰNÖZÉS
ÉS A BŰNSZERVEZETI ELKÖVETÉS ERŐSÖDŐ SZIMBIÓZISA

A rendszerváltozás éveiben a palackból kiszabaduló szellem sokáig szinte kizárólag a bűnözők malmára hajtotta a vizet. A nyerészkedő típusú kriminalitás a szemünk láttára lépett ki a jellemzően individuális elkövetési formák kereteiből, s öltött egyre markánsabban társasági, kollektív kereteket. A kiskereskedelmi termékekkel folytatott „üzérkedést” például fokozatosan felváltotta a gépkocsilopások és értékesítések összehangolt sorozata és az „olajbizniszek” virágzása, a deviza-bűncselekmények egyéni ügyeskedéseinek helyébe a költségvetési terhekkel, dotációkkal kapcsolatos többszintű, egymásra épülő visszaélések léptek. A tendenciákat nyilván segítette és gyorsította a határok megnyílása és a piaci szabadság mindenhatóságának mítosza folytán az állami irányítás, felügyelet visszaszorulása is.

A „szervezett gazdasági bűnözés” tehát távolról sem a harmadik évezred jelensége, minthogy a gazdasági visszaéléseket már a rendszerváltozás előszelének és kibontakozásának éveiben jellemezte több-kevesebb alakuló s fokozatosan erősödő szervezethez. Megmaradtak persze bizonyos individuális kriminális formák, ám ezek a gazdasági kapcsolatok bonyolultabbá válásával egyre inkább kivételessé váltak. Hamarosan mind keresleti, mind kínálati oldalon szinte természetessé vált a többszereplős, összetett infrastruktúra, még a kistermelők esetében is differenciálódott a termelő és értékesítő tevékenység, strukturáltabbá, tagoltabbá váltak az egyes feladatkörök. A munkamegosztás fórumait a bűnözők részben kihasználták, részben létre is hozták. Ilyenformán „szervezetlen” gazdasági bűnözés jószerivel már hosszú ideje nem is létezik. Ugyanakkor az is tény, hogy a szervezett bűnözői köröknek a nem kifejezetten gazdasági bűncselekményekre specializálódott reprezentánsai is folyamatosan építették ki, tartották karban, sőt erősítették illegális tevékenységük gazdasági alapjait. Egyszerűbben szólva a szervezett bűnözés jelentős részben gazdasági bűnözés volt,² a gazdasági bűnözés pedig mindig és egyre érzékelhetőbben szervezettebbé

² Egyes kriminológusok a szervezett bűnözést *általában* – legalább jelentős részben – gazdasági bűnözésnek (is) tekintik, hangsúlyozva, hogy minden szervezett bűnözői kör „a lehető legkisebb kockázatvállalás mellett a leggyorsabb és lehető legnagyobb profitra törekszik”. KORINEK 1996: 55. A szervezethez azonban nézetem szerint bár jellemzően, mégsem mindig *szükségképpen* profitorientáltságot jelent.

vált. Ám e fokozatos fejlődés eredményeképpen mára éppen ezért én növekvő ellentmondást vélek kimutathatónak ezeknek a fogalmaknak a kriminológiai és büntetőjogi értelmezése között.

Manapság a kriminológiai fogalomrendszer szerinti szükségszerű szervezethez a napi bűnüldözésben szinte automatikusan követi a büntetőjogi értelemben vett *bűnszervezeti elkövetés* felrovása és igen gyakran – ha kisebb arányban is – a megállapítása. A költségvetési csalások miatt indult ügyek többségében már az eljárás megindításakor a hatóságok a bűnszervezet kerebében történt elkövetés megállapítását szorgalmazzák a bűnszövetség helyett is. A szervezethez bármely szintjén az enyhébb helyett a súlyosabb bűnkapcsolati forma vélelmezése vált általánossá ahelyett, hogy ez – helyesen – fordítva lenne. Számos konkrét ügy tapasztalatai alapján hadd csatlakozzam magam is ennek a tendenciának a bírálóihoz.³

A büntetőjogi értelemben vett szervezethez helyes értelmezés szerint jóval többet kellene hogy jelentsen, mint a gazdasági folyamatokat egyébként is jellemző *munkamegosztás*; a *hosszabb időnek* inkább az életmód, a bűnözésre való tartós beállítottság, mint a konkrét időtartam ad értelmezési kereteket; a *konzpirációnak* pedig minőségileg mást kellene takarnia, mint a bűnözéssel szintén nyilvánvalóan együtt járó rejtőzködést.

Nem vitatom, jócskán vannak a szervezethez nagyobb fokát mutató gazdasági bűncselekmények, s annak is vannak jelei, hogy folyamatos tendencia ennek erősödése. Azt azonban ettől függetlenül állítom, hogy sokszor hiányzik a megfelelő differenciálás a gazdasági tevékenység csaknem immanens elemének tekinthető kriminális szervezethez enyhébb és súlyosabb formái között. Gyakorlati haszna, kézzelfogható előnye a súlyosabb minősítésnek egyébként általában nincs is. Egy súlyos vagyoni hátrányt *bűnszövetségben* okozó csalóval szemben vagy a számlagyárosokkal és a szolgáltatásaikat igénybe vevőkkel szemben akár 10 éves büntetés is kiszabható, a gyakran obligát hamis magánokiratokra tekintettel ennél több is. Ezzel szemben gazdasági bűnügyekben a *bűnszervezeti elkövetés* megállapítása esetén a legsúlyosabb esetekben is

³ Lásd például: GELLÉR–BÁRÁNYOS 2019. A cikkből csak egyetlen mondatot kiemelve: „Igen veszélyesnek tűnik egy legális szervezetnek a bűnszervezettel rokonítása. Mivel a költségvetési csalásokat jellemzően gazdasági társaságok követik el, amelyek túlnyomó része legális gazdasági tevékenységet folytat, ez az értelmezés a jogalkotói szándékkal, a költségvetési csalás felépítésével és minősítési rendszerével is ellentétes eredményre vezet.” Hasonlóan kritikus például MOLNÁR 2022.

legfeljebb csak ennek felét elérő büntetések születnek. Ennek kétes hozadéka, hogy nem lehetséges a végrehajtás felfüggesztése, a feltételes szabadság miatt prolongáljuk az amúgy is aggasztó arányú börtönnépességet, s a Btk. kizárja a mediáció lehetőségét is. A terhelt nem érdekelt a jóvátételben, hiszen a számára legnagyobb téttel járó végrehajtandó szabadságvesztést a bünszervezeti keretek megállapítására tekintettel határozott jóvátételi készsége és képessége esetén sem kerülheti el. Az egyezségek ötéves pályafutása pedig negatív csúcspontot dönt.

Ám félreértés ne essék, nem annyira gyakorlati, inkább elvi okokból kifogásolom a bünszervezeti elkövetések megállapításának erőltetését. Vissza kellene adni ennek a fogalomnak a valódi súlyát, rangját.

Tudjuk, hogy a jogalkotó néhány éve tett erre egy kísérletet, éppen annak érdekében, hogy „élesebben határolja el a bünszervezet fogalmát a bünszövetség ismérveitől”.⁴ A Kúria azonban a szigorításra nem volt nagyon fogékony: a hierarchiával és a konspirációval kiegészített bünszervezet-fogalom kapcsán rámutatott, hogy „a változás nem jelenti feltétlen a bünszervezet fogalmának újragondolását”.⁵ Igaz, újragondolását talán tényleg nem, de alaposabb átgondolását biztosan. (A dolog mögött egyébként bizonyos presztízsharc gyanúja is felsejlett, minthogy a jogalkotó a módosító jogszabály indokolásában előzőleg „törvényrontónak” minősítette a módosítást megelőző kúriai és táblai gyakorlatot, amit a legfelsőbb bírói fórum egy határozatában később visszautasított, mondván a törvényhozó viszont „soha meg nem kívánt” és „tudatosan mellőzött” kritériumokat kért számon a gyakorlaton.)⁶ A dilemma persze régi: a kriminológia minél több s művelői által nem is mindig teljesen azonos módon értelmezett ismérvet igyekszik egy definícióba belegyömöszölni, mert gyakran csak ilyen kazuisztikával képes egy bonyolult, összetett jelenséget leírni, a büntetőjognak ezzel szemben mindig be kell érnie az egyértelműen meghatározható, *feltétlenül szükséges, de egyben elégséges* fogalmakkal. A bünszervezet meghatározása és értelmezése kapcsán már lassan hosszú évtizedek óta ennek a dilemmának a csapdájában vergődünk. Úgy vélem ezért, nem újabb definíciós kísérletekkel és kölcsönös szemrehányásokkal, hanem a gyakorlat egységesebb és szigorúbb értelmezésével kellene a magasabb mérce igényének megfelelő helyes arányokat megtalálni.

⁴ 2019. évi LXVI. törvény 107. § és az ehhez fűzött indokolás részlete.

⁵ A Kúria 2019. október 10-i tanácselnöki értekezleten hozott állásfoglalása.

⁶ Bfv. 1200/2019/18.

A KÖZÖSSÉGI FORMÁK
MINT AZ EGYÉNI FELELŐSSÉG BÚVÓHELYEI

Az egyes felelősségi formák versengése, kollúziója, olykor együttes megállapíthatóságuk igénye kezdettől fogva sok fejtörést okozott, s a vitákban gyakran nem jutottak dűlőre a saját szempontrendszerük keretei közül kitörni képtelen civilisták, társasági jogászok és büntetőjogászok. Kezdetben még nem a jogi személyek felelősségének akut problémája volt a fő ütközőpont, mert a felelősségmegosztás és érvényesítés hagyományos keretei már korábban, jórészt ettől függetlenül felvetődtek, és gyakran ma is napirenden vannak. Számos több évtizeddel ezelőtti ügyre emlékszem, ahol nem úsztuk meg a formális és a tartalmi megítélés konfliktusából adódó gyermekbetegségeket.

Amára klasszikussá vált „sikerdíjas” T.-ügyben – amelyben annak idején volt szerencsém személyesen közreműködni – a vádat többek között hanyag kezelés vétsége miatt az Állami Vagyonkezelő és Privatizációs Rt. igazgatótanácsának négy tagja ellen emeltük, akik testületi döntés keretében megszavazták a tanácsadó asszony megbízását és feltűnően magas összegű sikerdíját. Voltak, akik nemmel szavaztak, ők nem lettek vádlottak, a döntés azonban testületi hatáskörben született. A vád lényege szerint azok az igazgatótanácsai tagok, akik a külső tanácsadó igénybevételét támogatták, kellő körültekintés mellett könnyen beláthatták volna, hogy a százas nagyságrendű önkormányzatokat érintő alkufolyamat lebonyolításához a közel 20 jogászból álló, fejlett infrastruktúrával felszerelt saját jogi osztályuk helyett egyetlen, még számítógéppel sem rendelkező külső személy igénybevétele racionálisan nem igazolható, és felesleges kiadást jelent (hacsak ez nem egy előre megírt forgatókönyv része volt, amit nem lehetett bizonyítani).

Az egyik testületi tag védője így érvelt:

„[E]lképzelhető számos olyan – egyébként elkövetési magatartásként értékelhető cselekmény –, amely egyszemélyi döntés keretében nem hozható meg, amikor tehát a rendelkezési jogosultság csak testületi döntés keretében gyakorolható. A testületi döntés viszont – folytatta a védő – egyetlen döntésnek minősül, feloldja a testületi tagok döntéshez fűződő egyéni viszonyát.”⁷

⁷ A védőbeszédekben – pl. Sz. I. III.r és B.Z. V.r. vádlott védőjének érvelésében – elhangzott indokok. Lásd: TÓTH 2013: 288.

A hanyag kezelés bűncselekményét megállapító Legfelsőbb Bíróság ezzel szemben kifejtette:

„[N]yilvánvaló, hogy a testület tagja nem veszi el a természetes személy mivoltát; ezért a büntetőjog alanyává válhat, annak ellenére, hogy a tényállászerű magatartását valamely testület tagjaként tanúsítja. Az ezzel ellentétes nézet elfogadása arra a nemkívánatos eredményre vezetne, hogy egy gazdasági vagy más szervezet bármely tagja vagy alkalmazottja úgy mentesülhetne a tudatosan jogszabályt megsértő, káros döntés következményeiért való mindennemű felelősségre vonás alól, hogy erre a célra testületet alakít, s a felelősséget megalapozó döntést a testület elé utalja.”⁸

Nem volt nehéz tehát belátni: ha az egyébként egyetlen érdemi döntésben kifejeződő „kollektív akarat” mögött az egyes döntéshozók személyes állásfoglalása megállapítható, indokolt lehet ennek függvényében a felelősség differenciálása.⁹ Gondosan és alaposan vizsgálni kell azonban a bűnösség kérdését, elsősorban például a tévedés lehetősége kapcsán.

A másik kezdeti gyermekbetegség leküzdése ehhez hasonló, de bonyolultabb volt: az ügyészségen egy ideig kudarcként éltük meg, hogy a társasági keretek között elkövetett visszaélések esetén – ha ki is mondták az elkövetők bűnösségét – sikerült nekik a sértetteknek járó kielégítési alapot a (gyakran már ekkor százmilliós nagyságrendű magánvagyonukkal szemben az ennek töredékét kitevő) társasági alap- vagy törzstőkére, nem ritkán passzívumokra korlátozni. Egyszerűbben szólva a terheltek a társaságok „korlátolt felelőssége” mögé bújva – amit olykor megfejtelt a felelősségi szabályok „korlátolt” alkalmazása is – bűncselekmények elkövetése révén gátlátalanul gyarapíthatták magánvagyonukat, leleplezésükkor azonban csak a társasági forma által előírt elkülönült vagyonnal feleltek.

Több mint egy évtizedig hasztalan szorgalmaztuk a Ptk. módosításával a felelősség áttörésének törvénybe foglalását, arra hivatkozva, hogy a különböző

⁸ Legfelsőbb Bíróság Bf. III. 1966/1999.

⁹ Szép és tanulságos régi hazai példája ennek a műemlékek fenntartásáról szóló 1881. évi XXXIX. törvénycikk büntetőjogi rendelkezéseket is megfogalmazó 16. §-a, amely szerint „oly esetben, midőn a kihágás valamely törvényhatóság, község vagy egyház gyűlésének vagy képviselő testületének határozata folytán követetik el, a gyűlés vagy képviselő testület ama tagjai marasztalandók el a bíróságban, kik az illető határozat hozatalához hozzájárultak”.

jogágak felelősségi formái szorosan kapcsolódnak egymáshoz, merev határ közöttük nem húzható, s a nyilvánvaló visszaélésszerű magatartás túlmutat a társasági felelősség keretein. A 90-es évek végén sikerült is kieszközölnünk egy olyan legfelsőbb bírósági döntést, amely egy kártérítési ügyben azt vetette a korábban eljáró bíróságok szemére, hogy „csak a kft. tagjainak általános szabályok szerinti felelősségét vették alapul, és nem vizsgálták, hogy az adott tényállás mellett nem merülhet-e fel a tagok szigorúbb felelőssége”. Ebből a szempontból pedig meghatározó volt a kártérítési perrel párhuzamoson folyt büntetőügy is, „ugyanis a büntetőeljárásban felmerültek és bizonyíthatóak voltak olyan tények, amelyek azt igazolták, hogy az alperesek a [...] kft. alapításakor csalárd módon jártak el”. Kifejtette ezek után a határozat, hogy „ha az alperesek a kft.-t azért működtették, hogy azzal felelősségüket korlátozva bűncselekmény-sorozatot kövessenek el, nem hivatkozhatnak a károsultakkal szemben a kft. tagjának korlátozott felelősségére és a bűncselekményből eredő kárért helytállni tartoznak”.¹⁰

A legálisnak álcázott tevékenységgel folytatott nyerészkedés eszerint már az ezredforduló előtt a hosszú börtönökben mért büntetőjogi konzekvenciákon kívül joggal való visszaélésnek minősülhetett, annak kártérítési vonzataival együtt. Végleges megoldást azonban csak a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény,¹¹ majd a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvénynek a hasonló esetekben korlátlan felelősséget előíró kifejezett rendelkezései jelentettek.¹² Ám a társasági jog törvényi szabályozásának első lépéseitől kezdve (mert az alapok lefektetésekor ez még nem volt kardinális probléma) évtizedeket elvesztegettünk.

Még nehezebb kérdésnek bizonyult a társaságok vezető tisztségviselőinek visszaélései nyomán okozott károk egyetemleges érvényesíthetősége. E körben a viták csak néhány éve jutottak talán nyugvópontra. Korábban e körben is születtek kúriai döntések a vezető személyes kártérítési felelősségét a társaságával

¹⁰ Legfelsőbb Bíróság Gfv. II. 962/1998.

¹¹ A 2006. évi IV. törvény 50. §-ának (1) bekezdése tartalmazta először, hogy „[a] korlátozott felelősségű társaság és a részvénytársaság jogutód nélküli megszűnése esetén nem hivatkozhat korlátozott felelősségére az a tag (részvényes), aki ezzel visszaélt. A korlátozott felelősségű társaság és a részvénytársaság azon tagjai (részvényesei), akik korlátozott felelősségükkel, illetve a társaság elkülönült jogi személyiségével a hitelezők rovására visszaéltek, korlátlanul és egyetemlegesen felelnek a megszűnt társaság ki nem elégített kötelezettségeiért.”

¹² Ptk. 3:2. § [Helytállás a jogi személy tartozásaiért]: „(2) Ha a jogi személy tagja vagy alapítója korlátozott felelősségével visszaélt, és emiatt a jogi személy jogutód nélküli megszűnésekor kielégítetlen hitelezői követelések maradtak fenn, e tartozásokért a tag vagy az alapító korlátlanul köteles helytállni.”

együtt felvetve, e megoldást azonban több szakcikk komoly alkotmányossági vádakkal illette, kifejtve, hogy a *bírói gyakorlat* az ezzel nem kompatibilis jogalkotást figyelmen kívül hagyva nem írhat elő egyetemleges felelősséget.¹³

Ha némiképp megkésve is, a jogszabály ma már egyértelműen képviseli azt az érdeket, hogy a károsult azt az akár szerződésszegésből eredő, akár szerződésen kívül elszenvedett kárát, amelyet a vezető tisztségviselő a tagsági jogviszonya alapján, illetve vezetői tevékenysége körében, jogkörében eljárva, de azzal visszaélve szándékosan okozott, attól függetlenül is megtéríttethesse, hogy az a társaságtól behajtható-e.¹⁴

Ebben, úgy vélem, a büntetőjogi gyakorlat által feltárt és kimutatott ellentmondásoknak is lényeges szerepe volt.

A VÁLTOZÓ ÉS BŐVÜLŐ TECHNOKRATA HÁTTÉRNORMÁK NYOMASZTÓ SÚLYA

Az imént már kicsit óhatatlanul kitekintettünk a társasági jog és a polgári jog területére. Utolsó felvetésem ehhez kapcsolódóan a gazdasági, gazdálkodás körében felmerülő bűncselekmények szinte kezelhetetlen arányú, súlyú és folyamatosan megújuló, különböző jogágakból merítő háttéranyagát érinti.

A gazdasági büntetőjog területén is naponta szembesülünk új fogalmakkal, intézményekkel, amelyek gyakran egyre kevésbé illeszthetők bele a korábbi dogmatikai és megszokott, hagyományos eszközrendszerbe, ám – legalábbis közvetve – kihatnak a kriminális jelenségek értelmezésére és értékelésére is.

Csak néhány ilyen, általában törvényi szinten is jelentkező intézmény mutatóba: a bizalmi vagyonkezelés kérdésköre, a magáncsőd lehetőségének megteremtése, a megfelelési, megfeleléségi szabályok követelményrendszere, az adatkezelési előírások szigorodása, a konzorciós megállapodások térnyerése, az elektronikus ügyletek terjedése, a bitcoin problémaköre, a mesterséges intelligencia terjedése folytán felmerülő felelősségi szabályok, és még folytathatnám.

¹³ Lásd például: TÖRÖK 2007: 296–297; WELLMANN 2008: 7.

¹⁴ A Ptk.-t módosító, 2016. június 23-án hatályba lépett 1996. évi LXXVII. törvény 2. § -a szerint: „3:24. § [A vezető tisztségviselő felelőssége]

(1) A vezető tisztségviselő az ügyvezetési tevékenysége során a jogi személynek okozott károkért a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai szerint felel a jogi személlyel szemben.

(2) A vezető tisztségviselő által e jogkörében eljárva harmadik személynek okozott károkért a jogi személy felel. A vezető tisztségviselő a jogi személlyel egyetemlegesen felel, ha a kárt szándékosan okozta.”

Gyakori tapasztalatom, hogy az új jelenségek és formák többsége azonnal kitermeli visszaélésszerű felhasználásuk bizonyos lehetőségeit. Általában ezeket még nem kellő vagy felületes ismeretüket, újdonságukat kihasználva, hivatkozási alapként, olykor „fedőintézményként” alkalmazva próbálnak meg bizonyos kriminális törekvéseket legalizálni.

Ennek gyökerei szintén nem újak.

A rendszerváltozás éveiben például mind gyakoribbá váltak bizonyos „atipikus szerződések”, amelyek a hazai gyakorlatban még előzmények nélkülinek számítottak, keresték a helyüket. Emlékszem, mennyit bajlódtunk azzal (s őszintén hozzá kell tennem, hogy csak részleges sikerrel), hogy megpróbáljuk például igazolni: a lízingszerződésnek állított megállapodások gyakran voltaképpen a költségvetés megkárosításának leplezései voltak.

Az NSZK-ból hazatelepülő K. György – akit ma olykor könnyes szemű visszaemlékezésekben „aranyembernek” neveznek, s a bulvárlapok a rendszerváltozás gazdasági folyamatainak egyik olyan példaképének, „legendás üzletemberének” minősítik, akitől szerintük a mai fiatalok is sokat tanulhatnak – azzal kezdte itthoni tevékenységét, hogy szórólapokon kezdte el reklámozni a vállalkozásait, amelyeken magát a 48-as hős komáromi várvédő leszármazottjaként tüntette fel. A korábbi otthoni elítéléseit firtató kérdésekre annyi volt a válasza, hogy NDK-s menekültek illegális csempészése miatt gyűlt meg a baja a nyugatnémet hatóságokkal. Ezt a félhivatalosan beszerzett priuszában szereplő vagyon elleni bűncselekményei cáfolták ugyan, a külföldi elítélések azonban akkoriban még nem voltak hivatalosan felhasználhatók.¹⁵ Nem volt akadálya tehát annak, hogy itthoni karrierépítésbe kezdjen. Az aranyra a 90-es évek elején még nem volt jelentős fizetőképes kereslet, ezért más értékesítési formát keresett.

Az ötletet az adta, hogy a befektetési törvény annak idején vám- és adómentességet biztosított annak a külföldről érkező személynek, aki az általa itt alapított vegyes vállalat részére apportként termelőeszközöket hozott be. A rendelkezés jó szándékú indoka világos volt: így kívánták ösztönözni a fejlett technológia magyarországi meghonosítását.

K. tehát tényleges gazdasági tevékenységet nem folytató vegyes vállalatok tucatjainak létrehozásával „apportként” több száz gépkocsit hozott be, majd adott el. Érvelése azon alapult, hogy termelőeszköznek minősül a szolgáltatás tárgya is, márpedig a cégei nem adásvételi, hanem lízingszerződéseket kötöttek (tehát szolgáltatást végeztek). Ennek az úgynevezett „szolgáltatásnak” a keretében a

¹⁵ Amikor megtudta, hogy német erkölcsi bizonyítványát a rendőrség mégis beszerezte, pert indított személyiségi jogai megsértése miatt.

szerződő felekkel (többek között a rendőrséggel is, amelynek az NSZK-ból közel 100 Ladát hozott be) megállapodott abban, hogy „lízingsdíj” címén nyomban, egy összegben kifizetik az autók értékének 99%-át, a maradék 1%-ot (néhány tízezer forintot) pedig a fennmaradó lízingsdíj címén részletekben törlesztik.

A csempészet miatt emelt vád azon alapult, hogy az ügyletek nyilván nem szolgáltatásnak, hanem (kezdetleges módon leplezni próbált) adásvételnek, értékesítésnek minősülnek, kereskedelmi forgalom tárgya pedig nem vonható a kedvezményes termelőeszköz fogalomkörébe, a vádlott tehát elhallgatta a vámhatóság előtt a behozott eszközök tényleges rendeltetését, s nem fizette meg az őt terhelő százmilliós közterheket.

K. arra hivatkozott, hogy tucatnyi kiválóan képzett jogászt alkalmazott (például vezetőként volt cégbírónőt is), s ők készséggel írásba adták, hogy a rendszerváltozással végre ténylegesen megnyílt szerződési szabadság jegyében törvényesen járt el. Ezt még cáfolni lehetett azzal, hogy a büntetőjogi értelemben vett tévedést a vádlott érdekeltségi körébe tartozó, általa fizetett alkalmazottak „szakvéleménye” aligha alapozza meg. A gond az volt, hogy K. az APEH-től is (fiatalok kedvéért: a NAV elődje) rendelkezett egy igazolással, amely szerint a közterhek viselése szempontjából nem kifogásolható a konstrukciója. (A nem teljesen egyértelműen feltett kérdés persze arra irányult, hogy a vám- és adómentesség kiterjed-e a külföldről lízingsbeadás céljából behozott eszközökre is, amire az információk birtokában nemigen lehetett mást közölni igenlő válaszon kívül).

A megismételt eljárásban ezért erre a hatósági állásfoglalásra tekintettel végül *tévedésre alapított* bírói felmentő ítélet¹⁶ született, amit persze a vádlott teljes ártatlanságának kimondásaként értelmezett, és nyilatkozataiban kioktatta a vádhatóságot, hogy haladjon a korral, és „a sztálinista jogrendszerben szocializálódtak tanulják meg a szerződési szabadság lényegét”.

Sajnos, egyelőre nem okultunk a dologból. (Murphy szerint a „tapasztalat” egyébként is arra szolgál, hogy felismerjük a tévedéseinket, amikor újra elkövetjük azokat.) Mégis bízunk benne, hogy a ma már az Alaptörvénnyel is fontos értelmezési elvvé emelt „józan ész” alapján könnyen leleplezhető az, aki visszaélésre, jogtalan nyerészkedésre használ fel formálisan létező jogi kereteket. E bizakodás akkor még sajnos könnyelműnek bizonyult, a *luxuriát* pedig az élet általában a tárgyalótermeken kívül sem nézi el.

Így K. szinte párhuzamosan az előzőekben ismertetett eljárással másutt is sikerrel élt vissza a lízingszerződés kínálta keretekkel. Vásárolt például egy csomó

¹⁶ PKKB 1381/1992.

könnyűszerkezetes pavilont, s ez persze jelentős adókötelezettséget keletkeztetett. A házakat azonban az adóbevallás határideje előtt pár nappal papíron eladta egy haveri kft.-nek, majd az így „átruházott” pavilonokat szintén papíron azon nyomban lízingbe vette, az eladási ár 95%-áért. Az így kikalkulált teljes lízingdíjat költségként nyomban levonták a nyereségükből (az adóköteles aktívumból tehát pár óra alatt passzívum lett), s így e rövid adminisztrációval jelentősen csökkenthették aktuális adókötelezettségüket. Az adóbevallási határidő után a pavilonokat a néhány százalékos maradványértéken a már korábban elkészített szerződésekkel visszavásárolták. Az eredeti állapot papíron is helyreállt. A bíróság a vádlottat ezúttal bűncselekmény hiányában mentette fel, azzal az indokkal, hogy sem a lízing, sem az adásvételi szerződések önmagukban nem voltak tiltottak, és megfeleltek a felek tényleges szerződési akaratának.¹⁷ (Máig emlékszem az ítélet szóbeli indokolásában elhangzott költői metaforára: „a piacgazdaság friss hullámain szörföző vádlottnak a szűk látókörű ügyészség által elkobzott sportszerét az ítélet visszaszolgáltatja.”)

Az ítéleteket követően röviddel azok nyilvánvaló tanulságaként persze módosították a jogi hátteret is: a behozott eszközök elidegenítését hároméves időtartamra megtiltották, illetve utólagos vámfizetéshez kötötték. Kimondták, hogy adómentesség csak hosszabb futamidejű lízingszerződések tárgyaira vonatkozhat, s akkor is csak a lízingdíj meghatározott hányada csökkentheti a nyereséget.

Mégsem hiszem ma sem, hogy a dörzsölt vádlott korábban is csak „kiskapukat”, „joghézagokat” használt ki, csupán „adóoptimalizálást” végzett, hiszen minden lépése kezdettől fogva az adókötelezettsége eltitkolását szolgálta. Ma már a bíróságok sem csupán azt vizsgálják, hogy egy szerződésláncolat egyes elemei önmagukban kifogásolhatók-e, vagy sem. A kérdés egy egész összefüggő ügyletsorozatot tekintve ma már az, hogy mi volt a végső célja, rendeltetése, s az ügyletek törvényessége azok komplexitásában ítélandó meg.

Az mindamellettt továbbra is felettébb kíváncsi lenné, hogy a jogi háttér hiányosságai elvileg se adjanak lehetőséget ügyeskedésre, s a jogalkotó időben, megfelelő szabályozással reagáljon a kizártság lehetőségeire.

De van még egy komolyabb, szintén ma is érvényes tanulság. Láttuk, hogy az új intézmények, formák, feltételrendszerek tekintetében nincs megállás. Alkalmazkodnunk kell tehát a jelentősen felgyorsult világhoz.

Mára azonban, amennyire meg tudom ítélni, a megfelelő interdiszciplináris képzettséggel, elvárható gazdasági jogi ismeretekkel rendelkező stabil szakember-

¹⁷ PKKB 599/2013.

gárdának csak a magva alakult ki, s ez nehezen tud lépést tartani a gazdasági bűnözés ütemével és súlyával. E területen a valóban hozzáértő jogalkalmazókra biztosan *minőségileg és mennyiségileg is nagyobb az igény, mint amekkora rendelkezésre áll*. Érdemes megfigyelni: ha a bűnüldöző szervek manapság indítanak is újszerű visszaélések, eddig ismeretlen és legalábbis igen kétséges megítélésű gazdasági jelenségek kapcsán eljárásokat, az érintettek felháborodottan utasítják vissza a vádakát („konceptációs perről” vagy konkurenseik „agresszív, zsaroló gazdasági terjeszkedéséről”, „bosszúról” beszélnek [meglovagolva azt is, hogy persze erőszakos felvásárlások, konszernesedések valóban léteznek]), s a rendőrséget, valamint az ügyészséget „maradisággal”, például „az új európai gyakorlat ismeretének hiányával”, „nyugaton bevált és működő bankgyakorlati, tőkepiaci metódusok figyelmen kívül hagyásával”, „az európai bírósági judikatúra ismeretének hiányával” vádolják, s szinte sajnálkozva vetik a szemükre, hogy sem felkészültségük, sem gyakorlatuk nem teszi őket alkalmassá a ma már részben a kibertérben zajló pénzügyi, kereskedelmi ügyletek sajátosságainak vagy új társasági jogi elveknek, formáknak a befogadására. Ezekkel a felvetésekkel csak úgy lehet eredményesen küzdeni, hogy a nyomozóknak, ügyészeknek és bírácoknak minden egyes ügyben, komoly ráfordítás árán külön-külön kell megtanulniuk a bűncselekménnyel érintett gazdasági háttérfolyamatok részletes szabályait, a kezdetben rendhagyónak tekinthető, de egyre általánosabb új formáit, és meg kell ismerniük azok kialakuló, formálódó gyakorlatát. S ez nem is csak rendőrré, pénzügyi nyomozóra vagy ügyészre vonatkozik. Nyilvánvaló az is, hogy a védői feladatok megfelelő ellátása szintén a mögöttes joganyag naprakész ismeretét és adekvát alkalmazását feltételezi.

Röviden: *a diszfunkciók, a visszaélések felismerése és megfelelő kezelése csak a funkcionális működés pontos, alapos ismeretének birtokában lehetséges*. A felületes, szűk látókörű jogalkalmazás rossz irányba sodorhatja a gyakorlatot is.

Szinte már közhely, hogy mindez az általános jogi ismereteken túlmutató, *speciális képzés* kereteinek, feltételeinek megteremtését igényli. Az alapvető gond ma változatlanul az, hogy a jól felkészült büntetőjogászok nem ismerik mindig eléggé a gazdasági-jogi-informatikai hátteret, a kiváló pénzügyi jogi, számviteli, adójogi, számítástechnikai szakemberek előtt pedig – ha elsajátítják is a területüket érintő büntetőjogi tényállásokat – nem világosak a büntetőjog általános elvei: a szándékosság, a célzat, az eredményért fennálló felelősség, a büntethetőségi akadályok pontos hatóköre, a tettesség, a részesség vagy a stádiumtan stb. s mindezek konzekvenciáinak tartalma.

Ezért a gazdasági büntetőjogot csak komplex módon, a háttérjogszabályok és a büntető norma folyamatos, állandó szembesítése révén, a változások, az újdonságok iránti fogékonyság megőrzésével lehet eredményesen tanítani, tanulni, kodifikálni és alkalmazni. Ettől szép és ettől nagyon nehéz egyszerre.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÓCZ Endre (1996): Az „új” gazdasági bűncselekmények egyes kérdéseiről. *Gazdaság és Jog*, 4(7–8), 33–37.
- GELLÉR Balázs – BÁRÁNYOS Bernadett (2019): Meddig tágítható a bünszervezet-fogalom? Büntetőjogi és alkotmányos aggályok a bünszervezet-fogalom bírósági értelmezésével kapcsolatban. *Magyar Jog*, 66(7–8), 468–476.
- KORINEK László (1996): A szervezett bűnözés lényegi elemei. In *Harmadik Jogászgyűlés, Balatonfüred, 1996. május*. Budapest: Magyar Jogász Egylet.
- MOLNÁR Gábor Miklós (2022): A bünszervezet tegnap és ma. In DOMOKOS Andrea (szerk.) *Gazdasági Bűnözés 2021. konferencia előadásainak szerkesztett változata*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, 47–66.
- TÓTH Mihály szerk. (2013): *Híres magyar perbeszéddek*. Budapest: Dialóg Campus.
- TÖRÖK Gábor (2007): *Felelősség a társasági jogban*. Budapest: HVG-Orac.
- WELLMANN György (2008): Tagi felelősségátvitel társasági jogunkban. *Gazdaság és Jog*, 16(11), 3–10.

Varga Ferenc

A HIVATÁSOS TŰZOLTÓK BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉGI RENDSZERE

A tűzoltók Európa-szerte Szent Flóriánt tisztelik védőszentjüként. Florianus, a római katona történetét sokan és sokféleképpen felidézték az elmúlt évszázadok során.¹ A korát messze meghaladó szervezettségű tűzoltósági rendszer a Római Birodalom bukásával megszűnt, közel másfél évezredig váratott magára a szervezett mentő tűzvédelem újbóli megjelenése. Míg az önkéntes tűzoltó szervezeteknél jellemzően nem, a főfoglalkozású tűzoltóságoknál (hivatásos, gyári, magántűzoltóságok) országonként, sőt országon belül is eltérő módon érvényesült a katonai karakter és a hozzá tartozó felelősségi szabályozás.

A hivatásos tűzoltóságok katonai karakterét a történelmi hagyományok mellett a közigazgatás rendszerében elfoglalt helyük, a feladatrendszer és annak közhatalmi jellege együttesen determinálja, ami természetesen magában hordozza a hivatásos tűzoltók büntetőjogi felelősségének kérdését is. Jelen közleményben a szerző ismerteti a hivatásos tűzoltóságok katasztrófavédelmi szervezetrendszerben betöltött helyét és szerepét, a hivatásos tűzoltó szolgálati jogviszonyának és felelősségi rendszerét, valamint a hivatásos tűzoltó büntetőjogi alanyisága kérdéskörét is.

A HIVATÁSOS TŰZOLTÓSÁGOK A KATASZTRÓFAVÉDELEM SZERVEZETÉBEN

A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: Hszt.) hatálya a fegyveres erők, a rendvédelmi szervek, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos

¹ SZABÓ 1991: 8.

állományú tagjainak szolgálati jogviszonyára (a továbbiakban: szolgálati viszony) és társadalombiztosítási ellátására terjedt ki.² Látható, hogy az állami és különösen az önkormányzati intézményként működő hivatásos önkormányzati tűzoltóságok állománya is a Hszt. alá sorolt, ezáltal a hivatásos tűzoltóság katonai jellege érzékelhető.

2012. január 1-jén az Alaptörvénnyel összhangban hatályba lépett az új katasztrófavédelmi törvény (a továbbiakban: Kat.),³ amelynek alapján jelentős változások következtek be a katasztrófavédelem szervezeti rendszerében. Az új törvénnyel átalakultak a hatáskörök, állami irányítás alá került a hivatásos tűzoltóság, megújult a polgári védelem, létrejött az egységes iparbiztonság, előremutató változások következtek be a gazdálkodás rendjében.⁴

Az országos egységes katasztrófavédelmi szervezet megalakulásának egyik sarkalatos eleme a hivatásos önkormányzati tűzoltóságok megszűnése, állami irányítás alá vonása. A Kat. által létrehozott mentő tűzvédelmi szervezet alapjaiban nem változott, jellemzően a szervezetek számában, elnevezésében, feladatrendszerében következtek be kisebb, különböző irányú változások.⁵

A katasztrófavédelem hivatásos állományát hivatásos tűzoltók alkotják. 2012. január 1-jétől a korábban a szervezet tagjaként polgári védelmi állományviszonyban lévők hivatásos tűzoltóként szolgálnak, korábbi rendfokozatukat megtartva. Az egyenruhás és immár a nem egyenruhás állomány (rendvédelmi igazgatási alkalmazottak) jogviszonyáról is a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (a továbbiakban: hatályos Hszt.) rendelkezik. A hivatásos állomány egyenruha-viselését a hatályos BM rendelet,⁶ valamint a katasztrófavédelmi szervek hivatásos állományának öltözködési szabályzata⁷ szabályozza. Napjainkban a hivatásos tűzoltóság (katasztrófavédelmi szervek) egyenruházata a

² 1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról 1. § (1) bekezdés.

³ 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

⁴ MUHORAY 2019: 119.

⁵ VARGA 2019: 23.

⁶ 66/2014. (XII. 16.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó szervek egyenruha-ellátásra jogosult személyi állományának ruházati- és öltözködési szabályzatáról, valamint a különleges foglalkoztatási állomány ruházati-, fegyverzeti-, kényszerítőeszköz és világítástechnikai felszereléséről szóló 71/2011. (XII. 31.) BM rendelet módosításáról.

⁷ 9/2019. számú BM OKF főigazgatói intézkedés a katasztrófavédelmi szervek hivatásos állományának Öltözködési Szabályzata kiadásáról.

rendvédelmi szervek egységes egyenruházata, a 10M egységes gyakorlóruházat, a 12M szolgálati öltözet és a társasági/ünnepi egyenruha kizárólag az ékítmények, a rendfokozati jelzés/váll-lap és a tányérsapka színében (piros), valamint a karjelvény tekintetében különbözik a többi hivatásrendétől.

A HIVATÁSOS TŰZOLTÓ SZOLGÁLATI JOGVISZONYA, FELELŐSSÉGI RENDSZERE

A közszolgálatban a munkavégzés és a foglalkoztatás nem gazdasági célok és magánérdekek, hanem közfeladatok, közfunkciók ellátása érdekében és a közérdek mentén szerveződik. A közszolgálati jogviszonyok tartalma a jogviszonyok alanyait megillető jogokat és az őket terhelő kötelezettségeket foglalja magában. Mind a mai napig érvényes Magyary Zoltán megállapítása, miszerint a hivatásos közszolgálat a szolgálatvállalónak nemcsak a munkaerejét, hanem egész egyéniségét is igénybe veszi, tőle „teljes odaadást kíván, szükség esetén egészsége, sőt élete feláldozását”, és magánéletében is megköveteli tőle a megfelelő magatartás tanúsítását.⁸ A szolgálatvállaló köteles továbbá a munkáltató által adott jogszerű utasítások, illetve parancsok teljesítésére.

A munkáltatót ugyancsak megilleti a felügyelet joga, amely az irányítástól nem választható el, és amely kiterjed a szolgálat teljesítésének valamennyi körülményére és részletére. A felügyelet jogával szorosan összefügg a munkáltató fegyelmezési joga, amely a szolgálatvállaló kötelezettségeinek vétkes megszegése esetére biztosítja számára a szankciók – fegyelmi büntetések, illetve fenytések – alkalmazásának lehetőségét.⁹

A fenti jogelveket érvényesíti a hivatásos katasztrófavédelmi szerv állományába tartozó tűzoltók szolgálati jogviszonyát szabályozó hatályos Hszt. A törvény 13. § (1) bekezdése szerint a szolgálati viszony az állam nevében eljáró rendvédelmi szerv és a hivatásos állomány tagja között létrejött különleges közszolgálati jogviszony, amelyben mindkét felet a sajátos szolgálati körülményeknek megfelelő, a szolgálati viszonyra vonatkozó szabályban és más jogszabályban meghatározott kötelezettségek terhelik és jogosultságok illetik meg. A hivatásos állomány tagja a szolgálati viszonyból fakadó kötelmeit – a rendvédelmi szerv rendeltetés szerinti feladatainak megvalósítása érdekében –

⁸ MAGYARY 1942: 131, 387, 404.

⁹ PETROVICS 2018: 149.

önkéntes vállalás alapján, élethivatásként, szigorú függelmi rendben, akár életének és testi épségének kockáztatásával és egyes alapjogai korlátozásának elfogadásával teljesíti.¹⁰ A felsorolt elemek a szolgálati jogviszony létesítésével és különösen a tűzoltói eskü letételével valósulnak meg. A hivatásos állomány tagja az állománycsoportjába tartozó, az általa betöltött szolgálati beosztás besorolása és a hivatásos állomány tagjának fizetési fokozata alapján meghatározott rendfokozattal rendelkezik.¹¹ A hivatásos állomány tagja szolgálati feladatait az öltözködési szabályzatban előírtaknak megfelelően, a rendvédelmi szervnél rendszeresített egyenruhában látja el.¹²

A közszolgálati életpályák egyik közös sajátossága a társadalmi szerepükhöz igazodó felelősségi rendszer. A hivatásos szolgálati jogviszony felelősségi rendszere három pilléren nyugszik, amely a *fegyelmi felelősség*, a *szolgálaton kívüli magatartásért való felelősség (méltatlanság)*, valamint a *kártérítési felelősség*.¹³ Fegyelmi eljárás keretében három cselekménytípus vizsgálható és szankcionálható, a *fegyelemsértés*, a *szabálysértés*, valamint a *katonai vétség*.

Fegyelemsértést követ el, és fegyelmi eljárás keretében felelősségre kell vonni a hivatásos állomány tagját, ha a szolgálatteljesítésre vagy a szolgálati viszonyára vonatkozó kötelezettségét vétkesen megszegi.¹⁴ A fegyelemsértés megvalósításának feltétele a vétkesség, tehát a köteleességszegés (tett vagy mulasztás) szándékos vagy gondatlan elkövetése. Fegyelmi eljárás keretében kell elbírálni a hivatásos állomány tagjának azt a szabálysértését – a szabálysértési elzárással is büntethető szabálysértés kivételével –, amelyet szolgálati helyen vagy a szolgálattal összefüggésben követett el.¹⁵ Tapasztalatok szerint ezek az eljárások jellemzően saját hibás közlekedési balesetek szabálysértési eseteit szankcionálják.

Végül, tekintettel arra, hogy a hivatásos tűzoltó (a hivatásos katasztrófavédelmi szerv hivatásos állományú tagja) a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 127. § (1) bekezdése alapján katonának tekintendő, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 710. §-ában meghatározott esetben a katonai vétségét fegyelmi eljárásban kell

¹⁰ Hszt. 13. § (2) bekezdés.

¹¹ Hszt. 15. § (1) bekezdés.

¹² Hszt. 17. § (1) bekezdés.

¹³ PAPP 2022: 277.

¹⁴ Hszt. 181. § (1) bekezdés.

¹⁵ Hszt. 181. § (2) bekezdés.

elbírálni.¹⁶ A katonai vétség fegyelmi eljárásban való elbírálásáról az ügyészség dönt, ha a büntetés célja fegyelmi fenytéssel is elérhető. Az ügyészség jellemzően egyre növekvő mértékben alkalmazza ezt a megoldást.¹⁷

A fegyelemsértés szankcionálása tehát a hivatásos szolgálati jogviszonyban általános jogelv, bár a Hszt. nem definiálja a fegyelmi felelősség szabályozásával védett értékeket, de felelősséggel kijelenthető, hogy a cél a szolgálati rend és a fegyelem fenntartása. A méltatlanság mint felelősségi alakzat a hivatásos szerv működésébe vetett közbizalom súlyos veszélyeztetése esetén áll fenn, az állomány tagjának a szolgálaton kívül elkövetett cselekménye (bűncselekmény, szabálysértés), viselkedése esetén. Jogi következményei akkor állnak be, ha emiatt nem várható el, hogy a hivatásos szerv a szolgálati viszonyát fenntartsa.¹⁸ A jogintézmény igazolása annak, hogy az egyenruhás szervezet elvárásai a tagjával szemben a szolgálaton kívüli magatartás tekintetében is érvényesülnek.

A HIVATÁSOS TŰZOLTÓ MINT A KATONAI BÜNTETŐJOG ALANYA

A katonai rend nemcsak a hagyományos értelemben vett katonai szervezeteknél, hanem más, alapvetően fegyveres szolgálatot ellátó, szigorú alá- és fölé rendeltségi szabályok szerint szerveződő és működő szervezetek esetében is értelmezhető. A katonai rend nemcsak a szűkebben értelmezhető katonai szolgálatot, hanem a rendvédelmi szerveknél teljesítendő szolgálatot is magában foglalja.¹⁹

A katonai büntetőeljárás – az általános büntetőeljárás részeként – a katonai szervezetre jellemző, más szervezetenél nem fellelhető speciális magatartások, a hierarchikus szolgálati kötelemkből adódó és csak ott jelentkező viselkedési devianciák szankcionálására szolgál. E szankcionálási szabályok alkalmazása révén tartható fenn a fegyveres szervek rendeltetésszerű működéséhez elengedhetetlen belső fegyelem.²⁰ A katonai büntetőeljárás keretében olyan normasértő magatartások is büntetőjogi felelősséget vonnak maguk után, amelyek a „civil” életben nem vagy csak csekély mértékben szankcionáltak. Például a készenléti

¹⁶ Hszt. 181. § (3) bekezdés.

¹⁷ PAPP 2022: 279.

¹⁸ PAPP 2022: 290.

¹⁹ HAUZINGER 2010: 15.

²⁰ KARDOS 2015: 68.

szolgálatba késve érkező tűzoltó a késés mértékétől függetlenül megvalósítja a *szolgálatban kötelességszegés* vétsége katonai bűncselekményt, míg egyéb foglalkozások esetében ez a magatartás nem lépi túl a munkahelyi fegyelem megszegésének szintjét.²¹

A katonai bűncselekményeket a Btk. XLV. fejezete tartalmazza, a 127. §-a alapján katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja. Katonai bűncselekményt tettesként csak katona követhet el.

A hivatásos tűzoltók mint a hivatásos katasztrófavédelmi szerv tagjai a Btk. 2012-ben történt hatálybalépésével váltak a katonai büntetőjog alanyává. A változás komoly aggodalmat okozott az érintett állomány körében, tartva attól, hogy az eddig fegyelmi vétségnek minősülő kisebb és enyhébben elbírált kötelességszegések (például a már említett szolgálatból való késés, szolgálatban elalvás) súlyos, a tűzoltói pályafutást befolyásoló büntetést vonnak maguk után. A félelmek szerencsére nem igazolódtak, a mintegy 12 ezer fős szervezetben a katonai bűncselekmények elkövetése nem számottevő, előfordulása esetén csekély súlyú, ezért többségében az ügyesség a fegyelmi eljárásban való elbírálásáról dönt, és az ügyet parancsnoki hatáskörbe visszaadja.

A hivatásos tűzoltók által elkövetett bűncselekményekről statisztikai elemzéssel nem szolgál a jelen tanulmány, azonban a szerző egyetért Kardos Sándor István megállapításaival, aki a rendőrség állományában 10 éves időszakot elemezve vont le következtetéseket közleményében.²² Kardos arra az eredményre jutott, hogy a *szolgálatban kötelességszegés* vétség előfordulása az értékelt időszakban az elmarasztalással lezárt összes katonai bűncselekmény közül a legmagasabb. A második legnagyobb esetszámot a *szolgálati feladat alóli kibúvás* produkálta. Harmadik helyen a *szolgálati tekintély megsértése*, míg a negyedik helyen a *parancs iránti engedetlenség* áll. Ez utóbbiak száma, előfordulása a katasztrófavédelem esetében nem szignifikáns.

A kedvező statisztika alapján felmerül a kérdés, milyen tényezők eredményezik a jó fegyelmi helyzetet a hivatásos tűzoltóknál, milyen szerepe van a katonai büntetőrendelkezéseknek ebben, illetve ha nincsen semmilyen szerepe, akkor indokolt-e egyáltalán ez a szankcionális fenyegetettség?

²¹ KARDOS 2015: 69.

²² KARDOS 2015.

Korda György elvi élel szögezi le, hogy a katonai büntetőrendelkezések hatálya alatt lévő személyektől a büntetőjogi következmények terhe mellett kell megkövetelni a feltétlen engedelmességet, előjáróik akaratának időbeni és legjobb tudásuk szerinti végrehajtását. Erre tekintettel a katonai életviszonyokban az engedelmességhez, a szolgálati fegyelemhez, a parancs teljesítéséhez kiemelkedően fontos társadalmi érdek fűződik.²³

Hautzinger Zoltán szerint a katonákra vonatkozó normák nemcsak jogszabályokból ismerhetők meg, hanem azokat kiegészítendő más, a katonai hierarchiában elhelyezkedő vezetőktől származó belső szabályzók, vagy a katonai életviszonyokat jellemző, sokszor íratlan erkölcsi elvekből, szokásokból is.²⁴

Lőrincz Kálmán fontos megállapítása, hogy a katonai szervezetekben a kialakult és a közösen elfogadott elvárásoknak kötelező erejük van. Ezt a fajta, nagyon is kívánatos „kényszert” nem elsősorban a jogi, fegyelmi szankcionálás veszélye, fenyegetése, hanem a hagyomány, a kialakult szokás, az eredményhez vezető példa ereje, a közösség elítélésének a veszélye vagy éppen annak elismerő, bátorító jóváhagyása tartja fent.²⁵

Végezetül Földesi Sándort idézem, aki szerint a katonák által elkövetett bűncselekmények okai között azzal a tényezővel is számolni kell, hogy az elkövetők negatív személyiségjegyein túl az is hozzájárul a bűncselekmény megvalósításához, ha a katonai szervezetnél a katonai rend, szervezettség, fegyelem az elvárhatónál gyengébb színvonalú.²⁶

A fentiekben ismertetett mértékadó megállapítások alapján kijelenthető, hogy a hivatásos tűzoltók (a katasztrófavédelmi szerv tagjai) esetében a katonai büntetőjogi normák alkalmazása indokolt a szolgálati rend és fegyelem biztosítása érdekében, különös tekintettel a katonai karakterű szerv jellegét figyelembe véve. Ugyanakkor a szerző véleménye szerint a gyakorlatban tapasztalható jó fegyelmi helyzet nem csak, illetve nem elsősorban a katonai büntetőjogi szankciók fenyegető ereje eredményének tudható be. A normakövetéshez döntő mértékben hozzájárul a szervezeti kultúra magas szintje, a hivatástudat és elkötelezettség az állampolgárok életének, testi épségének, anyagi javaik védelme érdekében.

²³ KORDA 1989: 8.

²⁴ HAUZINGER 2010: 15.

²⁵ LŐRINCZ 2009: 73.

²⁶ FÖLDESI 1985: 38.

Számottevő hatás tulajdonítható annak, hogy a tűzoltók, a katonákhoz hasonlóan, egységekben (raj, szolgálati csoport) látják el a szolgálati feladataikat, ezáltal a csoportnormák szerepe, a felelősség a csoport elvárt működése, a közös eredmények tekintetében fokozottan érvényesül.

Végül, de nem utolsósorban meghatározó jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy a tűzoltó a készenléti szolgálatát mindenkor „éles” körülmények között látja el, a riasztás a szolgálati idő alatt bármikor bekövetkezhet, a bevetések, beavatkozások napi szinten, akár több esetben válnak szükségessé. Az éles alkalmazás tudata, a folyamatos készség erős fegyvermegtartó hatása érvényesül ezáltal, miközben a tűzoltó fókusza a meghatározott feladat végrehajtásán van.

ÖSSZEFOGLALÁS

Összefoglalásként megállapítható, hogy a katonai karakter a szervezett, hivatásos tűzoltóság szervezetében a kezdetektől jelen volt, amit a feladat jellege és a készenlét, a végrehajtás módszere eredendően meghatározott. A katonai karakter fokozódását eredményezte a feladatrendszer közhatalmi jellegének erősödése, a polgári modellről a szovjet mintára történő áttérés, a tűzrendészet állami rendészeti feladattá válása. A katonai rangrendszer, a társ rendvédelmi szervekkel megegyező, csak állományjelzőben különböző egységes egyenruházat bevezetése máig ható folyamat, csakúgy, mint a katonai büntetőjogi jogalanyiség. A hivatásos tűzoltóság (katasztrófavédelmi szervezet) katonai karaktere mára a szervezeti kultúra szerves részévé vált.

IRODALOMJEGYZÉK

- FÖLDESI Sándor (1985): A katonai igazságügyi szervek és a parancsnokok együttműködése. In *A katonai jog- és igazságszolgáltatás*. Budapest: ZMKA.
- HAUTZINGER Zoltán (2010): A katonai büntetőjog rendszere. *Rendvédelmi Füzetek*, 11(1), 69–77.
- KARDOS Sándor István (2015): A hivatásosok által elkövetett katonai bűncselekmények főbb jellemzői. *Belügyi Szemle*, 63(6), 67–85. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.6.4>
- KORDA György (1989): A katonai büntetőjog elvi alapjai és továbbfejlesztésének lehetőségei. *Belügyi Szemle*, 27(9), 3–13.

- LŐRINCZ Kálmán (2009): *Menetben. Egy katona gondolatai*. Budapest: HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum.
- MAGYARY Zoltán (1942): *Magyar közigazgatás*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- MUHORAY Árpád (2019): A katasztrófavédelmi igazgatás rendszere, helye, szerepe a védelmi igazgatási feladatok ellátása során. In HORNYACSEK Júlia (szerk.): *A védelmi igazgatás rendszere és a honvédelmi igazgatással való kapcsolatának elméleti és gyakorlati összefüggései*. Budapest: Dialóg Campus, 111–132.
- PAPP Dávid (2022): A hivatásos szolgálati jogviszony felelősségi rendszere. In TIHANYI Miklós (szerk.): *Közrendvédelem*. Budapest: Ludovika, 277–297.
- PETROVICS Zoltán (2018): A közszerződési jogviszony tartalmának integrálása és differenciálása. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 6(1), 140–159.
- SZABÓ Károly (1991): *Flórián a védőszent*. Budapest: Szövetkezeti Szervezési Iroda.
- VARGA Ferenc (2019): *A hazai mentő tűzvédelem szervezeti és technikai fejlesztési lehetőségeinek kutatása, különös tekintettel az önkéntes tűzoltóságok növekvő szerepére*. PhD-disszertáció. Budapest: Nemzeti Közszerződési Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola.

Varga Zs. András

MARAD-E MÉG TÖRVÉNYES BÍRÓ?

POLT PÉTER 70. SZÜLETÉSNAPIÁRA

Kedves Professzor Úr!

Nemcsak a kerek évforduló, de negyedszázados munkálkodásod a Legfőbb Ügyészség élén megkívánta volna, hogy az alkalomra valami egészen új ajándékot írjak Neked. Nem sikerült, és tudod is, miért. Mindkettőnknek ugyanazzal kellett folyamatosan szembenéznünk, és kell most is. Ezért egy korábbi, be nem fejezett, de részben más írások fejezeteként közölt irományomat próbáltam tovább írni. Fogadd szeretettel, kérlek!

Az elmúlt körülbelül negyedszázadban feltűnő jelenségnek lehettünk tanúi. A tisztességes eljáráshoz való jog összetevőjeként egyre hangsúlyosabbá kezdett válni a törvényes bíróhoz való jog, majd legújabban ebből is kiemelkedni látszik az ügyelosztás kérdése.

A törvényes bíróhoz való jog hosszú időn keresztül egy igazságszolgáltatási jellegű intézmény bírósági minőségére vagy a bíróság tanácsának összetételére korlátozódott. Az Alkotmánybíróság ilyen tartalmú határozatai is ezt mutatják. A felmerült kérdések nagy többsége „hagyományos” indokokon alapult (csak példaszerűen): bíróság-e a sajátos összetételű, hivatásos bírákból és közjegyzőkből álló fegyelmi tanács,¹ áthelyezhető-e egy ügy bíróságok között,² tisztázott-e a közigazgatási, illetve bírósági fórumrendszer,³ a per felfüggesztése alkalmas-e az ügy elvonására a törvényes bírótól,⁴ törvényes bírótól elvonásnak minősül-e

¹ 32/2002. (VII. 4.) AB határozat.

² 166/2011. (XII. 20.) AB határozat; 36/2013. (XII. 5.) AB határozat.

³ 3264/2014. (XI. 4.) AB határozat.

⁴ 34/2014. (XI. 14.) AB határozat.

az Európai Unió Bírósága eljárása kezdeményezésének megtagadása,⁵ a tanács-változás az eljárás során,⁶ a bírák nemzetbiztonsági ellenőrzés eredményeként történő elmozdítása,⁷ bíróságnak minősül-e a szolgálati bíróság,⁸ választott bíróság eljárása rendes bíróság helyett,⁹ a felülvizsgálat kizártsága.¹⁰

Ezek között merült fel – előbb csak elvétve, aztán egyre gyakrabban – az ügyelosztási rend jelentősége a törvényes bíróhoz való jog érvényesülése során.¹¹ Nyilván szerepe volt ebben a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (a továbbiakban: Bszi.) törvényes bíróhoz való jogot szabályozó 8–11. §-ának. A 8. § (2) bekezdése ugyanis úgy rendelkezik – elfogadása óta változatlan szöveggel –, hogy „[a] törvény által rendelt bíró az eljárási szabályok szerint a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságon működő, előre megállapított ügyelosztási rend alapján kijelölt bíró”. A következő szakaszok ezt részletezik. Mégsem lehet ennek tulajdonítani a fokozódó érdeklődést, mivel hasonló szabályt már a régi Bszi. (az 1997. évi LXVI. törvény) is tartalmazott. Érdeemes lenne alaposan megkutatni, hogy milyen egyéb tényezők hatottak ebben közre. Valószínűleg több ilyen lehet azonosítani.

Nyilván az egyik hatás maga az Alkotmánybíróság joggyakorlata. Mivel megerősödött és rögzült az alkotmánybírósági határozatok indokolásában a törvényes bíróhoz való jog egyik meghatározó összetevőjeként az ügyelosztási rend hangsúlyozása, ez lehetőséget kínált a panaszosoknak, hogy erre hivatkozva próbálják elérni a jogerős vagy felülbírált határozatok megsemmisítését. Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint:

„[A]z Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése szerinti tisztességes bírósági eljáráshoz való jog magában foglalja a törvény által felállított bíróságra vonatkozó követelményt is, melyből levezethető a törvényes bíróhoz való jog követelménye. Ezt az alkotmányos elvet az Alkotmánybíróság [...] a Bszi. szabályainak figyelembevételével részesítette alkotmányos védelemben. A Bszi. a törvényes

⁵ 3037/2015. (II. 20.) AB végzés; 26/2020. (XII. 2.) AB határozat, Indokolás [27].

⁶ 3145/2015. (VII. 24.) AB határozat.

⁷ 12/2017. (VI. 19.) AB határozat.

⁸ 3357/2017. (XII. 22.) AB határozat; 3219/2018. (VII. 2.) AB határozat.

⁹ 3385/2019. (XII. 19.) AB végzés.

¹⁰ 3486/2021. (XI. 30.) AB végzés.

¹¹ 993/B/2008. AB határozat; 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [75]–[79]; 3004/2015. (I. 12.) AB végzés; 3003/2019. (I. 7.) AB határozat; 3118/2019. (V. 29.) AB határozat; 3138/2019. (VI. 13.) AB végzés; 3320/2021. (VII. 23.) AB határozat; 3070/2022. (II. 25.) AB határozat.

bíróhoz való jogot úgy fogalmazza meg, hogy senki sem vonható el törvényes bírójától [8. § (1) bekezdése], a törvény által rendelt bíró pedig az eljárási szabályok szerint a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságon működő, előre megállapított ügyelosztási rend alapján kijelölt bíró [8. § (2) bekezdés]. Az ügyelosztási rendet az objektivitás és a személytelenség biztosítása, az önkényesség kizárása érdekében előző évben állapítja meg a bíróság elnöke, amely a tárgyévből kizárólag szolgálati érdekből vagy a bíróság működését érintő fontos okból módosítható [9. § (1) bekezdés]. Ebből következik, hogy a bíró és az ügy egymáshoz rendelése alkotmányosan csak előre meghatározott, általános szabályok alkalmazásával, objektív alapokon történhet. [...] A törvényes bírótól való elvonás tilalma – az önkényes ügyelosztási renddel szemben – az eljárás résztvevőit megillető biztosíték, aminek csak egyik eleme a Bszi. szabályaira épülő szolgálati beosztás szisztémája. Annak megítélésekor azonban, hogy a konkrét ügyben ki tekinthető törvényes bírónak, ugyanilyen súllyal jönnek számításba – többek között – az eljárási törvénynek a hatáskörre, illetékességre, a jogorvoslati rendre és a tisztességes eljárás követelményének biztosítására vonatkozó további rendelkezései.”¹²

Ez az értelmezés mindenestre könnyebb érvelési lehetőséget kínál, mint az alkalmazott anyagi és eljárási szabályok értelmezésének alkotmányellenessége. Utóbbi jóval képlékenyebb, nem elegendő formális hivatkozásokra támaszkodni. Az ügyelosztási rend megsértése viszont könnyebben belátható vagy kizárható. Az eredmény pedig azonos: megsemmisítés esetén az ügyet valamelyik rendes bírósági fokon újra kell tárgyalni, ez pedig már lehetőséget teremt az anyagi jogi és eljárásjogi érvelés újragondolására.

Magyarország esetén vélhetően ilyen körülmény volt az előző évtized elején felmerült igazgatási úton történt (elsősorban büntető szakági) ügyáthelyezés lehetősége. A jogszabályi felhatalmazás, amely a legfőbb ügyész és az Országos Bírósági Hivatal elnöke számára lehetőséget biztosított arra, hogy az ítélezés időszerűsége és az egyenletes ügyterhelés érdekében a fő szabály szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság helyett az ügyet más, hasonló hatáskörű bíróságra áthelyezze, nagy vitákat váltott ki. Az Alkotmány-

¹² 3138/2019. (VI. 13.) AB végzés, Indokolás [7]; továbbhivatkozva: 36/2013. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [32]; 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [76]; 3357/2017. (XII. 22.) AB határozat, Indokolás [40]; 36/2013. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [33]; 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [75]; 3375/2017. (XII. 22.) AB határozat, Indokolás [40].

bíróság megállapította, hogy az ügyáthelyezést lehetővé tevő, időközben hatályon kívül helyezett rendelkezések alaptörvény-ellenesek voltak, és ugyanakkor nemzetközi szerződésbe is ütköztek. A döntés hosszan elemezte a törvényes bíróhoz való jogot és ennek részeként az ügyelosztási rendet is.¹³ A vita, annak lezárása és a lezáró határozat érvelése vélhetően felhívta a figyelmet az ügyelosztási rend alkotmányos jelentőségére és ennek gyakorlati alkalmazhatóságára.

Nincs ok feltételezni, hogy ne hatott volna közre ebben a bíróságoktól eredő érdeklődés. Csak a legutóbbi, a Kúriát kifejezetten érintő esetre hivatkozva az látszik, hogy van hazai érdeklődés az ügyelosztási rend elveinek meghatározására és törekvés az automatikus ügyelosztás elérésére. Egy angolul¹⁴ és lényegében hasonló tartalommal magyarul¹⁵ is megjelent írás egyenesen a Kúria jogállami működését vonta kétségbe a tanácsok összeállítása és az ügyelosztás rendje miatt. Nem véletlen, hogy a kérdés hamarosan visszaköszönt a Velencei Bizottság Magyarországot érintő vizsgálataiban¹⁶ és az európai bizottság 2021. évi jogállamisági jelentésében.¹⁷ Olyan jellegű külső nyomást jelentett mindez, hogy a Kúria kénytelen volt felgyorsítani az amúgy is ismert, a választási ügyekben már régóta alkalmazott és lépésről lépésre kiterjesztett automatikus szignálást.¹⁸

A tapasztalatok vegyesek voltak. Kétségtelen, hogy az automatikus ügyelosztás megfelel annak a követelménynek, amelyet az Alkotmánybíróság megfogalmazott. Nem a bírót választja ki az ügyelosztásra jogosult az ügyhöz, hanem az ügy a száma alapján kerül az ügyelosztási rendben előre kijelölt tanácshoz. Ugyanakkor az ügyelosztás rendje indokolatlanul és egyoldalúan vált túlhangsúlyossá. Ezt a bírák egy része is hasonlóan látja. Egyrészt gondot okoz, hogy az automatizmus a szakosodás ellenében hat. Valamennyi mozgásteret hagy az elkülönült és nagyobb ügyérkezőt mutató ügyszakok (referádák) elkülönült kezelésére, de a kis szakterületek a megszerzett tapasztalatra hivatkozva nem tarthatók egyetlen tanácsnál (ellenkező esetben minden tanács referádája zárttá

¹³ 36/2013. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [31]–[39], [48]–[56].

¹⁴ VADÁSZ–KOVÁCS 2020.

¹⁵ KOVÁCS 2020.

¹⁶ CDL-AD(2021)036.

¹⁷ SWD(2021) 714 final.

¹⁸ Lásd: https://kuria-kozadatok.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/ugyelosztasi_rend_2021.02.25.pdf; https://kuria-kozadatok.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/ugyelosztasi_rend_2021.09.01.am_vegleges.pdf; https://kuria-kozadatok.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/ugyelosztasi_rend_2022_03_01_am_vegleges.pdf.

válna, ami az automatizmust üresítené ki). Vagyis itt választási kényszer van az automatizmus és a specializáció között. Talán annyi distinkció tehető, hogy a nagy létszámú, alsóbb fokú bíróságokon a specializáció, a felső bíróságokon az automatizmus lehet elsődleges.

Az automatikus ügyelosztás iránti igény túlhangsúlyozásának nemkívánatos mellékhatásaként az a látszat is kialakulhat, hogy csak egyetlen ítélkező tanács teljesen törvényes, független és pártatlan, az összes többi, különösen pedig a tanácsokat kijelölő vezető nem az. Ez pedig nyilván elfogadhatatlan, még látszatként is. Ennek ellenére nem tekinthetünk el attól, hogy az ügyelosztási rend megalkotását minden bíróság esetén törvény írja elő. Az ügyelosztási szabályok tiszteletben tartásának pedig a Kúria a jogorvoslati eljárásokban, de az Alkotmánybíróság és az európai felső bíróságok is egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítanak. Indokoltan vagy indokolatlanul mindez az érdeklődés középpontjában van. Nem kerülhető el tehát, hogy átgondoljuk az ügyelosztási rendet és különösen annak elveit. A Kúria két alapvető elvet alkalmaz: a *rögzített rendet* és a *seniorátust*. Ezek által a törvények és az Alkotmánybíróság értelmezésének megfelelően a ténylegesen eljáró tanácsok összetétele és a bírák személye tekintetében biztosítható az előreláthatóság, a kiszámíthatóság és a nyilvánosság.

Kiderült, hogy a Kúria előrelátása kifizetődött. 2023. június 1-jén lépett hatályba az egyes igazságügyi tárgyú törvényeknek a magyar helyreállítási és ellenállóképességi tervhez kapcsolódó módosításáról szóló 2023. évi X. törvény, amely jelentősen módosította a Bszi. ügyek elosztására vonatkozó rendelkezéseit. A rendelkezéseknek való megfelelés és az átláthatóság érdekében a Kúria honlapján heti bontásban kell közzétenni az ügyelosztási rendszer adatait. A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet módosításáról szóló 18/2023. (XII. 7.) IM rendelet folytán az ügyviteli számítógépes programnak emberi beavatkozás nélkül kell az adatokat generálnia. A 2023. évi X. törvény megalkotásával változott az ügyelosztási rend kialakításának szabálya, e szerint azt a Kúria esetében a bírói tanács és a kollégium egyetértésével határozza meg a Kúria elnöke. A Bszi. 2023. június 1-jén hatályba lépett módosítása a Kúria ügyelosztása tekintetében tételesen meghatározta azokat a szempontokat, amelyeknek érvényesülniük kell. Ezek az elvek a Kúria ügyelosztási rendjétől való eltérés esetén is érvényesülnek. A Kúria ügyelosztási rendjétől való eltérésre csak a törvényben meghatározott okból kerül sor. A törvény rögzíti továbbá a Jogegységi Panasz Tanács összetételét is.

Mindez lényeges tartalmi változást nem hozott – a Kúria a korábbiakban is így működött. Ennek nyilvánvaló igazolása az, hogy soha senki nem vitatta ezeket a kérdéseket, holott mindegyik követelmény ismert volt eddig is, és alkotmányjogi panasz volt indítható megsértésük esetén. Az igazgatási korlátok annyit bizonyosan elértek, hogy ugyanazok a célok (az automatikus ügyelosztás, az átláthatóság, a konszenzuális döntéshozatal) immár sokkal nehezkesebben és hosszadalmasabban érhetők el. Az okokat ismerjük a törvény általános indokolásából:

„[F]elerősödtek olyan, a magyar jogi környezet sajátosságainak félreértéséből vagy – sajnálatos módon egyes szereplők oldaláról jelentkező – szándékos félreértelmezésekből adódó aggályok, amelyek beárnyékolják a magyar igazságszolgáltatás szervezetét, működését, elért eredményeit. A magyar Kormány ezen aggályok elosztatása és a független magyar igazságszolgáltatás zavartalan működésének biztosítása érdekében a Helyreállítási és Ellenállóképességi Terv részeként vállalta a felmerült aggályok és félreértések tisztázását.”¹⁹

Politikai oka volt tehát a módosításnak. Végül itt kell megemlíteni egy egészen új fejleményt, a bírói kinevezés hangsúlyossá válását. Kétségtelen, hogy a Velencei Bizottság már egy évtizede kijelentette, hogy erre is figyelmet kell fordítani, amikor a bírósági függetlenséget vizsgáljuk.²⁰ Az viszont ennek ellenére nem volt előre látható, hogy nemzetközi bíróságok előtt dől el, hogy konkrét ügyekben eljáró bírók kinevezése törvényesnek tekinthető-e, ennek folytán az általunk hozott döntések egyáltalán törvényesen felállított bírósági döntésnek minősülnek-e. Az első fontos ügy az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt Izland ügyében folyó eljárás volt, amelyben a Nagykamara megállapította a 6. cikk sérelmét azáltal, hogy egy bíró kinevezése körüli események miatt a bírói tanács, amelyben a támadott döntést hozta, nem minősül törvényes bíróságnak.²¹ A döntés ugyan a szokásos módon csak a konkrét ügyben érintett felek számára fizetendő elégtételt vonta maga után jogkövetkezményként, de hatása ennél jóval szélesebb. Megkezdődött az a korszak, amikor már messze nem egy bírósági döntés dogmatikai helyessége a vita tárgya, hanem az eljáró bíró személye. A döntést ugyanis újabbak követték.

¹⁹ 2023. évi X. törvény indokolás.

²⁰ CDL-AD(2010)004.

²¹ Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland, application no. 26374/18.

Az Európai Unió Bírósága egy Lengyelország elleni korábbi döntésében²² már kijelentette, hogy jogosult megállapítani, hogy egy tagállami bíróság teljesíti-e a függetlenség kritériumait. Ezt nyomban alkalmazta is, és a lengyel fegyelmi bírósági rendszert nem minősítette kellően függetlennek. Az Európai Bizottság és az Európa Tanács közötti példátlan intézményi összefonódás eredményeként a Velencei Bizottság átvette, és a nemzetközi jogra hivatkozva kötelezően alkalmazandó kritériummá minősítette az uniós bíróság értelmezését.²³ Ilyen előzmény után nem lehetett meglepő, hogy az Európai Unió Bírósága egy újabb végzésében²⁴ a bírói függetlenségre és pártatlanságra hivatkozva úgy rendelkezett, hogy a törvény alapján létrehozott lengyel fegyelmi bíróság működését fel kell függeszteni. Ugyanezen okból később az Emberi Jogok Európai Bírósága is megállapította a 6. cikk sérelmét.²⁵ A jelenség hatását mutatja, hogy a bírói kinevezésről itthon akadémiai doktori monográfia is készült.²⁶

Tudtuk, hogy ez a folyamat nem veszélytelen. A jogállamiság, a bírói függetlenség, a törvényes bíróhoz való jog nevében történik mindez, de a bírók vagy bíróságok bírói jellegének korlátlan megkérdőjelezhetősége bizonyosan rombolja azt a tekintélyt, azt a közbizalmat, amelynek érdekében az államszervezetben belül az igazságszolgáltatás megkülönböztetett védelmet élvez. Nem lesz tisztességesebb az eljárás attól, ha minden korlát nélkül lehet a bírói eljárások tisztességtelenségére hivatkozni.

És hol tartunk most? Azt látjuk, hogy a kialakult helyzet kezelésére már a Velencei Bizottság sem tud megnyugtató ajánlást tenni.

A már említett Walesa-ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága nem csak azt kifogásolta – a törvényes bíróhoz való jog biztosítására hivatkozva –, hogy Lengyelországban megváltoztatták a bírák kinevezésében közreműködő Nemzeti Bírói Tanács szabályozását és összetételét, hanem azt is előírta, hogy a tanácsra vonatkozó reform „terjedjen ki az összes olyan bíró jogállására, akiket az elégtelen eljárás alapján neveztek ki”. Ennek eredményeként 2500–3500 közötti bíró (a bírák 20–30%-ának!) jogállása vált kétségessé, mivel a lengyel kormány által az ítélet végrehajtására tervezett intézkedések eredményeként mindegyik érintett bíró elveszítené jogállását (mivel kinevezése érvénytelen),

²² Case of A.K. and others, C 585/18, C 624/18 and C 625/18.

²³ CDL-PI(2020)002, 12-16, 20-23.

²⁴ C-791/19 R Commission v. Poland.

²⁵ Dolińska-Ficek and Ozimek v. Poland, No. 49868/19, 57511/19; Walesa v. Poland, No 50849/21.

²⁶ BADÓ 2018.

vagy vissza kellene térnie a korábbi bíróságára (mivel előléptetése érvénytelen). természetesen ezzel az általuk az évek során hozott ítéletek érvényessége is kérdésessé válna. A jogbiztonságot alapjaiban megrázó helyzetre a Velencei Bizottság csak enyhítő ajánlásokat tudott tenni, de a Bíróság ítéletével nem helyezkedhetett szembe.²⁷

Ez röviden azt jelenti, hogy hiába neveznek ki valakit a hatályos törvények alapján teljesen szabályosan bírónak, különféle utóbb támasztott elvárások alapján ez egyszer csak kétségesse válhat egy új jogszabály alapján. Ez – különösen Közép-Európában – olyan bíróüldözést jelent, amelyet megtapasztaltunk már, de – azt hittük, végérvényesen – a jogtörténetre hagytunk. Sőt, éppen ezért nem volt lusztráció a rendszerváltoztatás után a bíróságokon, még ha a bírók ugyanazok maradtak is, akik pár hónappal korábban még párttagok voltak. Magyarországon ugyanis az Alkotmánybíróság világossá tette a 11/1992. (III. 5.) AB határozatában (amelynek előadó bírója Sólyom László, a Velencei Bizottság tagja volt), hogy a jogállamiság egyszerre tény és feladat, ezért a jogállamot nem lehet nem jogállami eszközökkel megvalósítani. Nehéz elhinni, hogy 35 évvel később, az Európai Unió tagállamában, a jogállam nevében mégis ilyen helyzet áll elő.

Az a helyzet látszik megvalósulni, amelyre egy évvel korábban figyelmeztetni kellett²⁸ a Velencei Bizottságot: ha a rendes, közigazgatási és alkotmánybíróságok, vagy még inkább az alsóbb fokú és a felső bíróságok elkezdik megkérdőjelezni egymás legitimitását, vagy ami még rosszabb, tényleges bírói természetét, akkor egy végtelen örvénybe kerülünk. Eredményes marad-e ezek után az igazságszolgáltatás rendszere? Sőt, mi fogja megvédeni az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Unió Bíróságának legitimitását? Hiszen végső soron azok is „csak” bíróságok. Nem máshova vezet ez, mint a bíróságok végzetes átpolitizálódásához. Egyfajta groteszk trónok harca alakul ki, és nemcsak Lengyelországban vagy Közép-Európában, hanem Európa minden országában. Ráadásul hasonló helyzet mutatkozik a lengyel alkotmánybíróság körül is.²⁹

Beigazolódni látszik Aquinói Szent Tamás közel 800 éve leírt figyelmeztetése: minél több feltételt támasztunk egy alapelv érvényességével szemben, minél több részletszabályt kívánunk figyelembe venni, annál valószínűbb, hogy

²⁷ CDL-AD(2024)029.

²⁸ A CDL-AD(2023)037 ajánláshoz kapcsolt, nyilvánosan nem közölt, de az ülésen elhangzott észrevételben.

²⁹ CDL-AD(2024)035, előzményei: CDL-AD(2016)026, CDL-AD(2016)001.

maga az alapelv bukik el.³⁰ Egyre kevesebb a remény, de talán sikerül a törvényes bíróhoz való jogot, a bírói függetlenséget és magát az alkotmányosságot megkímélni ettől.

IRODALOMJEGYZÉK

- BADÓ Attila (2018): *A bírói függetlenség egyes garanciális elemeinek összehasonlító vizsgálata*. MTA-doktori értekezés. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. Online: https://real-d.mtak.hu/1072/7/dc_1469_17_doktori_mu.pdf
- KOVÁCS András György (2020): Adalékok a Kúria első elnöke jogállamhoz való viszonyának megértéséhez. *Fundamentum*, 24(4), 20–33. Online: <https://fundamentum.hu/sites/default/files/fundamentum-2020-4-02.pdf>
- VADÁSZ, Viktor – KOVÁCS, András György (2020): A Game Hacked by the Dealer. *Verfassungsblog.de*, 2020. november 10. Online: <https://verfassungsblog.de/a-game-hacked-by-the-dealer/>

³⁰ ST I-II, q. 94, a. 4.

Vári Vince

AZ EURÓPAI ÜGYÉSZSÉG SZEREPE ÉS HATÉKONYSÁGA A TRANSZNACIONÁLIS BŰNÖZÉS ELLENI JOGÉRVÉNYESÍTÉSBEN

Az Európai Ügyészség (European Public Prosecutor's Office, a továbbiakban: EPPO) létrehozása az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelmét célzó legfontosabb újításnak tekinthető az uniós büntetőjog területén. Az EPPO központosított ügyészségi szervként kizárólagos hatáskörrel rendelkezik az uniós forrásokkal kapcsolatos bűncselekmények feltárásában, üldözésében és az elkövetők bíróság elé állításában, ezzel radikálisan átalakítva az uniós büntetőjogi rendszert.¹ Az EPPO létrehozásának gondolata a Lisszaboni Szerződés elfogadása után vált ismét aktuálissá, amikor az EU vezetése fokozott figyelmet kívánt fordítani a pénzügyi érdekek védelmére és a csalások visszaszorítására.² A szervezet célja nem csupán a pénzügyi bűncselekmények hatékony kezelése, hanem egy olyan egységes európai igazságügyi struktúra kialakítása is volt, amely biztosítja az Európai Csalás Elleni Hivatal³ tevékenységének megerősítését.⁴ Az EPPO transznacionális működése számos jogi kihívást vet fel, különösen az eljárási szereplők alapvető jogainak gyakorlása és az eltérő nemzeti jogrendszerek közötti koordináció tekintetében. A jogi garanciák megléte elengedhetetlen a tisztességes eljárás biztosításához, ugyanakkor ezek összehangolása a különböző tagállami rendszerekkel jelentős akadályokat gördít az uniós szintű igazságügyi együttműködés elé. A kölcsönös bizalom elve és az ügyészségi rendszerek integrációja kulcsfontosságú a hatékony működés érdekében, amely csak a nemzeti és uniós jog harmonizációja révén

¹ RÖNNLUND 2023.

² SICURELLA 2023.

³ Office Européen de Lutte Antifraude.

⁴ BELLACOSA – DE BELLIS 2023.

valósítható meg.⁵ Le kell szögezni, hogy a garanciális jogok biztosítása érdekében olyan közös jogi normák kialakítására van szükség, amelyek túlmutatnak a nemzeti szabályozásokon, és képesek összehangolni egy transznacionális igazságügyi szerv működésének hatékonyságát is.⁶ Az EPPO felállítása tehát nemcsak az EU pénzügyi érdekeinek védelmét szolgálta, hanem jelentős jogi reformokat is indukált a büntetőjog területén. A közös jogi normák alkalmazása és a nemzeti rendszerek közötti együttműködés kulcsfontosságú az EU pénzügyi érdekeinek jövőbeli védelme érdekében.

AZ EPPO TÖRTÉNETE

Az EU büntetőpolitikájának alapjai az Európai Tanács tamperei ülésére⁷ vezethetők vissza, ahol 1999 októberében az EU vezetői úgy döntöttek, hogy létrehozzák a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló európai térséget. A bel- és igazságügyi politika kétszintű struktúráját ölel fel: az első szint az EU 27 parlamentjének döntéshozatali hatáskörét, míg a második szint Brüsszel felülbíró szerepét célozta meg, gyakran a nemzeti szuverenitás rovására.⁸ Paradox módon a jogalkotási folyamat gyakran elakadt, különösen a szuverenitás alapvető kérdéseiben, ami elhúzódó vitákhoz vezetett.⁹

Bár a demokratikus legitimáció elve alapvető, ezen a területen háttérbe szorult, mivel a politikai döntések a nemzeti szuverenitás és a globális fenyegetésekkel szembeni védelem érdekében születtek. A büntetőügyekben való bűnügyi és igazságügyi együttműködésnek a 2001. szeptember 11-i események utáni bővülése a terrorizmus elleni háborúval összefüggésben jelentős jogszabály-beáramlást eredményezett. Ennek célja az igazságügyi és rendészeti hatóságok közötti együttműködés fokozása, különösen az Európai Igazságügyi Együttműködési Egység (a továbbiakban: Eurojust) és az EPPO megerősítése érdekében.¹⁰

⁵ RAMOS 2023.

⁶ SIMSHAW 2022; LYTUVYN et al. 2022.

⁷ European Union 1999.

⁸ BINDI 2022.

⁹ VOGT–PUKARINEN 2022.

¹⁰ ROJSZCZAK 2022; GRABOWSKA-MOROZ–ŚNIADACH 2021.

AZ EPPO JOGI KERETE

Az EU működéséről szóló szerződés 86. cikkének (3) bekezdése biztosítja az EPPO intézményi függetlenségét és a „teljesen független döntéshozatal” jogkörét, amely a tisztességes jogérvényesítés alapvető feltétele.¹¹ A függetlenség biztosításához olyan jogi keretre volt szükség, amely garantálja a pártatlanságot és a hatékony döntéshozatalt. Ennek kulcselemei közé tartozik az ügyészek és munkatársaik számára a befolyásolás elkerülésére alkalmas szervezeti viszonyok megteremtése, úgymint a szervezeten kívülről érkező kérések és utasítások végrehajtásának teljes tilalma, függetlenül azok forrásától; a szakmai köteleességek maradéktalan tiszteletben tartásának előírása; valamint a személyes mentelmi jog védelme, amely biztosítja az ügyészi munka külső befolyástól való mentességét.¹² Azonban a jelenlegi jogi keretben az EPPO-nak nincs teljesen kidolgozott politikai struktúrája, és a megfelelő igazságügyi garanciák is hiányoznak, ami problémákat okozhat a működésében. A legfontosabb kérdés az, hogy ki felelős a 86. cikk (3) bekezdésében foglalt szigorú követelmények betartásának biztosításáért és ellenőrzéséért. Ez a kérdés számos jogi és politikai dilemmát vet fel, és a válaszok megfogalmazása elengedhetetlen a jövőbeli intézményi fejlődés szempontjából.¹³ Általánosságban kijelenthető, hogy az EPPO hatékony működéséhez olyan pontos és kidolgozott jogi keretre volna szükség, amely biztosítja az uniós és a nemzeti jogrendszerek között a megfelelő kölcsönhatást. Az egyes eljárások, döntéshozatali folyamatok során figyelembe kellene venni a különböző nemzeti rendszerek sokféleségét és az EPPO döntéseinek hatását az adott jogrendszerek működésére. Ezért – különösen a több tagállamot érintő nyomozásokban – nagyon fontos az adatok, információk és bizonyítékok gyors és a későbbi bírósági szakaszban való felhasználhatóságot biztosító megosztása, valamint a joghatósági összeütközések megoldása. Mindez úgy, hogy nem sérül a szubszidiaritás elve, és tiszteletben tartja az integráció a tagállamok eltérő jogrendszereit és jogi hagyományait.¹⁴ A hatékony együttműködés érdekében az uniós intézményeknek és a nemzeti hatóságoknak közösen kell dolgozniuk a politikai és jogi kérdések rendezésén. A jövőbeli reformok során figyelembe

¹¹ Szerződés az Európai Unió működéséről, 86. cikk (3) bekezdés.

¹² ELHOLM 2021.

¹³ KÜHN 2022.

¹⁴ POLT 2015.

kell venni a politikai konszenzus fontosságát is, hogy biztosítani lehessen a szükséges nemzeti igazságügyi támogatást és a megállapodások előkészítését.¹⁵ Magyarország vonatkozásában azonban az EPPO mint önálló intézmény az alaptörvénnyel való összhang kérdését is felveti, mivel az abban rögzítettek szerint a magyar ügyészség az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője.¹⁶

*Az EPPO létrehozásáról szóló
(EU) 2017/1939 rendelet*

A 2017/1939/EU rendelet¹⁷ jelentős lépést tett az EPPO létrehozása irányában, amely az EU működéséről szóló szerződés 86. cikkének (1) bekezdésén alapul. A rendeletet az Európai Bizottság javaslatára és az EU Tanácsának jóváhagyásával alkották meg, amelynek célja, hogy az uniós tagállamok közvetlenül részt vegyenek a büntetőügyek kezelésében. A szabályozás a nemzeti parlamentek uniós szerepéről szóló 22. jegyzőkönyvben rögzített megerősített együttműködés keretében valósul meg.¹⁸ A rendelet szabályozza az EPPO felépítését, hatáskörét és működését, és létrehozza a szükséges jogi keretet a nemzeti bűnüldöző hatóságok és az európai ügyészek együttműködésének biztosításához. Az EPPO létrehozására vonatkozó döntés célja, hogy a pénzügyi csalások és bűncselekmények hatékonyabb üldözését biztosítsa az Unió szintjén. Az Európai Ügyészség (EPPO) számára mindez a tevékenység abban nyilvánul meg, hogy aktívan nyomoz, büntetőeljárást indít és perel azokkal szemben, akik jogellenesen használják ki vagy sikkasztják az Európai Unió pénzügyi érdekeit érintő költségvetési forrásokat. Ez a hatáskör kifejezetten az EU költségvetését károsító bűncselekményekre összpontosít, és a hagyományos nemzeti csalás-üldözésnél szélesebb, uniós szintű jogkört jelent.

A rendelet alapján az EPPO 2020. június 1-jén kezdte meg működését, és az EPPO főügyésze hivatalosan 2020. október 29-én vette át megbízatását. Az EU-n belüli jogi harmonizáció és az EPPO célja, hogy megteremtse az egységes

¹⁵ AMELIN 2021; MANCANO 2021.

¹⁶ CZENCZER-SZTODOLA 2019.

¹⁷ A Tanács (EU) 2017/1939 rendelete (2017. október 12.) az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2017/1939/oj?locale=hu>.

¹⁸ AMELIN 2021.

jogalkalmazást, miközben lehetőséget biztosít a nemzeti jogi rendszerek számára, hogy az európai normákhoz igazodjanak. Az EPPO joghatósága nem terjed ki az összes nemzeti bűncselekményre, és a hatásköre is szűkebb, mivel csak az EU pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekre összpontosít, különösen a csalásra, korrupcióra, pénzmosásra.¹⁹ Az EPPO nem képes önállóan minden jogi elem relevanciáját értékelni, így az ügyek kiválasztásakor egyfajta minőségi szűrőt alkalmaz a bűncselekmények tagállamok közötti vertikális koordinációjának biztosítása érdekében. A folyamat a nyomozások előzetes kiválasztásával kezdődik, és az ügyek hazai jelentőségét, kiemelt fontosságát kell igazolni az eljárás megindíthatóságának céljából. Az EPPO és a nemzeti ügyészségek közötti szoros együttműködés biztosítja, hogy az EU pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményeket a megfelelő jogi és politikai kereteken belül kezeljék.²⁰ Az EPPO tehát kifejezetten a transznacionális bűncselekményekre koncentrálni, különösen azokkal kapcsolatban, amelyek közvetlenül érinthetik az Unió pénzügyi érdekeit, és különleges védelmet igényelnek az európai jogi keret alapján.²¹

AZ EPPO INTÉZMÉNYI FELÉPÍTÉSE

Az EPPO jelentős jogi és intézményi előrelépést jelentett az EU gazdasági és pénzügyi bűnözés elleni küzdelemre irányuló erőfeszítéseiben. Az EPPO felhatalmazást kapott az EU pénzügyi érdekeit érintő bűncselekmények kivizsgálására és üldözésére. Ez az új uniós ügyészeti szerv egyedülálló és érzékeny pozíciót tölt be az Unió sokrétű politikai és jogi keretein belül. Megalapítását közel 20 évnyi összetett tárgyalási folyamatok előzték meg.²² Létrehozásának célja az uniós szervek és a tagállamok közötti növekvő konszenzusból eredt, miszerint szükség van egy olyan központosított szervre, amely a pénzügyi csalások azonosításáért, kivizsgálásáért és az elkövetők büntetőeljárás alá vonásáért felelős, amely egyben a nemzeti szintű bűnüldözési kapacitások széttagoltságát és gyakori eredménytelenségét volt hivatott orvosolni. Az EU döntéshozói a szervezet megalapítása során alaposan megvizsgálták, miként ruházzák fel az EPPO-t közvetlen bűn-

¹⁹ Lásd: www.eppo.europa.eu/en.

²⁰ KREMENS 2021.

²¹ FABBRI – ZILIA BONAMINI PEPOLI 2021.

²² KUCHMENKO 2024.

üldözési hatáskörrel az egyes tagországok nemzeti hatóságainak hatáskörébe tartozó ügyekben. Ugyanis az EU irányelve által garantált erős védelmi jogok (köztük az ártatlanság védelme és a tárgyaláson való részvétel joga) gyakran konfliktusba kerülnek az EPPO kiterjesztett bűnüldözési hatásköreivel, ami folyamatos jogalkotási kihívás elé állítja az Uniót.²³ Mindezekről függetlenül az EPPO valóban jelentős áttörést jelentett az EU gazdasági és pénzügyi bűnözés elleni küzdelmében,²⁴ annak ellenére, hogy az EPPO közvetlen bűnüldözési jogosítványokhoz való hozzáférése – különösen a nemzeti szuverenitás érzékeny területein – jelentős szakmai vitákat és gyakran jelentős ellenállást váltanak és váltottak ki szakmai körökben.²⁵

Az Európai Ügyészség (EPPO) szervezeti felépítésének alapvető elemei a delegált európai ügyészek (Deputy European Prosecutors, a továbbiakban: DEP), akik az intézmény működésének meghatározó szereplői. Szerepük nemcsak az EPPO-t létrehozó uniós rendelet, hanem a tagállami büntetőjogi rendszerek szempontjából is újító jelentőségű. A DEP-ek nem pusztán az EPPO helyi képviselőiként tevékenykednek, hanem közvetlen felelősséggel tartoznak a nyomozások lebonyolításáért és a büntetőeljárások irányításáért.²⁶ Kinevezésüket, jogállásukat, valamint feladataikat és hatáskörüket az EPPO alapító rendelete szabályozza, amely egyértelműen meghatározza jogkörüket mind az uniós, mind a nemzeti jogrendszerben, függetlenségüket az állami hatóságoktól és kötelezettségeiket, mint akár a titoktartás vagy az eljárási szabályok betartása.

A delegált ügyészek legfontosabb feladatai közé tartozik egyrészt a nyomozások vezetése, a gyanúsítottak kihallgatása, a bizonyítékok gyűjtése, illetőleg a kényszerintézkedések (például házkutatás) kezdeményezése. Ők döntenek a büntetőeljárások megindításáról és a vádemeléshez szükséges feltételek biztosításáról, illetve a pert lefolytató nemzeti ügyészekkel való együttműködés hasonlóan kiemelt feladatuk.²⁷ Az EPPO főügyésze (European Chief Prosecutor) és a központi szerv felügyelete alatt dolgoznak, de eljárási autonómiával rendelkeznek. A DEP-ek egyedülálló jogállást képviselnek, mert kettős jogalanyiságuk folytán egyszerre tartoznak az uniós és a nemzeti büntetőjog hatálya alá. Mindemellett

²³ RUŽIČKOVÁ 2021.

²⁴ WADE 2021.

²⁵ SCHMEER 2023.

²⁶ GLASER–HARTMANN 2022.

²⁷ GERBER 2022.

közvetlen ügyészi hatáskörük kiemeli őket, és a nemzeti ügyészségektől függetlenül dönthetnek a nyomozási lépésekről.²⁸ Kiemelendő előnyük az uniós szintű koordinációs lehetőség az igazságszolgáltatás és a bűnüldözés terén, amelynek köszönhetően az EPPO keretében zökkenőmentesen működhetnek határokon átnyúló ügyekben is, anélkül, hogy bilaterális vagy egyedi szintű intézkedésekre lenne szükség.

AZ EPPO-VAL SZEMBENI KRITIKÁK ÉS KIHÍVÁSOK

Az EPPO működésével kapcsolatos kritikák és kihívások számos területet érintenek. Az egyik fő aggály az, hogy az EPPO hatásköre az Unió pénzügyi érdekeit sértő súlyos bűncselekményekre korlátozódik. Maurizio Bellacosa és Maurizia De Bellis szerint ugyanakkor ez a szűkebb fókusz lehetővé teszi az ügyészség hatékony működését.²⁹ Azonban felvetődik a kérdés, hogy egy szélesebb hatáskörű EPPO jobban képes lenne-e kezelni az EU pénzügyi érdekeit veszélyeztető más típusú bűncselekményeket, például a nem pénzügyi motivációjú, de gazdasági integritást fenyegető cselekményeket. Egyre több példa mutat arra, hogy a nemzeti hatáskörök és az uniós jog közötti összeütközés nem csupán a hatásköri kérdésekből ered, hanem egy mélyebb, régóta fennálló feszültségből, amely a tagállami jogok és az uniós jog szupremáciája közötti erőviszonyokban gyökerezik.³⁰

A második kritika az EPPO ügyészeinek állampolgárságára vonatkozik, amely a nemzeti ügyészek közötti szoros együttműködés szükségességéből ered. Valsamis Mitsilegas szerint az ügyészek rotációja, amely lehetővé tenné az állampolgárság szerinti cserét, elősegíthetné a hatékony együttműködést, mivel a pénzügyi bűncselekmények gyakran transznacionális jellegűek.³¹ A rotáció biztosítaná, hogy az ügyészek széles körű tapasztalatokkal rendelkezzenek, miközben megőrzik a szakértelmet és az objektivitást.

A harmadik kritika a nemzeti nyomozások felügyeletére vonatkozik. Vânia Costa Ramos szerint az EPPO felügyeleti jogkörének kiterjesztése politikai és

²⁸ UDVARHELYI 2021.

²⁹ BELLACOSA – DE BELLIS 2023.

³⁰ MÁRTON 2023.

³¹ MITSILEGAS 2021.

jogi feszültségeket okozhat, mivel alááshatja a nemzeti bíróságok és ügyészségek függetlenségét.³² A nemzeti jogrendszerek autonómiájának fenntartása meghatározó, de a transznacionális bűnözés hatékony felderítése érdekében az EPPO centralizált hatáskörének szükségessége is indokolt. Ez az egyensúly megteremtését igényli az uniós jogérvényesítés szükségessége és a nemzeti jogrendek függetlensége között.

A szuverenitás kérdése különösen fontos a büntetőjog területén, ahol a nemzeti jogrendszerek autonómiájának megőrzése mellett a központi intézmények, mint az EPPO működésének hatékonyságát és bürokratikus kihívásait is figyelembe kell venni. Az EPPO joghatóságának gyakorlása során a nemzeti hatóságokkal való hatásköri konfliktusok jelentős kihívásokat támaszthatnak. Az Európai Ügyészség példát mutat a megosztott hatáskör elvére, amely lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy megőrizték szuverenitásukat, miközben közösen dolgoznak. Ha egy tagállam úgy érzi, hogy szuverenitása veszélybe kerül, jogosan léphet fel saját védelme érdekében. A Közösségnek figyelembe kell vennie a tagállamok álláspontját, és nem szabad elítélnie őket azért, mert elutasítanak egy adott intézkedést.³³

A hatékony eljárások lefolytatásának egyik jelentős akadály, hogy az EPPO-rendelet nem hozott létre egy átfogó uniós büntetőeljárási törvénykönyvet, hanem csupán minimális szabályokat határozott meg, ami azt jelenti, hogy ha egy kérdés nincs szabályozva, akkor a tagállamok nemzeti jogszabályai alkalmazandók. Ez a hibrid rendszer, amelyben mind uniós, mind nemzeti szabályok érvényesek, problémákat okozhat, mivel jelentős eltérések vannak a tagállamok büntetőeljárási jogszabályai között. Az eltérő eljárások és jogszabályok veszélyeztetik az EPPO egységes működését. A túlzott nemzeti jogalkalmazás viszont csökkentheti az EPPO szupranacionális jellegét és hatékonyságát, továbbá veszélyeztetheti az EU intézményének függetlenségét és elszámoltathatóságát.³⁴ A joghatósági konfliktusok feloldásának egyik lehetséges módja az EPPO számára biztosított előzetes döntéshozatali kérelemre vonatkozó szubszidiárius lehetőség alkalmazása. Azonban a jogorvoslatok hosszadalmas eljárásai késleltethetik a nyomozásokat, és alá is áshatják a jogérvényesítés egységesítését.³⁵ A hatásköri konfliktusok elkerülése érdekében az EPPO számára célszerű lenne

³² RAMOS 2023.

³³ FORSTNER 2023.

³⁴ POLT 2022.

³⁵ CAIANIELLO 2024.

az elsőbbségi elv alkalmazása, és proaktívan kérni a döntést, ha joghatósági összeütközés merülne fel. A döntéshozatal ebben az esetben az igazságügyi hatóságok kezében lenne, vagy szükség esetén további megbeszéléseket indíthatnának az Eurojusttal.³⁶

AZ EPPO HATÉKONYSÁGA
A HATÁROKON ÁTNYÚLÓ BŰNÖZÉS
ELLENI KÜZDELEMBEN

Ahogy említettem, az EPPO felállítása kiemelkedő lépés volt az EU számára, különösen a pénzügyi bűncselekmények, mint a korrupció és az áfacsalás hatékony üldözésének terén. A létrehozása nemcsak jogi, hanem politikai döntés is volt, amelyet az Európai Parlament megerősödő szerepe és az uniós jogi rendszerek közötti szorosabb együttműködés kísért. A cél az, hogy az EPPO biztosítsa az EU pénzügyi érdekeinek védelmét, és közvetlen jogi beavatkozást hajtson végre a tagállamok bűnüldöző hatóságainak munkájában.³⁷ Mindazonáltal az EPPO tevékenysége szoros együttműködést igényel a nemzeti jogrendszerekkel. Az Európai Bizottság által 2010-ben előterjesztett javaslatcsomag célja az volt, hogy a tagállamok közötti együttműködés és a közvetlen büntetőjogi eszközök segítségével megerősítse az EU pénzügyi érdekeinek védelmét.

Az EPPO sikeres vádemeléseket és nemzetközi együttműködéseket folytatott a tagállamok közötti koordináció megerősítésére, különösen a korrupció és az áfacsalás terén. Egy példa erre az Egyesült Királyság és Románia közötti szoros együttműködés, amely egy áfacsalás nyomozására irányult. A brit hatóságok átadták a román végrehajtó hatóságoknak két cég ügyét, amelyek több mint 400 ezer euró értékű csalásban vettek részt. A román és a brit hatóságok közötti sikeres együttműködés eredményeként a cégek vezetőit felelősségre vonták, és a magánszemélyek is viselték a jogi következményeket.³⁸ Az EPPO hatáskörének és a nemzetközi jogi együttműködésnek köszönhetően sikerült előmozdítani a határokon átnyúló bűncselekmények felderítését és az igazságszolgáltatás működését.

³⁶ ZUIDEMA 2024.

³⁷ BELLACOSA – DE BELLIS 2023.

³⁸ MIHEŞ–CÎRMACI 2021.

ÖSSZEGZÉS

Az EPPO a működésének megkezdése óta az EU pénzügyi érdekeinek védelme céljából jelentős előrelépéseket tett a határokon átnyúló bűnözés és korrupció elleni küzdelemben, habár működése nemcsak jogi, hanem politikai és gazdasági szempontból is összetett kérdéseket vetett és vet fel. Továbbá az intézményi struktúra, amely a nemzeti hatóságok és uniós intézmények közötti együttműködésre épít, több kihívást is támaszt. Többek között olyanokat, mint a nemzeti hatóságok sokszínűsége, a koordinációs problémák és a külső befolyástól mentes büntetőeljárás elve, valamint a demokratikus elszámoltathatóság hiánya. Ezek mind olyan tényezők, amelyek befolyásolják az EPPO hatékonyságát.³⁹ A sikeresebb eljárások érdekében az EPPO-nak szüksége van a nemzeti hatóságokkal való szorosabb együttműködésre, valamint a jogi és pénzügyi szakértelem maximális kihasználására. A demokratikus elszámoltathatóság erősítése érdekében lényeges, hogy az EPPO működését az Európai Parlament és a nemzeti parlamentek rendszeres tájékoztatásával, valamint az igazgatótanács és az Európai Ügyészi Kollégium éves elszámoltathatóságával erősítsék.⁴⁰ A közvetlen meghallgatások és a nyilvános vita hozzájárulhat, hogy az EPPO működése átláthatóbbá váljon.⁴¹ A nemzeti bíróságok feletti felügyelet és a delegált ügyészek rotációja szintén komoly kihívásokat jelent, amelyek további jogi és politikai diskurzust igényelnek. Az intézményi hatáskörök és a nemzeti hatóságok jogköreinek meghatározása elengedhetetlen a jövőbeli büntetőjogi reformok sikeres megvalósításához. Ami talán még kiemeltebb és sürgetőbb feladat, hogy az EPPO demokratikus legitimációját és működési hatékonyságát növelni kell, különösen a felülvizsgálati mechanizmusok kialakításával, amelyek biztosítják a jogállamiság elveinek betartását.⁴² Az EPPO működése tehát több szempontból is jelentős dilemmákkal szembesül, ugyanakkor szükségessége továbbra is megkérdőjelezhetetlen. A megfelelő jogi és politikai keretek fejlesztésével az EPPO valóban képes lehet a későbbiekben is hozzájárulni az EU pénzügyi érdekeinek védelméhez és a határokon átnyúló bűnözés hatékony visszaszorításához. A közjövőben fontos, hogy az EU az intézményi reformokat és a büntetőjogi mechanizmusok fejlesztését egyen-

³⁹ ELHOLM 2021.

⁴⁰ MITSILEGAS 2021.

⁴¹ WADE 2021.

⁴² BERGGREN–BJØRNSKOV 2022.

súlyba hozza a jogállamiság és a nemzeti szuverenitás megőrzésével, miközben figyelembe veszi a politikai és gazdasági összefüggéseket.⁴³

IRODALOMJEGYZÉK

- AMELIN, Oleksandr Y. (2021): International Legal Standards of Prosecutorial Activity and Status of Prosecutors. Implementation in Ukraine and in Individual Member States of the European Union. *Legal Horizons*, 14 (3–4), 25–34. Online: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/87823/1/Amelin_Legal%20Horizons_2021_3-4.pdf;jsessionid=C15E1F1F73592C1248DB893E8D6C4C31
- BELLACOSA, Maurizio – DE BELLIS, Maurizia (2023): The Protection of the EU Financial Interests Between Administrative and Criminal Tools. OLAF and EPPO. *Common Market Law Review*, 60(1), 15–50. Online: <https://doi.org/10.54648/cola2023002>
- BERGGREN, Niclas – BJØRNSKOV, Christian (2022): Political Institutions and Academic Freedom. Evidence from Across the World. *Public Choice*, 183(1), 1–29. Online: <https://doi.org/10.1007/s11127-021-00931-9>
- BINDI, Federiga (2022): European Union Foreign Policy. A Historical Overview. In BINDI, Federiga: *The Foreign Policy of the European Union. Assessing Europe's Role in the World*. Washington, DC: Brookings Institution Press, 13–40. Online: www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/theforeignpolicyoftheeuropeanunion_chapter.pdf
- CAIANIELLO, Michele (2024): Sometimes the More Is Less. Transnational Investigations in the EPPO System After the Judgment of the EU Court of Justice. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 32(2), 87–104. Online: <https://doi.org/10.1163/15718174-32020001>
- CZENCZER Orsolya – SZTODOLA Tibor (2019): *A büntetés-végrehajtási reintegrációs munka jogi és biztonsági vonatkozásai*. Budapest: Ludovika.
- ELHOLM, Thomas (2021): EPPO and a Common Sense of Justice. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 28(2), 212–228. Online: <https://doi.org/10.1177/1023263X211005970>
- European Union (1999): *Tampere European Council 15 and 16 October 1999. Presidency conclusions*. Online: www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm
- FABBRI, Giulia – ZILIA BONAMINI PEPOLI, Vittoria S. (2021): Legal Persons and Cross-border Crimes in the EU. Current Issues and Prospects. *Freedom, Security & Justice. European Legal Studies*, (3), 223–242. Online: www.fsjeurostudies.eu/files/FSJ.3.2021.10.FABRI.BONAMINI.pdf
- FORSTNER Róbert (2023): Az Európai Ügyészséghez való csatlakozás kérdései a szuverenitás tükrében. In BÁNDI Gyula – POGÁCSÁS Anett (szerk.): *Law in Times of Crisis – Jog válság idején. Selected Doctoral Studies – Válogatott doktorandusz tanulmányok*. Budapest: Pázmány Press, 505–518. Online: https://jak.ppke.hu/uploads/articles/458015/file/Bandi_Pogacsas_Law_in_times_of_crisis_Jog_valsag_idejen_pdf#p504

⁴³ BELLACOSA – DE BELLIS 2023.

- GERBER, Arielle (2022): Seizing the Opportunity for Advanced Whistleblower Protections and Rewards in the European Public Prosecutor's Office. *HRLR Online*, 2022. május 5., 313–354. Online: <https://hrlr.law.columbia.edu/hrlr-online/seizing-the-opportunity-for-advanced-whistleblower-protections-and-rewards-in-the-european-public-prosecutors-office/>
- GLASER, Sebastian – HARTMANN, Sarah (2022): CJEU: Germany's Public Prosecution Authorities Cannot be Regarded as a „Judicial Authority” with Regard to EAWs. The Truth or a Misconstrual of the Legal Reality? *German Law Journal*, 23(4), 650–660. Online: <https://doi.org/10.1017/glj.2022.36>
- GRABOWSKA-MOROZ, Barbara – ŚNIADACH, Olga (2021): The Role of Civil Society in Protecting Judicial Independence in Times of Rule of Law Backsliding in Poland. *Utrecht Law Review*, 17(2), 56–69. Online: <https://doi.org/10.36633/ulr.673>
- KREMENS, Karolina (2021): *Powers of the Prosecutor in Criminal Investigation. A Comparative Perspective*. New York: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9781003018247>
- KUCHMENKO, Vitalii et al. (2024): The Role of the Prosecutor's Office in Legal Relations. Analysis of Functions and Impact on the Judicial System. *Economic Affairs*, 69(1), 53–60. Online: <https://doi.org/10.46852/0424-2513.1.2024.7>
- KÜHN, Werner Miguel (2022): The European Public Prosecutor's Office: The Protection of the EU's Financial Interests as Supranational Integration Project. *Ukrainian Journal of Constitutional Law*, 11(3), 145–167. Online: <https://doi.org/10.30970/jcl.3.2022.1>
- LYTVYN, Nataliia et al. (2022): Enforcement of Court Decisions as a Social Guarantee of Protection of Citizens Rights and Freedoms. *Prawo i Więź*, 1(39), 80–102. Online: <https://doi.org/10.36128/priw.vi39.351>
- MANCANO, Leandro (2021): A Theory of Justice? Securing the Normative Foundations of EU Criminal Law Through an Integrated Approach to Independence. *European Law Journal*, 27(4–6), 477–501. Online: <https://doi.org/10.1111/eulj.12442>
- MÁRTON Balázs (2023): Az Európai Ügyészség és a tagállami ügyészség közötti hatáskörmegosztás szabályozásának problematikája. *Ügyészségi Szemle*, 8(1), 98–103.
- MIHEȘ, Cristian – CÎRMACIU, Diana (2021). The Role of Investigation in the National Law in Romania and in Cross-border Criminal Procedures with Special Regard to Crimes Affecting the Financial Interests of the EU. In FARKAS, Ákos – DANNECKER, Gerhard – JACSÓ, Judit (szerk.): *External, Internal and Criminal Investigations of Criminal Offences Affecting the Financial Interests of the European Union*. Budapest: Wolters Kluwer, 123–135. Online: https://euinv.uni-miskolc.hu/files/20573/Hercule_tanulmanykotet_fedel_beviv_1_5020ld.pdf
- MITSILEGAS, Valsamis (2021): European Prosecution Between Cooperation and Integration. The European Public Prosecutor's Office and the Rule of Law. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 28(2), 245–264. Online: <https://doi.org/10.1177/1023263X211005933>
- POLT Péter (2015): Európai Ügyész: Tendenciák és lehetőségek. *Európai Jog*, 25(6), 1–6.
- POLT, Péter (2022): Cooperation Between the European Public Prosecutor's Office and Hungary. In FARKAS, Ákos – DANNECKER, Gerhard – JACSÓ, Judit (szerk.): *External, Internal and Criminal Investigations of Criminal Offences Affecting the Financial Interests of the*

- European Union*. Budapest: Wolters Kluwer, 413–420. Online: https://euinv.uni-miskolc.hu/files/20573/Hercule_tanulmánykotet_fedel_beliv_1_502old.pdf
- RAMOS, Vânia Costa (2023): The EPPO and the Equality of Arms Between the Prosecutor and the Defence. *New Journal of European Criminal Law*, 14(1), 43–70. Online: <http://doi.org/10.1177/20322844231157078>
- ROJSZCZAK, Marcin (2022): E-Evidence Cooperation in Criminal Matters from an EU Perspective. *International Criminal Law Review*, 85(4), 997–1028. Online: <https://doi.org/10.1111/1468-2230.12749>
- RÖNNLUND, Oscar (2023): *Added Value in Fighting Terrorism Through the EPPO. A Natural Progression or Wishful Thinking at the Current Stage?* Master's Thesis. Uppsala: Uppsala Universitet, Department of Law. Online: www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1740310/FULLTEXT01.pdf
- RUŽIČKOVÁ, Valéria (2021): Judicial Review of the Acts of the European Public Prosecutor's Office. Possible Shortcomings and Several Considerations in Relation to the Slovak Republic and Its Legislation. *The Lawyer Quarterly*, 11(4), 665–681. Online: <https://tlq.ilaw.cas.cz/index.php/tlq/article/view/490>
- SCHMEER, Laura (2023). The Establishment of the European Public Prosecutor's Office. Integration with Limited Supranationalisation? *Journal of European Integration*, 45(6), 845–869. Online: <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2196069>
- SICURELLA, Rosaria (2023): The EPPO's Material Scope of Competence and Non-conformity of National Implementations. *New Journal of European Criminal Law*, 14(1), 18–33. Online: <https://doi.org/10.1177/20322844231157079>
- SIMSHAW, Drew (2022): Access to AI Justice. Avoiding an Inequitable Two-Tiered System of Legal Services. *Yale Journal on Law & Technology*, 24(1), 150–226. Online: <https://ssrn.com/abstract=4090984>
- UDVARHELYI Bence (2021): Az Office-től a College-ig. Gondolatok az Európai Ügyészség szervezeti felépítéséről. *Ügyészek Lapja*, 28(1–2), 147–166.
- VOGT, Henri – PUKARINEN, Aappo (2022): The European Union As a Long-term Political Actor. An Overview. *Political Research Exchange*, 4(1), 1–19. Online: <https://doi.org/10.1080/2474736X.2022.2043725>
- WADE, Marianne L. (2021): The EPPO and the Pitfalls of Actuarial Justice. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 28(2), 265–280. Online: <https://doi.org/10.1177/1023263X211006516>
- ZUIDEMA, Andrew (2024): EPPO, Conflicts and the €100,000 Financial Threshold. A Means to Circumvent Investigation? *Utrecht Law Review*, 20(4), 50–64. Online: <https://doi.org/10.36633/ulr.1017>

Virág György

KRIMINÁLIS GONDOLATOK A MESTERSÉGES INTELLIGENCIÁRÓL

Nem célom, hogy meglepjem vagy
megdöbbsensem Önöket, de a leg-
egyszerűbben úgy tudom összefoglalni,
hogy ma már vannak olyan gépek a
világon, amelyek gondolkodnak, tanulnak
és alkotnak. Ráadásul a képességük, hogy
ezeket tegyék, gyorsan fog növekedni,
amíg – a látható jövőben – a problémák
köre, amelyeket kezelni tudnak, egybeesik
majd azzal, amire az emberi elme eddig is
képes volt. HERBERT SIMON (1957)¹

Bölcs teremtményeknek látjuk és láttatjuk magunkat. *Differentia specificánk*,
fajunk sajátos megkülönböztető jegye, amelyet igazán „emberinek” tekintünk,
az intelligencia.² Jól tükrözi ennek fontosságát öndefiníciónkban, hogy a fajt,

¹ Idézi RUSSEL–NORVIG 2010: 20–21. Ami amúgy a „látható jövőt” illeti, Simon jóslata szerint 10 éven belül (vagyis 1967-ig!) egy számítógép lesz a sakkbajnok, és egy jelentős matematikai tételt gépi úton fognak bizonyítani – ennek valóra válásához azonban vagy 40 évet kellett még várni.

² Az intelligencia fogalma persze igen összetett, sokféleképpen értelmezett és definiált. Legg és Hutter például több mint 70 meghatározást azonosított. LEGG–HUTTER 2007a. Legáltalánosabban talán a problémamegoldásra irányuló komplex képességként, az összefüggések gyors felismerésének képességeként határozhatjuk meg (ami nem azonos a műveltséggel vagy képzettséggel). Schalock és munkatársai definíciója alapján „egy általános mentális képesség, amely magába foglalja a következtetést, a tervezést, a problémamegoldást, absztrakt gondolkodást, komplex gondolatok megértését, a gyors tanulást és a tapasztalatokból tanulás képességét”. Idézi LÁNYINÉ ENGELMAYER 2012: 108. Stephen Hawking szerint „az intelligencia a változáshoz való alkalmazkodóképesség”. A harvardi pszichológus, Edwin Boring 1923-ra datálható, sokat citált *bon mot*-ja szerint pedig „az intelligencia az, amit az intelligenciatesztek mérnek” (*intelligence is what the tests test*). Persze, fél évszázaddal

amely mintegy 300 ezer évvel ezelőtt alakult ki, és amelybe valamennyi ma élő ember tartozik, kellő szerénységgel *homo sapiens*nek, értelmes vagy *gondolkodó ember*nek nevezzük. Évezredek óta próbáljuk megérteni gondolkodásunkat, azt, „hogyan képes egy maroknyi anyag érzékelni, megérteni, megjósolni és manipulálni egy olyan világot, amelyik sokkal nagyobb és bonyolultabb, mint ő maga”.³ A – jobb híján nevezzük így – „természetes intelligencia” mellett megjelenő mesterséges intelligencia (MI) a *homo sapiens* merész vállalkozása: már nem egyszerűen a gondolkodási folyamat megértésére teszünk kísérletet, hanem megpróbálunk intelligens entitásokat létrehozni, olyan gépeket, amelyek képesek autonóm módon működni egy komplex és változó környezetben.⁴

Az elnevezés keletkezésének éve 1955; John McCarthy használta ekkor hivatalosan először a mesterséges intelligencia kifejezést egy *workshop* megrendezésére vonatkozó javaslatában.⁵ A kezdeti eredményeket – az Alan Turing által 1950-ben megfogalmazott első teljes MI-elképzelést és az ebben felvetett Turing-teszt koncepcióját,⁶ valamint az említett, az „MI megszületésének” nevezett, 1956 nyarán Dartmouthban szervezett két hónapos munkatalálkozót –, a korai lelkesedést és nagy elvárásokat számos próbálkozás, elképzelés és eredmény követte.⁷ Az 1980-as évekre az MI komoly tudománnyá és jelentős iparrá vált,⁸ és a 21. században rendkívüli gyorsaságú fejlődésnek indult.

---

később a brit pszichológus, Richard Gregory még ezen is csavart egyet, amikor így fogalmazott: „Számítalan teszt áll rendelkezésre az intelligencia mérésére, de senki sem tudja pontosan, hogy mi az intelligencia, sőt még azt sem, hogy a rendelkezésre álló tesztek mit is mérnek.” GREGORY 1988. Idézi LEGG–HUTTER 2007b.

³ RUSSEL–NORVIG 2010: 1.

⁴ RUSSEL–NORVIG 2010: 1.

⁵ „Javasoljuk, hogy 1956 nyarán a New Hampshire-i Dartmouth College-ban (Hanover, New Hampshire) rendezzenek egy 2 hónapos, 10 fős workshopot a mesterséges intelligenciáról. Ennek bázisa az a feltételezés, hogy a tanulás vagy az intelligencia bármely más jellemzőjének minden aspektusa elvileg olyan pontosan leírható, hogy létrehozható egy gép, amely képes lesz azt szimulálni.” MCCARTHY et al. 1955.

⁶ TURING 1950. A gondolkodó gép mítoszát felelevenítő elképzelésen alapuló teszt feladata annak megállapítása, hogy egy adott gépezet képes-e olyan válaszokat adni, mint egy ember.

⁷ Erről lásd: Mesterséges Intelligencia Elektronikus Almanach. Lásd: https://project.mit.bme.hu/mi_almanach/.

⁸ Az MI-ipar 1980-as néhány millió dolláros forgalma 1988-ra 2 milliárd dollárra nőtt. 2022-ben a globális MI-piac mérete körülbelül 119,78 milliárd dollár volt, 2024-re pedig várhatóan eléri a 305,90 milliárd dollárt, míg 2027-re az előrejelzések szerint a piac mérete meghaladja majd a 407 milliárd dollárt.

Viszonylag korán, már a számítógép-használat kezdetén felmerült a gépekkel kapcsolatos veszély lehetősége is, elsősorban az emberi intelligenciát meghaladó képességek létrejöttére vonatkozóan. Turing már 1951-ben így vélte:

„[S]okat kellene tenni azért, hogy az ember intelligenciáját a gépek által felállított színvonalon tartsa, mivel valószínűnek tűnik, hogy ha a gépi gondolkodásmód egyszer beindul, nem tartana sokáig, hogy gyenge képességeinket felülmúlja. [...] Egy bizonyos ponton tehát számolnunk kell azzal, hogy a gépek átveszik az irányítást.”⁹

Talán a fejlődés sebessége és az MI-ben rejlő potenciál felismerése is közrejátszott az apokaliptikus félelmek, a végső katasztrófát vizionáló jövődölések megjelenésében, még meghatározó tudósok és jelentős befolyású tekintély-személyek részéről is. Nick Bostrom, az oxfordi egyetem professzora több mint fél évszázaddal a Turing-esszé után írt könyvében az állítja, a szuperintelligencia, ha létrejönne, nehezen lenne irányítható, és céljai elérése érdekében átvehetné az uralmat a világ felett. A barátságtalan szuperintelligencia, ha egyszer már létezik, megakadályozná lecserélését vagy a preferenciái megváltoztatását. A sorsunk, Bostrom szerint, megpecsételődne.¹⁰ Stephen Hawking egyenesen arra figyelmeztetett, hogy a mesterséges intelligencia véget vethet az emberiségnek,¹¹ míg a mesterséges intelligenciában rejlő kockázatok miatt aggódó Elon Musk azt állítja, hogy „az MI az emberiség legnagyobb, a démon megidézéséhez hasonló egzisztenciális fenyegetése”.¹²

Ugyan a veszélyt általában nem önmagában egy eszköz, hanem annak használója, az MI-t létrehozó, fejlesztő és alkalmazó „természetes intelligencia”, a homo sapiens jelentheti, nehezen megkérdőjelezhető, hogy „ha rosszindulatúan vagy kellő körütekintés nélkül alkalmazzák, a mesterségesintelligencia-applikációk felfoghatatlan károkat okozhatnak”.¹³ Az MI-hez kapcsolódó szorongásban és félelemben közrejátszik a fogalmi zavarodottság, tisztázatlanság is. Ahogyan Kelsey Piper írja, „a mesterséges intelligenciáról szóló beszéd zűrzavarral és

⁹ TURING 2004.

¹⁰ BOSTROM 2014.

¹¹ „The development of full artificial intelligence could spell the end of the human race.” CELLAN-JONES 2014.

¹² „AI is humanity’s biggest existential threat [...] with artificial intelligence are summoning the demon.” MCFARLAND 2014.

¹³ HAYWARD–MAAS 2020: 3.

félretájékoztatással teli, az emberek elbeszélnek egymás mellett – nagyrészt azért, mert az »MI« kifejezést oly sok mindenre használjuk”.¹⁴ A mesterséges intelligencia ugyanis egy tág gyűjtőfogalom, legáltalánosabban egy olyan törekvést jelent, amely az intelligens viselkedésre képes számítógépek létrehozására irányul. Az MI egyik alapítójának tartott McCarthy a már említett 1955-ös kutatási projekt javaslatában a mesterséges intelligencia problémáját egyszerűen fogalmazza meg: „egy gépet olyan viselkedésre készíteni, amelyet intelligensnek neveznénk, ha egy ember viselkedne így.”¹⁵ Gyakran idézett későbbi klasszikus meghatározása szerint „a mesterséges intelligencia az a tudomány és mérnöki diszciplína, amely intelligens gépek, különösen intelligens számítógépes programok létrehozásával foglalkozik”.¹⁶ Egy viszonylag friss uniós jogszabály pedig a következő definíciót tartalmazza:

„Az »MI rendszer« olyan gépi alapú rendszert jelent, amelyet különböző autonómiaszinteken történő működésre terveztek, és amely a telepítést követően alkalmazkodóképességet mutathat, és amely – explicit vagy implicit célok érdekében – a kapott bemenetből következtet arra, hogy hogyan hozzon létre olyan kimeneteket, például előrejelzéseket, tartalmakat, ajánlásokat vagy döntéseket, amelyek befolyásolhatják a fizikai vagy virtuális környezetet.”¹⁷

A végső katasztrófa, a baljós armageddon vizionálása mellett felmerülnek jelen idejű és igencsak érthető problémajelzések is. Úgy tűnik, a homo sapiens valamennyi új felfedezést, ötletet, invenciót két területen elkerülhetetlenül és bizonyosan felhasznál: az egyik a hatalom fenntartása és növelése (modern társadalmakban a hadiipar), a másik – a szabályozott társadalom keretei

¹⁴ PIPER 2018.

¹⁵ MCCARTHY et al. 1955.

¹⁶ MCCARTHY 2004. McCarthy az 1958 decemberében tartott, „Teddington Conference on the Mechanization of Thought Processes” című konferencián előadott (és ennek anyagában publikált) tanulmánya, a *Programs with Common Sense* volt valószínűleg az első olyan közlemény, amely a logikai mesterséges intelligenciáról szólt, azaz olyan mesterséges intelligenciáról, amelyben a logika az információ számítógépes memóriában való megjelenítésének módszere, és nem csak a program tárgya. MCCARTHY 1959.

¹⁷ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1689 rendelete (2024. június 13.) a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet) 3. cikk.

között élőknel – a szabályok kijátszása, megszegése. Oktalan lenne ezért azt feltételezni, hogy az MI használata ne nyerne – pontosabban már múlt időben: ne nyert volna – jelentőséget a kriminális deviancia szférájában, akár a bűncselekmények elkövetése, akár azok felderítése, illetve a bűnelkövetés elleni védekezés területén. Jól jelzi ezt a relevanciát, hogy a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság, az AIDP 21., 2024-es nemzetközi büntetőjogi kongresszusának témája is a mesterséges intelligencia és a büntetőjog kapcsolata volt. A kongresszus szervezői kiemelték, hogy a legtagabb értelemben vett büntetőjog nem hagyhatja figyelmen kívül a mesterséges intelligenciát és a kapcsolódó kihívásokat. Nem halogatható tovább annak alapos mérlegelése, hogy a mesterségesintelligencia-rendszerek büntető igazságszolgáltatásban való alkalmazása összeegyeztethető-e a büntetőjogi rendszerek alapvető tételeivel, és ha igen, akkor milyen mértékben és milyen feltételek mellett. Az MI-vel kapcsolatos jogi problémák egyik kulcskérdése ugyanis az, hogy a mesterséges intelligencia beleillik-e a meglévő kategóriák valamelyikébe, vagy pedig olyan előzmények nélküli dologról van szó, amely új kategóriákat és elveket igényel. Jelezték azt is, hogy a téma jellegéből adódóan erős interdiszciplináris megközelítésre van szükség: gyakorlati szakemberek, más jogágak művelői és a jogtól eltérő területek szakértői szoros együttműködésére. A kongresszusi tájékoztató felhívta a figyelmet arra is, hogy a jogalkotóknak lépést kell tartaniuk a tudományos innovációval; nagy szükség van a mesterséges intelligencia által felvetett jogi kérdések konceptualizálására és kezelésére. Ilyen kérdésként, megoldandó büntetőjogi problémaként jelezték a Kongresszus általános felvetései között az alábbiakat:

- Milyen mértékben tulajdonítható egy mesterséges intelligenciával működő rendszer által elkövetett bűncselekmény az embernek vagy magának a mesterséges intelligenciának (ha egyáltalán lehetséges)?
- Hogyan segíthetik az MI-rendszerek a rendvédelmi szervek munkáját a bűnmegelőzésben és a bűnözés elleni küzdelemben?
- Bízhatunk-e a mesterséges intelligenciában a büntetőügyekben születő döntések meghozatalakor?¹⁸

Az MI büntetőjogi jelentősége a hazai jogi szakmát és jogirodalmat sem hagyta érintetlenül, számos kérdésben születtek közlemények, tartottak

¹⁸ XX1st International Congress of Penal Law 2024, Congress on Artificial Intelligence and Criminal Law. Lásd: www.penal.org/en/information.

konferencia-előadásokat. Herke Csongor publikációi például az MI kriminalisztikai aspektusait elemzik,¹⁹ és ilyen kérdésekkel foglalkozik Fazekas István cikke is.²⁰ Ambrus István tanulmánya az MI és a büntető anyagi jog összefüggéseit vizsgálva a bűncselekménytan alapvető elemeinek újragondolását tárgyalja, egy átfogó dogmatikai rendszer kiépítésének céljával. Ennek észszerű indokát és szükségszerűségét az adja, hogy „a büntetőjogot annak idején [...] alapvetően az ember bűnösen megvalósított cselekményeinek szankcionálására alkották meg, így fogalmainak eredeti tartalommal való alkalmazása az MI-vel kapcsolatos jogsértésekre várhatóan nem lesz elégséges a jövőben”.²¹ Találhatunk tanulmányokat az MI megjelenéséről a biztonságstudományban,²² a közszolgálatban,²³ a rendvédelem területén²⁴ vagy a jogalanyiség és felelősség kérdéseinél,²⁵ és foglalkoztak a kérdéssel tudományos rendezvények, konferenciák is. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem „A digitalizálódó világ kihívásai a jogalkotásban és jogalkalmazásban” elnevezésű konferenciáján Polt Péter előadása is a mesterséges intelligencia által felvetett büntetőjogi dogmatikai kérdéseket elemezte, azt, hogy válhat-e például tettessé a mesterséges intelligencia, hogy van-e a mesterséges intelligenciának akarata, vannak-e érzelmei, vagy hogy milyen kihívások elé fogja állítani a mesterséges intelligencia a jogalkotókat és jogalkalmazókat.²⁶

Bár a nemzetközi irodalomban az MI-vel kapcsolatos kriminológiai kérdések tárgyalása is jelentős teret kap, a hazai publikációk sorában üdítő kivétel Korinek László megjelenés alatt álló, gondolatébresztő kritikai tanulmánya (*A mesterséges intelligencia a kriminológia nézőpontjából*), amely az MI kriminológiai megítélésére, lehetséges szerepére is kitér. Lényeges a kriminológia ébredése, mert az MI újrarajzolja a kriminalitás térképét: egyfelől eddig nem ismert lehetőségeket biztosít a bűnelkövetéshez, másrészt jelentős eszközöket kínál a bűnmegelőzés és bűnözéskontroll számára, miközben persze eszközül szolgálhat nemkívánatos rendőri gyakorlatok megvalósításában is. Röviden – és közel sem kimerítően – Keith J. Hayward és Matthijs M. Maas

¹⁹ HERKE 2021a; 2021b.

²⁰ FAZEKAS 2018.

²¹ AMBRUS 2020.

²² KOLLÁR 2022.

²³ HERTELENDI–HORNYIK 2022.

²⁴ GYARAKI–DOBÓ 2021.

²⁵ KLEIN 2018: 380.

²⁶ POLT 2023.

tipológiáját²⁷ követve az alábbiakban jelölhetjük meg, hogy jelenlegi tudásunk alapján milyen fontosabb területeken lehet kriminológiai jelentősége a mesterséges intelligenciának.

AZ MI BŰNELKÖVETÉSBEN TÖRTÉNŐ FELHASZNÁLÁSA

Bűnelkövetés a mesterséges intelligencia használatával (az MI mint eszköz)

Az MI hatékony fizikai eszköze lehet a bűnelkövetésnek, gondoljunk csak a vezető nélküli járművek vagy a drónok felhasználására bizonyos típusú bűncselekmények esetén. A legnagyobb bűnügyi fenyegetést azonban kétségtelenül az MI kibertérben történő alkalmazása jelenti, ahol a már ismert *hacker-* és *malware-*fenyegetések kiterjesztésében, rosszindulatú szoftverek létrehozásában, adatlopásban stb. kiválóan felhasználható. Mi több a meglévő fenyegetések felerősítésén túl új fenyegetések kifejlesztésére is elsőrendűen alkalmas, amelynek szemléletes és ma már egyre gyakoribb példája az úgynevezett *deepfake*.

Bűnelkövetés a mesterséges intelligencián (az MI mint támadási felület)

Ezek a cselekmények olyan támadások, amelyek a rendszer sebezhetőségeit kihasználva igyekeznek az MI-rendszerek becsapására, az adott rendszer adatait „megmérgezve”, mintegy az elkövető szándékaira „hipnotizálva” azt.²⁸

²⁷ HAYWARD–MAAS 2020: 6–15.

²⁸ A szerzők egyik példája a hackertámadások révén történő elkövetésre – Dave Gershgorin közleményére utalva – a Microsoft Twitter chatbotja, a „Tay”, amely egy napon belül rasszistává vált, miután a felhasználók szélsőséges frázisok zagyvaságaival zabáltatták tele. „Kevesebb mint 24 óra és 90 ezer tweet kellett ahhoz, hogy Tay, a Microsoft mesterségesintelligencia-chatbotja rasszista, népiértő válaszokat generáljon a Twitteren. [...] A *Popular Science*-nek adott nyilatkozatában a Microsoft szóvivője azt írta, hogy a Tay válaszait »néhány felhasználó összehangolt erőfeszítése okozta, hogy visszaéljenek a Tay kommentelési képességeivel.«” GERSHGORN 2016.

*Bűnelkövetés a mesterséges intelligencia által
(az MI mint közvetítő)*

A MI bűnelkövetésben történő felhasználása harmadik kategóriájára példaként azt a 2015-ben történt esetet idézik, amikor egy művészekből álló csoport egy véletlenszerű vásárlási botot indított el a *darkweben*, amelyik végül kábítószert vásárolt, és a svájci rendőrség „letartóztatta”. Ez az eset nemcsak szemléletes példája a harmadik kategóriának, de felveti az MI jogi státuszának kényes kérdését és a vele „bűnügyi pajzsként/közvetítőként” való lehetséges visszaélést is.

AZ MI RENDÉSZETI FELHASZNÁLÁSA

Az MI használatát illető kriminológiai diszkusszió másik oldala az a kérdés, hogy hogyan hasznosíthatja a rendőrség ezeket a technológiákat.

*A látó állam:
skálázható, átfogó, elkerülhetetlen felügyelet*

Az MI használatával, a nagy felbontású, igen részletgazdag digitális fényképezés, valamint az automatikus videóelemzés terén elért előrelépések révén a passzív, szétszórt megfigyelést egyre szemléletesebb, átfogóbb és kereshetőbb megfigyelési nyilvántartássá alakíthatják. Mivel már léteznek kiterjedt állampolgári név- és arcadatbázisok, és mivel az MI-arcfelismerés könnyen ráépíthető a CCTV-rendszerre, az MI-alapú megfigyelés megdöbbentő egyszerűséggel és gyorsasággal kivitelezhető.

*A rejtett állam:
mindenütt jelen lévő, de hallgatólagos felügyelet*

Az MI integrációja a drónokkal és az „intelligens városok” érzékelőivel a „nagy területű érzékelés” új formáit hozza létre, amelyek finoman, hallgatólagosan és letagadhatóan mindenütt jelen vannak. Ma a nagy felbontású, gigapixeles kamerák képesek arcokat és rendszámtáblákat felismerni kilométeres távolságból készült

fotókon úgy, hogy egy tüntetés feletti egyetlen drónos átrepülés elvileg lehetővé tenné a hatóságok számára, hogy listát állítsanak össze valamennyi résztvevőről.

*Az orákulum állam: a felismeréstől és végrehajtástól
az előrejelzésig és megelőzésig*

Az MI-rendszerek képesek a finom mintákat felismerve (látszólag) pontos előrejelzéseket adni jövőbeli viselkedésről, beleértve a bűncselekmények elkövetését is. Ez egyre inkább előmozdítja a rendőri gyakorlat változását a jogsértések felderítését célzó tevékenységtől a bűncselekmények előrejelzésére törekvő, az elkövetések teljes megelőzését megcélzó irányba.

A terjedelmi korlátok csupán a lassan könyvtárnyi irodalommal rendelkező téma fontosabb pontjainak vázlatos jelzését teszik lehetővé. Napjainkra az MI megkerülhetetlen részévé vált a hétköznapi és a tudományos életnek egyaránt. Ahogyan Stuart J. Russell és Peter Norvig fogalmazta: „a mesterséges intelligencia releváns minden intellektuális feladathoz; valóban univerzális terület.”²⁹ Az MI növekvő jelenléte és jelentősége a kriminalitás területén is nyilvánvaló és elkerülhetetlen, következményeinek kutatása, predikciója és formálása egyebek közt a kriminológusok feladata is. Ehhez is illik talán a technológia első, Melvin Kranzberg által megfogalmazott, a technológia és a társadalom közötti kölcsönhatásokat hangsúlyozó törvénye, amelyről a szerző így írt:

„Ezért gondolom, hogy az első törvényemnek – a technológia sem nem jó, sem nem rossz; és nem is semleges – folyamatosan emlékeztetnie kell minket arra, hogy a történész kötelessége a rövid távú és a hosszú távú eredmények, az utópisztikus remények és a tökéletlen valóság, a »mi lehetett volna« és a ténylegesen megtörtént események, valamint a különböző »jó« és a lehetséges »rosszak« közötti kompromisszumok összehasonlítása. Mindezt csak úgy lehet megtenni, ha megnézzük, hogy a technológia hogyan lép különböző módokon kölcsönhatásba a különböző értékekkel és intézményekkel, sőt, az egész szociokulturális miliővel.”³⁰

²⁹ RUSSELL–NORVIG 2010: 1.

³⁰ KRANZBERG 1986: 547–548.

A feladat tehát adott, hiszen – ahogyan Thomas C. King és munkatársai írják – „az MI-bűncselekményekre (AI Crime) összpontosító kutatások hiánya aláássa mind az előrejelzések, mind a megoldások lehetőségét a potenciális bűnözés ezen új területén”.³¹

IRODALOMJEGYZÉK

- AMBRUS István (2020): A mesterséges intelligencia és a büntetőjog. *Állam- és Jogtudomány*, 61(4), 4–23.
- BOSTROM, Nick (2014): *Superintelligence. Paths, Dangers, Strategies*. Oxford: Oxford University Press.
- CELLAN-JONES, Rory (2014): Stephen Hawking Warns Artificial Intelligence Could End Mankind. *BBC News*, 2014. december 2. Online: www.bbc.com/news/technology-30290540
- FAZEKAS István (2018): A mesterséges intelligencia-kutatás eredményei a kriminalisztika néhány vonatkozásában. *Belügyi Szemle*, 66(7–8), 55–65. Online: <https://doi.org/10.38146/bsz.2018.7-8.4>
- HAYWARD, Keith J. – MAAS, Matthijs M. (2020): Artificial Intelligence and Crime. A Primer for Criminologists. *Crime, Media, Culture*, 17(2), 209–233. Online: <https://doi.org/10.1177/1741659020917434>
- HERKE Csongor (2021a): A kriminalisztika alapkérdései és az önvezető járművek. *Belügyi Szemle*, 69(1), 87–105. Online: <https://doi.org/10.38146/bsz.2021.1.4>
- HERKE Csongor (2021b): A mesterséges intelligencia kriminalisztikai aspektusai. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1709–1724. Online: <https://doi.org/10.38146/bsz.2021.10.2>
- HERTELENDI Lajos – HORNYIK Zsuzsanna (2022): „Mesterséges intelligencia a köz szolgálatában”. Interjú Hajzer Károly informatikai helyettes államtitkárral. *Belügyi Szemle*, 70(1), 207–217. Online: <https://doi.org/10.38146/bsz.2022.1.13>
- GERSHGORN, Dave (2016): Here’s How We Prevent the Next Racist Chatbot. *Popular Science*, 2016. március 25. Online: www.popsoci.com/heres-how-we-prevent-next-racist-chatbot
- GREGORY, Richard L. (1998): *The Oxford Companion to the Mind*. Oxford: Oxford University Press.
- GYARAKI Réka – DOBÓ Judit (2021): A mesterséges intelligencia egyes felhasználási lehetőségei a rendvédelmi területeken. *Magyar Rendészet*, 21(4), 67–81. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2021.4.3>
- KING, Thomas C. et al. (2019): Artificial Intelligence Crime. An Interdisciplinary Analysis of Foreseeable Threats and Solutions. *Science and Engineering Ethics*, 26, 89–120. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3183238>
- KLEIN Tamás (2018): Homonculum regulare necesse est – Adalékok egy jövőendő robotjog elé, különös tekintettel a jogalanyiség és a felelősség kérdésére. *Jogtudományi Közöny*, 73(9), 380–391.

³¹ KING et al. 2019.

- KOLLÁR Csaba (2022): A mesterséges intelligencia megjelenése a biztonságtudományban. In KARLOVITZ, János Tibor (szerk.): *What will our Future be Like?* Großpetersdorf: Sozial und Wirtschafts Forschungsgruppe, 242–256.
- KRANZBERG, Melvin (1986): Technology and History. „Kranzberg’s Laws”. *Technology and Culture*, 27(3), 544–560. Online: <https://doi.org/10.1353/tech.2021.0008>
- LÁNYINÉ ENGELMAYER Ágnes (2012): *Intellektuális képességzavar és pszichés fejlődés*. Budapest: Medicina.
- LEGG, Shane – HUTTER, Marcus (2007a): A Collection of Definitions of Intelligence. *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications*, 157, 17–24. Online: <https://doi.org/10.48550/arXiv.0706.3639>
- LEGG, Shane – HUTTER, Marcus (2007b): Universal Intelligence. A Definition of Machine Intelligence. *Minds & Machines*, 17(4), 391–444. Online: <https://doi.org/10.48550/arXiv.0712.3329>
- MCCARTHY, John (1959): Programs with Common Sense. In *Proceedings of the Teddington Conference on the Mechanization of Thought Processes*. London: Her Majesty’s Stationary Office, 75–91. Online: www-formal.stanford.edu/jmc/mcc59.pdf
- MCCARTHY, John (2004): *What is Artificial Intelligence?* Stanford: Stanford University Press.
- MCCARTHY, John et al. (1955): A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence, August 31, 1955. *AI Magazine*, 27(4), 12–14. Online: <https://doi.org/10.1609/aimag.v27i4.1904>
- McFARLAND, Matt (2014): Elon Musk: „With Artificial Intelligence We Are Summoning the Demon”. *Washington Post*, 2014. október 24. Online: www.washingtonpost.com/news/innovations/wp/2014/10/24/elon-musk-with-artificial-intelligence-we-are-summoning-the-demon/
- PIPER, Kelsey (2018): The Case for Taking AI Seriously as a Threat to Humanity. *Vox*, 2018. december 21. Online: www.vox.com/future-perfect/2018/12/21/18126576/ai-artificial-intelligence-machine-learning-safety-alignment
- POLT Péter (2023): *A mesterséges intelligencia lehetséges hatásai a büntetőjogra*. „Bűn és büntetés IV. – A digitalizálódó világ kihívásai a jogalkotásban és a jogalkalmazásban” című konferencia előadása, 2023. november 15., Nemzeti Közszerológiai Egyetem.
- RUSSELL, Stuart J. – NORVIG, Peter (2010): *Artificial Intelligence. A Modern Approach*. 3. kiadás. Hoboken, NJ: Prentice Hall.
- TURING, Alan M. (1950): Computing Machinery and Intelligence. *Mind*, 59(236), 433–460. Online: <https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433>
- TURING, Alan M. (2004): Intelligent Machinery, A Heretical Theory (c. 1951). In SHIEBER, Stuart (szerk.): *The Turing Test. Verbal Behavior as the Hallmark of Intelligence*. Cambridge, MA: MIT Press, 465–475. Online: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198250791.003.0018>

A KÖTET SZERZŐI

- BALLA JÓZSEF r. ezredes; általános és fejlesztési dékánhelyettes, tanszékvezető egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar
- BALLA ZOLTÁN egyetemi docens, kinevezett főiskolai tanár, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Igazgatásrendészeti és Nemzetközi Rendészeti Tanszék
- BARABÁS A. TÜNDE igazgató, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet; egyetemi tanár, tanszékvezető, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminológiai Tanszék
- BÉKÉS ÁDÁM habilitált egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Büntető Anyagi, Eljárési és Végrehajtási Jogi Tanszék
- BELOVICS ERVIN egyetemi tanár, tanszékvezető, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Büntető Anyagi, Eljárési és Végrehajtási Jogi Tanszék
- BEREI RÓBERT r. alezredes; tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminológiai Tanszék
- BÍRÓCZKY-SZABÓ ANDREA egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetőjogi Tanszék
- BLASKÓ BÉLA ny. r. vezérőrnagy; Szent-Györgyi Albert-díjas egyetemi tanár; professor emeritus, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetőjogi Tanszék
- BODA JÓZSEF ny. nb. vezérőrnagy; a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Karának volt dékánja (2015–2018)
- BOGOTYÁN RÓBERT bv. ezredes; főtanácsos, mb. tanszékvezető, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetés-végrehajtási Tanszék
- BUDAHÁZI ÁRPÁD egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntető-eljárásjogi Tanszék

- CHRISTIÁN LÁSZLÓ r. dandártábornok; egyetemi tanár, tanszékvezető, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék; Fulbright Visiting Scholar (MSU Denver)
- CZENCZER ORSOLYA bv. alezredes; egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetés-végrehajtási Tanszék
- CZINE ÁGNES alkotmánybíró; egyetemi tanár, tanszékvezető, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Intézete Büntető Eljárásjogi Tanszék
- CSIZNER ZOLTÁN r. ezredes; mb. tanszékvezető, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Kiberbűnözés Elleni Tanszék
- DELI GERGELY egyetemi tanár, rektor, Nemzeti Közzolgálati Egyetem
- DOMOKOS ANDREA egyetemi tanár, intézetvezető, tanszékvezető, tehetség-gondozási dékánhelyettes, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
- ERDŐS ÁKOS r. alezredes; adjunktus, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Határrendészeti Tanszék; osztályvezető, NKE RTK Fejlesztési Osztály
- FANTOLY ZSANETT egyetemi tanár, tanszékvezető, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntető-eljárásjogi Tanszék; Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Intézete
- FARKAS ÁKOS egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Intézete Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék
- FINSZTER GÉZA ny. r. ezredes; professor emeritus, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar; az MTA doktora
- GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ egyetemi tanár, tanszékvezető, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék; egyetemi tanár, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék
- GARAI RENÁTA adjunktus, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetőjogi Tanszék; tudományos munkatárs, Országos Kriminológiai Intézet
- GELLÉR BALÁZS egyetemi tanár, tanszékvezető, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék

- GULYÁS GÉZA tanácselnök bíró, Székesfehérvári Törvényszék
- LADISLAV HAMRAN ügyész (Szlovák Köztársaság); korábbi elnök, Eurojust
- HAUTZINGER ZOLTÁN r. ezredes; egyetemi docens, tanszékvezető, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar Idegenrendészeti Tanszék
- HERKE CSONGOR egyetemi tanár, tanszékvezető, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék; az MTA doktora
- HOLLÁN MIKLÓS habilitált egyetemi docens, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetőjogi Tanszék; tudományos főmunkatárs, HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet
- HORGOS LÍVIA adjunktus, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntető-eljárásjogi Tanszék
- IBOLYA TIBOR a legfőbb ügyész büntetőjogi helyettese; címzetes egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
- IRK FERENC professor emeritus, Nemzeti Közszerológálati Egyetem; emeritus kutató, Országos Kriminológiai Intézet; az MTA doktora
- JACSÓ JUDIT egyetemi tanár, intézeti tanszékvezető, fejlesztési és gazdasági dékánhelyettes, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Intézete Büntetőjogi és Kriminológiai Intézeti Tanszék; Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem (Wirtschaftsuniversität Wien)
- KOLTAY ANDRÁS kutatóprofesszor, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar; egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar; műhelyvezető, Mathias Corvinus Collegium
- KORINEK LÁSZLÓ professor emeritus, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar; tudományos tanácsadó, Országos Kriminológiai Intézet; az MTA rendes tagja
- KOVÁCS GÁBOR r. vezérőrnagy; tanszékvezető egyetemi tanár, dékán, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar
- KOVÁCS GÁBOR igazságügyi orvosszakértő; egyetemi tanár, tanszékvezető, Széchenyi Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanszék
- KOVÁCS TAMÁS egyetemi docens, tanszékvezető, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészetelméleti és -történeti Tanszék
- LAJTÁR ISTVÁN legfőbbügyész-helyettes; címzetes egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

- MADAI SÁNDOR egyetemi tanár, tanszékvezető, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék; egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetőjogi Tanszék
- MAGASVÁRI ADRIENN egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Emberi Erőforrás Tanszék
- MÁTYÁS SZABOLCS r. őrnagy; habilitált egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminológiai Tanszék
- MISKOLCZI BARNA főosztályvezető ügyész; címzetes egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
- NAGY GÁBOR BÁLINT legfőbb ügyész; megbízott oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Büntető Anyagi, Eljárásí és Végrehajtási Jogi Tanszék
- NAGY LÁSZLÓ TIBOR osztályvezető, tudományos főmunkatárs, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet
- NAGY ZOLTÁN ANDRÁS címzetes egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék; 2019 és 2024 között a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetőjogi Tanszékének óraadója
- NÉMETH ZSOLT ny. r. ezredes; egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminológiai Tanszék
- PALLAGI ANIKÓ adjunktus, mb. tanszékvezető, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetőjogi Tanszék
- PALLO JÓZSEF bv. ezredes; habilitált egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetőjogi Tanszék
- PATYI ANDRÁS alkotmánybíró; egyetemi tanár, Nemzeti Közszerológati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Lőrincz Lajos Közigazgatási Jogi Tanszék; vezető, NKE Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola; 2013-tól 2018-ig az NKE rektora
- FRANZ PLÖCHL korábbi legfőbb ügyész (Osztrák Köztársaság); főtitkár, Nadal Network
- RÓTH ERIKA egyetemi tanár, intézetigazgató, intézeti tanszékvezető, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Intézete
- SALLAI JÁNOS r. ezredes; professor emeritus, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészetelméleti és -történeti Tanszék; vezető-helyettes, NKE Rendészettudományi Doktori Iskola

- SCHUBAUER LÁSZLÓ mesteroktató, Nemzeti Közszerolálati Egyetem Rendészet-tudományi Kar Bűntetőjogi Tanszék
- SIVADÓ MÁTÉ r. őrnagy; egyetemi docens, Nemzeti Közszerolálati Egyetem Rendészet-tudományi Kar Kriminológiai Tanszék
- DRAGO ŠKETA korábbi legfőbb ügyész (Szeroven Köztársaság)
- SZENDREI FERENC r. ezredes; egyetemi docens, tanszékvezető, Nemzeti Közszerolálati Egyetem Rendészet-tudományi Kar Bűnügyi és Gazdaságvédelmi Tanszék
- TÓTH MIHÁLY professor emeritus, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jog-tudományi Kar, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar; az MTA doktora
- VARGA FERENC tű. dandártábornok; egyetemi docens, intézetvezető, Nemzeti Közszerolálati Egyetem Rendészet-tudományi Kar Katasztrófavédelmi Intézet
- VARGA ZS. ANDRÁS a Kúria elnöke; egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Közigazgatási Jogi Tanszék
- VÁRI VINCE r. alezredes; egyetemi docens, Nemzeti Közszerolálati Egyetem Rendészet-tudományi Kar Bűntetőeljárásjogi Tanszék
- VIRÁG GYÖRGY igazgatóhelyettes, Országos Kriminológiai Intézet; egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológia Tanszék

